พระวินัยปิฎก

เล่ม ๗

จุลวรรค ทุติยภาค

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

ขุททกวัตถุขันธกะ

เรื่องพระฉัพพัคคีย์ วัตรในการอาบน้ำ

[๑] โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันวิหาร อันเป็นสถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตกรุงราชคฤห์ ครั้งนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ อาบน้ำ สีกาย คือ ขาบ้าง แขนบ้าง อกบ้าง หลังบ้าง ที่ต้นไม้ ชาวบ้านเห็นแล้วเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรทั้งหลายอาบน้ำ จึงสีกาย คือ ขาบ้าง แขนบ้าง อกบ้าง หลังบ้าง ที่ต้นไม้ เหมือนพวกนักมวยผู้ชกกันด้วยหมัด เหมือนพวกชาวบ้านผู้ขอบแต่งผิวเล่า ภิกษุทั้งหลายได้ยินพวกนั้นเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ ...จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถาม

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์อาบน้ำ สีกาย คือ ขาบ้าง แขนบ้าง อกบ้าง หลังบ้าง ที่ต้นไม้ จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

ทรงติเตียน

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ทรงติเตียนว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การกระทำของโมฆบุรุษเหล่านั้นนั่น ไม่เหมาะ ไม่สม ไม่ควร มิใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ ไฉน โมฆบุรุษเหล่านั้นอาบน้ำจึงสีกาย คือ ขาบ้าง แขนบ้าง อกบ้าง หลังบ้าง ที่ต้นไม้เล่า การกระทำของโมฆบุรุษเหล่านั้นนั่น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใส ของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส...ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาบน้ำ ไม่พึงสีกาย ที่ต้นไม้ รูปใดสี ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๒] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์อาบน้ำ สีกาย คือ ขาบ้าง แขนบ้าง อกบ้าง หลังบ้าง ที่เสา ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรทั้งหลายอาบน้ำ จึงได้สีกาย คือ ขาบ้าง แขนบ้าง อกบ้าง หลังบ้าง ที่เสา เหมือนพวกนักมวยผู้ชกกันด้วยหมัด เหมือนพวกชาวบ้านผู้ชอบแต่งผิวเล่า ภิกษุทั้งหลายได้ยินพวกนั้นเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ .. . จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า . . จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียน ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาบน้ำไม่พึงสีกายที่เสา รูปใดสี ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๓] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์อาบน้ำ สีกาย คือ ขาบ้าง แขนบ้าง อกบ้าง หลังบ้าง ที่ฝา ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรทั้งหลายอาบน้ำ จึงได้สีกาย คือ ขาบ้าง แขนบ้าง อกบ้าง หลังบ้าง ที่ฝา เหมือนพวกนักมวยผู้ชกกันด้วยหมัด เหมือนพวกชาวบ้านผู้ขอบแต่งผิวเล่า . . .

พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาบน้ำ ไม่พึงสีกายที่ฝา รูปใดสี ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๔] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์อาบน้ำ ย่อมอาบในสถานที่อันไม่สมควร ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า.. . เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายได้ยินพวกนั้นเพ่งโทษ ติเตียน โพทะนาอยู่ . . . จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า . . . จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียน... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาบน้ำ ไม่พึงอาบในสถานที่อันไม่สมควร รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์อาบน้ำถูด้วยมือที่ทำด้วยไม้ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า.... เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายได้ยินพวกนั้น เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ ... จึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า... รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงอาบน้ำถูด้วยมือที่ทำด้วยไม้ รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๖] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์อาบน้ำถูด้วยก้อนจุรณหินสีดั่งพลอย-แดง ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลาย . . . จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงอาบน้ำถูด้วยก้อนจุรณหินสีดั่งพลอยแดง รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๗] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ผลัดกันถูตัว ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า... เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลาย... จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า... รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงผลัดกันถูตัว รูปใดให้ทำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๘] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์อาบน้ำถูด้วยไม้บังเวียนที่จักเป็นฟันมังกร ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า.. . เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลาย . . . จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า... รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงถูด้วยไม้บังเวียนที่จักเป็นฟันมังกร รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๙] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคหิด ภิกษุนั้นเว้นไม้บัง-เวียนที่จักเป็นฟันมังกรเสีย ย่อมไม่สบาย . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไม้บังเวียนที่มิได้จักเป็นฟันมังกรแก่ภิกษุอาพาธ.

[๑๐] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งทุพพลภาพเพราะชรา เมื่ออาบน้ำไม่สามารถจะถูกายของตนได้ . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มี-พระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ... รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเกลียวผ้า.

[๑๑] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งรังเกียจเพื่อจะทำการถูหลัง... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า... รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการถูหลังด้วยมือ.

เรื่องเครื่องประดับต่างชนิด

[๑๒] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ทรงเครื่องประดับหู ... ทรงสังวาล ทรงสร้อยคอ ทรงเครื่องประดับเอว ทรงวลัย ทรงสร้อยตาบ ทรงเครื่องประดับข้อมือ ทรงแหวนประดับนิ้วมือ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า... เหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายได้ยินพวกนั้นเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ ... จึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า... ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้ง-หลาย ข่าวว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ทรงเครื่องประดับหู ทรงสังวาล ทรงสร้อยคอ ทรงเครื่องประดับเอว ทรงวลัย ทรงสร้อยตาบ ทรงเครื่องประดับข้อมือ ทรงแหวนประดับนิ้วมือ จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียน... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงทรงเครื่องประดับหู ไม่พึงทรงสังวาล ไม่พึงทรงเครื่องประดับเอว ไม่พึงทรงวลัย ไม่พึงทรงสร้อยตาบ ไม่พึงทรงเครื่องประดับข้อมือ ไม่พึงทรงแหวนประดับนิ้วมือ รูปใดทรง ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องไว้ผมยาว

[๑๓] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ไว้ผมยาว ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า... เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลาย... กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า... รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงไว้ผมยาว รูปใดไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ไว้ผมได้สองเดือน หรือยาวสององคุลี.

[๑๔] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์เสยผมด้วยแปรง เสยผมด้วยหวี เสยผมด้วยนิ้วมือต่างหวี เสยผมด้วยน้ำมันผสมกับขี้ผึ้ง เสยผมด้วยน้ำมันผสมกับน้ำ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า . . . เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า.... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเสยผมด้วยแปรง ไม่พึงเสยผมด้วยหวี ไม่พึงเสยผมด้วยนิ้วมือต่างหวี ไม่พึงเสยผมด้วยน้ำมันผสมกับขี้ผึ้ง ไม่พึงเสยผมด้วยน้ำมันผสมกับน้ำ รูปใดเสย ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องส่องดูเงาหน้า

[๑๕] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ส่องดูเงาน้ำในแว่นบ้าง ในภาชนะน้ำบ้าง ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า. ..เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงดูเงาหน้าในแว่นหรือในภาชนะน้ำ รูปใดดู ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๖] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่ง เป็นแผลที่หน้า เธอถามภิกษุทั้งหลายว่า แผลของผู้เป็นเช่นไร ขอรับ ภิกษุทั้งหลายตอบอย่างนี้ว่า แผลของคุณเป็นเช่นนี้ ขอรับ เธอไม่เชื่อ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ดูเงาหน้าที่แว่นหรือทำภาชนะนี้ได้ เพราะเหตุอาพาธ.

เรื่องพระฉัพพัคคีย์ทาหน้าเป็นต้น

[๑๗] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ทาหน้า ถูหน้า ผัดหน้า เจิมหน้าด้วยมโนศิลา ย้อมตัว ย้อมหน้า ย้อมทั้งตัวและหน้า ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า. . . เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลาย. .. กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงทาหน้า ไม่พึงถูหน้า ไม่พึงผัดหน้า ไม่พึงเจิมหน้าด้วยมโนศิลา ไม่พึงย้อมตัว ไม่พึงย้อมหน้า ไม่พึงย้อนทั้งตัวและหน้า รูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๘] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธด้วยโรคนัยน์ตา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า. .. ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทาหน้าได้ เพราะเหตุอาพาธ.

[๑๙] สมัยต่อมา ที่พระนครราชคฤห์ มีงานมหรสพบนยอดเขา พระฉัพพัคคีย์ได้ไปเที่ยวดูงานมหรสพ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร จึงได้ไปดูการฟ้อนรำ การขับร้อง และ

การประโคมดนตรี เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลาย ... กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงไปดูการฟ้อนรำ การขับร้อง หรือการประโคมดนตรี รูปใดไป ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องสวดพระธรรมด้วยทำนอง

[๒๐] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์สวดพระธรรมด้วยทำนองยาวคล้ายเพลงขับ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า พระสมณะเชื้อสายพระ-ศากยบุตรเหล่านั้น สวดพระธรรมด้วยทำนองยาวคล้ายเพลงขับ เหมือนพวกเราขับ ภิกษุทั้งหลายได้ยินพวกนั้นเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ บรรดาที่เป็นผู้มักน้อย . .. ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระฉัพพัคคีย์จึงได้สวดพระธรรมด้วยทำนองยาวคล้ายเพลงขับ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า... ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า... จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียน . . . ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุสวดพระธรรมด้วยทำนองยาวคล้ายเพลงขับ มีโทษ ๕ ประการนี้ คือ:-

๑. ตนยินดีในเสียงนั้น

๒. คนอื่นก็ยินดีในเสียงนั้น

๓. ชาวบ้านติเตียน

๔. สมาธิของผู้พอใจการทำเสียงย่อมเสียไป

๕. ภิกษุชั้นหลังจะถือเป็นเยี่ยงอย่าง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย โทษ ๕ ประการนี้แล ของภิกษุผู้สวดพระธรรมด้วยทำนองยาวคล้ายเพลงขับ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสวดพระธรรมด้วยทำนองยาวคล้ายเพลงขับ รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องการสวดสรภัญญะ

[๒๑] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายรังเกียจในการสวดสรภัญญะ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สวดเป็นทำนองสรภัญญะได้.

[๒๒] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ห่มผ้าขนสัตว์ มีขนข้างนอก ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า... เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงห่มผ้าขนสัตว์ มีขึ้นข้างนอก รูปใดห่ม ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องทรงห้ามฉันมะม่วง

[๒๓] สมัยต่อมา มะม่วงที่พระราชอุทยาน ของพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคธราช กำลังมีผล พระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลาย ฉันผลมะม่วงตามสบายเถิด พระฉัพพัคคีย์สอยผลมะม่วงกระทั่งผลอ่อน ๆ ฉัน พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคธราชต้องพระประสงค์ผลมะม่วง จึงรับสั่งกับมหาดเล็กว่า ไปเถิด พนาย จงไปสวนเก็บมะม่วงมา มหาดเล็กรับพระบรมราชโองการแล้ว ไปสู่พระราชอุทยาน บอกคนรักษา

พระราชอุทยานว่า ในหลวงมีพระประสงค์ผลมะม่วง ท่านจงถวายผลมะม่วง คนรักษาพระราชอุทยานตอบว่า ผลมะม่วงไม่มี ภิกษุทั้งหลายเก็บไปฉันหมด กระทั่งผลอ่อน ๆ มหาดเล็กเหล่านั้น จึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระเจ้าพิมพิสารฯ รับสั่งว่า พระคุณเจ้าทั้งหลายฉันผลมะม่วงหมดก็ดีแล้ว แด่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญความรู้จักประมาณ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงไม่รู้จักประมาณ ฉันผลมะม่วงของในหลวงหมด ภิกษุทั้งหลายได้ยินพวกนั้นเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ ... จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงฉันผลมะม่วง รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๒๔] สมัยต่อมา สัปบุรุษหมู่หนึ่งถวายภัตตาหารแก่สงฆ์ เขาจัดผลมะม่วงเป็นชิ้น ๆ ไว้ในกับข้าว ภิกษุทั้งหลายรังเกียจ ไม่รับประเคน...

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงรับประเคนฉันเถิด เราอนุญาตผลมะม่วงเป็นชิ้น ๆ.

สัมณกัปปะ ๕ อย่าง

[๒๕] สมัยต่อมา สัปบุรุษหมู่หนึ่งถวายภัตตาหารแก่สงฆ์ เขาไม่ได้ฝานมะม่วงเป็นชิ้น ๆ ในโรงอาหารล้วนแล้วไปด้วยผลมะม่วงทั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายรังเกียจไม่รับประเคน . . .

พระผู้มีพระภาคเจ้า ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงรับประเคนฉันเถิด เราอนุญาตให้ฉันผลไม้โดยสมณกัปปะ ๕ อย่าง คือ

๑. ผลไม้ที่ลนด้วยไฟ

๒. ผลไม้ทำกรีดด้วยศัสตรา

๓. ผลไม้ที่จิกด้วยเล็บ

๔. ผลไม้ที่ไม่มีเมล็ด

๕. ผลไม้ที่ปล้อนเมล็ดออกแล้ว .

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ฉันผลไม้โดยสมณกัปปะ ๕ อย่างนี้.

เรื่องภิกษุถูกงูกัด

[๒๖] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัดถึงมรณภาพ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปนั้นไม่ได้แผ่เมตตาจิตไปสู่ตระกูลพญางูทั้ง ๔ เป็นแน่ เพราะถ้าภิกษุรูปนั้น แผ่เมตตาจิตไปสู่ตระกูลพญางูทั้ง ๔ ภิกษุรูปนั้นจะไม่พึงถูกงูกัดถึงมรณภาพ ตระกูลพญางูทั้ง ๔ อะไรบ้าง คือ

๑. ตระกูลพญางูวิรูปักขะ

๒. ตระกูลพญางูเอราปถะ

๓. ตระกูลพญางูฉัพยาปุตตะ

๔. ตระกูลพญางูกัณหาโคตมกะ.

ภิกษุรูปนั้นไม่ได้แผ่เมตตาจิตไปสู่ตระกูลพญางูทั้ง ๔ นี้เป็นแน่ เพราะถ้าภิกษุนั้นแผ่เมตตาจิตไปสู่ตระกูลพญางูทั้ง ๔ นี้ ภิกษุนั้นจะไม่พึงถูกงูกัดถึงมรณภาพ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้แผ่เมตตาจิตไปสู่ตระกูลพญางูทั้ง ๔ นี้ เพื่อคุ้มครองตน เพื่อรักษาตน เพื่อป้องกันตน ก็แล พึงทำการแผ่อย่างนี้:-

คถาแผ่เมตตากันงูกัด

[๒๗] เรากับพญางูระกูลวิรูปักขะ จงมีเมตตาต่อกัน เรากับพญางูตระกูลเอราปถะ จงมีเมตตาต่อกัน เรากับพญางูตระกูลฉัพยาปุตตะ จงมีเมตตาต่อกัน เรากับพญางูตระกูลกัณหาโคตมกะ จงมีเมตตาต่อกัน เรากับฝูงสัตว์ที่ไม่มีเท้า จงมีเมตตาต่อกัน เรากับฝูงสัตว์ ๒ เท้า จงมีเมตตาต่อกัน เรากับฝูงสัตว์ ๔ เท้า จงมีเมตตาต่อกัน สัตว์กับฝูงสัตว์มีเท้ามาก จงมีเมตตาต่อกัน สัตว์ไม่มีเท้าอย่าได้เบียดเบียนเรา สัตว์ ๒ เท้าอย่าได้เบียดเบียนเรา สัตว์ ๔ เท้าอย่าได้เบียดเบียนเรา สัตว์มีเท้ามากอย่าได้เบียด-เบียนเรา และสัตว์ที่เกิดแล้วยังมีชีวิตทั้งมวลทุกหมู่เหล่า จงประสบความเจริญ อย่าได้พบเห็นสิ่งลามกสักน้อยหนึ่งเลย.

พระพุทธเจ้ามีพระคุณหาประมาณมิได้ พระธรรมมีพระคุณหาประมาณมิได้ พระสงฆ์มีพระคุณหาประมาณมิได้ แต่สัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย คือ งู แมลงป่อง ตะขาบ แมลงมุม ตุ๊กแก หนู มีคุณพอประมาณ ความรักษาอันเราทำแล้ว ความป้องกันอันเราทำแล้ว ขอฝูงสัตว์ทั้งหลายจงถอยกลับไปเถิด เรานั้นขอนมัสการแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอนมัสการแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๗ พระองค์.

เรื่องภิกษุตัดองค์กำเนิด

[๒๘] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งถูกความกระสันเบียดเบียน ได้ตัดองค์กำเนิดของตนเสีย ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย โมฆบุรุษ เมื่อสิ่งที่จะพึงตัดอย่างอื่นยังมี ไพล่ไปตัดเสียอีกอย่าง ภิกษุไม่พึงตัดองค์กำเนิดของคน รูปใดตัด ต้องอาบัติถุลลัจจัย.

เรื่องบาตรปุ่มไม้จันทน์

[๒๙] สมัยต่อมา ปุ่มไม้แก่นจันทน์มีราคามาก ได้บังเกิดแก่เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ จึงราชคหเศรษฐีได้คิดว่า ถ้ากระไรเราจะให้กลึงบาตรด้วยปุ่มไม้แก่นจันทน์นี้ ส่วนที่กลึงเหลือเราจักเก็บไว้ใช้ และเราจักให้บาตรเป็นทาน หลังจากนั้น ท่านราชคหเศรษฐีให้กลึงบาตรด้วยปุ่มไม้แก่นจันทน์นั้นแล้วใส่สาแหรกแขวนไว้ที่ปลายไม้ไผ่ผูกต่อ ๆ กันขึ้นไป แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใด เป็นพระอรหันต์และมีฤทธิ์ จงปลดบาตรที่เราให้แล้วไปเถิด.

[๓๐] ขณะนั้น ปูรณกัสสปเข้าไปหาท่านราชคหเศรษฐีแล้ว กล่าวว่า ท่านคหบดี อาตมานี้แหละเป็นพระอรหันต์และมีฤทธิ์ ขอท่านจงให้บาตรแก่อาตมาเถิด ท่านเศรษฐีตอบว่า ท่านเจ้าข้า ถ้าพระคุณเจ้าเป็นพระอรหันต์และมีฤทธิ์ ก็จงปลดบาตรที่ข้าพเจ้าให้แล้วนั่นแลไปเถิด

ต่อมา ท่านมักขลิโคสาล ท่านอชิตเกสกัมพล ท่านปกุธกัจจายนะ ท่านสัญชัยเวลัฏฐบุตร ท่านนิครนถ์นาฏบุตร ได้เข้าไปหาท่านเราชคหเศรษฐีแล้วกล่าวว่า ท่านคหบดี อาตมานี้แหละเป็นพระอรหันต์ และมีฤทธิ์ ขอท่าน

จงให้บาตรแก่อาตมาเถิด ท่านเศรษฐีตอบว่า ท่านเจ้าข้า ถ้าพระคุณเจ้าเป็นพระอรหันต์และมีฤทธิ์ ก็จงปลดบาตรที่ข้าพเจ้าให้แล้วนั่นแลไปเถิด.

เรื่องพระปิณโฑลภารทวาชเถระ

[๓๑] สมัยต่อมา ท่านพระมหาโมคคัลลานะกับท่านพระปิณโฑลภารทวาชะ ครองอัตรวาสกในเวลาเช้าแล้ว ถือบาตรจีวร เข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ อันที่แท้ ท่านพระปิณโฑลภารทวาชะ เป็นอรหันต์และมีฤทธิ์ แม้ท่านพระมหาโมคคัลลานะก็เป็นพระอรหันต์และมีฤทธิ์ จึงท่านพระปิณโฑลภารทวาชะ ได้กล่าวกะท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า ไปเถิด ท่านโมคคัลลานะ จงปลดบาตรนั้นลง บาตรนั้น ของท่าน แม้ท่านพระโมคัคลลานะก็กล่าวกะท่านพระปิณโฑลภารทวาชะว่า ไปเถิด ท่านภารทวาชะ จงปลดบาตรนั้นลง บาตรนั้นของท่าน จึงท่านพระปิณโฑลภารทวาชะเหาะขึ้นสู่เวหาส ถือบาตรนั้นเวียนไปรอบเมืองราชคฤห์ ๓ รอบ.

[๓๒] ครั้งนั้น ท่านราชคหเศรษฐีพร้อมกับบุตรภรรยา ยืนอยู่ในเรือนของตน ประคองอัญชลีนมัสการ กล่าวนิมนต์ว่า ท่านเจ้าข้า ขอพระคุณเจ้าภารทวาชะ จงประดิษฐานในเรือนของข้าพเจ้านี้เถิด จึงท่านพระปิณโฑลภารทวาชะ ประดิษฐานในเรือนของท่านราชคหเศรษฐี ขณะนั้น ท่านราชคหเศรษฐีรับบาตรจากมือของท่านพระปิณโฑลภารทวาชะ แล้วได้จัดของเคี้ยวมีค่ามาก ถวายท่านพระปิณโฑลภารทวาชะ ท่านพระปิณโฑลภารทวาชะได้รับบาตรนั้นไปสู่พระอาราม ชาวบ้านได้ทราบข่าวว่า ท่านพระปิณโฑลภารทวาชะปลดบาตรของราชคหเศรษฐีไปแล้ว และชาวบ้านเหล่านั้นมีเสียงอึกทึกเกรียวกราว ติดตามพระปิณโฑลภารทวาชะไปข้างหลัง ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงสดับเสียงอึกทึกเกรียวกราว ครั้นแล้วตรัสถามพระอานนท์ว่า อานนท์ นั่นเสียง

อึกทึกเกรียวกราว เรื่องอะไรกัน ท่านอานนท์กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ท่านพระปิณโฑลภารทวาชะปลดบาตรของท่านราชคหเศรษฐีลงแล้ว พวกชาวบ้านทราบข่าวว่า ท่านพระปิณโฑลภารทวาชะปลดบาตรของท่านราชคหเศรษฐีลง จึงพากันติดตามท่านพระปิณโฑลภารทวาชะมาข้างหลัง ๆ อย่างอึกทึกเกรียวกราว พระพุทธเจ้าข้า เสียงอึกทึกเกรียวกราวนี้ คือเสียงนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

[๓๓] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วทรงสอบถามท่านพระ-ปิณโฑลภารทวาชะว่า ภารทวาชะ ข่าวว่า เธอปลดบาตรของราชคหเศรษฐีลงจริงหรือ

ท่านพระปิณโฑลภารทวาชะทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียนว่า ภารทวาชะ การกระทำของเธอนั่นไม่เหมาะ ไม่สม ไม่ควร ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ ไฉนเธอจึงได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมอันยวดยิ่งของมนุษย์ แก่พวกคฤหัสถ์ เพราะเหตุแบ่งบาตรไม้ ซึ่งเป็นดุจซากศพเล่า มาตุคามแสดงของลับเพราะเหตุแห่งทรัพย์เป็นดุจซากศพแม้ฉันใด เธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน ได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นธรรมอันยวดยิ่งของมนุษย์ แก่พวกคฤหัสถ์ เพราะเหตุแห่งบาตรไม้ซึ่งเป็นดุจซากศพ การกระทำของเธอนั่นไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส . . . ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมอันยวดยิ่งของมนุษย์ แก่พวกคฤหัสถ์ รูปใดแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงทำลายบาตรไม้นั้น บดให้ละเอียดใช้เป็นยาหยอดตาของภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุไม่พึงใช้บาตรไม้ รูปใดใช้ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๓๔] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ใช้บาตรต่าง ๆ คือ บาตรทำด้วยทองคำ บาตรทำด้วยเงิน ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า . . . เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลาย . .. กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า.. . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้บาตรทองคำ ไม่พึงใช้บาตรเงิน ไม่พึงใช้บาตรแก้วมณี ไม่พึงใช้บาตรแก้วไพฑูรย์ ไม่พึงใช้บาตรแก้วผลึก ไม่พึงใช้บาตรทองสัมฤทธิ์ ไม่พึงใช้บาตรกระจก ไม่พึงใช้บาตรดีบุก ไม่พึงใช้บาตรตะกั่ว ไม่พึงใช้บาตรทองแดง รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบาตร ๒ ชนิด คือ บาตรเหล็ก ๑ บาตรดิน ๑.

[๓๕] สมัยต่อมา ก้นบาตรสึก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบังเวียนรองบาตร.

[๓๖] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ใช้บังเวียนรองบาตรต่าง ๆ ทำด้วยทอง ทำด้วยเงิน ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียนโพนทะนาว่า... เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลาย .. .กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้บังเวียนรองบาตรต่าง ๆ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบังเวียนรองบาตร ๒ ชนิด คือ ทำด้วยดีบุก ๑ ทำด้วยตะกั่ว ๑ บังเวียนรองบาตรหนา ไม่กระชับกับบาตร ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้กลึงบังเวียนรองบาตรที่กลึงแล้วยังเป็นคลื่น. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้จักเป็นฟันมังกร.

[๓๗] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ใช้บังเวียนรองบาตรอันวิจิตร จ้างเขาทำให้มีลวดลายเป็นรูปภาพ เที่ยวแสดงไปแม้ตามถนน ชาวบ้านเพ่งโทษติเตียนโพนทะนาว่า. . .เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้บังเวียนรองบาตรอันวิจิตร ที่จ้างเขาทำให้มีลวดลายเป็นรูปภาพ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้บังเวียนรองบาตรอย่างธรรมดา.

[๓๘] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายเก็บงำบาตรทั้งที่ยังมีน้ำ บาตรเหม็นอับ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บาตรที่ยังมีน้ำ ภิกษุไม่พึงเก็บงำ รูปใดเก็บงำ ต้องอาบัติทุกกกฏ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ผึ่งแล้วจึงเก็บงำบาตร.

[๓๙] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายผึ่งบาตรทั้งที่ยังมีน้ำ บาตรมีกลิ่นเหม็น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บาตรที่ยังมีน้ำ ภิกษุไม่พึงผึ่งไว้ รูปใดผึ่งไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำให้หมดน้ำเสียก่อนผึ่ง แล้วจึงเก็บงำบาตร.

[๔๐] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายผึ่งบาตรไว้ในที่ร้อน ผิวบาตรเสีย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงวางบาตรไว้ในที่ร้อน รูปใดวางไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ผึ่งไว้ในที่ร้อนครู่เดียวแล้วจึงเก็บงำบาตร.

[๔๑] สมัยต่อมา บาตรเป็นอันมาก ไม่มีเชิงรอง ภิกษุทั้งหลายวางเก็บไว้ในที่แจ้ง บาตรถูกลมหัวด้วนพัดกลิ้งตกแตก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนทั้งหลาย เราอนุญาตเชิงรองบาตร.

[๔๒] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายวางบาตรไว้ริมกระดานเลียบ บาตรกลิ้งตกแตก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงวางบาตรไว้ริมกระดานเลียบ รูปใดวางไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๔๓] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายวางบาตรไว้ริมกระดานเลียบเล็ก ๆ นอกฝา บาตรกลิ้งตกแตก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงวางบาตรไว้ริมกระดานเลียบเล็ก ๆ นอกฝา รูปใดว่างไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๔๔] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายคว่ำบาตรไว้ที่พื้นดิน ขอบบาตรสึก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้หญ้ารอง หญ้าที่รองถูกปลวกกัด ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ท่อนผ้ารอง ท่อนผ้าถูกปลวกกัด ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ตรัสว่า ดูก่อนทั้งหลาย เราอนุญาตแท่นเก็บบาตร บาตรตกจากแท่นเก็บ บาตรแตก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้หม้อเก็บบาตร บาตรครูดสีกับหม้อเก็บบาตร ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ถุงบาตร สายโยกไม่มี ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระมีพระภาคเจ้า . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสายโยกเป็นด้ายถัก.

[๔๕] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายแขวนบาตรไว้ที่ไม้เดือยข้างฝาบ้าง ที่ไม้นาคทนต์บ้าง บาตรพลัดตกแตก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระมีผู้พระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงแขวนบาตรไว้ รูปใดแขวนไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๔๖] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายเก็บบาตรไว้บนเตียง เผลอสตินั่งทับบาตรแตก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเก็บบาตรไว้บนเตียง รูปใดเก็บ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๔๗] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายเก็บบาตรไว้บนตั่ง เผลอสตินั่งทับบาตรแตก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเก็บบาตรไว้บนตั่ง รูปใดเก็บ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๔๘] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายวางบาตรไว้บนตัก เผลอสติลุกขึ้นบาตรตกแตก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงวางบาตรไว้บนตัก รูปใดวาง ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๔๙] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายเก็บบาตรไว้บนกลด กลดถูกลมหัวด้วนพัด บาตรตกแตก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเก็บบาตรไว้บนกลด รูปใดเก็บไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๐] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายถือบาตรอยู่ ผลักบานประตูเข้าไป บาตรกระทบบานประตูแตก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มี. พระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุถือบาตรอยู่ ไม่พึงผลักบานประตูเข้าไป รูปใดผลัก ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๑] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายใช้กะโหลกน้ำเต้าเที่ยวบิณฑบาต ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า...เหมือนพวกเดียรถีย์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้กะโหลกน้ำเต้าเที่ยวบิณฑบาต รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

[๕๒] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายใช้กระเบื้องหม้อเที่ยวบิณฑบาตชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า...เหมือนพวกเดียรถีย์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้กระเบื้องหม้อเที่ยวบิณฑบาต รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๓] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งใช้ของบังสกุลทุกอย่าง เธอใช้บาตรกะโหลกผี สตรีผู้หนึ่งเห็นเข้า กลัว ได้ร้องเสียงวีดแสดงความหวาดเสียวว่า นี้ปีศาจแน่ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงใช้บาตรกะโหลกผีเหมือนพวกปีศาจ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้บาตรกะโหลกผี รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ อนึ่ง ภิกษุไม่พึงใช้ของบังสุกุลทุกอย่าง รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๔] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายใช้บาตรรับเศษอาหารบ้าง ก้างบ้าง น้ำบ้วนปากบ้าง ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้จึงใช้บาตรต่างกระโถน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้บาตรรับเศษอาหาร ก้าง หรือน้ำบ้วนปาก รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ใช้กระโถน.

เรื่องจีวร

[๕๕] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายใช้มือฉีกผ้าแล้วเย็บเป็นจีวร จีวรมีแนวไม่เสมอกัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้มีดมีผ้าพัน.

[๕๖] สมัยต่อมา มีดมีด้ามบังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้มีดมีด้าม.

[๕๗] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ใช้ด้ามมีดต่างๆ ทำด้วยทอง ทำด้วยเงิน ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า...เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้ด้ามมีดต่าง ๆ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ด้ามมีดที่ทำด้วยกระดูก งา เขา ไม้อ้อ ไม้ไผ่ ไม้ธรรมดา ครั่ง เมล็ดผลไม้ โลหะ และกระดองสังข์.

[๕๘] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายใช้ขนไก่บ้าง ไม้กลัดบ้าง เย็บจีวร จีวรเย็บแล้วไม่ดี ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้เข็ม เข็มขึ้นสนิม...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้กล่องเข็ม แม้ในกล่องเข็มก็ยังขึ้นสนิม...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้โรยด้วยแป้งข้าวหมาก แม้ในแป้งข้าวหมาก เข็มก็ยังขึ้นสนิม...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้โรยด้วยแป้งเจือขมิ้นผง แม้ในแป้งเจือขมิ้นผงเข็มก็ยังขึ้นสนิมได้...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ฝุ่นหิน แม้ในฝุ่นหินเข็มก็ยังขึ้นสนิม... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต

ให้ทาด้วยขี้ผึ้ง ฝุ่นหินแตก . ..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ผ้ามัดขี้ผึ้งพอกฝุ่นหิน.

เรื่องไม้สะดึง

[๕๙] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายตอกหลักลงในที่นั้น ๆ ผูกขึงเย็บจีวร จีวรเสียมุม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไม้สะดึง เชือกผูกไม้สะดึง ให้ผูกลงในที่นั้น ๆ เย็บจีวรได้ ภิกษุทั้งหลายขึงไม้สะดึงในที่ไม่เรียบ ไม่สะดึงหัก . . .พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงขึงไม้สะดึงในที่ไม่เสมอ รูปใดขึง ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุทั้งหลายขึงไม้สะดึงบนพื้นดิน ไม้สะดึงเปื้อนฝุ่น...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้หญ้ารอง ขอบไม้สะดึงชำรุด ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุหลาย เราอนุญาตให้ดามขอบเหมือนผ้าอนุวาต ไม้สะดึงไม่พอ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไม้สะดึงเล็ก ไม้ประกับ ซี่ไม้สำหรับสอดเข้าในระหว่างจีวรสองชั้น เชือกรัดสะดึงในกับสะดึงนอก ด้วยผูกจีวรลงกับสะดึงใน ครั้นขึงแล้วจึงเย็บจีวร ด้วยเกษียนภายในไม่เสมอ ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำหมาย เส้นด้ายคด...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเส้นด้ายตีบรรทัด.

[๖๐] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายมีเท้าเปื้อนเหยียบไม้สะดึง ไม้สะดึงเสียหาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมีเท้าเปื้อนไม่พึงเหยียบไม้สะดึง รูปใดเหยียบ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๖๑] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายมีเท้าเปียกเหยียบไม้สะดึง ไม้สะดึงเสียหาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมีเท้าเปียกไม่พึงเหยียบไม้สะดึง รูปใดเหยียบ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๖๒] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายสวมรองเท้าเหยียบไม้สะดึง ไม้สะดึงเสียหาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า.. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุสวมรองเท้าไม่พึงเหยียบไม้สะดึง รูปใดเหยียบ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๖๓] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายเย็บจีวร รับเข็มด้วยนิ้วมือ นิ้วมือก็เจ็บ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ปลอกสวมนิ้วมือ.

[๖๔] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ใช้ปลอกสวมนิ้วมือต่าง ๆ คือ ทำด้วยทอง ทำด้วยเงิน ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า . . . เหมือนพวกคฤหัสถ์ ผู้บริโภคกาม ภิกษุ ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า . .. ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้ปลอกสวมนิ้วมือต่าง ๆ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ปลอกสวมนิ้วมือที่ทำด้วยกระดูก. . . ทำด้วยกระดองสังข์.

[๖๕] สมัยต่อมา เข็มบ้าง มีดบ้าง ปลอกสวมนิ้วบ้าง มือหายไป ภิกษุทั้ง หลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตกล่องเก็บเครื่องเย็บผ้า ภิกษุทั้งหลายมัวพะวงอยู่แต่ในกล่องเก็บเครื่องเย็บผ้า ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตถุงเก็บปลอกนิ้วมือ สายโยกไม่มี .... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสายโยกเป็นด้ายถัก.

เรื่องโรงสะดึง

[๖๖] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายเย็บจีวรอยู่ในที่แจ้ง ลำบากด้วยความหนาวบ้าง ร้อนบ้าง จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตโรงสะดึง ปะรำสะดึง โรงสะดึงมีพื้นที่ต่ำ น้ำท่วม.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมพื้นที่ให้สูง อินที่ถมพังทะลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อมูลดินที่ถม ๓ อย่างคือ ก่อด้วยอิฐ ๑ ก่อด้วยศิลา ๑ ก่อด้วยไม้ ๑ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ ๑ บันไดหิน ๑ บันไดไม้ ๑

ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงพลัดตก .. . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึด.

[๖๗] สมัยต่อมา ผงหญ้าที่มุงร่วงลงในโรงสะดึง . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลงแล้วฉาบด้วยดินทั้งข้างนอกข้างใน ให้

มีสีขาว สีดำ สีเหลือง จำหลักเป็นพวงดอกไม้ เครือไม้ ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ ราวจีวร สายระเดียงจีวรได้.

[๖๘] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายเย็บจีวรเสร็จแล้ว ละทิ้งไม้สะดึงไว้ในที่นั้นเองแล้วหลีกไป หนูบ้าง ปลวกบ้าง กัดกิน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ม้วนไม้สะดึงเก็บไว้ ไม้สะดึงหัก. ..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สอดท่อนไม้ม้วนไม้สะดึงเข้าไป ไม้สะดึงคลี่ออก . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเชือกผูก.

[๖๙] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายยกไม้สะดึงเก็บไว้ที่ฝาบ้าง ที่เสาบ้าง แล้วหลีกไป ไม้สะดึงพลัดตกเสียหาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระ-ผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้แขวนไว้ที่เดือยข้างฝา หรือที่ไม้นาคทนต์.

[๗๐] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในพระนครราชคฤห์ตามพุทธาภิรมย์ แล้วเสด็จจาริกทางพระนครเวสาลี ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายใช้บาตรบรรจุ เข็มบ้าง มีดบ้าง เครื่องยาบ้าง เดินทางไป ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตถุงเก็บเครื่องยา สายโยกไม่มี ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสายโยกเป็นด้ายถัก.

[๗๑] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งใช้ประคดเอวผูกรองเท้าเข้าไปบิณ-ฑบาตในบ้าน อุบาสกผู้หนึ่งกราบภิกษุรูปนั้น ศีรษะกระทบรองเท้า ภิกษุนั้นขวยใจ ครั้นเธอกลับไปถึงวัดแล้ว แจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อน

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตถุงเก็บรองเท้า สายโยกไม่มี . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสายโยกเป็นด้ายถัก.

เรื่องผ้ากรองน้ำ

[๗๒] สมัยต่อมา น้ำในระหว่างทาง เป็นอกัปปิยะ ผ้าสำหรับกรองน้ำไม่มี ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้ากรองน้ำ ท่อนผ้าไม่พอ . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้ากรองทำรูปคล้ายช้อน ผู้ไม่พอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้กระบอกกรองน้ำ.

[๗๓] สมัยต่อมา ภิกษุ ๒ รูปเดินทางไปในโกศลชนบท ภิกษุรูปหนึ่งประพฤติอนาจาร ภิกษุเพื่อนเตือนภิกษุรูปนั้นว่า คุณอย่าทำอย่างนี้ซิ ขอรับ การท่านนี้ไม่ควร ภิกษุนั้นผูกโกรธภิกษุเพื่อน ครั้นภิกษุเพื่อนกระหายน้ำ พูดอ้อนวอนภิกษุรูปที่ผูกโกรธว่า โปรดให้ผ้ากรองน้ำแก่ผม ผมจักดื่มน้ำ ภิกษุรูปที่ผูกโกรธไม่ยอมให้ ภิกษุเพื่อนกระหายน้ำถึงมรณภาพ ครั้นภิกษุรูปที่ผูกโกรธไปถึงวัดแล้ว เล่าความนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายถามว่า ท่านถูกเพื่อนอ้อนวอนขอผ้ากรองน้ำ ก็ไม่ให้เทียวหรือ เธอรับว่า อย่างนั้น ขอรับ บรรดาภิกษุเป็นผู้มักน้อย . . .ต่างก็ เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุเมื่อถูกขอผ้ากรองน้ำจึงไม่ให้กัน แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ประชุมสงฆ์สอบถาม

[๗๔] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วทรงสอบถามภิกษุนั้น

ว่า ดูก่อนภิกษุ ข่าวว่า เธอถูกอ้อนวอนขอผ้ากรองน้ำ ก็ไม่ยอมให้ จริง หรือ.

ภิกษุนั้นทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

ทรงติเตียน

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ การกระทำของเธอนั่นไม่เหมาะ ไม่สม ไม่ควร ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ ไฉนเนื่องเธอถูกเขาอ้อนวอนขอผ้ากรองน้ำจึงไม่ยอมให้ การกระทำของเธอนั่นไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เดินทางเมื่อถูกเขาอ้อนวอนขอผ้ากรองน้ำจะไม่พึงให้ ไม่ควร รูปใดไม่ให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

อนึ่ง ภิกษุไม่มีผ้ากรองน้ำ อย่าเดินทางไกล รูปใดเดินทาง ต้องอาบัติทุกกฏ.

ถ้าผ้ากรองน้ำ หรือกระบอกกรองน้ำไม่มี แม้มุมผ้าสังฆาฏิ ก็พึงอธิษฐานว่า เราจักกรองน้ำด้วยมุมผ้าสังฆาฏินี้ดื่ม ดังนี้.

[๗๕] ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกโดยลำดับ ถึงพระนครเวสาลีแล้วทราบว่า พระองค์ประทับอยู่ ณ กูฏาคารสาลา ป่ามหาวัน เขตพระนครเวสาลีนั้น.

[๗๖] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายทำนวกรรมอยู่ ผ้ากรองน้ำไม่พอกัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้ากรองน้ำมีขอบ ผ้ากรองน้ำมีขอบไม่พอใช้ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้พระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ลาดผ้าลงบนน้ำ.

[๗๗] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายถูกยุงรบกวน จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตมุ้ง.

เรื่องที่จงกรมและเรื่องไฟ

[๗๘] สมัยนั้น ทายกทายิกาในพระนครเวสาลีเริ่มจัดปรุงอาหารประณีตขึ้นตามลำดับ ภิกษุทั้งหลายฉันอาหารอันประณีตแล้ว มีร่างกายอันโทษสั่งสม มีอาพาธมาก ครั้งนั้น หมอชีวกโกมารภัจได้ไปสู่เมืองเวสาลีด้วยกิจจำเป็นบางอย่างได้เห็นภิกษุทั้งหลาย มีร่างกายอันโทษสั่งสม มีอาพาธมาก ครั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า บัดนี้ ภิกษุทั้งหลาย มีร่างกายอันโทษสั่งสม มีอาพาธมาก ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้โปรดทรงอนุญาตที่จงกรมและเรือนไฟแก่ภิกษุทั้งหลาย เถิด พระพุทธเจ้าข้า เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุทั้งหลายจักมีอาพาธน้อย.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้หมอชีวกโกมารภัจเห็นแจ้งสมาทาน อาจหาญ... ร่าเริงด้วยธรรมีกถา จึงหมอชีวกโกมารภัจลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีภาคเจ้า ทำประทักษิณกลับไป.

พุทธานุญาตที่จงกรมและเรือนไฟ

[๗๙] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงธรรมีกถาในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุ แรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อน-ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตที่จงกรมและเรือนไฟ.

[๘๐] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายจงกรมในที่ขรุขระ เท้าเจ็บ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำจงกรมให้เรียบ.

[๘๑] สมัยต่อมา ที่จงกรมมีพื้นที่ต่ำ น้ำท่วม...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำที่จงกรมให้สูง ที่ถมพังลง..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อมูลดินที่ถม ๓ ชนิด คือ ก่อด้วยอิฐ ๑ ก่อด้วยหิน ๑ ก่อด้วยไม้ ๑ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบันได ๓ ชนิด คือ บันไดอิฐ ๑ บันไดหิน ๑ บันไดไม้ ๑ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงพลัดตก ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึด.

[๘๒] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายจงกรมอยู่ในที่จงกรม พลัดตกลงมา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตรั้วรอบที่จงกรม.

[๘๓] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายจงกรมอยู่กลางแจ้ง ลำบาก ด้วยหนาวบ้าง ร้อนบ้าง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตโรงจงกรม ผงหญ้าที่มุงหล่นเกลื่อนในโรงจงกรม...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลงแล้วฉาบด้วยดินทั้งข้างนอกข้างใน ทำให้มีสีขาว สีดำ สีเหลือง จำหลักเป็นพวงดอกไม้ เครือไม้ ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ ราวจีวร สายระเดียงจีวร.

[๘๔] สมัยนั้น เรือนไฟมีพื้นต่ำไป น้ำท่วมได้ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมพื้นให้สูง พื้นที่ถมพังลงมา...ตรัสว่า ดูก่อน

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อมูลดินที่ถม ๓ ชนิด คือ ก่อด้วยอิฐ ๑ ก่อด้วยหิน ๑ ก่อด้วยไม้ ๑ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบันได ๓ ชนิด คือ บันไดอิฐ ๑ บันไดหิน ๑ บันไดไม้ ๑ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงพัดตกลงมา . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึด เรือนไฟไม่มีบานประตู. ..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบานประตู กรอบเช็ดหน้า ครกรองเดือยประตู ห่วงข้างบน สายยู ไม้หัวลิง กลอน ลิ่ม ช่องดาล ช่องสำหรับชักเชือก เชือกสำหรับชัก เชิงฝาเรือนไฟชำรุด ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระ-ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อให้ต่ำ เรือนไฟไม่มีปล่องควัน . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตปล่องควัน.

[๘๕] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายทำที่ตั้งเตาไฟไว้กลางเรือนไฟขนาดเล็กไม่มีอุปจาร . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำหน้าที่ตั้งเตาไฟไว้ส่วนข้างหนึ่ง เฉพาะเรือนไฟขนาดเล็ก เรือนไฟขนาดกว้าง ตั้งไว้ตรงกลางได้ ไฟในเรือนไฟลวกหน้า . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตดินสำหรับทาหน้า ภิกษุทั้งหลายละลายดินด้วยมือ.. .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตรางสำหรับละลายดิน ดินมีกลิ่นเหม็น. ..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้อบกลิ่น.

[๘๖] สมัยต่อมา ไฟในเรือนไฟลนกาย ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ตักน้ำมาไว้มาก ๆ ภิกษุทั้งหลายใช้ถาดบ้าง บาตรบ้างตักน้ำ ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตที่ขังน้ำ ขันตักน้ำ เรือนไฟที่มุงด้วยหญ้าไหม้เกรียม . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลงฉาบดินทั้งข้างบนข้างล่าง เรือนไฟเป็นตม . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย

เราอนุญาตให้ปูเครื่องลาด ๓ อย่าง คือเครื่องลาดอิฐ ๑ เครื่องลาดหิน ๑ เครื่องลาดไม้ ๑ เรือนไฟก็ยังเป็นตมอยู่นั่นเอง ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ชำระล้างน้ำขัง ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตท่อระบายน้ำ.

[๘๗] สมัยต่อมา ภิกษุทั้ง หลายนั่งบนพื้นดินในเรือนไฟ เนื้อตัวคัน ..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตตั่งในเรือนไฟ.

[๘๘] สมัยต่อมา เรือนไฟยังไม่มีเครื่องล้อม. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ล้อมรั้ว ๓ อย่าง คือ รั้วอิฐ ๑ รั้วหิน ๑ รั้วไม้ ๑ ซุ้มไม่มี. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตซุ้ม ซุ้มต่ำไป น้ำท่วมได้. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำพื้นที่ให้สูง พื้นที่ก่อพัง . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อมูลดิน ๓ อย่าง คือ ก่อด้วยอิฐ ๑ ก่อด้วยหิน ๑ ก่อด้วยไม้ ๑ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก ..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ ๑ บันไดหิน ๑ บันไดไม้ ๑ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงพลัดตกลงมา ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึด ซุ้มยังไม่มีประตู . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ่านประตู กรอบเช็ดหน้า ครกรองรับเดือยบานประตู ห่วงข้างบน สายยู ไม้หัวลิง กลอน ลิ่ม ช่องดาล ช่องเชือกชัก เชือกชัก.

[๘๙] สมัยต่อมา ผงหญ้าหล่นเกลื่อนซุ้ม. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลงฉาบดินทั้งข้างบนข้างล่าง ทำให้มีสีขาว สีดำ สีเหลือง จำหลักเป็นพวงดอกไม้ เครือไม้ ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ บริเวณเป็นตม ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้โรยกรวดแร่ กรวดแร่ยังไม่เต็ม . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้วางศิลาเรียบน้ำขัง. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตท่อระบายน้ำ.

เรื่องการเปลื้อยกาย

[๙๐] สมัยนั้น ภิกษุเปลื้อยกายไหว้ภิกษุไม่เปลื้อยกาย ภิกษุเปลื้อยกายให้ภิกษุเปลื้อยกายไหว้คน ภิกษุเปลื้อยกายให้ภิกษุไม่เปลื้อยกายไหว้ตน ภิกษุเปลื้อยกายทำบริกรรมให้แก่ภิกษุเปลื้อยกาย ภิกษุเปลื้อยใช้ให้ทำบริกรรมแก่ภิกษุเปลื้อยกาย ภิกษุเปลื้อยกายให้ของแก่ภิกษุเปลื้อยกาย ภิกษุเปลื้อยกายรับประเคน เปลื้อยกายเคี้ยว เปลื้อยกายฉัน เปลื้อยกายลิ้มรส เปลื้อยกายดื่ม ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเปลื้อยกายไม่พึงไหว้ภิกษุเปลื้อยกาย ภิกษุเปลื้อยกายไม่พึงไหว้ภิกษุเปลื้อยกาย ไม่พึงให้ภิกษุเปลื้อยกายไหว้ตน ภิกษุเปลื้อยกายไม่พึงให้ภิกษุไม่เปลื้อยกายไหว้ตน ไม่พึงเปลื้อยกายทำบริกรรมแก่ภิกษุเปลื้อยกาย ไม่พึงใช้ภิกษุเปลื้อยกายทำบริกรรม ไม่พึงเปลื้อยกายให้ของแก่ภิกษุเปลื้อยกาย ไม่พึงเปลื้อยกายรับประเคน ไม่พึงเปลื้อยกายเคี้ยวของ ไม่พึงเปลื้อยกายฉันอาหาร ไม่พึงเปลื้อยกายลิ้มรส ไม่พึงเปลื้อยกายดื่ม รูปใดดื่ม ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องศาลาเรือนไฟและบ่อน้ำ

[๙๑] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายวางจีวรไว้บนพื้นดินในเรือนไฟ จีวรเปื้อนฝุ่น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า. . . ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวจีวร สายระเดียงจีวรในเรือนไฟ ครั้นฝนตกจีวรถูกฝนเปียก ตรัสว่า. . .ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตศาลาใกล้เรือนไฟ ศาลาใกล้เรือนไฟมีพื้นต่ำ น้ำท่วม...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมให้สูง ดินที่ถมพังลง...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อมูลดิน. . . ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก...ขึ้นลงพลัดตก .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตนราวสำหรับยึด.

[๙๒] สมัยต่อมา ผงหญ้าบนศาลาเรือนไฟตกเกลื่อน . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลงฉาบดินทั้งข้างบนข้างล่าง. ..ราวจีวร สายระเดียงจีวร.

[๙๓] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายรังเกียจที่จะถูหลังทั้งในเรือนไฟ ทั้งในน้ำ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเครื่องกำบัง ๓ ชนิด คือ เรือนไฟ ๑ น้ำ ๑ ผ้า ๑.

[๙๔] สมัยต่อมา น้ำในเรือนไฟไม่มี ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบ่อน้ำ ขอบบ่อน้ำทรุดพัง. .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อมูลดิน ๓ อย่าง คือ ก่อด้วยอิฐ ๑ ก่อด้วยหิน ๑ ก่อด้วยไม้ ๑ บ่อน้ำต่ำไป น้ำท่วมได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมให้สูง ดินที่ถมพังทะลาย ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก . . .ขึ้นลงพลัดตก. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึด.

[๙๕] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายใช้เถาวัลย์บ้าง ประคดเอวบ้าง ผูกภาชนะตักน้ำ . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเชือกสำหรับบ่อน้ำ มือเจ็บ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตคันโพงคล้ายคันชั่ง ระหัด ชัก ระหัดถีบ ภาชนะแตกเสียมาก . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตถังน้ำ ๓ อย่าง คือ ถังน้ำโลหะ ๑ ถังน้ำไม้ ๑ ถังน้ำหนัง ๑.

[๙๖] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายตักน้ำในที่แจ้ง ลำบาก ด้วยหนาวบ้าง ร้อนบ้าง จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตศาลาสำหรับบ่อน้ำ ผงหญ้าที่ศาลา

บ่อน้ำหล่นเกลื่อน. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลงฉาบด้วยดินทั้งข้างบนข้างล่าง ทำให้มีสีขาว สี่ดำ สีเหลือง จำหลักเป็นพวงดอกไม้ เครือไม้ ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ ราวจีวร สายระเดียงจีวร.

[๙๗] สมัยนั้น บ่อน้ำยังไม่มีฝาปิด ผงหญ้าบ้าง ฝุ่นบ้าง ตกลง ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตฝาปิด.

[๙๘] สมัยต่อมา ภาชนะสำหรับขังน้ำยังไม่มี. .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตรางน้ำ อ่างน้ำ.

[๙๙] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายสรงน้ำในที่นั้น ๆ ในอาราม อาราม เป็นตม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระ-ภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตลำรางระบายน้ำ ลำราง โล่งโถง ภิกษุทั้งหลายอายที่จะสรงน้ำ. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้กั้นกำแพง ๓ ชนิด คือกำแพงอิฐ ๑ กำแพงหิน ๑ กำแพงไม้ ๑ ลำรางระบายน้ำเป็นตม. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเครื่องลาด ๓ ชนิด คืออิฐ ๑ หิน ๑ ไม้ ๑ น้ำขัง...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตท่อระบายน้ำ

[๑๐๐] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายมีเนื้อตัวตกหนาว จึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เอาผ้าชุบน้ำเช็ดตัว.

เรื่องสรงน้ำ

[๑๐๑] สมัยนั้น อุบาสกผู้หนึ่งใคร่จะสร้างสระน้ำถวายสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสระน้ำ ขอบสระน้ำชำรุด.. .ตรัสว่า ดูก่อน

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อขอบสระ ๓ อย่าง คือ ก่อด้วยอิฐ ๑ ก่อด้วยหิน ๑ ก่อด้วยไม้ ๑ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ ๑ บันไดหิน ๑ บันไดไม้ ๑ ขึ้นลงพลัดตก. ..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึด น้ำในสระเป็นน้ำเก่า... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตรางน้ำ ท่อระบายน้ำ.

[๑๐๒] สมัยต่อมา อุบาสกผู้หนึ่งประสงค์จะสร้างเรือนไฟ มีปั้นลมถวายภิกษุสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเรือนไฟมีปั้นลม

[๑๐๓] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์อยู่ปราศจากผ้านิสีทนะถึง ๔ เดือน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงอยู่ปราศจากผ้านิสีทนะถึง ๔ เดือน รูปใดอยู่ปราศ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ทรงห้ามนอนบนที่นอนดอกไม้

[๑๐๔] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์นอนบนที่นอนอันเกลื่อนด้วยดอกไม้ ชาวบ้านเดินเที่ยวชมวิหารพบเห็นเข้า จึงเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ... เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงนอนที่นอนอันเกลื่อนด้วยดอกไม้ รูปใดนอน ต้องอาบัติทุกกฏ.

พุทธานุญาตรับของหอม

[๑๐๕] สมัยนั้น ชาวบ้านถือของหอมบ้าง ดอกไม้บ้างไปวัด ภิกษุทั้งหลายรังเกียจไม่รับประเคน จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รับของหอมแล้วเจิมไว้ที่บานประตูหน้าต่าง ให้รับดอกไม้แล้ววางไว้ในส่วนข้างหนึ่งในวิหาร

[๑๐๖] สมัยนั้น สันถัดขนเจียมหล่อบังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสันถัดขนเจียมหล่อ ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดกันว่า สันถัดขนเจียมหล่อจะต้องอธิษฐานหรือวิกัป . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สันถัดขนเจียมที่หล่อไม่ต้องอธิษฐาน ไม่ต้องวิกัป.

[๑๐๗] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ฉันจังหันบนเตียบ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า . .. เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงฉันอาหารบนเตียบ รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฎ.

[๑๐๘] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ เวลาฉันจังหัน เธอไม่สามารถจะทรงบาตรไว้ด้วยมือได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตโต

ทรงห้ามฉันในภาชนะเดียวกันเป็นต้น

[๑๐๙] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ฉันจังหันในภาชนะเดียวกันบ้าง ดื่มน้ำในขันเดียวกันบ้าง นอนบนเตียงเดียวกันบ้าง นอนบนเครื่องลาดเดียวกันบ้าง นอนในผ้าห่มผืนเดียวกันบ้าง นอนบนเครื่องลาดและผ้าห่มร่วมผืนเดียวกันบ้าง ชาวบ้านต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า . ..เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม. . .ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงฉันร่วมภาชนะเดียวกัน ไม่พึงดื่มร่วมขันใบเดียวกัน ไม่พึงนอนร่วมเตียงเดียวกัน ไม่พึงนอนร่วมเครื่องลาด

เดียวกัน ไม่พึงนอนร่วมผ้าห่มผืนเดียวกัน ไม่พึงนอนร่วมเครื่องลาดและผ้าห่มผืนเดียวกัน รูปใดนอน ต้องอาบัติทุกกฎ.

เรื่องเจ้าวัฑฒลิจฉวี

[๑๑๐] สมัยนั้น เจ้าวัฑฒลิจฉวีเป็นสหายของพระเมตติยะ และพระภุมมชก จึงเจ้าวัฑฒลิจฉวี เข้าไปหาพระเมตติยะและพระภุมมชกะ แล้วกล่าวว่า ผมไหว้ขอรับ เมื่อเธอกล่าวอย่างนั้น ภิกษุทั้งสองรูปก็มิได้ทักทายปราศรัย แม้ครั้งที่สอง เจ้าวัฑฒลิจฉวีได้กล่าวว่า ผมไหว้ขอรับ แม้ครั้งที่สอง ภิกษุทั้งสองรูปก็มิได้ทักทายปราศรัย แม้ครั้งที่สาม เจ้าวัฑฒลิจฉวีได้กล่าวว่า ผมไหว้ขอรับ แม้ครั้งที่สาม ภิกษุทั้งสองรูปก็มิได้ทักทายปราศรัย.

ว. ผมผิดอะไรต่อพระคุณเจ้าอย่างไร ทำไม พระคุณเจ้าจึงไม่ทักทายปราศรัยกับผม.

ภิกษุทั้งสองตอบว่า ก็จริงอย่างนั้นแหละ ท่านวัฑฒะ พวกอาตมาถูกท่านพระทัพพมัลลบุตรเบียดเบียนอยู่ ท่านยังเพิกเฉยได้.

ว. ผมจะช่วยเหลืออย่างไร ขอรับ.

ภิ. ท่านวัฑฒะ ถ้าท่านเต็มใจช่วย วันนี้พระผู้มีพระภาคเจ้า ต้องให้พระทัพพมัลลบุตรสึก.

ว. ผมจะทำอย่างไร ผมสามารถจะช่วยได้ด้วยวิธีไหน.

ภิ. มาเถิด ท่านวัฑฒะ ท่านจงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า กรรมนี้ไม่แนบเนียน ไม่สมควร ทิศที่ไม่มีภัย ไม่มีจัญไร ไม่มีอันตราย บัดนี้กลับมามีภัย มีจัญไร มีอันตราย ณ สถานที่ไม่มีลม บัดนี้กลับมีลมแรงขึ้น ประชาบดีของหม่อมฉัน ถูกพระทัพพมัลบุตรประทุษร้ายคล้ายน้ำถูกไฟเผา พระพุทธเจ้าข้า.

เจ้าวัฑฒลิจฉวีรับคำของพระเมตติยะและพระภุมมชกะ แล้วเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า กรรมนี้ไม่แนบเนียน ไม่สมควร ทิศที่ไม่มีภัย ไม่มีจัญไร ไม่มีอันตราย บัดนี้กลับมามีภัย มีจัญไร มีอันตราย ณ สถานที่ไม่มีลม บัดนี้กลับมีลมแรงขึ้น ประชาบดีของหม่อมฉันถูกพระทัพพมัลลบุตรประทุษร้าย คล้ายน้ำถูกไฟเผา พระพุทธเจ้าข้า.

[๑๑๑] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วทรงสอบถามท่านพระทัพพมัลลบุตรว่า ดูก่อนทัพพะ เธอยังระลึกได้หรือว่า เป็นผู้ทำกรรมตามที่เจ้าวัฑฒลิจฉวีนี้ กล่าวหา ท่านพระทัพพมัลลบุตรกราบทูลว่า พระองค์ย่อมทรงทราบว่า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า.

แม้ครั้งที่สอง พระผู้มีพระภาคเจ้า . . .

แม้ครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอบถามท่านพระทัพพมัลลบุตรว่า ดูก่อนทัพพะ เธอยังระลึกได้หรือว่า เป็นผู้ทำกรรมตามที่เจ้าวัฑฒลิจฉวีนี้กล่าวหา ท่านพระทัพพมัลลบุตรกราบทูลว่า พระองค์ย่อมทรงทราบว่า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า.

ภ. ดูก่อนทัพพะ บัณฑิตย่อมไม่กล่าวแก้คำกล่าวหาอย่างนี้ ถ้าเธอทำจงบอกว่าทำ ถ้าไม่ได้ทำ จงบอกว่าไม่ได้ทำ.

ท. ตั้งแต่ข้าพระพุทธเจ้าเกิดมาแล้ว แม้โดยความฝัน ก็ยังไม่รู้จักเสพเมถุนธรรม จะกล่าวไยถึงเมื่อตื่นอยู่เล่า พระพุทธเจ้า.

[๑๑๒] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น สงฆ์จงคว่ำบาตรเจ้าวัฑฒลิจฉวี คือ อย่าให้คบกับสงฆ์.

องค์แห่งการคว่ำบาตร

[๑๑๓] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์พึงคว่ำบาตรแก่อุบาสกผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ คือ :-

๑. ขวนขวายเพื่อมิใช่ลาภแห่งภิกษุทั้งหลาย

๒. ขวนขวายเพื่อมิใช่ประโยชน์แห่งภิกษุทั้งหลาย

๓. ขวนขวายเพื่ออยู่ไม่ได้แห่งภิกษุทั้งหลาย

๔. ด่าว่าเปรียบเปรยภิกษุทั้งหลาย

๕. ยุยงภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน

๖. กล่าวติเตียนพระพุทธเจ้า

๗. กล่าวติเตียนพระธรรม

๘. กล่าวติเตียนพระสงฆ์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คว่ำบาตรแก่อุบาสกผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ .

[๑๑๔] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงคว่ำบาตรอย่างนี้ ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาคว่ำบาตร

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เจ้าวัฑฒลิจฉวี โจทท่านพระทัพพมัลลบุตรด้วยศีลวิบัติอันไม่มีมูล ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงคว่ำบาตรแก่เจ้าวัฑฒลิจฉวี คือ อย่าให้คบกับสงฆ์ นี้เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เจ้าวัฑฒลิจฉวีโจทท่านพระทัพพมัลบุตรด้วยศีลวิบัติอันไม่มีมูล สงฆ์คว่ำบาตรแก่เจ้าวัฑฒลิจฉวี คือ ไม่ให้คบกับสงฆ์ การคว่ำบาตรแก่เจ้าวัฑฒลิจฉวี คือไม่ให้คบกับสงฆ์ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

บาตรอันสงฆ์คว่ำแล้วแก่เจ้าวัฑฒลิจฉวี คือ ไม่ให้คบกับสงฆ์ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

[๑๑๕] ครั้นเวลาเช้า ท่านพระอานนท์ครองอันตรวาสกแล้วถือบาตรจีวร เข้าไปยังนิเวศน์ของเจ้าวัฑฒลิจฉวี ครั้นแล้วได้กล่าวคำนี้กะเจ้าวัฑฒลิจฉวีว่า ท่านวัฑฒะ สงฆ์คว่ำบาตรแก่ท่านแล้ว ท่านคบกับสงฆ์ไม่ได้ พอเจ้าวัฑฒลิจฉวีทราบข่าวว่า สงฆ์คว่ำบาตรแก่เราแล้ว เราคบกับสงฆ์ไม่ได้แล้ว ก็สลบล้มลง ณ ที่นั้นเอง.

ขณะนั้น มิตรอำมาตย์ญาติสาโลหิต ของเจ้าวัฑฒลิจฉวี ได้กล่าวคำนี้กะเจ้าวัฑฒลิจฉวีว่า ไม่ควร ท่านวัฑฒะ อย่าเศร้าโศก อย่าคร่ำครวญไปนักเลย พวกเราจักให้พระผู้มีพระภาคเจ้าและภิกษุสงฆ์เลื่อมใส จึงเจ้าวัฑฒลิจฉวี พร้อมด้วยบุตรภรรยา พร้อมด้วยมิตรอำมาตย์ พร้อมด้วยญาติสาโลหิต มีผ้าเปียก มีผมเปียก เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ซบศีรษะลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า โทษได้มาถึงหม่อมฉันแล้ว ตามความโง่ ตามความเขลา ตามอกุศล ขอพระองค์ทรงพระกรุณารับโทษของหม่อมฉันที่ได้โจทพระคุณเจ้าทัพพมัลลบุตรด้วยศีลวิบัติอันไม่มีมูล โดยความเป็นโทษ เพื่อความสำรวมต่อไปเถิด พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เชิญเถิด เจ้าวัฑฒะ โทษได้มาถึงท่านแล้ว ตามความโง่ ตามความเขลา ตามอกุศล ท่านได้เห็นโทษ ที่ได้โจททัพพมัลลบุตร ด้วยศีลวิบัติอันไม่มีมูล โดยความเป็นโทษแล้วทำคืนตามธรรม เราขอรับโทษนั้นของท่าน การที่ท่านเห็นโทษ โดยความเป็นโทษ แล้วทำคืนตามธรรม ถึงความสำรวมต่อไป นี้เป็นความเจริญในอริยวินัย

[๑๑๖] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น สงฆ์จงหงายบาตร แก่เจ้าวัฑฒลิจฉวี คือ ทำให้คบกับสงฆ์ได้.

องค์แห่งการหงายบาตร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์พึงหงายบาตรแก่อุบาสก ผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ คือ :-

๑. ไม่ขวนขวายเพื่อมิใช่ลาภแห่งภิกษุทั้งหลาย

๒. ไม่ขวนขวายเพื่อไม่เป็นประโยชน์แห่งภิกษุทั้งหลาย

๓ . ไม่ขวนขวายเพื่ออยู่ไม่ได้แห่งภิกษุทั้งหลาย

๔. ไม่ด่าว่าเปรียบเปรยภิกษุทั้งหลาย

๕. ไม่ยุยงภิกษุทั้งหลายให้แตกร้าวกัน

๖. ไม่กล่าวติเตียนพระพุทธเจ้า

๗. ไม่กล่าวติเตียนพระธรรม

๘. ไม่กล่าวติเตียนพระสงฆ์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้หงายบาตร แก่อุบาสกผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ นี้.

[๑๑๗] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงหงายบาตรอย่างนี้ เจ้าวัฑฒลิจฉวีนั้นพึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าเฉวียงบ่า กราบเท้าภิกษุทั้งหลาย นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านเจ้าข้า สงฆ์คว่ำบาตรแก่ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าคบกับสงฆ์ไม่ได้ ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้านั้นประพฤติชอบหายเย่อหยิ่ง ประพฤติแก้ตัวได้ ขอการหงายบาตรกะสงฆ์.

พึงขอแม้ครั้งที่สอง พึงขอแม้ครั้งที่สาม.

[๑๑๘] ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาหงายบาตร

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์ คว่ำบาตรแก่เจ้าวัฑฒลิจฉวีแล้ว คือ ไม่ให้คบกับสงฆ์ เธอประพฤติชอบ หายเย่อยิ่ง ประพฤติแก้ตัวได้ ขอการหงายบาตรกะสงฆ์ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงหงายบาตรแก่เจ้าวัฑฒลิจฉวี คือ ทำให้คบกับสงฆ์ได้ นี้เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์คว่ำบาตรแก่เจ้าวัฑฒลิจฉวี คือ ไม่ให้คบกับสงฆ์ เธอประพฤติชอบ หายเย่อหยิ่ง ประพฤติแก้ตัวได้ ขอการหงายบาตรกะสงฆ์ สงฆ์หงายบาตรแก่เจ้าวัฑฒลิจฉวี คือ ทำให้คบกับสงฆ์ได้ การหงายบาตรแก่เจ้าวัฑฒลิจฉวี คือ ทำให้คบกับสงฆ์ได้ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

บาตรอันสงฆ์หงายแล้วแก่เจ้าวัฑฒลิจฉวี คือ ทำให้คบกับสงฆ์ได้ ชอบแก่สงฆ์เหตุนั้น จึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

[๑๑๙] ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ในเขตพระนครเวสาลี ตามพระพุทธาภิรมย์แล้ว เสด็จจาริกทางภัคคชนบท เสด็จจาริกโดยลำดับ ถึงภัคคชนบทแล้ว ทราบว่า พระองค์ประทับอยู่ที่เภสกฬามฤคทายวัน เขตเมืองสุงสุมารคิระ ในแคว้นภัคคชนบทนั้น

เรื่องโพธิราชกุมาร

[๑๒๐] สมัยนั้น ปราสาทโกกนุทของโพธิราชกุมาร สร้างเสร็จใหม่ๆ ยังไม่มีสมณพราหมณ์ หรือผู้ใดผู้หนึ่งอยู่อาศัย จึงโพธิราชกุมาร รับสั่งกะมาณพสัญชิกาบุตรว่า พ่อสหายสัญชิกาบุตร เธอจงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมพระบาทด้วยเศียรเกล้า แล้วถามถึงพระประชวรเบาบาง พระโรคน้อย ความทรงกระปรี้กระเปร่า พระกำลัง ทรงพระสำราญ ตามคำของเราว่า พระพุทธเจ้าข้า โพธิราชกุมารขอถวายบังคมพระบาทของพระองค์ด้วยเศียร. เกล้า ทูลถามถึงพระประชวรเบาบาง พระโรคน้อย ความทรงกระปรี้กระเปร่า พระกำลัง ทรงพระสำราญและจงทูลอาราธนาอย่างนี้ว่า ขอพระองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัตตาหารของโพธิราชกุมาร เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ พระพระพุทธเจ้าข้า มาณพสัญชิกาบุตรรับคำสั่งโพธิราชกุมาร แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นผ่านการปราศรัยพอเป็นที่ชื่นชม เป็นที่ให้ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง กราบทูลว่า โพธิราชกุมารขอถวายบังคมพระบาทของพระองค์ผู้เจริญ ด้วยเศียรเกล้า ทูลถามพระประชวรเบาบาง พระโรคน้อย ทรงกระปรี้กระเปร่า พระกำลัง ทรงพระสำราญ และกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอพระโคดมผู้เจริญพร้อม

ด้วยภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัตตาหารของโพธิราชกุมาร เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับด้วยดุษณีภาพ ครั้นมาณพสัญชิกาบุตรทราบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับอาราธนาแล้วลุกจากที่นั่งเข้าไปเฝ้าโพธิราชกุมาร แล้วทูลว่า เกล้ากระหม่อมได้กราบทูลท่านพระโคดมนั้นตามรับสั่งของพระองค์แล้วว่า โพธิราชกุมาร ขอถวายบังคมพระบาทของท่านพระโคดมผู้เจริญด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงพระประชวรเบาบาง พระโรคน้อย ทรงกระปรี้กระเปร่า พระกำลัง ทรงพระสำราญ และทราบทูลอย่างนี้ว่า ขอพระโคดมผู้เจริญพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัตตาหารของโพธิราชกุมาร เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ ก็แลพระสมณโคดมทรงรับอาราธนาแล้ว..

[๑๒๑] ครั้นล่วงราตรีนั้น โพธิราชกุมารรับสั่งให้ตกแต่งของเคี้ยวของฉันอันประณีตแลรับสั่งให้ปูลาดโกกนุทปราสาทด้วยผ้าขาวตราบเท่าถึงบันไดขึ้นที่สุดแล้วรับสั่งกะมาณพสัญชิกาบุตรว่า พ่อสหายสัญชิกาบุตร เธอจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ได้เวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ภัตตาหารเสร็จ แล้ว มาณพสัญชิกาบุตรรับคำสำสั่งโพธิราชกุมารแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ได้เวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ภัตตาหารเสร็จแล้ว.

[๑๒๒] ขณะนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงครองอันตรายหรวาสกแล้วทรงถือบาตรจีวร เสด็จเข้าสู่นิเวศน์ของโพธิราชกุมาร ก็แลเวลานั้น โพธิ-ราชกุมารกำลังประทับรอพระผู้มีพระภาคเจ้าอยู่ ที่ซุ้มนพระทวารชั้นนอก ได้ทอดพระเนตรเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้ากำลังเสด็จมาแต่ไกล ครั้นแล้วเสด็จรับแต่ที่ไกลนั้น ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าให้เสด็จไปข้างหน้า ทรงดำเนินไปทางโกกนุทปราสาท พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ประทับยืนอยู่ใกล้บันไดขั้นแรก

จึงโพธิราชกุมาร กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเหยียบผ้า ขอพระสุคตจงทรงเหยียบผ้า เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ข้าพระพุทธเจ้าสิ้นกาลนาน เมื่อโพธิราชกุมารกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงดุษณีภาพ

แม้ครั้งที่สอง... แม้ครั้งที่สาม โพธิราชกุมารกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงเหยียบผ้า ขอพระสุคตจงทรงเหยียบผ้าเพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพระพุทธเจ้าสิ้นกาลนาน

ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชำเลืองดูท่านพระอานนท์ จึงท่านพระอานนท์ได้ถวายพรแก่โพธิราชกุมารว่า จงม้วนผ้าเถิด พระราชกุมาร พระผู้มีพระภาคเจ้าจักไม่ทรงเหยียบผ้า พระตถาคตอนุเคราะห์หมู่ชนชั้นหลัง จึงโพธิราชกุมารรับสั่งให้ม้วนผ้า แล้วให้ปูอาสนะ ณ เบื้องบนโกกนุทปราสาท ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสร็จขึ้นโกกนุทปราสาท แล้วประทับนั่งเหนืออาสนะที่ปูถวายพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จึงโพธิราชกุมารทรงอังคาสภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีต ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ จนพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยแล้ว ทรงลดพระหัตถ์จากบาตร ห้ามภัตรแล้ว ได้ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจง ให้โพธิราชกุมารเห็นแจ้ง สมาทาน อาจหาญร่าเริง ด้วยธรรมีกถา เสด็จลุกจากอาสนะเสด็จกลับ.

ทรงห้ามเหยียบแผ่นผ้า

[๑๒๓] หลังจากนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถาในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเหยียบผืนผ้าที่ปูไว้ รูปใดเหยียบ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๒๔] สมัยต่อมา สตรีผู้หนึ่งปราศจากครรภ์ นิมนต์ภิกษุทั้งหลายไปปูผ้าแล้ว ได้กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ขอพระคุณเจ้าจงเหยียบผ้า ภิกษุทั้งหลายรังเกียจไม่เหยียบ นางได้กล่าวอีกว่า ท่านเจ้าข้า ขอพระคุณเจ้าจงเหยียบผ้าเพื่อประสงค์ให้เป็นมงคล ภิกษุทั้งหลายรังเกียจ ไม่เหยียบ จึงสตรีผู้นั้นเพ่งโทษ ติเตียนโพนทะนาว่า เมื่อเขาขอเพื่อประสงค์ให้เป็นมงคล ไฉนพระคุณเจ้าทั้งหลายจึงไม่เหยียบผืนผ้าที่ปูให้ ภิกษุทั้งหลายได้ยินสตรีผู้นั้น เพ่งโทษติเตียน โพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์ต้องการมงคล เราอนุญาตให้ผู้ที่ถูกคฤหัสถ์ขอร้องให้เหยียบเพื่อความเป็นมงคลเหยียบผืนผ้าได้

[๑๒๕] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายรังเกียจที่จะเหยียบผ้าสำหรับเช็ดเท้าที่ล้างแล้ว จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เหยียบผ้าสำหรับเช็ดเท้าที่ล้างแล้ว.

ทุติยภาณวาร จบ

เรื่องนางวิสาขา มิคารมารดา

[๑๒๖] ครั้นพระผู้มีภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ภัคคชนบท ตามพระพุทธาภิรมย์แล้วเสด็จจาริกทางพระนครสาวัตถี เสด็จจาริกโดยลำดับถึงพระนครสาวัตถีแล้ว ทราบว่าพระองค์ประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถีนั้น ครั้งนั้น นางวิสาขามิคารมารดาถือหม้อน้ำปุ่มไม้สำหรับเช็ดเท้า และไม้กวาด เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ขอพระองค์จงทรงรับหม้อน้ำปุ่มไม้สำหรับเช็ดเท้า และไม้กวาดของหม่อมฉัน เพื่อประ-

โยชน์ เพื่อความสุขแก่หม่อมฉัน สิ้นกาลนานพระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับหม้อน้ำ และไม้กวาด มิได้ทรงรับปุ่มไม้สำหรับเช็ดเท้า ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้นางวิสาขามิคารมารดาได้เห็นแจ้ง สมาทาน อาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมมีกถา นางได้ลุกจากที่นั่งถวายบังคม ทำประทักษิณแล้วกลับไป.

[๑๒๗] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมมีกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตหม้อน้ำ และไม้กวาด ภิกษุไม่พึงใช้ปุ่มไม้สำหรับเช็ดเท้า รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต ที่เช็ดเท้า ๓ ชนิด คือ หินกรวด ๑ กระเบื้อง ๑ หินฟองน้ำในทะเล ๑.

[๑๒๘] ต่อจากนั้นมา นางวิสาขามิคารมารดา ถือพัดโบกและพัดใบตาลเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลว่า ขอพระองค์จงทรงรับพัดโบก และพัดใบตาลของหม่อมฉัน เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข แก่หม่อมฉันตลอดกาลนาน พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับพัดโบกและพัดใบตาลแล้ว ได้ทรงชี้แจงให้นางวิสาขามิคารมารดาเห็นแจ้ง . . . ด้วยธรรมีกถา นางวิสาขา . . . ทำประทักษิณแล้วกลับไป.

เรื่องพัด

[๑๒๙] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตพัดโบก และพัดใบตาล.

[๑๓๐] สมัยนั้น ไม้ปัดยุงเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไม้ปัดยุง แส้จามรีบังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้แส้จามรี รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตพัด ๓ ชนิด คือ พัดทำด้วยปอ ๑ พัดทำด้วยแฝก ๑ พัดทำด้วยขนปีกขนหางนกยูง ๑.

เรื่องร่ม

[๑๓๑] สมัยนั้น ร่มบังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตร่ม.

[๑๓๒] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์เดินกั้นร่มเที่ยวไป ครั้งนั้น อุบาสกผู้หนึ่งได้ไปเที่ยวสวนกับสาวกของอาชีวกหลายคน พวกสาวกของอาชีวกเหล่านั้นได้เห็นพระฉัพพัคคีย์เดินกั้นร่มมาแต่ไกล ครั้นแล้วได้กล่าวกะอุบาสกผู้นั้นว่า พระคุณเจ้าเหล่านี้ เป็นผู้เจริญของพวกท่าน เดินกั้นร่มมาคล้ายมหาอำมาตย์โหราจารย์ อุบาสกผู้นั้นกล่าวว่า นั่นมิใช่ภิกษุ เป็นปริพาชก ขอรับ พวกเขาแคลงใจว่า ภิกษุหรือมิใช่ภิกษุ ครั้นอุบาสกเข้าไปใกล้ ก็จำได้ จึงเพ่งโทษติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน พระคุณเจ้าทั้งหลายจึงเดินกั้นร่ม ภิกษุทั้งหลายได้ยินอุบาสกนั้น เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า . . . จริงหรือ.

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า จริงพระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียน . . .ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงกั้นร่ม รูปใดกั้นต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๓๓] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ เธอเว้นร่มแล้วไม่สบาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตร่มแก่ภิกษุอาพาธ.

[๑๓๔] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายทราบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตร่มแก่ภิกษุอาพาธเท่านั้น ไม่ได้ทรงอนุญาตแก่ภิกษุไม่อาพาธ จึงรังเกียจที่จะกั้นร่มในวัดและอุปจารของวัด ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า . ..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุแม้ไม่อาพาธกั้นร่มในวัด หรือในอุปจารของวัดได้

เรื่องไม้เท้า

[๑๓๕] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งวางบาตรไว้ในสาแหรก แล้วห้อยไว้ที่ไม้เท้า เดินผ่านไปทางประตูบ้านแห่งหนึ่งในเวลาพลบค่ำ ชาวบ้านบอกกันว่า พวกเรา นั่นโจรกำลังเดินไป ดาบของมันส่องแสงวาว แล้วตามไล่ไปจับตัวได้ รู้แล้วปล่อยไป ครั้นภิกษุนั้นไปถึงวัดแล้ว แจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายถามว่า ก็คุณถือไม้เท้ากับสาแหรกหรือ ภิกษุนั้นรับว่า ถูกแล้ว ขอรับ บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย...ต่างก็เพ่งโทษติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน ภิกษุจึงได้ถือไม้ เท้ากับสาแหรกเล่า แล้ว กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียน ...ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้ง-หลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงถือไม้เท้ากับสาแหรก รูปใดถือ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๓๖] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ ปราศจากไม้เท้า ไม่สามารถจะเดินไปไหนได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติไม้เท้าแก่ภิกษุอาพาธ.

[๑๓๗] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลสงฆ์พึงให้สมมติไม้เท้าอย่างน้อย

ภิกษุอาพาธนั้นพึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า ไหว้เท้าภิกษุผู้แก่กว่า นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี แล้วกล่าวคำขออย่างนี้ ว่าดังนี้ :-

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าอาพาธ ไม่ใช้ไม้เท้าไม่สามารถไปไหนได้ ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้านั้นขอทัณฑสมมติ กะสงฆ์.

พึงขอแม้ครั้งที่สอง พึงขอแม้ครั้งที่สาม.

[๑๓๘] ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาให้ทัณฑสมมติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุมีชื่อนี้รูปนี้อาพาธ ไม่ใช้ไม้เท้าไม่สามารถจะไปไหนได้ เธอขอทัณฑสมมติกะสงฆ์ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้ทัณฑสมมติแก่ภิกษุมีชื่อนี้ นี้เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุมีชื่อนี้รูปนี้อาพาธ ไม่ใช้ไม้เท้าไม่สามารถจะไปไหนได้ เธอขอทัณฑสมมติกะสงฆ์ สงฆ์ให้ทัณฑสมมติแก่ภิกษุมีชื่อนี้ การให้ทัณฑสมมติแก่ภิกษุมีชื่อนี้ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้น พึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

ทัณฑสมมติ อันสงฆ์ให้แล้วแก่ภิกษุมีชื่อนี้ ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้น จึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

[๑๓๙] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ ไม่ใช้สาแหรก ไม่สามารถจะนำบาตรไปได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติสาแหรกแก่ภิกษุอาพาธ.

[๑๔๐] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลสงฆ์พึงให้สมมติอย่างนี้:-

ภิกษุอาพาธนั้น พึงเข้าหาสงฆ์ ห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า ไหว้เท้าภิกษุผู้แก่กว่า นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี แล้วกล่าวคำขออย่างนี้ ว่าดังนี้:-

คำขอสิกกาสมมติ

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าอาพาธ ไม่มีสาแหรกไม่สามารถจะนำบาตรไปได้ ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้านั้นขอสิกกาสมมติกะสงฆ์.

พึงขอแม้ครั้งที่สอง พึงขอแม้ครั้งที่สาม.

[๑๔๑] ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ-กรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาให้สิกกาสมมติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุมีชื่อนี้รูปนี้อาพาธไม่ใช้สาแหรกไม่สามารถจะนำบาตรไปได้ เธอขอสิกกาสมมติกะสงฆ์ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้สิกกาสมมติแก่ภิกษุมีชื่อนี้ นี้เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุมีชื่อนี้รูปนี้อาพาธไม่ใช้สาแหรกไม่สามารถจะนำบาตรไปได้ เธอขอสิกกาสมมติกะสงฆ์ สงฆ์ให้สิกกาสมมติแก่ภิกษุมีชื่อนี้ การให้สิกกาสมมติ แก่ภิกษุมีชื่อนี้ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้ฟัง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้น พึงพูด.

สิกกาสมมติ อันสงฆ์ให้แล้วแก่ภิกษุมีชื่อนี้ ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

[๑๔๒] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ ไม่ใช้ไม้เท้าไม่สามารถจะไปไหนได้ และไม่ใช้สาแหรกไม่สามารถนำบาตรไปได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติไม้เท้าและสาแหรกแก่ภิกษุอาพาธ.

ก็แล สงฆ์พึงให้สมมติอย่างนี้ ภิกษุอาพาธนั้นพึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า ไหว้เท้าภิกษุผู้แก่กว่า นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี แล้วกล่าวคำขออย่างนี้ ว่าดังนี้ :-

คำขอทัณฑสิกกาสมมติ

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าอาพาธ ไม่ใช้ไม้เท้าไม่สามารถจะไปไหนได้ และไม่ใช้สาแหรกไม่สามารถจะนำบาตรไปได้ ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้านั้น ทัณฑสิกกาสมมติกะสงฆ์.

พึงขอแม้ครั้งที่สอง พึงขอแม้ครั้งที่สาม

[๑๔๓] ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ-ทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

กรรมวาจาให้ทัณฑสิกกาสมมติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุมีชื่อนี้รูปนี้อาพาธไม่ใช้ไม้เท้า ไม่สามารถจะเดินไปไหนได้ และไม่ใช่สาแหรกไม่สามารถจะนำบาตรไปได้ เธอขอทัณฑสิกกาสมมติกะสงฆ์ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ ถึงที่แล้ว สงฆ์ พึงให้ทัณฑสิกกาสมมติแก่ภิกษุมีชื่อนี้ นี้เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุมีชื่อนี้รูปนี้อาพาธ ไม่ใช้ไม้เท้าไม่สามารถเดินไปไหนได้ และไม่ใช้สาแหรกไม่สามารถจะนำบาตรไปได้ เธอขอทัณฑสิกกาสมมติกะสงฆ์ สงฆ์ให้ทัณฑ-สิกกาสมมติแก่ภิกษุมีชื่อนี้ การให้ทัณฑสิกกาสมมติแก่ภิกษุมีชื่อนี้ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

ทัณฑสิกกาสมมติ อันสงฆ์ให้แล้วแก่ภิกษุมีชื่อนี้ ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

เรื่องภิกษุเรอ

[๑๔๔] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นโรคเรอ เธอเรออ้วกกลับกลืนเข้าไป ภิกษุทั้งหลาย เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ภิกษุนี้ฉันอาหารในเวลาวิกาล แล้วกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปนี้จุติมาจากกำเนิดโคไม่นาน เราอนุญาตอาหารที่อ้วกแก่ภิกษุผู้มักอ้วก แต่ออกมานอกปากแล้วไม่พึงกลืนเข้าไป รูปใดกลืนเข้าไป พึงปรับตามธรรม.

[๑๔๕] สมัยนั้น สังฆภัตรเกิดแก่สงฆ์หมู่หนึ่ง เมล็ดข้าวเป็นอันมากกลาดเกลื่อนในโรงอาหาร ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า เมื่อเขาถวายข้าวสุก ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงได้ไม่รับโดยเคารพ ข้าวแต่ละเมล็ดจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำหลายครั้ง ภิกษุทั้งหลายได้ยินชาวบ้านพวกนั้น เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดทายกถวายตกหล่น เราอนุญาตให้เก็บสิ่งนั้นฉันเองได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะของนั้นทายกบริจาคแล้ว.

เรื่องเล็บยาว

[๑๔๖] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งไว้เล็บยาวเที่ยวบิณฑบาต สตรีผู้หนึ่งเห็นเข้า จึงได้กล่าวชวนภิกษุรูปนั้นว่า ท่านเจ้าข้า นิมนต์มาเสพเมถุน ภิกษุนั้นตอบว่า อย่าเลย น้องหญิง เรื่องเช่นนี้ไม่สมควร.

ส. ถ้าท่านไม่เสพ ดิฉันจักหยิกข่วนเนื้อตัวด้วยเล็บของดิฉัน แล้วร้องโวยวายขึ้นในบัดนี้ว่า ภิกษุนี้ข่มขืนดิฉัน.

ภิ. จงรู้เองเถิด น้องหญิง.

สตรีผู้นั้นหยิกข่วนเนื้อตัวของคนด้วยเล็บ แล้วได้ร้องโวยวายขึ้นว่า ภิกษุนี้ข่มขนเรา ชาวบ้านได้วิ่งเข้าไปจับกุมภิกษุนั้น พวกเขาได้เห็นผิวหนังและเลือดที่เล็บมือของสตรีผู้นั้น ครั้นแล้วลงความเห็นว่า การกระทำนี้ของสตรีผู้นี้ต่างหาก ภิกษุไม่ใช่เป็นผู้กระทำ แล้วปล่อยภิกษุนั้นไป ครั้นภิกษุนั้นไปถึงวัดแล้ว ได้เล่าเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายถามว่า ก็คุณไว้เล็บยาวหรือ ภิกษุรูปนั้น รับว่า เป็นอย่างนั้น ขอรับ บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย... ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน ภิกษุจึงไว้เล็บยาว แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงไว้เล็บยาว รูปใดไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๔๗] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายตัดเล็บมือด้วยเล็บมือบ้าง ตัดเล็บมือด้วยปากบ้าง ครูดเล็บมือที่ฝาผนังบ้าง นิ้วมือเจ็บ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตมีดตัดเล็บ ภิกษุทั้งหลายตัดเล็บจนเลือดออก นิ้วมือเจ็บ ... .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ตัดเล็บเสมอเนื้อ

เรื่องขัดเล็บ

[๑๔๘] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์วานกันให้ขัดเล็บทั้ง ๒๐ นิ้ว ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า. . . เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงวานกันให้ขัดเล็บทั้ง ๒๐ นิ้ว รูปใดให้ขัด ต้องอาบัติทุกกฏ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้แคะขี้เล็บได้.

เรื่องมีดโกน

[๑๔๙] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายมีผมยาว ได้กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระ-ผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุสามารถจะปลงผมให้แก่กันได้หรือ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า สามารถพระพุทธเจ้าข้า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น . . . รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตมีดโกน หินลับมีดโกน ฝักมีดโกน ผ้าพันมีดโกน เครื่องมีดโกนทุกอย่าง.

เรื่องแต่งหนวด

[๑๕๐] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์วานกันตัดหนวด ปล่อยหนวดไว้ให้ยาวไว้เครา แต่งหนวดเป็นสี่เหลี่ยม ขมวดกลุ่มขนหน้าอก ไว้กลุ่มขนท้อง

ไว้หนวดเป็นเขี้ยวโง้ง โกนขนในที่แคบ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะ-นาว่า. . .เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงตัดหนวด ไม่พึงปล่อยหนวดไว้ให้ยาว ไม่พึงไว้เครา ไม่พึงแต่งหนวดเป็นสี่เหลี่ยม ไม่พึงขมวดกลุ่มขนหน้าอก ไม่พึงไว้กลุ่มขนท้อง ไม่พึงไว้หนวดเป็นเขี้ยวโง้ง ไม่พึงโกนขนในที่แคบ รูปใดโกน ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องโกนขนในที่แคบ

[๑๕๑] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นแผลในที่แคบ ทายาไม่ติด . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้โกนขนในที่แคบได้ เพราะเหตุอาพาธ.

[๑๕๒] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ใช้กันและกันให้ตัดผมด้วยกรรไกร ชาวบ้าน เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า...เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้ตัดผมด้วยกรรไกร รูปใดให้ตัด ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๕๓] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นแผลที่ศรีษะ ไม่อาจปลงผมด้วยมีด ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ตัดผมด้วยกรรไกรได้ เพราะเหตุอาพาธ.

เรื่องไว้ขนยาว

[๑๕๔] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายปล่อยขนจมูกยาวไว้ยาว ชาวบ้าน เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า. . .เหมือนพวกปีศาจ . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงไว้ขนจมูกยาว รูปใดไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๕๕] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายให้ถอนขนจมูกด้วยกรวดบ้าง ด้วยขี้ผึ้งบ้าง จมูกเจ็บ . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตแหนบ.

[๑๕๖] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ใช้กันถอนผมหงอก ชาวบ้าน เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า... เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้ถอนผมหงอก รูปใดให้ถอน ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๕๗] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งมีขี้หูจุกช่องหู . .. ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไม้แคะหู.

[๑๕๘] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ใช้ไม้แคะหูต่าง ๆ คือ ทำด้วยทอง ทำด้วยเงิน ชาวบ้าน เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า . . .เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม . .. ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้ไม้แคะหูต่าง ๆ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ. เราอนุญาตไม้แคะหูที่ทำด้วยกระดูก งา เขา ไม้อ้อ ไม้ไผ่ ไม้จริง ยางไม้ เมล็ดผลไม้ โลหะ กระดองสังข์.

ทรงห้ามสั่งสมเครื่องโลหะเครื่องสัมฤทธิ์

[๑๕๙] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์สั่งสมเครื่องโลหะ เครื่องทองสัมฤทธิ์ไว้เป็นอันมาก ชาวบ้านไปเที่ยวชมตามวิหารพบเข้า แล้วเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน พระสมณเชื้อสายพระศากยบุตรจึงได้สั่งสมเครื่องโลหะ เครื่องทองสัมฤทธิ์ไว้มากมายคล้ายพ่อค้าขายเครื่องทองสัมฤทธิ์ . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสั่งสมเครื่องโลหะ เครื่องทองสัมฤทธิ์ รูปใดสั่งสม ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๖๐] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายรังเกียจกล่องยาตา ไม้ป้ายาตา ไม้แคะหูซึ่งเพียงห่อรวมกันไว้ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตกล่องยาตา ไม้ป้ายยาตา ไม้แคะหูเพียงห่อรวมกันไว้.

[๑๖๑] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์นั่งรัดเข่าด้วยผ้าสังฆาฏิ แผ่นผ้าสังฆาฏิหลุด ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงนั่งรัดเข่าด้วยผ้าสังฆาฏิ รูปใดนั่ง ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๖๒] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ เธอเว้นผ้ารัดเข่าเสียไม่สบาย... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้ารัดเข่า ภิกษุทั้งหลายสงสัยว่า เราจะพึงรู้ได้อย่างไรว่าเป็นผ้ารัดเข่า จึงได้กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไม้สะดึงที่แผ่ด้าย ฟืม ด้ายพัน ไม้สลักทอ และเครื่องหูกทุกอย่าง.

เรื่องประคดเอว

[๑๖๓] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งไม่ได้คาดรัดประคด เข้าบ้านไปบิณฑบาต ผ้าสบงของเธอหลุดที่ถนน ชาวบ้านเห็นแล้วพากันโห่ ภิกษุนั้นกระดากอาย ครั้นไปถึงวัดแล้ว เล่าเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ๆ กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่มีรัดประคดไม่พึงเข้าบ้าน รูปใดเข้าบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตผ้ารัดประคด.

[๑๖๔] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ใช้ผ้าประคดต่าง ๆ คือ ประคดถักเชือกหลายเส้น ประคดถักเป็นศีรษะงูน้ำ ประคดกลมคล้ายเกลียวเชือก

ประคดคล้ายสังวาล ชาวบ้าน เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า. . .เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า .. .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้ประคด ต่าง ๆ คือ ประคดถักเชือกหลายเส้น ประคดถักเป็นศรีษะงูน้ำ ประคดกลมคล้ายเกลียวเชือก ประคดคล้ายสังวาล รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตประคด ๒ ชนิด คือ ประคดแผ่นผ้า ๑ ประคดกลมดังไส้สุกร ๑ .. .ชายผ้าประคดเก่า. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถักกลมคล้ายเกลียวเชือก ให้ถักคล้ายสังวาลได้ ปลายประคดเก่า ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเย็บทบเข้ามา ถักเป็นห่วง ที่สุดห่วงประคดเก่า . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตลูกถวิล.

เรื่องลูกถวิล

[๑๖๕] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ใช้ลูกถวิลต่าง ๆ คือ ทำด้วยทอง ทำด้วยเงิน ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า . .. เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม . . .ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า .. .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้ลูกถวิลต่าง ๆ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตลูกถวิล ทำด้วยกระดูก งา เขา ไม้อ้อ ไม้ไผ่ . . . กระดองสังข์ เส้นด้าย.

เรื่องลูกดุม

[๑๖๖] สมัยนั้น ท่านพระอานนท์ห่มผ้าสังฆาฏิเนื้อบางเข้าบ้านบิณฑบาต สังฆาฏิของท่านถูกลมหัวด้วนพัดเลิกขึ้น ครั้นท่านกลับถึงอาราม

แล้ว ได้แจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ๆ กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตลูกดุมและรังดุม.

[๑๖๗] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ใช้ลูกดุมต่าง ๆ คือ ทำด้วยทอง ทำด้วยเงิน ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า...เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้ลูกดุมต่าง ๆ รูปใดใช้ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตลูกดุม ทำด้วยกระดูก งา เขา ไม้อ้อ ไม้ไผ่ ไม้จริง ยางไม้ เมล็ดผลไม้ โลหะ กระดองสังข์ เส้นด้าย.

[๑๖๘] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายเย็บตรึงลูกดุมบ้าง รังดุมบ้าง ลงที่จีวร จีวรชำรุด ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตแผ่นผ้ารองลูกดุม แผ่นผ้ารองรังดุม ภิกษุทั้งหลายเย็บตรึงแผ่นผ้ารองลูกดุมแผ่นผ้ารองรังดุมลงที่ชายจีวร มุมผ้าเปิด ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ติดแผ่นผ้ารองลูกดุม แผ่นผ้ารองรังดุมที่ชายผ้าลึกเข้าไป ๗ - ๘ องคุลี

เรื่องพระฉัพพัคคีย์นุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์

[๑๖๙] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์นุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์ คือ นุ่งห้อยชายเหมือนงวงช้าง นุ่งปล่อยชายคล้ายหางปลา นุ่งปล่อยชายสี่แฉก นุ่งห้อยชายคล้ายก้านตาล นุ่งยกกลีบตั้งร้อย ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า. . . เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มี

พระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงนุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์ คือ นุ่งห้อยชายเหมือนงวงช้าง นุ่งปล่อยชายคล้ายหางปลา นุ่งปล่อยชายเป็นสี่แฉก นุ่งห้อยชายคล้ายก้านตาล นุ่งยกกลีบตั้งร้อย รูปใดนุ่ง ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๗๐] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ห่มผ้าอย่างคฤหัสถ์ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า . . . เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม . . .ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงห่มผ้าอย่างคฤหัสถ์ รูปใดห่ม ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๗๑] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์นุ่งผ้าเหน็บชายกระเบน ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า...เหมือนคนหาบของหลวง . ..ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงนุ่งผ้าเหน็บชายกระเบน รูปใดนุ่ง ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๗๒] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์หาบของสองข้าง ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า. . .เหมือนคนหาบของหลวง. ..ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงหาบของสองข้าง รูปใดหาบ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คอน หาม เทิน แบก กระเดียดห้ิว.

เรื่องไม่ชำระฟัน

[๑๗๓] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่เคี้ยวไม้ชำระฟัน ปากมีกลิ่นเหม็น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การไม่เคี้ยวไม้ชำระฟันมีโทษ ๕ ประการนี้ คือ

นัยน์ตาไม่แจ่มใส ๑ ปากมีกลิ่นเหม็น ๑ ลิ้นรับรสอาหารไม่บริสุทธิ์ ๑ ดีและเสมหะหุ้มห่ออาหาร ๑ ไม่ชอบฉันอาหาร ๑ ไม่เคี้ยวไม้ชำระฟันมีโทษ ๕ ประการนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การเคี้ยวไม้ชำระฟันมีอานิสงส์ ๕ ประการนี้ คือ นัยน์ตาแจ่มใส ๑ ปากไม่มีกลิ่นเหม็น ๑ ลิ้นรับรสอาหารบริสุทธิ์ ๑ ดีและเสมหะไม่หุ้มห่ออาหาร ๑ ชอบฉันอาหาร ๑ การเคี้ยวไม้ชำระฟัน มีอานิสงส์ ๕ ประการนี้แล เราอนุญาตไม้ชำระฟัน.

[๑๗๔] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์เคี้ยวไม้ชำระฟันยาว และตีสามเณรด้วยไม้ชำระฟันเหล่านั้น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเคี้ยวไม้ชำระฟันยาว รูปใดเคี้ยว ต้องอาบัติทุกกฏ.

เราอนุญาตไม้ชำระฟันยาว ๘ นิ้วเป็นอย่างยิ่ง และไม่พึงตีสามเณรด้วยไม้นั้น รูปใดตี ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๗๕] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งเคี้ยวไม้ชำระฟันสั้นเกินไป ไม้ชำระฟันหลุดเข้าไปติดในคอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเคี้ยวไม้ชำระฟันสั้นเกินไป รูปใดเคี้ยว ต้องอาบัติทุกกฏ.

เราอนุญาตไม้ชำระฟันขนาด ๔ องคุลีเป็นอย่างต่ำ.

เรื่องพระฉัคพัคคีย์จุดไฟเผากองหญ้า

[๑๗๖] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์จุดไฟเผากองหญ้า ชาวบ้านเพ่งโทษติเตียน โพนทะนาว่า...เหมือนคนเผาป่า...ภิกษุทั้งหลาย กราบทูล

เรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเผากองหญ้า รูปใดเผา ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๗๗] สมัยนั้น วิหารที่อยู่มีหญ้าขึ้นรก เมื่อไฟป่าไหม้มาถึง วิหารถูกไฟไหม้ ภิกษุทั้งหลายรังเกียจที่จะจุดไฟรับเพื่อการป้องกัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไว้เมื่อไฟป่าไหม้มาถึง ให้จุดไฟรับเพื่อป้องกัน.

เรื่องขึ้นต้นไม้

[๑๗๘] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ขึ้นต้นไม้ ไต่จากต้นหนึ่ง ไปสู่ต้นหนึ่ง ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า...เหมือนลิง... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงขึ้นต้นไม้ รูปใดขึ้น ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๗๙] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งไปเมืองสาวัตถีในโกศลชนบท ช้างไล่ในระหว่างทาง จึงภิกษุนั้นวิ่งเข้าไปยังโคนต้นไม้ รังเกียจไม่ขึ้นต้นไม้ ช้างนั้นได้ไปทางอื่น ครั้นภิกษุนั้นไปถึงเมืองสาวัตถีแล้ว ได้แจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ๆ กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีกิจจำเป็น เราอนุญาตให้ขึ้นต้นไม้สูงชั่วบุรุษ ในคราวมีอันตราย ขึ้นได้ตามประสงค์.

[๑๘๐] สมัยนั้น ภิกษุสองรูปเป็นพี่น้องกัน ชื่อเมฏฐะและโกกุฏฐะ เป็นชาติพราหมณ์ พูดจาอ่อนหวาน เสียงไพเราะ เธอสองรูปนั้นเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้า บัดนี้ ภิกษุทั้งหลายต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติ ต่างสกุลกัน

เข้ามาบวช พวกเธอจะทำพระพุทธวจนะให้ผิดเพี้ยนจากภาษาเดิม มิฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะขอยกพระพุทธวจนะขึ้นโดยภาษาสันสกฤต.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า ดูก่อนโมฆบุรุษทั้งหลาย ไฉนพวกเธอจึงได้กล่าวอย่างนี้ว่า มิฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะยกพระพุทธวจนะขึ้นโดยภาษาสันสกฤตดังนี้เล่า ดูก่อนโมฆบุรุษทั้งหลาย การกระทำของพวกเธอนั่น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ...ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงยกพุทธวจนะขึ้นโดยภาษาสันสกฤต รูปโดยกขึ้น ต้องอาบัติทุกกฏ.

เราอนุญาตให้เล่าเรียนพุทธวจนะตามภาษาเดิม.

เรื่องเรียนคัมภีร์โลกายตะ

[๑๘๑] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์เรียนคัมภีร์โลกายตะ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า...เหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายได้ยินชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ . . . จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่เห็นคัมภีร์โลกายตะ ว่ามีสาระจะพึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้หรือ.

ภิ. ไม่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

ภ. อันผู้ที่เห็นธรรมวินัยนี้ว่ามีสาระ จะพึงเล่าเรียนคัมภีร์โลกายตะหรือ.

ภิ. ไม่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

ภ. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเรียนคัมภีร์โลกายตะ รูปใดเรียน ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๘๒] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์สอนคัมภีร์โลกายตะ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า.. .เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม. ..ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสอนคัมภีร์โลกายตะ รูปใดสอน ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องเรียนดิรัจฉานวิชา

[๑๘๓] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์เรียนดิรัจฉานวิชา...ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเรียนดิรัจฉานวิชา รูปใดเรียน ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๘๔] สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์สอนดิรัจฉานวิชา ชาวบ้านเพ่งโทษติเตียน โพนทะนาว่า เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม. . .ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสอนดิรัจฉานวิชา รูปใดสอน ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๘๕] สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า อันบริษัทหมู่ใหญ่แวดล้อมแล้ว กำลังทรงแสดงธรรม ได้ทรงจามขึ้น ภิกษุทั้งหลายได้ถวายพระพรอย่างอึงมีว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงพระชนมายุ ขอพระสุคตจงทรงพระชนมายุเถิดพระพุทธเจ้าข้า ธรรมกถาได้พักในระหว่างเพราะเสียงนั้น จึงพระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่ถูกเขาให้พรว่า ขอจงเจริญชนมายุในเวลาจาม จะพึงเป็น หรือพึงตายเพราะเหตุที่ให้พรนั้นหรือ

ภิ. ไม่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า

ภ. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงกล่าวคำให้พรว่า ขอจงมีชนมายุในเวลาที่เขาจาม รูปใดให้พร ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๑๘๖] สมัยนั้น ชาวบ้านให้พรในเวลาที่ภิกษุทั้งหลายจามว่า ขอท่านจงมีชนมายุ ภิกษุทั้งหลายรังเกียจ มิได้ให้พรตอบ ชาวบ้านเพ่งโทษเรียน โพนทะนาว่า ไฉน พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร เมื่อเขาให้พรว่า จงเจริญชนมายุ จึงไม่ให้พรตอบเล่า ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระภูมีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชาวบ้านมีความต้องการด้วยสิ่งเป็นมงคล เราอนุญาตให้ภิกษุที่เขาให้พรว่า จงเจริญชนมายุ ดังนี้ ให้พรตอบแก่ชาวบ้านว่า ขอท่านจงเจริญชนมายุยืนนาน

เรื่องฉันกระเทียม

[๑๘๗] สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าอันบริษัทหมู่ใหญ่แวดล้อมประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ ภิกษุรูปหนึ่งฉันกระเทียม แลเธอคิดว่า ภิกษุทั้งหลายอยู่ได้รบกวน จึงนั่ง ณ ที่สุดส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทอดพระเนตรเห็นภิกษุนั้นนั่ง ณ ที่สุดส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วจึงรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทำไมหนอ ภิกษุนั้นจึงนั่ง ณ ที่สุดส่วนข้างหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ภิกษุนั้นฉันกระเทียม พระพุทธเจ้าข้า และเธอคิดว่า ภิกษุทั้งหลายอยู่รบกวน จึงนั่ง ณ ที่สุดส่วนข้างหนึ่ง

ภ. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุฉันของใครแล้ว จะพึงเป็นผู้เหินห่างจากธรรมกถาเห็นปานนี้ ภิกษุควรฉันเองนั้น หรือ

ภ. ไม่ควรฉัน พระพุทธเจ้าข้า

ภ. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงฉันกระเทียม รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ

[๑๘๘] สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรอาพาธเป็นลมเสียดท้อง ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรแล้วถามว่า เมื่อก่อนท่านเป็นลมเสียดท้อง หายด้วยยาอะไร ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ผมหายด้วยกระเทียม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ฉันกระเทียมได้ เพราะเหตุอาพาธ.

เรื่องหม่อปัสสาวะ

[๑๘๙] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายถ่ายปัสสาวะลงในที่นั้น ๆ ในอาราม อารามสกปรก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถ่ายปัสสาวะในที่ควรส่วนข้างหนึ่ง อารามมีกลิ่นเหม็น...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตหม้อปัสสาวะ ภิกษุทั้งหลายนั่งปัสสาวะลำบาก . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเขียงรองเท้าถ่ายปัสสาวะ เขียงรองเท้าปัสสาวะเปิดเผย ภิกษุทั้งหลายละอายที่จะถ่ายปัสสาวะ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ล้อมเครื่องล้อ ๘ ๓ ชนิด คือ เครื่องล้อมอิฐ เครื่องล้อมหิน ฝาไม้ หม้อปัสสาวะไม่มีฝาปิด มีกลิ่นเหม็น. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตฝาปิด.

พุทธานุญาตหลุมถ่ายอุจจาระ

[๑๙๐] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายถ่ายอุจจาระลงในที่นั้น ๆ ในอาราม อารามสกปรก . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถ่ายอุจจาระในที่ควรส่วนข้างหนึ่ง อาราม

มีกลิ่นเหม็น ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตหลุมถ่ายอุจจาระขอบปากหลุมพัง... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อกรุ ๓ อย่าง คือ ก่อด้วยอิฐ ก่อด้วยศิลา ก่อด้วยไม้ หลุมอุจจาระมีพื้นต่ำน้ำท่วมได้...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมพื้นให้สูง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อกรุ ๓ อย่าง คือ ก่อด้วยอิฐ ก่อด้วยศิลา ก่อด้วยไม้ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต บันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ บันไดหิน บันไดไม้ ภิกษุทั้งหลาย ขึ้นลงพลัดตกลงมา.. .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึดภิกษุทั้งหลายนั่งถ่ายอุจจาระที่ริมหลุมพลัดตกลงไป. ..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ลาดพื้น แล้วเจาะช่องถ่ายอุจจาระตรงกลาง ภิกษุทั้งหลายนั่งถ่ายอุจจาระลำบาก . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเขียงรองเท้าถ่ายอุจจาระ ภิกษุทั้งหลายถ่ายปัสสาวะออกไปข้างนอก. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตรางรองปัสสาวะ ไม้ชำระไม่มี ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไม้ชำระ ตะกร้ารองรับไม้ชำระ หลุมอุจาจาระไม่ได้ปิดมีกลิ่นเหม็น...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตฝาปิด.

พุทธานุญาตวัจจกุฎี

[๑๕๑] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายถ่ายอุจจาระในที่แจ้งลำบากด้วยร้อนบ้าง หนาวบ้าง จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตวัจจกุฎี วัจจกุฎีไม่มีบานประตู ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลา ย เราอนุญาตบานประตู กรอบเช็ดหน้า ครกรับเดือยบานประตู ห่วงข้างบน สายยู ไม้หัวลิง กลอน ลิ่ม ช่องดาล ช่องเชือกชัก เชือกชัก ผงหญ้าที่มุงวัจจกุฎี ตกลงเกลื่อน. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต

ให้รื้อลงฉาบดินทั้งข้างบน ข้างล่าง ทำให้มีสีขาว สีดำ สีเหลือง จำหลักเป็นพวงดอกไม้ เครือไม้ ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ ราวจีวร.

[๑๙๒] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งชราทุพพลภาพ ถ่ายอุจาระแล้วลุกขึ้นล้มลง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเชือกห้อยสำหรับ เหนี่ยว.

[๑๙๓] สมัยนั้น วัจจกุฏีไม่ได้ล้อม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ล้อม เครื่องล้อม ๓ อย่าง คือ อิฐ ศิลา ไม้.

[๑๙๔] ซุ้มประตูไม่มี. ..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตซุ้มประตู ซุ้มประตูมีพื้นต่ำ . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตถมพื้นให้สูง ดินที่ถมพัง . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อกรุ ๓ อย่าง คือก่อด้วยอิฐ ก่อด้วยศิลา ก่อด้วยไม้ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ บันไดหิน บันไดไม้ ภิกษุทั้งหลายขั้นลงพลัดตกลงมา . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึด บานซุ้มประตูไม่มี . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตซุ้มประตู กรอบเช็ดหน้า ครกรองเดือยประตู ห่วงข้างบน สายยู ไม้หัวลิง กลอน ลิ่ม ช่องดาล ช่องเชือกชัก เชือกชัก ผงหญ้าที่มุงบนซุ้มประตูหล่นเกลื่อน... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลง ฉาบด้วยดินทั้งข้างบนข้างล่างทำให้มีสีขาว สีดำ สีเหลือง จำหลักเป็นพวงดอกไม้ เครือไม้ ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ บริเวณลื่น.. .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้โรยกรวดแร่ กรวดแร่ไม่เต็ม ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้วางศิลา น้ำขัง . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต

ท่อระบายน้ำ หม้อ อุจจาระไม่มี. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต หม้ออุจจาระ กระบอกตักน้ำชำระอุจจาระไม่มี ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตกระบอกตักน้ำชำระอุจจาระ ภิกษุทั้งหลายนั่งถ่ายลำบาก . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเขียงไม้สำหรับนั่งถ่าย เขียงไม้สำหรับนั่งถ่ายอยู่เปิดเผย ภิกษุทั้งหลายละอายที่จะถ่าย . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ล้อมเครื่องล้อม ๓ ชนิด คือ อิฐ ศิลา ไม้ หม้ออุจจาระไม่ได้ปิด ผงหญ้าและขี้ฝุ่นตกลง.. .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตฝาปิด.

ประพฤติอนาจารต่าง ๆ

[๑๔๕] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ประพฤติอนาจารเห็นปานดังนี้ คือ ปลูกต้นไม้ดอกเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นปลูกบ้าง รดน้ำเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นรดบ้าง เก็บบดอกไม้เองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นเก็บบ้าง ร้อยกรองดอกไม้เองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นร้อยกรองบ้าง ทำมาลัยต่อก้านเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นทำบ้าง ทำมาลัยเรียงก้านเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นทำบ้าง ทำดอกไม้ช่อเองบ้าง ใช้ผู้อื่นทำบ้าง ทำดอกไม้พุ่มเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นทำบ้าง ทำดอกไม้เทริดเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นทำบ้าง ทำดอกไม้พวงเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นทำบ้าง ทำดอกไม้ตาข่ายประดับบอกเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นทำบ้าง ภิกษุพวกนั้นนำไปเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นนำไปบ้าง ซึ่งมาลัยต่อก้าน นำไปเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นนำไปบ้าง ซึ่งมาลัยเรียงก้าน นำไปเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นนำไปบ้าง ซึ่งดอกไม้ช่อ นำไปเองบ้าง ใช้ผู้อื่นนำไปบ้าง ซึ่งดอกไม้พุ่ม นำไปเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นนำไปบ้าง ซึ่งงดอกไม้เทริด นำไปเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นนำไปบ้าง ซึ่งดอกไม้พวง นำไปเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นนำไปบ้าง ซึ่งดอกไม้ตาข่ายประดับบอกเพื่อกุลสตรี เพื่อกุลธิดา เพื่อกุมารีแห่งสกุล เพื่อสะใภ้

แห่งสกุล เพื่อกุลทาสี ภิกษุพวกนั้นฉันอาหารในภาชนะเดียวกันบ้าง ดื่มน้ำในขันเดียวกันบ้าง นั่งบนอาสนะเดียวกันบ้าง นอนบนเตียงเดียวกันบ้าง นอนร่วมเครื่องลาดเดียวกันบ้าง นอนคลุมผ้าห่มผืนเดียวกันบ้าง นอนร่วมเครื่องลาดและคลุมผ้าห่มร่วมกันบ้าง กับกุลสตรี กุลธิดา กุมารีแห่งสกุล สะใภ้แห่งสกุล กุลทาสี ฉันอาหารในเวลาวิกาลบ้าง ดื่มน้ำเมาบ้าง ทัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้บ้าง ฟ้อนรำบ้าง ขับร้องบ้าง ประโคมบ้าง เต้นรำบ้าง ฟ้อนรำกับหญิงฟ้อนรำบ้าง ขับร้องกับหญิงฟ้อนรำบ้าง ประโคมกับหญิงฟ้อนรำบ้าง เต้นรำกับหญิงฟ้อนรำบ้าง ... ฟ้อนรำกับหญิงเต้นรำบ้าง ขับร้องกับหญิงเต้นรำบ้าง ประโคมกับหญิงเต้นรำบ้าง เต้นรำกับหญิงเต้นรำบ้าง เล่นหมากรุกแถวละแปดตาบ้าง แถวละสิบตาบ้าง เล่นหมากเก็บบ้าง เล่นชิงนางบ้าง เล่นหมากไหวบ้าง เล่นโยนห่วงบ้าง เล่นไม้หึ่งบ้าง เล่นฟาดให้เป็นรูปต่าง ๆ บ้าง เล่นสกาบ้าง เล่นเป่าใบไม้บ้าง เล่นไถน้อย ๆ บ้าง เล่นหกคะเมนบ้าง เล่นไม้กังหันบ้าง เล่นตวงทรายด้วยใบไม้บ้าง เล่นรถน้อย ๆ บ้าง เล่นธนูน้อยบ้าง เล่นเขียนทายบ้าง เล่นทายใจบ้าง เล่นเลียนคนพิการบ้าง หัดขี่ช้างบ้าง หัดขี่ม้าบ้าง หัดขี่รถบ้าง หัดยิงธนูบ้าง หัดเพลงอาวุธบ้าง วิ่งผลัดช้างบ้าง วิ่งผลัดม้าบ้าง วิ่งผลัดรถบ้าง วิ่งขับกันบ้าง วิ่งเปี้ยวกันบ้าง ผิวปากบ้าง ปรบมือบ้าง ปล้ำกันบ้าง ชกมวยกันบ้าง ปูลาดผ้าสังฆาฏิ ณ กลางสถานที่เต้นรำ แล้วพูดกับหญิง ฟ้อนรำอย่างนี้ว่า น้องหญิง เธอจงฟ้อนรำ ณ ที่นี้ดังนี้บ้าง ให้การคำนับบ้าง ประพฤติอนาจารมีอย่างต่าง ๆ บ้าง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงประพฤติอนาจารมีอย่างต่าง ๆ รูปใดประพฤติ พึงปรับอาบัติตามธรรม.

พุทธานุญาตเครื่องโลหะเป็นต้น

[๑๙๖] สมัยต่อมา เมื่อท่านพระอุรุเวลกัสสปบวชแล้ว เครื่องโลหะ เครื่องไม้ เครื่องดิน บังเกิดแก่สงฆ์เป็นอันมาก ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า เครื่องโลหะชนิดไหน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาต ชนิดไหนไม่ทรงอนุญาต เครื่องไม้ชนิดไหน ทรงอนุญาต ชนิดไหนไม่ทรงอนุญาต เครื่องดินชนิดไหน ทรงอนุญาต ชนิดไหน ไม่ทรงอนุญาต จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถาในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเครื่องโลหะทุกชนิด เว้นเครื่องประหาร อนุญาตเครื่องไม้ทุกชนิด เว้นเก้าอี้นอนมีแคร่ บัลลังก์ บาตรไม้และเขียงไม้ อนุญาตเครื่องดินทุกชนิด เว้นเครื่องเช็ดเท้าและกุฏีที่ทำด้วยดินเผา.

ขุททกวัตถุขันธกะที่ ๕ จบ

หัวข้อประจำธกะ

[๑๙๗] ๑. เรื่องขัดสีกายที่ต้นไม้ ๒. ขัดสีกายที่เสา ๓. ขัดสีกายที่ฝา ๔. อาบน้ำในที่ไม่ควร ๕. อาบน้ำขัดสีกายด้วยมือทำด้วยไม้ ๖. ขัดสีกายด้วยจุณหินสีดังพลอยแดง ๗. ผลัดกันถูตัว ๘. อาบน้ำถูด้วยไม้บังเวียน ๙. ภิกษุเป็นหิด ๑๐. ภิกษุชรา ๑๑. ถูหลังด้วยฝ่ามือ ๑๒. เครื่องตุ้มหู ๑๓. สังวาล ๑๔. สร้อยคอ ๑๕. เครื่องประดับเอว ๑๖. ทรงวลัย ๑๗. ทรงสร้อยตาบ ๑๘. ทรงเครื่องประดับข้อมือ ๑๙. ทรงแหวนประคับนิ้วมือ ๒ . ไว้ผมยาว ๒๑. เสยผมด้วยแปรง ๒๒ . เสยผมด้วยมือ ๒๓. เสยผมด้วยน้ำมันผสมขี้ผึ้ง

๒๔. เสยผมด้วยน้ำมันผสมน้ำ ๒๑. ส่องเงาหน้าในแว่น ในขันน้ำ ๒๖. แผลเป็นที่หน้า ๒๗. ผัดหน้า ๒๘. ทาหน้า ถูหน้า ผัดหน้า เจิมหน้า ย้อมตัว ย้อมหน้า ย่อมทั้งหน้าทั้งตัว ๒๙. โรคนัยน์ตา ๓๐. มหรสพ ๓๑. สวดเสียงยาว ๓๒. สวดสรภัญญะ ๓๓. ห่มผ้าขนสัตว์ มีขนช้างนอก ๓๘. มะม่วงทั้งผล ๓๕. ชิ้นมะม่วง ๓๖. มะม่วงล้วน ๓๗. เรื่องงู ๓๘. ตัดองค์กำเนิด ๓๙. บาตรไม้จันทน์ ๔๐. เรื่องบาตรต่าง ๆ ๔๑. บังเวียนรองบาตร ๔๒ บังเวียนทองรองบาตร หนาไป ทรงอนุญาตให้กลึง ๔๓. บังเวียนรองบาตรวิจิตร ๔๔. บาตรเหม็นอับ ๔๕. บาตรมีกลิ่นเหม็น ๔๖. วางบาตรไว้ในที่ร้อน ๔๗. บาตรกลิ้งตกแตก ๔๘. เก็บบาตรไว้ที่กระดานเลียบ ๔๙. เก็บบาตรไว้ริมกระดานเลียบนอกฝา ๕๐. หญ้ารองบาตร ๕๑. ท่อนผ้ารองบาตร ๕๒. แท่นเก็บบาตร หม้อ เก็บบาตร ๕๓. ถุงบาตรและสายโยกเป็นด้ายถัก ๕๔. แขวนบาตรไว้ ที่ไม้เดือย ๕๕. เก็บบาตรไว้บนเตียง ๕๖. เก็บบาตรไว้บนตั่ง วางบาตรไว้บนคัก ๕๘. เก็บบาตรไว้บนกลด ๕๙. ถือบาตรอยู่ผลักประตูเข้าไป ๖๐. ใช้กะโหลกน้ำเท้าแทนบาตร ๖๑. ใช้กระเบื้องหม้อแทนบาตร ๖๒. ใช้กะโหลกผีแทนบาตร ๖๓. ใช้บาตรต่างกระโถน ๖๔. ใช้มีดตัดจีวร ๖๕. เรื่องใช้มีดด้าม ๖๖. ใช้ด้ามมีดทำด้วยทอง ๖๗. ใช้ชั้นไก่และไม้กลัดเย็บจีวร กล่องเข็ม แป้งข้าวหมาก ฝุ่นหิน ขี้ผึ้ง ผ้ามัดขี้ผึ้ง ๖๘. จีวรเสียมุม ผูกสะดึง ขึงสะดึงในที่ไม่เสมอ ขึงสะดึงที่พื้นดิน ขอบสะดึงชำรุดและไม่พอ ทำเครื่องหมายและตีบรรทัด ๖๙. ไม่ล้างเท้าเหยียบสะดึง ๗๐. เท้าเปียกเหยียบสะดึง ๗๑. สวมรองเท้าเหยียบสะดึง ๗๒. ใช้นิ้วมือรับเข็ม ๗๓. ปลอกนิ้วมือ ๗๔. กล่องสำหรับเก็บเครื่องเย็บผ้า และสายโยก เป็นด้ายถัก ๗๕. เย็บจีวรในที่แจ้ง โรงโม้สะดึงต่ำ ถมพื้นให้สูง ขึ้นลงลำบาก ๗๖. ผง

หญ้าที่มุงตกเกลื่อน พระวินายกทรงอนุญาตให้รื้อลงฉาบด้วยดินทั้งข้างใน ทำให้มีสีขาว สีดำ สีเหลือง จำหลักเป็นพวงดอกไม้ เครือไม้ ฟันมังกร ดอก-จอกห้ากลีบ ราวจีวร สายระเดียงจีวร ๗๗. ทิ้งไม้สะดึงแล้วหลีกไป ไม้สะดึงหักเสียหาย คลี่ออก ๗๘. เก็บสะดึงไว้ที่ฝากุฏิ ๗๙. ใช้บาตรบรรจุเข็ม มีดเครื่องยาเดินทาง ถุงเก็บเครื่องยา สายโยกเป็นด้ายถัก ๘๐. ใช้ผ้ากายพันธ์ผูกรองเท้า ถุงเก็บรองเท้า สายโยกเป็นด้ายถัก ๘๑. น้ำในระหว่างทางเป็นอกัปปิยะ ผ้ากรองน้ำ กระบอกกรองน้ำ ๘๒. ภิกษุสองรูปเดินทางไปเมือง-เวสาลี ๘๓. พระมหามุนีทรงอนุญาตผ้ากรองน้ำมีขอบและผ้าลาดลงบนน้ำ ๘๔. ยุงรบกวน ๘๕. อาหารประณีต เกิดโรคมาก หมอชีวกทูลขออนุญาตสร้างที่จงกรมและเรือนไฟ ๘๖. ที่จงกรมขรุขระ ๘๗. พื้นที่จงกรมต่ำ ทรงอนุญาตให้ก่อกรุดินที่ถม ๓ ชนิด ขึ้นลงลำบาก ทรงอนุญาตบันไดและราวสำหรับยึด ๘๘. ทรงอนุญาตรั้วรอบที่จงกรม ๘๙. จงกรมในที่แจ้งผงหญ้าหล่นเกลื่อน ทรงอนุญาตให้รื้อลงฉาบด้วยดินทำให้มี สีขาว สีดำ สีเหลือง จำหลักเป็นพวงดอกไม้ เครือไม้ ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ ราวจีวร สาย-ระเดียงจีวร ๙๐. ทรงอนุญาตให้ถมเรือนไฟให้สูงกั้นกรุ บันได ราวบันได บานประตู กรอบเช็ดหน้า ครกรองเดือยประตูห่วงข้างบน สายยู ไม้หัวลิง กลอน ลิ่ม ช่องดาล ช่องชักเชือก เชือกชัก ก่อฝาเรือนไฟให้ต่ำ และปล่องควัน ๙๑. เรือนไฟตั้งอยู่กลาง ทรงอนุญาตดินทาหน้า รางละลายดิน ดินมีกลิ่นเหม็น ๙๒. ไฟลนกาย ทรงอนุญาตที่ขังน้ำ ขันทักน้ำ เรือนไฟไหม้เกรียม พื้นที่เป็นตม ทรงอนุญาตให้ล้าง ทำท่อระบายน้ำ ๙๓. ตั่งรองนั่งในเรือนไฟ ๙๔. ทำซุ้ม ๙๕. ทรงอนุญาตโรยกรวดแร่ วางศิลาเลียบท่อระบายน้ำ ๙๖. เปลือยกายไหว้กัน. ๙๗. วางจีวรไว้บนพื้นดิน ฝนตกเปียก

๙๘. ทรงอนุญาตเครื่องกำบัง ๓ ชนิด ๙๙. บ่อน้ำ ๑๐๐. ใช้ผ้ากายพันธ์และเถาวัลย์ผูกภาชนะตักน้ำ ทรงอนุญาตคันโพง ระหัดชัก ระหัดถีบ ภาชนะตักน้ำแตก ทรงอนุญาตถังน้ำทำด้วยโลหะไม้และท่อนหนัง ๑๐๑. ทรงอนุญาตศาลาใกล้บ่อน้ำ ๑๐๒. ทรงอนุญาตฝาปิดบ่อก้นผงหญ้า ๑๐๓. ทรงอนุญาตรางไม้ ๑๐๔. ทรงอนุญาตท่อระบายน้ำ และกำแพงกั้น น้ำขังลื่น ทรงอนุญาตท่อระบายน้ำ ๑๐๕. เนื้อตัวตกหนาว ทรงอนุญาตผ้าชุบน้ำ ๑๐๖. ทรงอนุญาตสระน้ำ น้ำในสระเก่า ทรงอนุญาตให้ทำท่อระบายน้ำ ๑๐๗. ทรงอนุญาตเรือนไฟมีปั้นลม ๑๐๘. ไม่อยู่ปราศจากผ้านิสีทนะ ๔ เดือน ๑๐๙. นอนบนที่นอนอันเดียรดาษด้วยดอกไม้ ๑๑๐. ไม่รับประเคนดอกไม้ของหอม ๑๑๑. ไม่ต้องอธิษฐานสันถัตขนเจียมหล่อ ๑๑๒. ฉันจังหันบนเตียบ ๑๑๓. ทรงอนุญาตโตก ๑๑๔. ฉันจังหันและนอนร่วมกัน ๑๑๕. เจ้าวัฑฒลิจฉวี ๑๑๖. โพธิราชกุมาร พระพุทธเจ้าไม่ทรงเหยียบผ้า ๑๑๗. หม้อน้ำ ปุ่มไม้สำหรับเช็ดเท้าและไม้กวาด ๑๑๘. ทรงอนุญาตที่เช็ดเท้าทำด้วยหิน กรวดกระเบื้อง หินฟองน้ำ ๑๑๙. ทรงอนุญาตพัดโบก พัดใบตาล ๑๒๐. ไม้ปัดยุง แส้จามรี ๑๒๑. ทรงอนุญาตร่ม ๑๒๒. ไม่มีร่มไม่สบาย ๑๒๓. ทรงอนุญาตร่มในวัด รวม ๓ เรื่อง ๑๒๔. วางบาตรไว้ในสาแหรก ๑๒๕. สมมติสาแหรก สมมติไม้เท้าและสาแหรก ๑๒๖. โรคเรอ ๑๒๗. เมล็ดข้าวเกลื่อน ๑๒๘. ไว้เล็บยาว ๑๒๙. ตัดเล็บ นิ้วมือเจ็บ ตัดเล็บจนถึงเลือด ทรงอนุญาตให้ตัดพอดีเนื้อ ๑๓๐. ขัดเล็บทั้ง ๒๐ นิ้ว ๑๓๑. ไว้ผมยาว ทรงอนุญาตมีดโกน หินลับมีดโกน ปลอกมีดโกน ผ้าพันมีดโกน เครื่องมือโกนผมทุกอย่าง ๑๓๒. ตัดหนวด ไว้หนวด ไว้เครา ไว้หนวดสี่เหลี่ยม ขมวดกลุ่มขนหน้าอก ไว้กลุ่มขนท้อง ไว้หนวดเป็นเขี้ยวโง้ง โกนขนในที่แคบ ๑๓๓. อาพาธโกนขนในที่แคบได้

๑๓๔. ตัดผมด้วยกรรไกร ๑๓๕. ศีรษะเป็นแผล ๑๓๖. ไว้ขนจมูกยาว ๑๓๗. ถอนขนจมูกด้วยก้อนกรวด ๑๓๘. เรื่องถอนผมหงอก ๑๓๙. เรื่องมูลหูจุกช่องหู ๑๔๐. ใช้ไม้แคะหู ๑๔๑. เรื่องสั่งสมเครื่องโลหะกับไม้ป้ายยาตา ๑๔๒. นั่งรัดเข่า ๑๔๓. ผ้ารัดเข่า ด้ายพัน ๑๔๔. ผ้ารัดประคด ๑๔๕. ภิกษุใช้รัดประคดเป็นเชือกหลายเส้น ประคดถักเป็นศีรษะงูน้ำ ประคดกลมคล้ายเกลียวเชือก ประคดคล้ายสังวาล ทรงอนุญาตรัดประคดแผ่นผ้า และรัดประคดกลม ชายผ้ารัดประคดเก่า ทรงอนุญาตให้เย็บทบ ถักเป็นห่วง ที่สุดห่วงรัดประคดเก่า ทรงอนุญาตลูกถวิน ๑๔๖. ทรงอนุญาตลูกดุม และรังดุม ๑๔๗. ทำลูกดุมต่าง ๆ ๑๔๘. ติดแผ่นผ้ารองลูกดุม และรังดุม ๑๔๙. นุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์ คือ นุ่งห้อยชายเหมือนงวงช้าง นุ่งปล่อยชายคล้ายหางปลา นุ่งปล่อยชายเป็นสี่แฉก นุ่งห้อยชายคล้ายก้านตาล นุ่งยกกลีบตั้งร้อย ๑๕๐. ห่มผ้าอย่างคฤหัสถ์ ๑๕๑. นุ่งผ้าเหน็บชายกระเบน ๑๕๒. หาบของสองข้าง ๑๕๓. ไม้ชำระฟัน ๑๕๔. ไม้ชำระฟันตีสามเณร ๑๕๕. ไม้ชำระฟันติดคอ ๑๕๖. จุดไฟเผากองหญ้า ๑๕๗. จุดไฟรับ ๑๕๘. ขึ้นต้นไม้ ๑๕๙. หนีช้าง ๑๖๐. ภาษาสันสกฤต ๑๖๑. เรียนโลกายตศาสตร์ ๑๖๒. สอนโลกายตศาสตร์ ๑๖๓. เรียนดิรัจฉานวิชา ๑๖๔. สอนดิรัจฉานวิชา ๑๖๕. ทรงจาม ๑๖๖. เรื่องมงคล ๑๖๗. ฉันกระเทียม ๑๖๘. อาพาธเป็นลม ฉันกระเทียมได้ ๑๖๙. อาราม สกปรกมีกลิ่นเหม็น นั่งปัสสาวะลำบาก ทรงอนุญาตเขียงรองเท้าถ่ายปัสสาวะ ภิกษุทั้งหลายละอาย หม้อปัสสาวะไม่มีฝาปิด มีกลิ่นเหม็น ถ่ายอุจาระลงในที่นั้น ๆ มีกลิ่นเหม็น หลุมถ่ายอุจจาระพัง ทรงอนุญาตให้ถมขอบปากให้สูง และให้ก่อกรุ บันได ราวสำหรับยึด นั่งริม ๆ ถ่ายอุจจาระ นั่งริม ๆ ถ่ายอุจจาระลำบาก ทรงอนุญาตเขียงรองเท้าถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะออกไปข้าง

นอก ทรงอนุญาตรางรองปัสสาวะ ไม้ชำระ ตะกร้ารองรับไม้ชำระ หลุมวัจจกุฎีไม่ได้ปิด ทรงอนุญาตฝาปิด ๑๗๐. วัจจกุฎี บานประตู กรอบเช็ดหน้าครกรับเดือยบานประตู ห่วงข้างบน สายยู ไม้หัวลิง กลอน ลิ่ม ช่องดาล ช่องเชือกชัก เชือกชัก ผงหญ้าตกลงเกลื่อน ทรงอนุญาตให้รื้อลงฉาบด้วยดิน ทั้งข้างบนข้างล่าง ทำให้มีสีขาว สีดำ สีเหลือง จำหลักเป็นพวงดอกไม้ เครือไม้ ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ ราวจีวร สายระเดียง ๑๗๑. ภิกษุชราทุพพลภาพ ๑๗๒. ทรงอนุให้ล้อมเครื่องล้อม ๑๗๓. ทรงอนุญาตซุ้มประตู วัจจกุฎี โรยกรวดแร่ วางศิลาเลียบ น้ำขัง ทรงอนุญาต ท่อระบายน้ำ หม้อน้ำชำระ ขันตักน้ำชำระ นั่งชำระลำบาก ละอาย ทรงอนุญาตฝาปิด ๑๗๔. พระฉัพพัคคีย์ประพฤติอนาจาร ๑๗๕. ทรงอนุญาตเครื่องโลหะ เว้นเครื่องประหาร พระมหามุนีทรงอนุญาตเครื่องไม้ทั้งปวง เว้นเก้าอี้นอนมีแคร่ บัลลังก์ บาตรไม้และเขียงไม้ พระตถาคตผู้ทรงอนุเคราะห์ ทรงอนุญาตเครื่องดินแม้ทั้งมวล เว้นเครื่องเช็ดเท้า และกุฎีที่ทำด้วยดินเผา.

นิเทศแห่งวัตถุใด ถ้าเหมือนกับข้างต้น นักวินัยพึงทราบวัตถุนั้นว่าท่านย่อไว้ในอุทาน โดยนัย.

เรื่องในขุททกวัทถุขันธกะ ที่แสดงมานี้มี ๑๑๐ เรื่อง พระวินัยธรผู้ศึกษาดีแล้ว มีจิตเกื้อกูล มีศีลเป็นที่รักด้วยดี มีปัญญาส่องสว่างดังดวงประทีปเป็นพหูสูต ควรบูชา จะเป็นผู้ดำรงพระสัทธรรม และอนุเคราะห์แก่เหล่าสพรหมจารีผู้มีศีลเป็นที่รัก.

หัวข้อประจำขันธกะ จบ

ขุททกวัตถุขันธกวรรณนา

[ว่าด้วยการอาบน้ำ]

วินิจฉัยในขุททกวัตถุขันธกะ พึงทราบดังนี้:-

บทว่า **มลฺลมุฏฺฐิกา** ได้แก่ นักมวยผู้ชกกันด้วยหมัด.

บทว่า **คามปูฏวา** ได้แก่ ชนชาวเมืองผู้ประกอบเนือง ๆ ซึ่งการประดับย้อมผิว, ปาฐะว่า **คามโปตกา** ก็มี เนื้อความเหมือนกัน.

บทว่า **ถมฺเภ** ได้แก่ เสาที่เขาปักไว้ที่ท่าเป็นที่อาบน้ำ

บทว่า **กุฑฺเฑ** ได้แก่ บรรดาฝาอิฐฝาศิลาและฝาไม้ ฝาชนิดใดชนิดหนึ่ง.

ชนทั้งหลายถากต้นไม้ให้เป็นเหมือนแผ่นกระดานแล้ว ตัดให้เป็นรอยโดยอาการอย่างกระดานหมากรุก แล้วปักไว้ที่ท่าเป็นที่อาบ, ท่าเช่นนี้ชื่ออัฏฐานะ ในคำว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ ย่อมอาบที่ท่าอันเป็นอัฏฐานะ ชนทั้งหลายเรี่ยรายจุณแล้วสีกายที่ท่านั้น.

บทว่า **คนฺธพฺพหตฺถเกน** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ ย่อมอาบด้วยมือทีทำด้วยไม้ ที่เขาตั้งไว้ที่ท่าเป็นที่อาบ, ได้ยินว่า ชนทั้งหลายเอามือไม้นั้นถือจุณถูตัว.

บทว่า **กุรุวินฺทกสุตฺติยา** ท่านเรียกกำกลม ๆ ที่ชนทั้งหลายขยำเคล้าจุณแห่งศิลามีสีดังพลอยแดง ด้วยครั่งทำไว้. ชนทั้งหลายจับกำกลม ๆ นั้นที่ปลาย ๒ ข้างแล้วถูตัว.

ข้อว่า **วิคคยฺห ปริกมฺมํ การาเปนติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์เอาตัวกับตัวสีเข้ากะกันและกัน.

บังเวียนกระดานที่ทำโดยทรวดทรงอย่างก้นถ้วยจักเป็นฟันมังกร เรียกชื่อว่า มัลลกะ, บังเวียนกระดานที่จักเป็นฟันนี้ ไม่ควรแม้แก่ภิกษุผู้อาพาธ.

บังเวียนกระดานที่ไม่ได้จักเป็นฟัน ชื่ออกตมัลลกะ, บังเวียนกระดานที่ไม่ได้จักเป็นฟันนี้ ไม่ควรแก่ภิกษุผู้ไม่อาพาธ. ส่วนแผ่นอิฐ หรือแผ่นกระเบื้อง ควรอยู่.

บทว่า **อุกฺกาสิกํ** ได้แก่ เกลียวผ้า. เพราะเหตุนั้น ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งผู้อาบน้ำ จะถูหลังด้วยเกลียวผ้าสำหรับอาบ ก็ควร.

การบริกรรมด้วยมือ เรียกว่า **ปุถุปาณิกํ .** เพราะเหตุนั้น ภิกษุทั้งปวงจะทำบริกรรมหลังด้วยมือ ควรอยู่

[ว่าด้วยการแต่งตัวเป็นต้น]

คำว่า **วลฺลิกา** นี้ เป็นชื่อแห่งเครื่องประดับหูเป็นต้นว่า แก้วมุกดาและตุ้มหูที่ห้อยออกจากหู. ก็แล จะไม่ควรแต่ตุ้มหูอย่างเดียวเท่านั้นหามิได้, เครื่องประดับหูอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่สุด แม้เป็นใบตาล ก็ไม่ควร.

สายสร้อยชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่า สังวาล.

เครื่องประดับสำหรับแต่งที่คอ ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่า สร้อยคอ.

เครื่องประดับเอวชนิดใดชนิดหนึ่ง โดยที่สุดแม้เพียงเป็นสายด้าย ชื่อว่า สายรัดเอว.

วลัย ชื่อว่า เข็มขัด.

บานพับ (สำหรับรัดแขน) เป็นต้น ปรากฏชัดแล้ว เครื่องประดับไม่เลือกว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ไม่ควร.

วินิจฉัยในคำว่า **ทุมาสิกํ วา ทุวงฺคุลํ วา** นี้ พึงทราบดังนี้:-

หากว่า ภายใน ๒ เดือน ผมยาวถึง ๒ นิ้วไซร้, ต้องปลงเสียภายใน ๒ เดือนเท่านั้น, จะปล่อยให้ยาวเกิน ๒ นิ้วไป ไม่ควร.

แม้ถ้าไม่ยาว, จะปล่อยให้เกินกว่า ๒ เดือนไปแม้วันเดียว ก็ไม่ได้เหมือนกัน นี้เป็นกำหนดอย่างสูง ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสด้วยบททั้ง ๒ ด้วยประการฉะนี้. แต่หย่อนกว่ากำหนดนั้น ขึ้นชื่อว่าความสมควร ไม่มีหามิได้.

สองบทว่า **โกจฺเฉน โอสณฺเหนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้แปรงเสยผมทำให้เรียบ.

บทว่า **ผณเกน** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ ใช้หวีอย่างใดอย่างหนึ่ง มีหวีงาเป็นต้น เสยผมให้เรียบ.

บทว่า **หตฺถผณเกน** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ เมื่อจะใช้มือนั่นเอง ต่างหวี จึงเสยผมด้วยนิ้วมือทั้งหลาย.

บทว่า **สิตฺถเตลเกน** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ เสยผมด้วยของเหนียวอย่างใดอย่างหนึ่ง มีขี้ผึ้งและยางเป็นต้น .

บทว่า **อุทกเตลเกน** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ เสยผมด้วยน้ำมันเจือน้ำ, เพื่อประโยชน์แก่การประดับ ปรับทุกกฏทุกแห่ง, แต่พึงชุบมือให้เปียกแล้วเช็ดศีรษะ เพื่อยังผมที่มีปลายงอนให้ราบไปตามลำดับ, จะเอามืออันเปียกเช็ดแม้ซึ่งศีรษะที่ร้อนจัด ด้วยความร้อนและเปื้อนธุลี ก็ควร.

วินิจฉัยในคำว่า **น ภิกฺขเว อาทาเส วา อุทกปตฺเต วา** พึงทราบดังนี้:-

เงาหน้าย่อมปรากฏในวัตถุเหล่าใด วัตถุเหล่านั้นทั้งหมด แม้มีแผ่นสำริดเป็นต้น ย่อมถึงความนับว่ากระจกเหมือนกัน, แม้วัตถุมีน้ำส้มพะอูมเป็นต้น ย่อมถึงความนับว่า ภาชนะน้ำเหมือนกัน เพราะฉะนั้น จึงเป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้แลดู (เงาหน้า) ในที่ใดที่หนึ่ง.

บทว่า **อาพาธปจฺจยา** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุดูเงาหน้าเพื่อรู้ว่า แผลของเรามีผิวเต็มหรือยังก่อน.

(ในปุรามอรรถกถา) กล่าวว่า สมควรมองดูเงาหน้า เพื่อตรวจดูอายุสังขารอย่างนี้ว่า เราแก่หรือยังหนอ ดังนี้ก็ได้.

สองบทว่า **มุขํ อาลิมฺเปนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ ย่อมผัดด้วยเครื่องผัดหน้า สำหรับทำให้หน้ามีผิวผุดผ่อง.

บทว่า **อุมฺมทฺเทนฺติ** มีความว่า ย่อมไล้หน้า ด้วยเครื่องไล้ต่าง ๆ.

บทว่า **จุณฺเณนฺติ** มีความว่า ย่อมทา ด้วยจุณสำหรับทาหน้า.

หลายบทว่า **มโนสิลกาย มุขํ ลญฺเฉนฺติ** มีความว่า ย่อมทำการเจิมเป็นจุด ๆ เป็นต้น ด้วยมโนศิลา. การเจิมเหล่านั้น ย่อมไม่ควร แม้ด้วยวัตถุมีหรดาลเป็นต้นแท้. การย้อมตัวเป็นต้น ชัดเจนแล้ว ปรับทุกกฏในที่ทั้งปวง.

[ว่าด้วยการฟ้อนและขับเป็นต้น]

วินิจฉัยในคำว่า **น ภิกฺขเว นจฺจํ วา** เป็นอาทิ พึงทราบดังนี้:-

เป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้ไปเพื่อดูการฟ้อนอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่สุดแม้การฟ้อนแห่งนกยูง. เมื่อภิกษุฟ้อนแม้เองก็ตาม ให้ผู้อื่นฟ้อนก็ตาม เป็นทุกกฏเหมือนกัน . แม้การขับอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นการขับของคนฟ้อนก็ตาม เป็นการขับที่ดี (คือ เนื่องเฉพาะด้วยอนิจจธรรมเป็นต้น) ก็ตาม โดยที่สุดแม้การขับด้วยฟันก็ไม่ควร.

ภิกษุคิดว่า เราจักขับ แล้วร้องเสียงเปล่าในส่วนเบื้องต้นเพลงขับ แม้การร้องเสียงเปล่านั้น ก็ไม่ควร. เมื่อภิกษุขับเองก็ตาม ให้ผู้อินขับก็ตาม เป็นทุกกฏเหมือนกัน. แม้การประโคม อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ไม่ควร. แต่เมื่อ

รำคาญหรือตั้งอยู่ในที่น่ารังเกียจ จึงดีดนิ้วมือก็ตาม ตบมือก็ตาม, ในข้อนั้นไม่เป็นอาบัติ ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้อยู่ภายในวัด เห็นการเล่นทุกอย่างมีการฟ้อนเป็นต้น.

เมื่อภิกษุออกจากวัดไปสู่วัด (อื่น) ด้วยตั้งใจว่า เราจักดู ดังนี้ เป็นอาบัติแท้. นั่งอยู่ที่อาสนศาลาแล้วเห็น, ไม่เป็นอาบัติ. ลุกเดินไปด้วยคิดว่าเราจักดู เป็นอาบัติ. แม้ยืนอยู่ที่ถนนเหลียวคอไปดู เป็นอาบัติเหมือนกัน.

[ว่าด้วยสรภัญญะ]

บทว่า **สรกุตฺตึ** ได้แก่ ทำเสียง.

สองบทว่า **ภงฺโค โหติ** มีความว่า ไม่อาจเพื่อจะยังสมาธิที่ตนยังไม่ได้ ให้เกิดขึ้น, ไม่อาจเพื่อจะเข้าสมาธิที่ตนได้แล้ว.

ข้อว่า **ปจฺฉิมา ชนตา** เป็นอาทิ มีความว่า ประชุมชนในภายหลังย่อมถึงความเอาอย่างว่า อาจารย์ก็ดี อุปัชฌาย์ก็ดี ของเราทั้งหลายขับแล้วอย่างนี้ คือ ขับอย่างนั้นเหมือนกัน.

วินิจฉัยในข้อว่า **น ภิกฺขเว อายตเกน** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เสียงขับที่ทำลายวัตร (คือวิธีเปลี่ยนเสียง) นั้น ๆ ทำอักขระให้เสียชื่อเสียงขับอันยาว. ส่วนในธรรม วัตรสำหรับสุตตันตะก็มี วัตรสำหรับชาดกก็มี วัตรสำหรับคาถาก็มี การที่ยังวัตรนั้นให้เสีย ทำเสียงให้ยาวเกินไปไม่ควร. พึงแสดงบทและพยัญชนะให้เรียบร้อยด้วยวัตร (คือการเปลี่ยนเสียง) อนกลมกล่อม.

บทว่า **สรภญฺญํ** คือ การสวดด้วยเสียง. ได้ยินว่า ในสรภัญญะมีวัตร ๓๒ มีตรังควัตร (ทำนองดังคลื่น) โทหกวัตร (ทำนองดังรีดนมโค) คลิวัตร (ทำนองดังของเลื่อน) เป็นต้น. ในวัตรเหล่านั้นภิกษุย่อมได้เพื่อใช้วัตรที่ตนต้องการ.

การที่ไม่ยังบทและพยัญชนะให้เสียคือ ไม่ทำให้ผิดเพี้ยนเปลี่ยนโดยนัยที่เหมาะ ซึ่งสมควรแก่สมณะนั้นแล เป็นลักษณะแห่งวัตรทั้งปวง.

สองบทว่า **พาหิรโลมึ อุณฺณึ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ ห่มผ้าปาวารขนสัตว์เอาขนไว้ข้างนอก. เป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้ทรงอย่างนั้น. จะห่มเอาขนไว้ข้างใน ควรอยู่.

สมณกัปปกถา ได้กล่าวไว้แล้วในอรรถกถาแห่งภูตคามสิกขาบท.

หลายบทว่า **น ภิกฺขเว อตฺตโน องฺคชาตํ** มีความว่า เป็นถุลลัจจัย แก่ภิกษุผู้ตัดองคชาตเท่านั้น. แม้เมื่อภิกษุตัดอวัยวะอื่นอย่างใดอย่างหนึ่ง มีหูจมูกและนิ้วเป็นต้นก็ตาม ยังทุกข์เช่นนั้นให้เกิดขึ้นก็ตาม เป็นทุกกฏ. แต่ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้กอกโลหิตหรือตัดอวัยวะเพราะถูกงูหรือร่านกัดเป็นต้นก็ตาม เพราะปัจจัยคืออาพาธอย่างอื่นก็ตาม.

[ว่าด้วยบาตร]

สามบทว่า **จนฺทนคณฺฐี อุปฺปนฺนา โหติ** มีความว่า ปุ่มไม้จันทน์เป็นของเกิดขึ้นแล้ว.

ได้ยินว่า ราชคหเศรษฐีนั้นให้ขึงข่ายทั้งเหมือน้ำ และใต้น้ำแล้วเล่นในแม่น้ำคงคา. ปุ่มไม้จันทน์อันกระแสแห่งแม่น้ำนั้นพัดลอยมาติดที่ข่าย. บุรุษทั้งหลายของเศรษฐีนั้น ได้นำปุ่มไม้จันทน์นั้นมาให้. ปุ่มไม้จันทน์นั้นเป็นของเกิดขึ้น ด้วยประการฉะนี้.

อิทธิปาฏิหาริย์ คือ การแผลง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามแล้วในบทว่า **อิทฺธิปาฏิหาริยํ** นี้.

ส่วนฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยอำนาจอธิษฐานพึงทราบว่า ไม่ได้ทรงห้าม.

วินิจฉัยในคำว่า **น ภิกฺขเว โสวณฺณมโย ปตฺโต** เป็นต้น พึงทราบดังนี้:-

ก็ถ้าว่า คฤหัสถ์ทั้งหลาย ทำกับข้าวใส่ในภาชนะมีจานทองคำเป็นต้น น้อมเข้าไปถวายในโรงครัว, ไม่ควรแม้เพื่อจะถูกต้อง.

อนึ่ง ภาชนะทั้งหลาย มีจานเป็นต้น ที่ทำด้วยแก้วผลึก ทำด้วยกระจกและทำด้วยสำริดเป็นต้น ย่อมไม่ควร แต่เพียงใช้เป็นของส่วนตัวเท่านั้น ใช้เป็นของสงฆ์ หรือเป็นคิหิวิกัติ (คือ เป็นของคฤหัสถ์) ควรอยู่.

บาตร แม้เป็นวิการแห่งทองแดง ก็ไม่ควร ส่วนภาชนะควร. คำทั้งปวงที่ว่าดังนี้ ๆ ท่านกล่าวไว้ในกุรุนที.

ส่วนบาตรที่แล้วด้วยแก้วมีแก้วอินทนิลเป็นต้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสในบทว่า **มณิมโย** นี้.

บาตรแม้ล้วนแล้วด้วยทองห้าว ท่านรวมเข้าในบทว่า **กำ สมโย** นี้

คำว่า เพื่อกลึง นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเพื่อประโยชน์แก่การทำให้บาง

บังเวียนปกตินั้น ได้แก่ บังเวียนที่จักเป็นฟันมังกร.

บทว่า **อาวฏฺติตฺวา** ได้แก่ กระทบกันและกัน.

วินิจฉัยในคำว่า **ปตฺตาธารุกำ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ในกุรุนทีกล่าวว่า บนเชิงบาตรที่เนื่องกับพื้น ซึ่งทำด้วยงาเถาวัลย์และหวายเป็นต้น ควรวางซ้อน ๆ กันได้ ๓ บาตร บนเชิงไม้ ควรวางซ้อนกันได้ ๒ บาตร.

ส่วนในมหาอรรถกถากล่าวว่า บนเชิงบาตรที่เนื่องกับพื้น ไม่เป็นโอกาสแห่งบาตร ๓ ใบ จะวางแต่ ๒ ใบ ก็ควร. แม้ในเชิงบาตรไม้และเชิงบาตรท่อนไม้ ซึ่งตกแต่งเกลี้ยงเกลาดี ก็มีนัยเหมือนกัน.

ก็แล เชิงบาตรไม้ที่คล้ายปลายเครื่องกลึง และเชิงบาทรท่อนไม้ที่ผูกด้วยไม้ ๓ ท่อน ไม่เป็นโอกาสแห่งบาตรแม้ใบเดียว. แม้วางบนเชิงนั้นแล้ว ก็ต้องนั่งเอามือยึดไว้อย่างนั้น. ส่วนบนพื้นพึงคว่ำวางไว้แต่ใบเดียวเท่านั้น.

บทว่า **มิฑนฺเต** ได้แก่ ริมเฉลียงและกระดานเลียบเป็นต้น. ก็ถ้าว่าบาตรกลิ้งไปแล้ว จะค้างอยู่บนริมกระดานเลียบนั่นเอง; จะวางบนกระดานเลียบอันกว้างเห็นปานนั้น ก็ควร.

บทว่า **ปริภณฺฑนฺเต** ได้แก่ ริมกระดานเลียบอันแคบซึ่งเขาทำไว้ที่ข้างภายนอก.

วินิจฉัยแม้ในกระดานเลียบอันแคบนี้ ก็พึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้วในกระดานเลียบนั่นแล.

บทว่า **โจฬกํ** ได้แก่ ผ้าที่เขาปูลาดแล้ววางบาตร. ก็เมื่อผ้านั้นไม่มี ควรวางบนเสื่อลำแพนหรือบนเสื่ออ่อน หรือบนพื้นที่เขาทาขัดด้วยดินเหนียว หรือบนพื้นเห็นปานนั้น ซึ่งจะไม่ประทุษร้ายบาตร หรือบนทรายก็ได้.

แต่เมื่อภิกษุวางในที่มีดินร่วนและฝุ่นเป็นต้น หรือบนพื้นที่คมแข็ง ต้องทุกกฏ.

โรงสำหรับเก็บบาตรนั้น จะก่อด้วยอิฐหรือทำด้วยไม้ ก็ควร.

หม้อสำหรับเก็บสิ่งของ ทรวดทรงคล้ายอ่างน้ำ มีปากกว้าง เรียกว่าหม้อสำหรับเก็บบาตร.

สองบทว่า **โย ลคฺเคยฺย** มีความว่า เป็นอาบัติทุกกฏแก่ภิกษุผู้แขวนบาตรในที่ใดที่หนึ่ง. จะผูกแขวนไว้แม้ที่ราวจีวร ก็ไม่ควร.

เตียงและตั่ง จะเป็นของที่เขาทำไว้ เพื่อวางสิ่งของเท่านั้น หรือเพื่อนั่งนอน ก็ตามที, เป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้วางบาตรบนเตียงหรือตั่งอันใดอันหนึ่ง.

แต่จะมัดรวมกับของอื่นวางไว้ ควรอยู่. หรือจะผูกที่แม่แคร่ห้อยไว้ก็ควร. จะผูกแล้ววางข้างบนเตียงและตั่ง ไม่ควรเหมือนกัน.

ก็ถ้าว่า เตียงหรือตั่ง เป็นของที่เขายกขึ้นพาดเป็นนั่งร้านบนราวจีวรเป็นต้น, จะวางบนเตียงหรือตั่งนั้น. ก็ควร. จะเอาสายโยกคล้องบนจะงอยบ่าแล้ววางบนตัก ก็ควร. ถึงบาตรที่คล้องบนจะงอยบ่าแม้เต็มด้วยข้าวสุก ก็ไม่ควรวางบนร่ม. แต่จะวางบาตรชนิดใดชนิดหนึ่ง หรือบนร่มที่ผูกมัดเป็นร้านม้าควรอยู่.

วินิจฉัยในคำว่า **ปตฺตหตฺเถน** พึงทราบดังนี้:-

บาตรของภิกษุใดอยู่ในมือ ภิกษุนั้นแล ชื่อว่าผู้มีบาตรในมืออย่างเดียวหามิได้, อนึ่ง ภิกษุผู้มีบาตรอยู่ในมือ ย่อมไม่ได้เพื่อผลักบานประตูอย่างเดียวเท่านั้นหามิได้.

แต่อันที่จริง เมื่อบาตรอยู่ในมือหรือบนหลังเท้า หรือที่อวัยวะแห่งสรีระอันใดอันหนึ่ง ภิกษุย่อมไม่ได้เพื่อจะผลักบานประตูหรือเพื่อจะถอดลิ่มสลักหรือเพื่อจะเอาลูกกุญแจไขแม่กุญแจ ด้วยมือหรือด้วยหลังเท้า หรือด้วยศีรษะหรือด้วยอวัยวะแห่งสรีระอันใดอันหนึ่ง. แต่คล้องบาตรบนจะงอยบ่าแล้ว ย่อมได้เพื่อเปิดบานประตูตามความสบายแท้.

กะโหลกน้ำเต้า เรียกว่า **ตุมฺพกฏาห** จะรักษากะโหลกน้ำเต้านั้นไว้ ไม่ควร. ก็แลได้มาแล้วก็จะใช้เป็นของยืม ควรอยู่. แม้ในกระเบื้องหม้อ ก็มีนัยเหมือนกัน.

กระเบื้องหม้อเรียกว่า **ฆฏิกฏาห**.

คำว่า **อพฺภุมฺเม** นี้ เป็นคำแสดงความตกใจ.

วินิจฉัยในบทว่า **สพฺพปี สุกฺขลิเกน** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

จีวร เตียง และตั่ง เป็นของบังสกุล ย่อมควร. ส่วนของที่จะพึงกลืนกิน อันเขาให้แล้วนั่นแล พึงถือเอา.

บทว่า **จลกานิ** ได้แก่ อามิสที่จะทิ้งคายออกไม่กลืน.

บทว่า **อฏฺฐิกานิ** ได้แก่ ก้างปลาหรือกระดูกเนื้อ.

บทว่า **อุจฺฉิฏฺโฐทกํ** ได้แก่ น้ำบวนปาก. เมื่อภิกษุผู้ใช้บาตรขนทิ้งซึ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในอามิสที่เป็นเดนเป็นต้นนั้น เป็นทุกกฏ ภิกษุย่อมไม่ได้ แม้เพื่อจะทำบาตรให้เป็นกระโถนล้างมือ จะใส่แม้ซึ่งน้ำล้างมือล้างเท้าลงในบาตรแล้วนำไปเท ก็ไม่ควร. จะจับบาตรที่สะอาด ไม่เปื้อน ด้วยมือที่เปื้อน ก็ไม่ควร. แต่จะเอามือซ้ายเทน้ำลงในบาตรที่สะอาดนี้แล้ว อมเอาน้ำอม ๑ แล้วจึงจับด้วยมือที่เปื้อน ควรอยู่. จริงอยู่ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ บาตรนั้น ย่อมเป็นบาตรเปื้อนด้วย.

อนึ่ง จะล้างมือที่เปื้อนด้วยน้ำข้างนอกแล้ว จึงจับ (บาตร) ควรอยู่

เมื่อฉันเนื้อปลาและผลาผลเป็นต้นอยู่ ในของเหล่านั้น สิ่งใดเป็นก้างหรือกระดูกหรือเป็นเดน เป็นผู้ใคร่จะทิ้งเสีย จะเอาสิ่งนั้นวางลงในบาตรย่อมไม่ได้. ส่วนสิ่งใด ยังอยากจะฉันต่อไปอีก จะเอายาสิ่งนั้นวางลงในบาตรก็ได้. จะวางเนื้อที่มีกระดูกและปลาที่มีก้างเป็นต้น ในบาตรนั้นและเอามือปล้อนออกฉัน ก็ควร. แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เอาออกจากปากแล้ว ยังอยากจะฉันอีก จะเอาสิ่งนั้นวางในบาตรไม่ได้.

ชิ้นขิงและชิ้นมะพร้าวเป็นต้น กัดกินแล้วจะวางอีกก็ได้.

[ว่าด้วยมีดและเข็ม]

บทว่า **นมตกํ** ได้แก่ ท่อนผ้าสำหรับห่อมีด.

บทว่า **ทณฺฑสตฺถกํ** ได้แก่ มีดที่เข้าด้ามอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นมีดพับหรือมีดอื่นก็ได้.

สองบทว่า **กณฺณกิตาโย** โหนฺติ คือ เป็นของอันสนิมจับ.

สองบทว่า **กิณฺเณน ปูเรตุ** มีความว่า เราอนุญาตให้บรรจุให้เต็มด้วยผงเป็นแป้งเหล้า.

บทว่า **สตฺตุยา** มีความว่า เราอนุญาตให้บรรจุให้เต็มด้วยผงแป้งเจือด้วยขมิ้น.

แม้จุลแห่งศิลา เรียกว่า ผงหิน. ความว่า เราอนุญาตให้บรรจุให้เต็มด้วยผงศิลานั้น.

สองบทว่า **มธุสิตฺถเกน สาเรตุ** มีความว่า เราอนุญาตให้พอก (เข็ม) ด้วยขี้ผึ้ง.

สองบทว่า **สริตกมฺปิ ปริภิชฺชติ** มีความว่า ขี้ผึ้งที่พอกไว้นั้นแตกกระจาย.

บทว่า **สริตสิปาฏกํ** ได้แก่ ผ้าห่อขี้ผึ้ง คือปักมีด.

ในกุรุนที่กล่าวว่า และผูกมีดก็อนุโลมตามผ้าห่อเข็มนั้น.

[ว่าด้วยไม้สะดึง]

ไม้สะดึงนั้น ได้แก่ แม่สะดึงบ้าง เสื่อหวายหรือเสื่อลำแพนอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะพึงปูบนแม่สะดึงนั้นบ้าง.

เชือกผูกไม้สะดึงนั้น ได้แก่ เชือกสำหรับผูกจีวรที่ไม้สะดึงเมื่อเย็บจีวร ๒ ชั้น.

สองบทว่า **กฐินํ นปฺปโหติ** มีความว่า ไม้สะดึงที่ทำตามขนาดของภิกษุที่สูง จีวรของภิกษุที่เตี้ย เมื่อขึงลาดบนไม้สะดึงนั้นย่อมไม่พอ คือหลวมอยู่ภายในเท่านั้น, อธิบายว่า ไม่ถึงไม้ขอบสะดึง.

บทว่า **ทณฺฑกฐินํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ผูกสะดึงอื่นตามขนาดของภิกษุผู้เตี้ยนอกนี้ ในท่ามกลางแห่งแม่สะดึงยาวนั้น.

บทว่า **วิทลกํ** ได้แก่ การพับชายโดยรอบแห่งเสื่อหวายทำให้เป็น ๒ ชั้น พอได้ขนาดกับกระทงสะดึง.

บทว่า **สุลากํ** ได้แก่ ซี่ไม้สำหรับสอดเข้าในระหว่างแห่งจีวร ๒ ชั้น.

บทว่า **วินทฺธนรชฺชุ** ได้แก่ เชือกที่มัดแม่สะดึงเล็กกับแม่สะดึงใหญ่ ที่ไม้สะดึงนั้น.

บทว่า **วินทฺธนสุตฺตกํ** ได้แก่ ด้ายที่ตรึงจีวรติดกับแม่สะดึงเล็ก.

สามบทว่า **วินทฺธิตฺวา จีวรํ สิพฺเพตุ** มีความว่า เราอนุญาตให้ตรึงจีวรที่แม่สะดึงนั้น ด้วยด้ายนั้นแล้วเย็บ.

สองบทว่า **วิสมา โหนฺติ** มีความว่า ด้วยเกยียนบางแห่งเล็กบางแห่งใหญ่.

บทว่า **กพิมฺพกํ** ได้แก่ วัตถุมีใบตาลเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง สำหรับทำการวัดขนาด.

บทว่า **โมฆสุตฺตกํ** ได้แก่ การทำแนวเครื่องหมาย ด้วยเส้นบรรทัดขมิ้น ดังการทำแนวเครื่องหมายที่ไม้ ด้วยเส้นบรรทัดดำของพวกช่างไม้ฉะนั้น.

สองบทว่า **องฺคุลิยา ปฏิคฺคณฺหนฺติ** มีความว่า ภิกษุทั้งหลาย (เย็บจีวร) รับปากเข็มด้วยนิ้วมือ.

บทว่า **ปฏิคฺคหํ** ได้แก่ สนับแห่งนิ้วมือ.

ภาชนะมีถาดและผอบเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อภาชนะสำหรับใส่และกระบอก.

บทว่า **อุจฺจวตฺถุกํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุถมดินทำพื้นที่ให้สูง.

หลายบทว่า **โอคุมฺเพตฺวา อุลฺลิตฺตาวลิตฺตํ กาตุ** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุรื้อหลังคาเสียแล้วทำระแนงให้ทึบ โบกทั้งข้างในและข้างนอกด้วยดินเหนียว.

บทว่า **โคฆสิกาย** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุใส่ไม้ไผ่หรือไม้จริงไว้ข้างในแล้วม้วนแม่สะดึงกับไม้นั้น.

บทว่า **พนฺธนรชฺชุ** ได้แก่ เชือกสำหรับมัดแม่สะดึงที่ม้วนแล้วอย่างนั้น

[ว่าด้วยเครื่องกรอง]

ผ้ากรองที่ผูกติดกับไม้ ๓ อัน ชื่อกระชอนสำหรับกรอง.

ข้อว่า **โย น ทเทยฺย** มีความว่า ภิกษุใดไม่ให้ผ้ากรองแก่ภิกษุผู้ไม่มีผ้ากรองนั่นแล, เป็นอาบัติแก่ภิกษุนั้นแท้.

ฝ่ายภิกษุใด เมื่อผ้ากรองในมือของตนแม้มีอยู่ แต่ยังยืม ไม่อยากให้ก็อย่าพึงให้ภิกษุนั้น.

บทว่า **ทณฺฑกปริสฺสาวนํ** มีความว่า พึงผูกผ้ากับไม้ที่ทำดังแม่บันไดขั้นกลาง ซึ่งผูกติดบนขา ๔ ขา แล้วเทน้ำลงตรงกลางไม้ที่ดังเครื่องกรองด่างของพวกช่างย้อม. น้ำนั้นเต็มทั้ง ๒ ห้องแล้วย่อมไหลออก. ภิกษุทั้งหลาย [๓๔๓] ลาดผ้ากรองใดลงในน้ำแล้วเอาหม้อตักน้ำ ผ้ากรองนั้น ชื่อ โอตฺถริกํ .

จริงอยู่ ภิกษุทั้งหลายผูกผ้าติดกับไม้ ๔ อัน ปักหลัก ๔ หลักลงในน้ำแล้ว ผูกผ้ากรองนั้นติดกับหลักนั้น ให้ริมผ้าโดยรอบทั้งหมดพ้นจากน้ำ ตรงกลางหย่อนลง แล้วเอาหม้อตักน้ำ.

เรือนที่ทำด้วยจีวร เรียกว่า มุ้งกันยุง.

[ว่าด้วยจงกรมและเรือนไฟ]

บทว่า **อภิสนฺนกายา** คือ ผู้มีกายหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษมีเสมหะเป็นต้น.

เสาสำหรับใส่ลิ่ม ขนาดเท่ากับบานประตูพอดี เรียกชื่อว่าอัคคฬวัฏฏิ เสาสำหรับใส่ลิ่มนั้น เป็นเสาที่เขาเจาะรูไว้ ๓-๔ รู แล้ว ใส่ลิ่ม.

ห่วงสำหรับใส่ดาล ที่เขาเจาะบานประตูแล้วตรึงติดที่บานประตูนั้น เรียกชื่อว่า สลักเพชร. ลิ่มที่เขาทำช่องที่ตรงกลางสลักเพชรแล้วสอดไว้ ชื่อสูจิกา กลอนที่เขาติดไว้ข้างบนสลักเพชร ชื่อฆฏิกา.

สองบทว่า **มณฺฑลิกํ กาตุ** มีความว่า เราอนุญาตให้ก่อพื้นให้ต่ำ.

ปล่องควันนั้น ได้แก่ ช่องสำหรับควันไฟออก.

บทว่า **วาเสตุ** มีความว่า เราอนุญาตให้อบด้วยของหอมทั้งหลาย.

อุทกนิธานนั้น ได้แก่ ที่สำหรับขังน้ำ ภิกษุใช้หม้อตักน้ำขังไว้ในนั้นแล้ว เอาขันตักน้ำใช้.

ซุ้มน้ำ ได้แก่ ซุ้มประตู.

วินิจฉัยในคำว่า **ติสฺโส ปฏิจฺฉาทิโย** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เครื่องปกปิด คือ เรือนไฟ ๑ เครื่องปกปิด คือ น้ำ ๑ ควรแก่ภิกษุผู้ทำบริกรรมเท่านั้น. ไม่ควรในสามีจิกรรมทั้งหลายมีอภิวาทเป็นต้นที่ยังเหลือ. เครื่องปกปิด คือ ผ้า ควรในกรรมทั้งปวง

ข้อว่า น้ำไม่มีนั้น ได้แก่ ไม่มีสำหรับอาบ.

บทว่า **ตุลฺ** ได้แก่ คันสำหรับโพงเอาน้ำขึ้น ดังคันชั่งของพวกชาวตลาด.

[๓๔๔] ยนต์ที่เทียมโค หรือใช้มือจับชักด้วยเชือกอันยาว เรียกว่าระหัด.

ยนต์ที่มีหม้อผูกติดกับซี่ เรียกว่า กังหัน.

ภาชนะที่ทำด้วยหนัง ซึ่งจะพึงผูกติดกับคันโพงหรือระหัด ชื่อว่า ท่อนหนัง.

สองบทว่า **ปากฏา โหติ** มีความว่า บ่อน้ำครำ เป็นที่ไม่ได้ล้อม.

บทว่า **อุทกปุญฺฉนี** มีความว่า เครื่องเช็ดน้ำ ทำด้วยงาก็ดี ทำด้วยเขาก็ดี ทำด้วยไม้ก็ดี ย่อมควร. เมื่อเครื่องเช็ดน้ำนั้นไม่มี จะใช้ผ้าซับน้ำก็ควร.

บทว่า **อุทกมาติกำ** ได้แก่ ลำรางสำหรับน้ำไหล.

เรือนไฟที่ติดปั่นลมโดยรอบ เรียกชื่อว่า เรือนไฟไม่มีรอยมุง.

คำว่า เรือนไฟไม่มีรอยมุงนั้น เป็นชื่อแห่งเรือนไฟที่มีหลังคาทำเป็นยอด ติดปั่นลมที่มณฑลช่อฟ้าบนกลอนทั้งหลาย.

สองบทว่า **จาตุมฺมาสำ นิสีทเนน** มีความว่า ภิกษุไม่พึงอยู่ปราศจากผ้านิสีทนะตลอด ๔ เดือน.

บทว่า **ปุปฺผาภิกิณฺเณสุ** มีความว่า ภิกษุไม่พึงนอนบนที่นอนที่เขาประดับด้วยดอกไม้.

บทว่า **นมตกำ** มีความว่า เครื่องปูนั่งคล้ายสันถัตที่ทำ คือทอด้วยขนเจียม พึงใช้สอย โดยบริหารไว้อย่างท่อนหนัง.

[ว่าด้วยการฉัน]

ชื่อว่า **อาสิตฺตกูปธานำ** นั้น เป็นคำเรียก ลุ้ง ที่ทำด้วยทองแดงหรือด้วยเงิน. อนึ่ง ลุ้งนั้น แม้ทำด้วยไม้ ก็ไม่ควร เพราะเป็นของที่ทรงห้ามแล้ว.

เครื่องรองทำด้วยไม้ทั้งท่อน เรียกว่า โตก. แม้เครื่องรองที่ทำด้วยใบกระเช้าและตะกร้า ก็นับเข้าในโตกนี้เหมือนกัน.

[๓๔๕] จริงอยู่ วัตถุมีไม้เส้าเป็นต้นนั้น จำเดิมแต่ที่ถึงความรวมลงว่าเป็นเครื่องรอง มีช่องเจาะไว้ข้างในก็ตาม เจาะไว้โดยรอบก็ตาม ควรเหมือนกัน.

วินิจฉัยในคำว่า **เอกภาชเน** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

หากว่า ภิกษุรูปหนึ่งถือเอาผลไม้ หรือขนมจากภาชนะไป, ครั้นเมื่อภิกษุนั้นหลีกไปแล้ว การที่ภิกษุนอกนี้จะฉันผลไม้หรือขนมที่ยังเหลือ ย่อมควร. แม้ภิกษุนอกจากนี้ จะถือเอาอีกในขณะนั้นก็ควร.

[ว่าด้วยการคว่ำบาตร]

วินิจฉัยในคำว่า **อฏฺฐหงฺเคหิ** นี้พึงทราบดังนี้:-

การที่สงฆ์คว่ำบาตรในภายในสีมา หรือไปสู่ภายนอกสีมาคว่ำบาตรในที่ทั้งหลายมีแม่น้ำเป็น แก่อุบาสกผู้ประกอบแม้ด้วยองค์อันหนึ่ง ๆ ย่อมควรทั้งนั้น.

ก็แล เมื่อบาตรอันสงฆ์คว่ำแล้วอย่างนั้น ไทยธรรมไร ๆ ในเรือนของอุบาสกนั้น อันภิกษุทั้งหลายไม่พึงรับ. พึงส่งข่าวไปในวัดแม้เหล่าอื่นว่าท่านทั้งหลายอย่ารับภิกษา ในเรือนของอุบาสกโน้น

ก็ในการที่จะหงายบาตร ต้องให้อุบาสกนั้น ขอเพียงครั้งที่ ๓ ให้อุบายสกนั้นละหัตถบาสแล้ว หงายบาตรด้วยญัตติทุติยกรรม.

[เรื่องโพธิราชกุมาร]

สองบทว่า **ปุรกฺขิตฺวา** ได้แก่ จัดไว้โดยความเป็นยอด.

บทว่า **สํ หรนฺตุ** มีความว่า ผ้าทั้งหลายอันท่านจงม้วนเสีย.

บทว่า **เจฬปฏิกํ** ได้แก่ เครื่องปูลาด คือ ผ้า

ได้ยินว่า โพธิราชกุมารนั้น ปูลาดแล้วด้วยความมุ่งหมายนี้ว่า ถ้าว่าเราจักได้บุตร, พระผู้มีพระภาคเจ้าจักทรงเหยียบผืนผ้าของเรา.

จริงอยู่ โพธิราชกุมารนั้น ไม่สมควรได้บุตร; เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงไม่ทรงเหยียบ. หากว่า พระองค์พึงทรงเหยียบไซร้, ภายหลังเมื่อกุมารไม่ได้บุตร จะพึงถือทิฏฐิว่า พระผู้มีพระภาคเจ้านี้ มิใช่พระสัพพัญญู. นี้เป็นเหตุในการที่พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงเหยียบก่อน.

ฝ่ายภิกษุทั้งหลายเล่า เธอเหล่าใด ไม่รู้อยู่ พึงเหยียบ, เธอเหล่านั้นพึงเป็นผู้ถูกพวกคฤหัสถ์ดูหมิ่น, เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่อปลดภิกษุทั้งหลายจากความดูหมิ่น. นี้เป็นเหตุในการทรงบัญญัติสิกขาบท.

ข้อว่า **มงฺคลตฺถาย ยาจิยมาเนน** มีความว่า สตรีจะเป็นผู้ปราศครรภ์ หรือเป็นผู้มีครรภ์แก่ก็ตามที, อันภิกษุซึ่งเขาอ้อนวอนเพื่อต้องการมงคลในฐานะเห็นปานนั้น สมควรเหยียบ.

[ว่าด้วยเครื่องเช็ดเท้า]

เครื่องปูลาด เป็นของที่เขาลาดไว้ใกล้ที่ล้างเท้า เพื่อประโยชน์ที่จะเหยียบด้วยเท้าซึ่งล้างแล้ว ชื่อว่าเครื่องลาดสำหรับเท้าที่ล้างแล้ว. ภิกษุควรเหยียบเครื่องลาดนั้น.

วัตถุที่มีท่าทางคล้ายฝักบัว ซึ่งเขาทำให้หนามตั้งขึ้น เพื่อเช็ดเท้า ชื่อว่าเครื่องเช็ดเท้า, เครื่องเช็ดเท้านั้น จะเป็นของกลม หรือต่างโดยสัณฐานมี ๔ เหลี่ยมเป็นต้นก็ตามที เป็นของที่ทรงห้ามทั้งนั้น เพราะเป็นของอุดหนุนแก่ความเป็นผู้มักมาก; ไม่ควรรับ ไม่ควรใช้สอย.

ศิลา เรียกว่า กรวด แม้หินฟองน้ำ ก็ควร.

[ว่าด้วยพัด]

พัดเรียกว่า **วิธูปนํ** แปลว่า วัตถุสำหรับโบก. ส่วนพัดมีด้ามอย่างใบตาล จะเป็นของที่สานด้วยใบตาลหรือสานด้วยเส้นดอกไม้ไผ่และเส้นตอกงา หรือทำด้วยขนหางนกยูง หรือทำด้วยจัมมวิกัติทั้งหลายก็ตามที ควรทุกอย่าง.

พัดปัดยุงนั้น แม้มีด้ามทำด้วยงาหรือเขาก็ควร. แม้พัดปัดยุงที่ทำด้วยย่านแห่งไม้เกดและใบมะพูดเป็นต้น สงเคราะห์เข้ากับพัดที่ทำด้วยเปลือกไม้.

[ว่าด้วยร่ม]

วินิจฉัยในคำว่า **คิลานสฺส ฉตฺตํ** นี้ พึงทราบดังนี้:-

ภิกษุใด มีความร้อนในกาย หรือมีความกลุ้มใจ หรือมีตาฟางก็ดี หรืออาพาธบางชนิดอย่างอื่น ที่เว้นร่มเสีย ย่อมเกิดขึ้น, ภิกษุนั้นควรกางร่มในบ้านหรือในป่า. อนึ่ง เมื่อฝนตก จะกางร่มเพื่อรักษาจีวร และในที่ควรกลัวสัตว์ร้ายและโจร จะกางร่มเพื่อป้องกันตนบ้าง ก็ควร. ส่วนร่มที่ทำด้วยใบไม้ใบเดียว ควรในที่ทั้งปวงทีเดียว.

[ว่าด้วยทัณฑสมมติเป็นต้น]

บทว่า **อุสิสฺส** ตัดบทว่า **อสิ อสฺส** แปลว่า ดาบของโจรนั้น.

บทว่า **วิโชตลติ** ได้แก่ ส่องแสงอยู่.

วินิจฉัยในคำว่า **ทณฺฑสมฺมตึ** นี้ พึงทราบดังนี้:-

ไม้คาน ควรแก่ประมาณ คือยาว ๔ ศอกเท่านั้น อันสงฆ์พึงสมมติให้. ไม้คานที่หย่อนหรือเกินกว่า ๔ ศอกนั้น แม้เว้นจากการสมมติ ก็ควรแก่ภิกษุทั้งปวง.

ส่วนสาแหรก ไม่ควรแก่ภิกษุผู้ไม่อาพาธ. สงฆ์จึงสมมติให้เฉพาะแก่ภิกษุผู้อาพาธเท่านั้น.

[ว่าด้วยภิกษุผู้มักอ้วก]

วินิจฉัยในคำว่า **โรมฏฺฐกสฺส** นี้ พึงทราบดังนี้:-

เว้นภิกษุผู้นักอ้วกเสีย เป็นอาบัติแก่ภิกษุทั้งหลายที่เหลือ ผู้ยังอาหารที่อ้วกออกมาให้ค้างอยู่ในปากแล้วกลืนกิน. แต่ถ้าว่า อาหารที่อ้วกออกมานั้นไม่ทันค้าง ไหลลงลำคอไป ควรอยู่.

คำว่า **ยํ ทียมานํ** นี้ ข้าพเจ้าได้พรรณนาไว้แล้วในโภชนวรรค.

[ว่าด้วยมีดตัดเล็บ]

สองบทว่า **กุปฺปึ กริสฺสามิ** มีความว่า เราจักทำซึ่งเสียง.

ไม่มีอาบัติเพราะตัดเล็บด้วยเล็บเป็นต้น . แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตมีดตัดเล็บ ก็เพื่อรักษาตัว.

บทว่า **วีสติมฏฺฐึ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ ให้แต่งเล็บทั้ง ๒๐ ให้เกลี้ยงด้วยการขูด.

บทว่า **มลมตฺตํ** มีความว่า เราอนุญาตให้แคะแต่มูลเล็บออกจากเล็บ.

[ว่าด้วยผมและหนวด]

บทว่า **ขุรสิปาฏิกํ** ได้แก่ ฝักมีดโกน.

สองบทว่า **มสฺสุ วปฺปาเปนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ให้ตัดหนวดด้วยกรรไกร.

สองบทว่า **มสฺสุ วฑฺฒาเปนฺติ** ได้แก่ ให้แต่งหนวดให้ยาว เคราที่คางที่เอาไว้ยาวดังเคราแพะ เรียกว่า หนวดดังพู่ขนโค.

บทว่า **จตุรสฺสกํ** ได้แก่ ให้แต่งหนวดเป็น ๔ มุม.

บทว่า **ปริมุขํ** ได้แก่ ให้ทำการขมวดกลุ่มแห่งขนที่อก.

บทว่า **อฑฺฒรุกํ** ได้แก่ เอาไว้กลุ่มขนที่ท้อง.

สองบทว่า **อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส** มีความว่า เป็นอาบัติทุกกฏในที่ทั้งปวงมีตัดหนวดเป็นต้น.

หลายบทว่า **อาพาธปฺปจฺจยา สมฺพาเธ โลมํ** มีความว่า เราอนุญาตให้นำขนในที่แคบออก เพราะปัจจัย คือ อาพาธมีฝีแผลใหญ่และแผลเล็กเป็นต้น .

หลายบทว่า **อาพาธปฺปจฺจยา กตฺตริกาย** มีความว่า เราอนุญาตให้ตัดผมด้วยกรรไกร เพราะปัจจัย คือ อาพาธด้วยอำนาจแห่งโรคที่ศีรษะ คือ ฝีแผลใหญ่และแผลเล็ก.

ไม่มีอาบัติ เพราะถอนขนจมูกด้วยวัตถุมีกรวดเป็นต้น ส่วนแหนบพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตเพื่อรักษาตัว.

วินิจฉัยในข้อว่า **น ภิกฺขเว ปลิตํ คาหาเปตพฺพํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ขนใดขึ้นที่คิ้ว หรือที่หน้าผาก หรือที่ดงหนวด เป็นของน่าเกลียด ขนเช่นนั้นก็ตาม จะหงอกก็ตาม ไม่หงอกก็ตาม สมควรถอนเสีย.

บทว่า **กํ สปตฺถริกา** ได้แก่ พ่อค้าเครื่องสำริด.

บทว่า **พนฺธนมตฺตํ** ได้แก่ ปลอกแห่งมีดและไม้เท้าเป็นต้น .

[ว่าด้วยประคดเอว]

วินิจฉัยในคำว่า **น ภิกฺขเว อกายพนฺธเนน** นี้ พึงทราบดังนี้:-

ประคดเอว อันภิกษุผู้มิได้คาดออกไปอยู่ คนระลึกได้ในที่ใดพึงคาดในที่นั้น, คิดว่า จักคาดที่อาสนศาลา ดังนี้ จะไปก็ควร, นึกได้แล้วไม่ควรเที่ยวบิณฑบาต ตลอดเวลาที่ยังมิได้คาด.

ประคดเอวมีสายมาก ชื่อ **กลาปกํ .**

ประคดเอวคล้ายหัวงูน้ำ ชื่อ **เทฑฺฑุภกํ .**

ประคดเอวที่ถักทำให้มีสัณฐานกลมดังตะโพน ชื่อ **มุรชชำ .**

ประคดเอวที่มีทรวดทรงดังสังวาล ชื่อ **มทฺทวีณำ .**

จริงอยู่ ประคดเอวเช่นนี้ แม้ชนิดเดียวก็ไม่ควร ไม่จำต้องกล่าวถึงมากชนิด.

วินิจฉัยในคำว่า **ปฏฺฏิกำ สูกรนฺตกำ** นี้ พึงทราบดังนี้.

ประคดแผ่นที่ทอตามปกติ หรือถักเป็นก้างปลา ย่อมควร.

ประคดที่เหลือ ต่างโดยประคดตาช้างเป็นต้น ไม่ควร.

ขึ้นชื่อว่าประคดไส้สุกร เป็นของมีทรวดทรงคล้ายไส้สุกรและฝักกุญแจ. ส่วนประคดเชือกเส้นเดียวและประคดกลม อนุโลมตามประคดไส้สุกร.

คำที่ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการถักด้ายให้กลม การถักดังสายสังวาล" นี้ ทรงอนุญาตเฉพาะที่ชายทั้ง ๒. ก็ในชายกลมและชายดังสายสังวาลนี้ ชายดังสายสังวาล เกิน ๔ ชาย ไม่ควร.

การทบเข้ามาแล้วเย็บขอบปาก ซึ่ง **โสภกำ .**

การเย็บโดยสัณฐานดังวงแหวน ชื่อ **คุณกำ .**

จริงอยู่ ชายประคดที่เย็บอย่างนั้น ย่อมเป็นของแน่น. ร่วมในห่วงเรียกว่า **ปวนนฺโต.**

[ว่าด้วยการนุ่งห่ม]

ผ้านุ่งที่ทำชายพกมีสัณฐานดังงวงช้าง ให้ห้อยลงไปตั้งแต่สะดือเหมือนการนุ่งของสตรีชาวโจลประเทศ ชื่อว่านุ่งเป็นงวงช้าง.

ผ้านุ่งที่ห้อยปลายไว้ข้าง ๑ ห้อยชายพกไว้ข้าง ๑ ชื่อว่านุ่งเป็นหางปลา.

นุ่งปล่อยชายเป็น ๔ มุมอย่างนี้ คือ ข้างบน ๒ มุม ข้างล่าง ๒ มุม ชื่อว่านุ่งเป็น ๔ มุม.

นุ่งห้อยลงไป โดยท่าทางดังก้านตาล ชื่อว่านุ่งดังก้านตาล.

ผ้าผืนยาวให้ม้วนเป็นชั้น ๆ นุ่งโจงกระเป็นก็ดี นุ่งยกกลีบเป็นลอนๆ ที่ข้างซ้ายและข้างขวาก็ดี. ชื่อว่ายกกลีบตั้งร้อย. แต่ถ้าว่าปรากฏเป็นกลีบเดียว หรือ ๒ กลีบตั้งแต่เข่าขึ้นไป ย่อมควร.

สองบทว่า **สํ เวลิยํ นิวาเสนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์นุ่งหยักรั้ง ดังนักมวยและกรรมกรเป็นต้น. การนุ่งหยักรั้งนั้น ย่อมไม่ควรแก่ภิกษุ ทั้งผู้อาพาธ ทั้งผู้เดินทาง.

ภิกษุทั้งหลายผู้กำลังเดินทาง ยกมุมข้าง ๑ หรือ ๒ ข้างขึ้นเหน็บบนสบง หรือนุ่งผ้ากาสาวะผืน ๑ อย่างนั้น ไว้ข้างนั้นแล้ว นุ่งอีกผืน ๑ ทับข้างนอกแม้อันใด การนุ่งห่มเห็นปานนั้น ทั้งหมด ไม่ควร.

ฝ่ายภิกษุผู้อาพาธ จะนุ่งโจงกระเบนผ้ากาสาวะไว้ข้างใน แล้วนุ่งอีกผืน ๑ ทับข้างนอก ก็ได้.

ภิกษุผู้ไม่อาพาธ เมื่อจะนุ่ง ๒ ผืน พึงซ้อนกันเข้าเป็น ๒ ชั้น นุ่ง. ด้วยประการอย่างนี้ พึงเว้นการนุ่งทั้งปวงที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามในขุททกวัตถุขันธกะนี้ และที่พระอรรถกถาจารย์ห้ามในเสขิยวัณณนา* ปกปิดให้ได้มณฑล ๓ ปราศจากวิการ นุ่งให้เรียบร้อย. เธอเมื่อทำให้วิการอย่างใด-อย่างหนึ่ง ไม่พ้นทุกกฏ.

การที่ไม่ห่ม ดังการห่มของคฤหัสถ์ที่ทรงห้ามไว้อย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงห่มอย่างคฤหัสถ์ ดังนี้ ห่มจัดมุมทั้ง ๒ ให้เสมอกัน ชื่อว่า ห่มเรียบร้อย. การห่มเรียบร้อยนั้น อันภิกษุพึงห่ม.

* สมนฺต. ทุติย. ๔๙๒.

ในการห่มดังคฤหัสถ์และการห่มเรียบร้อยนั้น การห่มอย่างใดอย่างหนึ่งที่ห่มแล้วโดยประการอื่น จากลักษณะที่เรียบร้อยมีอาทิอย่างนี้ คือ ห่มผ้าขาว ห่มอย่างปริพาชก ห่มอย่างคนที่ใช้ผ้าผืนเดียว ห่มอย่างนักเลง ห่มอย่างชาววัง ห่มคลุมทั้งตัวดังคฤหบดีผู้ใหญ่ ห่มดังชาวนาเข้ากระท่อม ห่มอย่างพราหมณ์ ห่มอย่างภิกษุผู้จัดแถว การห่มนี้ทั้งหมด ชื่อว่าห่มอย่างคฤหัสถ์.

เพราะเหตุนั้น นิครนถ์ทั้งหลาย ผู้ใช้ผ้าขาว คลุมกายครึ่งเดียว ย่อมห่นฉันใด, อนึ่ง ปริพาชกบางพวก เปิดอกพาดผ้าห่มไว้บนจะงอยบ่าทั้ง ๒ ฉันใด, อนึ่ง คนทั้งหลายที่ใช้ผ้าผืนเดียว เอาชายผ้านุ่งข้าง ๑ คลุมหลัง พาดมุมทั้ง ๒ บนจะงอยบ่าทั้ง ๒ ฉันใด, อนึ่ง พวกนักเลงสุราเป็นต้น เอาผ้าพันคอ ห้อยชายทั้ง ๒ ลงไปที่ท้องบ้าง ตวัดไว้บนหลังบ้าง ฉันใด, อนึ่ง สตรีชาววังเป็นต้น ห่มคลุมศีรษะเปิดแต่หน่วยตาไว้ ฉันใด, อนึ่ง คฤหบดีผู้เป็นใหญ่ทั้งหลาย นุ่งผ้ายาวคลุมตัวทั้งหมด ด้วยชายข้าง ๑ แห่งชายผ้านั้นเอง ฉันใด, อนึ่ง พวกชาวนา เมื่อจะเข้าสู่กระท่อมนา ห่มผ้าตวัดเข้าไปในซอกรักแร้แล้วคลุมตัวด้วยชายข้าง ๑ แห่งผ้านั้นเอง ฉันใด, อนึ่ง พวกพราหมณ์สอดผ้าเข้าไปทางซอกรักแร้ทั้ง ๒ แล้วตวัดไว้บนจะงอยบ่าทั้ง ๒ ฉันใด, อนึ่ง ภิกษุผู้จัดแถว เปิดแขนซ้ายที่ห่มด้วยผ้าห่มเฉวียงบ่า ยกจีวรขึ้นพาดบนจะงอยบ่า ฉันใด, ภิกษุไม่พึงห่มฉันนั้นเลยทีเดียว พึงเว้นโทษแห่งการห่มเหล่านั้นทั้งหมด และโทษแห่งการห่มเห็นปานนั้นเหล่าอื่นเสีย ห่มให้เรียบร้อย ปราศจากวิการ.

เมื่อภิกษุผู้ไม่ห่มอย่างนั้น กระทำวิการอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยไม่เอื้อเฟื้อ ในวัดก็ตาม ในละแวกบ้านก็ตาม ย่อมเป็นทุกกฏ.

[ว่าด้วยหาบเป็นต้น]

บทว่า **มุณฺฑวฏฺฏี** มีอธิบายว่า เหมือนคนหาบของสำหรับใช้ ของพระราชาผู้เสด็จไปไหน ๆ.

บทว่า **อนฺตราคาชํ** ได้แก่ ภาระที่จะพึงคล้องไว้กลางคาน แล้วหามไป ๒ คน.

บทว่า **อจกฺขุสฺสํ** คือเป็นของไม่เกื้อกูลแก่จักษุ ได้แก่ ยังความเสียให้เกิดแก่ภิกษุ.

บทว่า **น ฉาเทติ** ได้แก่ ไม่ชอบใจ.

บทว่า **อฏฺฐงฺคุลปรมํ** ได้แก่ ไม้สีฟันยาว ๘ นิ้วเป็นอย่างยิ่ง ด้วยนิ้วขนาดของมนุษย์ทั้งหลาย.

บทว่า **อติมนฺทาหกํ** ได้แก่ ไม้สีฟันที่สั้นนัก

[ว่าด้วยการจุดไฟ]

สองบทว่า **ทายํ อาเพเปนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์จุดไฟที่ดงหญ้าเป็นต้น.

บทว่า **ปฏิคฺคหิ** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุจุดไฟรับ.

บทว่า **ปริตฺตํ** มีความว่า เราอนุญาตการป้องกันด้วยการทำให้ปราศจากหญ้า หรือด้วยการขุดคู.

แต่ในการป้องกันนี้ เมื่อมีอนุปสัมบัน ภิกษุจะจุดไฟเอง ย่อมไม่ได้, เมื่อไม่มีอนุปสัมบัน ภิกษุจะจุดไฟเองก็ดี จะถากถางพื้นดินนำหญ้าออกเสียก็ดี จะขุดคูก็ดี จะหักกิ่งไม้สดดับไฟก็ดี ย่อมได้.

ไฟถึงเสนาสนะแล้วก็ตาม ยังไม่ถึงก็ตาม ภิกษุย่อมได้เพื่อยังไฟให้ดับด้วยอุบายอย่างนั้นเป็นแท้.

แต่เมื่อจะให้ไฟดับด้วยน้ำ ย่อมได้เพื่อให้ดับด้วยน้ำที่ควรเท่านั้น นอกนั้นไม่ได้.

[ว่าด้วยขึ้นต้นไม้]

ข้อว่า **สติ กรณีเย** มีความว่า เมื่อมีกิจที่จะต้องถือเอาฟืนแห้งเป็นต้น.

บทว่า **โปริสิยํ** ความว่า อนุญาตให้ภิกษุขึ้นต้นไม้ประมาณแค่ตัวบุรุษ.

ข้อว่า **อาปทาสุ** มีความว่า ภิกษุเห็นอันตรายมีสัตว์ร้ายเป็นต้น หรือเป็นผู้หลงทาง หรือเป็นผู้ใคร่จะมองดูทิศ หรือเห็นไฟป่าลามมา หรือเห็นห้วงน้ำหลากมา ในอันตรายเห็นปานนี้ จะขึ้นต้นไม้แม้สูงเกินประมาณก็ควร.

[ว่าด้วยคัมภีร์ทางโลก]

บทว่า **กลฺยาณวากฺกรณา** ได้แก่ เป็นผู้มีเสียงไพเราะ.

สองบทว่า **ฉนฺทโส อาโรเปม** มีความว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะยกพระพุทธวจนะขึ้นสู่ทางแห่งการกล่าวด้วยภาษาสันสกฤตเหมือนเวท*.

โวหารที่เป็นของชาวมคธ มีประการอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแล้ว ชื่อภาษาเดิม ในคำว่า **สกาย นิรุตฺติยา** นี้.

คัมภีร์เดียรถีย์ ซึ่งประกอบด้วยเหตุอันไร้ประโยชน์ มีอาทิอย่างนี้ว่า สิ่งทั้งปวงเป็นเดน เพราะเหตุนี้ และนี้ สิ่งทั้งปวงไม่เป็นเดน เพราะเหตุนี้ และนี้ กาเผือก เพราะเหตุนี้ และนี้ นกยางดำ เพราะเหตุนี้ และนี้ ดังนี้ ชื่อคัมภีร์อันเนื่องด้วยโลก.

* คือแต่งเป็นกาพย์กลอนเป็นโศลกเหมือนคัมภีร์พระเวทของพราหมณ์.

สองบทว่า **อนฺตรา อโหสิ** มีความว่า ธรรมกถา ได้เป็นเรื่องขาดตอน คือ ได้ถูกเสียงนั้นกลบเสีย.

บทว่า **อาพาธปฺปจฺจยา** มีความว่า กระเทียมเป็นยาเพื่ออาพาธใด เพราะปัจจัย คืออาพาธนั้น.

วินิจฉัยในข้อว่า **ปสฺสาวปาทุกํ** นี้ พึงทราบดังนี้:-

ภิกษุจะทำเขียงรองเหยียบ ด้วยอิฐก็ดี ด้วยศิลาก็ดี ด้วยไม้ก็ดี ควรอยู่. แม้ในวัจจปาทุกา ก็มีนัยเหมือนกัน.

บทว่า **ปริเวณํ** ได้แก่ ร่วมในแห่งเครื่องล้อมแห่งเวจกุฎี.

ข้อว่า **ยถาธมฺโม กาเรตพฺโพ** มีความว่า ในวัตถุแห่งทุกกฏ พึงปรับทุกกฏ ในวัตถุแห่งปาจิตตีย์ พึงปรับปาจิตตีย์.

[ว่าด้วยของโลหะเป็นต้น]

ของโลหะที่เขาทำไว้ เพื่อประหาร เรียกว่า เครื่องประหาร.

ความว่า คำว่า เครื่องประหารนั้น เป็นชื่อของสิ่งของที่นับว่าอาวุธชนิดใดชนิดหนึ่ง, เราอนุญาตของโลหะทั้งปวงอื่น นอกจากเครื่องประหารนั้น.

ในคำว่า **กตกญฺจ กุมฺภการิกญฺจ** นี้ มีวินิจฉัยว่า เครื่องเช็ดเท่านั้น ได้กล่าวไว้แล้วแล.

กุฎีทำด้วยดินล้วน ดังกุฎีของพระธนิยะ เรียกว่า กุมภการิกา. คำที่เหลือในที่ทั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนั้นแล.

ขุททกวัตถุขันธกวรรณนา จบ

เสนาสนขันกะ *

เรื่องราชคหเศรษฐีถวายวิหาร

[๑๙๘] โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันวิหาร อันเป็นสถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ายังมิได้ทรงบัญญัติเสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย และภิกษุเหล่านั้นก็อยู่ในที่นั้น ๆ คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำเขา ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง ลอมฟาง ภิกษุเหล่านั้นออกจากที่อยู่นั้น ๆ คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำเขา ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง ลอมฟาง แต่เช้าตรู่ มีอาการเดินไปข้างหน้า ถอยกลับ แลเหลียว คู้แขน เหยียดแขน หน้าเลื่อมใส มีจักษุทอดลง สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ.

[๑๙๙] สมัยนั้น ราชคหเศรษฐีได้ไปสวนแต่เช้าตรู่ ได้แลเห็นภิกษุเหล่านั้นเดินออกจากที่อยู่นั้น ๆ คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำเขา ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง ลอมฟาง แต่เช้าตรู่ มีอาการเดินไปข้างหน้า ถอยกลับ แลเหลียว คู้แขน เหยียดแขน หน้าเลื่อมใส มีจักษุทอดลง สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ ครั้นแล้วก็มีจิตเลื่อมใส จึงเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น เรียนถามว่า ท่านเจ้าข้า หากข้าพเจ้าสร้างวิหารถวาย พระคุณเจ้าจะอยู่ในวิหารของข้าพเจ้าหรือไม่

ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า ดูก่อนคหบดี พระผู้มีพระภาคเจ้ายังมิได้ทรงอนุญาตวิหาร.

* ท่านว่ามี ๑๐๐ เรื่อง แต่นับได้ถึง ๑๗๕ เรื่อง ถ้ารวมเข้าคงได้จำนวนนั้น.

เศรษฐีกล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ถ้าเช่นนั้น พระคุณเจ้าจงทูลถามพระผู้-มีพระภาคเจ้า แล้วแจ้งแก่ข้าพเจ้า.

ภิกษุเหล่านั้นรับคำของราชคหเศรษฐี แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระ-ภาคเจ้า ถวายบังคมนั่งที่ ณ ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วทูลถามว่า พระพุทธเจ้าข้า ราชคหเศรษฐีประสงค์จะสร้างวิหารถวาย ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะพึงปฏิบัติอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า.

พุทธานุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด

[๒๐๐] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร ๑ เรือนมุง แถบเดียว ๑ เรือนชั้น ๑ เรือนโล้น ๑ ถ้า ๑.

[๒๐๑] ต่อมา ภิกษุเหล่านั้นเข้าไปหาท่านราชคหเศรษฐีแล้วได้กล่าวว่า คหบดี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตวิหารแล้ว บัดนี้เป็นการสมควรที่จะสร้างได้ ราชคหเศรษฐีให้สร้างวิหาร ๖๐ หลังโดยวันเดียวเท่านั้น ครั้นให้สร้างเสร็จแล้ว จึงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลอาราธนาว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้ากับภิกษุสงฆ์จงทรงรับภัตตาหารของข้าพระพุทธเจ้า เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระ-ภาคเจ้าทรงรับอาราธนาโดยดุษณีภาพ ครั้นเศรษฐีทราบว่า ทรงรับอาราธนาแล้วจึงลุกจากอาสนะ ถวายบังคมทำประทักษิณกลับไปแล้ว ให้ตกแต่งขาทนีย-โภชนียาหาร อันประณีตโดยล่วงราตรีนั้น แล้วให้คนไปกราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้ว ภัตตาหารเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า.

ถวายวิหาร

[๒๐๒] ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอันตรวาสก ถือบาตรจีวรเสด็จไปยังนิเวศน์ของราชคหเศรษฐี ครั้นแล้วประทับนั่งเหนืออาสนะที่เขาปูลาดถวาย พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จึงราชคหเศรษฐี อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีตด้วยมือของตน จนพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เสวยแล้ว ลดพระหัตถ์จากบาตร ห้ามภัตรแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งกราบทูลพระผู้มีภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าต้องการบุญ ต้องการสวรรค์ ได้สร้างวิหาร ๖๐ หลังนี้ไว้แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะพึงปฏิบัติอย่างไรในวิหารเหล่านั้น พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนคหบดี ถ้าเช่นนั้น เธอจงถวายวิหารเหล่านั้นแก่สงฆ์จาตุรทิศ ทั้งที่มาแล้วและยังไม่มา ราชคหเศรษฐีทูลรับพระพุทธดำรัสแล้ว ได้ถวายวิหารเหล่านั้น แก่สงฆ์ จาตุรทิศ ทั้งที่มาแล้วและยังไม่มา

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนาแก่ราชคหเศรษฐีด้วยคาถาเหล่านี้ ว่าดังนี้ :-

คาถานุโมทนาวิหารทาน

[๒๐๓] วิหารย่อมป้องกันหนาว ร้อน
และเนื้อร้าย นอกจากนั้นยังป้องกันงูและยุง
ฝนในสิสิรฤดู นอกจากนั้นวิหาร ยังป้องกัน
ลมและแดดอันร้อนกล้าที่เกิดขึ้นได้ การ
ถวายวิหารแก่สงฆ์ เพื่อหลีกเร้นอยู่ เพื่อ
ความสุข เพื่อเพ่งพิจารณา และเพื่อเห็นแจ้ง

พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่า เป็นทานอันเลิศ เพราะเหตุนั้นแล คนผู้ฉลาด เมื่อเล็งเห็นประโยชน์ตน พึงสร้างวิหารอันรื่นรมย์ให้ภิกษุทั้งหลายผู้พหูสูต อยู่ในบริเวณนี้เถิด อนึ่ง พึงมีใจเลื่อมใสถวายข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะ อันเหมาะสมแก่พวกเธอ ในพวกเธอผู้ซื่อตรง เพราะพวกเธอ ย่อมแสดงธรรมอัน เป็นเครื่องบรรเทาสรรพทุกข์แก่เขา เขารู้ทั่วถึงแล้ว จะเป็นผู้มีอนาสวะ ปรินิพพานในโลกนี้.

ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนาท่านราชคหเศรษฐี ด้วยคาถาเหล่านี้แล้ว ทรงลุกจากอาสนะเสด็จกลับ.

พุทธานุญาตบานประตู

[๒๐๔] ชาวบ้านได้ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตวิหาร แล้วจึงช่วยกันสร้างวิหารถวายโดยเคารพ วิหารเหล่านั้นยังไม่มีบานประตู งู แมลงป่อง และตะขาบ เข้าอาศัย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มี. พระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบานประตู ภิกษุทั้งหลายเจาะช่องฝา ผูกบานประตูด้วยเถาวัลย์บ้าง เชือกบ้าง หนูและปลวกกัด เชือกที่ผูกไว้ถูกกัดขาด บานประตูล้มลงมา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตกรอบเช็ดหน้า ครกรับเดือยประตู ห่วงข้างบนบานประตูปิดไม่สนิท ... ตรัสว่า ดู

ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตช่องเชือก ชักเชือกสำหรับชัก บานประตูปิดไม่อยู่...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสายยู ไม้หัวลิง ลิ่ม กลอน.

พุทธานุญาตลูกดาล

[๒๐๕] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่สามารถปิดประตูได้ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตช่องลูกดาล ลูกดาลมี ๓ ชนิด คือ ลูกดาลโลหะ ๑ ลูกดาลไม้ ๑ ลูกดาลเขา ๑ ภิกษุทั้งหลายไขลูกดาลเข้าไป วิหารยังคุ้มไม่ได้ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตลิ่มยนต์.

[๒๐๖] สมัยนั้น วิหารมุงด้วยหญ้า ถึงฤดูหนาวก็หนาว ถึงฤดูร้อนก็ร้อน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อน-ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลงแล้วฉาบด้วยดินทั้งข้างนอกและข้างใน.

พุทธานุญาตบานหน้าต่าง

[๒๐๗] สมัยนั้น วิหารยังไม่มีหน้าต่าง ไม่เป็นประโยชน์แก่นัยน์ตา อบกลิ่นเหม็นไว้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตหน้าต่าง ๓ ชนิด คือ หน้าต่างมีชุกชี ๑ หน้าต่างมีข่าย ๑ หน้าต่างมีซี่กรง ๑ ที่ซอกหน้าต่าง กระแตและค้างคาวเข้าไปได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าผืนเล็กสำหรับหน้าต่าง ที่ริมผ้าผืนเล็ก กระแตและค้างคาวยังเข้าไปได้ . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบานหน้าต่าง มู่ลี่หน้าต่าง.

พุทธานุญาตเครื่องลาด

[๒๐๘] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายนอนบนพื้นดิน เนื้อตัวและจีวรแปดเปื้อนด้วยฝุ่น จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ลาดด้วยหญ้า หญ้าที่ลาดถูกหนูกัดบ้าง ปลวกกัดบ้าง... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตแผ่นกระดานคล้ายตั่ง เมื่อนอนบนแผ่นกระดานคล้ายตั่งเนื้อตัวไม่สบาย . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเตียงถักหรือสาน.

พุทธานุญาตเตียงและตั่งชนิดต่าง ๆ

[๒๐๙] สมัยนั้น เตียงมีแม่แคร่สอดเข้าในเท้า ซึ่งทอดทิ้งอยู่ในป่าช้าบังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเตียงมีแคร่สอดเข้าในเท้า ตั่งมีแม่แคร่สอดเข้าในเท้าบังเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค-เจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตตั่งมีแคร่สอดเข้าในเท้า.

[๒๑๐] สมัยนั้น เตียงมีแม่แคร่ติดกับเท้า ซึ่งทอดทิ้งอยู่ในป่าช้าบังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเตียงมีแคร่ติดกับเท้า ตั่งมีแม่แคร่ติดกับเท้าบังเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตตั่งมีแม่แคร่ติดกับเท้า.

พุทธานุญาตเตียงชนิดต่าง ๆ

[๒๑๑] สมัยนั้น เตียงมีเท้าดังก้ามปู ซึ่งทอดทิ้งอยู่ในป่าช้า บังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดู

ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเตียงมีเท้าดังก้ามปู ตั่งมีเท้าดังก้ามปูเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตตั่งมีเท้าดังก้ามปู.

[๒๑๒] สมัยนั้น เตียงมีเท้าจดแม่แคร่ ซึ่งทอดทิ้งอยู่ในป่าช้า บังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเตียงมีเท้าจดแม่แคร่ ตั่งมีเท้าจดแม่แคร่บังเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตตั่งมีเท้าจดแม่แคร่.

พุทธานุญาตม้าชนิดต่าง ๆ

[๒๑๓] สมัยนั้น ม้าสี่เหลี่ยมบังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตม้าสี่เหลี่ยม ม้าสี่เหลี่ยมชนิดสูงบังเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตม้าสี่เหลี่ยมชนิดสูง ม้าสี่เหลี่ยม มีพนักสามด้านบังเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตม้าสี่เหลี่ยมมีพนักสามด้าน ม้าสี่เหลี่ยมมีพนักสามด้านชนิดสูงบังเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตม้าสี่เหลี่ยมมีพนักสามด้านชนิดสูง ตั่งหวายบังเกิดแล้ว... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตตั่งหวาย ตั่งหุ้มด้วยผ้าบังเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตตั่งหุ้มด้วยผ้า ตั่งขาทรายบังเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตตั่งขาทราย ตั่งก้ามมะขามป้อมบังเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตตั่งก้ามมะขามป้อม แผ่นกระดานบังเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตแผ่นกระดาน เก้าอี้บังเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเก้าอี้ ตั่งฟางบังเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตตั่งฟาง.

ทรงห้ามนอนบนเตียงสูง

[๒๑๔] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์นอนบนเตียงสูง ชาวบ้านเที่ยวชมวิหาร เห็นแล้วเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า... เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงนอนบนเตียงสูง รูปใดนอน ต้องอาบัติทุกกฏ.

พุทธานุญาตเขียงรองเท้าเตียง

[๒๑๕] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งนอนบนเตียงต่ำ ถูกงูกัด ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเขียงรองเท้าเตียง.

[๒๑๖] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ใช้เขียงรองเท้าเตียงสูงเจาะติดกับเขียงรองเท้าเตียง ชาวบ้านเที่ยวชมวิหาร เห็นแล้วเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า. . . เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ...ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้เขียงรองเท้าเตียงสูง รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเขียงรองเท้าเทียงสูง ๘ นิ้ว เป็นอย่างยิ่ง.

พุทธานุญาตด้าย

[๒๑๗] สมัยนั้น ด้ายบังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตด้ายไว้ถักเตียง ตัวเตียงกินด้ายมาก . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เจาะตัวเตียงแล้วถักเป็นตาหมากรุก ผ้าสามัญผืนน้อย ๆ บังเกิดแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำเป็นผ้ารองพื้น นุ่นบังเกิดแล้ว. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สางออกทำเป็นหมอน นุ่นมี ๓ ชนิด คือ นุ่นต้นไม้ ๑ นุ่นเถาวัลย์ ๑ นุ่นหญ้า ๑.

พุทธานุญาตหมอน

[๒๑๘] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ใช้หมอนยาวกึ่งกาย ชาวบ้านเที่ยวชมวิหารพบเห็นแล้ว เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า...เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้พระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้หมอนยาวกึ่งกาย ภิกษุใดใช้ ไม่ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ทำหมอนพอดีกับศีรษะ.

พุทธานุญาตทำฟูก ๕ ชนิด

[๒๑๙] สมัยนั้น ในเมืองราชคฤห์มีมหรสพบนยอดเขา ชาวบ้านจัดแจงฟูกสำหรับพวกมหาอำมาตย์ คือ ฟูกขนสัตว์ ฟูกผ้า ฟูกเปลือกไม้ ฟูกหญ้า ฟูกใบไม้ ครั้นมหรสพเลิกแล้ว เขาก็เลิกผ้าหุ้มไป ภิกษุทั้งหลายได้เห็นขนสัตว์บ้าง ท่อนผ้าบ้าง เปลือกไม้บ้าง หญ้าบ้าง ใบไม้บ้าง เป็นอันมาก ซึ่งเขาทิ้งไว้ในที่เล่นมหรสพ ครั้นแล้วได้กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตฟูก ๕ ชนิด คือ ฟูกขนสัตว์ ฟูกผ้า ฟูกเปลือกไม้ ฟูกหญ้า ฟูกใบไม้.

[๒๒๐] สมัยนั้น ผ้าอันเป็นบริขารของเสนาสนะ บังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้หุ้มมฟูก.

พุทธานุญาตเตียงหุ้มฟูก

[๒๒๑] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายปูฟูกเตียงลงบนตั่ง ปูฟูกตั่งลงบนเตียง ฟูกทั้งหลายขาดทำลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเตียงหุ้มฟูก ตั่งหุ้มฟูก ภิกษุทั้งหลายปูลงไปไม่ได้ใช้ผ้ารองล่าง ฟูกย้อยลงข้างล่าง . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ผ้ารองปูฟันแล้วหุ้มฟูก โจรเลิกผ้าหุ้มฟูกไป...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้จดไว้ โจรก็ยังลักไป . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำรอยไว้ ถึงอย่างนั้นก็ยังลักไป ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้พิมพ์รอยนิ้วมือไว้.

[๒๒๒] สมัยนั้น ที่อยู่อาศัยของพวกเดียรถีย์ทาสีขาว พื้นเขาแต่งให้เป็นสีดำ ฝาเขาทำบริกรรมให้เป็นสีเหลือง ชาวบ้านเป็นอันมาก พากัน

ไปดูที่อยู่พวกเดียรถีย์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสีขาว สีดำ ทำบริกรรมด้วยสีเหลือง ในวิหาร.

[๒๒๓] สมัยนั้น ฝาหยาบ สีขาวไม่จับ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ดินปนแกลบ แล้วกวดด้วยเกรียง สีขาวจะได้จับ สีขาวยังไม่ติด ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ดินละเอียด แล้วกวดด้วยเกรียงให้สีขาวจับ สีขาวก็ยังไม่จับ ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ยางไม้ แป้งเปียก.

พุทธานุญาตดินปนแกลบ

[๒๒๔] สมัยนั้น ฝาหยาบสีเหลืองไม่จับ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ดินปนแกลบ แล้วกวดด้วยเกรียงให้มีเหลืองจับ สีเหลืองไม่ติด . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ดินปนรำ แล้วกวดด้วยเกรียงให้สีเหลืองจับ สีเหลืองก็ยังไม่ติด ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้แป้งเมล็ดพรรณผักกาด ขี้ผึ้งเหลว ครั้นหนาเกินไป ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เช็ดออกด้วยท่อนผ้า.

[๒๒๕] สมัยนั้น พื้นดินหยาบไป สีดำไม่จับ . .. ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ดินปนแกลบ แล้วกวดด้วยเกรียง สีดำจะไม่จับ

สีดำก็ยังไม่จับ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ยางไม้ น้ำฝาด.

พุทธานุญาตภาพดอกไม้เป็นต้น

[๒๒๖] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ให้ช่างเขียนภาพสตรีบุรุษไว้ในวิหาร ชาวบ้านเที่ยวชมวิหารเห็นเข้า จึงเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า. .. เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้เขียนภาพสตรีบุรุษ รูปใดให้เขียน ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตภาพดอกไม้ ภาพเครือเถา ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ.

เรื่องวิหารมีพื้นที่ต่ำ

[๒๒๗] สมัยนั้น วิหารมีพื้นต่ำ น้ำท่วมได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมพื้นที่ให้สูง ดินที่ถมพัง . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตก่อกรุ ๓ อย่าง คือ ก่อด้วยอิฐ ๑ ศิลา ๑ ไม้ ๑ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ ศิลา ไม้ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงพลัดตก. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึด.

เรื่องวิหารมีพื้นโล่งโถง

[๒๒๘] สมัยนั้น วิหารมีพื้นโล่งโถง ภิกษุทั้งหลายละอายที่จะนอน จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าม่าน ภิกษุทั้งหลายเลิกผ้าม่านมองดูกัน ภิกษุ

ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตฝากึ่งหนึ่ง คนมองดูข้างบนจากฝากึ่งหนึ่งได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตห้อง ๓ ชนิด คือ ห้องสี่เหลี่ยมจตุรัส ๑ ห้องยาว ๑ ห้องคล้ายตึกโล้น ๑.

เรื่องวิหารเล็ก

[๒๒๙] สมัยนั้น วิหารเล็ก ภิกษุทั้งหลายกั้นห้องไว้ตรงกลาง อุปจารไม่มี จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำห้องไว้ส่วนข้างหนึ่งในวิหารเล็ก แต่ในวิหารใหญ่ทำไว้ตรงกลางได้.

[๒๓๐] สมัยนั้น เชิงฝาวิหารเก่า ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตกรอบเชิงฝา ฝาวิหารถูกฝนสาด ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตแผงกันสาด ดินปนเถ้ากับขี้วัว.

[๒๓๑] สมัยนั้น งูตกจากหลังคามุงหญ้าถูกคอภิกษุรูปหนึ่ง เธอกลัวร้องโวยวาย ภิกษุทั้งหลายรีบเข้าไปถามเธอว่า ทำไม คุณจึงได้ร้องโวยวาย เธอจึงแจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพดาน.

พุทธานุญาตไม้สำหรับแขวน

[๒๓๒] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายแขวนถุงไว้ที่เท้าเตียงบ้าง ที่เท้าตั่งบ้าง หนูและปลวกกัดกิน ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระ-

ภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไม้เดือย ติดฝา ไม้นาคทนต์.

พุทธานุญาตราวไม้เก็บจีวร

[๒๓๓] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายเก็บจีวรไว้บนเตียงบ้าง บนตั่งบ้าง จีวรขาด จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวจีวร สายระเดียง ในวิหาร.

[๒๓๔] สมัยนั้น วิหารยังไม่มีระเบียง หาที่พักอาศัยมิได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตระเบียง เฉลียงลับแล หน้ามุขมีหลังคา ระเบียงโล่งโถง ภิกษุทั้งหลายละอายที่จะนอน...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตกันสาดเลื่อนฝาค้ำ.

พุทธานุญาตหอฉัน

[๒๓๕] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายฉันอาหารในที่แจ้ง ลำบากด้วยหนาวบ้าง ร้อนบ้าง จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตหอฉัน หอฉันมีพื้นที่ต่ำ น้ำท่วมได้ ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมพื้นที่ให้สูง ดินที่ถมพัง... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อกรุ ดินที่ถม ๓ ชนิด คือ อิฐ ศิลา ไม้ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบันได ๓ ชนิด คือ บันไดอิฐ ศิลา ไม้ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงพลัดตก ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึด ผงหญ้าที่มุงหอฉันตกลงเกลื่อน ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลงแล้วฉาบ

โบกดินทั้งข้างบนข้างล่างให้มีสีขาว สีดำ สีเหลือง มีลวดลาย ดอกไม้ เครือเถา ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ ราวจีวร สายระเดียง.

[๒๓๖] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายปูจีวรลงบนพื้นดินกลางแจ้ง จีวรเปื้อนฝุ่น . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวจีวร สายระเดียง ไว้กลางแจ้ง . . . น้ำฉันถูกแดดเผา . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตโรงน้ำฉัน ปะรำน้ำฉัน โรงน้ำฉันมีพื้นต่ำ น้ำท่วมได้. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมพื้นให้สูง ดินที่ถมพัง . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อกรุ ๓ ชนิด คือ ก่อด้วยอิฐ ก่อด้วยศิลา กรุด้วยไม้ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุ-ญาตบันได ๓ ชนิด คือ บันไดอิฐ ศิลา ไม้ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงพลัดตก... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึด ผงหญ้าที่มุงโรงน้ำฉันตกเกลื่อน ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลงฉาบด้วยดินทั้งข้างบนข้างล่างให้มีสีขาว สีดำ สีเหลือง มีลายดอกไม้ เครือเถา ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ ราวจีวร สายระเดียง ภาชนะตักน้ำฉันยังไม่มี . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสังข์ตักน้ำดื่ม ขันตักน้ำดื่ม.

[๒๓๗] สมัยนั้น วิหารยังไม่มีเครื่องล้อม.... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ล้อมด้วยเครื่องล้อม ๓ อย่าง คือ อิฐ ศิลา ไม้ ซุ้มประตูยังไม่มี ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตซุ้มประตู ซุ้มประตูมีพื้นต่ำไป น้ำท่วมได้ . .. ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมให้สูง ซุ้มประตูไม่มีบาน . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตซุ้มประตูกรอบเช็ดหน้า ครกรองรับเดือยประตู ห่วงข้างบน สายยู ไม้หัวลิง ลิ่ม กลอน ช่องดาล ช่องเชือกชัก เชือกชัก ผงหญ้าที่มุงซุ้มประตูตกเกลื่อน ...

ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลง ฉาบทั้งข้างบนข้างล่าง ให้มีสีขาว สีดำ สีเหลือง มีลายดอกไม้ เครือเถา ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ.

พุทธานุญาตท่อระบายน้ำ

[๒๓๘] สมัยนั้น บริเวณเป็นตม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้โรยกรวดแร่ กรวดแร่ไม่เต็ม ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ปูศิลาเรียบ น้ำขัง ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตท่อระบายน้ำ

พุทธานุญาตโรงไฟ

[๒๓๙] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายก่อกองไฟไว้ในที่นั้น ๆ ทั่วบริเวณ บริเวณสกปรก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำโรงไฟไว้ในที่ควรส่วนข้างหนึ่ง โรงไฟมีพื้นที่ต่ำ น้ำท่วมได้.... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมให้สูง ดินที่ถมพัง ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อกรุ ๓ ชนิด คือ อิฐ ศิลา ไม้ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบันได ๓ ชนิด คือ บันไดอิฐ ศิลา ไม้ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงพลัดตก ... ตรัสว่า ดูก็ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึด โรงไฟไม่มีบานประตู ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุ-ญาตบานประตู กรอบเช็ดหน้า ครกรับเดือยประตู ห่วงข้างบน สายยู ไม้หัวลิง ลิ่ม กลอน ช่องดาล ช่องเชือกชัก เชือกชัก ผงหญ้าที่มุง โรงไฟหล่นเกลื่อน ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลง ฉาบทั้งข้างบนทั้งข้างล่างให้มีสีขาว สีดำ สีเหลือง มีลายดอกไม้ เครือเถา ฟันมังกร

ดอกจอกห้ากลีบ ราวจีวร สายสะเดียง อารามไม่มีเครื่องล้อม แพะบ้าง ปสุสัตว์บ้าง เบียดเบียนสิ่งที่ปลูกไว้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ล้อมรั้ว ๓ อย่าง คือ รั้วไม้ไผ่ รั้วหนาม คู ซุ้มประตูไม่มี แพะบ้าง ปสุสัตว์บ้าง ยังรบกวนสิ่งที่ปลูกไว้ตามเดิม ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตซุ้มประตูเครื่องไม้คร่าว บานประตูคู่ เสาระเนียด กลอนเหล็ก ผงหญ้าที่มุ่งซุ้มหล่นเกลื่อน ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลงแล้วฉาบทั้งข้างบนทั้งข้างล่างให้มีสีขาว สีดำ สีเหลือง มีลายดอกไม้ เครือเถา ฟันมังกร ดอกจอกห้ากลีบ อารามเป็นตม ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้โรยหินแร่ หินแร่ไม่พอ ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ปูหินเรียบ น้ำขัง ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตท่อระบายน้ำ.

[๒๔๐] สมัยนั้น พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคธราช มีพระราชประสงค์จะทรงสร้างปราสาทปูนขาวถวายสงฆ์ ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายเกิดสนเท่ห์ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตเครื่องมุงชนิดไรไว้บ้างหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเครื่องมุง ๕ ชนิด คือ กระเบื้อง ๑ หิน ๑ ปูนขาว ๑ หญ้า ๑ ใบไม้ ๑

ภาณวารที่ ๑ จบ

เรื่องอนาถบิณฑิกคหบดีเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าครั้งแรก

[๒๔๑] สมัยนั้น อนาถบิณฑิกคหบดี เป็นน้องเขยของราชคหเศรษฐี ครั้งนั้น อนาถบิณฑิกคหบดีไปเมืองราชคฤห์ ด้วยกรณียกิจบางอย่าง.

[๒๔๒] สมัยนั้น ราชคหเศรษฐีได้นิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เพื่อฉันในวันรุ่งขึ้น จึงได้สั่งทาสและกรรมกรทั้งหลายว่า พนาย ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ต้มข้าว หุงข้าว ต้มแกง จงช่วยกันจัดหาอาหารที่มีรสอร่อย.

[๒๔๓] ขณะนั้น อนาถบิณฑิกคหบดีได้คิดว่า เมื่อเรามาคราวก่อน ท่านคหบดีผู้นี้จัดทำธุระทุกอย่างเสร็จแล้ว สนทนาปราศรัยกับเราผู้เดียว บัดนี้เขามีท่าทีเปลี่ยนไป สั่งทาสและกรรมกรทั้งหลายว่า พนาย ถ้ากระนั้นพวกท่านจงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ต้มข้าว หุงข้าว ต้มแกง จงช่วยกันจัดหาอาหารที่มีรสอร่อย ๆ บางทีคหบดีผู้นี้จักมีงานอาวาหมงคล วิวาหมงคล หรือประกอบมหายัญ หรือจักทูลเชิญเสด็จพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคธราช พร้อมทั้งกองพลมาเลี้ยงในวันรุ่งขึ้นกระมัง.

[๒๔๔] ครั้นราชคหเศรษฐีสั่งทาสและกรรมกรแล้ว เข้าไปหาอนาถบิณฑิกคหบดี ได้นั่งสนทนากัน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง อนาถบิณฑิกคหบดีได้ถามว่า ท่านคหบดี คราวก่อนเมื่อฉันมาแล้ว ท่านได้จัดทำธุระทุกอย่างเสร็จแล้วก็สนทนากับฉันผู้เดียว บัดนี้ท่านนั้นมัวสาละวนสั่งทาสและกรรมกรว่า ถ้ากระนั้นพวกท่านจงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ต้มข้าว หุงข้าว ต้มแกง จงช่วยกันจัดหาอาหารที่มีรสอร่อย ๆ บางทีท่านคหบดี จักมีงานอาวาหมงคล วิวาหมงคลหรือหรือประกอบมหายัญ หรือจักทูลเชิญเสด็จพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคธราช พร้อมทั้งกองพลมาเลี้ยงในวันพรุ่งนี้กระมัง.

ราชคหเศรษฐีตอบว่า ท่านคหบดี ฉันจะได้มีงานอาวาหมงคล หรือวิวาหมงคล ก็หาไม่ แม้พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคธราช พร้อมทั้งกองพล ฉันก็มิได้เชิญเสด็จมาเลี้ยงในวันพรุ่งนี้ ที่ถูกฉันประกอบมหายัญ คือ ฉันได้นิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เพื่อเลี้ยงในวันพรุ่งนี้.

อ. ท่านคหบดี ท่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้า ดังนี้หรือ.

ร. ท่านคหบดี ฉันกล่าวว่า พระพุทธเจ้าข้า ดังนี้จ๊ะ.

อ. ท่านคหบดี ท่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้า ดังนี้หรือ.

ร. ท่านคหบดี ฉันกล่าวว่า พระพุทธเจ้าข้า ดังนี้จ๊ะ.

อ. ท่านคหบดี ท่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้า ดังนี้หรือ.

ร . ท่านคหบดี ฉันกล่าวว่า พระพุทธเจ้า ดังนี้จ๊ะ.

อ. ท่านคหบดี แม้เสียงว่า พุทธะ นี้ก็อยากที่จะหาได้ในโลก ท่านคหบดี ฉันสามารถจะเข้าเฝ้าเยี่ยมพระผู้มีพระภาคอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ในเวลานี้ได้ไหม.

ร. ท่านคหบดี เวลานี้ยังไม่ควรที่จะเฝ้าเยี่ยมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พรุ่งนี้ท่านจึงจะได้เข้าเฝ้าเยี่ยมพระผู้มี-พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น.

[๒๔๕] หลังจากนั้น อนาถบิณฑิกคหบดีนอนนึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ว่า พรุ่งนี้ เราจะได้เข้าเฝ้าเยี่ยมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัม-พุทธเจ้าพระองค์นั้น ข่าวว่า เธอ ลุกขึ้นโนกลางคืนถึงสามครั้งเข้าใจว่า สว่างแล้ว จึงได้เดินไปโดยทางอันจะไปประตูป่าสีตวัน พวกอมนุษย์เปิดประตูให้ ขณะเมื่อเดินออกจากพระนคร แสงสว่างได้หายไป ความมืดปรากฏแทน ความกลัว ความหวาดเสียว ความขนพองสยองเกล้าได้บังเกิดแล้ว เธอได้คิดกลับจากที่นั้นอีก.

[๒๔๖] ขณะนั้น สีวกยักษ์ไม่ปรากฏร่าง ให้ได้ยินแต่เสียงโดยคาถาว่าดังนี้.

ช้าง ๑ แสน ม้า ๑ แสน รถม้า อัสดร ๑ แสน สาวน้อยประดับต่างหูเพชร ๑ แสน ก็ยังไม่เท่าเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งการย่างเท้าไปก้าวหนึ่ง เชิญก้าวไปข้างหน้าเถิด ท่านคหบดี เชิญก้าวไปข้างหน้าเถิด ท่านคหบดี ท่านก้าวไปข้างหน้าดีกว่า อย่าถอยกลับเลย.

[๒๔๗] ทันใดนั้น ความมืดหายไป แสงสว่างได้ปรากฏแก่อนาถบิณฑิกคหบดี ความกลัว ความหวาดเสียว ความขนพองสยองเกล้า อันใดได้มีแล้ว อันนั้น ได้สงบแล้ว

แม้ครั้งที่สอง . . .

แม้ครั้งที่สาม แสงสว่างหายไป ความมืดได้ปรากฏแก่อนาถบิณฑิกคหบดี ความกลัว ความหวาดเสียว ความสยอง เกล้าได้บังเกิด เธอคิดจะกลับจากที่นั้นอีก แม้ครั้งที่สาม สีวกยักษ์ไม่ปรากฏร่าง ให้ได้ยินแต่เสียงว่าดังนี้ :-

ช้าง ๑ แสน ม้า ๑ แสน รถม้าอัสดร ๑ แสน สาวน้อยประดับต่างหูเพชร ๑ แสน ก็ยังไม่เท่าเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งการย่างเท้าไปก้าวหนึ่ง เชิญก้าวไปข้างหน้าเถิด ท่านคหบดี เชิญก้าวไปข้างหน้าเถิด ท่านคหบดี ท่านก้าวไปข้างหน้าดีกว่าอย่าถอยกลับเลย.

แม้ครั้งที่สาม ความมืดหายไป แสงสว่างได้ปรากฏแก่อนาถบิณฑิกคหบดี ความกลัว ความหวาดเสียว ความขนพองสยองเกล้าอันใดได้มีแล้ว อันนั้นได้สงบแล้ว จึงอนาถบิณฑิกคหบดีเดินเข้าไปยังสีตวันแล้ว.

[๒๔๘] สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จลุกขึ้นจงกรมในที่แจ้ง ณ เวลาปัจจุสสมัยแห่งราตรี ได้ทอดพระเนตรเห็นอนาถบิณฑิกคหบดีนั้นเดินมาแต่ไกลเทียว ครั้นแล้วเสด็จลงจากที่จงกรมประทับนั่งเหนืออาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นแล้วได้ตรัสกะอนาถบิณฑิกคหบดีว่า มาเถิดสุทัตตะ ทันใดนั้น อนาถบิณฑิกคหบดี เบิกบานใจ ดีใจว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกชื่อเรา แล้วเข้าไปเฝ้าซบเศียรลงแทบพระบาทพระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลถามว่า พระองค์ประทับสำราญ หรือ พระพุทธเจ้าข้า.

[๓๔๙] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบโดยคาถา ว่าดังนี้ :-

พราหมณ์ผู้ดับทุกข์ได้แล้ว ย่อมอยู่
เป็นสุขแท้ทุกเวลา ผู้ใดไม่ติดในกาม มีใจ
เย็น ไม่มีอุปธิ ตัดความเกี่ยวข้องทุกอย่าง
ได้แล้ว บรรเทาความกระวนกระวายในใจ
ถึงความสงบแห่งจิตเป็นผู้สงบระงับแล้ว
ย่อมอยู่เป็นสุข.

[๒๕๐] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุปุพพิกถาแก่อนาถบิณฑิกคหบดี คือ บรรยายถึงทาน ศีล สวรรค์ อาทีนพ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย แล้วทรงประกาศอานิสงส์ในการออกจากกาม ขณะที่พระองค์ทรงทราบว่า อนาถบิณฑิกคหบดีมีจิตควรแก่การงาน มีจิตอ่อน

มีจิตปราศจากนิวรณ์ มีจิตสูง มีจิตเลื่อมใสแล้ว จึงทรงประกาศพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

อนาถบิณฑิกคหบดีได้ดวงตาเห็นธรรม

ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่อนาถบิณฑิกคหบดี ณ ที่นั่งนั้นแล ดุจผ้าที่สะอาดปราศจากมลทินควรได้รับน้ำย้อม ฉะนั้น.

[๒๕๑] ครั้นอนาถบิณฑิกคหบดี ได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลุธรรมแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมหยั่งลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แกล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้ทูลคำนี้แด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแด่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาษิตของพระองค์ไพเราะนัก พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยายอย่างนี้ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า คนมีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ ขอพระพุทธเจ้านี้ถึงพระผู้มีพระ-ภาคเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์ทรงจำข้าพระพุทธเจ้าว่า เป็นอุบาสกผู้มอบชีวิตถึงสรณะ จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้น และขอพระองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัตตาหาร เพื่อเจริญบุญกุศล ปีติและปราโมทย์ในวันพรุ่งนี้ของข้าพระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับอาราธนา โดยดุษณีภาพ ครั้นอนาถบิณฑิกคหบดีทราบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับอาราธนาแล้วจึงลุกจากที่นั่ง ถวายบังคม ทำประทักษิณกลับไป.

[๒๕๒] ราชคหเศรษฐีได้ทราบข่าวว่า อนาถบิณฑิกคหบดีนิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้ จึงได้ถามอนาถบิณฑิกคหบดีว่า ท่านคหบดี ข่าวว่าท่านได้นิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้ แลท่านก็เป็นแขกแรกมา ฉันจะให้ยืมทรัพย์ที่จะจับจ่ายสิ่งของแก่ท่าน เพื่อท่านาจะได้จัดทำอาหารเลี้ยงพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข

อนาถบิณฑิกคหบดีตอบว่า ไม่ต้อง ท่านคหบดี ทรัพย์สำหรับที่จะจับจ่ายสิ่งของเป็นเครื่องทำอาหารถวายพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขนั้นของฉันมีแล้ว.

[๒๕๓] ชาวนิคมเมืองราชคฤห์ได้ทราบข่าวว่า อนาถบิณฑิกคหบดีนิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้ จึงได้ถามอนาถบิณฑิกคหบดีว่า ท่านคหบดี ข่าวว่าท่าได้นิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขเพื่อฉันในวันพรุ่งนี้ แลท่านก็เป็นแขกแรกมา ฉันจะให้ยืมทรัพย์ที่จะจับจ่ายสิ่งของแก่ท่าน เพื่อท่านจะได้จัดทำอาหารเลี้ยงพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข.

อนาถบิณฑิกคหบดีตอบว่า ไม่ต้อง ท่านผู้เจริญ ทรัพย์สำหรับที่จะจับจ่ายสิ่งของเป็นเครื่องทำอาหารถวายพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขนั้นของฉันมีแล้ว.

[๒๕๔] พระเจ้า พิมพิสารจอม เสนามาคธราชได้ทรงสดับข่าวว่า อนาถบิณฑิกคหบดี นิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้จึงตรัสถามอนาถบิณฑิกคหบดีว่า ดูก่อนคหบดี ข่าวว่า ท่านนิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขเพื่อฉันในวันพรุ่งนี้ แลท่านก็เป็นแขกเมือง

ฉันจะให้ยืมทรัพย์ที่จะจับจ่ายสิ่งของแก่ท่าน เพื่อท่านจะได้จัดทำอาหารเลี้ยงพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข

อนาถบิณฑิกคหบดีกราบทูลว่า ขอเดชะ เป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นเกล้า ทรัพย์ที่จะจับจ่ายเป็นเครื่องทำอาหารถวายพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขนั้น ของข้าพระพุทธเจ้ามีแล้ว .

อนาถบิณฑิกคหบดีถวายภัตตาหาร

[๒๕๕] หลังจากนั้น อนาถบิณฑิกคหบดีสั่งให้ตกแต่งอาหารของเคี้ยวของฉันอันประณีตในนิเวศน์ของราชคหเศรษฐี โดยล่วงราตรีนั้น แล้วให้กราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ได้เวลาแล้ว ภัตตาหารสำเร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงครองอันตรวาสก ทรงถือบาตรจีวร เสด็จเข้านิเวศน์ของราชคหเศรษฐี ครั้นแล้วประทับนั่งเหนืออาสนะที่ปูลาด ถวายพร้อมกับภิกษุสงฆ์ จึงอนาถบิณฑิกคหบดีอังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยอาหารของเคี้ยวของฉันอันประณีตด้วยมือตนเอง จนพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยเสร็จลดพระหัตถ์จากบาตร ห้ามภัตรแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระองค์พร้อมกับภิกษุสงฆ์จงทรงรับอาราธนาอยู่จำพรรษาในเมืองสาวัตถีของข้าพระพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนคหบดี พระตถาคตทั้งหลาย ย่อมยินดีในสุญญาคาร

อนาถบิณฑิกคหบดีทูลว่า ทราบเกล้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทราบเกล้าแล้วพระสุคต ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้อนาถบิณฑิกคหบดีเห็นแจ้ง สมาทาน อาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้วทรงลุกจากอาสนะเสด็จกลับ.

อนาถบิณฑิกคหบดีสร้างพระเชตวัน

[๒๕๖] สมัยนั้น อนาถบิณฑิกคหบดีเป็นคนมีมิตรสหายมาก มีวาจาควรเชื่อถือ ครั้นเสร็จกิจนั้นในเมืองราชคฤห์แล้ว กลับไปสู่พระนครสาวัตถี ได้ชักชวนชาวบ้านระหว่างทางว่า ท่านทั้งหลาย จงช่วยกันสร้างอาราม จงช่วยกันสร้างวิหาร เริ่มบำเพ็ญทาน เพราะเวลานี้พระพุทธเจ้าอุบัติในโลกแล้ว อนึ่ง พระองค์อันข้าพเจ้าได้นิมนต์แล้ว จักเสด็จมาโดยทางนี้ ครั้งนั้น ชาวบ้านเหล่านั้นที่อนาถบิณฑิกคหบดีชักชวนไว้ ต่างพากันสร้างอาราม สร้างวิหาร เริ่มบำเพ็ญทานแล้ว ครั้นอนาถบิณฑิกคหบดีไปถึงพระนครสาวัตถีแล้ว เที่ยวตรวจดูพระนครสาวัตถีโดยรอบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าควรจะประทับอยู่ที่ไหนดีหนอ ซึ่งเป็นสถานที่ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก จากหมู่บ้าน มีคมนาคมสะดวก ชาวบ้านบรรดาที่มีความประสงค์ไปมาได้ง่าย กลางวันมีคนน้อย กลางคืนเงียบ มีเสียงอึกทึกน้อยปราศจากกลิ่นไอของคน เป็นสถานควรแก่การประกอบกรรมในที่ลับของมนุษย์ชนสมควรเป็นที่หลีกเร้น อนาถบิณฑิกคหบดีได้เห็นพระ-อุทยานของเจ้าเชตราชกุมารซึ่งเป็นสถานไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก จากหมู่บ้าน มีการคมนาคมสะดวก ชาวบ้านบรรดาที่มีความประสงค์ไปมาได้ง่าย กลางวันมีคนน้อย กลางคืนเงียบ มีเสียงอึกทึกน้อย ปราศจากกลิ่นไอคน เป็นสถานควรแก่การประกอบกรรมในที่ลับของมนุษย์ชน สมควรเป็นที่หลีกเร้น ครั้นแล้ว จึงเข้าเฝ้าเชตราชกุมาร กราบทูลว่า ขอใต้ฝ่าพระบาทจงทรงประทานพระอุทยานแก่เกล้ากระหม่อม เพื่อจัดสร้างพระอาราม พระเจ้าข้า

เจ้าเชตราชกุมารรับสั่งว่า ท่านคหบดี อารามเราให้ไม่ได้ แต่ต้องซื้อด้วยลาดทรัพย์เป็นโกฏิ

อ. อาราม พระองค์ทรงตกลงขายหรือ พระเจ้า

ช. อาราม ฉันยังไม่ตกลงขาย ท่านคหบดี

เจ้าชายกับคหบดี ได้ถามมหาอำมาตย์ผู้พิพากษาความว่า เป็นอันตกลงขายหรือไม่ตกลงขาย มหาอำมาตย์ผู้พิพากษาตอบว่า เมื่อพระองค์ตีราคาแล้ว อารามเป็นอันตกลงขาย

จึงอนาถบิณฑิกคหบดี สั่งให้คนเอาเกวียนบรรทุกเงินออกมาเรียงลาดริมจดกัน ณ อารามเชตวัน เงินที่ขนออกมาคราวเดียว ยังไม่พอแก่โอกาสหน่อยหนึ่งใกล้ซุ้มประตู จึงอนาถบิณฑิกคหบดี สั่งคนทั้งหลายว่า พนาย พวกเธอจงไปขนเงินมาเรียงในโอกาสนี้ ขณะนั้น เจ้าเชตราชกุมารทรงรำพึงว่า ที่อันน้อยนี้จักไม่มีเหลือ โดยที่คหบดีนี้บริจาคเงินมากเพียงนั้น จึงเจ้าเชตราชกุมารตรัสกะอนาถบิณฑิกคหบดีว่า พอแล้ว ท่านคหบดี ท่านอย่าได้ลาดโอกาสนี้เลย ท่านจงให้โอกาสนี้แก่ฉัน ที่ว่างนี้ฉันจักยกให้ ดังนั้น อนาถ-บิณฑิกคหบดี คร่ำครวญว่า เจ้าเชตราชกุมารนี้ ทรงเรืองพระนาม มีคนรู้จักมาก อันความเลื่อมใสในพระธรรมวินัยนี้ ของคนที่มีคนรู้จักมากเห็นปานนี้ ยิ่งใหญ่นักแล จึงได้ถวายที่ว่างนั้นแก่เจ้าเชตราชกุมาร เจ้าเชตราชกุมารรับสั่งให้สร้างซุ้มประตูลงในที่ว่างนั้น ส่วนอนาถบิณฑิกคหบดีได้ให้สร้างวิหารหลายหลัง ไว้ในพระเชตวัน สร้างบริเวณ สร้างซุ้มประตู สร้างศาลาหอฉัน สร้างโรงไฟ สร้างกัปปิยกุฎี สร้างวัจจกุฎี สร้างที่จงกรม สร้างโรงจงกรม สร้างบ่อน้ำ สร้างศาลาบ่อน้ำ สร้างเรือนไฟ สร้างศาลาเรือนไฟ สร้างสระโบกขรณี สร้างมณฑป.

[๒๕๗] ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในพระนครราชคฤห์ ตามพระพุทธาภิรมย์ แล้วได้เสด็จจาริกทางพระนครเวสาลี เสด็จจาริกโดยลำดับถึงพระนครเวสาลีแล้ว ทราบว่า พระองค์ประทับอยู่ที่กูฏาคารศาลาป่ามหาวันเขตพระนครเวสาลีนั้น.

[๒๕๘] ก็สมัยนั้น ชาวบ้านทั้งตั้งใจทำการก่อสร้าง แลอุปัฏฐากภิกษุผู้อำนวยการก่อสร้างด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริขาร อันเป็นปัจจัยของภิกษุอาพาธโดยเคารพ.

เรื่องช่างชุนเข็ญใจ

[๒๕๙] ขณะนั้น ช่างชุนเข็ญใจคนหนึ่ง คิดว่า ที่อันน้อยนี้จักไม่มีเหลือ โดยที่คนเหล่านี้ตั้งใจช่วยกันทำการก่อสร้าง ไฉนเราพึงช่วยทำการก่อสร้างบ้าง จึงช่างชุนเข็ญใจนั้น ขยำโคลนก่ออิฐตั้งฝากำแพงขึ้นเอง เขาไม่เข้าใจก่อ ฝากำแพงคด ได้พังลง แม้ครั้งที่สอง...

แม้ครั้งที่สาม ช่างชุนเข็ญใจนั้นลงมือขยำโคลน ก่ออิฐตั้งกำแพงเอง เขาไม่เข้าใจก่อ ฝากำแพงคด ได้พังลง เขาจึงเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้บอกสอนแต่เฉพาะพวกที่ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริขารอันเป็นปัจจัยของภิกษุอาพาธ และอำนวยการก่อสร้างแก่เขาเหล่านั้น ส่วนเราเป็นคนเข็ญใจ ไม่มีใครบอกสอนหรืออำนวยการก่อสร้างแก่เรา ภิกษุทั้งหลายได้ยินช่างชุนผู้เข็ญใจนั้น เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ ๆ การก่อสร้าง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อำนวยการก่อสร้าง ต้องขวนขวายว่า ทำไฉนหนอวิหารจึงจะสำเร็จได้เร็ว ต้องซ่อมสิ่งที่หักพัง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงให้อย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุก่อน ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาให้นวกรรม

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้วิหารของคหบดีผู้มีชื่อนี้ เป็นนวกรรมของภิกษุมีชื่อนี้ นี้เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์ จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์ให้วิหารของคหบดีผู้มีชื่อนั้น เป็นนวกรรมของภิกษุมีชื่อนี้ การให้วิหารของคหบดีผู้มีชื่อนี้ เป็นนวกรรมของภิกษุมีชื่อนี้ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้ฟังไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

วิหารของคหบดีผู้มีชื่อนี้ สงฆ์ให้เป็นนวกรรมของภิกษุมีชื่อนี้แล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

เรื่องความเคารพ

[๒๖๐] ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่พระนครเวสาลี ตามพระพุทธาภิรมย์ แล้วเสด็จจาริกทางพระนครสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุอันเตวาสิกของพระฉัพพัคคีย์รีบไปข้างหน้าภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข จองวิหารกันที่นอนไว้ว่า ที่นี้ของอุปัชฌาย์ของพวกเรา ที่นี้ของอาจารย์ของพวกเรา ที่นี้ของพวกเรา ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรไปล้าหลังภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เมื่อภิกษุทั้งหลายจองวิหาร แลที่นอนหมดแล้ว หาที่นอนไม่ได้ จึงนั่ง ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง ครั้นเวลาปัจจุสสมัยแห่งราตรี พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จลุกขึ้น ทรงพระกาสะ แม้ท่านพระสารีบุตรก็กระแอมไอ

พ. ใคร ที่นั่น

ส. ข้าพระพุทธเจ้า สารีบุตร พระพุทธเจ้าข้า

พ. สารีบุตร ทำไมเธอจึงมานั่งที่โคนต้นไม้นี้เล่า

ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตร ได้กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

[๒๖๑] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสงฆ์ให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า ภิกษุอันเตวาสิกของพระฉัพพัคคีย์รีบไปก่อนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข แล้วจองวิหาร กันที่นอนไว้ว่า ที่นี้ของอุปัชฌาย์ของพวกเรา ที่นี้ของอาจารย์ของพวกเรา ที่นี้ของพวกเรา จริงหรือ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ทรงติเตียนว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไฉนโมฆบุรุษเหล่านั้น จึงได้รีบไปก่อนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข แล้วจอง วิหาร กันที่นอนไว้ว่า ที่นี้ของอุปัชฌาย์ของพวกเรา ที่นี้ของอาจารย์ของพวกเรา ที่นี้ของพวกเรา การกระทำของโมฆบุรุษเหล่านั้นนั่น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส...ครันแล้วทรงทำธรรมีกถา ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไรควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ

ภิกษุบางพวกกราบทูลอย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุใดบวชจากตระกูลกษัตริย์ ภิกษุนั้นควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ

ภิกษุบางพวกกราบทูลอย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุใดบวชจากตระกูลพราหมณ์ ภิกษุนั้นควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ

ภิกษุบางพวกกราบทูลอย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุใดบวชจากตระกูลคหบดี ภิกษุนั้นควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ

ภิกษุบางพวกกราบทูลอย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุใดจำทรงพระสูตรไว้ได้ ภิกษุนั้นควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำาอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ

ภิกษุบางพวกกราบทูลอย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุใดทรงพระวินัย ภิกษุนั้นควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ

ภิกษุบางพวกกราบทูลอย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุใดเป็นธรรมกถึก ภิกษุนั้นควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ

ภิกษุบางพวกกราบทูลอย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุใดได้ปฐมฌาน ภิกษุนั้นควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ

ภิกษุบางพวกกราบทูลอย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุใดได้ทุติยฌาน ภิกษุนั้นควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ

ภิกษุบางพวกกราบทูลอย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุใดได้ตติยฌาน. . ภิกษุใดได้จตุตถฌาน ภิกษุนั้นควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำาอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ

ภิกษุบางพวกกราบทูลอย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุใดเป็นพระโสดาบัน ภิกษุนั้นควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำาอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ

ภิกษุบางพวกกราบทูลอย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุใดเป็นพระสกทาคามี...ภิกษุใดเป็นอนาคามี . . .ภิกษุใดเป็นพระอรหันต์ ภิกษุนั้นควรได้อาสนะอัน เลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ

ภิกษุบางพวกกราบทูลอย่างนี้ว่า ภิกษุใดได้วิชชา ๓ ภิกษุนั้นควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ

ภิกษุบางพวกกราบทูลอย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุใดได้อภิญญา ๖ ภิกษุนั้นควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ.

เรื่องสัตว์ ๓ สหาย

[๒๖๒] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว มีต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่งอยู่แถบหิมพานต์ สัตว์ ๓ สหาย คือ นกกระทา ๑ ลิง ๑ ช้าง ๑ อาศัยต้นไทรใหญ่นั้นอยู่ ทั้งสามสัตว์นั้นมิได้เคารพ มิได้ยำเกรงกัน มีความประพฤติไม่กลมเกลียวกันอยู่ จึงสัตว์ ๓ สหายนั้นปรึกษากันว่า โอ พวกเราทำอย่างไรจึงจะรู้ได้แน่ว่าบรรดาพวกเราผู้ใดเป็นใหญ่โดยกำเนิด พวกเราจะได้สักการะ เคารพ นับถือบูชาผู้นั้น แลจะได้ทั้งอยู่ในโอวาทของผู้นั้น จึงนกกระทาและลิงถามช้างว่า สหาย ท่านจำเรื่องเก่าแก่อะไรได้บ้าง

ช้างตอบว่า สหายทั้งหลาย เมื่อฉันยังเล็ก ฉันเดินคร่อม ต้นไทรนี้ไว้ในหว่างขาหนีบได้ ยอดไทรพอระท้องฉัน ฉันจำเรื่องเก่าได้ ดังนี้

นกกระทากับช้างถามลิงว่า สหาย ท่านจำเรื่องเก่าแก่อะไรได้บ้าง

ลิงตอบว่า สหายทั้งหลาย เมื่อฉันยังเล็ก ฉันนั่งบนพื้นดินเคี้ยวกิน-ยอดไทรนี้ ฉันจำเรื่องเก่าได้ ดังนี้

ลิงและช้างถามนกกระทาว่า สหาย ท่านจำเรื่องเก่าแก่อะไรได้บ้าง

นกกระทาตอบว่า สหายทั้งหลาย ในสถานที่โน้นมีต้นไทรใหญ่ ฉันกินผลจากต้นไทรใหญ่นั้น แล้วได้ถ่ายมูลไว้ ณ สถานที่นี้ ต้นไทรต้นนี้เกิดจากต้นไทรใหญ่นั้น เพราะฉะนั้น ฉันจึงเป็นใหญ่กว่าโดยกำเนิด ลิงกับช้างได้กล่าวกับนกกระทาว่า บรรดาพวกเรา ท่านเป็นผู้ใหญ่กว่า โดยกำเนิด พวกเราจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชาท่านและจะตั้งอยู่ในโอวาทของท่าน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นกกระทาได้ให้ลิงกับช้าง สมาทานศีลห้าและตนเองก็ประพฤติสมาทานในศีลห้า สัตว์ทั้งสามมีความเคารพรพยำเกรงกัน มีความประพฤติกลมเกลียวกันอยู่ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายวัตรจริยานี้แล ได้ชื่อว่าติตติริยพรหมจรรย์.

[๒๖๓] **คนเหล่าใด ฉลาดในธรรม**
ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ ย่อมเป็นผู้
อนัมหาชนสรรเสริญในปัจจุบันนี้ ทั้งสม-
ปรายภพขอคนเหล่านั้นเป็นสุคติแล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แท้จริงสัตว์นั้นเป็นดิรัจฉาน ยังมีความเคารพยำเกรงกัน มีความประพฤติกลมเกลียวกันอยู่ การที่พวกเธอเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ มีความเคารพยำเกรงกัน มีความประพฤติกลมเกลียวกันอยู่ นั้นจะพึงงามในธรรมวินัยนี้โดยสแท้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การกระทำของโมฆบุรุษเหล่านั้นนั่น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของงชุมชนที่ยังเลื่อมใส . . . ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการกราบไหว้ การลุกรับ การทำอัญชลีกรรม การทำสามีจิกรรม อาสนะที่เลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ ตามลำดับผู้แก่กว่า อนึ่ง ภิกษุไม่ควรเกียดกันเสนาสนะของสงฆ์ตามลำดับผู้แก่กว่า รูปใดเกียดกัน ต้องอาบัติทุกกฎ.

บุคคลที่ไม่ควรไหว้ ๑๐ จำพวก

[๒๖๔] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๑ จำพวกนี้ อันภิกษุไม่ควรไหว้ คืออันภิกษุผู้อุปสมบทก่อนไม่ควรไหว้ภิกษุผู้อุปสมบทภายหลัง ๑ ไม่ควรไหว้ อนุปสัมบัน ๑ ไม่ควรไหว้ภิกษุนานาสังวาสผู้แก่กว่า แต่ไม่ใช่ธรรมวาที ๑

ไม่ควรไหว้มาตุคาม ๑ ไม่ควรไหว้บัณเฑาะก์ ๑ ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้อยู่ปริวาส ๑ ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม ๑ ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้ควรมานัต ๑ ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้ประพฤติมานัต ๑ ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้ควรอัพภาน ๑

บุคคล ๑๐ จำพวกนี้แล อันภิกษุไม่ควรไหว้.

บุคคลที่ควรไหว้ ๓ จำพวก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้ ภิกษุควรไหว้ คือภิกษุผู้อุปสมบทภายหลัง ควรไหว้ภิกษุผู้อุปสมบทก่อน ๑ ควรไหว้ภิกษุนานาสังวาสผู้แก่กว่า แต่เป็นธรรมวาที ๑ ควรไหว้ตถาคตผู้อรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบในโลกทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์.

บุคคล ๓ จำพวกนี้แล ภิกษุควรไหว้

เรื่องเกียดกันเสนาสนะของสงฆ์

[๒๖๕] สมัยนั้น ชาวบ้านตกแต่งมณฑป จัดแจงเครื่องลาดแผ้วถางสถานที่ไว้เฉพาะสงฆ์ ภิกษุอันเตวาสิกของพระฉัพพัคคีย์กล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตเสนาสนะตามลำดับผู้แก่กว่า เฉพาะของสงฆ์เท่านั้น ของเหล่านี้เขาไม่ได้ทำเจาะจงไว้ จึงรีบไปก่อนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข จองมณฑป จองเครื่องลาด จองสถานที่ไว้ว่า นี้สำหรับอุปัชฌาย์ของพวกเรา นี้สำหรับอาจารย์ของพวกเรา นี้สำหรับพวกเรา ครั้นท่านพระสารีบุตรไปล้าหลังภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เมื่อภิกษุเหล่านั้นจองมณฑป จองเครื่องลาด จองสถานที่หมดแล้ว หาที่ว่างไม่ได้ จึงนั่งอยู่ ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง ครั้นเวลาปัจจุสสมัยแห่งราตรี พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จลุกขึ้นทรงพระกาสะ แม้ท่านพระสารีบุตรก็กระแอมไอ.

พ. ใคร ที่นั่น .

ส. ข้าพระพุทธเจ้า สารีบุตร พระพุทธเจ้าข้า.

พ. สารีบุตร ทำไมเธอจึงมานั่งที่โคนต้นนี้เล่า.

จึงท่านพระสารีบุตรได้กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

[๒๖๖] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า ภิกษุอันเตวาสิกของภิกษุฉัพพัคคีย์พูดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตเสนาสนะตามลำดับผู้แก่กว่าเฉพาะของสงฆ์เท่านั้น ไม่ได้ทรงหมายถึงของที่เขาทำเจาะจง จึงรีบไปก่อนหน้าภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข จองมถฑป จองเครื่องลาด จองสถานที่ว่างไว้ว่า ที่นี้สำหรับอุปัชฌาย์ของพวกเรา ที่นี้ของอาจารย์ของพวกเรา ที่นี้ของพวกเรา จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียน ... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้ของที่เขาทำเจาะจง ภิกษุก็ไม่พึงเกียดกันตามลำดับผู้แก่กว่า รูปใดเกียดกัน ต้องอาบัติทุกกฎ.

[๒๖๗] สมัยนั้น ชาวบ้านตกแต่งที่นอนสูงที่นอนใหญ่ไว้ในโรง-อาหาร ณ ละแวกบ้าน คือ เก้าอี้นอน เตียงใหญ่ ผ้าโกเชาว์ขนยาว เครื่องลาดที่ทำด้วยขนแกะวิจิตรด้วยลวดลาย เครื่องลาดที่ทำด้วยขนแกะสีขาว เครื่องลาดที่มีสัณฐานเป็นช่อดอกไม้ เครื่องลาดที่ยัดนุ่น เครื่องลาดพรมขนแกะวิจิตรด้วยรูปสัตว์ร้ายมีสีหะและเสือเป็นต้น เครื่องลาดขนแกะมีขนตั้ง เครื่องลาดขนแกะมีขนข้างเดียว เครื่องลาดทองและเงินแกมไหม เครื่องลาดไหมขลิบทองและเงิน เครื่องลาดขนแกะจุนางฟ้อน ๑๖ คน เครื่องลาดหลังช้าง เครื่องลาด

หลังม้า เครื่องลาดในรถ เครื่องลาดที่ทำด้วยหนังสัตว์ชื่อชินะอันมีขนอ่อนนุ่ม เครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังชะมด เครื่องลาดมีเพดาน เครื่องลาดมีหมอนข้าง ภิกษุทั้งหลายรังเกียจไม่นั่งทับ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเครื่องลาดที่เป็นคิหิวิกัฏ เว้นเครื่องลาด ๓ ชนิด คือ เก้าอี้นอน เตียงใหญ่ เครื่องลาดที่ยัดนุ่น นอกนั้นนั่งทับได้ แต่จะนอนทับไม่ได้.

พุทธานุญาตให้นั่งทับเตียงตั่งเป็นคิหิวิกัฏ

[๒๖๘] สมัยนั้น ชาวบ้านตกแต่งเตียงบ้าง ตั่งบ้าง ที่ยัดนุ่นไว้ในโรงอาหาร ณ ละแวกบ้าน ภิกษุทั้งหลายรังเกียจไม่นั่งทับ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นั่งทับเตียงตั่งที่เป็นคิหิวิกัฏได้ แต่จะนอนทับไม่ได้.

อนาถบิณฑิกคหบดีถวายพระเชตวนาราม

[๒๖๙] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกโดยลำดับ ได้เสด็จถึงพระนครสาวัตถี ทราบว่าพระองค์ประทับอยู่ที่พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถีนั้น จึงอนาถบิณฑิกคหบดีเข้าไปเฝ้าพระ-ผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมกับภิกษุสงฆ์จงทรงรับภัตตาหารของข้าพระพุทธเจ้าเพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับอาราธนาโดยดุษณีภาพ ครั้นอนาถบิณฑิกคหบดีทราบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับอาราธนา แล้วลุกจากที่นั่งถวายบังคม ทำประทักษิณกลับไป.

[๒๗๐] หลังจากนั้น อนาถบิณฑิกคหบดีสั่งให้ตกแต่งขาทนียโภชนียาหารอันประณีต โดยล่วงราตรีนั้น แล้วสั่งให้คนไปกราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ภัตตาหารเสร็จแล้ว ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงครองอันตรวาสก ทรงถือบาตรจีวรเสด็จเข้าสู่นิเวศน์ของอนาถบิณฑิกคหบดี ครั้นแล้วประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้ถวาย พร้อมกับภิกษุสงฆ์ จึงอนาถบิณฑิกคหบดี อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยอาหารของเคี้ยวของฉันอันประณีตด้วยมือของตน จนพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยเสร็จลดพระหัตถ์จากบาตรห้ามภัตแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าจะปฏิบัติอย่างไรในพระเชตวันวิหาร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คหบดี ถ้าเช่นนั้น เธอจงถวายพระเชตวันวิหารแก่สงฆ์จตุรทิศ ทั้งที่มาแล้วและยังไม่มา อนาถบิณฑิกคหบดีรับสนองพระพุทธบัญชาแล้ว ได้ถวายพระเชตวันวิหารแก่สงฆ์จตุรทิศ ทั้งที่มาแล้วและยังไม่มา.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนาอนาถบิณฑิกคหบดี ด้วยคาถาเหล่านี้ ว่าดังนี้ :-

คาถาอนุโมทนาวิหารทาน

[๒๗๑] **วิหารย่อมป้องกันหนาวร้อนและเนื้อร้าย นอกจากนั้นป้องกันงูและยุง ฝนในสิสิรฤดู นอกจากนั้น วิหารยังป้องกันลมและแดดอันกล้าที่เกิดขึ้นได้ การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อหลีกเร้นอยู่ เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพิจารณา และเพื่อเห็นแจ้ง พระ-**

พุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่า เป็นทานอันเลิศ
เพราะเหตุนั้นแล คนผู้ฉลาด เมื่อเล็งเห็น
ประโยชน์ตน พึงสร้างวิหารอันรื่นรมย์ ให้
ภิกษุทั้งหลายผู้พหูสูตอยู่ในวิหารเถิด อนึ่ง
พึงมีน้ำใจเลื่อมใส ถวายข้าว น้ำ ผ้า และ
เสนาสนะอันเหมาะสมแก่พวกเธอ ในพวก
เธอผู้ซื่อตรง เพราะพวกเธอย่อมแสดงธรรม
อันเป็นเครื่องบรรเทาสรรพทุกข์แก่เขา
อันเขารู้ทั่วถึงแล้วจะเป็นผู้ไม่มีอาสวะ
ปรินิพพานในโลกนี้.

ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนาอนาถบิณฑิกคหบดี ด้วยพระคาถาเหล่านี้แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะกลับไป.

เรื่องให้ภิกษุกำลังฉันค้างอยู่ลุกขึ้น

[๒๗๒] สมัยนั้น มหาอำมาตย์ผู้หนึ่งเป็นสาวกของอาชีวกได้เลี้ยงอาหารพระสงฆ์ ท่านพระอุปนันทศากยบุตรมาภายหลัง ได้ให้ภิกษุผู้นั่งในลำดับลุกขึ้นทั้งที่กำลังฉันอาหารค้างอยู่ โรงอาหารได้เกิดโกลาหล จึงมหาอำมาตย์ผู้นั้น เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรมาทีหลัง จึงได้ให้ภิกษุผู้นั่งในลำดับลุกขึ้นทั้งที่ยังฉันอาหารค้างอยู่เล่า โรงอาหารได้เกิดโกลาหลขึ้น ภิกษุผู้นั่งแม้ในที่อื่น จะพึงได้ฉันจนอิ่มอย่างไรเล่า ภิกษุทั้งหลายได้ยินมหาอำมาตย์ผู้นั้น เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ บรรดาที่เป็นผู้มักน้อย ... ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนท่านพระอุปนันทศากยบุตรมาทีหลังจงได้ให้ภิกษุผู้นั่งในลำดับลุกขึ้น ทั้งที่ยังฉัน

อาหารค้างอยู่เล่า โรงอาหารได้เกิดโกลาหลขึ้น แล้ว กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า...ทรงสอบถามว่า ดูก่อนอุปนันทะ ข่าวว่า เธอมาทีหลังได้ให้ภิกษุผู้นั่งในลำดับลุกขึ้นทั้งที่ยังฉันอาหารค้างอยู่ โรงอาหารได้เกิดโกลาหลขึ้น จริงหรือ.

ท่านพระอุปนันทศากยบุตรกราบทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ ไฉนเธอมาทีหลังจึงให้ภิกษุผู้นั่งในลำดับลุกขึ้นทั้งที่ยังฉันอาหารค้างอยู่ โรงอาหารได้เกิดโกลาหลขึ้น การกระทำของเธอนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้ภิกษุผู้นั่งในลำดับลุกขึ้น ทั้งที่ยังฉันอาหารค้างอยู่ รูปใดให้ลุกขึ้น ต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าให้ลุกขึ้นย่อมเป็นอันห้ามภัตรด้วย พึงกล่าวว่า ท่านจงไปหาน้ำมา ถ้าได้อย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ พึงกลืนเมล็ดข้าวให้เรียบร้อยแล้ว จึงให้อาสนะแก่ภิกษุผู้แก่กว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เรากล่าวมิได้หมายความว่า ภิกษุพึงหวงกันอาสนะ แก่ภิกษุผู้แก่กว่าโดยปริยายไร ๆ รูปใดหวงกัน ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องพระฉัพพัคคีย์ไล่ภิกษุอาพาธให้ลุกขึ้น

[๒๗๓] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ไล่ภิกษุอาพาธให้ลุกขึ้น ภิกษุอาพาธตอบอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย พวกผมไม่สามารถจะลุกขึ้นได้ เพราะเป็นผู้อาพาธ พระฉัพพัคคีย์กล่าวว่า พวกผมจะพยุงพวกท่านให้ลุกขึ้น แล้วประคองให้ลุกขึ้นพอยืนแล้วก็ปล่อยเสีย ภิกษุอาพาธล้มสลบ ...ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงไล่ภิกษุอาพาธให้ลุกขึ้น รูปใดไล่ให้ลุกขึ้น ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๒๗๔] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์พูดว่า พวกผมอาพาธ ลุกไม่ขึ้น แล้วยึดเอาที่นอนดี ๆ ไว้... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระ-ภาคเจ้า . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ที่นอนเหมาะสมแก่ภิกษุอาพาธ.

[๒๗๕] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์อาพาธเล็กน้อย ก็หวงกันเสนาสนะไว้. . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมีอาพาธเล็กน้อย ไม่พึงหวงกันเสนาสนะไว้ รูปใดหวงกัน ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องพระสัตตรสวัคคีย์ซ่อมวิหาร

[๒๗๖] สมัยนั้น พระสัตตรสวัคคีย์ซ่อมวิหารใหญ่หลังหนึ่งซึ่งตั้งอยู่สุดเขต ด้วยหมายใจว่า พวกเราจักจำพรรษา ณ ที่นี้ พระฉัพพัคคีย์ได้เห็นพระสัตตรสวัคคีย์กำลังซ่อมวิหาร ครั้นแล้วได้กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย พระสัตตรสวัคคีย์เหล่านี้ กำลังซ่อมวิหาร พวกเราจงช่วยกันไล่พวกเธอไปเสียเถิด ภิกษุบางพวกกล่าวกันอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงรอไว้จนกว่าจะซ่อมเสร็จเมื่อซ่อมเสร็จแล้ว จึงค่อยไล่ไป ครั้นซ่อมเสร็จ พระฉัพพัคคีย์ได้กล่าวกะพระสัตตรสวัคคีย์ว่า ท่านทั้งหลาย พวกท่านจงออกไป วิหารถึงแก่พวกผม.

ส. ท่านทั้งหลาย ควรจะบอกไว้ก่อนมิใช่หรือ พวกผมจะได้ซ่อมที่อื่น.

ฉ. ท่านทั้งหลาย วิหารของสงฆ์มิใช่หรือ.

ส. ขอรับ วิหารของสงฆ์.

ฉ. ท่านทั้งหลาย พวกท่านจงออกไป วิหารถึงแก่พวกผม.

ส. ท่านทั้งหลาย วิหารใหญ่ แม้พวกท่านก็อยู่ได้ แม้พวกผมก็อยู่ได้.

ฉ. จงออกไป วิหารถึงแก่พวกผม แล้วทำเป็นโกรธ ขัดเคือง จับ

คอลากออกมา พระสัตตรสวัคคีย์เหล่านั้น ถูกพระฉัพพัคคีย์ฉุดคร่าออกมา ก็ร้องให้ ภิกษุทั้งหลายถามว่า พวกท่านร้องให้ทำไม พระสัตตรสวัคคีย์ตอบว่า ท่านทั้งหลาย พระฉัพพัคคีย์เหล่านี้ โกรธ ขัดเคือง ฉุดคร่าพวกผมออกจากวิหารของสงฆ์ บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย . . .ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระฉัพพัคคีย์ จึงโกรธ ขัดเคือง ฉุดคร่าภิกษุทั้งหลายออกจากวิหารของสงฆ์ จึงภิกษุเหล่านั้น กราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า... พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายข่าวว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ โกรธ ชัดเคือง ฉุดคร่าภิกษุทั้งหลายออกจากวิหารของสงฆ์ จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียน . . . ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงโกรธ ขัดเคือง ฉุดคร่าภิกษุทั้งหลายออกจากวิหารของสงฆ์ รูปใดฉุดคร่า พึงปรับตามธรรม เราอนุญาตให้ภิกษุถือเสนาสนะ.

ภิกษุควรได้รับสมมติเป็นผู้ให้เสนาสนะ

[๒๗๗] ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายหารือกันว่า ใครพึงให้ถือเสนาสนะ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นผู้ให้ถือเสนาสนะ คือ :-

๑. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ

๒. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความเกลียดชัง

๓. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความงมงาย

๔. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว และ

๕. รู้เสนาสนะที่ให้ถือแล้วและยังไม่ให้ถือ.

วิธีสมมติ

[๒๗๘] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลสงฆ์พึงสมมติอย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุก่อน ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมมติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุมีชื่อนี้เป็นผู้ให้ถือเสนาสนะ นี้เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติภิกษุมีชื่อนี้เป็นผู้ให้ถือเสนาสนะ การสมมตภิกษุมีชื่อนี้เป็นผู้ให้ถือเสนาสนะ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านท่านผู้นั้นพึงพูด.

ภิกษุมีชื่อนี้ สงฆ์สมมติให้เป็นผู้ถือเสนาสนะ ชอบแก่สงฆ์เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

[๒๗๙] ต่อมา ภิกษุทั้งหลาย ผู้ให้ถือเสนาสนะหารือกันว่า เราจะพึงให้ถือเสนาสนะอย่างไรหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระ-ผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นับภิกษุก่อน ครั้นแล้วนับที่นอน ครั้นแล้ว จึงให้ถือตามจำนวนที่นอน เมื่อให้ถือตามจำนวนที่นอน ที่นอนเหลือมาก . .. ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถือตามจำนวนวิหารเมื่อให้ถือตามจำนวนวิหาร วิหารก็ยังเหลือเป็นอันมาก.. ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถือตามจำนวนบริเวณ เมื่อให้ถือ

ตามจำนวนบริเวณ บริเวณก็ยังเหลืออีกมาก พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ ให้ส่วนซ้ำอีก เมื่อให้ถือส่วนซ้ำอีกแล้ว ภิกษุรูปอื่นมา ไม่ปรารถนาก็อย่าพึงให้.

[๒๘๐] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายให้ภิกษุผู้อยู่นอกสีมาถือเสนาสนะ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้ภิกษุผู้อยู่นอกสีมาถือเสนาสนะ รูปใดให้ถือ ต้องอาบัติทุกกฎ.

[๒๘๑] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายถือเสนาสนะแล้วหวงกันไว้ตลอดเวลา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุถือเสนาสนะแล้ว ไม่พึงหวงกันไว้ตลอดทุกเวลา รูปใดหวงกันไว้ ต้องอาบัติทุกกฎ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้หวงกันไว้ได้ตลอดพรรษา ๓ เดือน หวงกันไว้ตลอดฤดูกาลไม่ได้.

การให้ถือเสนาสนะ ๓ อย่าง

[๒๘๒] ต่อมา ภิกษุทั้งหลายหารือกันว่า การให้ถือเสนาสนะมีกี่อย่างหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การให้ถือเสนาสนะมี ๓ อย่าง คือ ให้ถือเมื่อวันเข้าปุริมพรรษา ๑ ให้ถือเมื่อวันเข้าปัจฉิมพรรษา ๑ ให้ถือในระหว่างพ้นจากนั้น ๑ การให้ถือเมื่อวันเข้าปุริมพรรษา พึงให้ถือในวันแรม ๑ ค่ำเดือนอาสาฬหะ การให้ถือในวันเข้าปัจฉิมพรรษา พึงให้ถือเมื่อเดือนอาสาฬหะล่วงแล้ว ๑ เดือน

การให้ถือในระหว่างพ้นจากนั้น พึงให้ถือในวันต่อจากวันปวารณา คือแรม ๑ ค่ำ เพื่ออยู่จำพรรษาต่อไป การให้ถือเสนาสนะมี ๓ อย่างนี้แล.

ภาณวาร ที่ ๒ จบ

เรื่องพระอุปนันทะหวงกันเสนาสนะไว้ ๒ แห่ง

[๒๘๓] ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระอุปนันทศากยบุตร ถือเสนาสนะไว้ในเขตพระนครสาวัตถีแล้ว ได้ไปสู่อาวาสใกล้ตำบลบ้านแห่งหนึ่ง และได้ถือเสนาสนะในอาวาสนั้นอีก จึงภิกษุเหล่านั้น ปรึกษากันว่า ท่านทั้งหลาย ท่านพระอุปนันทศากยบุตรรูปนี้ เป็นผู้ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อการวิวาท ก่อความอื้อฉาว ก่ออธิการณ์ในสงฆ์ ถ้าเธอจักอยู่จำพรรษาในอาวาสนี้ พวกเราทุกรูปจักอยู่ไม่ผาสุก มิฉะนั้น เราจะถามเธอ จึงภิกษุเหล่านั้นได้ถามท่านพระอุปนันทศากยบุตรว่า ท่านอุปนันทะ ท่านถือเสนาสนะในพระนครสาวัตถีแล้ว มิใช่หรือ.

อ. ถูกละ ขอรับ.

ภ. ท่านอุปนันทะ ก็ท่านรูปเดียว เหตุไรจึงหวงกันเสนาสนะไว้ถึงสองแห่งเล่า.

อ. ผมจะละที่นี้ไปเดี๋ยวนี้ละ ขอรับ จะถือเอาที่พระนครสาวัตถีนั้น

บรรดาภิกษุทำเป็นผู้มักน้อย สันโดษ ... ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนท่านพระอุปนันทศากยบุตรรูปเดียว จึงได้หวงกันเสนาสนะไว้ถึงสองแห่งแล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ... ทรงสอบถามว่า ดูก่อนอุปนันทะ ข่าวว่า เธอรูปเดียวหวงกันเสนาสนะไว้ถึงสองแห่ง จริงหรือ.

ท่านพระอุปนันทศากยบุตรทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ ไฉนเธอผู้เดียวจึงหวงกันเสนาสนะไว้ถึงสองแห่งเล่า เธอถือในที่นั้นแล้ว ละในที่นี้ ถือในที่นี้แล้ว ละในที่นั้น เมื่อเป็นเช่นนี้เธอก็เป็นคนอยู่ภายนอกทั้งสองแห่ง การกระทำของเธอนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปเดียว ไม่พึงหวงกันเสนาสนะไว้สองแห่ง รูปใดหวงกัน ต้องอาบัติทุกกฏ

วินัยกถา

[๒๘๔] สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสวินัยกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอเนกปริยาย คือทรงพรรณนาคุณของวินัย คุณของการเรียนวินัย ทรงสรรเสริญคุณของท่านพระอุบาลีโดยเฉพาะเจาะจง ภิกษุทั้งหลายหารือกันว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสวินัยกถาแก่ภิกษุทั้งหลายโดยอเนกปริยาย คือ ทรงพรรณนาคุณของวินัย คุณของการเรียนวินัย ทรงสรรเสริญคุณของท่านพระ-อุบาลีโดยเฉพาะเจาะจง อย่ากระนั้นเลย พวกเราจงเรียนพระวินัย ในสำนักท่านพระอุบาลีกันเถิด ก็แลภิกษุเหล่านั้นมากมาย ทั้งเถระ ทั้งนวกะ ทั้งมัชฌิมะ ต่างพากันเรียนพระวินัยในสำนักท่านอุบาลี ท่านพระอุบาลียืนสอนด้วยความเคารพพระเถระทั้งหลาย แม้พระเถระทั้งหลายก็ยืนเรียนด้วยความเคารพธรรม บรรดาภิกษุเหล่านั้น พระเถระและท่านพระอุบาลี ย่อมเมื่อยล้า ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุนวกะผู้สอนนั่งบนอาสนะเสมอกันหรือสูงกว่าได้ ด้วยความเคารพธรรม ให้ภิกษุเถระผู้เรียนนั่งบนอาสนะเสมอกันหรือต่ำกว่าได้ ด้วยความเคารพธรรม.

[๒๘๕] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายเป็นอันมากยืนรับการสอนในสำนักท่านพระอุบาลี ย่อมเมื่อยล้า จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุมีอาสนะเสมอกัน นั่งรวมกันได้.

[๒๘๖] ต่อมา ภิกษุทั้งหลายมีความสงสัยว่า ภิกษุชื่อว่ามีอาสนะเสมอกันด้วยคุณสมบัติเพียงเท่าไร จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุระหว่าง ๒ พรรษา นั่งรวมกันได้.

[๒๘๗] สมัยนั้น ภิกษุหลายรูปมีอาสนะเสมอกันนั่งร่วมเตียงเดียวกัน ทำเตียงหัก นั่งร่วมตั่งเดียวกัน ทำตั่งหัก จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระ-ภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเตียงละ ๓ รูป ตั่งละ ๓ รูป แม้ภิกษุ ๓ รูปนั่งลงบนเตียง ก็ทำเตียงหัก นั่งลงบนตั่งก็ทำตั่งหัก ภิกษุเหล่านั้น จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต เตียงละ ๒ รูป ตั่งละ ๒ รูป.

[๒๘๘] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายนั่งลงบนอาสนะยาวร่วมกับภิกษุผู้มีอาสนะไม่เสมอกัน ก็รังเกียจ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นั่งบนอาสนะยาวร่วมกับภิกษุที่มีอาสนะไม่เสมอกันได้ เว้นบัณเฑาะก์ มาตุคาม อุภโตพ-ยัญชนก.

[๒๘๙] ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายมีความสงสัยว่า อาสนะยาวที่สุดมีกำหนดเท่าไร... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาสนะยาวที่สุดมีกำหนดนั่งได้ ๓ รูป.

[๒๙๐] สมัยนั้น นางวิสาขา มิคารมารดาใคร่จะให้สร้างปราสาทมีเฉลียงประดุจเทริดที่ตั้งอยู่บนกระพองช้างถวายพระสงฆ์ ครั้งนั้นภิกษุทั้งหลายมีความสงสัยว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตการใช้สอยปราสาทหรือไม่ทรงอนุญาตหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการใช้สอยปราสาททุกอย่าง.

[๒๙๑] สมัยนั้น สมเด็จพระอัยยิกาของพระเจ้าปเสนทิโกศลทิวงคต เพราะพระนางทิวงคต เครื่องอกัปปิยภัณฑ์เป็นอันมากบังเกิดแก่สงฆ์ คือ เก้าอี้ นอน เตียงใหญ่ ผ้าโกเชาว์ขนยาว เครื่องลาดที่ทำด้วยขนแกะวิจิตรด้วยลวดลาย เครื่องลาดที่ทำด้วยขนแกะสีขาว เครื่องลาดที่มีสัณฐานเป็นช่อดอกไม้ เครื่องลาดที่ยัดนุ่น เครื่องลาดขนแกะวิจิตรด้วยรูปสัตว์ร้ายมีสีหะและเสือเป็นต้น เครื่องลาดขนแกะมีขนตั้ง เครื่องลาดขนแกะมีขนข้างเดียว เครื่องลาดทองและเงินแกมไหม เครื่องลาดไหมขลิบทองและเงิน เครื่องลาดขนแกะจุนางฟ้อน ๑๖ คน เครื่องลาดหลังช้าง เครื่องลาดหลังม้า เครื่องลาดในรถ เครื่องลาดที่ทำด้วยหนังสัตว์ชื่อชินะอันมีขนอ่อนนุ่ม เครื่องลาดอย่างดีที่ทำด้วยหนังชะมด เครื่องลาดมีเพดาน เครื่องลาดมีหมอนข้าง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ตัดเก้าอี้นอนแล้วใช้สอยได้ เตียงใหญ่ทำลายรูปสัตว์ร้ายเสียแล้วใช้สอยได้ ฟูกที่ยัดนุ่นรื้อแล้วทำเป็นหมอน นอกนั้นทำเป็นเครื่องลาดพื้น.

เรื่องภิกษุแจกของที่ไม่ควรแจก

[๒๙๒] สมัยนั้น ภิกษุเจ้าถิ่นในอาวาสใกล้บ้านแห่งหนึ่งไม่ห่างจากพระนครสาวัตถี เป็นผู้จัดเสนาสนะแก่ภิกษุอาคันตุกะและภิกษุผู้เตรียมเดินทางย่อมลำบาก ภิกษุเหล่านั้นจึงปรึกษากันว่า ท่านทั้งหลาย บัดนี้พวกเรา จัด

เสนาสนะแก่ภิกษุอาคันตุกะและภิกษุผู้เตรียมเดินทาง ย่อมลำบาก เราตกลงจะมอบเสนาสนะของสงฆ์ทั้งหมดแก่ภิกษุรูปหนึ่ง เราจักใช้สอยเสนาสนะของเธอ ภิกษุ เหล่านั้นได้มอบหมายเสนาสนะของสงฆ์ทุก ๆ อย่าง แก่ภิกษุรูปหนึ่ง ภิกษุ-อาคันตุกะได้กล่าวคำนี้กะภิกษุเจ้าถิ่นเหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลายโปรดจัดเสนาสนะให้พวกผม ภิกษุเจ้าถิ่นตอบว่า เสนาสนะของสงฆ์ไม่มี ขอรับ พวกผมมอบแก่ภิกษุรูปหนึ่งหมดแล้ว

ท่านอาคันตุกะ: ก็พวกท่านแจกจ่ายเสนาสนของสงฆ์หรือ ขอรับ

เจ้าถิ่น : เป็นเช่นนั้น ของรับ

บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย .. .ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุ จึงได้แจกจ่ายเสนาสนะของสงฆ์เล่า จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า พวกภิกษุแจกจ่ายเสนาสนะของสงฆ์ จริงหรือ

ภิกษุทั้งหลายทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า

ของที่ไม่ควรแจก ๕ หมวด

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไฉนโมฆบุรุษเหล่านั้น จึงแจกจ่ายเสนาสนะของสงฆ์เล่า การกระทำของโมฆบุรุษเหล่านั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ของที่ไม่ควรแจกจ่าย ๕ หมวดนี้อันภิกษุไม่ควรแจกจ่ายให้ไป แม้สงฆ์ คณะ หรือ บุคคล แจกจ่ายไปแล้วก็ไม่เป็นอันแจกจ่าย รูปใดแจกจ่าย ต้องอาบัติถุลลัจจัย

ของไม่ควรแจกจ่าย ๕ หมวด อะไรบ้าง คืออาราม พื้นที่อาราม นี้เป็นของที่ไม่ควรแจกจ่ายหมวดที่ ๑ สงฆ์ก็ดี คณะก็ดี บุคคลก็ดี ไม่ควรแจกจ่ายให้ไป แม้แจกจ่ายไปแล้ว ก็ไม่เป็นอันแจกจ่าย รูปใดแจกจ่าย ต้องอาบัติถุลลัจจัย

วิหาร พื้นวิหาร นี้เป็นของที่ไม่ควรแจกจ่ายหมวดที่ ๒ สงฆ์ก็ดี คณะก็ดี บุคคลก็ดี ไม่ควรแจกจ่ายให้ไป แม้แจกจ่ายไปแล้ว ก็ไม่เป็นอันแจกจ่าย รูปใดแจกจ่าย ต้องอาบัติถุลลัจจัย

เตียง ตั่ง ฟูก หมอน นี้เป็นของที่ไม่ควรแจกจ่ายหมวดที่ ๓ สงฆ์ก็ดี คณะก็ดี บุคคลก็ดี ไม่ควรแจกจ่ายให้ไป แม้แจกจ่ายไปแล้ว ก็ไม่เป็นอันแจกจ่าย รูปใดแจกจ่าย ต้องอาบัติถุลลัจจัย

หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระถางโลหะ กระทะโลหะ มีด ขวาน ผึ่ง จอบ สว่าน นี้เป็นของที่ไม่ควรแจกจ่ายหมวดที่ ๔ สงฆ์ก็ดี คณะก็ดี บุคคลก็ดี ไม่ควรแจกจ่ายให้ไป แม้แจกจ่ายไปแล้ว ก็ไม่เป็นอันแจกจ่าย รูปใดแจกจ่าย ต้องอาบัติถุลลัจจัย

เถาวัลย์ ไม้ไผ่ หญ้าปล้อง หญ้ามุงกระต่าย หญ้าสามัญ ดิน เครื่องไม้ เครื่องดิน นี้เป็นของที่ไม่ควรแจกจ่าย หมวดที่ ๕ สงฆ์ก็ดี คณะก็ดี บุคคลก็ดี ไม่ควรแจกจ่ายให้ไป แม้แจกจ่ายไปแล้ว ก็ไม่เป็นอันแจกจ่าย รูปใดแจกจ่าย ต้องอาบัติถุลลัจจัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ของที่ไม่ควรแจกจ่ายมี ๕ หมวดนี้แล สงฆ์ก็ดี คณะก็ดี บุคคลก็ดี ไม่ควรแจกจ่ายให้ไป แม้แจกจ่ายไปแล้ว ก็ไม่เป็นอันแจกจ่าย รูปใดแจกจ่าย ต้องอาบัติถุลลัจจัย

เรื่องภิกษุแบ่งของที่ไม่ควรแบ่ง

[๒๙๓] ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระนครสาวัตถี ตามพุทธาภิรมย์แล้วเสด็จจาริกทางกิฏาคิรีชนบท พร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประมาณ ๕๐๐ รูป ทั้งพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ภิกษุพวกพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะได้ทราบข่าวแล้วกล่าวกันว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จสู่กิฏาคิรีชนบทพร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ทั้งพระสารีบุตรและโมคคัลลานะ เชิญเถิด! พวกเราตกลงแบ่งเสนาสนะของสงฆ์ให้หมด เพราะพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะมีความปรารถนาลามก ไปสู่อำนาจแห่งความปรารถนาอันชั่วช้า พวกเราจะได้ไม่ต้องจัดหาเสนาสนะถวายท่าน ภิกษุเหล่านั้นได้แบ่งเสนาสนะของสงฆ์หมดแล้ว ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกโดยลำดับ ได้ถึงชนบทกิฏาคิรีแล้ว จึงรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงไปหาภิกษุพวกอัสสชิและปุนัพพสุกะแล้วบอกอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาพร้อมด้วยยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ทั้งพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ ขอท่านจงจัดหาเสนาสนะถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุสงฆ์และพระสารีบุตรพระโมคคัลลานะ ภิกษุเหล่านั้นรับสนองพระดำรัสแล้วเข้าไปหาภิกษุพวกพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะ ครั้นแล้วได้แจ้งว่า ท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาพร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ทั้งพระสารีบุตรและโมคคัลลานะ ก็แลพวกท่านจงจัดหาเสนาสนะถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าภิกษุสงฆ์ และพระสารีบุตรพระโมคคัลลานะ ภิกษุพวกพระอัสสชิ และพระปุนัพพสุกะตอบว่า ท่านทั้งหลาย เสนาสนะของสงฆ์ไม่มี พวกผมแบ่งกันหมดแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาดีแล้ว พระองค์ทรงพระประสงค์จะประทับในวิหารใดก็จักประทับในวิหารนั้น พระสารีบุตร

และพระโมคัลลานะ มีความปรารถนาลามก ไปสู่อำนาจของความปรารถนาอันชั่วช้า พวกผมจักไม่จัดหาเสนาสนะถวายท่าน

ภ. ท่านทั้งหลาย พวกท่านแบ่งเสนาสน ะของสงฆ์หรือ

อ. เป็นเช่นนั้น ขอรับ

บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย... ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุพวกพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะจึงได้แบ่งเสนาสนะของสงฆ์เล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า . . .

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า ภิกษุพวกอัสสชิ และปุนัพพสุกะ แบ่งเสนาสนะของสงฆ์ จริงหรือ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า

ของที่ไม่ควรแบ่ง ๕ หมวด

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงติเตียนว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไฉนภิกษุโมฆบุรุษเหล่านั้น จึงได้แบ่งเสนาสนะของสงฆ์เล่า การกระทำของโมฆบุรุษเหล่านั้นนั่นไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส . .. ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ของที่ไม่ควรแบ่งมี ๕ หมวดนี้ สงฆ์ก็ดี คณะก็ดี บุคคลก็ดี ไม่ควรแบ่ง แม้แบ่งไปแล้ว ก็ไม่เป็นอันแบ่ง รูปใดแบ่งต้องอาบัติถุลลัจจัย ของไม่ควรแบ่ง ๕ หมวด อะไรบ้าง คืออาราม พื้นที่อารามนี้เป็นของไม่ควรแบ่งหมวดที่ ๑ สงฆ์ก็ดี คณะก็ดี บุคคลก็ดี ไม่ควรแบ่ง แม้แบ่งแล้ว ก็ไม่เป็นอันแบ่ง รูปใดแบ่งต้องอาบัติถุลลัยจัย

วิหาร พื้นที่วิหาร นี้เป็นของไม่ควรแบ่งหมวดที่ ๒ สงฆ์ก็ดี คณะก็ดี บุคคลก็ดี ไม่ควรแบ่ง แม้แบ่งแล้ว ก็ไม่เป็นอันแบ่ง รูปใดแบ่ง ต้องอาบัติถุลลัจจัย

เตียง ตั่ง ฟูก หมอน นี้เป็นของไม่ควรแบ่งหมวดที่ ๓ สงฆ์ก็ดี คณะก็ดี บุคคลก็ดี ไม่ควรแบ่ง แม้แบ่งแล้ว ก็ไม่เป็นอันแบ่ง รูปใดแบ่ง ต้องอาบัติถุลลัจจัย

หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระถางโลหะ กระทะโลหะ มีด ขวาน ผึ่ง จอบ สว่าน นี้เป็นของไม่ควรแบ่งหมวดที่ ๔ สงฆ์ก็ดี คณะก็ดี บุคคลก็ดี ไม่ควรแบ่ง แม้แบ่งแล้ว ก็ไม่เป็นอันแบ่ง รูปใดแบ่ง ต้องอาบัติถุลลัจจัย

เถาวัลย์ ไม้ไผ่ หญ้าปล้อง หญ้ามุงกระต่าย หญ้าสามัญ ดิน เครื่องไม้ เครื่องดิน นี้เป็นของไม่ควรแบ่งหมวดที่ ๕ สงฆ์ก็ดี คณะก็ดี บุคคลก็ดี ไม่ควรแบ่ง แม้แบ่งแล้ว ก็ไม่เป็นอันแบ่ง ต้องอาบัติถุลลัจจัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ของที่ไม่ควรแบ่ง ๕ หมวดนี้แล สงฆ์ก็ดี คณะก็ดี บุคคลก็ดี ไม่ควรแบ่ง แม้แบ่งแล้ว ก็ไม่เป็นอันแบ่ง รูปใดแบ่ง ต้องอาบัติถุลลัจจัย.

[๒๙๔] ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ กิฏาคิรีชนบทตามพุทธาภิรมย์แล้วเสด็จจาริกทางเมืองอาฬวี เสด็จจาริกโดยลำดับถึงเมืองอาฬวีแล้ว ทราบว่าพระองค์ประทับอยู่ที่อัคคาฬวเจดีย์ เขตเมืองอาฬวีนั้น.

เรื่องภิกษุชาวเมืองอาฬวีให้นวกรรม

[๒๙๕] สมัยนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬวีย่อมให้นวกรรมเห็นปานนี้ คือ :-

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงวางก้อนดินบ้าง

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงฉาบฝาบ้าง

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงประตูบ้าง

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงติดสายยูบ้าง

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงติดกรอบเช็ดหน้าบ้าง

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงทาสีขาวบ้าง

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงสีขาวบ้าง

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงทาสีดำบ้าง

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงทาสีเหลืองบ้าง .

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงมุงหลังคาบ้าง

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงผูกมัดหลังคาบ้าง

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงปิดบังที่อาศัยแห่งนกพิราบบ้าง

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงปฏิสังขรณ์สิ่งชำรุดผุพังบ้าง

ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงขัดถูบ้าง

ให้นวกรรม ๒๐ ปีบ้าง

ให้นวกรรม ๓๐ ปีบ้าง

ให้นวกรรม ตลอดชีวิตบ้าง

ให้นวกรรมวิหารที่สร้างเสร็จแล้ว ยังอยู่ในเวลาแห่งควันก็มี บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน ภิกษุชาวเมืองอาฬวี จึงได้ให้นวกรรมเห็นปานนี้ คือ:-

ได้ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงวางก้อนดินบ้าง

ได้ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงฉาบทาฝาบ้าง

ได้ให้นวกรรม ด้วยเหตุ เพียงตั้งประตูบ้าง

ได้ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงติดสายยูบ้าง

ได้ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงคิดกรอบเช็ดหน้าบ้าง

ได้ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงทาสีขาวบ้าง

ได้ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงทาสีดำบ้าง

ได้ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงทาสีเหลืองบ้าง

ได้ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงมุงหลังคาบ้าง

ได้ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงผูกมัดหลังคาบ้าง

ได้ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงปิดบังที่อาศัยแห่งนกพิราบบ้าง

ได้ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงปฏิสังขรณ์สิ่งชำรุดผุพังบ้าง

ได้ให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงขัดถูบ้าง

ได้ให้นวกรรม ๒๐ ปีบ้าง

ได้ให้นวกรรม ๓๐ ปีบ้าง

ได้ให้นวกรรม ตลอดชีวิตบ้าง

ได้ให้นวกรรมวิหารที่สร้างเสร็จแล้ว ยังอยู่ในเวลาแห่งควันก็มี จึงภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ...

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า ภิกษุชาวเมืองอาฬวี . . . จริงหรือ. .

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ทรงติเตียน. . . ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย

ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงวางก้อนดิน

ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงฉาบทาฝา

ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียง ตั้งประตู

ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงติดสายยู
ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงติดกรอบเช็ดหน้า
ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงทาสีขาว
ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงทาสีดำ
ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงทาสีเหลือง
ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงมุงหลังคา
ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงผูกมัดหลังคา
ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงปิดบังที่อาศัยแห่งนกพิราบ
ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงปฏิสังขรณ์สิ่งชำรุดผุพัง
ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ด้วยเหตุเพียงขัดถู
ไม่พึงให้นวกรรม ๒๐ ปี
ไม่พึงให้นวกรรม ๓๐ ปี
ไม่พึงให้นวกรรม ตลอดชีวิต

ไม่พึงให้นวกรรมวิหารที่สร้างเสร็จแล้ว ยังอยู่ในเวลาแห่งควัน รูปใดให้นวกรรม ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นวกรรมวิหารที่ยังไม่ได้ทำหรือที่ทำค้างไว้เฉพาะวิหารเล็กให้ตรวจดูงานแล้ว ให้นวกรรม ๕-๖ ปี เรือนมุงแถบเดียว ให้ตรวจดูงานแล้ว ให้นวกรรม ๗- ๘ ปี วิหารใหญ่หรือปราสาท ให้ตรวจดูงานแล้วให้นวกรรม ๑- ๒ ปี.

ให้นวกรรมวิหารทั้งหลัง

[๒๙๖] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายให้นวกรรม วิหารทั้งหลังจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้นวกรรมวิหารทั้งหลัง รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๒๙๗] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายให้นวกรรม ๒ ครั้งแก่วิหาร ๑ หลัง จึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม ๒ ครั้ง แก่วิหาร ๑ หลัง รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๒๙๘] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายถือเอานวกรรมแล้วให้ภิกษุรูปอื่นอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุถือเอานวกรรมแล้วไม่พึงให้ภิกษุรูปอื่นอยู่ รูปใดให้อยู่ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๒๙๙] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายถือเอานวกรรมแล้วเกียดกันเสนาสนะของสงฆ์ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุถือเอานวกรรมแล้วไม่พึงเกียดกันเสนาสนะของสงฆ์ รูปใดเกียดกัน ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถือที่นอนอย่างดีแห่งหนึ่ง.

[๓๐๐] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายให้นวกรรม แก่วิหารที่ตั้งอยู่นอกสีมา จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้นวกรรม แก่วิหารที่ทั้งอยู่นอกสีมา รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๓๐๑] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายถือเอานวกรรมแล้ว เกียดกันตลอดกาลทั้งปวง จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุถือเอานวกรรมแล้ว ไม่พึงเกียดกันตลอดกาลทั้งปวง รูปใดเกียดกัน ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เกียดกันเฉพาะ ๓ เดือนฤดูฝน ไม่ให้เกียดกันตลอดฤดูกาล.

ภิกษุถือเอานวกรรมแล้วหลีกไปเป็นต้น

[๓๐๒] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายถือเอานวกรรมแล้ว หลีกไปบ้าง สึกเสียบ้าง ถึงมรณภาพบ้าง ปฏิญาณเป็นสามเณรบ้าง ปฏิญาณเป็นผู้บอกลาสิกขาบ้าง ปฏิญาณเป็นผู้ต้องอันติมวัตถุบ้าง ปฏิญาณเป็นผู้วิกลจริตบ้าง ปฏิญาณเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่านบ้าง ปฏิญาณเป็นผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนาบ้าง ปฏิญาณเป็นผู้ถูกยกวัตรฐานไม่เห็นอาบัติบ้าง ปฏิญาณเป็นผู้ถูกยกวัตรฐานไม่กระทำคืออาบัติบ้าง ปฏิญาณเป็นผู้ถูกยกวัตรฐานไม่สละคืนทิฏฐิอันลามกบ้าง ปฏิญาณเป็นบิณเฑาะก์บ้าง ปฏิญาณเป็นลักเพศบ้าง ปฏิญาณเป็นผู้เข้ารีตเดียรถีย์บ้าง ปฏิญาณเป็นสัตว์ดิรัจฉานบ้าง ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่ามารดาบ้าง ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่าบิดาบ้าง ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์บ้าง ปฏิญาณเป็นผู้ประทุษร้ายภิกษุณีบ้าง ปฏิญาณเป็นผู้ทำลายสงฆ์บ้าง ปฏิญาณเป็นผู้ทำโลหิตุปบาทบ้าง ปฏิญาณเป็นอุภโทพยัญชนกบ้าง ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

[๓๐๓] พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ถือเอานวกรรมแล้ว หลีกไป สงฆ์พึงมอบให้แก่ภิกษุรูปอื่นด้วยสั่งว่า อย่าให้ของสงฆ์เสียหาย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ถือเอานวกรรมแล้ว สึก ถึงมรณภาพ ปฏิญาณเป็นสามเณร ปฏิญาณเป็นผู้บอกลาสิกขา ปฏิญาณเป็นผู้ต้องอันติมวัตถุ ปฏิญาณเป็นผู้วิกลจริต ปฏิญาณเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่าน ปฏิญาณเป็นผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา ปฏิญาณเป็นผู้ถูกยกวัตรฐานไม่เห็นอาบัติ ปฏิญาณเป็นผู้ถูกยกวัตรฐานไม่กระทำคืนอาบัติ ปฏิญาณเป็นผู้ถูกยกวัตรฐานไม่สละคืนทิฏฐิอันลามก ปฏิญาณเป็นบัณเฑาะก์ ปฏิญาณเป็นผู้ลักเพศ ปฏิญาณเป็นผู้เข้ารีตเดียรถีย์ ปฏิญาณเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่ามารดา ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่าบิดา ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์ ปฏิญาณเป็นผู้

ประทุษร้ายภิกษุณี ปฏิญาณเป็นผู้ทำลายสงฆ์ ปฏิญาณเป็นผู้ทำโลหิตุปบาท ปฏิญาณเป็นอุภโตพยัญชนก สงฆ์พึงมอบให้แก่ภิกษุรูปอื่นด้วยสั่งว่า อย่าให้ของสงฆ์เสียหาย.

[๓๐๔] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ถือเอานวกรรมแล้วหลีกไปในเมื่อยังทำไม่เสร็จ สงฆ์พึงมอบให้แก่ภิกษุรูปอื่นด้วยสั่งว่า อย่าให้ของสงฆ์เสียหาย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ถือเอานวกรรมแล้วสึกในเมื่อทำยังไม่เสร็จ. . . ถึงมรณภาพ ปฏิญาณเป็นอุภโตพยัญชนก สงฆ์พึงมอบให้แก่ภิกษุรูปอื่นด้วยสั่งว่า อย่าให้ของสงฆ์เสียหาย.

[๓๐๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ถือเอานวกรรมแล้วหลีกไปในเมื่อทำเสร็จแล้ว นวกรรมนั้นตกเป็นของภิกษุนั้นเอง.

[๓๐๖] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในธรรนวินัยนี้ ถือเอานวกรรมแล้ว พอทำเสร็จแล้ว ก็สึก ถึงมรณภาพ ปฏิญาณเป็นสามเณร ปฏิญาณเป็นผู้บอกลาสิกขา ปฏิญาณเป็นผู้ต้องอันติมวัตถุ สงฆ์เป็นเจ้าของ.

[๓๐๗] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ถือเอานวกรรมแล้ว พอทำเสร็จ ก็ปฏิญาณเป็นผู้วิกลจริต ปฏิญาณเป็นมีจิ ฟุ้งซ่าน ปฏิญาณเป็นผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา ปฏิญาณเป็นผู้ถูกยกวัตรฐานไม่เห็นอาบัติ ปฏิญาณเป็นผู้ถูกยกวัตรฐานไม่กระทำคืนอาบัติ ปฏิญาณเป็นผู้ถูกยกวัตรฐานไม่สละคืนทิฏฐิอันลามก นวกรรมนั้นตกเป็นของภิกษุนั้นเอง.

[๓๐๘] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ถือเอานวกรรมแล้ว พอทำเสร็จ ก็ปฏิญาณเป็นบัณเฑาะก์ ปฏิญาณเป็นผู้ลักเพศ ปฏิญาณเป็นผู้เข้ารีตเดียรถีย์ ปฏิญาณเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่ามารดา ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่าบิดา ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์ ปฏิญาณเป็นผู้ประทุษร้าย

ภิกษุณี ปฏิญาณเป็นผู้ทำลายสงฆ์ ปฏิญาณเป็นผู้ทำโลหิตุปบาท ปฏิญาณเป็นอุภโตพยัญชนก สงฆ์เป็นเจ้าของแล.

ใช้เสนาสนะผิดสถานที่

[๓๐๙] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายใช้สอยเสนาสนะอันเป็นเครื่องใช้สำหรับวิหารของอุบาสกคนหนึ่ง ในวิหารหลังอื่น ครั้งนั้น อุบาสกนั้นจึงเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระคุณเจ้าทั้งหลาย จึงได้เอาเครื่องใช้ในวิหารแห่งหนึ่ง ไปใช้ในวิหารอีกแห่งหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เครื่องใช้ในวิหารแห่งหนึ่ง ภิกษุไม่พึงเอาไปใช้ในวิหารอีกแห่งหนึ่ง รูปใดใช้ต้องอาบัติทุกกฏ.

พุทธานุญาตให้ขอยืมเสนาสนะ

[๓๑๐] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายรังเกียจที่จะรักษาโรงอุโบสถบ้าง ที่นั่งประชุมบ้าง จึงนั่งบนพื้นดิน ทั้งร่างกาย ทั้งจีวร ย่อมเปรอะเปื้อนด้วยฝุ่น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นำไปใช้ฐานเป็นของขอยืม.

พุทธานุญาตให้เก็บเสนาสนะไปรักษา

[๓๑๑] สมัยนั้น มหาวิหารของสงฆ์ชำรุด ภิกษุทั้งหลายรังเกียจไม่นำเสนาสนะออกไป จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นำไปเพื่อเก็บรักษาไว้ได้.

พุทธานุญาตให้แลกเปลี่ยน

[๓๑๒] สมัยนั้น ผ้ากัมพลมีราคามาก เป็นบริขารสำหรับเสนาสนะเกิดขึ้นแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้แลกเปลี่ยนเพื่อประโยชน์แก่ผาติกรรมได้.

[๓๑๓] สมัยนั้น ผ้ามีราคามาก เป็นบริขารสำหรับเสนาสนะเกิดขึ้น น แก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้แลกเปลี่ยนเพื่อประโยชน์แก่ผาติกรรมได้.

พุทธานุญาตผ้าเช็ดเท้า

[๓๑๔] สมัยนั้น หนังหมีบังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำเป็นผ้าเช็ดเท้า.

[๓๑๕] สมัยต่อมา เครื่องเช็ดเท้ารูปวงล้อบังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต ให้ทำเป็นผ้าเช็ดเท้า.

[๓๑๖] สมัยต่อมา ผ้าท่อนน้อยบังเกิดแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำเป็นผ้าเช็ดเท้า.

มีเท้าเปื้อนห้ามเหยียบเสนาสนะ

[๓๑๗] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายเหยียบเสนาสนะด้วยเท้าที่ยังมิได้ล้าง เสนาสนะเปรอะเปื้อน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเหยียบเสนาสนะด้วยเท้าที่ยังมิได้ล้าง รูปใดเหยียบ ต้องอาบัติทุกกฏ.

มีเท้าเปียกห้ามเหยียบเสนาสนะ

[๓๑๘] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายเหยียบเสนาสนะด้วยเท้าที่ยังเปียก เสนาสนะเปรอะเปื้อน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเหยียบเสนาสนะด้วยเท้าที่ยังเปียก รูปใดเหยียบ ต้องอาบัติทุกกฏ.

สวมรองเท้าห้ามเหยียบเสนาสนะ

[๓๑๙] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายสวมรองเท้าเหยียบเสนาสนะ เสนาสนะเปรอะเปื้อน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุสวมรองเท้าไม่พึงเหยียบเสนาสนะ รูปใดเหยียบ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ทรงห้ามถ่มเขฬะบนพื้นที่ขัดถู

[๓๒๐] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายถ่มเขฬะบนพื้นที่ขัดถูแล้ว ความงามย่อมเสียไป ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงถ่มเขฬะบนพื้นที่ขัดถูแล้ว รูปใดถ่ม ต้องอาบัติทุกกฏ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตกระโถน

พุทธานุญาตผ้าพันเท้าเตียงตั่ง

[๓๒๑] สมัยนั้น ทั้งเท้าเตียง ทั้งเท้าตั่ง ย่อมครูดพื้นที่ขัดถูแล้ว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ผ้าพัน.

[๓๒๒] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายพิงฝาที่ขัดถูแล้ว ความงามย่อมเสียไป ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงพิงฝาที่ขัดถูแล้ว รูปใดพิง ต้องอาบัติทุกกฏ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตพนักอิง พนักอิงส่วนล่างครูดพื้น และส่วนบนครูดฝา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้ผ้าพันทั้งข้างล่างและข้างบน.

พุทธาญาตให้ปูลาดนอน

[๓๒๓] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายล้างเท้าแล้วย่อมรังเกียจที่จะนอน จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ปูลาดก่อนแล้วนอน

พุทธานุญาตภัตร

[๓๒๔] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่เมืองอาฬวีตามพระพุทธาภิรมย์ แล้วเสด็จจาริกทางกรุงราชคฤห์ เสด็จจาริกโดยลำดับ ถึงกรุงราชคฤห์ ทราบว่า พระองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันวิหารอันเป็นสถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตกรุงราชคฤห์นั้น.

[๓๒๕] สมัยต่อมา กรุงราชคฤห์มีข้าวแพง ประชาชนไม่สามารถจะทำสังฆภัตร แต่ปรารถนาจะทำอุทเทสภัตร นิมันตนภัตร สลากภัตร ปักขิก-ภัตร อุโปสถิกภัตร ปาฏิปทิกภัตร ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสังฆภัตร อุทเทสภัตร นิมันตนภัตร สลากภัตร ปักขิกภัตร อุโปสถิกภัตร ปาฏิปทิกภัตร.

พุทธานุญาตให้สมมติภัตตุเทสก์

[๓๒๖] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์รับภัตตาหารดี ๆ ไว้สำหรับพวกตน ให้ภัตตาหารเลว ๆ แก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติภิกษุที่ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นภัตตุเทสก์ คือ :-

๑. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ .

๒. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความเกลียดชัง

๓. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความงมงาย

๔. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว และ

๕. รู้จักภัตรที่แจกแล้วและยังมิได้แจก .

วิธีสมมติ

[๓๒๗] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงสมมติอย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุก่อน ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมมติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุมีชื่อนี้เป็นภัตตุเทสก์ นี้เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติภิกษุมีชื่อนี้เป็นภัตตเทสก์ การสมมติภิกษุมีชื่อนี้เป็นภัตตุเทสก์ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

ภิกษุมีชื่อนี้ สงฆ์สมมติเป็นภัตตุเทสก์ แล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

วิธีแจกภัตร

[๓๒๘] ครั้งนั้น พระภัตตุเทสก์มีความสงสัยว่า จะพึงแจกภัตรอย่างไรหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เขียนชื่อลงในสลากหรือแผ่นผ้ารวมเข้าไว้ แล้วจึงแจกภัตร.

สมมติภิกษุเป็นผู้แต่งตั้งเสนาสนะเป็นต้น

[๓๒๙] สมัยนั้น สงฆ์ไม่มีภิกษุแต่งตั้งเสนาสนะ...

ไม่มีภิกษุผู้รักษาเรือนคลัง. .

ไม่มีภิกษุผู้รับจีวร...

ไม่มีภิกษุผู้แจกจีวร. ..

ไม่มีภิกษุผู้แจกข้าวยาคู . . .

ไม่มีภิกษุผู้แจกผลไม้ . ..

ไม่มีภิกษุผู้แจกของเคี้ยว ของเคี้ยวที่ยังมิได้แจกย่อมเสีย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติภิกษุที่ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นผู้แจกของเคี้ยว คือ :-

๑. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ

๒. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความเกลียดชัง

๓. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความงมงาย

๔. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว และ

๕. รู้จักของเคี้ยวที่แจกแล้วและยังมิได้แจก.

วิธีสมมติ

[๓๓๐] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงสมมติอย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุก่อน ครั้นแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมมติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุมีชื่อนี้เป็นผู้แจกของเคี้ยว นี้เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติภิกษุมีชื่อเป็นผู้แจกของเคี้ยว การสมมติภิกษุมีชื่อนี้เป็นผู้แจกของเคี้ยวชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

ภิกษุมีชื่อนี้ สงฆ์สมมติเป็นผู้แจกของเคี้ยวแล้ว ชอบแก่สงฆ์เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

สมมติภิกษุเป็นผู้แจกของเล็กน้อย

[๓๓๑] สมัยนั้น บริขารเล็กน้อยเกิดขึ้นในเรือนคลังของสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติภิกษุที่ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นผู้แจกของเล็กน้อย คือ :-

๑. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ

๒. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความเกลียดชัง

๓. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความงมงาย

๔. ไม่ถึงความสำเอียงเพราะความกลัว และ

๕. รู้จักของที่แจกแล้ว และมิได้แจก.

วิธีสมมติ

[๓๓๒] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงสมมติอย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุก่อน ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมมติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุมีชื่อนี้เป็นผู้แจกของเล็กน้อย นี้เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติภิกษุมีชื่อนี้เป็นผู้แจกของเล็กน้อย การสมมติภิกษุมีชื่อนี้เป็นผู้แจกของเล็กน้อย ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

ภิกษุมีชื่อนี้ สงฆ์สมมติเป็นผู้แจกของเล็กน้อยแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

ของเล็กน้อยที่ควรแจก

[๓๓๓] อันภิกษุผู้แจกของเล็กน้อยนั้น เข็มเล่มหนึ่งก็ควรให้ มีดก็ควรให้ รองเท้าก็ควรให้ ประคดเอวก็ควรให้ สายโยกบาตรก็ควรให้ ผ้ากรองน้ำก็ควรให้ ธมกรกก็ควรให้ ผ้ากุสิก็ควรให้ ผ้าอัฑฒกุสิก็ควรให้ ผ้ามณฑลก็ควรให้ ผ้าอัฑฒมณฑลก็ควรให้ ผ้าอนุวาตก็ควรให้ ผ้าด้านสะกัดก็ควรให้ ถ้าเนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง หรือน้ำอ้อยของสงฆ์มีออยู่ ควรให้ลิ้มได้คราวเดียว ถ้าต้องการอีก ก็ควรให้อีก ถ้าต้องการแม้อีก ก็ควรให้อีก

พุทธานุญาตให้สมมติภิกษุเป็นผู้แจกผ้าเป็นต้น

[๓๓๔] สมัยนั้น สงฆ์ไม่มีภิกษุผู้แจกผ้า...

ไม่มีภิกษุผู้แจกบาตร...

ไม่มีภิกษุผู้ใช้คนวัด...

ไม่มีภิกษุผู้ใช้สามเณร...สามเณรทั้งหลายอันภิกษุไม่ใช้ ย่อมไม่ทำการงาน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติภิกษุที่ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นผู้ใช้สามเณร คือ :-

๑. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ

๒. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความเกลียดชัง

๓. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความงมงาย

๔. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว และ

๕. รู้จักการงานที่ใช้แล้วและยังมิได้ใช้.

วิธีสมมติ

[๓๓๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงสมมติอย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุก่อน ครั้น แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมมติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุมีชื่อนี้เป็นผู้ใช้สามเณร นี้เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์ จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติภิกษุชื่อนี้เป็นผู้ใช้สามเณร การสมมติภิกษุมีชื่อนี้เป็นผู้ใช้สามเณร ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

ภิกษุมีชื่อนี้ สงฆ์สมมติเป็นผู้ใช้สามเณรแล้ว ชอบแก่สงฆ์เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ ด้วยอย่างนี้.

ภาณวาร ที่ ๓ จบ

เสนาสนขันธกะ ที่ ๖ จบ

หัวข้อประจำขันธกะ

[๓๓๖] ๑. เรื่องพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐยังมิได้ทรงบัญญัติวิหาร ในครั้งนั้น สาวกของพระชินเจ้าเหล่านั้นอยู่ในที่นั้น ๆ ย่อมออกมาจากที่อยู่ ๒. เรื่องเศรษฐีคหบดีเห็นภิกษุเหล่านั้นแล้วได้กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้ว่า ข้าพเจ้าจะให้สร้างวิหาร ท่านทั้งหลายพึงอยู่ ภิกษุทูลถามพระโลกนายก ๓.

เรื่องพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตที่เร้น ๕ อย่าง คือ ก. วิหาร ช. เรือนมุงแถบเดียว ค. เรือนชั้น ง. เรือนโล้น จ. ถ้ำ ๔. เรื่องเศรษฐีสร้างวิหาร ๖๐ หลัง ๕. เรื่องมหาชนสร้างวิหารไม่มีบานประตู ๖. เรื่องภิกษุไม่ระวัง ๗. เรื่องทรงอนุญาตบานประตู ๘. เรื่องทรงอนุญาตกรอบเช็ดหน้า ครกรองรับเดือยประตู ห่วงข้างบน ๙. เรื่องทรงอนุญาตช่องเชือกชัก และเชือกสำหรับชัก ๑๐. เรื่องทรงอนุญาตสายยู ไม้หัวลิง ลิ่ม กลอน ๑๑. เรื่องทรงอนุญาตช่องลูกดาลทำด้วยโลหะ ไม้ และเขา ๑๒. เรื่องทรงอนุญาตลิ่มยนต์ ๑๓. เรื่องหลังคาฉาบด้วยดิน ทั้งข้างนอกข้างใน ๑๔. เรื่องหน้าต่างมีชุกชี หน้าต่างมีตาข่าย หน้าต่างมีซี่กรง ๑๕. เรื่องผ้าผืนเล็กสำหรับหน้าต่าง ๑๖. เรื่องมู่ลี่หน้าต่าง ๑๗. เรื่องทรงอนุญาตเครื่องปูลาด ๑๘. เรื่องทรงอนุญาตแผ่นกระดานคล้ายตั่ง ๑๙. เรื่องทรงอนุญาตเตียงถักหรือสาน ๒๐. เรื่องทรงอนุญาตเตียงมีแน่แคร่สอดเข้าในเท้า ๒๑. เรื่องทรงอนุญาตตั่งมีแม่แคร่สอดเข้าในเท้า ๒๒. เรื่องทรงอนุญาตเตียงมีแม่แคร่ติดกับเท้า ๒๓. เรื่องทรงอนุญาตตั่งมีแม่แคร่ติดกับเท้า ๒๔. เรื่องทรงอนุญาตเตียงมีเท้าดั่งก้ามปู ๒๕. เรื่องทรงอนุญาตตั่งมีเท้าดั่งก้ามปู ๒๖. เรื่องทรงอนุญาตเตียงมีเท้าจดแม่แคร่ ๒๗. เรื่องทรงอนุญาตตั่งมีเท้าจดแม่แคร่ ๒๘. เรื่องทรงอนุญาตม้าสี่เหลี่ยม ๒๙. เรื่องทรงอนุญาตม้าสี่เหลี่ยมชนิดสูง ๓๐. เรื่องทรงอนุญาตม้าสี่เหลี่ยมชนิดสูงมีพนักสามด้าน ๓๑. เรื่องทรงอนุญาตม้าสี่เหลี่ยมมีพนักสามด้านชนิดสูง ๓๒. เรื่องทรงอนุญาตตั่งหวาย ๓๓. เรื่องทรงอนุญาตตั่งหุ้มด้วยผ้า ๓๔. เรื่องทรงอนุญาตตั่งขาทราย ๓๕. เรื่องทรงอนุญาตตั่งก้านมะขามป้อม ๓๖. เรื่องทรงอนุญาตแผ่นกระดาน ๓๗. เรื่องทรงอนุญาตเก้าอี้ ๓๘. เรื่องทรงอนุญาตตั่งฟาง ๓๙. เรื่องทรงห้ามนอน

บนเตียงสูง ๔๐. เรื่องภิกษุนอนเตียงต่ำถูกงูกัด จึงทรงอนุญาตเขียงรองเท้าเตียง ๔๑. เรื่องทรงอนุญาตเขียงรองเท้าเตียงสูง ๘ นิ้วเป็นอย่างยิ่ง ๔๒. เรื่องทรงอนุญาตด้ายสำหรับถักเตียง ๔๓. เรื่องทรงอนุญาตให้เจาะตัวเตียงแล้วถักเป็นตาหมากรุก ๔๔. เรื่องทรงอนุญาตให้ทำเป็นผ้ารองพื้น ๔๕. เรื่องทรงอนุญาตให้รื้อออกทำเป็นหมอน ๔๖. เรื่องทรงห้ามใช้หมอนกึ่งกาย ๔๗. เรื่องมีมหรสพบนยอดเขา ทรงอนุญาตฟูก ๕ ชนิด ๔๘. เรื่องทรงอนุญาตผ้าสำหรับเสนาสนะ ๔๙. เรื่องทรงอนุญาตเตียงและตั่งบุ ๕๐. เรื่องฟูกย้อยลงข้างล่าง ๕๑. เรื่องโจรลักเลิกผ้าหุ้มนำไป ทรงอนุญาตให้ทำรอยไว้ ๕๒. เรื่องทรงอนุญาตให้พิมพ์รอยนิ้วมือ ๕๓. เรื่องที่อยู่อาศัยของพวกเดียรถีย์ ทรงอนุญาตสีขาว สีดำ ทำบริกรรมด้วยสีเหลือง ในวิหาร ๕๔. เรื่องทรงอนุญาตดินปนแกลบ ๕๕. เรื่องทรงอนุญาตดินละเอียด ๕๖. เรื่องทรงอนุญาตยางไม้ ๕๗. เรื่องทรงอนุญาตดินปนรำ ๕๘. เรื่องทรงอนุญาตแป้งเมล็ดพันธุ์ผักกาด ๕๙. เรื่องทรงอนุญาตขี้ผึ้งเหลว ๖๐. เรื่องขี้ผึ้งเหลวหนา ทรงอนุญาตใช้ผ้าเช็ด ๖๑. เรื่องพื้นหยาบสีดำไม่จับ ทรงอนุญาตดินขุยไส้เดือน ๖๒. เรื่องทรงอนุญาตยางไม้ ๖๓. เรื่องรูปภาพ ๖๔. เรื่องวิหารมีพื้นที่ต่ำ ๖๕. เรื่องก่อ ๖๖. เรื่องภิกษุขึ้นลงพลัดตก ๖๗. เรื่องวิหารมีพื้นโล่งโถง ทรงอนุญาตฟากกึ่งหนึ่ง ๖๘. เรื่องทรงอนุญาตห้องอีก ๓ ห้อง ๖๙. เรื่องวิหารเล็ก ๗๐. เรื่องเชิงฝา ๗๑. เรื่องฝนสาด ๗๒. เรื่องภิกษุร้องโวยวาย ๗๓. เรื่องไม้เดือยติดฝา ๗๔. เรื่องราวจีวร ๗๕. เรื่องระเบียงกับฝาค้ำ ๗๖. เรื่องทรงอนุญาตราวสำหรับยึด ๗๗. เรื่องผงหญ้ามีนัยดังกล่าวแล้ว ในหนหลัง ๗๘. เรื่องที่กลางแจ้ง น้ำฉันถูกแดดเผา ทรงอนุญาตโรงน้ำฉัน ๗๙. เรื่องภาชนะน้ำฉัน ๘๐. เรื่องวิหาร ๘๑. เรื่องซุ้ม ๘๒. เรื่องบริเวณ เรื่องโรงไฟ ๘๓. เรื่องอาราม ๘๔. เรื่อง

ซุ้มประตูมีนัยดังกล่าวแล้วในหนหลัง ๘๕. เรื่องอนาถบิณฑิกคหบดีมีศรัทธาผ่องใส ได้ไปสู่ป่าสีตวัน ได้เห็นธรรมแล้วทูลอาราธนาสมเด็จพระนายกพร้อมกับภิกษุสงฆ์ในระหว่างหนทางได้ชักชวนประชาชนให้สร้างอาราม ๘๖. เรื่องพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในเมืองเวสาลี เรื่องนวกรรม เรื่องพระศิษย์ของพระฉัพพัคคีย์รีบไปจองเสนาสนะ ๘๗. เรื่องใครควรได้ภัตรอันเลิศ ๘๘. เรื่องติดติรพรหมจรรย์ ๘๙. เรื่องบุคคลไม่ควรไหว้ ๙๐. เรื่องพระศิษย์ของพระฉัพพัคคีย์เกียดกันเสนาสนะ ๙๑. เรื่องประชาชนตกแต่งปูที่นั่งที่นอนสูงใหญ่ในละแวกบ้าน ๙๒. เรื่องเตียงดังหุ้นนุ่น ๙๓. เรื่องพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเมืองสาวัตถี อนาถบิณฑิกคหบดีสร้างอารามถวาย ๙๔. เรื่องเกิดโกลาหลในโรงภัตร ๙๕. เรื่องพระอาพาธ ๙๖. เรื่องที่นอนดี ๙๗. เรื่องอ้างเลศ ๙๘. เรื่องพระสัตตรสวัคคีย์ซ่อมวิหารอยู่จำพรรษาในที่นั้น ๙๙. เรื่องภิกษุมีความสงสัยว่า ใครหนอควรให้ถือเสนาสนะ ๑๐๐. เรื่องเสนาสน-คาหาปกภิกษุมีความสงสัยว่า ควรให้ถือเสนาสนะอย่างไรหนอ ๑๐๑. เรื่องให้แจกตามจำนวนวิหาร ๑๐๒. เรื่องให้แจกตามจำนวนบริเวณ ๑๐๓. เรื่องทรงอนุญาตให้แจกส่วนเพิ่ม แต่ไม่ปรารถนาก็อย่าให้ ๑๐๔. เรื่องให้ภิกษุอยู่นอกสีมา ๑๐๕. เรื่องทรงห้ามเกียดกัน เสนาสนะตลอดกาลเป็นนิตย์ ๑๐๖. เรื่องการให้ถือเสนาสนะ ๓ ประการ ๑๐๗. เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร ๑๐๘. เรื่องพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญพระวินัย ๑๐๙. เรื่องภิกษุยืนเรียนพระวินัย ๑๑๐. เรื่องทรงอนุญาตให้นั่งอาสนะเสมอกัน ๑๑๑. เรื่องภิกษุมีอาสนะเสมอกันทำเตียงตั่งหัก ๑๑๒. ทรงอนุญาตให้นั่งได้ ๓ รูป และ ๒ รูป ๑๑๓. เรื่องทรงอนุญาตให้นั่งบนอาสนะยาวร่วมกับผู้นีอาสนะไม่เสมอกันได้ ๑๑๔. เรื่องทรงอนุญาตให้ใช้สอยปราสาทมีเฉลียงรอบ ๑๑๕. เรื่องสมเด็จพระอัยยิกา ๑๑๖. เรื่องภิกษุเจ้าถิ่นในห่างเมืองสาวัตถีแบ่งเสนาสนะของสงฆ์

๑๑๗. เรื่องกิฏาคิรีชนบท ๑๑๘. เรื่องภิกษุชาวเมืองอาฬวีให้นวกรรมด้วยเหตุเพียงวางก้อนดินฉาบทาฝา ตั้งประตู ติดสายยู ติดกรอบเช็ดหน้า ทำให้มีสีขาว สีดำ สีเหลือง มุงหลังคา ผูกมัดหลังคา ปิดบังที่อาศัยแห่งนกพิราบ ปฏิสังขรณ์สิ่งชำรุดผุพัง ขัดถู ให้นวกรรมทั้ง ๒๐ ปี ๓๐ ปี ตลอดปี ชั่วเวลาควันขึ้น ในเมื่อวิหารสำเร็จแล้ว เรื่องพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้นวกรรมแก่วิหารที่ยังไม่ได้ทำ ที่ทำยังไม่เสร็จ ให้ตรวจการงานในวิหารเล็กแล้วให้นวกรรม ๕-๖ ปี ให้ตรวจการงานในวิหารมุงแถบเดียว แล้วให้นวกรรม ๗-๘ ปี ให้ตรวจการงานในวิหารหรือปราสาทใหญ่ แล้วให้นวกรรม ๑๐ ปี ๑๒ ปี ๑๑๙. เรื่องภิกษุให้นวกรรมวิหารทั้งหลัง ๑๒๐. เรื่องภิกษุให้นวกรรม ๒ แก่วิหารหนึ่งหลัง ๑๒๑. เรื่องภิกษุถือนวกรรมแล้วให้ภิกษุอื่นอยู่ ๑๒๒. เรื่องภิกษุถือนวกรรมแล้วเกียดกันเสนาสนะของสงฆ์ ๑๒๓. เรื่องภิกษุให้นวกรรมแก่วิหารที่ตั้งอยู่นอกสีมา ๑๒๔. เรื่องภิกษุถือเอานวกรรมแล้วเกียดกันตลอดฤดูกาล ๑๒๕. เรื่องภิกษุถือเอานวกรรมแล้วหลีกไปเสียบ้าง สึกเสียบ้าง มรณภาพบ้าง ปฏิญาณเป็นสามเณรบ้าง บอกลาสิกขาบ้าง ต้องอันติมวัตถุบ้าง วิกลจริตบ้าง มีจิตฟุ้งซ่านบ้าง กระสับกระส่ายเพราะเวทนาบ้าง ถูกยกวัตรฐานไม่เห็นอาบัติบ้าง ฐานไม่ทำคืนอาบัติบ้าง ฐานไม่สละคืนทิฏฐิอันลามกบ้าง ปฏิญาณเป็นบัณเฑาะก์บ้าง เป็นเถยยสังวาสบ้าง เข้ารีตเดียรถีย์บ้าง เป็นสัตว์ดิรัจฉานบ้าง เป็นผู้ฆ่ามารดาบ้าง เป็นผู้ฆ่าบิดาบ้าง ผู้ฆ่าพระอรหันต์บ้าง ผู้ประทุษร้ายภิกษุณีบ้าง ผู้ทำลายสงฆ์บ้าง ผู้ทำโลหิตุปบาทบ้าง เป็นอุภโตพยัญชนกบ้าง พึงมอบแก่ภิกษุอื่นด้วยสั่งว่า อย่าให้ของสงฆ์เสียหาย เมื่อยังไม่เสร็จ ควรมอบให้แก่ภิกษุอื่น เมื่อทำเสร็จแล้ว หลีกไป นวกรรมเป็นของภิกษุนั้นนั่งเอง สึก ถึงมรณภาพ ปฏิญาณเป็นสามเณร บอกลาสิกขา ต้องอันติมวัตถุ สงฆ์เป็นเจ้าของ วิกลจริต มีจิตฟุ้งซ่าน

กระสับกระส่ายเพราะเวทนา ถูกยกวัตร ฐานไม่เห็นอาบัติ ฐานไม่ทำคืนอาบัติ ฐานไม่สละคืนทิฏฐิอันลามก นวกรรมนั้นตกเป็นของภิกษุนั้นนั่นเอง เป็นบัณเฑาะก์ เป็นเถยยสังวาส เข้ารีตเดียรถีย์ เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ประทุษร้ายภิกษุณี ทำลายสงฆ์ ทำโลหิตุปบาท ปฏิญาณเป็นอุภโตพยัญชนก สงฆ์เป็นเจ้าของ ๑๒๖. เรื่องภิกษุนำเสนาสนะไปใช้ในที่อื่น ๑๒๗. เรื่องภิกษุรังเกียจ ๑๒๘. เรื่องวิหารใหญ่ชำรุด ๑๒๙. เรื่องผ้ากัมพล ๑๓๐. เรื่องผ้ามีราคามาก ๑๓๑. เรื่องหนังหุ้ม ๑๓๒. เรื่องผ้าเช็ดเท้ารูปวงล้อ ๑๓๓. เรื่องผ้าผืนเล็ก ๑๓๔. เรื่องภิกษุเหยียบเสนาสนะ เรื่องเท้าเปียก ๑๓๖. เรื่องสวมรองเท้า ๑๓๗. เรื่องถ่มเขฬะ ๑๓๘. เรื่องเท้าเตียงตั่งครูดฟัน ๑๓๙. เรื่องภิกษุพิงฝา ทรงอนุญาตพนักอิง พนักอิงครูดฝาอีก ๑๔๐. เรื่องล้างเท้า ทรงอนุญาตให้ปูเครื่องลาดนอน ๑๔๑. เรื่องประทับในกรุงราชคฤห์ ประชาชนไม่อาจถวายสังฆภัตร ๑๔๒. เรื่องแจกภัตรเลว สมมติพระภัตตุเทสก์ เรื่องแจกภัตรอย่างไร ๑๔๓. เรื่องสมมติภิกษุเป็นผู้ทั้งเสนาสนะ สมมติภิกษุเป็นผู้รักษาเรือนคลัง ... เป็นผู้รับจีวร... เป็นผู้รับแจกจีวร ... เป็นผู้แจกข้าวยาคู ... เป็นผู้แจกผลไม้... เป็นผู้แจกของเคี้ยว ... เป็นผู้แจกของเล็กน้อย ... เป็นผู้แจกผ้า ... เป็นผู้แจกบาตร... เป็นผู้ใช้คนวัด... เป็นผู้ใช้สามเณร พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงครอบงำซึ่งสรรพธรรม ทรงรู้จักโลก มีพระหทัยเกื้อกูล เป็นผู้นำชั้นเยี่ยม ทรงบัญญัติแล้วเพื่อหลีกเร้น เพื่อความสุข เพื่อเพ่ง และเพื่อเห็นแจ้ง ดังนี้แล.

หัวข้อประจำขันธกะ จบ

เสนาสนักขันธกวรรณนา

[วินิจฉัยในเสนาสนักขันธกะ]

วินิจฉัยในเสนาสนักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า **เสนาสนะเป็นของยังมิได้ทรงบัญญัติ** ได้แก่ เป็นของยังมิได้อนุญาต .

ที่อยู่ที่เหลือ พ้นจากเรือนมุงแถบเดียวเป็นต้นไป ชื่อวิหาร.

เรือนมุงแถบเดียวนั้น ได้แก่ เรือนที่โค้งดังปีกครุฑ.

ปราสาทนั้น ได้แก่ ปราสาทยาว.

เรือนโล้นนั้น ได้แก่ ปราสาทนั่งเอง แต่มีเรือนยอดตั้งอยู่บนพื้นบนอากาศ.

ถ้ำ นั้น ได้แก่ ถ้ำอิฐ ถ้ำศิลา ถ้ำไม้ ถ้ำดิน

คำว่า **เพื่อสงฆ์ทั้ง ๔ ทิศที่มาแล้ว และยังไม่มา** คือเพื่อสงฆ์ผู้อยู่ใน ๔ ทิศ ทั้งที่มาแล้ว ทั้งที่ยังมิได้มา.

[ว่าด้วยวิหารทาน]

วินิจฉัยในอนุโมทนาคาถา พึงทราบดังนี้ :-

สองบทว่า **เย็น ร้อน** พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าด้วยอำนาจฤดูผิดส่วนกัน.

ลมเจือหยาดน้ำ ท่านเรียกว่า ลมในสิสิรฤดู ในคำนี้ว่า **สิสิเร จาปิ วุฏฺฐิโย.**

ฝนนั้น คือ ฝนที่เกิดแต่เมฆโดยตรงนั่นเอง.

บทเหล่านี้ทั้งหมด พึงประกอบกับบทนี้เทียวว่า **ปฏิหนติ**.

บทว่า **ปฏิหญฺญติ** ได้แก่ ลมและแดดอันวิหารย่อมป้องกัน.

บทว่า **เลณตถ** คือ เพื่อหลีกเร้นอยู่.

บทว่า **สุขตถ** คือ เพื่อความอยู่สบาย เพราะไม่มีอันตราย มีเย็นเป็นต้น .

สองบทนี้ว่า **ฌายิตุญจ วิปสสิตุ** พึงประกอบกับบทนี้เทียวว่า **สุขตถญจ**.

จริงอยู่ ท่านกล่าวคำอธิบายดังนี้ :-

การถวายวิหาร เพื่อความสุข. การถวายวิหารเพื่อความสุข เป็นไฉน ? ความสุขใด มีเพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง, การถวายวิหารเพื่อความสุขนั้น.

อีกประการหนึ่ง สองบทว่า **ฌายิตุญจ วิปสสิตุ** นี้ พึงประกอบกับบทหลังบ้างว่า ถวายวิหารเพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง.

การถวายวิหารแก่สงฆ์ ของทายกผู้ถวายด้วยตั้งใจว่า ภิกษุทั้งหลายจักเพ่งพินิจ จักเห็นแจ้ง ในกุฏีนี้ ท่านผู้รู้ทั้งหลาย สรรเสริญว่าเลิศ. จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสคำนี้ว่า ผู้ใดให้ที่อยู่ผู้นั้นเป็นผู้ให้ครบทุกอย่าง.

จริงอยู่ การถวายวิหาร ท่านผู้รู้ทั้งหลายสรรเสริญว่าเลิศ เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงประพันธ์คาถาว่า **ตสฺมา หิ ปณฺฑิโต โปโส.**

คำว่า **วาสเยตถ พหุสสุเต** มีความว่า พึงนิมนต์ภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นพหูสูตด้วยการเล่าเรียน และผู้เป็นพหูสูตด้วยความตรัสรู้ ให้อยู่ในวิหาร. นี้.

หลายบทว่า **เตส อนฺนญจ** เป็นต้น มีความว่า ข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะ มีเตียงตั่งเป็นต้น อันใด สมควรแก่ภิกษุเหล่านั้น, พึงมอบถวายปัจจัยทั้งปวงนั้น ในภิกษุเหล่านั้น ผู้ซื่อตรง คือมีจิตไม่คดโกง

บทว่า **ทเทยฺย** คือ พึงมอบถวาย (หรือเพิ่มถวาย).

ก็แล พึงถวายปัจจัยนั้น ด้วยจิตอันเลื่อมใส ไม่ยังความเลื่อมใสแห่งจิตให้คลายเสีย. จริงอยู่ ทายกนั้นจะรู้ทั่วถึงธรรมใดในพระศาสนานี้แล้ว เป็นผู้ไม่มีอาสวะ ปรินิพพาน ภิกษุผู้เป็นพหูสูตเหล่านั้น ย่อมแสดงธรรมนั้น ซึ่งเป็นเครื่องบรรเทาทุกข์ทั้งปวง แก่เขาผู้มีจิตผ่องใสอย่างนั้น ฉะนี้แล.

[ว่าด้วยลายยูเป็นต้น]

วินิจฉัยในคำว่า **อาวิญฺฉนฺนฉิทฺทำ อาวิญฺฉนฺนชฺชุ** นี้ มีความว่า ขึ้นชื่อว่าเชือก แม้ถ้าเป็นของที่ทำด้วยหางเสือ ควรแท้. เชือกบางอย่างไม่ควรหามิได้.

ดาล ๓ ชนิดนั้น ได้แก่ กุญแจ ๓ อย่าง.

วินิจฉัยในคำว่า **ยนฺตกำ สูจิกำ** นี้ว่า ภิกษุควรทำกุญแจยนต์ที่ตนรู้จัก และลูกกุญแจสำหรับไขกุญแจยนต์นั้น.

ที่ชื่อว่าหน้าต่างสอบบน คล้ายเวทีแห่งเจดีย์

ที่ชื่อว่าหน้าต่างตาข่าย ได้แก่ หน้าต่างที่ขึงข่าย.

มีชื่อว่าหน้าต่างซี่ ได้แก่ หน้าต่างลูกกรง.

ในคำว่า **จกกลิกำ** นี้ มีความว่า เราอนุญาตให้ผูกผ้าเล็ก ๆ คล้ายผ้าเช็ดเท้า.

คำว่า **วาตปานภิสิกำ** มีความว่า เราอนุญาตให้ทำเสื่อ ได้ขนาดหน้าต่างผูกไว้.

[ว่าด้วยเตียงและตั่ง]

บทว่า **มิฒึ** ได้แก่ กระดานตั่ง

บทว่า **วิทลมญฺจำ** ได้แก่ เตียงหวาย หรือเตียงที่สานด้วยดอกไม้ไผ่.

ตั่ง ๔ เหลี่ยมจตุรัส เรียกว่า อาสันทิกะ.

จริงอยู่ ตั่งยาวด้านเดียวเท่านั้น มีเท้า ๘ นิ้ว จึงควร ส่วนตั่ง ๔ เหลี่ยมจตุรัส พึงทราบว่า แม้เกินประมาณก็ควร เพราะพระบาลีว่า เราอนุญาตตั่ง ๔ เหลี่ยมจตุรัสแม้สูง.

เตียงที่ทำพนักพิง ๓ ด้าน ชื่อสัตตังคะ. แม้สัตตังคะนี้ ถึงเกินประมาณก็ควร.

ตั่งที่ทำเสร็จด้วยหวายล้วน เรียกว่า ภัททปีฐะ.

เฉพาะตั่งที่ขึงด้วยผ้าเก่า เรียกว่า ปีฐกา.

ตั่งที่คิดเท้าบนเขียงไม้ ทำคล้ายโต๊ะกินข้าว เรียกชื่อว่า ตั่งขาทราย.

ตั่งมีเท้ามากประกอบไว้ด้วยอาการดังผลมะขามป้อม ชื่อว่า ตั่งก้ามมะขามป้อม.

ตั่งที่มาในพระบาลี เท่านี้ก่อน, ส่วนตั่งไม้ควรทั้งหมด วินิจฉัยในอธิการว่าด้วยตั่งนี้ เท่านี้ .

ตั่งที่ถัดด้วยแฝก หรือถักด้วยหญ้าปล้อง หรือถักด้วยหญ้ามุงกระต่าย เรียกว่า เก้าอี้.

ในคำว่า **อฏฺฐงฺคุลปรมํ มญฺจปฏิปาทกํ** นี้ ว่า ๘ นิ้ว คือ นิ้วขนาดของพวกมนุษย์นั่น เอง.

[ว่าด้วยเครื่องลาดพื้นและนุ่นเป็นต้น]

เครื่องปูลาดเพื่อต้องการจะรักษาผิวแห่งพื้นที่ทำบริกรรม เรียกชื่อว่า จิมิลิกา ผ้าคลุม.

นุ่นแห่งต้นไม้นั้น ได้แก่ นุ่นแห่งต้นไม้เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีต้นงิ้วเป็นต้น .

นุ่นแห่งเครือวัลย์นั้น ได้แก่ นุ่นแห่งเถาวัลย์ เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีเถาน้ำนมเป็นต้น.

นุ่นแห่งหญ้านั้น ได้แก่ นุ่นแห่งติณชาติเหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีหญ้าคมบางเป็นต้น โดยที่สุด แม้นุ่นแห่งอ้อยและไม้อ้อเป็นต้น .

ภูตคามทั้งปวง เป็นอัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรวมเข้าด้วยต้นไม้ เถาวัลย์และหญ้า ๓ ชนิดเหล่านี้.

จริงอยู่ ขึ้นชื่อว่า ภูตคามอื่น ซึ่งพ้น จากรุกขชาติ วัลลิชาติและติณชาติไป ย่อมไม่มี. เพราะฉะนั้น นุ่นแห่งภาคตามชนิดใดชนิดหนึ่ง ย่อมควรในการทำหมอน.

แต่ครั้น มาถึงฟูกเข้า นุ่นนั้น แม้ทุกชนิด ท่านกล่าวว่า เป็นนุ่นที่ไม่ควร. และจะควรในการทำหมอนเฉพาะนุ่นนั้นอย่างเดียวหามิได้, แม้ขนแห่งนกทุกชนิด มีหงส์และนกยูงเป็นต้น และแห่งสัตว์ ๔ เท้าทุกชนิด มีสีหะเป็นต้น ก็ควร.

แค่ดอกไม้ชนิดใดชนิดหนึ่ง มีดอกประยงค์และดอกพิกุลเป็นต้น ไม่ควร. เฉพาะใบเต่าร้างล้วน ๆ ทีเดียว ไม่ควร, แต่ปน ควรอยู่ แม้นุ่นคือขนสัตว์เป็นต้น ๕ อย่าง ที่ทรงอนุญาตสำหรับฟูก ก็ควรในการทำหนอน.

[ว่าด้วยมอน]

ในกุรุนทีกล่าวว่า บทว่า **อฑฺฒกายิกานิ** มีความว่า ชนทั้งหลายย่อมทอดกายตั้งแต่บั้นเอวจนถึงศีรษะบนหมอนเหล่าใด หมอนเหล่านั้น ชื่อมีประมาณกึ่งกาย.. หมอนที่จัดว่า ได้ขนาดกับ ศรีษะ คือ ด้านกว้าง เมื่อวัดในระหว่างมุมทั้ง ๒ เว้น มุมหนึ่งเสียในบรรดา ๓ มุม ได้คืบ ๑ กับ ๔ นิ้ว ตรงกลางได้ศอกกำหนึ่ง ส่วนด้านยาว ยาวศอกคืบหรือ ๒ ศอก.

นี้เป็นกำหนดอย่างสูงแห่งหมอนที่ได้ขนาดกับศรีษะ. กว้างเกินกว่ากำหนดนี้ขึ้นไปไม่ควร. ต่ำลงมาควร.

หนอน ๒ ชนิด คือ หมอนหนุนศีรษะ และหมอนหนุนเท้า ควรแก่ภิกษุผู้ไม่อาพาธแท้. ภิกษุผู้อาพาธจะวางหมอนหลายใบแล้วปูเครื่องลาดข้างบนแล้วนอน ก็ควร.

อนึ่ง พรุปุสสเทวเถระกล่าวว่า นุ่นที่เป็นกัปปิยะ ๕ อย่างเหล่าใดที่ทรงอนุญาต สำหรับฟูกทั้งหลาย, หมอนที่ทำด้วยนุ่นเหล่านั้นแม้ใหญ่ก็ควร

ฝ่างพระอุปติสสเถระผู้วินัยธรกล่าวว่า ประมาณนั่นแล ควรแก่ภิกษุผู้ยัดนุ่นเป็นกัปปิยะ หรือนุ่นที่เป็นอกัปปิยะ ด้วยคิดว่า จักทำหมอน.

[ว่าด้วยฟูก]

ฟูก ๕ อย่างนั้น ได้แก่ ฟูกที่ยัดด้วยของ ๕ อย่าง มีขนสัตว์เป็นต้น

จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสจำนวนแห่งฟูกเหล่านี้ ตามจำนวนแห่งนุ่น

บรรดานุ่นเหล่านั้น ขนแกะอย่างเดียวเท่านั้น มิได้ทรงถือเอาด้วยอุณณศัพท์, แต่ว่า เว้นขนมนุษย์เสียแล้ว ขนแห่งนกและสัตว์ ๔ เท้าซึ่งเป็นชาติที่มีเนื้อเป็นกัปปิยะและอกัปปิยะ ชนิดใดชนิดหนึ่ง บรรดามี ขนทั้งหมดนั้น ทรงถือเอาในอธิการว่าด้วยฟูกนี้ ด้วยอุณณศัพท์ทั่งนั้น.

เพราะฉะนั้น บรรดาจีวร ๖ ชนิด และอนุโลมจีวร ๖ ชนิด ภิกษุทำเปลือกฟูกด้วยชนิดหนึ่งแล้ว ยัดขนสัตว์ทุกอย่างนั้นทำเป็นฟูก ก็ควร.

อนึ่ง แม้ฟูกที่ภิกษุมิได้ขัดขนแกะ ใส่แต่ผ้ากัมพล ๔ ชั้นหรือ ๕ ชั้น ย่อมถึงความนับว่าฟูกขนสัตว์เหมือนกัน.

บรรดาฟูกทั้งหลายมีโจฬภิสิเป็นต้น ฟูกที่เขารวบรวมเศษผ้าใหม่ หรือเศษผ้าเก่า อย่างใดอย่างหนึ่งซ้อนเข้า หรือยัดเข้าข้างใน ชื่อโจฬภิสิ ฟูกที่ยัดเปลือกไม้ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อวากภิสิ. ฟูกที่ยัดหญ้าชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อติณภิสิ. ฟูกที่ยัดใบไม้ชนิดใดชนิดหนึ่ง นอกจากใบเต่าร้างล้วน พึงทราบว่าปัณณภิสิ.

ส่วนใบเต่าร้างเฉพาะที่ปนกับใบไม้เหล่าอื่น จึงควร. ใบเต่าร้างล้วนไม่ควร

สำหรับฟูก ไม่มีจำกัดประมาณ พึงกะประมาณตามความพอใจของตน กำหนดดูพอสมควรแก่ฟูกเหล่านี้ คือ ฟูกเตียง ฟูกตั่ง ฟูกปูพื้น ฟูกที่จงกรม ฟูกสำหรับเช็ดเท้า.

ส่วนในกุรุนทีแก้ว่า นุ่น ๕ อย่าง มีขนสัตว์เป็นต้น ซึ่งควรในฟูกย่อมควรแม้ในฟูกหนัง. ด้วยคำที่กล่าวในอรรถกถากุรุนทีนั้น เป็นอันสำเร็จสันนิษฐานว่า ภิกษุใช้สอยฟูกหนัง ย่อมควร.

ข้อว่า **ลาดฟูกเตียงบนตั่ง** ได้แก่ ปูลงบนตั่ง. แม้อรรถว่า นำไปเพื่อประโยชน์แก่การปู ดังนี้ก็เหมาะ.

สองบทว่า **อุลฺโลกำ อกริตวา** มีความว่า ไม่ปูผ้ารองไว้ข้างใต้.

สองบทว่า **โผสิตุ** มีความว่า เราอนุญาตให้เอาน้ำย้อมหรือขมิ้นแต้มข้างบน.

บทว่า **ภิตฺติกมฺมำ** มีความ ว่า เราอนุญาต ให้ทำรอยเป็นทาง ๆ บนเปลือกฟูก.

บทว่า **หตฺถภิตฺตึ** มีความว่า เราอนุญาตให้เจิมหมายรอยด้วยนิ้วทั้ง ๕.

[ว่าด้วยบริกรรมพื้น]

บทว่า **อิกฺกาสํ** ได้แก่ ยางไม้หรือยางผสม.

บทว่า **ปิฏฺฐมทฺทํ** ได้ เก่ แป้งเปียก.

บทว่า **กุณฺฑกมตฺติกํ** ได้แก่ ดินเหนียวปนรำ.

บทว่า **สาสปกุฏฺฐ** ได้แก่ แป้งเมล็ดพรรณผักกาด.

บทว่า **สิตฺถเตลกํ** ได้แก่ ขี้ผึงเหลว.

สองบทว่า **อจฺจุสฺสนฺนํ** โหติ มีความว่า เป็นหยด ๆ ติดอยู่.

บทว่า **ปจฺจุทฺธริตุ** ได้แก่ เช็ด

บทว่า **ลณฺฑมตฺติกํ** ได้แก่ ดินเหนียว คือ ขุยไส้เดือน.

บทว่า **กสาวํ** ได้แก่ น้ำฝาดแห่งมะขามป้อมและสมอ.

วินิจฉัยในคำว่า **น ภิกฺขเว ปฏิภาณจิตฺตํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

รูปสตรีและบุรุษอย่างเดียวเท่านั้น อันภิกษุไม่ควรให้ทำ หามิได้ รูป-สัตว์ดิรัจฉาน โดยที่สุดแม้รูปไส้เดือนภิกษุไม่ควรทำเองหรือสั่งว่า ท่านจงทำ ย่อมไม่ได้แม้เพื่อสั่งว่า อุบาสก ท่านจงทำคนเฝ้าประตู. แต่ยอมให้ใช้ผู้อื่นเขียนเรื่องทั้งหลายซึ่งน่าเลื่อมใส มีปกรณ์ชาดกและสติสทานเป็นต้น หรือซึ่งปฏิสังยุตด้วยความเบื่อหน่าย, ทั่งยอมให้ทำเองซึ่งมาลากรมเป็นต้น .

บทว่า **อาพทกมนฺทา** มีความว่า เป็นลาน อันเดียว คับคั่งด้วยมนุษย์.

[ว่าด้วยห้องเป็นต้น]

วินิจฉัยในบทว่า **ตโย คพฺเภ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

สิวิกาคัพภะนั้น ได้แก่ ห้อง ๔ เหลี่ยมจตุรัส.

นาฬิกาคัพภะนั้น ได้แก่ ห้องยาวกว่าด้านกว้าง ๒ เท่าหรือ ๓ เท่า

หัมมิยคพัภะนั้น ได้แก่ ห้องเรือนยอดชั้นอากาศ หรือห้องมีหลังคาโล้น

บทว่า **กุลงฺกปาทกำ** มีความว่า เราอนุญาตให้คงเชิงฝาซึ่งเลื่อนที่ไม่ได้ เจาะไม้ตอกเดือยในไม้นน รองบนพื้นเพื่อหนุนเชิงฝาเก่า.

บทว่า **ปริตฺตาณกิฏฺกำ** มีความว่า เราอนุญาตให้ติดกันสาดเพื่อป้องกันฝน.

บทว่า **อุทฺธาสุธ** ได้แก่ ดินเหนียวซึ่งเคล้ากับมูลโคและเถ้า.

หน้ามุขเรียกว่า เฉลียง. ขึ้นชื่อว่า ปฆนะ พึงทราบดังนี้ :-

ชนทั้งหลาย เมื่อออกและเข้า ย่อมกระทบประเทศใด. ด้วยเท้าทั้งหลาย คำว่า **ปฆนะ** นี้ เป็นชื่อ องประเทศนั้นที่ชักฝาออก ๒ ข้าง ทำไว้ที่ประตูกุฏี (ได้แก่ลับแล) **ปฆนะ** นั้น เรียกว่า **ปฆานะ** บ้าง.

ระเบียงรอบห้องกลาง เรียกว่า **ปกุฑทะ** ปาฐะว่า **ปกุฏฺฏ** ก็มี.

โอสารกึ นั้น ได้แก่ หน้ามุขที่หลังคา ซึ่งติดคร่าวแล้วทอดไม้ท่อนออกไปจากคร่าวนั้น ทำไว้ที่กุฏีที่ไม่มีระเบียง

กันสาดที่ติดห่วงกลมสำหรับเลื่อน ชื่อว่า แผงเลื่อน.

[ว่าด้วยภาชนะน้ำ-ประตู]

ภาชนะน้ำนั้น ได้แก่ ภาชนะสำหรับตักน้ำให้ดื่ม กระบวย และขันอนุโลมตามสังข์ตักน้ำ.

อเปสี นั้น ได้แก่ เครื่องกั้นประตู ที่ใส่เดือยเข้าในไม้ยาวแล้วผูกเรียวหนาม.

ปลิฆะ นั้น ได้แก่ เครื่องกันประตูที่ติดล้ออย่างที่ประตูบ้าน

[เรื่องอนาถบิณฑิกะ]

รถทั้งหลายเทียมด้วยแม่ม้าอัสดรทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น จึงชื่อรถเทียมแม่ม้าอัสดร.

บทว่า **อามุตฺตมณิกุณฺฑลา** ได้แก่ ผู้ประดับต่างหูแก้วมณี.

บทว่า **ปรินิพฺพุโต** มีความว่า เพราะไม่มีอุปธิคือกิเลส และอุปธิคือขันธ์ ท่านจึงกล่าวว่า ผู้เย็นสนิท ไม่มีอุปธิ.

บาทคาถาว่า **สพฺพา อาสตฺติโย เฉตฺวา** มีความว่า ตัดความปรารถนาในอารมณ์ทั้งหลายมีรูปเป็นต้น หรือในภพทั้งปวง.

บาทคาถาว่า **วิเนยฺย หทเย ทรฺ** ได้แก่ กำจัดความกระวนกระวายคือกิเลส ในจิตเสีย.

ทรัพย์สำหรับใช้หมดไป เรียกว่า ทรัพย์อันควรหมด เปลือง.

บทว่า **อาเทยฺยวาโจ** มีความว่า ถ้อยคำของอนาถบิณฑิกคหบดีนั้นอันชนเป็นอันมากควรเชื่อถือ; อธิบายว่า คนเป็นอันมากย่อมสำคัญถ้อยคำของคหบดีนั้น ว่า อันตนควรฟัง.

สองบทว่า **อาราเม อกำ สุ** มีความว่า ชนเหล่าใดมีทรัพย์ ชนเหล่านั้นได้สร้างด้วยทรัพย์ของตน ชนเหล่าใดมีทรัพย์น้อย และไม่มีทรัพย์ คฤหบดีได้ให้ทรัพย์แก่ชนเหล่านั้น .

คฤหบดีนั้น ให้ทรัพย์แสนกหาปณะ และสิ่งของราคาแสนหนึ่งกระทำการสร้างวิหารไว้ในระยะโยชน์หนึ่ง ในหนทางไกล ๔๕ โยชน์แล้ว ได้ไปกรุงสาวัตถี ด้วยประการฉะนี้.

สองบทว่า **โกฏิสนฺถรำ สนฺถราเปสิ** มีความว่า ได้เรียงกหาปณะ. ให้ริมจดกัน ในที่บางแห่งหมายเอาประมาณแห่งเครื่องล้อมของต้นไม้หรือสระ

ซึ่งมีในเชตวันนั้นเรียงให้ ขุมทรัพย์อันหนึ่ง ๑๘ โกฏิ ของคฤหบดีนั้น ได้ถึงความสิ้นไป ด้วยประการฉะนี้.

สองบทว่า **กุมารสฺส เอตทโหสิ** มีความว่า ความรำพึงนี้ได้มีแก่ราชกุมาร เพราะเห็นอาการอัน ผ่องใสแห่งหน้าของคฤหบดี ผู้แม้ต้องสละทรัพย์มากอย่างนั้น .

สองบทว่า **โกฏฺ ฐกำ มาเปสิ** มีความว่า ราชกุมารให้สร้างปราสาทมียุ้มประตู ๗ ชั้น.

คำว่า **อถ โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ เชตวเน วิหาเร การาเปส ฯ เป ฯ มณฺฑเป การาเปสิ** มีความว่า อนาถบิณฑิกคฤหบดี สร้างวิหารเป็นต้นเหล่านี้ บนพื้นที่ประมาณ ๘ กรีส° ด้วยทรัพย์แม้อื่นอีก ๑๘ โกฏิ.

จริงอยู่ คฤหบดีชื่อปุนัพพสุมิต ได้ซื้อพื้นที่ประมาณโยชน์หนึ่งด้วยปูอิฐทองคำ (เต็มพื้นที่) สร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่าวิปัสสี.

สิริวัฑฒเคฤหบดี ได้ซื้อพื้นที่ประมาณ ๓ คาวุต[๒] ด้วยลาดไม้เส้าทองคำ สร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่า สิขี.

โสตถิชคฤหบดี ได้ซื้อพื้นที่ประมาณกึ่งโยชน์ ด้วยลาดผาลทองคำ สร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่า เวสสภู.

อัจจุตคฤหบดี ได้ซื้อพื้นที่ประมาณคาวุตหนึ่ง ด้วยเรียงเท้าช้างทองคำ สร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่า กกุสันธะ.

๑. ๑ กรีส - ๑๒๕ ศอก. หรือ ๑ เส้น ๑๑ วา ๑ ศอก.

๒. ๑ คาวุต = ๑๐๐ เส้น.

อุคคคฤหบดี ได้ซื้อพื้นที่ประมาณกึ่งคาวุต ด้วยเรียงอิฐทองคำสร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่า โกนาคมนะ.

สุมังคลคฤหบดี ได้ซื้อพื้นที่ประมาณ ๒๐ อุสภะ° ด้วยเรียงเต่าทองคำสร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่า กัสสปะ

สุทัตตคฤหบดี ได้ซื้อพื้นที่ประมาณ ๘ กรีส ด้วยเรียงกหาปณะสร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย ฉะนั้นแล.

สมบัติทั้งหลายเสื่อมสิ้นไปโดยลำดับ ด้วยประการฉะนี้ เพราะเหตุนั้น สมควรแท้ที่จะเบื่อหน่ายในสมบัติทั้งปวง สนควรแท้ที่จะพ้น ไปเสีย ฉะนั้นแล.

[ว่าด้วยนวกรรม]

บทว่า **ขณฺฑำ** ได้แก่ โอกาสที่ร้าว.

บทว่า **ผุลฺลำ** ได้แก่ โอกาสที่แตกแยะ.

บทว่า **ปฏิสงฺขริสฺสติ** ได้แก่ จักทำให้คืนเป็นปกติ.

ในกุรุนทีแก้ว่า ก็ภิกษุผู้ได้นวกรรม ไม่ควรถือเอา เครื่องมือมีมีดขวานและสิ่วเป็นต้น ลงมือทำเอง. ควรรู้ว่า เป็นอันทำแล้วหรือไม่เป็นอันทำ.

[ว่าด้วยการจับจองเสนาสนะ]

หลายบทว่า **ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต คนฺตฺวา** มีความว่า ได้ยินว่าพระเถระมัวปรนนิบัติภิกษุไข้อยู่ มัวช่วยเหลือภิกษุผู้แก่ผู้เฒ่าอยู่ จึงมาข้างหลังภิกษุทั้งปวง. ข้อนี้เป็นจารีตของท่าน. ด้วยเหตุนั้นพระธรรมสังคาหกาจารย์จึงกล่าวว่า ไปล้าหลัง.

บทว่า **อคฺคาสนำ** ได้แก่ เถรอาสน์

บทว่า **อคฺโคทกำ** ได้แก่ ทักษิโณทก.

บทว่า **อคฺคปิณฺฑำ** ได้แก่ บิณฑบาตสำหรับเพระสังฆเถระ.

๑ อุสภะ = ๕๒ วา.

บทว่า **ปติฏฺฐาเปสิ** ได้แก่ ทำการบริจาคทรัพย์ ๑๘ โกฏิสร้างไว้ อนาถบิณฑิกคฤหบดี บริจาคทั้งหมด ๕๔ โกฏิ ด้วยประการฉะนี้.

ว่าด้วยธรรมเนียมในโรงฉัน

บทว่า **วิปฺปกตโภชเน** มีความว่า ภิกษุกำลังฉันอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง ในละแวกบ้านก็ตาม ในวิหารก็ตาม ในป่าก็ตาม เมื่อการฉันยังไม่เสร็จไม่ควรให้ลุก. ในละแวกบ้าน ภิกษุผู้มาที่หลังพึงรับภิกษาแล้วไปยังที่แห่งภิกษุผู้เป็นสภาคกัน. ถ้าชาวบ้านหรือภิกษุทั้งหลาย นิมนต์ว่า ท่านจงเข้าไป ควรบอกว่า เมื่อเราเข้าไป ภิกษุทั้งหลายจักต้องลุกขึ้น. เธออัน เขากล่าวว่า ที่นี่ยังมีที่นั่ง จึงควรเข้าไป. ถ้าใคร ๆ ไม่กล่าวคำนี้น้อยหนึ่ง พึงไปที่อาสนศาลาแล้วเฉียดมายืนอยู่ในที่แห่งภิกษุผู้เป็นสภาคกัน ; เมื่อภิกษุทั้งหลายทำโอกาสแล้ว เธออันเขานิมนต์ว่า นิมนต์เข้ามาเถิด ดังนี้ พึงเข้าไป. แต่ถ้า ที่อาสนะซึ่งจะถึงแก่เธอ มีภิกษุมิได้ฉันนั่งอยู่ จะให้ภิกษุนั้นลุกขึ้น ควรอยู่ ภิกษุผู้นั่งดื่มหรือขบฉันยาคู และของเคี้ยวเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว แม้มีมือว่างก็ไม่ควรให้ลุก จนกว่าภิกษุอื่นจะมา เพราะว่าเธอนับว่าเป็นผู้ฉัน ค้างเหมือนกัน.

ข้อว่า **สเจ วุฏฺฐาเปติ** มีความว่า ถ้าแม้เธอแกล้งล่วงอาบัติให้ลุกขึ้นจนได้.

ข้อว่า **ปริวาริโต จ โหติ** มีความว่า เธอจะให้ภิกษุใดลุก, ถ้าภิกษุนี้ เป็น ผู้ห้ามโภชนะแล้ว, เธออันภิกษุนั้นพึงกล่าวว่า จงไปหาน้ำมา. จริง ข้อนี้แล เป็นสถานอันหนึ่ง ที่ภิกษุหนุ่มใช้ภิกษุแก่กว่าได้. ถ้าเธอไม่หาน้ำมาให้. ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จะทรงแสดงหน้าที่ซึ่งภิกษุผู้อ่อนกว่าจะพึงกระทำ จึงตรัสดำเป็นต้น ว่า พึงกลืนเมล็ดข้าวให้เรียบร้อย.

[ว่าด้วยเสนาสนะที่เหมาะแก่ ภิกษุอาพาธ]

วินิจฉัยในคำว่า **คิลานสฺส ปฏิรูปํ เสยฺยํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ภิกษุใดเป็นผู้อาพาธ ด้วยโรคหืดหรือโรคริดสีดวง และโรคลงแดง เป็นต้น, ภาชนะมีกระโถนและหม้ออุจจาระเป็นต้น เป็นของอันภิกษุนั้นควรเตรียมไว้.

อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุเป็นโรคเรื้อน ย่อมทำเสนาสนะให้เสีย, ควรให้ภายใต้ปราสาทมณฑปและศาลาเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเสนาสนะส่วนหนึ่ง แก่ภิกษุเห็นปานนั้น. เมื่อภิกษุผู้อาพาธรูปใดอยู่ จะไม่ทำเสนาสนะให้เสียหาย. แม้ที่นอนประณีต ก็ควรให้แก่ภิกษุรูปนั้นแท้ ฝ่ายภิกษุใด ทำยาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่า ยาแดง ยาถ่าย และยานัตถุ์ ภิกษุนั้นทั้งหมดจัดว่าผู้อาพาธด้วย. พึงกำหนดให้เสนาสนะทำเหมาะแก่ภิกษุแม้นั้น.

บทว่า **เลสกปฺเปน** ได้แก่ สักว่าปวดศีรษะเป็นต้น เล็กน้อย.

[ว่าด้วยภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ]

สองบทว่า **ภิกฺขู คเณตฺวา** ได้แก่ รู้จำนวนภิกษุทั้งหลายในวิหารว่า มีภิกษุเท่านี้.

ที่ตั้งเตียง เรียกว่า ที่นอน.

บทว่า **เสยฺยคฺเคน** ได้แก่ จำนวนที่นอน. ความว่า ในวันเข้าพรรษา เราอนุญาตให้ภิกษุรูปหนึ่ง ประกาศเวลาแล้วให้ถือเอาที่วางเตียงอันหนึ่ง.

สองบทว่า **เสยฺยคฺเคน คาเหนฺตา** ได้แก่ เมื่อให้ถือเอาตามจำนวนที่นอน.

สองบทว่า **เสยฺยา อุสฺสาทิยึสุ** คือเมื่อให้ถือเอาอย่างนั้น ที่ตั้งเตียงได้เหลือมาก. แม้ในจำนวนวิหารเป็นต้น ก็มีนัยเหมือนกัน. วิหารนั้นประสงค์ห้องมีอุปจาร.

บทว่า **อนุภาคํ** มีความว่า เราอนุญาตเพื่อให้ส่วนแม้อื่นอีก, จริงอยู่ เมื่อภิกษุมีน้อยนัก สมควรให้รูปละ ๒-๓ บริเวณ.

ข้อว่า **น อกามา ทาตพฺโพ** มีความว่า ส่วนเพิ่มนั้น ผู้แจกไม่พึงให้ เพราะไม่ปรารถนาจะให้.

ในวันเข้าพรรษา ครั้นเมื่อส่วนเพิ่มอันภิกษุทั้งหลายถือเอาแล้ว ส่วนเพิ่มนั้น ไม่ควรให้ภิกษุผู้มาภายหลัง เพราะคน (คือผู้ถือเอาแล้ว) ไม่พอใจ. แต่ถ้าส่วนเพิ่มอันภิกษุใดไม่ถือแล้ว ภิกษุนั้นย่อมให้ส่วนเพิ่มนั้น หรือส่วนแรก ด้วยความพอใจของตน เช่นนี้ ควรอยู่.

สองบทว่า **นิสฺสีเม ฐิตสฺส** ได้แก่ ผู้ทั้งอยู่ภายนอกอุปจารสีมา. แต่ว่า แม้ภิกษุผู้ตั้งอยู่ไกล แต่เป็นภายในอุปจารสีมา ย่อมได้แท้.

สองบทว่า **เสนาสนํ คเหตฺวา** ได้แก่ ถือในวัน เข้าพรรษา.

สองบทว่า **สพฺพกาลํ ปฏิพาหนฺติ** ได้แก่ หวงแม้ในฤดูกาลใดย่อม ล่วง ๔ เดือนไป.

[เสนาสนคาหวินิจฉัย]

บรรดาการถือเสนาสนะ ๓ อย่าง การถือ ๒ อย่าง เป็นการถือยั่งยืน คือ ถือในวันเข้าพรรษาแรก ๑ ถือในวัน เข้าพรรษาหลัง ๑.

การถือเสนาสนะที่เป็นอันตรามุตกะ คือพ้นจากนั้น มีวินิจฉัย ดังนี้ :-

ในวิหารหนึ่ง มีเสนาสนะซึ่งมีลาภมาก. เจ้าของเสนาสนะบำรุงภิกษุผู้จำพรรษา ด้วยปัจจัยทั้งปวงโดยเอื้อเฟื้อ ถวายสมณบริขารมากในเวลาปวารณาแล้วจะไป.

พระมหาเถระทั้งหลายมาแต่ไกล ในวันเข้าพรรษาถือเสนาสนะนั้นอยู่สำราญ ครั้นจำพรรษาแล้วรับลาภหลีกไปเสีย.

พวกภิกษุผู้เจ้าวัด ไม่เหลียวแลเสนาสนะนั้น แม้ชำรุดทรุดโทรมอยู่ ด้วยคิดว่า พวกเราไม่ได้ลาภที่เกิดในเสนาสนะนี้, พระมหาเถระผู้อาคันตุกะแล ได้เป็นนิตย์, พวกท่านนั่นแล จักมาบำรุงเสนาสนะนั้น.

เพื่อให้บำรุงเสนาสนะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า พึงให้ถือเสนาสนะเป็นอันตราวามุตกะ เพื่ออยู่จำพรรษาต่อไป ในวันมหาปวารณาซึ่งจะถึงข้างหน้า. เมื่อภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ จะให้ถืออันตรามุตกเสนาสนะนั้น พึงบอกพระสังฆเถระว่า ท่านผู้เจริญ นิมนต์ถือเสนาสนะเป็นอันตรามุตกะเถิด. ถ้าท่านรับ พึงให้, ถ้าไม่รับ. พึงให้แก่ภิกษุผู้จะรับ ตั้งแต่พระอนุเถระเป็นต้นไป โดยที่สุดแม้สามเณร ด้วยอุบายนี้แล. ฝ่ายผู้รับนั้น พึงบำรุงเสนาสนะนั้น ๘ เดือน บรรดาหลังคาฝาและพื้น สิ่งใดสิ่งหนึ่งชำรุดหรือพังไป, ควรซ่อมแซมทั้งหมด. แม้จะให้กลางวันสิ้นไปด้วยอุทเทสและปริปุจฉาเป็นต้น กลางคืนจึงอยู่ในเสนาสนะนั้นก็ได้. กลางคืนจะอยู่ในบริเวณ กลางวันให้สิ้นไปด้วยอยู่ในเสนาสนะนั้น ก็ได้ แม้จะอยู่ในเสนาสนะนั้นเอง ทั้งกลางคืนกลางวันก็ได้ ไม่ควรหวงห้ามภิกษุผู้แก่กว่าซึ่งมาในฤดูกาล. แต่เมื่อถึงวันเข้าพรรษาแล้ว พระสังฆเถระกล่าวว่า เธอจงให้เสนาสนะนี้แก่ฉัน ; เช่นนี้ไม่ได้.

ภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ ไม่พึงให้ ต้องชี้แจงว่า ท่านผู้เจริญ เสนาสนะภิกษุรูปหนึ่ง ถือเอาเป็นอันตรามุตกะ ได้บำรุงมา ๘ เดือนแล้ว. เสนาสนะนั้นต้องให้ภิกษุผู้บำรุงมา ๘ เดือนนั่นแลจับจองได้.

ส่วนในเสนาสนะใด พวกเจ้าของถวายปัจจัยปีละ ๒ ครั้ง, เสนาสนะนั้น ไม่ควรให้ถือเป็นอันตรามุตกะ ทุกคราวที่ล่วง ๖ เดือน. หรือว่าใน

เสนาสนะใด พวกเจ้าของถวายปัจจัยปีละ ๓ ครั้ง เสนาสนะนั้น ไม่ควรให้ถือเป็นอันตรามุตกะ ทุกคราวที่ล่วง ๔ เดือน หรือให้เสนาสนะใด พวกเจ้าของถวายปัจจัยปีละ ๔ ครั้ง, เสนาสนะนั้น ไม่ควรให้ถือเป็นอันตรามุตกะ ทุกคราวที่ล่วง ๓ เดือน. เพราะว่า เสนาสนะนั้น จักได้บำรุงด้วยปัจจัยแท้.

ส่วนในเสนาสนะใด พวกเจ้าของถวายปัจจัยมากมายเพียงปี ละครั้ง, เสนาสนะนั้นควรให้ถือเป็นอันตรามุตกะได้.

กถาว่าด้วยการถือเสนาสนะซึ่งมาในบาลี โดยวันเข้าพรรษาภายในฤดูฝน เท่านี้ก่อน.

[การถือเสนาสนะในฤดูกาล]

ก็ขึ้นชื่อว่า การถือเสนาสนะนี้ ย่อมมี ๒ อย่าง คือ ถือในฤดูกาล ๑ ถือในวัสสาวาสกาล ๑.

ใน ๒ อย่างนั้น พึงทราบวินิจฉัยในฤดูกาลก่อน ภิกษุอาคันตุกะบางพวกมาในเวลาเช้า, บางพวกมาในเวลาบ่าย, บางพวกมาในปฐมยาม, บางพวกมาในมัชฌิมยาม, บางพวกมาในปัจฉิมยามก็มี, พวกใดมาในเวลาใด ภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ พึงให้ภิกษุทั้งหลายลุกขึ้นแล้วให้เสนาสนะแก่พวกนั้นในเวลานั้นเทียว, ขึ้นชื่อว่า สมัยที่มิใช่กาลย่อมไม่มี.

ฝ่ายภิกษุผู้แต่งตั้งเสนาสนะต้องเป็นผู้ฉลาด พึงเว้น ที่ตั้งเตียงไว้ ๑ หรือ ๒ ที่. ถ้าพระมหาเถระ รูป ๑ หรือ ๒ รูป มาในเวลาวิกาล,* พึงบอกท่านว่า ท่านผู้เจริญ ภิกษุแม้ทั้งหมด เมื่อผมให้ขึ้นตั้งแต่ต้น จักต้องพากันขนของออก, ขอท่านจงอยู่ในที่อยู่ของผมนี่แล. แต่เมื่อพระมหาเถระมากันมาก พึงให้ภิกษุทั้งหลายลุกออกแล้วให้ลำดับ.

* วิกาลในที่นี้ น่าจะได้แก่กลางคืน.

ถ้าพอกันองค์ละบริเวณ พึงให้องค์ละบริเวณ; แม้สถานทั้งปวงเป็นต้นว่า โรงไฟ โรงยาว และโรงกลมในบริเวณนั้น ย่อมถึงแก่ท่านด้วย เมื่อแจกอย่างนั้นไม่พอกัน ควรให้ตามจำนวนปราสาท.* เมื่อปราสาทไม่พอ ควรให้ตามจำนวนห้องน้อย. เมื่อจำนวนห้องน้อยไม่พอกัน ควรให้ตามจำนวนที่นอน. เมื่อที่ตั้งเตียงไม่พอกัน ควรให้เฉพาะที่ตั้งตั่งตัวหนึ่ง แต่ไม่ควรให้ถือเอาที่เพียงโอกาสพอภิกษุยืนได้ เพราะที่เท่านั้น ไม่จัดเป็นเสนาสนะ. แต่เมื่อที่ตั้งตั่งไม่พอ พึงให้ที่ตั้งเตียงหรือที่ตั้งตั่งอันหนึ่ง แก่ภิกษุ ๓ รูป ด้วยกล่าวว่า ท่านจงผลัดเปลี่ยนกันพักเถิด ท่านผู้เจริญ.

ในฤดูหนาว ใคร ๆ ไม่อาจเลยที่จะอยู่กลางแจ้งตลอดทั้งคืน, พระ-มหาเถระ ควรพักผ่อน. ตลอดปฐมยาม แล้วออกไปบอกพระเถระปีที่ ๒ ว่า ผู้มีอายุ คุณจงเข้าไปในที่นี้ ถ้าพระมหาเถระเป็นคนขี้เซาไม่รู้เวลา, พระเถระที่ ๒ พึงกระแอมเคาะประตูบอกว่าได้เวลาแล้วขอรับ ความหมายกวนนัก ดังนี้. ท่านควรออกไปให้โอกาส. จะไม่ให้ไม่ได้.

ฝ่ายพระเถระที่ ๒ พักตลอดมัชฌิมยามแล้ว ก็ควรให้แก่ภิกษุนอกนี้ตามนัยหนหลังเหมือนกัน พระเถระที่ ๒ เป็นคนขี้เซา ก็ควรปลุกตามนัยที่กล่าวแล้วเหมือนกัน. ที่ตั้งเตียงอันหนึ่งพึงให้แก่ภิกษุ ๓ รูปตลอดคืนหนึ่งอย่างนี้ .

แต่ภิกษุบางพวกในชมพูทวีปเห็นว่า เสนาสนะหรือที่ตั้งเตียง แลตั่งเฉพาะบางแห่ง ย่อมเป็นที่สบายสำหรับบางคน ไม่เป็นที่สบายสำหรับ บางคน ภิกษุทั้งหลายจะเป็นอาคันตุกะหรือหากไม่ใช่ก็ตาม ย่อมให้ถือเสนาสนะทุกวันนี้ชื่อว่า การถือเสนาสนะในฤดูกาล.

* ที่อยู่ที่ทำชั้น ๆ ปราสาทในที่นี้น่าจะหมายว่าชั้นหนึ่ง ๆ.

[การถือเสนาสนะในคราวจำพรรษา]

ส่วนในคราวจำพรรษา ย่อมมีอาคันตุกวัตร มีอาวาสิกวัตร. ในอาคันตุกะและเจ้าถิ่นนั้น ภิกษุอาคันตุกะก่อนใคร่จะละถิ่นของคนไปอยู่ที่อื่น ไม่ควรไปในที่นั้นในวันเข้าพรรษา. เพราะว่าที่อยู่ในที่นั้นจะต้องเป็นที่คับ-แคบกัน, หรือภิกษุจารจะไม่ทั่วถึง. ด้วยเหตุนั้น เธอจะอยู่ไม่ผาสุก เพราะฉะนั้น พึงกะว่า ตั้งแต่บัดนี้ไปราวเดือนหนึ่งจักเข้าพรรษา แล้วเข้าไปสู่วิหารนั้น.

เมื่ออยู่ในวิหารนั้น ราวเดือนหนึ่ง ถ้ามีความต้องการเรียนบาลีจักกำหนดไว้ว่า การเรียนบาลีพร้อมมูล ถ้ามุ่งต่อกัมมัฏฐานจักกำหนดได้ด้วยกัมมัฏฐานเป็นที่สบาย ถ้ามีความต้องการปัจจัยจักกำหนดปัจจัยลาภได้ จะอยู่เป็นสุขภาพในพรรษา.

ก็แล เมื่อจะจากถิ่นของตนไปในที่นั้น ไม่ควรกระทบกระทั่งโคจรคาม, คืออยู่ว่ากล่าวชาวบ้านในที่นั้น ว่า สลากภัตเป็นต้นก็ดี ยาคูและของควรเคี้ยวก็ดี ผ้าจำนำพรรษาก็ดี ที่อาศัยพวกท่านย่อมไม่มี นี้บริขารของเจดีย์ นี้บริขารของโรงโบสถ นี้ดาลและกุญแจ ท่านจงรับที่อยู่ของท่าน. ที่ถูก ควรจัดแจงเสนาสนะเก็บภัณฑะไม่และภัณฑะดิน บำเพ็ญคมิยวัตรให้เต็มแล้ว จึงไป.

แม้เมื่อจะไปอย่างนั้น พึงให้ภิกษุหนุ่มหิ้วห่อบาตรและจีวรเป็นต้น ให้ช่วยถือกระบอกน้ำมันและไม้เท้าเป็นต้น กางร่มอย่าเชิดตนไปทางประตูเลย, ควรไปตามข้างที่กำบัง เมื่อทางเข้าคงไม่มี ก็อย่าบุกพุ่มไม้เป็นต้นไปเลย

อนึ่ง พึงบำเพ็ญคมิยวัตรตัดวิตก มีจิตผูดผ่องไปด้วยธรรมเนียมแห่งการไปเท่านั้น

แต่ถ้าทางมีทางประตูบ้าน, และพวกชาวบ้านเห็นคนกับบริวารไปอยู่ จะวิ่งเข้ามาหาด้วยคิดว่า นั่นดูเหมือนพระเถระของพวกเราแล้ว จะปราศรัยว่า ท่านจะขนบริขารทั้งหมดไปไหน ขอรับ ?

ถ้าในพวกเธอรูป ๑ กล่าวอย่างนี้ว่า นี่เป็นในเวลาจวนเข้าพรรษาแล้ว, ภิกษุทั้งหลายย่อมไปในที่ซึ่งตนจะได้ภิกษาจารเป็นนิตย์ และสิ่งของสำหรับปกปิดภายในพรรษา.

ถ้าชาวบ้านเหล่านั้น ได้ฟังคำตอบของเธอแล้วกล่าวว่า ถึงในบ้านนี้ชนย่อมบริโภค ย่อมนุ่ง (เหมือนกัน) ขอรับ ท่านอย่าไปในที่อื่นเลย ดังนี้ แล้วเรียกมิตรและอมาตย์ทั้งหลายมาแล้ว ทุกคนหารือพร้อมกัน ตั้งนิตยภัตและภัตต่าง ๆ มีสลากภัตเป็นต้นทั้งผ้าจำนำพรรษาด้วย ไว้สำหรับสำนัก แล้วช่วยกันอ้อนวอนว่า นิมนต์จำพรรษาในสำนักนี้แลขอรับ. ภิกษุสมควรยินดีทั้งหมด, สิ่งทั้งปวงมีนิตยภัตเป็นต้น แม้นั้น เป็นของควรและหาโทษมิได้.

ส่วนในกุรุนทีแก้ว่า เมื่อเขาปราศรัยว่า ท่านจะไปไหน ? พึงตอบว่าที่โน้น ถูกเขาซักว่า เหตุไร จึงไปที่นั้น ? พึงบอกเหตุ. และคำทั้ง ๒ นี้ชื่อว่าหาโทษมิได้ เพราะเธอเป็นผู้มีจิตบริสุทธิ์แท้ นี้ชื่ออาคันตุกวัตร

ส่วนอาวาสิกวัตร พึงทราบดังนี้ :-

อันภิกษุทั้งหลายผู้เจ้าอาวาส พึงจัดแจงที่อยู่ก่อนทีเดียว พึงทำการปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดหักพังและการตกแต่ง. พึงจัดแจงสถานทั้งปวงเหล่านี้ คือ ที่พักกลางคืน ที่พักกลางวัน เวจกุฎี และที่ถ่ายปัสสาวะ เรือนบำเพ็ญเพียรและทางแห่งที่อยู่.

พึงทำกิจทั้งปวงแม้นี้ คือ ฉาบปูนขาวที่พระเจดีย์ ทาน้ำมันชุกชีเล็กและปัดเช็ดเตียงตั่ง ด้วยตั้งใจว่า ภิกษุทั้งหลายผู้ประสงค์จะจำพรรษา มาแล้ว

เมื่อทำกิจมีอุทเทสปริปุจฉาและประกอบความเพียรในกัมมัฏฐานเป็นต้น จักอยู่เป็นสุข.

ภิกษุผู้เจ้าอาวาสทำบริกรรมเสร็จแล้ว พึงถามถึงผ้าจำนำพรรษาจำเดิมแต่วันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘.

พึงถามในที่ไหน ?

พึงถามในที่ซึ่งตนได้อยู่ตามปกติ แต่ไม่ควรจะถามชนทั้งหลายที่ไม่เคยให้

เหตุไรจึงต้องถาม

ก็บางคราวชนทั้งหลายก็ถวาย, บางคราวพวกเขาถูกทุพภิกขภัยเป็นต้นเบียดเบียน ย่อมไม่ถวาย; ในชนเหล่านั้น พวกใดจักไม่ถวาย, เมื่อไม่ถามพวกนั้นแล้ว ให้เขาจองผ้าจำนำพรรษาไป อันตรายแก่ลาภจะมีแก่เหล่าภิกษุซึ่งเขาจองไว้; เพราะเหตุนั้น ควรถามก่อนแล้วจึงให้เขาจองเอาไป. เมื่อจะถาม พึงกล่าวว่า เวลาจองผ้าจำนำพรรษาของพวกท่าน ใกล้เข้ามาแล้ว

ถ้าเขากล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ตลอดปีนี้ พวกผมถูกฉาตกภัยเป็นต้นเบียดเบียน ไม่สามารถจะถวายได้ หรือว่า พวกผมจักถวายน้อยกว่าที่เคยถวาย หรือว่า บัดนี้ฝ้ายได้ดี ผมจักถวายให้มากกว่าที่เคยถวาย ดังนี้; ภิกษุพึงกำหนดคำนั้นไว้แล้ว ให้ภิกษุทั้งหลายรับผ้าจำนำพรรษาในเสนาสนะของชนเหล่านั้น ตามนัยซึ่งเหมาะแก่คำนั้น.

ถ้าเขากล่าวว่า ผ้าจำนำพรรษาของพวกผมถึงแก่พระผู้เป็นเจ้าองค์ใด, พระผู้เป็นเจ้าองค์นั้นจงตั้งน้ำฉันไว้ จงดูแลหนทางของที่อยู่ จงปัดกวาดลาน-เจดีย์และลานโพธิ์ จงรดน้ำที่ต้นโพธิ์ตลอดไตรมาส, ผ้าจำนำพรรษาของเขาถึงแก่ภิกษุใด พึงบอกแก่ภิกษุนั้น.

ส่วนบ้านใด ห่างออกไปอยู่ในระยะ ๑ โยชน์ หรือ ๒ โยชน์ ถ้าสกุลทั้งหลายในบ้านนั้น มอบกัลปนาอันเป็นต้นทุนไว้เฉพาะถวายผ้าจำนำพรรษาในที่อยู่. แม้ไม่ถามสกุลเหล่านั้น ก็ควรให้ภิกษุผู้ทำวัตรอยู่ในเสนาสนะของสกุลเหล่านั้น รับผ้าจำนำพรรษา.

แต่ถ้าภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุล อยู่ในเสนาสนะของสกุลเหล่านั้น, และเขาเห็นเธอมาแล้ว กล่าวว่า ผมถวายผ้าจำนำพรรษาแก่ท่าน. ภิกษุนั้นพึงบอกแก่สงฆ์.

ถ้าสกุลเหล่านั้น ไม่ปรารถนาจะถวายสงฆ์ กล่าวว่า พวกผมถวายเฉพาะแก่พวกท่าน. ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลนั้น พึงสั่งภิกษุผู้เป็นสภาคกันว่า ท่านจงทำวัตรแล้วรับเอาไป, แต่ผ้าจำนำพรรษานั้น ไม่ควรแก่ภิกษุผู้ถือผ้าบังสกุล. พึงถามชนทั้งหลาย ผู้ถวายด้วยศรัทธาไทย ด้วยประการฉะนี้.

ส่วนในจีวรที่เกิดขึ้นในสำนักนั้น ควรถามกัปปิยการก.

ถามอย่างไร ?

ควรถามว่า ผู้มีอายุ ภัณฑะสำหรับปกปิด (คือผ้า) ของสงฆ์จักมีหรือ ?

ถ้าเขากล่าวว่า จักมีขอรับ ผมจักถวายผ้ารูปละ ๙ ศอก ท่านทั้งหลาย. จงให้จองผ้าจำนำพรรษาเถิด ดังนี้ ; พึงให้ภิกษุถือเสนาสนะได้. แม้ถ้าเขากล่าวว่า ผ้าไม่มี แต่วัตถุมี. ท่านจงให้จองเถิด, แม้เมื่อมีวัตถุ ก็ควรให้ถือ. เสนาสนะได้แท้, เพราะว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุบริโภคสิ่งที่เป็นกัปปิยะทั้งปวง จากวัตถุที่ทายกมอบไว้ในมือกัปปิยการก สั่งว่า ท่านจงใช้สอยของที่ควรเถิด.

ส่วนวัตถุใดทายกเจาะจงถวายภิกษุในสำนักนี้ เพื่อประโยชน์แก่บิณฑบาต หรือเพื่อประโยชน์แก่คิลานปัจจัย, วัตถุนั้น เมื่อภิกษุทั้งหลายจะโอนเข้าในจีวร พึงอปโลกน์ เพื่อความเห็นชอบของสงฆ์แล้วจึงค่อยโอน.

วัตถุที่เขาเจาะจงถวายเพื่อประโยชน์แก่เสนาสนะ ย่อมเป็นครุภัณฑ์. ส่วนวัตถุที่เขาถวายไว้เฉพาะค่าจีวร หรือเป็นค่าปัจจัย ๔ เมื่อจะโอนเข้าในจีวร ไม่มีกิจที่จะต้องทำด้วยอปโลกนกรรม.

ก็แลเมื่อจะทำอปโลกนกรรม ควรทำให้เนื่องด้วยบุคคลเท่านั้น ไม่ควรทำให้เนื่องด้วยสงฆ์ ไม่ควรทำอปโลกนกรรม แม้ด้วยเนื่องกับทองและเงิน หรือด้วยเนื่องกับข้าวเปลือก. ควรทำแต่เนื่องด้วยอำนาจกัปปิยภัณฑ์และด้วยอำนาจจีวรและข้าวสารเป็นต้นเท่านั้น.

ก็แลอปโลกนกรรมนั้น พึงทำอย่างนี้ว่า บัดนี้ ภิกษุหาง่าย บิณฑบาตได้ง่าย, ภิกษุทั้งหลายลำบากด้วยจีวร, ภิกษุทั้งหลายพอใจจะโอนส่วนข้าวสารเท่านี้ทำจีวร, คิลานปัจจัยหาได้ง่าย. อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้อาพาธก็ไม่มี, ภิกษุทั้งหลายพอใจจะโอนส่วนข้าวสารเท่านี้ทำเป็นจีวร. ครั้นกำหนดจีวรปัจจัยอย่างนี้ แล้ว พึงสมมติภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ ในเมื่อกาลเป็นที่ให้ถือเสนาสนะได้ประกาศแล้ว สงฆ์ประชุมกันแล้ว.

พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า ก็แลเมื่อจะสมมติ ไม่ควรสมมติรูปเดียว พึงสมมติ ๒ รูป. ด้วยว่า เมื่อสมมติอย่างนั้น ภิกษุอ่อนจักให้ภิกษุแก่ถือเสนาสนะ และภิกษุแก่จักให้ภิกษุอ่อนถือ ฉะนั้นแล. ส่วนในสำนักใหญ่ เช่นกับมหาวิหาร ควรสมมติไว้ ๓-๔ รูป.

แต่ในกุรุนทีแก้ว่า จะสมมติไว้ ๘ รูปบ้าง ๑๖ รูปบ้าง ก็ควร. การสมมติภิกษุเหล่านั้น จะทำด้วยกรรมวาจาก็ได้ ด้วยอปโลกนกรรมก็ได้ ควร ทั้งนั้น ภิกษุผู้ได้รับสมมติแล้วเหล่านั้น พึงกำหนดเสนาสนะ.

ก็เรือนเจดีย์ เรือนโพธิ์ เรือนพระปฏิมา ร้านไม้กวาด ร้านเก็บไม้เวจกุฎี โรงอิฐ โรงช่างไม้ ซุ้มประตู โรงน้ำ ศาลาคร่อมทาง ศาลาริมสระเหล่านี้ ไม่ใช่เสนาสนะ.

กุฎีที่อยู่ เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น ถ้ำ มณฑป โคนไม้ กอไผ่ เหล่านี้ จัดเป็นเสนาสนะ. เพราะฉะนั้น ควรให้ถือเสนาสนะเหล่านั้น. และเมื่อจะให้ถือ พึงให้ถือตามนัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในบาลีนี้ว่า เราอนุญาตให้ภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะนับภิกษุก่อน ครั้นนับภิกษุแล้ว ให้นับที่นอน.

ถ้าจีวรปัจจัยมี ๒ ชนิด คือ เป็นของสงฆ์ ๑ เป็นของทายกถวายด้วยศรัทธา ๑. ใน ๒ ชนิดนั้น ภิกษุทั้งหลายปรารถนาจะถือชนิดใดก่อน พึงให้ถือเอาชนิดนั้น แล้วพึงให้ถือเอาชนิดนอกนี้ตั้งต้นแต่ลำดับแห่งชนิดแม้นั้นไป.

พระมหาสุมเถระกล่าวว่า ถ้าเมื่อภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะจะให้ภิกษุถือเสนาสนะด้วยจำนวนบริเวณ* เพราะมีภิกษุน้อย บริเวณอันหนึ่ง มีลาภมาก, ภิกษุผู้อยู่ ได้ไตรจีวร ๑๐ หรือ ๑๒ สำรับ ; พึงแบ่งจีวรนั้น เฉลี่ยในอาวาสอื่น ๆ ที่ไม่มีลาภ ให้ภิกษุทั้งหลายแม้เหล่าอื่นถือเอาก็ได้.

ฝ่ายพระมหาปทุมเถระกล่าวว่า ไม่ควรทำอย่างนั้น อันชนทั้งหลายถวายปัจจัยก็เพื่อประโยชน์แก่การบำรุงอาวาสของตน ; เพราะฉะนั้น ภิกษุเหล่าอื่นพึงเข้าไปในบริเวณ ที่มีลาภมากนั้น. แต่ถ้าพระมหาเถระในบริเวณที่มีลาภมากนั้น คัดค้านว่า ผู้มีอายุ ท่านจงอย่าให้ภิกษุทั้งหลาย ถือเอาอย่างนั้น, จงทำตามคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุศาสน์ไว้ ; จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะให้ภิกษุ

* จุล. ทุติย. ๑๒๗.

ทั้งหลายถือเสนาสนะด้วยจำนวนบริเวณ*, ภิกษุผู้เสนาสนคาหปกะ ไม่ควรงดเพราะคำคัดค้านของพระมหาเถระนั้น พึงกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ภิกษุมีมาก ปัจจัยมีน้อย ควรจะทำความสงเคราะห์ ยังท่านให้ยินยอมแล้ว พึงให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาทีเดียว.

ก็แล ภิกษุผู้ได้รับ สมมติแล้ว เนื้อจะให้ถือเอา พึงไปหาพระมหาเถระแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เสนาสนะถึงแก่ท่าน, ท่านจงถือเอาปัจจัยเถิด. ท่านกล่าวว่า ผู้มีอายุ ปัจจัยของสกุลโน้น และเสนาสนะโน้น ถึงแก่เราหรือ ? พึงกล่าวว่า ถึงขอรับ ท่านจงถือเอาเสนาสนะนั้น ท่านกล่าวว่า ผู้มีอายุ เราถือเอาละ. อย่างนี้ เสนาสนะเป็นอันท่านถือเอาแล้ว.

พระมหาสุมเถระกล่าวว่า แต่ถ้า เมื่อภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ เสนาสนะอันท่านถือเอาแล้วหรือ ? พระมหาเถระกล่าวว่า เราถือเอาแล้ว หรือเมื่อภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ท่านจักถือเอาหรือ ? พระมหาเถระตอบว่า เราจักถือเอา ดังนี้ เสนาสนะไม่เป็นอันถือ.

ฝ่ายพระมหาปทุมเถระแก้ว่า ถ้อยคำเป็นอดีตและอนาคต หรือถ้อยคำเป็นปัจจุบันก็ตามที. อันที่จริง ถ้อยคำเพียงทำให้ได้สติ เพียงเป็นเครื่องทำอาลัยเท่านั้น เป็นประมาณในการถือเสนาสนะนี้; เพราะเหตุนั้น เสนาสนะเป็นอัน พระมหาเถระถือเอาแล้วแท้.

ฝ่ายภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลใด ถือเสนาสนะแล้ว สละปัจจัยเสีย. แม้ปัจจัยที่ภิกษุนั้นสละแล้วนี้ ไม่พึงโอนไปในอาวาสอื่น; พึงคงไว้ในอาวาสนั้นแล. จะให้ภิกษุอื่นซึ่งอยู่ที่โรงเพลิง หรือที่ศาลายาว หรือที่โคนไม้ในบริเวณนั้น แล ถือเอาก็ควร.

* จล. ทุติย. ๑๒๗.

ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลรับว่า จะอยู่ แล้วจักบำรุงเสนาสนะ. ภิกษุนอกนี้รับว่า จักถือเอาปัจจัย แล้วจักบำรุงเสนาสนะ. เสนาสนะจักเป็นอัน ได้รับบำรุงเป็นอันดียิ่ง ด้วยเหตุ ๒ ประการ ด้วยประการฉะนี้.

แต่ในมหาปัจจรีแก้ว่า เมื่อภิกษุผู้ถือผ้าบังสกุล รับเสนาสนะเพื่อประโยชน์ แก่การอยู่ ภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะพึงกล่าวว่า ในเสนาสนะนี้มีปัจจัย นะขอรับ ปัจจัยนั้นสมควรทำอย่างไร ? ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลนั้นพึงกล่าวว่า ภายหลังท่านจงให้ภิกษุอื่นถือเอาเถิด.

แต่ถ้าเธออยู่แต่ไม่พูดว่าอะไรเลย, และทายกทั้งหลายถวายผ้าวางไว้แทบเท้าของเธอผู้จำพรรษาแล้วในเสนาสนะนั้น, ผ้านั้นควรแก่เธอ.

ถ้าพวกทายกกล่าวว่า ผมถวายผ้าจำนำพรรษา ผ้านั้นย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้จำพรรษาในเสนาสนะนั้น.

ส่วนทายกเหล่าใด ไม่มีเสนาสนะ, ถวายแต่ปัจจัยอย่างเดียว สมควรให้ภิกษุผู้จำพรรษาในเสนาสนะที่ไม่มีผ้าจำนำพรรษารับปัจจัยของทายกเหล่านั้น.

ชนทั้งหลายสร้างสถูปแล้ว ให้ภิกษุรับผ้าจำนำพรรษา. ธรรมดาสถูปไม่ใช่เสนาสนะ พึงโอนให้ภิกษุผู้จำพรรษาที่ต้นไม้หรือมณฑปซึ่งใกล้สถูปนั้นรับไป.

ภิกษุนั้นพึงปรนนิบัติเจดีย์. แม้ในต้นโพธิ์ เรือนโพธิ์ เรือนปฏิมา ร้านไม้กวาด ร้านเก็บไม้ เวจกุฎี ซุ้มประตู กุฏีน้ำ โรงน้ำ และโรงไม้สีไฟก็มีนัยเหมือนกัน.

ส่วนหอฉัน เป็นเสนาสนะแท้, เพราะเหตุนั้น สมควรกำหนดให้ภิกษุรูปเดียว หรือหลายรูปถือหอฉันนั้น คำทั้งปวงนี้ท่านกล่าวพิสดารในมหาปัจจรี.

อันภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ พึงให้ภิกษุทั้งหลายถือเสนาสนะ ตั้งแต่อรุณแห่งวันปาฏิบท[๑]ไปจนถึงเพียงที่อรุณใหม่ยังไม่แตก.

จริงอยู่ ความกำหนดกาลนี้ เป็นเขตแห่งการถือเสนาสนะ.

หากว่า เมื่อให้ภิกษุทั้งหลายถือเสนาสนะแต่เช้า ภิกษุอื่นผู้มีใจลังเลมาขอเสนาสนะ. ภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะพึงบอกว่า ท่านผู้เจริญ เสนาสนะถือกันเสร็จแล้ว สงฆ์เข้าพรรษาแล้ว สำนักเป็นที่น่ารื่นรมย์ บรรดาที่ต่าง ๆ มีโคนไม้เป็นต้น ท่านปรารถนาจะอยู่ในที่ใด จงอยู่ในที่นั้นเถิด.

ภิกษุทั้งหลายผู้เข้าพรรษา พึงบอกภิกษุทั้งหลาย ผู้ตั้งวัตรประจำภายในพรรษาแล้วจำพรรษาว่า ท่านทั้งหลายจงผูกไม้กวาดไว้. ถ้าด้ามและซี่เป็นของหาได้ง่าย; ควรผูกไม้กวาดไว้รูปละ ๕-๖ อัน หรือผูกไม้กวาดด้ามไว้รูปละ ๒-๓ อัน. ถ้าเป็นของหายาก พึงผูกไม้กวาดด้ามไว้รูปละอัน สามเณรทั้งหลาย พึงตอกคบเพลิงไว้ ๕-๖ อัน. พึงทำการประพรมด้วยน้ำฝาดในสถานที่อยู่.

ก็แล เมื่อจะตั้งวัตร ไม่พึงตั้งวัตรที่ไม่เป็นธรรมเห็นปานนี้ว่า อย่าเรียนเอง อย่าให้ผู้อื่นเรียน อย่าทำการสาธยาย อย่าให้บรรพชา อย่าให้อุปสมบท อย่าให้นิสัย อย่าทำธัมมัสสวนะ เพราะว่า พวกเราทั้งหมดนี้ ยังเป็นผู้มีธรรมเครื่องเนิ่นช้า จักเป็นผู้ไม่มีธรรมเครื่องเนิ่นช้าทำสมณธรรมเท่านั้น หรือว่า ภิกษุทุกรูปจงสมาทานธุดงค์ ๑๓ อย่าสำเร็จการนอน จงให้คืนและวันล่วงไปด้วยการยืนและจงกรม จงถือมูควัตร[๒] แม้ต้องไปด้วยสัตตาหกรณียะอย่าได้ภัณฑะที่สงฆ์ควรแจก.

๑. วันแรม ๑ ค่ำแห่งเดือนนั้น ๆ นับเป็นวันต้นเดือนของชาวมคธ เพราะนับวันเพ็ญเป็นวันสิ้นเดือน.

๒. ถือการนิ่งไม่พูดกัน คล้ายคนใบ้.

แต่พึงกระทำอย่างนี้ คือ พึงทำวัตรเห็นปานนี้ว่า ธรรมดาปริยัติธรรม ย่อมยังสัทธรรมแม้ ๓ อย่างให้ตั้งมั่น เพราะเหตุนั้น ท่านทั้งหลายจงเรียนบาลี จงให้เรียนบาลีโดยเคารพ จงสาธยายโดยเคารพ อย่าเบียดเสียดภิกษุทั้งหลาย ผู้อยู่ในเรือนบำเพ็ญเพียร จงนั่งภายในสำนัก เรียนบาลี ให้เรียนบาลี ทำการสาธยาย จงทำการฟังธรรมให้สำเร็จ เมื่อให้บรรพชา ต้องชำระให้เรียบร้อยแล้วจึงให้บรรพชา เมื่ออุปสมบท ต้องชำระให้เรียบร้อยแล้ว จึงให้อุปสมบท เมื่อให้นิสัย ต้องชำระให้เรียบร้อย แล้วจึงให้นิสัย ด้วยว่า กุลบุตรแม้ผู้เดียวได้บรรพชาและอุปสมบทแล้ว จักดำรงพระศาสนาทั้งมวลไว้ได้ จงสมาทานธุดงค์เท่าที่สามารถจะสมาทานได้ด้วยเรี่ยวแรงของตน. ขึ้นชื่อว่าตลอดภายในพรรษานี้ ต้องเป็นผู้ไม่ประมาท ต้องปรารภความเพียร ตลอดทั้งวัน และในปฐมยามมัชฌิมยามและปัจฉิมยามแห่งราตรี, ถึงพระมหาเถระทั้งหลายแต่เก่าก่อนก็ได้ตัดกังวลทุกอย่างเสีย บำเพ็ญวัตรคือกัมมัฏฐานภาวนาที่จะพึงประพฤติผู้เดียวในภายในพรรษา. สมควรรู้ประมาณในถ้อยคำที่จะพึงกล่าว กระทำกถาวัตถุ ๑๐ ประการ อสุภะ ๑๐ ประการ อนุสติ ๑๐ ประการ และกถาปรารภอารมณ์ ๓๘. สมควรทำวัตรแก่พวกภิกษุอาคันตุกะ สมควรอปโลกน์ให้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ไปด้วยสัตตาหกรณียะ

อีกประการหนึ่ง พึงเตือนภิกษุทั้งหลายว่า อย่ากล่าวถ้อยคำแย้งกับคำส่อเสียดและคำหยาบ, ต้องนึกถึงศีลทุก ๆ วัน อย่าให้อารักขกัมมัฏฐาน ๔ เสื่อมคลาย จงเป็นผู้มากด้วยมนสิการอยู่.

พึงบอกธรรมเนียมเคี้ยวไม้สีฟัน พึงบอกวัตรคือมารยาท.

เมื่อกำลังไหว้พระเจดีย์หรือต้นโพธิ์ก็ดี เมื่อกำลังบูชาด้วยของหอมและมาลัยก็ดี เมื่อกำลังเอาบาตรเข้าถลกก็ดี ไม่ควรบอก.

พึงบอกธรรมเนียมเที่ยวบิณฑบาต อย่ากล่าวถ้อยคำพาดพิงถึงปัจจัยหรือถ้อยคำไม่ถูกส่วนกัน กับชนทั้งหลายภายในบ้าน.

พึงบอกนิยยานิกกถาแม้มากเห็นปานนี้บ้างว่า ต้องเป็นผู้ระวังอินทรีย์ ต้องบำเพ็ญขันธวัตรและเสขิยวัตร ฉะนี้แล.

อนึ่ง ในวันเข้าพรรษาหลัง และเมื่อประกาศเวลาสงฆ์ประชุมกันแล้ว ใคร ๆ นำผ้ายาว ๑๒ ศอกมาถวายเป็นผ้าจำนำพรรษา ถ้าว่าภิกษุอาคันตุกะเป็นสังฆเถระ พึงถวายแก่ท่าน.

ถ้าเป็นนวกะ ภิกษุผู้ได้รับสมมติพึงเรียนพระสังเถระว่า ท่านผู้เจริญ ถ้าท่านต้องการ ท่านจงสละส่วนที่ ๑ เสีย ถือเอาผ้านี้; ไม่พึงให้แก่ท่านผู้ไม่ยอมสละ.

ก็ถ้าว่า ท่านยอมสละส่วนที่ให้ถือเอาก่อนแล้วถือเอาไซร้ พึงสับเปลี่ยนกัน จำเดิมแต่พระเถระที่ ๒ ไปโดยอุบายนี้แล แล้วให้แก่อาคันตุกะในที่ซึ่งถึงเข้า.

หากว่า ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาก่อนได้ ๆ ผ้า ๒ ผืน หรือ ๓ ผืน หรือ ๔ ผืน หรือ ๕ ผืน. พึงให้เธอยอมสละผ้าที่ได้ไปแล้ว ๆ โดยอุบายนั้น แล้วจึงให้ภิกษุอาคันตุกะ จนกว่าจะเท่ากัน.

ก็แล เมื่อภิกษุอาคันตุกะนั้น ได้ส่วนเท่ากันแล้ว ส่วนย่อยที่ยังเหลือพึงแถมให้ในเถรอาสน์.

สมควรจะทำกติกากัน ไว้ว่า เมื่อลาภเกิดขึ้นแล้ว จะเต็มใจ แจกกันตามลำดับ ที่มีอยู่.

ถ้าเป็นสมัยที่มีภิกษุฝืดเคือง ภิกษุทั้งหลายผู้เข้าพรรษาในวัสสูปนายิกาทั้ง ๒ ลำบากด้วยภิกษา จึงพูดกันว่า ผู้มีอายุ ก็พวกเราอยู่ในที่นี้ ย่อม

ลำบากด้วยกันทั้งหมด, ดีละ เราแบ่งกันเป็น ๒ ส่วน. ที่แห่งญาติและคนปวารณา ของภิกษุเหล่าใดมีอยู่ ภิกษุเหล่านั้นจงอยู่ในที่แห่งญาติและคนปวารณานั้นแล้ว จงมาปวารณาถือเอาผ้าจำนำพรรษาที่ถึงแก่ตน.

ในภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่าใด อยู่ในที่แห่งญาติและแก่ปวารณานั้นแล้วมาเพื่อปวารณา, พึงทำอปโลกนกรรมให้ผ้าจำนำพรรษาแก่ภิกษุเหล่านั้น.

จริงอยู่ ภิกษุเหล่านั้น แม้ยินดีอยู่ก็หาได้เป็นเจ้าของแห่งผ้าจำนำพรรษาใน ฝ่ายพวกภิกษุ ผู้เจ้าถิ่นแม้บ่นอยู่ว่า จะไม่ให้ ย่อมไม่ได้เหมือนกัน.

แต่ในกุรุนทีแก้ว่า ภิกษุทั้งหลายจะพึงทำกติกาวัตรกันว่า หากว่ายาคูและภัตรในที่นี้ จะไม่เพียงพอแก่พวกเราทั่วกันไซร้, ท่านทั้งหลายจงอยู่ในที่แห่งภิกษุผู้ชอบพอกันแล้วจงมา, จักได้ผ้าจำนำพรรษาที่ถึงแก่พวกท่าน. ถ้าภิกษุรูปหนึ่ง ค้านกติกาวัตรนั้นไซร้เป็นอันคัดค้านชอบ. ถ้าไม่ค้าน กติกาเป็นอันทำชอบ; ภายหลังต้องอปโลกน์ให้แก่ภิกษุเหล่านั้น ผู้อยู่ในที่แห่งญาติและคนปวารณาแล้วมาแล้ว, ในเวลาอปโลกน์ไม่ยอมให้ค้าน.

ท่านกล่าวอีกว่า ก็ถ้าว่า เมื่อผ้าจำนำพรรษาไม่ถึงแก่ภิกษุบางพวกในบรรดาภิกษุผู้จำพรรษา, ภิกษุทั้งหลายพึงทำกติกากันว่า สงฆ์ยินดีจะให้ผ้าจำนำพรรษาของภิกษุผู้ขาดพรรษา และผ้าจำนำพรรษาซึ่งเกิดขึ้นในบัดนี้ แก่ภิกษุเหล่านั้น เมื่อได้ตั้งกติกาไว้อย่างนี้แล้ว ผ้าจำนำพรรษาย่อมเป็นเหมือนได้ให้พวกเธอถือเอาแล้ว เหมือนกัน; ทั้งต้องให้ผ้าที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ แก่พวกเธอด้วย.

ภิกษุผู้จัดตั้งน้ำฉันปัดกวาดทางไปวิหาร ลานเจดีย์ และลานโพธิ์เป็นต้น รดน้ำที่ต้นโพธิ์ตลอดไตรมาสแล้วหลีกไปเสียก็ดี ลาสิกขาเสียก็ดี คงได้ผ้าจำนำพรรษาเหมือนกัน. เพราะผ้าจำนำพรรษานั้นอันภิกษุนั้น ได้แล้วดุจทำให้เป็นค่าจ้าง.

อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ส่วนผ้าจำนำพรรษาที่เป็นของสงฆ์ซึ่งทำอุปโลกนกรรมแล้วแจกกัน แม้ภิกษุลาสิกขาภายในพรรษา ย่อมได้เหมือนกัน แต่ไม่ยอมให้ถือเอาด้วยอำนาจปัจจัย.

หากว่า ภิกษุผู้จำพรรษาเสร็จแล้ว เตรียมจะไปสู่ทิศ ได้ถือเอากัปปิย-ภัณฑ์แต่บางสิ่งจากมือของภิกษุผู้อยู่ในอาวาสแล้วสั่งว่า ผ้าจำนำพรรษาของเรามีในสกุลโน้น ท่านจงถือเอาผ้าจำนำพรรษานั้นที่ถึงแล้ว ดังนี้แล้ว ลาสิกขาบทเสียในที่ซึ่งตนไปแล้ว. ผ้าจำนำพรรษาย่อมเป็นของสงฆ์ แต่ถ้าภิกษุนั้น ให้พาพวกชาวบ้านรับรองต่อหน้าแล้วจึงไป ภิกษุผู้อยู่อาวาสย่อมได้.

เมื่อทายกสั่งไว้ว่า ข้าพเจ้าทั้งหลาย ถวายผ้าจำนำพรรษานี้ แก่ภิกษุผู้จำพรรษาแล้ว ในเสนาสนะของพวกข้าพเจ้า, เสนาสนะนั้น อันเสนาสนะคาหาปกะให้ภิกษุใดถือเอา, ย่อมเป็นของภิกษุนั้นแล.

ก็ถ้าว่า บุตรและธิดาเป็นต้นของเจ้าของเสนาสนะ นำผ้าเป็นอันมากมากล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงให้ในเสนาสนะของพวกข้าพเจ้า ดังนี้ เพื่อต้องการจะให้เป็นที่พอใจของเจ้าของเสนาสนะ สำหรับภิกษุผู้จำพรรษาในเสนาสนะนั้น พึงให้ผืนเดียวเท่านั้น. ผ้าที่เหลือเป็นของสงฆ์, พึงให้ภิกษุทั้งหลายถือตามลำดับผ้าจำนำพรรษา. เมื่อลำดับไม่มี พึงให้ถือเอาตั้งแต่เถรอาสน์ลงมา.

แม้ในผ้าจำนำพรรษา ที่ทายกนำผ้าจำนวนมากมาด้วยจิตเลื่อมใสซึ่งอาศัยภิกษุผู้จำพรรษาในเสนาสนะนั่นแลเกิดขึ้นแล้ว ถวายว่า ข้าพเจ้าถวายแก่เสนาสนะ ดังนี้ ก็มีนัยเหมือนกัน.

ก็ถ้าว่า ทายกวางไว้แทบเท้าแล้วกล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายแก่ภิกษุนั่น; ผ้าทั้งหมดย่อมเป็นของภิกษุนั้นเท่านั้น.

ในเรือนของทายกคนหนึ่ง มีผ้าจำนำพรรษา ๒ ผืน ส่วนที่ ๑ เป็นของที่ให้สามเณรถือเอาแล้ว ส่วนที่ ๒ ต้องให้ในเถรอาสน์.

ทายกนั้น ส่งผ้าสาฎก ๑๐ ศอกผืนหนึ่ง ๘ ศอกผืนหนึ่ง มาว่า ท่านจงถวายผ้าจำนำพรรษาที่ถึงแล้ว แก่ภิกษุทั้งหลาย. พึงเลือกให้ส่วนดีแก่สามเณร แล้วให้ส่วนรองในเถรอาสน์.

แต่ถ้า เขานำไปเรือนทั้ง ๒ รูป ให้ฉัน แล้ว วางไว้แทบเท้าเองทีเดียว ; ผืนใดเขาถวายแล้วแก่รูปใด ผืนนั้นแลย่อมเป็นของรูปนั้น ต่อแต่นี้ไป เป็นนัยที่มาแล้วในมหาปัจจรี.

ผ้าจำนำพรรษาในเรือนแห่งทายกคนหนึ่ง ถึงแก่สามเณรหนุ่ม. ถ้าเขาถามว่า ผ้าจำนำพรรษาของข้าพเจ้าถึงแก่ใคร ? อย่าบอกว่า ถึงแก่สามเณร พึงบอกว่า ท่านจักทราบในเวลาถวายแล้ว ในวันถวายพึงส่งพระมหาเถระรูปหนึ่งไปนำเอามา.*

หากว่า ผ้าจำนำพรรษาถึงแก่ผู้ใด, ผู้นั้น ลาสิกขาเสีย หรือมรณภาพเสียไซร้, และชาวบ้านเขาถามว่า ผ้าจำนำพรรษาของพวกข้าพเจ้าถึงแก่ใคร, พึงบอกแก่เขาตามเป็นจริง.

ถ้าว่า เขากล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายแก่ท่าน ; ผ้านั้น ย่อมถึงแก่ภิกษุนั้น.

ถ้าเขาถวายแก่สงฆ์หรือแก่คณะ, ย่อมถึงแก่สงฆ์หรือแก่คณะ.

หากว่า ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษา เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลล้วนทั้งนั้น ; ผ้าจำนำพรรษาที่เขานำมาถวายแล้ว พึงทำให้เป็นเสนาสนบริขารเก็บไว้, หรือพึงทำให้เป็นหมอนเป็นต้นเสีย ฉะนี้แล. นี้เป็นวัตรสำหรับผู้เจ้าถิ่น.

เสนาสนคาหวินิจฉัย จบ

* ทำอย่างนี้ไม่เป็น อุชุปฏิปนฺโน กระมัง ?

[ว่าด้วยการถือเสนาสนะระงับ]

วินิจฉัยในเรื่องพระอุปนันทะ. ในคำว่า **ตตฺถ ตยา โมฆปุริส คหิตํ , อิธ มุกฺกํ , อิธ คหิตํ , ตตฺร มุกฺกํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เสนาสนะใดในกรุงสาวัตถีนั้น อันเธอถือเอาแล้ว เสนาสนะนั้น ย่อมเป็นอันเธอผู้ถืออยู่นั่นแล สละเสียแล้วในคามกาวาสนี้.

อนึ่ง เมื่อเธอกล่าวอยู่ว่า ผู้มีอายุ บัดนี้เราสละเสนาสนะในคามกาวาสนี้ ดังนี้ เสนาสนะนั้น เป็นอันเธอสละแล้วแม้ในคามกาวาส นั้น ด้วยประการอย่างนี้ เธอเป็นคนภายนอก ในอาวาสทั้ง ๒.

ส่วนวินิจฉัยในคำนี้ พึงทราบดังนี้ :-

การถือย่อมระงับเพราะการถือ. อาลัยย่อมระงับเพราะการถือ. การถือย่อมระงับเพราะอาลัย. อาลัยย่อมระงับเพราะอาลัย.

อย่างไร ? ภิกษุบางรูปในศาสนานี้ ถือเสนาสนะในวัดหนึ่งแล้วไปสู่วัดใกล้เคียง ถือเสนาสนะในวัดนั้นอีก ในวันเข้าพรรษา, การถือครั้งแรกของภิกษุนั้น ย่อมระงับเพราะการถือ (ครั้งหลัง) นี้.

ภิกษุอีกรูปหนึ่งกระทำเพียงอาลัยว่า เราจักอยู่ในวัดนี้ แล้วไปสู่วัดใกล้เคียง ถือเสนาสนะในวัดนั้นแล. อาลัยที่มีก่อนของภิกษุนั้น ย่อมระงับเพราะการถือนี้.

รูปหนึ่งถือเสนาสนะหรือทำอาลัยว่า เราจักอยู่ในที่นี้ แล้วไปสู่วัดใกล้เคียง ถือเสนาสนะในวัดนั้น หรือทำอาลัยว่า บัดนี้ เราจักอยู่ในที่นี้แล ; ด้วยประการอย่างนี้ การถือของเธอ ย่อมระงับ เพราะอาลัยบ้าง อาลัยของเธอย่อมระงับเพราะอาลัยบ้าง.

ภิกษุย่อมตั้งอยู่ในการถือหรือในอาลัยครั้งหลัง ๆ ในที่ทั้งปวง.

อนึ่ง ภิกษุใด ถือเสนาสนะในวัดหนึ่งแล้ว ไปด้วยคิดว่า เราจักอยู่ในวัดอื่น ; ในขณะที่ภิกษุนั้นก้าวล่วงอุปจารสีมาไป การถือเสนาสนะย่อมระงับ.

แต่หากว่า ภิกษุไปด้วยตั้งใจว่า ถ้าในวัดนั้นจักมีความสำราญ เราจักอยู่, ถ้าไม่มี เราจักมา ดังนี้ ทราบว่าไม่มีความสำราญ จึงกลับมาในภายหลัง เช่นนี้ สมควร.

[ว่าด้วยภิกษุผู้มีอาสนะเสมอกัน]

ภิกษุใดเป็นผู้ใหญ่กว่ากัน หรือเป็นเด็กกว่ากันเพียง ๒ พรรษา ภิกษุนั้น ชื่อว่าผู้มีภายใน ๓ พรรษา ในคำว่า **ติวสฺสนฺตเรน** นี้.

ฝ่ายภิกษุใด เป็นผู้ใหญ่กว่ากัน หรือเป็นเด็กกว่าเพียงพรรษาเดียว ก็หรือว่า ภิกษุใดมีพรรษาเท่ากัน ไม่มีคำจะพึงกล่าวในภิกษุนั้นเลย. จริงอยู่ ภิกษุทั้งหมดนี้ ย่อมได้เพื่อนั่งเป็นคู่ ๆ กันบนเตียงหรือบนตั่งอันเดียวกัน.

ที่นั่งใด พอแก่ ๓ คน, ที่นั่งนั้น จะเป็นของเคลื่อนที่ได้ หรือเคลื่อนที่ไม่ได้ก็ตามที่ ; ย่อมได้เพื่อนั่งบนที่นั่งเห็นปานนั้น. ใช่แต่เท่านั้น บนแผ่นกระดาน จะนั่งร่วมแม้กับอนุปสัมบัน ก็ควร.

[ว่าด้วยคิหิวิกัติ]

บทว่า **หตฺถินขกํ** คือ ตั่งประดิษฐานอยู่บนกระพองเศียรแห่งช้างทั้งหลาย.

ได้ยินว่า คำว่า หัตถินขกะนี้ เป็นชื่อแห่งปราสาทที่ทำอย่างนั้น.

หลายบทว่า **สพฺพํ ปาสาทํ ปริโภคํ** มีความว่า บานหน้าต่าง เตียงตั่ง พัดใบตาล วิจิตรด้วยทองและเงินเป็นต้น ก็ดี หม้อน้ำ ขันน้ำทำด้วยทองและเงินก็ดี หรือว่าเครื่องใช้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งจำหลักลวดลายงดงามก็ดี ควรทุกอย่าง.

ชนทั้งหลายกล่าวว่า ข้าพเจ้าให้ทาส ทาสี นา สวน โค กระบือ แก่ปราสาท. ไม่มีกิจจะรับแผนกหนึ่ง เมื่อรับปราสาท ก็เป็นอันรับไว้ด้วยแท้. จะใช้สอยผ้าปูลาดโกเชาว์เป็นต้น บนเตียงและตั่ง ในกุฏีเป็นของส่วนตัวบุคคล ไม่ควร.

แต่ที่เขาปูลาดไว้บนธรรมาสน์ ย่อมได้เพื่อใช้สอยโดยทำนองคิหิวิกัติ. แม้บนธรรมาสน์นั้น ไม่ควรนอน.

[ว่าด้วยครุภัณฑ์]

บทว่า **ปณฺจิมานิ** มีความว่า ครุภัณฑ์ทั้งหลาย ว่าด้วยอำนาจหมวดมี ๕ หมวด. ก็ครุภัณฑ์เหล่านี้ ว่าด้วยอำนาจรวม ย่อมมีมากหลาย

บรรดาครุภัณฑ์เหล่านั้น สวนดอกไม้หรือสวนผลไม้ ชื่ออาราม. โอกาสที่เขากำหนดทั้งไว้ เพื่อประโยชน์แก่อารามเหล่านั้นเอง หรือเมื่ออารามเหล่านั้นร้างไปแล้ว ภูมิภาคเก่าแห่งอารามนั้น ชื่ออารามวัตถุ.

เสนาสนะมีปราสาทเป็นต้น ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อวิหาร.

โอกาสเป็นที่ประดิษฐานเสนาสนะ มีปราสาทเป็นต้นนั้น ชื่อวิหารวัตถุ.

บรรดาเตียง ๔ ชนิดที่กล่าวแล้วในหนหลังเหล่านี้ คือ เตียงมีแม่แคร่สอดเข้าในขา, เตียงมีปลายเท้าร้อยด้วยไม่สลัก, เตียงมีขางอดังก้ามปู, เตียงมีขาจดแม่แคร่, ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่าเตียง.

บรรดาตั่ง ๔ ชนิด มีตั่งมีแม่แคร่สอดเข้าในขาเป็นต้น ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่าตั่ง.

บรรดาฟูก ๕ ชนิด มีฟูกที่ยัดด้วยขนสัตว์เป็นต้น ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่าฟูก.

บรรดาหมอนมีประการดังกล่าวแล้ว ชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่าหมอน.

หม้อที่ทำด้วยโลหะ ชนิดใดชนิดหนึ่ง เป็นเหล็กก็ตาม เป็นทองแดงก็ตาม ชื่อว่าหม้อโลหะ. แม้ในอ่างโลหะเป็นต้น ก็มีนัยเหมือนกัน. ก็ในอ่างโลหะเป็นต้นนี้ ไหเรียกว่าอ่าง, หม้อน้ำเรียกว่าขวด. กระทะนั้นเองเรียกว่ากระทะ. ในเครื่องมือมีพร้าโต้เป็นต้น และในเครื่องใช้มีเถาวัลย์เป็นต้น ขึ้นชื่อว่าสิ่งที่รู้จักยาก ย่อมไม่มี.

พระโลกนาถผู้มีจักษุปราศจากมลทิน ๕ ดวง ทรงประกาศครุภัณฑ์ ๒๕ อย่าง โดยหมวด ๕ อย่างนี้ คือ ๒ หมวดสงเคราะห์ครุภัณฑ์ หมวดละ ๒ สิ่ง, หมวดที่ ๓ นับครุภัณฑ์ได้ ๔ สิ่ง หมวดที่ ๔ มี ๙ สิ่ง, หมวดที่ ๕ จำแนกเป็น ๘ สิ่ง ด้วยประการฉะนี้.

วินิจฉัยกถาในครุภัณฑ์นั้น พึงทราบดังต่อไปนี้ :-

ก็ครุภัณฑ์แม้ทั้งปวงนี้ แม้ในเสนาสนักขันธกะนี้ ท่านกล่าวว่า ไม่ควรแจก. ส่วนในคัมภีร์ปริวารมาแล้วว่า:

ครุภัณฑ์ ๕ หมวด พระพุทธเจ้าผู้แสวงคุณใหญ่ตรัสว่า ไม่ควรสละ ไม่ควรแจก. แต่ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้สละ ผู้ใช้สอย ; ปัญหาข้อนี้ ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว.

เพราะเหตุนั้น พึงทราบอธิบายในคำนี้ อย่างนี้ว่า ครุภัณฑ์นี้ ที่ว่าไม่ควรสละ ไม่ควรแจก ด้วยอำนาจขาดตัวนั้น แต่เมื่อภิกษุผู้สละและใช้สอยด้วยอำนาจการแลกเปลี่ยน ไม่เป็นอาบัติ.

อนุปุพพีกถาในครุภัณฑ์นั้น ดังนี้: -

ไม่ควรน้อมครุภัณฑ์แม้ทั้ง ๕ ชนิดนี้เข้าไป เพื่อประโยชน์แก่จีวรบิณฑบาตและเภสัชก่อน. แต่จะเอาถาวรวัตถุแลกกับถาวรวัตถุและเอาครุภัณฑ์แลกกับครุภัณฑ์ ควรอยู่.

ส่วนในถาวรวัตถุ, ถาวรวัตถุเห็นปานนี้ คือ นา ที่นา บึงเหมือง ภิกษุจะจัดการหรือจะรับหรือจะอนุมัติแทนสงฆ์ ไม่ควร.

ถาวรวัตถุนั้น อันกัปปิยการกนั่นแลจัดการ, กัปปิยภัณฑ์ได้มาจากถาวรวัตถุเห็นปานนั้น ควรอยู่.

อนึ่ง จะเอาอารามแลกถาวรวัตถุทั้ง ๔ อย่างนี้ คือ อาราม อารามวัตถุ วิหาร วิหารวัตถุ ควรอยู่.

[ปริวัตนนัย]

ปริวัตนนัยในครุภัณฑ์ ๔ อย่างมีอารามเป็นต้น นั้น ดังนี้:-.

สวนมะพร้าวของสงฆ์อยู่ไกล, ทั้งพวกกัปปิยการกกินเสียมากกว่ามาก, แม้ที่ไม่ได้กินก็ต้องชักออกให้ค่าจ้างเกวียนเสีย นำมาถวายน้อย เต็มที.

ส่วนคนเหล่าอื่นที่อยู่ในบ้านซึ่งไม่ไกลสวนนั้น มีสวนอยู่ใกล้วัด. เขาเข้าไปหาสงฆ์ขอเอาสวนของตนแลกเอาสวนนั้น สงฆ์พึงอปโลกน์ว่า สงฆ์เห็นชอบ แล้วรับเถิด.

ถึงแม้ว่า สวนของพวกภิกษุมีต้นไม้ตั้งพันต้น, สวนของชาวบ้านมีต้นไม้ห้าร้อย ; (ถ้ามีผลมากกว่า) ก็ไม่ควรเกี่ยงว่า สวนของท่านเล็ก. เพราะสวนนี้เล็กก็จริง, แต่ที่แท้ สวนนี้ย่อมให้ผลมากกว่าสวนนอกจากนี้.

ถึงแม้ว่า สวนนี้จะให้ผลเท่า ๆ กัน, แม้อย่างนั้นจะยอมรับด้วยมุ่งหมายว่า สามารถบริโภคได้ทุกขณะที่ต้องการ ก็ควร.

แต่ถ้า สวนของพวกชาวบ้านมีต้นไม้มากกว่า, พึงกล่าวว่า ต้นไม้ของพวกท่านมีมากกว่ามิใช่หรือ ? ถ้าเขาตอบว่า ส่วนที่เกินเลยไป จงเป็นบุญของพวกข้าพเจ้า ๆ ถวายสงฆ์. สมควรให้ภิกษุสงฆ์ทราบแล้วจึงรับไว้.

ต้นไม้ของพวกภิกษุมีผล. ต้นไม้ของพวกชาวบ้านยังไม่ทันเผล็ดผล, พึงยอมรับแท้ ด้วยเล็งเห็นว่า ต้นไม้ของพวกชาวบ้าน ยังไม่เผล็ดผลก็จริง แต่ไม่นานก็จักเผล็ดผล.

ต้นไม้ของพวกชาวบ้านมีผล, ต้นไม้ของพวกภิกษุยังไม่ทันเผล็ดผล พึงกล่าวว่า ต้นไม้ของพวกท่านมีผลมิใช่หรือ ? ถ้าเขาถวายว่า รับเถิด ท่านผู้เจริญ จักเป็นบุญแก่พวกข้าพเจ้า. สมควรให้ภิกษุสงฆ์ทราบแล้วรับไว้. อารามกับอารามพึงแลกกันด้วยประการฉะนี้. อารามวัตถุก็ดี วิหารก็ดี วิหารวัตถุก็ดี กับอารามพึงแลกกัน โดยนัยนี้ แล.

อนึ่ง อาราม อารามวัตถุ วิหาร และวิหารวัตถุ ก็พึงแลกกับอารามวัตถุ ที่ใหญ่ก็ตาม เล็กก็ตาม โดยนัยนี้ เหมือนกันฉะนี้แล.

วิหารกับวิหารจะแลกกันอย่างไร เรือนของสงฆ์อยู่ภายในบ้าน ปราสาทของชาวบ้านอยู่กลางวัด ทั้ง ๒ อย่างว่าโดยราคาเป็นของเท่ากัน. หากว่า ชาวบ้านขอเอาปราสาทนั้นแลกเรือนนั้นสมควรรับ

เรือนของพวกภิกษุมีราคามากกว่า. และเมื่อภิกษุกล่าวว่า เรือนของพวกเรามีราคามากกว่า, เขาตอบว่า เรือนของพวกท่านมีราคา มากกว่าก็จริง แต่ไม่สมควรแก่บรรพชิต บรรพชิตไม่สามารถอยู่ในเรือนนั้นได้; ส่วนเรือนนี้สมควร ขอท่านทั้งหลายจงรับเถิด; แม้อย่างนี้ ก็ควรรับ.

ถ้าเรือนของชาวบ้าน, มีราคามาก ภิกษุพึงกล่าวว่า เรือนของพวกท่าน มีราคามากมิใช่หรือ แต่เมื่อเขาตอบว่า ช่างเถิดท่านผู้เจริญ, จักเป็นบุญแก่พวกข้าพเจ้า, โปรดรับเถิด ดังนี้สมควรรับ.

วิหารกับวิหาร พึงแลกกันอย่างนี้. วิหารวัตถุก็ดี อารามก็ดี อารามวัตถุก็ดี พึงแลกกับวิหาร โดยนัยนี้แล.

อนึ่ง วิหาร วิหารวัตถุ อารามและอารามวัตถุ ก็พึงแลกกับวิหาร-วัตถุ ที่มีราคามากก็ตาม มีราคาน้อยก็ตาม โดยนัยนี้เหมือนกันฉะนี้แล พึงทราบการแลกถาวรวัตถุกับถาวรวัตถุอย่างนี้ก่อน.

ส่วนวินิจฉัยในการแลกครุภัณฑ์กับครุภัณฑ์ พึงทราบดังต่อไปนี้:-

เตียงตั่งจะใหญ่หรือเล็กก็ตาม โดยที่สุดมีเท้าเพียง ๔ นิ้ว แม้ที่พวกเด็กชาวบ้านซึ่งยังเล่นในโรงฝุ่นทำ ย่อมเป็นครุภัณฑ์ จำเดิม แต่เวลาที่ถวายสงฆ์แล้ว.

แม้ถ้าพระราชาและราชมหาอมาตย์เป็นต้น ถวายเพียงคราวเดียวเท่านั้น ทั้งร้อยเตียงหรือพันเตียง, เตียงที่เป็นกัปปิยะทั้งหมดพึงรับไว้. ครั้นรับแล้วพึงแจกตามลำดับผู้แก่ ว่า ท่านจงใช้สอยโดยเป็นเครื่องใช้ของสงฆ์. อย่าให้เป็นส่วนตัวบุคคล. แม้จะตั้งเตียงที่เกินไว้ในเรือนคลังเป็นต้นแล้ว เก็บบาตรจีวร ก็ควร.

เตียงที่เขาถวายนอกสีมา ว่า ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์ ดังนี้ พึงให้ไว้ในสถานที่อยู่ของพระสังฆเถระ. ถ้าในสถานที่อยู่ของพระสังฆเถระนั้น มีเตียงมาก, ไม่มีการที่ต้องใช้เตียง ; ในสถานที่อยู่ของภิกษุใด มีการที่ต้องใช้เตียง, พึงให้ไว้ในสถานที่อยู่ของภิกษุนั้นสั่งว่า ท่านจงใช้สอยเป็นเครื่องใช้สอยของสงฆ์.

เตียงมีราคามาก คือ ตีราคาตั้งร้อยหรือพันกหาปณะ จะแลกเตียงอื่นย่อมได้ตั้งร้อยเตียง ควรแลกเอาไว้. มิใช่แต่เตียงเดียวเท่านั้น แม้อาราม อารามวัตถุ วิหาร วิหารวัตถุ ตั่ง ฟูกและหมอน ก็ควรแลก. แม้ในตั่งฟูกและหมอนก็นัยนี้. แม้ในเตียงตั่งฟูกหมอนเหล่านี้ สิ่งที่เป็นกัปปิยะและอกัปปิยะมีนัยดังกล่าวแล้วนั่นแล.

ในกัปปิยะและอกับบปิยะนั้น ที่เป็นอกัปปิยะไม่ควรใช้สอย. ที่เป็นกัปปิยะ พึงใช้สอยเป็นเครื่องใช้ของสงฆ์. ที่เป็นอกัปปิยะหรือที่เป็นกัปปิยะมี

ค่ามาก พึงแลกเอาวัตถุที่กล่าวแล้วไว้. ขึ้นชื่อว่าฟูกและหมอน ที่ไม่จัด เป็นครุภัณฑ์ ย่อมไม่มี.

ครุภัณฑ์ ๓ อย่างนี้ คือ หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระทะโลหะจะใหญ่หรือเล็กก็ตาม โดยที่สุดแม้จุน้ำเพียงฟายมือหนึ่ง ย่อมเป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน.

ส่วนขวดโลหะที่ทำด้วยเหล็ก ทองแดง สำริด ทองเหลืองอย่างใดอย่างหนึ่ง จุน้ำได้บาทหนึ่ง ในเกาะสิงหล แจกกันได้.

ที่ชื่อว่าบาทหนึ่ง จุน้ำประมาณ ๕ ทะนานมคธ. ที่จุน้ำเกินกว่านั้น เป็นครุภัณฑ์, ภาชนะโลหะที่มาในบาลีเท่านี้ก่อน.

ส่วนน้ำเต้าทอง กระโถน กระบวย ทัพพี ช้อน ถาด จาน ชาม ผอบ อั้งโล่ และทัพพีตักควันเป็นต้น แม้มิได้มาในบาลี จะเล็กหรือใหญ่ก็ตาม เป็นครุภัณฑ์หมดทุกอย่าง. แต่ภัณฑะเหล่านี้ คือ บาตรเล็ก ภาชนะทองแดง เป็นของควรแจกกันได้ ภาชนะกาววาวที่ทำด้วยสำริดหรือทองเหลือง ควรใช้สอยเป็นเครื่องใช้ของสงฆ์. หรือเป็นคิหิวิกัติ ไม่ควรใช้สอย เป็นเครื่องใช้ส่วนตัวบุคคล.

ในมหาปัจจรีแก้ว่า ภาชนะสำริดเป็นต้น ที่เขาถวายสงฆ์จะรักษาไว้ใช้เองไม่ควร, พึงใช้สอยโดยทำนองคิหิวิกัติเท่านั้น ส่วนในสิ่งของโลหะที่เป็นกัปปิยะแม้อื่น ยกเว้น ภาชนะกาววาวเสีย กล่องยาทา ไม้ป้ายยาตา ไม้ควักหูเข็ม เหล็กจาร มีดน้อย เหล็ก หมาด กุญแจ ลูกดาล ห่วงไม้เท้า กล้องยานัตถุ์ สว่าน รางโลหะ แผ่นโลหะ แท่งโลหะ สิ่งของโลหะที่ทำค้างไว้แม้อย่างอื่น เป็นของควรแจกกันได้.

ส่วนกล้อง ยาสูบ ภาชนะโลหะ โคมมีด้าม โคมตั้ง โคมแขวน รูปสตรี รูปบุรุษ และรูปสัตว์เดียรัจฉานหรือสิ่งของโลหะเหล่าอื่น พึงติดไว้ตามฝาหรือ

หลังคาหรือบานประตูเป็นต้น, สิ่งของโลหะทั้งปวง โดยที่สุดจนกระทั่งตะปูย่อมเป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน แม้ตนเองได้มาก็ไม่ควรเก็บไว้ใช้อย่างเครื่องใช้ส่วนตัวบุคคล. ควรใช้อย่างเครื่องใช้ของสงฆ์ หรือใช้เป็นคิหิวิกัติ.

แม้ในสิ่งของดีบุก ก็มีนัยเหมือนกัน. จานและขันเป็นต้นที่ทำด้วยหินอ่อน เป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน, ส่วนหม้อหรือภาชนะน้ำมันที่ใหญ่ เกินกว่าจุน้ำมันบาทหนึ่งขึ้นไปเท่านั้น เป็นครุภัณฑ์.

ภาชนะทองคำ เงิน นาก และแก้วผลึก และเป็นคิหิวิกัติ ก็ไม่ควร, ไม่จำต้องกล่าวถึงใช้อย่างเครื่องใช้ของสงฆ์ หรืออย่างเครื่องใช้ส่วนตัวบุคคล. แต่ด้วยเครื่องใช้สำหรับเสนาสนะ สิ่งของทุกอย่างทั้งที่ควรจับต้อง ทั้งที่ไม่ควรจับต้อง จะใช้สอยก็ควร.

ในมีดเป็นต้น มีดที่ไม่อาจใช้ทำการใหญ่อย่างอื่นได้ ยกการตัดไม้สีฟัน หรือการปอกอ้อยเสีย เป็นของควรแจกกันได้. มีดที่ทำด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งใหญ่กว่านั้น เป็นครุภัณฑ์.

ส่วนขวาน โดยที่สุดแม้เป็นขวานสำหรับตัดเอ็นของพวกแพทย์ย่อมเป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน.

ในผึ่งมีวินิจฉัยเช่นขวานนั่นเอง. ส่วนผึ่งที่ทำโดยสังเขปว่า เป็นอาวุธเป็นอนามาส.

จอบโดยที่สุด แม้ขนาด ๔ นิ้ว ย่อมเป็นครุภัณฑ์แท้.

สิ่ว มีปากเป็นเหลี่ยมก็ดี มีปากเป็นรางก็ดี โดยที่สุดแม้เหล็กเจาะด้ามไม้กวาด เป็นของเข้าด้ามไว้ เป็นครุภัณฑ์แท้. แต่เหล็กเจาะด้ามไม้กวาดไม่มีด้าม มีแต่ตัวเท่านั้น เป็นของอาจใส่ฝักรักษาไว้ได้ เป็นของควรแจก. แม้เหล็กแหลมก็สงเคราะห์ด้วยสิ่งนั้นเอง.

มีดเป็นต้น เป็นของที่ชนเหล่าใดถวายไว้ในวิหาร, ถ้าชนเหล่านั้นเมื่อถูกไฟไหม้เรือน หรือถูกโจรปล้น จึงกล่าวว่า ท่านผู้เจริญจงให้เครื่องมือแก่พวกข้าพเจ้าเถิด, แล้วจักคืนให้อีก, ควรให้. ถ้าเขานำมาส่ง, อย่าพึงห้าม, แม้เขา. ไม่นำมาส่งก็ไม่พึงทวง.

เครื่องมือทำด้วยโลหะทุกอย่าง มีทั่ง ค้อน คีม และคันชั่งเป็นต้น ของช่างไม้ ช่างกลึง ช่างสาน ช่างแก้ว และช่างบุบาตร เป็นครุภัณฑ์จำเดิมแต่กาลที่ถวายสงฆ์แล้ว. แม้ในเครื่องมือของช่างดีบุก ช่างหนัง ก็มีนัยเหมือนกัน.

ส่วนความที่แปลกกันดังนี้:-

เครื่องมือเหล่านั้น คือ ในพวกเครื่องมือของช่างดีบุกเล่า มีดตัดดีบุก ในพวกเครื่องมือของช่างทอง มีดตัดทอง ในพวกเครื่องมือของช่างหนึ่ง มีดเล็กสำหรับตัดหนังที่ฟอกแล้ว เป็นสิ่งที่ควรแจก.

แม้ในเครื่องมือของกัลบกและช่างชุน เว้นกรรไกรใหญ่ แหนบใหญ่ และมีดใหญ่เสีย ควรแจกทุกอย่าง. กรรไกรใหญ่เป็นต้น เป็นครุภัณฑ์.

วินิจฉัยในเถาวัลย์เป็นต้น พึงทราบดังนี้:-

เถาวัลย์ชนิดหนึ่ง มีหวายเป็นต้น ประมาณเพียงครึ่งแขน ที่เขาถวายสงฆ์ก็ตาม ที่เกิดขึ้นในธรณีสงฆ์นั้นก็ตาม ซึ่งสงฆ์รักษาปกครองไว้ เป็นครุภัณฑ์.

เถาวัลย์นั้น เมื่อการงานของสงฆ์และการงานที่เจดีย์ทำเสร็จแล้ว ถ้าเป็นของเหลือ, จะน้อมเข้าไปในการงานส่วนตัวบุคคลบ้าง ก็ควร. แต่เถาวัลย์ที่สงฆ์ไม่รักษาไม่เป็นครุภัณฑ์เลย.

เชือกหรือพวนที่ทำเสร็จด้วยด้าย ปอ ป่าน เสี้ยนมะพร้าวและหนัง ก็ดี เชือกเกลียวเดียวหรือ ๒ เกลียว ที่เขาฟั่นป่านหรือเสี้ยนมะพร้าวทำก็ดี ย่อมเป็นครุภัณฑ์ จำเดิมแต่เวลาที่เขาถวายสงฆ์แล้ว.

ส่วนด้ายที่เขามิได้ฟั่นถวาย และปอป่านแลเสี้ยนมะพร้าวแจกกันได้.

อนึ่ง เชือกและพวนเป็นต้นเหล่านั้น เป็นของที่ชนเหล่าใดถวาย, ชนเหล่านั้นจะยืมไปด้วยกรณียกิจของตน ไม่ควรหวงห้าม.

ไม้ไผ่ชนิดใดชนิดหนึ่ง โดยที่สุดแม้ขนาดเท่าเข็มไม้* ยาว ๘ นิ้ว ที่เขาถวายสงฆ์ หรือที่เกิดในธรณีสงฆ์นั้น ซึ่งสงฆ์รักษาปกครองไว้ เป็นครุภัณฑ์.

เมื่อการงานของสงฆ์และการงานที่เจดีย์ทำเสร็จแล้ว แม้ไม้ไผ่นั้นยังเหลือ จะใช้ในการงานเป็นส่วนตัวบุคคล ก็ควร.

ก็ในภัณฑะ คือ ไม้ไผ่นี้ ของเช่นนี้ คือ กระบอกน้ำมัน จุน้ำมันบาทหนึ่ง ไม้เท้า คานรองเท้า คันร่ม ซีร่ม เป็นของแจกกันได้.

พวกชาวบ้านผู้ถูกไฟไหม้เรือนฉวยเอาไป ไม่ควรห้าม. เมื่อภิกษุจะถือเอาไม้ไผ่ที่สงฆ์รักษาปกครอง ต้องทำถาวรวัตถุที่เท่ากัน หรือเกินกว่าโดยที่สุดทำผาติกรรม แม้ด้วยทรายซึ่งมีราคาเท่าไม้ไผ่นั้น แล้วจึงถือเอา. เมื่อจะไม่ทำผาติกรรมถือเอา ต้องใช้สอยในวัดนั้นเท่านั้น. ในเวลาที่จะไป ต้องเก็บไว้ในที่อยู่ของสงฆ์ก่อน จึงค่อยไป. ภิกษุผู้ถือเอาไปด้วยความหลงลืม ต้องส่งคืน. ไปสู่ประเทศอื่นแล้ว พึงเก็บไว้ในที่อยู่ของสงฆ์ในวัดที่ไปถึงเข้า.

หญ้านั้น คือ หญ้าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่นอกจากหญ้ามุงกระต่ายและหญ้าปล้อง. ก็ในที่ใด ไม่มีหญ้า ในที่นั้น เขามุงด้วยใบไม้ เพราะฉะนั้น แม้ใบไม้ก็สงเคราะห์ด้วยหญ้าเหมือนกัน.

* สุจิทณฑก เข็มไม้ (สำหรับเย็บของใหญ่ เช่นใบเรือ) ไม้กลัด (?).

ในหญ้ามุงกระต่ายเป็นต้น หญ้าชนิดใดชนิดหนึ่ง แม้มีประมาณกำมือหนึ่ง แม้ในใบไม้มีใบตาลเป็น แม้ใบเดียว ที่เขาถวายสงฆ์หรือที่เกิดในธรณีสงฆ์นั้น หรือเป็นหญ้าที่เกิดแต่สวนหญ้าของสงฆ์ภายนอกอาราม ซึ่งสงฆ์รักษาปกครอง เป็นครุภัณฑ์.

เมื่อการงานของสงฆ์ หรือการงานที่เจดีย์ทำเสร็จแล้ว หญ้าแม้นั้นยังเหลือ จะใช้ในการงานเป็นส่วนตัวบุคคล ก็ควร. พวกชาวบ้านผู้ถูกไฟไหม้เรือนฉวยเอาไป ไม่ควรห้าม.

ในลานเปล่า แม้ขนาดเพียง ๘ นิ้ว ก็เป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน,

ดินเหนียว จะเป็นดินธรรมดาหรือดิน ๕ สี หรือปูนขาวก็ตามที หรือบรรดายางสนและชันเป็นต้น ยางชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เขานำมาถวายในที่ซึ่งหาได้ยากก็ดี ที่เกิดในธรณีสงฆ์นั้น ก็ดี ขนาดเท่าผลตาลสุก ซึ่งสงฆ์รักษาปกครองไว้ เป็นครุภัณฑ์.

เมื่อการงานของสงฆ์ หรือการงานของเจดีย์ท่าเสร็จแล้ว ยางแม้นั้นที่เหลือ จะใช้ในการงานเป็นส่วนตัวบุคคล ก็ควร.

ส่วนหิงคุ รง หรดาล มโนศิลา และแร่พลวง เป็นของควรแจกกัน.

วินิจฉัยในสิ่งของคือไม้ พึงทราบดังนี้:-

ในกุรุนทีแก้ว่า ภัณฑะไม้ชนิดใดชนิดหนึ่ง แม้ขนาดเท่าเข็มไม้ยาว ๘ นิ้ว เขาถวายสงฆ์ในที่ซึ่งหาได้ยาก หรือเกิดในธรณีสงฆ์นั้น ซึ่งสงฆ์รักษาคุ้มครอง นี้เป็นครุภัณฑ์.

ส่วนในมหาอรรถกถา สงเคราะห์ของแปลกที่ทำด้วยวัตถุเป็นต้น ว่าไม้จริง ไม้ไผ่ หนัง และศิลา แม้ทุกอย่างด้วยภัณฑะไม้ แล้วกล่าววินิจฉัยแห่งภัณฑะไม้ จำเดิมแต่บาลีนี้ว่า **เตน โข ปน สมเยน สงฺฆสฺส อาสนฺทิโก อุปฺปนฺโน โหติ.**

ในมหาอรรถกถานั้น ไขความดังนี้ :-

ในของเหล่านั้นก่อน คือ ตั่ง ๔ เหลี่ยมจตุรัส ตั่งมีพนัก ๓ ด้าน ตั่งหวาย ตั่งสามัญ ตั่งขาทราย ตั่งก้านมะขามป้อม ตั่งมีพนักด้านเดียว ตั้งกระดาน เก้าอี้ คงยัดฟาง ชนิดใดชนิดหนึ่ง เล็กหรือใหญ่ก็ตาม ที่เขาถวายสงฆ์แล้ว เป็นครุภัณฑ์.

อนึ่ง แม้ตั่งที่ยัดด้วยใบตองเป็นต้น สงเคราะห์ในตั่งเหล่านั้นด้วยตั่งยัดฟาง.

เก้าอี้ที่หุ้มด้วยหนังเสือโคร่งก็ดี บุด้วยรูปสัตว์ร้ายก็ดี ขลิบด้วยรัตนะก็ดี เป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน.

ในของเหล่านั้น คือ กระดานจงกรม กระดานยาว กระดานซักจีวร กระดานรองทุบ ตลุมพุกสำหรับทุบ เขียงรองตัดไม้สีฟัน ไม้ค้อน ถังไม้ รางย้อม กระโถน สมุกไม้จริง หรือสมุกงา หรือสมุกไม้ไผ่ มีเท้าก็ตาม ไม่มีเท้าก็ตาม หีบ ขวดมีขนาดไม่เกินจุน้ำ บาทหนึ่ง รางน้ำ ไหน้ำ กระ-บวย ทัพพี ขันน้ำ สังข์ตักน้ำ ชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่ถวายสงฆ์แล้ว เป็นครุภัณฑ์, ส่วนภาชนะที่ทำด้วยสังข์แจกกันได้. หม้อน้ำที่ทำด้วยไม้ ก็เหมือนกัน.

เสวียนเช็ดเท้า จะทำด้วยไม้หรือทำด้วยใบตาลเป็นต้น ก็ตามที เป็นครุภัณฑ์ทั้งหมด.

ในของเหล่านี้ คือ เชิงบาตร ฝาบาตร พัดใบตาล พัดวีชนี ผอบ กระเช้า ไม้กวาดด้ามยาว ไม้กวาดด้ามสั้น อย่างใดอย่างหนึ่ง จะเล็กหรือใหญ่ก็ตาม ทำด้วยของอย่างใดอย่างหนึ่ง มีไม้จริง ไม้ไผ่ ใบไม้และหนังเป็นต้น เป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน..

บรรดาเครื่องเรือนมีเสา ชื่อ บันได และกระดานเป็นต้น เครื่องเรือนอย่างใด อย่างหนึ่ง ซึ่งทำด้วยไม้ก็ตาม ทำด้วยศิลาก็ตาม เสื่อลำแพนชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เขาถวายสงฆ์แล้ว เป็นครุภัณฑ์สมควรทำให้เป็นเครื่องลาดฟัน.

ส่วนหนังแพะ ซึ่งแม้มีคติอย่างเครื่องปูลาด ก็เป็นครุภัณฑ์เหมือนกัน . หนังที่เป็นกัปปิยะ เป็นของควรแจกกันได้.

แต่ในกุรุนที่แก้ว่า หนังทุกชนิดมีขนาดเท่าเตียง เป็นครุภัณฑ์. ครก สาก กระดัง หินบด ลูกหินบด รางศิลา อ่างศิลา ภัณฑะของช่างหูกเป็นอาทิทุกอย่าง มีกระสวย ฟืม และกระทอเป็นต้น เครื่องทำนาทุกอย่าง ล้อเลื่อนทุกอย่าง เป็นครุภัณฑ์ทั่งนั้น.

เท้าเตียง แม่แคร่เตียง เท้าตั่ง แม่แคร่ตั่ง ด้ามมีดและสว่านเป็นต้น ในของเหล่านี้ อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งถากข้างไว้ยังไม่ทันเสร็จ แจกกันได้ แต่ที่ถากเกลี้ยงเกลาแล้ว เป็นครุภัณฑ์.

อนึ่ง ของเช่นนี้ คือ ด้ามมีดที่ทรงอนุญาต ด้ามและปีกกลด ไม้เท้า รองเท้า ไม้สีไฟ กระบอกกรอง กระติกน้ำทรงมะขามป้อม หม้อน้ำทรงมะขามป้อม กระติกน้ำลูกน้ำเต้า หม้อน้ำหนัง หม้อน้ำทรงน้ำเต้า กระติกน้ำทำด้วยเขา จุน้ำไม่เกินบาทหนึ่ง แจกกันได้ทุกอย่าง เขื่องกว่านั้นเป็นครุภัณฑ์.

งาช้างหรือเขาชนิดใดชนิดหนึ่ง ยังมิได้เกลา คงอยู่อย่างเดิม แจกกันได้.

ในเท้าเตียงเป็นต้น ที่ทำด้วยงาช้างและเขาเหล่านั้น มีวินิจฉัยเช่นกับที่มีมาแล้วในหนหลังนั่นเอง.

ของเช่นนี้ คือ กลักใส่หิงคุ กลักใส่ยาตา แม้ถากเกลาเสร็จแล้ว ลูกดุม รังดุม แท่นยาตา ด้ามยาตา กราดกวาดน้ำ ทุกอย่างแจกกันได้ทั้งนั้น.

วินิจฉัยในของที่ทำด้วยดิน พึงทราบดังนี้:-

เครื่องอุปโภค และบริโภคของมนุษย์ทั้งปวง คือภาชนะดิน มีหม้อฝาละมีเป็นต้น กระถางสำหรับระบมบาตร เชิงกราน ปล่องควัน โคมมีด้าม โคมตั้ง อิฐสำหรับก่อ กระเบื้องสำหรับมุง กระเบื้องหลบ เป็นครุภัณฑ์ จำเดิมแต่เวลาที่ถวายสงฆ์แล้ว.

ก็ในของที่ทำด้วยดิน ของเช่นนี้ คือ หม้อ บาตร ภาชนะ คนโท-ปากกว้าง คนโทสามัญ ขนาดเขื่องไม่เกินกว่าจุน้ำบาทหนึ่ง เป็นของที่แจกกันได้. อนึ่ง แม้ในของโลหะ พึงทราบวินิจฉัยเหมือนในของดิน. คนโทน้ำบวกเข้ากับส่วนที่แจกกันได้เหมือนกัน. อนุปุพพีกถาในครุภัณฑ์นี้ เท่านี้.

[ว่าด้วยนวกรรม]

บทว่า **ภณฺฑิกาธานมตฺเตน** มีความว่า ภิกษุชาวเมืองอาฬวีย่อมให้นวกรรม (คือสร้างใหม่) ด้วยเพียงประกอบสิ่งที่ปิดที่อาศัยอยู่แห่งนกพิราบซึ่งทำเหนือบานประตู.

บทว่า **ปริภณฺฑกรณมตฺเตน** คือ ด้วยเพียงทำการฉาบทาด้วยโคมัยและชโลมด้วยน้ำฝาด.

บทว่า **ธูมกาลิกำ** มีความว่า ภิกษุชาวเมืองอาฬวี ย่อมอปโลกน์ให้ที่อยู่ที่สร้างทำแล้วนี้ ในเวลาแห่งควันอย่างนี้ว่า ควันแห่งจิตรกรรมของที่อยู่นั้น ยังไม่ปรากฏเพียงใด, ที่อยู่นี้จงเป็นของภิกษุนั้นเพียงนั้น.

วินิจฉัยในบทว่า **วิปฺปกตำ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

กลอนทั้งหลาย ยิ่งมิได้เอาขึ้นเพียงใด ที่อยู่ชื่อว่าทำค้างเพียงนั้น. แต่ครั้นเมื่อกลอนทั้งหลายได้เอาขึ้นแล้ว ที่อยู่ชื่อว่าทำแล้วโดยมาก, เพราะฉะนั้น จำเดิมแต่เวลาที่เอากลอนขึ้นแล้วไปนั้น ไม่ควรให้ทำใหม่. เจ้าของจักขอแรงภิกษุ ให้ช่วยสร้างอีกนิดหน่อยเท่านั้น.

ข้อว่า **ขุทฺทเก วิหาเร กมฺมํ โอโลเกตฺวา ฉปฺปณฺณวสฺสิกํ** มีความว่า ภิกษุพึงตรวจดูงานแล้วให้นวกรรม ๔ ปี สำหรับที่อยู่ขนาด ๔ ศอก, ๕ ปี สำหรับที่อยู่ ๕ ศอก, ๖ ปี สำหรับที่อยู่ ๖ ศอก, ส่วนอัฑฒโยคะ (คือ เพิง) เป็นของมีขนาด ๗- ๘ ศอก เพราะฉะนั้น ในเพิงนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ๗-๘ ปี. ก็ถ้าเพิงนั้นมีขนาด ๙ ศอก, พึงให้นวกรรม ๙ ปีก็ได้.

อนึ่ง พึงให้นวกรรม ๑๐ ปี หรือ ๑๑ ปี สำหรับที่อยู่หรือปราสาทเก่า มีขนาด ๑๐ ศอกหรือ ๑๑ ศอก. แต่พึงให้นวกรรม ๑๒ ปีเท่านั้น สำหรับที่อยู่หรือปราสาทมีขนาด ๑๒ ศอก หรือแม้เช่นโลหะปราสาท ซึ่งเขื่องเกินกว่านั้น, ไม่พึงให้นวกรรมให้ยิ่งกว่า ๑๒ ปีนั้นไป.

นวกัมมิกภิกษุได้ที่อยู่นั้นภายในกาลฝน, ไม่ได้เพื่อจะห้ามหวงในอุตุกาล.

ถ้าที่อยู่นั้นชำรุด, พึงบอกแก่เจ้าของอาวาสหรือแก่ใคร ๆ ผู้เกิดในวงศ์ของเขาว่า ที่อยู่ของพวกท่านทรุดโทรม ท่านจงซ่อมแซมที่อยู่นั้น.

ถ้าว่าเขาไม่สามารถ ภิกษุทั้งหลายพึงชักชวนญาติหรืออุปัฏฐากช่วยซ่อมแซม. ถ้าแม้ญาติและอุปัฏฐากเหล่านั้น ก็ไม่ สามารถ พึงซ่อมแซมด้วยปัจจัยของสงฆ์ แม้เมื่อปัจจัยของสงฆ์นั้นไม่มี ก็พึงจำหน่ายอาวาส* หลังหนึ่งเสีย ซ่อมแซมอาวาสที่เหลือไว้. แม้จำหน่ายอาวาสเป็นอันมากเสีย ซ่อมแซมอาวาสหลังหนึ่งไว้ก็ควรเหมือนกัน.

ในคราวทุพภิกขภัย เมื่อภิกษุทั้งหลายพากันหลีกไปเสีย อาวาสทั้งปวงจะทรุดโทรม เพราะฉะนั้น พึงจำหน่ายอาวาสเสียหลังหนึ่ง หรือ ๒ หลัง

* กุฏิ (?)

หรือ ๓ หลังแล้ว บริโภคยาคูภัตและจีวรเป็นต้น จากอาวาสที่จำหน่ายเสียนั้น รักษาอาวาสที่ยังเหลือไว้เถิด.

ส่วนในกุรุนทีแก้ว่า เมื่อปัจจัยของสงฆ์ไม่มี พึงสั่งภิกษุรูปหนึ่งว่า ท่านจงถือเอาที่พอเตียงอันหนึ่ง สำหรับท่านซ่อมแซมเถิด.

หากว่า ภิกษุนั้นต้องการมากกว่านั้น พึงให้ส่วนที่ ๓ (ใน ๔ ส่วน) หรือกึ่งหนึ่งก็ได้ ให้ซ่อมแซมเถิด.

หากว่า เธอไม่ปรารถนาด้วยเห็นว่า ในที่อยู่นี้ เหลือแต่เพียงเสาเท่านั้น การที่จะต้องทำมาก พึงบอกให้เธอซ่อมแซมว่า ท่านจงซ่อมแซมเป็นส่วนตัวของท่านเท่านั้นเถิด เพราะว่า แม้เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จักยังมีที่เก็บของสงฆ์ด้วย จักมีสถานเป็นที่อยู่ของภิกษุใหม่ทั้งหลายด้วย. ก็แล อาวาสอันภิกษุทั้งหลายซ่อมแซมแล้วอย่างนั้น ย่อมเป็นของส่วนตัวบุคคล ในเมื่อภิกษุนั้นยังมีชีวิตอยู่, เมื่อภิกษุนั้นมรณภาพแล้ว ย่อมตกเป็นของสงฆ์แท้.

หากว่า ภิกษุนั้นเป็นผู้ประสงค์จะให้ (เป็นที่อยู่) แก่สัทธิวิหาริกทั้งหลาย. สงฆ์พึงตรวจดูการงานแล้วพึงยกส่วนที่ ๓ หรือกึ่งหนึ่ง ให้เธอซ่อมแซมเป็นส่วนตัว.

จริงอยู่ เธอย่อมได้เพื่อให้ส่วนนั้นแก่สัทธิวิหาริกทั้งหลาย. ก็เมื่อผู้ซ่อมแซมอย่างนั้น ไม่มี, พึงให้ซ่อมแซมตามนัยที่ว่า พึงจำหน่ายอาวาสหลังหนึ่งเสีย ดังนี้เป็นต้น . คำแม้นี้ด้วย คำอื่นด้วยท่านกล่าวไว้ในกุรุนทีนั้นแล.

ภิกษุ ๒ รูป ถือเอาพื้นที่ของสงฆ์ แผ้วถางแล้วสร้างเสนาสนะเป็นของสงฆ์ พื้นที่นั้นภิกษุใดจองก่อน, ภิกษุนั้นเป็นเจ้าของ. แม้เธอทั้ง ๒ รูป สร้างเป็นส่วนตัวบุคคล ภิกษุผู้จองก่อนนั่นแลเป็นเจ้าของ.

ภิกษุผู้จองพื้นที่ก่อนนั้นสร้างเป็นของสงฆ์ อีกรูปหนึ่งสร้างเป็นส่วนตัวบุคคล. หากว่า ที่สร้างเสนาสนะอื่น ๆ ยังมีมาก แม้เธอสร้างเป็นส่วนตัวบุคคล ก็ไม่ควรห้าม. แต่เมื่อที่อันเหมาะเช่นนั้นแห่งอื่นไม่มี อันภิกษุผู้สร้างเป็นของสงฆ์นั้นแล พึงห้ามเธอเสียแล้วสร้างเถิด.

ก็เครื่องใช้ มีทัพสัมภาระเป็นต้น ที่จะต้องใช้สอยหมดไปในสถานเป็นที่สร้างอาวาสของสงฆ์นั้น ของภิกษุนั้น สงฆ์พึงยอมให้แก่เธอ.

อนึ่ง ถ้าว่าในอาวาสที่สร้างเสร็จแล้วก็ดี ในสถานที่จะสร้างอาวาสก็ดี มีต้นไม้ที่อาศัยร่มได้และมีผล, พึงอปโลกน์ให้โค่นเสียเถิด. ถ้าต้นไม้เหล่านั้นเป็นของบุคคล, พึงบอกแก่เจ้าของ. ถ้าเจ้าของไม่ยอมให้, พึงบอกเพียงครั้งที่ ๓ แล้วให้โค่นเสีย ด้วยยอมรับว่า พวกเราจักให้มูลค่าราคาต้นไม้.

ฝ่ายภิกษุใด ไม่ถือเอาเครื่องใช้แม้มาตรว่าเถาวัลย์ของสงฆ์ให้สร้างที่อยู่เป็นส่วนตัว ในพื้นที่ของสงฆ์ ด้วยเครื่องอุปกรณ์ทำตนหามา, เป็นของสงฆ์กึ่งหนึ่ง เป็นของบุคคลกึ่งหนึ่ง. ถ้าเป็นปราสาท,* ปราสาทชั้นล่างเป็นของสงฆ์ ชั้นบนเป็นของบุคคล. ถ้าภิกษุใด ต้องการปราสาทชั้นล่าง, ปราสาทชั้นล่างย่อมเป็นของภิกษุนั้น. ถ้าเธอต้องการทั้งชั้นล่างทั้งชั้นบน ย่อมได้ชั้นละกึ่งหนึ่งทั้ง ๒ ชั้น.

ภิกษุให้สร้างเสนาสนะ ๒ แห่ง เป็นของสงฆ์แห่งหนึ่ง, เป็นของบุคคลแห่งหนึ่ง. หากว่าภิกษุให้สร้างด้วยทัพสัมภาระเป็นของสงฆ์ซึ่งเกิดขึ้นในวัด, เธอย่อมได้ส่วนที่ ๓. หากว่า ภิกษุทำการก่อต่อขึ้นใหม่ในที่ซึ่งไม่ได้ทำไว้ก็ดี ต่อหน้ามุขขึ้นภายนอกฝาก็ดี,กึ่งหนึ่งเป็นของสงฆ์ กึ่งหนึ่งเป็นของ

* ปราสาท หมายความว่า เรือนชั้นตั้งแต่ ๒ ชั้นขึ้นไป ไม่ได้หมายว่า ปราสาทราชมณเฑียร
อย่างความไทย.

เธอ. ถ้าว่าสถานที่ใหญ่ไม่เสมอ เป็นที่ซึ่งภิกษุพูนให้เสมอ แสดงทางเดินในที่ซึ่งมิใช่ทาง สงฆ์ไม่เป็นใหญ่ในที่นั้น .

[ว่าด้วยสิทธิแห่งนวกัมมิกะ]

ในข้อว่า **เอกํ วรเสยฺยํ** นี้ มีความว่า ในสถานที่ให้นวกรรมก็ดี ในสถานที่ถึงตามลำดับพรรษาก็ดี ภิกษุผู้ซ่อมแซมปรารถนาเสนาสนะใด ย่อมได้เสนาสนะนั้น, เราอนุญาต ให้ถือเอาเสนาสนะที่ดีแห่งหนึ่ง.

ข้อว่า **ปรโยสิเต ปกฺกมติ ตสฺเสว ตํ** มีความว่า เมื่อภิกษุนั้นกลับมาจำพรรษาอีก เสนาสนะนั้น เป็นของเธอเท่านั้น ตลอดภายในพรรษา แต่เมื่อเธอไม่มา สัทธิวิหาริกเป็นต้น จะถือเอาไม่ได้.

บทว่า **นาภิหรนฺตุ** มีความว่า ภิกษุทั้งหลายไม่กล้านำ (เสนาสนะ) ไปใช้ในที่อื่น.

บทว่า **คุตฺตตฺถาย** มีความว่า เราอนุญาตให้ขนเสนาสนะ. มีเตียงและตั่งเป็นต้น ในที่อยู่นั้นไปในที่อื่น เพื่อประโยชน์แก่ความคุ้มครองเสนาสนะนั้น. เพราะเหตุนั้น เมื่อภิกษุนำไปในที่อื่นแล้วใช้สอยเป็นสังฆบริโภค เสนาสนะนั้นเสียหายไป ก็เป็นอันเสียหายไปด้วยดี เก่าไป ก็เป็นอันเก่าไปด้วยดี ถ้าเสนาสนะนั้น ยังไม่เสียหาย พึงเก็บงำไว้ตามเดิมอีก ในเมื่อที่อยู่นั้นได้ปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว. เมื่อภิกษุใช้สอยเป็นเครื่องใช้ส่วนตัว เสนาสนะนั้น เสียหายไปก็ดี เก่าไปก็ดี เป็นสินใช้. เมื่อที่อยู่นั้น ได้ปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว ต้องใช้ให้ทีเดียว.

หากว่า ภิกษุถือเอาทัพสัมภาระทั้งหลายมีกลอนเป็นต้น จากสังฆิกาวาสนั้น ประกอบในสังฆิกาวาสอื่น ที่ประกอบแล้ว ก็เป็นอันประกอบด้วยดี. แต่ภิกษุผู้ประกอบในอาวาสส่วนตัว ต้องให้ราคาหรือต้องเอากลับคืนไว้ตามเดิม

ภิกษุมีเถยยจิตถือเอาเตียงและตั่งเป็นต้น จากที่อยู่ที่ถูกละทิ้ง พระวินัยธรพึงปรับด้วยราคาภัณฑะ ในขณะที่ยกขึ้นทีเดียว.

เมื่อภิกษุถือเอาใช้สอยเป็นสังฆบริโภค ด้วยตั้งใจว่า จักคืนให้ในเวลาที่ภิกษุผู้เจ้าถิ่นมาอีก เสียหายไป ก็เป็นอันเสียหายไปด้วยดี เก่าไป ก็เป็นอันเก่าไปด้วยดี, ถ้าไม่เสียหาย พึงคืนไว้ตามเดิม, เมื่อภิกษุใช้สอยเป็นเครื่องใช้ส่วนตัว เสียหายไป เป็นสินใช้. ทัพสัมภาระมีประตูหน้าต่างเป็นต้น ที่ภิกษุถือเอาจากที่อยู่ที่ถูกละทิ้งนั้น ไปประสมใช้ในสังฆิกาวาส หรือในอาวาสส่วนตัว ต้องคืนให้แท้.

บทว่า **ผาติกมฺมตฺถาย** คือ เพื่อประโยชน์แก่การทำให้เพิ่มขึ้น. ก็เสนาสนะมีเตียงและตั้งเป็นต้นนั้นเอง ที่มีราคาเท่ากัน หรือมากกว่า เป็นผาติกรรม ย่อมควรในคำว่า เพื่อประโยชน์แก่ผาติกรรม นี้.

[ว่าด้วยการใช้เสนาสนะ]

เครื่องเช็ดเท้า มีสัณฐานคล้ายลูกล้อ ซึ่งทำหุ้มด้วยผ้ากัมพลเป็นต้น ชื่อว่า **จักกลี**.

ข้อว่า **อลฺเลหิ ปาเทหิ** มีความว่า น้ำย่อมปรากฏในที่ซึ่งเท้าเช่นใดเหยียบแล้ว, พื้นก็ดี เสนาสนะก็ดี ที่ทำด้วยการโบกฉาบ อันภิกษุไม่พึงเหยียบด้วยเท้าเช่นนั้น. แต่ถ้าว่า ปรากฏแค่เพียงรอยน้ำจาง ๆ เท่านั้น น้ำหาปรากฏไม่ ควรจะเหยียบได้. อนึ่ง จะเหยียบผ้าเช็ดเท้า แม้ด้วยเท้าอันเปียกชุ่ม ก็ควรเหมือนกัน.

ภิกษุผู้สวมรองเท้า ไม่ควรเหยียบในที่ซึ่งจะพึงเหยียบด้วยเท้าที่ล้างแล้วทีเดียว.

ข้อว่า **โจฬเกน ปลิเวเฐตุ** มีความว่า ที่ฟันปูนขาวหรือที่พื้นที่โบกฉาบ ถ้าไม่มีเสื่ออ่อนหรือเสื่อลำแพน, พึงเอาผ้าพันเท้า (เตียงและตั่ง) เสีย. เมื่อผ้านั้นไม่มี แม้ใบไม้ก็ควรลาด. และเป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้ไม่ลาดอะไร ๆ เลย วางลงไป.

ก็ถ้าว่า ภิกษุผู้เจ้าถิ่นในอาวาสนั้น วางบนพื้นแม้ลาดแล้ว แต่ใช้สอยทั้งที่มีเท้ามิได้ล้าง, จะใช้สอยอย่างนั้นบ้าง ก็ควร.

ข้อว่า **น ภิกฺขเว ปริกมฺมกตา ภิตฺติ** มีความว่า ฝาที่ทาขาวหรือฝาที่ทำจิตรกรรมก็ตาม ไม่ควรพิง, และจะไม่ควรพิงแต่ฝาอย่างเดียวเท่านั้น หามิได้, แม้ประตูก็ดี หน้าต่างก็ดี พนักอิงก็ดี เสาศิลาก็ดี เสาไม้ก็ดีภิกษุไม่รองด้วยจีวรหรือของบางอย่างแล้ว ย่อมไม่ได้เพื่อจะพิงเหมือนกัน.

ข้อว่า **โธตปาทถา** มีความว่า ภิกษุเป็นผู้มีเท้าล้างแล้ว ย่อมรังเกียจที่จะนอน ในที่ซึ่งจะพึงเหยียบด้วยเท้าที่ล้างแล้ว. ปาฐะว่า **โธตปาทเก** บ้างก็มี.

คำว่า **โธตปาทเก** นั้น เป็นชื่อของที่จะพึงเหยียบด้วยเท้าที่ล้างแล้ว.

ข้อว่า **ปจฺจตฺถริตฺวา** มีความว่า พื้นที่โบกฉาบก็ดี เสนาสนะมีเครื่องรองพื้นก็ดี เตียงตั่งของสงฆ์ก็ดี ต้องเอาเครื่องปูลาดของตนลาดรองเสียก่อน จึงค่อยนอน.

ถ้าแม้เมื่อภิกษุกำลังหลับ เครื่องปูลาดถลกเลิกไป อวัยวะแห่งสรีระบางส่วนถูกเตียงหรือตั่งเข้า, เป็นอาบัติเหมือนกัน. แต่เมื่อขนถูกเป็นอาบัติตามจำนวนขน.* แม้เมื่อพิงด้วยมุ่งใช้สอยเป็นใหญ่ก็มีนัยเหมือนกัน. แต่จะถูก

* ถ้าปรับอาบัติเพียงจำนวนครั้ง จักพอดีกระมัง ? เพราะในการปรับอาบัติอื่น ท่านไม่ปรับด้วย
เส้นขนอย่างนี้.

หรือเหยียบด้วยฝ่ามือฝ่าเท้า ควรอยู่. เตียงตั่งกระทบกายของภิกษุผู้กำลังขนไป ไม่เป็นอาบัติ.

[ว่าด้วยสังฆัต]

ข้อว่า **น สกฺโกนฺติ สงฺฆภตฺตํ กาตุ** มีความว่า ก็แลชนทั้งหลาย ไม่สามารถทำภัต เพื่อสงฆ์ทั้งมวลได้.

วินิจฉัยในคำว่า **อิจฺฉนฺติ อุท เทสภตฺตํ** เป็นต้น พึงทราบดังนี้:-

ชนทั้งหลายปรารถนาจะทำภัต เพื่อภิกุที่ตนได้ ด้วยการเจาะจงอย่างนี้ว่า ขอท่านจงให้ภิกษุรูป ๑ หรือ ๒ รูป ฯลฯ หรือ ๑๐ รูปเจาะจงจากสงฆ์.

ชนอีกพวกหนึ่ง ปรารถนาจะกำหนดจำนวนภิกษุอย่างนั้นเหมือนกัน นิมนต์แล้วทำภัตเพื่อภิกษุเหล่านั้น.

อีกพวกหนึ่ง ปรารถนาจะกำหนดสลาก นิมนต์แล้วทำภัตเพื่อภิกษุเหล่านั้น.

อีกพวกหนึ่ง ปรารถนาจะทำภัตเพื่อภิกษุรูป ๑ หรือ ๒ รูป ฯลฯ หรือ ๑๐ รูป กะไว้อย่างนี้ว่า ปักขิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปทิกภัต ภัตมีประมาณเท่านี้ ได้โวหารนี้ว่า อุทเทสภัต นิมันตนภัต ด้วยประการฉะนี้.

อนึ่ง แม้หากว่าชนเหล่านั้น ไม่สามารถจะทำสังฆภัตได้ในคราวทุพภิกขภัย, แต่จักสามารถทำสังฆภัตได้อีกในคราวมีภิกษาหาได้ง่าย ; เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงรวมแม้ซึ่งสังฆภัตนั้น ไว้ในจำนวนด้วย ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสังฆภัต อุทเทสภัต ดังนี้เป็นต้น .

บรรดาภัตเหล่านั้น ในสังฆภัตไม่มีลำดับเป็นธรรมดา, เพราะฉะนั้น ในสังฆภัตนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ควรกล่าวอย่างนี้ว่า ๑๐ วัน หรือ ๑๒ วัน ทั้งวันนี้แล้ว เฉพาะที่พวกเราฉัน, บัดนี้ท่านจงนิมนต์ภิกษุมาจากที่อื่นเถิด. ทั้งไม่ได้เพื่อจะกล่าวอย่างนี้ว่า ในวันก่อน ๆ พวกเราไม่ได้เลย, บัดนี้ท่านจงให้พวกเรารับสังฆภัตนั้นบ้าง ดังนี้. เพราะว่า สังฆภัตนั้น ย่อมถึงแก่ภิกษุผู้มาแล้ว ๆ เท่านั้น.

[ว่าด้วยอุทเทสภัต]

ส่วนในอุทเทสภัตเป็นต้น มีนัยดังนี้ :-

เมื่อพระราชาหรือมหาอมาตย์ของพระราชา ส่งคนไปนิมนต์ว่า ท่านจงเจาะจงสงฆ์ นิมนต์มาเท่านี้รูป ดังนี้ พระภัตตุทเทสก์ พึงแจ้งเวลาถามหาลำดับ, ถ้าลำดับมี พึงให้รับตั้งแต่ลำดับนั้น, ถ้าไม่มีพึงให้รับทั้งแต่เถรอาสน์ลงมา, พระภัตตุทเทสก์อย่าพึงข้ามลำดับ แม้แห่งภิกษุผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเสีย. อันภิกษุผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเหล่านั้น เมื่อจะรักษาธุดงค์ จักให้ข้ามเสียเอง.

เมื่อให้รับอยู่โดยวิธีอย่างนี้ พระมหาเถระผู้มีปกติเฉื่อยชา มาภายหลัง, อย่ากล่าวกะท่านว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ากำลังให้ภิกษุ ๒๐ พรรษารับ, ลำดับของท่านเลยไปเสียแล้ว. พึงเว้นลำดับไว้ ให้พระมหาเถระเหล่านั้นรับเสร็จแล้วจึงให้รับตามลำดับในภายหลัง.

ภิกษุทั้งหลายได้ฟังข่าวว่า ที่สำนักโน้น อุทเทสภัตเกิดขึ้นมาก จึงพากันมาแม้จากสำนักซึ่งมีระยะคั่นกันโยชน์หนึ่ง พึงให้ภิกษุเหล่านั้นรับจำเดิมแต่สถานที่พวกเธอมาทันแล้ว ๆ ยืนอยู่.

เมื่ออันเตวาสิกเป็นต้น จะรับแทนอาจารย์และอุปัชฌาย์แม้ผู้มาไม่ทัน แต่เข้าอุปจารสีมาแล้ว พึงให้รับเถิด.

พวกเธอกล่าวว่า ท่านจงให้รับแทนภิกษุทั้งหลายผู้ตั้งอยู่นอกอุปจารสีมา, อย่าให้รับ. แต่ถ้าว่า ภิกษุผู้อยู่ที่ประตูสำนักหรือที่ภายในสำนักของตน เป็นผู้เนื่องเป็นอันเดียวกันกับภิกษุทั้งหลายผู้เข้าอุปจารสีมาแล้ว. สีมาจัดว่าขยายออกด้วยอำนาจบริษัท เพราะฉะนั้น พึงให้รับ.

แม้ให้แก่สังฆนวกะแล้ว ก็ควรให้ภิกษุทั้งหลายผู้มาภายหลังรับเหมือนกัน. แต่เมื่อส่วนที่ ๒ ได้ยกขึ้นสู่เถรอาสน์แล้ว ส่วนที่ ๑ ย่อมไม่ถึงแก่ภิกษุผู้มาทีหลัง. พึงให้รับตามลำดับพรรษาตั้งแต่ส่วนที่ ๒ ไป.

ในสำนักหนึ่ง อุทเทสภัตที่ทายกกำหนดสถานที่แจกภัตไว้แห่งหนึ่งแล้ว บอกในที่ใดที่หนึ่งในอุปจารสีมาแม้มีประมาณคาวุตหนึ่ง ต้องให้รับในสถานที่แจกภัตนั้นแล.

ทายกผู้หนึ่ง ส่งข่าวแก่ภิกษุรูปหนึ่งว่า เฉพาะพรุ่งนี้ ขอท่านเจาะจงสงฆ์ส่งภิกษุไป ๑๐ รูป. ภิกษุนั้น พึงบอกเนื้อความนั้นแก่พระภัตตุทเทสก์ ถ้าวันนั้นลืมเสีย, รุ่งขึ้นต้องบอกแต่เช้า. ถ้าลืมเสียแล้วจะเข้าไปบิณฑบาตจึงระลึกได้, สงฆ์ยังไม่ก้าวล่วงอุปจารสีมาเพียงใด, พึงให้รับเนื่องด้วยลำดับตามปกติในโรงฉันเพียงนั้น.

แม้ถ้าภิกษุทั้งหลาย ผู้ก้าวล่วงอุปจารสีมาไปแล้ว เป็นผู้เนื่องเป็นแถวเดียวกันกับภิกษุทั้งหลายผู้ตั้งอยู่ในอุปจารสีมา คือเดินไปไม่ทิ้งระยะกันและกัน ๑๒ ศอก. พึงให้รับเนื่องด้วยลำดับตามปกติ แต่เมื่อความเนื่องเป็นแถวเดียวกันเช่นนั้นของภิกษุทั้งหลายไม่มี, ตนระลึกได้ในที่ใดภายนอกอุปจารสีมา, พึงจัดลำดับใหม่ให้ถือเอาในที่นั้น. เมื่อระลึกได้ที่โรงฉันภายในบ้าน พึงให้ถือเอาตานลำดับในโรงฉัน. ระลึกได้ในที่ใดที่หนึ่งก็พึงให้ถือเอาแท้ จะไม่ให้ถือเอาไม่ควร. เพราะว่าในวันที่ ๒ จะไม่ได้ภัตนั้น.

หากว่า ทายกบางคนเห็นภิกษุทั้งหลายออกจากที่อยู่ของตนไปสู่สำนักอื่น จึงขอให้แจกอุทเทสภัต.

ภิกษุทั้งหลายในภายในที่ใกล้เคียงกับภิกษุทั้งหลายผู้ตั้งอยู่ในอุปจารสีมาเป็นผู้เนื่องเป็นแถวเดียวกัน ตามนัยที่กล่าวแล้วนั้นเองเพียงใด, พึงให้ถือเอาด้วยอำนาจลำดับในที่อยู่ของคนนั่นแลเพียงนั้น.

ส่วนอุทเทสภัต ที่ทายกถวายภิกษุทั้งหลายผู้ตั้งอยู่นอกอุปจาร เมื่อเขากล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงแสดงภิกษุเพียงเท่านี้รูปจากสงฆ์ ดังนี้ พึงให้ถือเอาตามลำดับแห่งภิกษุผู้มาทัน.

แม้ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในที่ไกล โดยนัยคือเนื่องเป็นแถวเดียวกัน ไม่ทิ้งระยะกัน ๑๒ ศอกนอกอุปจารนั้นนั่นแล พึงทราบว่า ผู้มาทันเหมือนกัน.

ถ้าภิกษุทั้งหลายไปสู่สำนักใด, เขาบอกแก่ภิกษุทั้งหลายผู้เข้าไปในสำนักนั้นแล้ว; พึงถือเอาด้วยอำนาจลำดับแห่งสำนักนั้น.

แม้ถ้าทายกคนใดคนหนึ่ง พบภิกษุที่ประตูบ้าน หรือที่ถนน หรือที่ทาง ๔ แพร่ง หรือในละแวกบ้าน จึงบอกภัตที่จะพึงแสดงจากสงฆ์ ให้ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ภายในอุปจารในที่นั้นถือเอา.

ก็บรรดาอุปจารแห่งประตูบ้านเป็นต้นนี้ อุปจารเรือน พึงทราบด้วยอำนาจแห่งเรือนเหล่านี้ คือ:-

เรือนหลังเดียว มีอุปจารเดียว, เรือนหลังเดียว ต่างอุปจารกัน. เรือนต่างหลังกัน มีอุปจารเดียวกัน, เรือนต่างหลังกัน ต่างอุปจารกัน.

ในเรือนเหล่านั้น เรือนใดของสกุลหนึ่ง เป็นที่พึงใช้สอย (แต่ออกโดยประตูเดียวกัน) เรือนนั้น ชื่อว่ามีอุปจารเดียวในร่วมในแห่งแดนกำหนดชั่วกระด้งตก.

อุทเทสลาภที่เกิดขึ้นในเรือนนั้น ย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งปวงผู้ยืนอยู่ แม้ด้วยภิกขาจารวัตรในอุปจารนั้น นี้ชื่อว่าเรือนหลังเดียวมีอุปจารเดียว.

ส่วนเรือนใดหลังเดียว เขากั้นฝาตรงกลาง เพื่อต้องการอยู่สบาย สำหรับภรรยา ๒ คน ทำประตูสำหรับใช้สอยคนละทาง, อุทเทสลาภที่เกิดขึ้นในเรือนนั้น ไม่ถึงแก่ภิกษุผู้อยู่ภายในห้องฝาด้านหนึ่ง ถึงแก่ภิกษุผู้นั่ง อยู่ในที่นั้นเท่านั้น นี้ชื่อว่าเรือนหลังเดียว ต่างอุปจารกัน.

ส่วนในเรือนใด เขานิมนต์ภิกษุเป็นอันมากให้นั่งเนื่องเป็นกระบวนเดียวกัน ตั้งแต่ภายในเรือนจนเต็มหลามไปถึงเรือนเพื่อนบ้านผู้คุ้นเคย. อุทเทสลาภที่เกิดขึ้นในเรือนนั้น ถึงแก่ภิกษุทั่วทุกรูป.

เรือนแม้ใดของต่างสกุล เขาไม่ทำฝากันกลางใช้สอยทางประตูเดียวกันนั่นเอง, แม้ในเรือนนั้น ก็มีนัยนี้แล. นี้ชื่อว่าต่างเรือนมีอุปจารเดียวกัน.

ก็อุทเทสลาภใด เกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลายผู้นั่งในเรือนต่างสกุล, ภิกษุทั้งหลายย่อมเห็นกันทางช่องฝาก็จริง, ถึงกระนั้น อุทเทสลาภนั้น ย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งหลายผู้นั่งในเรือนนั้น ๆ เท่านั้น. นี้ชื่อว่าต่างเรือนต่างอุปจารกัน.

อนึ่ง ภิกษุใดได้อุทเทสภัตที่ประตูบ้าน ถนน และทาง ๔ แพร่งสถานใดสถานหนึ่ง, เมื่อภิกษุอื่นไม่มี จึงให้ถึงแก่ตนเสียแล้ว จะได้อุทเทสภัตอื่นในที่นั้นนั่นเอง แม้ในวันรุ่งขึ้น. ภิกษุนั้นเห็นภิกษุอื่นใดเป็นนวกะหรือแก่ก็ตาม พึงให้ภิกษุนั้นรับ. ถ้าว่า ไม่มีใคร ๆ เลย, ถึงแก่ตนแล้วฉันเถิด.

หากว่า เมื่อภิกษุทั้งหลายนั่งคอยเวลาอยู่ที่โรงฉัน อุบาสกบางคนมากล่าวว่า ท่านจงให้บาตรที่เจาะจงจากสงฆ์ ท่านจงให้บาตรเฉพาะจากสงฆ์ ท่านจงให้บาตรของสงฆ์. อุทเทสบาตรควรให้ภิกษุรับตามลำดับ แล้วให้ไปเถิด.

แม้ในคำที่เขากล่าวว่า ท่านจงให้ภิกษุเจาะจงจากสงฆ์ ท่านจงให้ภิกษุเฉพาะจากสงฆ์ ท่านจงให้ภิกษุเป็นของสงฆ์ ก็มีนัยเหมือนกัน.

ก็ในเรื่องอุทเทสภัตนี้ จำต้องปรารถนาพระภัตตุทเทสก์ ผู้มีศีลเป็นที่รัก มีความละอาย มีความฉลาด. ภิกษุผู้ภัตตุทเทสก์นั้น พึงถามถึงลำดับ ๓ ครั้ง ถ้าไม่มีใคร ๆ ทราบลำดับ พึงให้ถือเอาที่เถรอาสน์. แต่ถ้าภิกษุบางรูปกล่าวว่า ข้าพเจ้าทราบภิกษุ ๑๐ พรรษาได้ พึงถามว่า ผู้มีอายุ ๑๐ พรรษามีไหม ? ถ้าภิกษุได้ฟังคำของเธอจึงบอกว่า เรา ๑๐ พรรษา เรา ๑๐ พรรษา แล้วมากันมาก. อย่าพึงกล่าวว่า ถึงแก่ท่าน ถึงแก่ท่าน พึงสั่งว่า พวกท่านจงเงียบเสียงทั้งหมด แล้ว จัดตามลำดับ.

ครั้นจัดแล้ว พึงถามอุบาสกว่า ท่านต้องการภิกษุเท่าไร ?

เมื่อเขาตอบว่า เท่านี้เจ้าข้า แล้วอย่าพึงกล่าวว่า ถึงแก่ท่าน ถึงแก่ท่าน พึงถามถึงจำนวนพรรษา ฤดู ส่วนแห่งวันและเงาของภิกษุผู้มาใหม่กว่าทุกรูป.

ถ้าเมื่อกำลังถามถึงเงาอยู่ ภิกษุผู้แก่กว่ารูปอื่นมาถึง, พึงให้แก่เธอ ถ้าเมื่อถามถึงเงาเสร็จแล้ว สั่งว่า ถึงท่านด้วย ดังนี้ ภิกษุผู้แก่กว่ามาถึง ก็หาได้ไม่.

จริงอยู่ เมื่อภิกษุผู้แก่กว่า นั่งด้วยความชักช้าแห่งถ้อยคำก็ดี หลับเสียก็ดี อุทเทสภัตที่ให้ภิกษุผู้ใหม่กว่า ถือเอาแล้ว ก็เป็นอันให้ถือเอาเสียแล้วด้วยดี, ข้ามเลยไปเสีย ก็เป็นอันข้ามเลยไปด้วยดี เพราะว่า ธรรมดาของที่ควรแจกกันนั้น ย่อมถึงแก่ภิกษุผู้มาทันเท่านั้น, ความเป็นผู้มาทันในที่นั้น พึงกำหนดด้วยอุปจา.

ก็แล ภายในโรงฉัน เครื่องล้อมเป็นอุปจาร. ลาภย่อมถึงแก่ภิกษุผู้อยู่ในอุปจารนั้น ฉะนี้แล.

ทายกบางคน ใช้คนให้นำอุทเทสบาตร ๘ บาตรมาจากโรงฉัน บรรจุโภชนะประณีตเต็ม ๗ บาตร ใส่น้ำเสียบาตรหนึ่ง ส่งไปยังโรงฉันคนถือมา

ไม่พูดว่ากระไร ประเคนไว้ในมือภิกษุทั้งหลายแล้วหลีกไป. ภัตใดภิกษุใดได้แล้ว ภัตนั้น ย่อมเป็นของภิกษุนั้นนั่นแล.

ส่วนน้ำภิกษุใดได้ พึงงดลำดับแม้ที่ข้ามเลยไปแล้วของภิกษุนั้นเสีย ให้เธอถือเอาอุทเทสภัตส่วนอื่น.

ก็แล เธอได้อุทเทสภัตส่วนนั้น จะทรามก็ตาม ประณีตก็ตาม มีไตรจีวรเป็นบริวารก็ตาม ภัตนั้น ย่อมเป็นของเธอทั้งนั้น.

จริงอยู่ ลาภเช่นนี้เป็นบุญพิเศษของเธอ, แค่เพราะน้ำไม่ใช่อามิส เพราะฉะนั้น เธอจึงต้องได้อุทเทสภัตอื่น

แต่ถ้าชนผู้ถือมานั้นกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า ภัตทั้งปวงนี้ ท่านจะแบ่งกันฉันเองเถิด ดังนี้ แล้วจึงไป. น้ำอันภิกษุทั้งปวงพึงแบ่งกันดื่ม.

แต่เมื่อทายกกล่าวว่า ท่านเจาะจงเฉพาะสงฆ์ให้พระมหาเถระ ๘ รูป, ให้ภิกษุปูนกลาง, ให้ภิกษุใหม่, ให้สามเณรผู้มีปีครบ. ให้ภิกษุผู้กล่าวมัชฌิม-นิกายเป็นต้น จงให้ภิกษุผู้เป็นญาติของข้าพเจ้า.

ภิกษุผู้ภัตตุทเทสก์พึงชี้แจงว่า อุบาสก ท่านพูดอย่างนี้, แต่ลำดับของท่านเหล่านั้นยังไม่ถึง ดังนี้แล้ว พึงให้เนื่องด้วยลำดับนั้นเอง.

อนึ่ง เมื่อภิกษุหนุ่มและสามเณรได้อุทเทสภัตกันแล้ว. ถ้าในเรือนของพวกทายก มีการมงคล, พึงสั่งว่า พวกเธอจงนิมนต์อาจารย์และอุปัชฌาย์ของเธอมาเถิด.

ก็ในอุทเทสภัตใด ส่วนที่ ๑ ถึงแก่สามเณร ส่วนรองถึงแก่พระมหา-เถระทั้งหลาย. ในอุทเทสภัตนั้น สามเณรย่อม. ไม่ได้เพื่อจะไปข้างหน้าด้วยทำ-ในใจว่า เราทั้งหลายได้ส่วนที่ ๑ พึงไปตามลำดับเดินนั่นแล.

เมื่อทายกกล่าวว่า ท่านจงเจาะจงจากสงฆ์มาเองเถิด ดังนี้ ภิกษุพึงกล่าวว่า สำหรับเรา ท่านจักทราบได้โดยประการอื่นบ้าง แต่ลำดับย่อมถึงอย่างนี้ แล้วพึงให้ถือเอาด้วยอำนาจแห่งลำดับนั่นแล.

หากว่า เขากล่าวว่า ท่านจงให้บาตรที่อุทิศจากสงฆ์ ดังนี้ เมื่อบาตรอันพระภัตตุทเทสก์ยังไม่ทันสั่งให้ถือ ก็ฉวยเอาบาตรของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งบรรจุเต็มนำมา. แม้อุทเทสภัตที่เขานำมาแล้ว พึงให้ถือเอาตามลำดับเหมือนกัน.

ชนผู้หนึ่ง ซึ่งเขาใช้ไปว่า ท่านจงนำบาตรเจาะจงสงฆ์มา ดังนี้ กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ท่านจงมอบบาตรใบหนึ่ง เราจักนำนิมันตนภัตมาถวาย ถ้าชนนั้น ภิกษุทั้งหลายทราบว่า ผู้นี้มาจากเรือนอุทเทสภัต จึงถามว่า ท่านมาจากเรือนโน้น มิใช่หรือ ? จึงตอบว่า ถูกแล้ว ท่านผู้เจริญ ไม่ใช่นิมันตน-ภัต เป็นอุทเทสภัต, พึงให้ถือเอาตามลำดับ.

ฝ่ายชนใด ซึ่งสั่งเขาว่า จงนำบาตรลูกหนึ่งมา จึงย้อนถามว่า จะนำบาตรอะไรมา ได้รับตอบว่า จงนำมาตามใจชอบของท่าน ดังนี้ แล้วมา; ชนนี้ ชื่อ วิสสฏฐทูต (คือทูตที่เขายอมตามใจ) เขาต้องการบาตรเฉพาะสงฆ์ หรือบาตรตามสำดับ หรือบาตรส่วนตัวบุคคล อันใด พึงให้บาตรนั้นแก่เขา.

ผู้หนึ่งเป็นคนโง่ไม่ฉลาด ซึ่งเขาใช้ไปว่า จงนำบาตรเฉพาะสงฆ์มา ดังนี้ ไม่เข้าใจที่จะพูด จึงยืนนิ่งอยู่ ภิกษุไม่ควรถามเขาว่า ท่านมาหาใคร หรือว่า ท่านจักนำบาตรของใครไป เพราะว่า เขาถูกถามอย่างนั้น แล้ว จะพึงตอบเลียนคำถามว่า มาหาท่าน หรือว่า จักนำบาตรของท่านไป. เพราะเหตุที่กล่าวนั้น ภิกษุเหล่าอื่นจะพากันชัง ไม่พึงแลดูภิกษุนั้นก็ได้. ที่เหมาะควรถามว่า ท่านจะไปไหน ? หรือว่า ท่านเที่ยวทำอะไร.

เมื่อเขาตอบว่า มาเพื่อต้องการบาตรเฉพาะสงฆ์ ดังนี้ พึงให้ภิกษุถือเอาแล้ว ให้บาตรไป.

ที่จัดว่า ลำดับโกงมีอยู่ชนิดหนึ่ง. จริงอยู่ ในพระราชนิเวศน์หรือในเรือนของราชมหาอำมาตย์ ถวายอุทเทสภัตอย่างประณีตยิ่ง ๘ ที่เป็นนิตย์ ภิกษุทั้งหลายจัดอุทเทสภัตเหล่านั้น ให้เป็นภัตที่จะพึงถึงแก่ภิกษุรูปละครั้ง ฉันตามลำดับแผนกหนึ่ง.

ภิกษุบางพวกคอยกำหนดลำดับของตนว่า พรุ่งนี้แล จักถึงแก่พวกเราดังนี้ แล้วไป.

ครั้นเมื่อภิกษุเหล่านั้น ยังมิทันจะมา ภิกษุอาคันตุกะเหล่าอื่นมานั่งที่โรงฉัน. ในขณะนั้นเอง ราชบุรุษพากันกล่าวว่า ท่านจงให้บาตรสำหรับปณีตภัต พวกภิกษุอาคันตุกะไม่ทราบลำดับ จะให้ภิกษุทั้งหลายถือเอา. ในขณะนั้นเอง ภิกษุผู้ทราบลำดับก็พากันมา จึงถามว่า ท่านให้ถือเอาอะไร.

ภิกษุอาคันตุกะตอบว่า ปณีตภัตในพระราชนิเวศน์ ตั้งแต่พรรษาเท่าไรไป ? ตั้งแต่พรรษาเท่านี้ไป.

พวกภิกษุผู้ทราบลำดับ พึงห้ามว่า อย่าพึงให้ถือ แล้วให้ถือเอาตามลำดับ.

ภิกษุทั้งหลายผู้ทราบลำดับมาแล้ว ในเมื่อภิกษุอาคันตุกะให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาแล้ว ก็ดี, มาแล้วในเวลาที่จะให้บาตรก็ดี, มาแล้วในเวลาที่ให้ไปแล้วก็ดี, มาแล้วใน เวลาที่ราชบุรุษยังบาตรให้เต็มนำมาจากพระราชนิเวศน์ก็ดี, มาแล้วในเวลาที่ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายถือบิณฑบาต ซึ่งพระราชาทรงใช้ราชบุรุษไปว่า วันนี้ ภิกษุทั้งหลายจงมาเองเถิด ดังนี้แล้ว ทรงประเคนบิณฑบาตในมือของภิกษุทั้งหลายนั่นแล มาแล้วก็ดี พึงห้ามว่า อย่าฉันแล้วพึงให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาตามลำดับ เถิด.

หากว่า พระราชาทรงนิมนต์ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้น ฉันแล้ว ยังบาตรของพวกเธอให้เต็มแล้ว ถวายด้วย. ภัตที่เธอนำมา พึงให้ถือเอาตามลำดับ แต่ถ้ามีภัตเพียงเล็กน้อยที่เขาใส่ในบาตร ด้วยคิดว่า ภิกษุทั้งหลายอย่าไปมือเปล่า. ภัต ไม่พึงให้ถือเอา.

พระมาหาสุมัตเถระกล่าวว่า ถ้าฉันเสร็จแล้ว มีบาตรเปล่ากลับมา ภัตที่พวกเธอฉันแล้ว ย่อมเป็นสินใช้แก่พวกเธอ.

ฝ่ายพระมหาปทุมัตเถระกล่าวว่า ในการฉันปณีตภัตนี้ ไม่มีกิจเนื่องด้วยสินใช้. ภิกษุผู้ไม่ทราบลำดับ พึงนั่งรอจนกว่าภิกษุผู้ทราบจะมา, แม้เมื่อเป็นเช่นนี้ ภัตที่ฉันแล้ว เป็นอันฉัน แล้วด้วยดี, แต่ไม่พึงให้เธอถือเอาภัตอื่นในที่ ๆ ถึงเข้าในบัดนี้. บิณฑบาตหนึ่งมีราคาหนึ่งร้อย มีไตรจีวรเป็นบริวาร ถึงแก่ภิกษุไม่มีพรรษา. และภิกษุในวิหารจดไว้ว่า บิณฑบาตเห็นปานนี้ ถึงแก่ภิกษุไม่มีพรรษา ถ้าว่า ต่อล่วงไป ๖๐ ปี บิณฑบาตเห็นปานนั้นอื่น จึงเกิดขึ้นอีกไซร้.

ถามว่า บิณฑบาตนี้ จะพึงให้ถือเอาตามลำดับภิกษุผู้ไม่มีพรรษา หรือว่า จะพึงให้ถือเอาตามลำดับภิกษุผู้มีพรรษา ๖๐ ?

ตอบว่า ในอรรถกถาทั้งหลายท่านกล่าวว่า พึงให้ถือเอาตามลำดับภิกษุผู้มีพรรษา ๖๐ เพราะว่า ภิกษุนี้รับลำดับแล้วก็แก่ไปเอง.

ภิกษุรูปหนึ่งฉันอุทเทสภัตแล้ว (ลาสิกขา) เป็นสามเณร ย่อมได้เพื่อถือเอาภัตนั้น อันถึงตามลำดับแห่งสามเณรอีก. ได้ยินว่า ภิกษุนี้ชื่อว่าผู้ตกเสียในระหว่าง.

ฝ่ายสารเณรรูปใด มีปีบริบูรณ์ จักได้อุทเทสภัตในวันพรุ่ง แต่เธออุปสมบทเสียในวันนี้ ลำดับของสามเณรรูปนั้น เป็นอันเลยไป.

อุทเทสภัตถึงแก่ภิกษุรูปหนึ่ง, แต่บาตรของเธอไม่เปล่า, เธอจึงให้มอบบาตรของภิกษุอื่นซึ่งนั่งใกล้กันไปแทน.

ถ้าว่า ชนเหล่านั้นนำบาตรนั้นไปเสียด้วยความเป็นขโมย, เป็นสินใช้แก่เธอ. แต่ถ้าว่า ภิกษุนั้นยอมให้ไปเองว่า เราให้บาตรของเราแทนท่านนี้ไม่เป็นสินใช้.

แม้ถ้าว่า ภิกษุนั้น เป็นผู้ไม่มีความต้องการด้วยภัตนั้น จึงบอกกะภิกษุอื่นว่า ภัตของเราพอแล้ว, เราให้ภัตนั้นแก่ท่าน ท่านจงส่งบาตรไปให้นำมาเถิด สิ่งใดเขานำมาจากที่นั้น, สิ่งนั้นทั้งหมด ย่อมเป็นของภิกษุผู้เจ้าของบาตร.

หากว่า คนที่นำบาตรไปเลยลักไปเสีย, ก็เป็นอันลักไปด้วยดี, ไม่เป็นสินใช้ เพราะเธอได้ให้ภัตแก่เจ้าของบาตร.

ในสำนักมีภิกษุ ๑๐ รูป ใน ๑๐ รูปนั้น เป็นผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์เสีย ๙ รูป รูป ๑ รับ* เมื่อทายกกล่าวว่า ท่านจะบอกบาตรสำหรับอุทเทสภัต ๑๐ บาตร ภิกษุผู้ถือบิณฑปาติกธุดงค์ ไม่สามารถจะให้ถือเอา ภิกษุนอกนี้รับด้วยคิดว่า อุทเทสภัตทั้งหมดถึงแก่เรา ดังนี้ ลำดับไม่มี.

หากว่า เธอรับเอาให้ถึงที่ละส่วน ๆ ลำดับย่อมคงอยู่. ภิกษุนั้นครั้นรับแล้วอย่างนั้น ให้เขานำมาทั้ง ๑๐ บาตรแล้ว ถวาย ๙ บาตรแก่ภิกษุผู้ถือบิณฑปาติกธุดงค์ว่า ขอท่านผู้เจริญ จงทำความสงค์เคราะห์แก่ข้าพเจ้าภัตเช่นนี้ จัดเป็นภัตที่ภิกษุถวาย ภิกษุผู้ถือบิณฑปาติกธุดงค์สมควรรับ.

หากว่า อุบาสกนั้น นิมนต์ว่า ท่านผู้เจริญพึงไปเรือน และภิกษุนั้นชวนภิกษุเหล่านั้นว่า มาเถิดท่านผู้เจริญ จงเป็นเพื่อนข้าพเจ้า ดังนี้แล้ว ไป

* สาทิยนโก-(ส+อาทิยนโก).

ยังเรือนของอุบาสกนั้น เธอได้สิ่งใดที่ในเรือนนั้น สิ่งนั้นทั้งหมด ย่อมเป็นของเธอเท่านั้น ภิกษุนอกนี้ย่อมได้ของที่เธอถวาย.

หากว่า อุบาสกนั้นนิมนต์ให้นั่งในเรือนแล้วและถวายน้ำทักษิโณทก แล้วถวายยาคูและของขบเคี้ยวเป็นต้นแก่ภิกษุเหล่านั้น ยาคูเป็นต้นนั้น ย่อมควรแก่ภิกษุผู้ถือบิณฑปาติกธุดงค์นอกนี้ เฉพาะด้วยถ้อยคำของภิกษุนั้นที่ว่า ท่านผู้เจริญ ชนทั้งหลายถวายสิ่งใด ท่านจงถือเอาสิ่งนั้นเถิด ดังนี้.

พวกทายกบรรจุภัตลงในบาตรจนเต็มแล้ว ถวายเพื่อต้องการให้ถือเอาไป ภัตทั้งหมดย่อมเป็นของภิกษุนั่นเท่านั้น ภัตที่ภิกษุนั้นให้ จึงควรแก่พวกภิกษุนอกนี้.

แต่ถ้าว่า ภิกษุผู้ถือบิณฑปาติกธุดงค์เหล่านั้น อันภิกษุนั้นเผดียงไว้แต่ในสำนักว่า ท่านผู้เจริญ จงรับภิกษุของข้าพเจ้า และสมควรทำตามถ้อยคำของพวกชาวบ้าน ดังนี้ จึงไปไซร้ พวกเธอฉันภัตใดในที่นั้น และนำภัตใดในที่นั้นไป ภัตนั้นทั้งหมดเป็นของพวกเธอเท่านั้น.

แม้ถ้าว่า พวกเธออ้อนภิกษุนั้นมิได้เผดียงว่า ท่านจงรับภิกษาของข้าพเจ้า แต่ได้รับเผดียงว่า สมควรทำตามคำของพวกชาวบ้าน ดังนี้ จึงไป. หากว่า พวกชาวบ้านฟังภิกษุรูปหนึ่งในภิกษุเหล่านั้น ผู้ทำอนุโมทนาด้วยเสียงอันไพเราะ และเลื่อมใสในอาการอันสงบระงับของพระเถระทั้งหลาย จงถวายสมณบริขารเป็นอันมาก ลาภนี้ เกิดขึ้นเพราะความเลื่อมใสในเหล่าพระเถระ จัดเป็นส่วนพิเศษ เพราะฉะนั้น ย่อมถึงแก่ภิกษุทั่วกัน.

ทายกผู้หนึ่ง นำบาตรที่ให้เฉพาะสงฆ์แล้ว ให้ถือเอาตามลำดับไป บรรจุบาตรเต็มด้วยขาทนียะและโภนียะอันประณีตนำมาถวายว่า ท่านเจ้าข้า สงฆ์ทั้งปวงจงบริโภคภัตนี้ ภิกษุทั้งปวงพึงแบ่งกันฉัน แต่ต้องงดลำดับ แม้ที่ล่วงไปแล้วของภิกษุผู้เจ้าของบาตรเสีย ให้อุทเทสภัตอื่น.

หากว่า ทายกกล่าวว่า ขอท่านจงมอบบาตรเป็นของเฉพาะสงฆ์ทั้งปวง ให้ก่อนทีเดียว พึงมอบให้บาตรเป็นของภิกษุลัชชีรูปหนึ่ง และเมื่อเขานำมาแล้วกล่าวว่า สงฆ์ทั้งปวงจงบริโภค ดังนี้พึงแบ่งกันฉัน .

อนึ่ง ทายกผู้นำภัตมาด้วยถาดหนึ่งถวายว่า ข้าพเจ้าขอถวายภัตเฉพาะสงฆ์ อย่าให้รูปละคำ พึงให้กะให้พอยังอัตภาพให้เป็นไปแก่ภิกษุรูปหนึ่งตามลำดับ.

หากว่า เขานำภัตมาแล้ว ไม่ทราบว่าจะพูดอย่างไรจึงเป็นผู้นิ่งอยู่, อย่าถามเขาว่า ท่านนำมาเพื่อใคร ? ท่านประสงค์จะถวายใคร ? เพราะว่าเขาจะพึงตอบเลียนคำถามว่า นำมาเพื่อท่าน ประสงค์จะถวายท่าน. เพราะเช่นนั้น ภิกษุเหล่าอื่นจะพากันชังภิกษุนั้น จะไม่พึงเอาใจใส่เธอ แม้ซึ่งเป็นผู้ควรเอื้ยวคอแลดู.

แต่ถ้าภิกษุถามว่า ท่านจะไปไหน ท่านเที่ยวทำอะไร ? ดังนี้ เขาจะตอบว่า ข้าพเจ้าถือเอาอุทเทสภัตมา ภิกษุลัชชีรูปหนึ่งพึงให้ถือเอาตามลำดับ.

ถ้าภัตที่เขานำมามีมาก และพอแก่ภิกษุทั้งปวง ไม่ต้องให้ถือเอาตามลำดับ. พึงถวายเต็มบาตรตั้งแต่เถรอาสน์ลงมา.

เมื่อทายกกล่าวว่า ขอท่านจงมอบบาตรที่เฉพาะสงฆ์ให้ อย่าถามว่าท่านจะนำอะไรมา ? พึงให้ถือเอาตามลำดับปกตินั่นแล.

ส่วนข้าวปายาสหรือบิณฑบาตมีรสอันใด สงฆ์ได้อยู่เป็นนิตย์, สำหรับโภชนะประณีตเช่นนั้น พึงจัดลำดับไว้แผนกหนึ่ง. ยาคูพร้อมทั้งของบริวารก็ดี ผลไม้ที่มีราคามากก็ดี ของขบเคี้ยวที่ประณีตก็ดี ควรจัดลำดับไว้แผนกหนึ่งเหมือนกัน. แต่ภัตยาคูผลไม้และของขบเคี้ยวตามปกติ ควรจัดลำดับเป็นอันเดียวกันเสีย.

เมื่อทายกกล่าวว่า ข้าพเจ้าจักนำเนยใสมา สำหรับเนยใสทั้งปวง ควรเป็นลำดับเดียวกัน. น้ำมันทั้งปวงก็เหมือนกัน

อนึ่ง เมื่อเขากล่าวว่า ข้าพเจ้าจักนำน้ำผึ้งมา สำหรับน้ำผึ้งควรเป็นลำดับอันเดียวกัน. น้ำอ้อยและเภสัชมีชะเอมเป็นต้นก็เหมือนกัน.

ถามว่า ถ้าพวกทายกถวายของหอมและระเบียบเฉพาะสงฆ์, จะควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์หรือไม่ควร ?

พระอาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า ควร เพราะท่านห้ามแต่อามิสเท่านั้น แต่ไม่ควรถือเอาเพราะเขาถวายเฉพาะสงฆ์.

อุทเทสภัตตกถา จบ

[นิมันตนภัต]

นิมันตนภัต ถ้าเป็นของส่วนบุคคล, ผู้รับเองนั้นแลเป็นใหญ่ ส่วนที่เป็นของสงฆ์ พึงให้ถือเอาตามนัยที่กล่าวแล้วในอุทเทสภัตนั่นแล.

แต่ในนิมันตนภัตนี้ ถ้าเป็นทูตผู้ฉลาด เขาไม่กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ขอท่านทั้งหลายจงรับภัตสำหรับภิกษุสงฆ์ในพระราชนิเวศน์ กล่าวว่า ขอท่านทั้งหลายจงรับภิกษา ดังนี้ไซร้ ภัตนั้น ย่อมควรแม้แก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติก-ธุดงค์.

ถ้าทูตไม่ฉลาดกล่าวว่า ขอท่านทั้งหลายจงรับภัต ดังนี้. พระภัตตุท-เทสก์เป็นผู้ฉลาด ไม่ออกชื่อว่า ภัต กล่าวแต่ว่า ท่านจงไป ท่านจงไป ดังนี้ แม้อย่างนี้ ภัตนั้น ย่อมควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

แต่เมื่อพระภัตตุทเทสก์กล่าวว่า ภัตถึงแก่พวกท่านตามลำดับ ดังนี้ ไม่ควรแก่ภิกษุถือปิณฑปาติกธุดงค์.

ถ้าคนทั้งหลาย ผู้มาเพื่อจะนิมนต์ เข้าไปยังโรงฉัน แล้วกล่าวว่า ท่านจงให้ภิกษุ ๘ รูป หรือว่า ท่านจงให้บาตร ๘ บาตร แม้อย่างนี้ ก็ควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์. พระภัตตุทเทสก์พึงกล่าวว่า ท่านด้วย นิมนต์ไป.

แต่เขากล่าวว่า ท่านจงให้ภิกษุ ๘ รูป ท่านทั้งหลายจงรับภัต หรือท่านจงให้บาตร ๘ บาตร ท่านทั้งหลายจงรับภัตดังนี้ พระภัตตุทเทสก์พึงให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาตามลำดับ. และเมื่อจะให้ถือเอา ตัดบทเสียไม่ออกชื่อว่าภัต พูดแต่ว่า ท่านด้วย ท่านด้วยนิมนต์ไป ดังนี้ ควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑ-ปาติกธุดงค์.

แต่เมื่อเขากล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ท่านจงให้บาตรของพวกท่าน นิมนต์ท่านมา ดังนี้ พึงรับว่า ดีละ อุบาสก แล้วไปเถิด.

เมื่อเขากล่าวว่า ท่านทั้งหลายเจาะจงเฉพาะจากสงฆ์มาเถิด ดังนี้ พึงให้ถือเอาตามลำดับ.

อนึ่ง เมื่อเขามาจากเรือนนิมันตนภัต เพื่อต้องการบาตร พึงให้บาตรตามลำดับ โดยนัยที่กล่าวแล้วในอุทเทสภัตนั้นแล.

ทายผู้หนึ่งไม่กล่าวว่า จงให้บาตรตามลำดับจากสงฆ์ กล่าวแค่เพียงว่าท่านจงให้บาตรใบหนึ่ง ดังนี้ เมื่อยังไม่ทันให้ถือเอาบาตร ก็ฉวยเอาบาตรของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไปบรรจุเต็มนำมา ภัตนั้น เป็นของภิกษุผู้เจ้าของบาตรเท่านั้น อย่าให้ถือเอาตามลำดับเหมือนในอุทเทสภัต.

แม้ในนิมันตนภัตนี้ ทายกใดมาแล้วยืนนิ่งอยู่ ทายกนั้นอันภิกษุไม่พึงถามว่า ท่านมาหาใคร หรือว่า ท่านจักนำบาตรของใครไป ? เพราะว่าเขาจะพึงตอบเลียนคำถามว่า ข้าพเจ้ามาหาท่าน จักนำบาตรของท่านไป เพราะเช่นนั้น ภิกษุนั้นจะพึงถูกภิกษุทั้งหลายเกลียดชัง.

แต่ครั้นเมื่อภิกษุถามว่า ท่านจะไปไหน ท่านเที่ยวทำอะไร ? เมื่อเขาตอบว่า มาเพื่อต้องการบาตร ดังนี้ พึงถือเอาบาตรตามลำดับเรียงตัวกันเหมือนกัน.

ถ้าเขานำมาแล้วกล่าวว่า ขอพระสงฆ์ทั้งปวงจงฉัน พึงแบ่งกันฉัน

ต้องงดลำดับแม้ที่ล่วงไปแล้ว ของภิกษุผู้เจ้าของบาตรเสียให้เธอถือเอาภัตเนื่องในลำดับอื่นใหม่.

ทายกผู้หนึ่ง นำภัตมาด้วยถาดแล้ว กล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายสงฆ์ พึงแบ่งกัน โดยสังเขปเป็นคำ ๆ ตั้งต้นแต่ลำดับแห่งอาโลปภัตไป.

อนึ่ง ถ้าเขานิ่งอยู่ ภิกษุอย่าถามเขาว่า ท่านนำมาเพื่อใคร ท่านประสงค์จะถวายใคร ? และถ้าเมื่อภิกษุถามว่า ท่านจะไปไหน ? ท่านเที่ยวทำอะไร ? เขาจึงตอบว่า ข้าพเจ้านำภัตมาเพื่อสงฆ์ ข้าพเจ้านำภัตมาเพื่อพระเถระ ดังนี้ พึงรับแล้วแบ่งให้ตามลำดับแห่งอาโลปภัต.

ก็ถ้าว่า ภัตที่เขานำมาอย่างนั้น มีมาก พอแก่สงฆ์ทั้งสิ้น นี้ชื่อว่าอภิหฏภิกฺขา (ภาษาที่เขานำมาพอ) ย่อมควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ไม่มีกิจที่จะต้องถามถึงลำดับ. พึงถวายเต็มบาตรตั้งแต่เถรอาสน์ลงมา.

อุบาสกส่งข่าวไปถึงพระสังฆเถระก็ดี ภิกษุผู้มีชื่อเสียงเนื่องด้วยคันถธุระและธุดงค์ก็ดี พระภัตตุทเทสก์ก็ดี ว่า ท่านจงพาภิกษุมา ๘ รูป เพื่อประโยชน์แก่การรับภัตของข้าพเจ้า.

แม้หากว่า ข่าวนั้นจะเป็นข่าวที่ญาติและอุปัฏฐากส่งไปก็ดี ภิกษุ ๓ รูป (มีพระสังฆเถระเป็นต้น) นี้ ย่อมไม่ได้เพื่อจะสอบถามเขา. ลำดับเป็นอันยกขึ้นทีเดียว. พึงให้นิมนต์ภิกษุ ๘ รูปจากสงฆ์ มีตนเป็นที่ ๙ ไปเถิด เพราะเหตุไร ? เพราะว่าลาภอาศัยภิกษุเหล่านั้น จึงเกิดขึ้นแก่ภิกษุสงฆ์.

ส่วนภิกษุเจ้าของถิ่น ซึ่งไม่มีชื่อเสียงทางคันถธุระและธุดงค์เป็นต้น จะถามก็ได้. เพราะฉะนั้น เธอพึงถามเขาว่า ข้าพเจ้าจะนิมนต์จากสงฆ์ หรือว่าจะมากับภิกษุทั้งหลายที่ข้าพเจ้ารู้จัก ? ดังนี้แล้ว จึงจัดเข้าลำดับปฏิบัติตามที่ทายกเขาสั่ง.

ก็เมื่อเขาสั่งว่า ท่านจงพานิสิตของท่าน หรือภิกษุที่ท่านรู้จักมาเถิด ดังนี้ จะไปกับภิกษุที่ตนปรารถนาจะนิมนต์ก็ได้.

ถ้าเขาส่งข่าวมาว่า ท่านจงส่งภิกษุมา ๘ รูป พึงส่งไปจากสงฆ์เท่านั้น. ถ้าตนเป็นผู้อาจจะได้ภิกษาในบ้านอื่น พึงไปบ้านอื่น หากว่า เป็นผู้ไม่อาจจะได้ ก็พึงเข้าไปบิณฑบาตที่บ้านนั้นแล.

ภิกษุทั้งหลายที่รับนิมนต์ นั่งอยู่ในโรงฉัน ถ้าคนมาที่โรงฉันนั้น บอกว่า ขอท่านทั้งหลายจงให้บาตร ภิกษุผู้มิได้รับนิมนต์อย่าให้ พึงบอกว่า นี่ ภิกษุที่ท่านนิมนต์ไว้. แต่เมื่อเขาตอบว่า ท่านจงให้ด้วย ดังนี้ ควรให้.

ในคราวมีมหรสพเป็นต้น ชนทั้งหลายไปสู่บริเวณและเรือนบำเพ็ญเพียร นิมนต์ภิกษุผู้ทรงไตรปิฎกและพระธรรมกถึก กับภิกษุร้อยรูปเองทีเดียว.

ในกาลนั้น ภิกษุผู้ทรงไตรปิฎกและธรรมกถึกเหล่านั้น จะพาภิกษุทั้งหลายที่ทราบไป ก็ควร. เพราะเหตุไร ? เพราะเหตุว่าชนทั้งหลาย มีความต้องการด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ จึงไปยังบริเวณและเรือนบำเพ็ญเพียรหามิได้. แต่เขานิมนต์ภิกษุทั้งหลายตามสติตามกำลังไป จากที่ชุมชนแห่งภิกษุทั้งหลาย.

ก็ถ้าว่า พระสังฆเถระหรือภิกษุผู้มีชื่อเสียงทางคันถธุระและธุดงค์ หรือพระภัตตุทเทสก์ก็ดี จำพรรษาในที่อื่น หรือไปในที่บางแห่ง กลับมาสู่สถานของตนอีก. ชนทั้งหลายจึงทำสักการะสำหรับอาคันตุกะ พึงพาภิกษุ

ทั้งหลายที่รู้จักไปวาระ ๑. จำเดิมแต่กาลที่ติดเนื่องกันไป เมื่อเริ่มวาระที่ ๒ พึงนิมนต์ไปจากสงฆ์เท่านั้น .

อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเป็นอาคันตุกะผู้มาใหม่ ๆ ไปด้วยทั้งใจว่า จักเยี่ยมญาติหรืออุปัฏฐาก นั้น ญาติและอุปัฏฐากทั้งหลายของภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นกระทำสักการะ.

ก็แลในอาวาสนั้น ภิกษุเหล่าใดทราบ พึงนิมนต์ภิกษุ เหล่านั้นไป, ฝ่ายภิกษุใด เป็นผู้มีลาภเหลือเฟือ ฐานะของเธอและฐานะของอาคันตุกะเป็นเช่นเดียวกัน, ชนทั้งหลายในที่ทั้งปวงตระเตรียมสังฆภัตเสร็จแล้วอยู่. ภิกษุนั้นพึงนิมนต์ภิกษุไปจากสงฆ์เท่านั้น, นี้เป็นความแปลกกันในนิมันตนภัต.

ปัญหาทั้งปวงที่ยังเหลือพึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้วในอุทเทสภัตนั่นแล.

ส่วนในกุรุนที่แก้ว่า เมื่อเขากล่าวว่า ท่านจงให้พระมหาเถระ ๘ รูป. พึงให้พระมหาเถระเท่านั้น ๘ รูป. ในภิกษุทั้งหลายมีภิกษุปูนกลางเป็นต้น ก็นัยนี้แล.

แต่ถ้าเขากล่าวมิให้แปลกกันว่า ท่านจงให้ภิกษุ ๘ รูป ดังนี้พึงนิมนต์ให้ไปจากสงฆ์ ดังนี้แล.

นิมันตนภัตตกถา จบ

[สลากภัตตกกา]

อนึ่ง พึงทราบวินิจฉัยในสลากภัต, เพราะพระบาลีว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้จดชื่อในสลาก หรือในแผ่นป้ายแล้ว รวมกันเข้าแจกกัน* ดังนี้ พระภัตตุเทสก์ผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ พึงเขียนอักษรลงในสลากไม้แก่น หรือในแผ่นป้ายที่ทำด้วยตอกไม้ไผ่และใบตาลเป็นต้น อย่างนี้ว่า สลากภัตของทายก

* จุลฺลวคฺค. ทุติย. ๗๑๔๗

ชื่อโน้น แล้วรวมสลากทั้งหมดใส่ในกระเช้า หรือในขนดจีวร แล้วคนกลับไปกลับมาจนทั่งถึงทั้งข้างล่างข้างบนทีเดียว ถ้าลำดับมี พึงแจกสลากจำเดิมแต่ลำดับไป, ถ้าไม่มี พึงแจกตั้งแต่ที่เถรอาสน์ลงมา.

ภิกษุผู้มาภายหลังก็ดี ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในที่ไกล ด้วยอำนาจเนื่องถึงกันก็ดี พึงให้ตามนัยที่กล่าวแล้วในอุทเทสภัตนั่นแล.

หากว่า โดยรอบสำนักมีโคจรคามมาก, ส่วนภิกษุมีไม่มาก สลากทั้งหลายย่อมถึงแม้ด้วยอำนาจแห่งบ้าน พึงแจกสลากด้วยอำนาจแห่งบ้านทีเดียวว่าสลากภัตทั้งหลาย ในบ้านโน้น ถึงแก่พวกท่าน, สลากภัตทั้งหลาย ในบ้านโน้น ถึงแก่พวกท่าน.

เมื่อพระภัตตุทเทสก์ให้ถือเอาอย่างนั้น แม้หากว่า ในบ้านตำบลหนึ่งๆ มีสลากภัต ๖๐ ที่ มีประการต่าง ๆ กัน สลากภัตทั้งหมดเป็นอันเธอให้ถือเอาเสร็จสิ้นไปแล้ว.

ในบ้านใกล้เคียงกับบ้านที่ถึงแก่ภิกษุ ยังมีสลากภัตอื่นอีก ๒- ๓ ที่, แม้สลากภัตเหล่านั้น ก็ควรให้แก่เธอเสียด้วย. เพราะว่าพระภัตตุทเทสก์ไม่สามารถจะส่งภิกษุอื่นไป เพราะเหตุแห่งสลากภัตเหล่านั้นได้ ฉะนี้แล.

ถ้าว่า ในบางบ้านมีสลากภัตมาก พึงกำหนดให้แก่ภิกษุ ๗ รูปบ้าง, ๘ รูปบ้าง แต่เมื่อจะให้ต้องมัดสลากรวมกันให้แก่ภิกษุ ๔-๕ รูปผู้จะไป.

ถ้าว่า ถัดบ้านนั้นไป มีบ้านอื่น, และในบ้านั้นมีสลากภัตเพียงทีเดียว. และเขาถวายสลากภัตนั้นแต่เช้าเทียว. สลากภัตแม้นั้น พึงให้ด้วยบังคับแก่ภิกษุรูปหนึ่งในภิกษุเหล่านั้น แล้วสั่งเธอว่า ท่านจงรับสลากภัตนั้นเสียแต่เช้า ภายหลังจึงค่อยรับภัตนอกนี้ที่บ้านใกล้.

ในกุรุนทีกล่าวนัยดังนี้ว่า ถ้าว่า เมื่อสลากภัตทั้งหลายในบ้านใกล้ ยังมิได้แจกจ่ายกันเลย ภิกษุนั้น ไปเสีย ด้วยสำคัญว่าได้แจกกันเสร็จแล้ว, ครั้น

ให้ถือ เอาสลากภัตในบ้านไกลแล้ว ต้องกลับมาวิหารอีก รับแจกสลากภัตนอกนั้น แล้วจึงค่อยไปบ้านใกล้ เพราะว่าลาภสงฆ์จะแจกกันภายนอกสีมา ย่อมไม่ได้.

แต่ถ้าภิกษุมีมาก. สลากด้วยอำนาจแห่งบ้านไม่พอกัน ; พึงให้ถือเอาด้วยอำนาจถนนหนึ่ง หรือด้วยอำนาจฟากหนึ่งในถนนหรือด้วยอำนาจสกุลหนึ่งก็ได้

ก็แล ในถนนเป็นต้น ในที่ใดมีภัตรมาก, ในที่นั้น พึงให้ภิกษุมากรูปถือเอง ตามนัยที่กล่าวในบ้านนั่นแล. เมื่อสลากไม่มี พึงเจาะจงให้ถือเอาก็ได้. อันภิกษุผู้ให้สลากต้องรู้จักวัตร.

จริงอยู่ ภิกษุผู้ให้สลากนั้น พึงลุกขึ้นแต่เช้า ถือบาตรและจีวรไปสู่หอฉัน กวาดสถานที่ซึ่งยังมิได้กวาด จัดตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้กะเวลาว่า บัดนี้วัตรจักเป็นอันภิกษุทั้งหลายทำเสร็จแล้ว จึงตีระฆัง เมื่อภิกษุทั้งหลายประชุมกันแล้ว พึงให้ถือสลากภัตที่บ้านเวรเสียก่อน คือพึงกล่าวว่า สลากที่บ้านเวรชื่อโน้น ถึงแก่ท่าน ท่านจงไปที่บ้านนั้น.

ถ้าว่า บ้านอยู่ในระยะทางเกินกว่า ๑ คาวุต, ภิกษุผู้ไปในวันนั้นย่อมเหน็ดเหนื่อย, พึงให้เอาเสียแค่ในวันนี้ทีเดียวว่า พรุ่งนี้สลากที่บ้านเวรถึงแก่ท่าน.

ภิกษุใด ถูกส่งไปบ้านเวร ไม่ยอมไป จะเลือกเอาสลากอื่นอย่าพึงให้แก่ภิกษุนั้น. เพราะว่า จะเสื่อมบุญของพวกชนผู้มีศรัทธาและจะขาดลาภสงฆ์ ; เพราะฉะนั้น แม้ในวันที่ ๒ ที่ ๓ ก็อย่าพึงให้สลากอื่นแก่เธอ. พึงบอกเธอว่า ท่านจงไปยังสถานที่ถึงแก่ตนแล้วฉัน เถิด. แต่เมื่อเธอไม่ยอมไปครบ ๓ วัน พึงให้เธอถือเอาสลากที่บ้านในแต่บ้านเวรเขามา.

หากว่า เธอยอมรับสลากนั้นไซร้, จำเดิมแต่นั้น ไป ไม่สมควรให้สลากอื่นแก่เธอ.

ส่วนทัณฑกรรมต้องลงให้หนัก คือ พึงลงทัณฑกรรมให้ตักน้ำ อย่าให้น้อยกว่า ๖๐ หรือ ๕๐ หม้อ หรือให้ขนฟืนอย่าให้น้อยกว่า ๖๐ หรือ ๕๐ มัด หรือให้ขนทรายอย่าให้หย่อนกว่า ๖๐ หรือ ๕๐ บาตร .

ครั้นให้รับสลากที่บ้านเวรแล้ว พึงให้รับวาระเฝ้าสำนัก. พึงบอกเธอว่า วาระเฝ้าสำนักถึงแก่ท่าน. พึงให้สลากยาคู ๒-๓ ที่ และสลากภัต ๓ หรือ ๔ ที่ แก่ภิกษุผู้รับวาระเผาสำนัก, แต่อย่าให้เป็นประจำ. เพราะว่า ทายกผู้ถวายยาคูและภัต จะพึงถึงความเสียใจว่า พวกภิกษุผู้เผาสำนักเท่านั้น ฉันยาคูและภัตของพวกเรา เพราะฉะนั้น จึงควรให้สลากในสกุลอื่น ๆ.

หากว่า พวกภิกษุผู้ชอบพอกันของภิกษุผู้รับวาระเฝ้าสำนัก นำมาถวายเอง. อย่างนั้นนั่น เป็นการดี ; ถ้าว่า พวกเธอไม่นำมาถวาย, พึงให้รับวาระแทน. ให้นำยาคูและภัตมาให้ แก่ภิกษุผู้รับวาระเฝ้าสำนักเหล่านั้น. และสลากเหล่านั้นของพวกภิกษุผู้รับวาระเฝ้าสำนักนั้นย่อมเป็นส่วนเพิ่มแท้ ทั้งเธอทั้งหลายย่อมเป็นส่วนเพิ่มแท้ ทั้งเธอทั้งหลายย่อมได้เพื่อถือเอาสลากภัตประณีตแม้อื่น ในที่ซึ่งถึงตามลำดับพรรษาด้วย, พึงแจกสลากจัดลำดับไว้แผนกหนึ่งสำหรับเอกวาริยภัต ที่มีเครื่องปิ้งจี่เหลือเฟือ.

ถ้าว่า สลากอันภิกษุใดได้แล้ว, แต่ภิกษุนั้นไม่ได้ภัตนั้นในวันนั้น พึงให้เธอรับในรุ่งขึ้น.

ภิกษุใดได้แต่ภัต ไม่ได้เครื่องปิ้งจี่, แม้อย่างนี้ ก็พึงให้รับใหม่. แม้ในสลากภัตมีนมสด ก็นัยนี้แล.

แต่ถ้าว่า ได้แต่นมสด ไม่ได้ภัต, อย่าพึงให้รับซ้ำอีก จำเดิมแต่ได้นมสดไปแล้ว. เอกวาริยภัต ๒-๓ ที่ ถึงแก่ภิกษุรูปเดียวเท่านั้น. ในทุพภิกข-

สมัย พึงเฉลี่ยให้ถือเป็นแผนก ๆ ในเวลาที่สังฆนวกะได้แล้ว. สลากภัตตามปกติ แม้ภิกษุที่ยังไม่ได้ ก็พึงให้รับในวันรุ่งขึ้น.

ถ้าเป็นสำนักเล็ก, ภิกษุทั้งปวงฉันรวมกัน, เมื่อจะให้ถือเอาสลากอ้อย จะให้ถึงแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งอยู่ตรงหน้าแล้วปอกถวายพระมหาเถระเป็นต้นในกาล ก็ควร.

สลากน้ำอ้อย ครั้นแจกกันแล้ว แม้ภายหลังภัต พึงกรองหรือให้ทำเป็นผาณิตแล้ว ถวายแม้แก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์เป็นต้น, ต้องรู้ว่า ภิกษุอาคันตุกะมาแล้วหรือยังไม่มาก่อน จึงให้ถือเอาสลาก.

ในอาวาสใหญ่ ต้องจัดลำดับให้ถือเอา. สลากเปรียง*เล่า จะให้ถึงในที่แห่งภิกษุผู้เป็นสภาคกัน หรือจะให้อุ่น หรือจะให้เจียวถวายพระเถระทั้งหลายก็ควร. พึงปฏิบัติตามนัยที่กล่าวแล้วในอาวาสใหญ่นั่นแล.

แม้สลากผลไม้ สลากขนมและสลากเภสัชของหอมและระเบียบเป็นต้น พึงให้ถือเอาตามลำดับเป็นแผนก ๆ.

ก็แล ในสลากเหล่านี้ สลากเภสัชเป็นต้น ย่อมควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ก็ไม่พึงยินดี เพราะเป็นปัจจัยที่ให้ถือเอาเนื่องด้วยสลาก.

ทายกถวายสลากภัต แม้มีแต่สักว่าภิกษาเลิศ, พึงถามถึงลำดับแล้วให้ถือเอา. เมื่อไม่มีลำดับ พึงให้ตั้งแต่เถรอาสน์ลงมา. หากว่า ภัตเช่นนั้นมีมาก พึงให้แก่ภิกษุรูปละ ๒-๓ ที่. ถ้ามีไม่มาก, พึงให้รูปละที่เท่านั้น เมื่อลำดับหมดแล้วตามลำดับ พึงให้แต่ที่เถระอาสน์ลงมาอีก. ถ้าขาดลงเสียกลางคัน, พึงจำลำดับไว้ แต่ถ้าภัตเช่นนั้น เป็นของมีเป็นประจำทีเดียว. ภัตนั้นถึงแก่ภิกษุ พึงบอกภิกษุนั้นว่า ท่านได้แล้วก็ตาม ยังไม่ได้ก็ตาม แม้พรุ่งนี้ก็พึงรับ.

* ฆต เรียกตามฮินดูว่า ฆิ (Ghee) เขมรว่า เปรง แปลว่าน้ำมัน เราเรียกเพี้ยนไป.

ภัตรายหนึ่ง เป็นของที่เขามิได้ให้เป็นนิตย์ แต่ในวันที่ได้ย่อมได้พอฉัน . วันที่ไม่ได้มีมากกว่า. ภัตนั้น ไม่ถึงแก่ภิกษุใด, พึงสั่งภิกษุนั้น ว่า ท่านไม่ได้ พึงรับในพรุ่งนี้ เถิด.

เมื่อให้จับสลากแล้ว ภิกษุใดมาภายหลัง, สลากของภิกษุนั้น เป็นอันเลยไปแล้ว อย่าพึงจัดแจงให้เลย.

จำเดิมแต่ตีระฆังไป ภิกษุผู้มายื่นมือแล ย่อมได้ลาภคือสลากเป็นแท้.

เมื่อภิกษุอื่น แม้มายืนอยู่ในที่ใกล้ สลากก็เป็นอัน เลยไปแล้ว แต่ถ้าภิกษุอื่น ผู้จะรับแทนภิกษุนั้นมีอยู่, ภิกษุนั้นแม้ไม่มาเอง ย่อมได้.

ในฐานะที่เป็นผู้ชอบพอกัน ภิกษุผู้แจกทราบว่า ภิกษุโน้น ยังไม่มา จะเก็บไว้ให้ด้วยตั้งใจว่า นี่สลากของภิกษุนั้น ดังนี้ก็ควร.

ถ้าว่า ภิกษุทั้งหลายทำกติกาไว้ว่า ไม่พึงให้ แม้แก่ภิกษุผู้ไม่มา, กติกานั้น ไม่เป็นธรรม. เพราะว่า ภัณฑะที่จะพึงแจกกันย่อมถึงแก่ภิกษุผู้ตั้งอยู่ภายในอุปจาร. และถ้าว่า ภิกษุทั้งหลายทำเสียงอื้ออึงว่า ท่านจงให้แก่ภิกษุผู้ไม่มา พึงเริ่มตั้งทัณฑกรรมพึงสั่งว่า จงมารับเอาเองเถิด

สลากหายไป ๕-๖ ที่, พระภัตตุทเทสก์นึกชื่อทายกไม่ได้ ถ้าว่าพระ-ภัตตุทเทสก์นั้น ให้สลากที่หายถึงแก่พระมหาเถระหรือแก่ตนแล้ว พึงสั่งภิกษุทั้งหลายว่า สลากภัตที่บ้านโน้น เราให้ถึงแก่ตัวเรา ท่านทั้งหลายพึงฉัน สลากภัตที่ได้ในบ้านนั้นเถิด ดังนี้ สมควร

แต่ไม่มอบถวายในสำนัก ได้ภัตนั้นที่โรงฉัน แล้วจะแจกกันฉัน ที่โรงฉันนั้นเอง หาควรไม่.

เมื่อทายกกล่าวว่า ตั้งแต่วันนี้ไป ท่านทั้งหลายจงรับสลากภัต ของข้าพเจ้า ดังนี้ จะให้ถือเอาที่โรงฉันในที่นั้น ไม่ควร. ต้องนำมายังสำนักแล้วจึงให้ถือเอา.

อนึ่ง เมื่อทายกกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงรับสลากภัตของข้าพเจ้า ตั้งแต่พรุ่งนี้ไป ดังนี้ พึงบอกแก่พระภัตตุเทสก์ว่าสกุลชื่อโน้น ถวายสลากภัตตั้งแต่พรุ่งนี้ไป, ท่านพึงนึกในเวลาให้จับสลาก.

ในคราวทุพภิกขภัย ชนทั้งหลายงดสลากภัตเสีย เมื่อถึงคราวหาภิกษาได้ง่าย พบภิกษุบางรูปแล้ว เริ่มตั้งไว้อีกว่า ท่านทั้งหลายจงรับสลากภัตของพวกข้าพเจ้า ตั้งแต่วันนี้ไป. อย่าแจกกันภายในบ้าน ต้องนำมาสำนักก่อน จึงค่อยแจกกัน. เพราะว่าธรรมดาสลากภัตนี้ ไม่เป็นเหมือนอุทเทสภัต, ทายกย่อมหมายเฉพาะสำนักถวาย ; เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรแจกกันนอกอุปจาร.

อนึ่ง เมื่อทายกบอกว่า ท่านทั้งหลายจงรับสลากภัตของข้าพเจ้า ดังแต่พรุ่งนี้ไป ดังนี้ ต้องแจกกันในสำนักเหมือนกัน.

คมิกภิกษุประสงค์จะไปสู่ทิศาภาคใด, สลากที่บ้านเวรในทิศาภาคนั้นเป็นของอันภิกษุอื่นได้แล้ว, คมิกภิกษุจะถือเอาสลากนั้น แล้วสั่งภิกษุนอกนี้ว่า ท่านจงถือสลากที่ถึงแก่เรา ดังนี้ แล้วไป ก็ควร. แก่ภิกษุนั้น ต้องถือเอาสลากของคมิกภิกษุนั้นเสีย ในเมื่อเธอยังมิทันก้าวล่วงอุปจารสีมาไปทีเดียว.

ชนทั้งหลายอยู่ในสำนักร้าง จัดตั้งสลากภัตไว้ ด้วยคิดว่า ภิกษุทั้งหลายปรนนิบัติต้นโพธิ์ และเจดีย์เป็นต้น แล้ว จงฉัน เถิด ดังนี้. ภิกษุทั้งหลายค้างอยู่ในที่ภิกษุผู้ชอบพอกันแล้ว ไปแต่เช้ามืด กระทำวัตรในสำนักร้างนั้นแล้วฉันภัตนั้น ควรอยู่.

หากว่า เมื่อภิกษุเหล่านั้น ให้ถึงแก่ตนเพื่อจะได้ฉันในพรุ่งนี้ แล้วพากันไป ภิกษุอาคันตุกะอยู่ในสำนักร้าง กระทำวัตรแต่เช้าทีเดียว ตีระฆังแล้วให้สลากภัตถึงแก่ตนแล้วไปสู่โรงฉัน . ภิกษุอาคันตุกะนั้นแล เป็นใหญ่แห่งภัตนั้น.

ฝ่ายภิกษุใด เมื่อภิกษุทั้งหลายกำลังทำวัตรอยู่เทียว กวาดที่แผ่นดิน ๒-๓ ที่แล้ว ตีระฆังแล้ว ไปด้วยทำในใจว่า สลากภัตที่บ้านไกลถึงแก่เรา. สลากภัตนั้น ย่อมไม่ถึงภิกษุนั้น เพราะเธอถือเอาด้วยอาการลอบชิง, ย่อมเป็นของภิกษุผู้กระทำวัตรเสร็จแล้วให้ถึงแก่ตนมาภายหลังเท่านั้น .

บ้านหนึ่งอยู่ไกลนัก, ภิกษุทั้งหลายไม่ปรารถนาจะไปเป็นนิตย์ . ชนทั้งหลายจึงกล่าวว่า พวกข้าพเจ้าเป็นผู้เหินห่างบุญ. พึงสั่งภิกษุทั้งหลายที่ชอบพอกันในสำนักใกล้บ้านนั้นว่า ในวันที่ภิกษุเหล่านี้ไม่มา พวกท่านจงฉันแทน.

อนึ่ง สลากต้องให้จับทุกวัน. ก็และสลากเหล่านั้นแล ไม่เป็นอันพระภัตตุทเทสก์นั้นให้จับแล้ว ด้วยอาการสักว่าตีระฆัง หรือสักว่าคนกระเช้า.

แต่ต้องจับกระเช้าเกลี่ยสลากลงในตะกร้า และอย่าจับกระเช้าที่ขอบปาก. เพราะถ้าว่า ในกระเช้านั้นมีงูหรือแมลงป่อง มันจะก่อทุกข์ให้ เพราะฉะนั้น ต้องจับข้างใต้ หันปากกระเช้าออกนอก และครั้นจับกระเช้าแล้วพึงเกลี่ยสลากลง.

ถ้าแม้จักมีงู, มันจักหนีไปข้างโน้นเทียว เพราะฉะนั้น จึงต้องเกลี่ยสลากอย่างนั้น. สลากพึงให้จับเนื่องด้วยบ้านเป็นต้น ตามนัยที่กล่าวแล้วในก่อนนั่นแล

อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้แจกสลากนั้น ให้สลากหนึ่งถึงแก่พระมหาเถระแล้ว จึงให้ถึงแก่ตนว่า สลากที่เหลือ ย่อมถึงแก่เรา ดังนี้ ทำวัตรไหว้เจดีย์แล้ว เมื่อภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่โรงระงับวิตกถามว่า ผู้มีอายุ สลากให้จับเสร็จแล้วหรือ ? พึงตอบว่า ท่านผู้เจริญ ท่านจงรับสลากภัตที่บ้านซึ่งพวกท่านไปแล้ว ๆ เถิด.

จริงอยู่ สลากแม้ที่ให้ถึงแล้วอย่างนี้ จัดว่าให้ถึงแล้วด้วยดีเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลายจะไปสู่สำนักอื่น เพื่อฟังธรรมตลอดทั้งคืน จึงสั่งว่า เรา ทั้งหลายไม่รับทานในที่นั้นละ จักเที่ยวบิณฑบาตที่โคจรตามของเราแล้วจักมา ดังนี้ ไม่รับสลากแล้วไปเสีย. ภิกษุเหล่านั้นจะมาเพื่อฉันสลากภัตที่ถึงแก่พระเถระในสำนักเช่นนี้ก็ควร.

ถ้าว่า แม้พระมหาเถระก็ไปกับภิกษุเหล่านั้น ด้วยคิดว่า เราจะทำอะไรอยู่ที่นี่ ภิกษุเหล่านั้น ไม่ได้ฉัน ที่สำนักซึ่งตนไป เที่ยวไปสู่โคจรคามตามลำดับ อย่าพึงให้บาตร ในเมื่อทายกกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ จงมอบบาตรให้เถิด, ข้าพเจ้าจักนำสลากยาคูเป็นต้นมาถวาย.

เมื่อเขาถามว่า เหตุไรจึงไม่ให้เล่า ท่านผู้เจริญ ? พึงตอบเขาว่า ภัตที่เจาะจงสำนัก ย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในสำนัก เราทั้งหลายอยู่ในสำนักอื่น.

ก็เมื่อเขากล่าวว่า โปรดให้เถิด ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าหาได้ถวายแก่สีมาแห่งสำนักไม่, ข้าพเจ้าถวายแก่ท่าน, ขอท่านจงรับภิกษาของข้าพเจ้าเถิด ดังนี้ สมควรให้บาตรไปได้.

สลากภัตตกถา จบ

[ปักขิกภัตเป็นต้น]

ก็วินิจฉัยในปักขิกภัตเป็นต้น พึงทราบดังนี้ :-

ภัตใด อันชนทั้งหลายผู้ขวนขวายในการงาน ถวายในวันปักษ์ (ที่บัณฑิตกำหนดไว้) เหล่านี้ คือ วัน ๑๔ ค่ำ, วัน ๑๕ ค่ำ วัน ๗ ค่ำ วัน ๘ ค่ำ, เพื่อต้องการเตือนสติ สำหรับทำอุโบสถภัตนั้นชื่อว่าปักขิกภัต. ปักขิกภัตนั้น มีคติอย่างสลากภัตนั่นเอง พึงให้ภิกษุทั้งหลายรับไปฉัน.

ถ้าว่า สลากภัตก็ดี ปักขิกภัตก็ดี มีมากทั่วถึง แก่ภิกษุทั้งปวง, พระ-ภัตตุทเทสก์พึงให้ถือเอาภัตแม้ทั้ง ๒ เป็นแผนก ๆ.

หากว่า ภิกษุสงฆ์มีมาก, พึงให้ถือเอาปักขิกภัตแล้ว จึงให้ถือเอาสลากภัตต่อลำดับแห่งปักขิกภัตนั้นก็ได้ หรือพึงให้ถือเอาสลากภัตแล้ว จึงให้ถือเอาปักขิกภัต ต่อลำดับแห่งสลากภัตนั้นก็ได้.

ภัต ๒ นั้น ยังไม่ถึงแก่ภิกษุเหล่าใด ภิกษุเหล่านั้น จักเที่ยวบิณฑบาต

แม้ถ้าว่า ภัตทั้ง ๒ มีมาก, ภิกษุมีน้อย. ภิกษุย่อมได้สลากภัตทุกวัน. เพราะฉะนั้น พึงงดสลากนั้นเสีย ให้ถือเอาแต่ปักขิกภัตเท่านั้นว่า ผู้มีอายุท่านจงฉันปักขิกภัตเถิด ดังนี้.

พวกทายกถวายปักขิกภัตประณีต, พึงจัดลำดับไว้ต่างหาก. ไม่พึงให้ถือเอาปักขิกภัตแต่ในวันนี้ว่า พรุ่งนี้ เป็นวันปักษ์.

ก็แล ถ้าทายกทั้งหลายกล่าวว่า พรุ่งนี้แล ในเรือนของพวกข้าพเจ้าจักมีภัตเศร้าหมอง ขอท่านจงแจกปักขิกภัตเสียแต่ในวันนี้ทีเดียว. อย่างนี้ควรให้ถือเอาในวันนี้ได้.

ที่ชื่ออุโปสถิกภัตนั้น พึงทราบดังนี้ :-

บุคคลสมาทานองค์อุโบสถ ในวันอุโบสถทุกกึ่งเดือนแล้ว ตนเองบริโภคภัตใด, ภัตนั้นแลอันเขาย่อมให้.

ที่ชื่อปาฏิปทิกภัตนั้น ได้แก่ ทานที่ทายกให้ในวันปาฏิบทด้วยกำหนดหมายว่า ในวันอุโบสถ ชนเป็นอันมากผู้ศรัทธาเลื่อมใสย่อมสักการะแก่ภิกษุทั้งหลาย, ส่วนในวันปาฏิบท ภิกษุทั้งหลายย่อมลำบาก, ทานที่ถวายในวันปาฏิบท ย่อมเป็นกุศลมีผลใหญ่คล้ายทุพภิกขาทา, หรือทานที่ถวายในวันที่

๒ แก่ภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์เพราะอุโบสถกรรม ย่อมเป็นกุศลมีผลใหญ่ ดังนี้. ภัตทั้ง ๒ แม้นั้น มีคติอย่างสลากภัตเหมือนกัน.

ภัตทั้ง ๗ อย่างนั้น ไม่ควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ ย่อมกระทำความทำลายแห่งธุดงค์เป็นแท้ ด้วยประการฉะนี้.

[อาคันตุกภัตเป็นต้น]

ภัตแม้เหล่าอื่นอีก ๔ ที่ นางวิสาขาขอประทานพรถวายในจีวรขันธกะ* คือ อาคันตุกภัต คมิกภัต คิลานภัต คิลานุปัฏฐากภัตมาแล้วในบาลีเหมือนกัน.

บรรดาภัตทั้ง ๔ นั้น ภัตที่ถวายแก่ภิกษุผู้เป็นอาคันตุกะ ชื่ออาคันตุกภัต. ในภัต ๓ อย่างที่เหลือ มีนัยเช่นเดียวกัน.

ก็ถ้าว่า ในภัตทั้ง ๔ อย่างนี้ ทั้งอาคันตุกภัต ทั้งอาคันตุกภิกษุมีมาก, พึงให้ภิกษุทั้งปวงถือเอารูปละส่วน ๆ เมื่อภัตไม่พอพึงให้เอาตามลำดับ.

ภิกษุอาคันตุกะรูปหนึ่ง มาก่อนทีเดียว ให้ถือเอาคันตุกภัตทั้งหมดเพื่อตนแล้วนั่งอยู่, อาคันตุกภัตทั้งปวง ย่อมเป็นของเธอเท่านั้น ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายผู้มาทีหลัง พึงฉันที่เธอให้แล้ว.

แม้เธอก็พึงถือเอาเพื่อคนส่วนหนึ่งแล้ว พึงให้ส่วนที่เหลือ. นี้เป็นความชอบยิ่ง.

แต่ถ้าว่า ภิกษุอาคันตุกะนั้น แม้มาก่อน แต่ไม่ถือเอาเพื่อตนนั่งเฉยอยู่. ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายผู้นาทีหลัง พึงถือเอาตามลำดับพร้อมกับเธอ.

ถ้าว่า ภิกษุอาคันตุกะมาเป็นนิตย์ พึงฉันอาคันตุกภัตเฉพาะในวันที่มาเท่านี้, ถ้าว่า มาในระหว่าง ๆ, พึงฉัน รูปละ ๒-๓ วัน

* มหาวคฺค. ทุติย. ๒๑๐

ส่วนในมหาปัจจรีแก้ว่า ควรฉันได้ ๗ วัน. ภิกษุผู้เจ้าถิ่นไปไหน ๆ มาก็ดี, แม้เธอก็พึงฉันอาคันตุกภัต.

อนึ่ง ถ้าว่า อาคันตุกภัตนั้น เป็นของที่เขาให้เนื่องในสำนักต้องให้ถือเอาในสำนัก. ถ้าสำนักอยู่ไกล เขาจึงให้เนื่องในโรงฉัน ต้องให้ถือเอาในโรงฉัน.

ก็ถ้าว่า ครั้นเมื่อภิกษุอาคันตุกะไม่มี ทายกจึงสั่งว่า แม้ภิกษุผู้เจ้าถิ่นก็ฉันได้ ดังนี้, สมควรที่ภิกษุผู้เจ้าถิ่นจะฉัน. เมื่อเขาไม่สั่ง ไม่ควร.

ทางของเรื่อง แม้ในคมิกภัตก็เหมือนกันนี้. ส่วนเนื้อความที่แปลกดังนี้ :-

อาคันตุกภิกษุ ย่อมได้แต่อาคันตุกภัตเท่านั้น.

คมิกภิกษุ ย่อมได้ทั้งอาคันตุกภัต ทั้งคมิกภัต. แม้ภิกษุผู้เจ้าถิ่นผู้จำนงจะหลีกไป ย่อมกลายเป็นคมิกภิกษุ ย่อมได้คมิกภัต. เหมือนอย่างว่าอาคันตุกภัต อันอาคันตุกภิกษุย่อมได้ฉันใด คมิกภัตนี้ อันคมิกภิกษุ ย่อมได้ตั้ง ๒-๓ วัน หรือ ๗ วัน ฉันนั้นหามิได้.

ภิกษุผู้ฉันด้วยตั้งใจว่าเราจักไป ตลอดวันนั้นไปไม่ได้ เพราะกรณียะอะไร ๆ ก็ตาม, แม้ในวันรุ่งขึ้นจะฉันก็ควร เพราะยังมีอุตสาหะ (ที่จะไป).

ในมหาปัจจรีแก้ว่า เมื่อภิกษุตั้งใจว่า จักไป ฉันเสร็จแล้ว พวกโจรดักทางเสียก็ดี, น้ำหลากมาก็ดี, ฝนตกก็ดี, หมู่เกวียนยังไม่ไปก็ดี, เธอผู้ยังมีอุตสาหะ พึงฉัน.

อันภิกษุผู้รอดอุปัทวะเหล่านั้นอยู่ จะฉัน ๒- ๓ วันก็ควร แต่ภิกษุผู้อ้างเลศว่า จักไป จักไป ย่อมไม่ได้เพื่อฉัน .

คิลานภัตเล่า ถ้ามีพอแก่ภิกษุผู้อาพาธทั่วกัน ก็พึงให้ ๆ ทั่วกัน หากว่าไม่พอ ก็พึงจัดลำดับให้ถือเอา.

ภิกษุอาพาธรูปหนึ่ง ท่วงทีเหมือนคนไม่มีโรค ยังอาจไปภายในบ้านได้, รูปหนึ่งไม่อาจ รูปนี้ชื่อผู้อาพาธหนัก. พึงให้คิลานภัตแก่เธอแท้.

ภิกษุผู้อาพาธหนัก ๒ รูป, รูปหนึ่งรวยลาภ เป็นผู้มีชื่อเสียงได้ขาทนียโภชนียะมาก, รูปหนึ่งอนาถา ต้องเข้าไปภายในบ้านเพราะมีลาภอัตคัด, พึงให้คิลานภัตแก่รูปหลังนั้น.

ในคิลานภัต ไม่มีกำหนดวัน, ภิกษุผู้อาพาธพึงฉันตลอดเวลาที่โรคยังไม่สงบ เมื่อไม่ฉันโภชนะที่สบาย จะยังอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้.

แต่ในกาลใด เมื่อภิกษุผู้อาพาธนั้น แม้ฉันยาคูที่ระคน หรือภัตที่ระคน โรคก็ไม่กำเริบ, จำเดิมแต่กาลนั้นไป ไม่พึงฉันคิลานภัต.

คิลานุปัฏฐากภัตเล่า มีพอแก่ภิกษุผู้พยาบาลไข้ทั่วถึงกัน พึงให้ ๆ ทั่วถึงกัน, หากว่าไม่พอ พึงจัดลำดับให้ถือเอา.

แม้คิลานุปัฏฐากภัตนี้ ก็พึงแจกให้แก่ภิกษุผู้พยาบาลภิกษุที่อาพาธนักในบรรดาภิกษุผู้อาพาธ ๒ รูป.

สกุลใด ถวายทั้งคิลานภัต ทั้งคิลานุปัฏฐากภัต แก่ภิกษุผู้พยาบาลภิกษุอาพาธที่อนาถา ในบรรดาภิกษุผู้อาพาธหนัก ๒ รูป ภัตในสกุลนั้น ถึงแก่ภิกษุผู้อาพาธรูปใด แม้ภิกษุผู้พยาบาลภิกษุที่อาพาธรูปนั้น ก็พึงให้ถือเอาในสกุลนั้นแล.

แม้ในคิลานุปัฏฐานภัต ก็ไม่มีกำหนดวัน. ภิกษุผู้อาพาธยังได้อยู่เพียงใด, แม้ผู้พยาบาลของเธออยู่ย่อมได้เพียงนั้น, เพราะเหตุนั้น ภัต ๔ อย่างนี้ ถ้าเป็นของที่เขาถวายอย่างนี้ว่า ภิกษุอาคันตุกะ, ภิกษุผู้เตรียมตัวไป, ภิกษุผู้อาพาธ. และภิกษุผู้พยาบาลภิกษุผู้อาพาธ, จงรับภิกษาของข้าพเจ้า ย่อมควรแม้แก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์. แต่ถ้าเป็นของที่เขาถวายอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้า

จัดภัตไว้ให้เป็นประจำ เพื่อภิกษุอาคันตุกะเป็นต้น . ภิกษุอาคันตุกะเป็นต้นจงรับภัตของข้าพเจ้า ไม่ควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

[ภัตอีก ๓ ชนิด]

ภัตอื่นอีก ๓ ชนิดเหล่านี้ คือ ธุวภัต กุฏิภัต วารกภัติ . ในภัต ๓ ชนิดนั้น นิตยภัต เรียกว่า ธุวภัต. ธุวภัตนั้น มี ๒ อย่าง คือ ของสงฆ์ ของเฉพาะบุคคล ๑.

ใน ๒ อย่างนั้น ธุวภัตใด อันทายกถวายให้เป็นประจำว่า ข้าพเจ้าถวายธุวภัตแก่สงฆ์ ดังนี้ ธุวภัตนั้น มีคติอย่างสลากภัตเหมือนกัน. ก็แล ธุวภัตนั้น อันทายกบอกถวายว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงรับภิกษาประจำของข้าพเจ้า ดังนี้ ย่อมควรแม้แก่ภิกษุทั้งหลายถือปิณฑปาติกธุดงค์.

แม้ครั้นเมื่อธุวภัตเป็นของเฉพาะบุคคล อันทายกกล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายธุวภัต แก่ท่านทั้งหลาย ดังนี้ ธุวภัตนั้น ไม่ควรแก่ภิกษุทั้งหลายผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์เท่านั้น. แต่เมื่อเขากล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงรับภิกษาประจำของข้าพเจ้า ดังนี้ ควรอยู่, ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์พึงยินดี.

แม้ถ้าว่าภายหลัง เมื่อล่วงไปแล้ว ๒- ๓ วัน เขากล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงรับธุวภัต ภัตนั้นควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ เพราะเป็นของที่เธอรับไว้ดีแล้วในวัน แรก.

ที่ชื่อกุฏิภัต คือภัตที่ทายกสร้างที่อยู่ถวายสงฆ์แล้ว ถวายให้เป็นประจำอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผู้อยู่ในเสนาสนะของพวกข้าพเจ้า จงรับภัตของพวกข้าพเจ้าเท่านั้น ดังนี้ กุฏิภัตนั้น มีคติอย่างสลากภัตเหมือนกัน. พึงให้ภิกษุทั้งหลายรับมาฉัน.

ก็เมื่อทายกกล่าวว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผู้อยู่ในเสนาสนะของพวกข้าพเจ้า จงรับภิกษาของพวกข้าพเจ้าเท่านั้น ดังนี้ กุฏิภัตนั้น ย่อมควรแม้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ ส่วนกุฏิภัตใด อันทายกเลื่อมใสในบุคคลแล้วสร้างที่อยู่เพื่อบุคคลนั้น ถวายว่า ข้าพเจ้าถวายแก่ท่าน ดังนี้ กุฏิภัตนั้นย่อมเป็นของบุคคลนั้นเท่านั้น ครั้นเมื่อบุคคลนั้น ไปในที่ไหน ๆ เสีย พวกนิสิตพึงฉันแทน.

ที่ชื่อวารกภัต คือภัตที่ทายกถวายจำเดิมแต่เรือนใกล้ไปว่า พวกข้าพเจ้าจักเปลี่ยนวาระกันบำรุงภิกษุทั้งหลาย ในสมัยที่ภิกษาหายาก, แม้วารกภัตนั้น ที่ทายกถวายออกชื่อภิกษา ก็ควรแก่ภิกษุทั้งหลายผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ แต่เมื่อทายกกล่าวว่า ถวายวารกภัต ดังนี้ วารกภัตนั้น มีคติอย่างสลากภัต.

ก็ถ้าว่า พวกทายกส่งข้าวสารเป็นต้น ไปให้ว่า สามเณรทั้งหลายจงหุงต้มถวาย ดังนี้, ภัตนั้น ควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

ภัตเหล่านี้ ๓ กับภัตอีก ๔ มีอาคันตุกภัตเป็นต้น รวมเป็น ๗ ภัต ๗ นั้น รวมกับภัตอีก ๗ มีสังฆภัตเป็นต้น จึงเป็นภัต ๑๔ อย่าง ด้วยประการฉะนี้.

[ภัตอื่น ๔ อย่างในอรรถกถา]

อนึ่ง ในอรรถกถากล่าวภัต ๔ อย่างแม้อื่น คือ วิหารภัต อฏฐภัต จตุกภัต คุฬกภัต. ใน ๔ อย่างนั้น ที่ชื่อวิหารภัต ได้แก่ภัตที่เกิดแต่กัลปนาสงฆ์ในสำนักนั้น. สำนักภัตนั้น สงเคราะห์ด้วยสังฆภัต.

อนึ่ง วิหารภัตนั้น ย่อมควรแม้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ในฐานะทั้งหลายเช่นนั้น เพราะเป็นภัตที่พระขีณาสพผู้บรรลุปฏิสัมภิทา ในติสสมหาวิหารและจิตตลบรรพตเป็นต้น (เคย) รับ แล้ว อย่างที่เป็นภัตอันภิกษุ

แม้ถือปิณฑปาติกธุดงค์ก็สามารถฉันได้. ส่วนภัตที่ทายกถวายอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าถวายแก่ภิกษุ ๘ รูป, ข้าพเจ้าถวายแก่ภิกษุ ๔ รูป ดังนี้ ชื่ออัฏฐกภัต และชื่อจตุกภัต.

อัฏฐกภัตและจตุกภัตแม้นั้น ที่ทายกถวายออกชื่อภิกษา ควรแก่ภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

ภัตที่ทายกหมายบาตรไว้ ด้วยขนมมีรสอร่อยยิ่ง มีเครื่องปรุงมาก แล้วถวาย ชื่อคุฬกภัต. ภัต ๓ อย่างนี้ มีคติอย่างสลากภัตเหมือนกัน.

แม้ภัตอื่นอีกที่ชื่อ คุฬกภัต ก็ยังมี (คือ) คนทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ให้ทำการฟังธรรมเป็นการใหญ่ และการบูชาในสำนักแล้วกล่าวว่า พวกข้าพเจ้าไม่สามารถถวายแก่พระสงฆ์ทั้งสิ้นได้, ภิกษุ ๒ - ๓ ร้อย จงรับภิกษาของพวกข้าพเจ้า ดังนี้, แล้วถวายน้ำอ้อยงบ เพื่อทราบจำนวนภิกษุ. คุฬกภัตนี้ย่อมควรแม้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

จีวรที่ควรแจก ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วในจีวรขันธกะ ส่วนเสนาสนะที่ควรแจก และบิณฑบาตที่ควรแจก ข้าพเจ้าได้กล่าวในเสนาสนักขันธกะนี้ด้วยประการฉะนี้.

[คิลานปัจจัยที่ควรแจก]

ส่วนคิลานปัจจัยที่ควรแจก พึงทราบอย่างนี้ :-

บรรดาเภสัชมีเนยใสเป็นต้น พระราชาหรือราชมหาอมาตย์ ส่งเนยใสร้อยหม้อก็ดี พันหม้อก็ดี ไปสู่สำนักก่อน. พระภัตตุทเทสก์พึงตีระฆัง ให้ๆ เต็มภาชนะที่ถือมา จำเดิมแต่เถรอาสน์ลงมา. เนยใสนั้น ย่อมควรแม้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์.

ถ้าว่า พระมหาเถระทั้งหลายเป็นผู้มักล่าช้า มาภายหลัง อย่าพึงกล่าวกะท่านว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ากำลังแจกแก่ภิกษุผู้มีพรรษา ๒๐, ลำดับของพวกท่านเลยไปเสียแล้ว, พึงพักลำดับไว้ ถวายแก่พระมหาเถระเหล่านั้นแล้วจึงถวายตามลำดับในภายหลัง.

ภิกษุทั้งหลายได้ฟัง (ข่าว) ว่า ที่สำนักโน้น มีเนยใสเกิดขึ้นมาก จึงพากันมาแม้จากสำนักในระยะโยชน์หนึ่ง. พึงให้ตั้งแต่สถานที่เธอทั้งหลายมาทัน ๆ กันยืนอยู่.

เมื่อพวกนิสิตมีอันเตวาสิกเป็นต้น จะรับแทนภิกษุทั้งหลายแม้ผู้มาไม่ทัน แต่เข้าอุปจารสีมาแล้ว ก็ควรให้แท้.

พวกนิสิตเหล่านั้นกล่าวว่า ท่านจงให้แก่อุปัชฌาย์อาจารย์ของข้าพเจ้าผู้ตั้งอยู่ภายนอกอุปจารสีมา ดังนี้ ไม่พึงให้.

ถ้าว่า ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้เนื่องเป็นอันเดียวกันกับภิกษุผู้เข้าสู่อุปจาร-สีมาแล้ว มีที่ประตูสำนักของตนก็ดี ที่ภายในแห่งสำนักทีเดียวก็ดี, สีมาชื่อว่าขยายออกด้วยอำนาจบริษัท; เพราะฉะนั้น พึงให้. แม้เมื่อให้ส่วนแก่สังฆนวกะเสร็จแล้ว ก็พึงให้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้มาภายหลังเหมือนกัน.

แต่ว่า เมื่อส่วนที่ ๒ ได้ยกขึ้นสู่เถรอาสน์แล้ว ส่วนที่ ๑ ย่อมไม่ถึงแก่ภิกษุทั้งหลายผู้มาทีหลังอีก, พึงให้ตามลำดับพรรษาตั้งแต่ส่วนที่ ๒ ไป เนยใสเป็นของที่ทายกเข้าไปสู่อุปจารสีมาแล้วให้ในที่ใดที่หนึ่ง, เนยใสทั้งหมดพึงแจกในที่ประชุมเท่านั้น.

ในสำนักใด มีภิกษุ ๑๐ รูป และหม้อเนยใสเป็นต้น อันทายกถวาย ๑๐ หม้อเหมือนกัน, ในสำนักนั้น พึงแจกกันรูปละหม้อ.

เนยใสมีหม้อเดียว, ภิกษุมี ๑๐ รูป, พึงแบ่งออกแล้วให้ถือเอา.

ถ้าว่า ภิกษุเหล่านั้นถือเอาว่า เนยใสทั้งหม้อตามที่ตั้งอยู่นั่นแล ย่อมถึงแก่พวกเรา ดังนี้, เนยใสนั้น เป็นอันถือเอาไม่ชอบ, ย่อมเป็นของสงฆ์ในที่ซึ่งตนไปแล้ว ๆ ทีเดียว.

แต่ว่า ภิกษุเอียงหม้อ เทเนยใสลงในภาชนะหน่อยหนึ่งแล้วกล่าวว่า นี่ถึงแก่พระมหาเถระ, ที่เหลือถึงแก่พวกเรา ดังนี้แล้ว กลับใส่เนยใสนั้นลงในหม้อนั่นเอง ถือเอาไปตามต้องการ ควรอยู่.

ถ้าว่า เนยเป็นแท่ง แม้ขีดเป็นรอยถือเอาด้วยคิดว่า. ส่วนอื่นจากรอยที่ขีด ย่อมถึงแก่พระมหาเถระ, ส่วนที่เหลือถึงแก่พวกเรา ดังนี้ ย่อมเป็นอันถือเอาชอบ.

ในภิกษุและหม้อเนยใส แม้หย่อนหรือเกินกว่ากำหนดดังกล่าวแล้ว ก็พึงแบ่งกันโดยอุบายนั้นแล. ก็ถ้าว่า ภิกษุมีอยู่รูปเดียว เนยใสก็มีอยู่หม้อเดียว ภิกษุนั้นจะตีระฆังแล้วถือเอาด้วยคิดว่า นี้ถึงแก่เรา ดังนี้ก็ดี ควรอยู่. แม้จะให้ถึง (แก่ตน) ทีละน้อย ๆ อย่างนี้ว่า นี้ส่วนที่ ๑ ถึงแก่เรา นี้ส่วนที่ ๒ ดังนี้ก็ควร. แม้ในเภสัชที่เหลือมีเนยข้นเป็นต้น ก็นัยนี้.

แต่ว่า รอยขีดไม่คงอยู่ในน้ำมันงาเป็นต้นที่ใสใด, น้ำมันงาเป็นต้นนั้น พึงตักแจกแท้.

เภสัชมีขิงสดและพริกเป็นต้นก็ดี, สมณบริขารมีบาตรและภาชนะที่เหลือเป็นต้นก็ดี, ทั้งหมดพึงกำหนดให้ดีแล้วแจกตามนัยอันสมควรแก่อธิบายดังกล่าวแล้วนั่นแล.

ภิกษุผู้เฉียวฉลาด พึงพิจารณาบาลีและอรรถกถาแล้วอย่าประมาทแจกปัจจัยของสงฆ์อย่างนั้นเถิด.

กถาว่าด้วยปัจจัยที่ควรแจกโดยอาการทั้งปวง จบแล้วด้วยประการฉะนี้.

[ว่าด้วยหน้าที่ผู้แจก]

ภิกษุเจ้าหน้าที่ มีเจ้าหน้าที่แจกยาคูเป็นต้น ที่สงฆ์สมมติตั้งไว้ไม่ต้องถาม (สงฆ์) ก่อนก็ได้ พึงให้ชนทั้งหลายผู้มาสู่สถานที่แจกคนละกึ่งส่วน แต่ว่า ภิกษุที่มิได้รับสมมติต้องอปโลกน์ให้.

เจ้าหน้าที่ผู้แจกของเล็กน้อย พึงให้เข็ม ๒ เล่ม คือ ยาวเล่มหนึ่ง สั้นเล่มหนึ่ง แก่ภิกษุผู้ทำจีวรกรรมซึ่งกล่าวอยู่ว่า ท่านจงให้เข็ม ดังนี้. ไม่มีกิจที่จะต้องถามเพราะเกิดความรังเกียจว่า ภัณฑะของสงฆ์ไม่ควรแจก.

พึงให้มีดเล็กเล่มหนึ่ง แก่ภิกษุผู้มีความต้องการด้วยมีดเล็ก.

พึงให้รองเท้าคู่หนึ่ง แก่ภิกษุผู้ประสงค์จะเดินทางกันดาร.

พึงให้ประคดเอว แก่ภิกษุผู้มีความต้องการด้วยประคดเอว.

พึงให้อังสะ แก่ภิกษุผู้มา (ขอ) ว่า อังสะของข้าพเจ้าเก่าแล้ว.

พึงให้ผ้ากรองน้ำ แก่ภิกษุผู้มีความต้องการด้วยผ้ากรองน้ำ.

พึงให้กระบอกกรอง แก่ภิกษุผู้มีความต้องการด้วยกระบอกกรอง ถ้าไม่มีผ้า พึงให้กระบอกกรองพร้อมทั้งผ้า.

เมื่อภิกษุขออยู่ว่า ข้าพเจ้าจักเพิ่มแผ่นผ้าดาม พึงให้ ๆ พอแก่กุสิและอัฑฒกุสิ.

เมื่อภิกษุมา (บอก) ว่า ผ้ามณฑลไม่พอ พึงให้ผ้ามณฑลผืนหนึ่ง, พึงให้ผ้าอัฑฒมณฑล ๒ ผืน. เมื่อเธอขอผ้ามณฑล ๒ ผืน ไม่พึงให้ ๒ ผืน.

พึงให้ผ้าที่พอแก่จีวรตัวหนึ่ง แก่ภิกษุผู้มีความต้องการด้วยผ้าอนุวาตด้านรีและด้านสกัด.

ตวงเภสัชได้ประมาณทะนานหนึ่ง พึงให้ส่วนที่ ๓ จากทะนานหนึ่งนั้น แก่ภิกษุผู้อาพาธ ซึ่งมีความต้องการด้วยเภสัชมีเนยใสและเนยข้นเป็นต้น.

ครั้นให้ ๓ วันอย่างนั้น ครบทะนานหนึ่งแล้ว ตั้งแต่วันที่ ๔ ไป ต้องเรียนสงฆ์แล้วจึงให้.

ในน้ำอ้อยงบเล่า พึงให้ส่วนที่ ๓ ในวันหนึ่ง. เมื่อเต็มงบโดยครบ ๓ วันอย่างนั้นแล้ว ต่อแต่นั้นไป ต้องเรียนสงฆ์แล้วจึงให้.

คำที่เหลือทั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

เสนาสนักขันธก วรรณนา จบ

สังฆเภทขันธกะ

เรื่องมหานามศากยะและอนุรุทธศากยะ

[๓๓๗] โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ที่อนุปิยนิคมของพวกเจ้ามัลละ ครั้งนั้น พวกศากยกุมารที่มีชื่อเสียงออกผนวชตามพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงผนวชแล้ว.

[๓๓๘] สมัยนั้น มหานามศากยะ และอนุรุทธศากยะทั้ง ๒ เป็นพี่น้องกัน อนุรุทธศากยะ เป็นสุขุมาลชาติ เธอมีปราสาท ๓ หลัง คือ สำหรับอยู่ในฤดูหนาวหลัง ๑ สำหรับอยู่ในฤดูร้อนหลัง ๑ สำหรับอยู่ในฤดูฝนหลัง ๑ เธออันเหล่าสตรีไม่มีบุรุษเจือปนบำเรออยู่ด้วยดนตรีตลอด ๔ เดือน ในปราสาทสำหรับฤดูฝน ไม่ลงมาภายใต้ปราสาทเลย ครั้งนั้น มหานามศากยะคิดว่า บัดนี้พวกศากยกุมารที่มีชื่อเสียงต่างออกผนวชตามพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงผนวชแล้ว แต่สกุลของเราไม่มีใครออกบวชเลย ถ้ากระไร เราหรืออนุรุทธะพึงบวช จึงเข้าไปหาอนุรุทธศากยะกล่าวว่า พ่ออนุรุทธะ บัดนี้ พวกศากยกุมารที่มีชื่อเสียงต่างออกผนวชตามพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงผนวชแล้ว แต่สกุลของเราไม่มีใครออกบวชเลย ถ้าเช่นนั้น น้องจงบวช หรือพี่จักบวช.

อ. ฉันเป็นสุขุมาลชาติ ไม่สามารถจะออกบวชได้ พี่จงบวชเถิด.

ม. พ่ออนุรุทธะ น้องจงมา พี่จะพร่ำสอนเรื่องการครองเรือนแก่น้องผู้อยู่ครองเรือน ชั้นต้นต้องให้ไถนา ครั้นแล้วให้หว่าน ให้ไขน้ำเข้า ครั้นไขน้ำเข้ามากเกินไป ต้องให้ระบายน้ำออก ครั้นให้ระบายน้ำออกแล้ว ต้องให้ถอนหญ้า ครั้นแล้วต้องให้เกี่ยว ให้ขน ให้ตั้งลอม ให้นวด ให้สง

ฟางออก ให้ฝัดข้าวลีบออก ให้โปรยละออง ให้ขนขึ้นฉาง ครั้นถึงฤดูฝน ต้องทำอย่างนี้ ๆ แหละต่อไปอีก.

อ. การงานไม่หมดสิ้น ที่สุดของการงานไม่ปรากฏ เมื่อไรการงานจักหมดสิ้น เมื่อไรที่สุดของการงานจักปรากฏ เมื่อไรเราจักขวนขวายน้อย เพียบ-พร้อมบำเรอด้วยเบญจกามคุณเที่ยวไป.

ม. พ่ออนุรุทธะ การงานไม่หมดสิ้นสุดแน่ ที่สุดของการงาน ก็ไม่ปรากฏ เมื่อการงานยังไม่สิ้น มารดา บิดา ปู่ ย่า ตา ยาย ก็ได้ตายไปแล้ว.

อ. ถ้าเช่นนั้น พี่จงเข้าใจเรื่องการอยู่ครองเรือนเองเถิด ฉันจักออกบวชละ.

[๓๓๙] ครั้งนั้น อนุรุทธศากยะเข้าไปหามารดา แล้วกล่าวว่า ท่านแม่ หม่อมฉันปรารถนาจะออกบวช ขอท่านแม่จงอนุญาตให้หม่อมฉันออกบวชเถิด เมื่ออนุรุทธศากยะกล่าวอย่างนี้แล้ว มารดาได้กล่าวว่า พ่ออนุรุทธะ เจ้าทั้งสองเป็นลูกที่รักที่พึงใจ ไม่เป็นที่เกลียดชังของแม่ แม้ด้วยการตายของเจ้าทั้งหลายแม่ก็ไม่ปรารถนาจะจาก ไฉนแม่จะยอมอนุญาตให้เจ้าทั้งสองผู้ยังมีชีวิตออกบวชเล่า.

แม้ครั้งสอง . . .

แม้ครั้งที่สาม อนุรุทธศากยะได้กล่าวกะมารดาว่า ท่านแม่ หม่อมฉันปรารถนาจะออกบวช ขอท่านแม่จงอนุญาตให้หม่อมฉันออกบวชเถิด.

เรื่องพระเจ้าภัททิยศากยะ

[๓๔๐] สมัยนั้น พระเจ้าภัททิยศากยะได้ครองสมบัติเป็นราชาของพวกศากยะ และพระองค์เป็นพระสหายของอนุรุธศากยะ ครั้งนั้น มารดาของอนุรุทธศากยะคิดว่า พระเจ้าภัททิยศากยะนี้ครองสมบัติเป็นราชาของพวกศากยะ

เป็นพระสหายของอนุรุทธศากยะ พระองค์จักไม่อาจทรงผนวช จึงได้กล่าวกะอนุรุทธศากยะว่า พ่ออนุรุทธะ ถ้าพระเจ้าภัททิยศากยะทรงผนวช เมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้าก็ออกบวชเถิด ลำดับนั้น อนุรุทธศากยะเข้าไปเฝ้าพระเจ้าภัททิยศากยะ แล้วได้ทูลว่า สหาย บรรพชาของเราเนื่องด้วยท่าน.

ภ. สหาย ถ้าเช่นนั้น บรรพชาของท่านจะเนื่องด้วยเราหรือไม่เนื่องก็ตาม นั่นช่างเถอะ ท่านจงบวชตามสบายของท่านเถิด.

อ. มาเถิด สหาย เราทั้งสองจักออกบวชด้วยกัน.

ภ. สหาย เราไม่สามารถจักออกบวช สิ่งอื่นใดที่เราสามารถจะทำให้ท่านได้ เราจักทำสิ่งนั้นให้แก่ท่าน ท่านจงบวชเองเถิด.

อ. สหาย มารดาได้พูดกะเราอย่างนี้ว่า พ่ออนุรุทธะ ถ้าพระเจ้าภัททิยศากยะทรงผนวช เมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้าก็ออกบวชเถิด สหาย ก็ท่านได้พูดไว้อย่างนี้ว่า สหาย ถ้าบรรพชาของท่านจะเนื่องด้วยเราหรือไม่เนื่องก็ตาม นั้นช่างเถอะ ท่านจงออกบวชตามความสบายของท่าน มาเถิด สหาย เราทั้งสองจะออกบวชด้วยกัน.

ก็สมัยนั้น คนทั้งหลายเป็นผู้พูดจริง ปฏิญาณจริง จึงพระเจ้าภัททิยศากยะได้ตรัสกะอนุรุทธะว่า จงรออยู่สัก ๗ ปีเถิด สหายต่อล่วง ๗ ปีแล้ว เราทั้งสองจึงจักออกบวชด้วยกัน.

อ. ๗ ปีนานนัก สหาย เราไม่สามารถจะรอได้ถึง ๗ ปี.

ภ. จงรออยู่สัก ๖ ปีเถิดสหาย... จงรออยู่สัก ๕ ปี ๔ ปี ๓ ปี ๒ ปี ๑ ปี ต่อล่วง ๑ ปีแล้ว เราทั้งสองจึงจักออกบวชด้วยกัน.

อ. ๑ ปีก็ยังนานนัก สหาย เราไม่สามารถจะรอได้ถึง ๑ ปี.

ภ. จงรออยู่สัก ๗ เดือนเถิด สหาย ต่อล่วง ๗ เดือนแล้ว เราทั้งสองจักออกบวชด้วยกัน.

อ. ๗ เดือนก็ยังนานนัก สหาย เราไม่สามารถจะรอได้ถึง ๗ เดือน

ภ. จนรออยู่สัก ๖ เดือนเถิด สหาย ... จงรออยู่สัก ๕ เดือน ๔ เดือน ๓ เดือน ๒ เดือน ๑ เดือน กึ่งเดือน ต่อล่วงกึ่งเดือนแล้ว เราทั้งสองจักออกบวชด้วยกัน.

อ. กึ่งเดือนก็ยังนานนัก สหาย เราไม่สามารถจะรอได้ถึงกึ่งเดือน.

ภ. จงรออยู่สัก ๗ วันเถิด สหาย พอเราได้มอบหมายราชสมบัติแก่พวกลูก ๆ และพี่น้อง.

อ. ๗ วันไม่นานนักดอก สหาย เราจักรอ.

เรื่องคน ๗ คน

[๓๔๑] ครั้งนั้น พระเจ้าภัททิยศากยะ อนุรุทธะ อานนท์ ภัคคุ กิมพิละและเทวทัต เป็น ๗ ทั้งอุบาลีซึ่งเป็นภูษามาลา เสด็จออกโดยเสนา ๔ เหล่า เหมือนเสด็จประพาสราชอุทยาน โดยเสนา ๔ เหล่า ไปกาลก่อน ฉะนั้น กษัตริย์ทั้ง ๖ องค์เสด็จไปไกลแล้วสั่งเสนาให้กลับ แล้วย่างเข้าพรมแดน ทรงเปลื้องเครื่องประดับ เอาภูษาห่อแล้ว ได้กล่าวกะอุบาลีผู้เป็นภูษามาลาว่า เชิญพนาย อุบาลี กลับเถิด ทรัพย์เท่านี้พอเลี้ยงชีพท่านได้ละ.

[๓๔๒] ครั้งนั้น อุบาลีผู้เป็นภูษามาลาเมื่อจะกลับ คิดว่าเจ้าศากยะทั้งหลายเหี้ยมโหดนัก จะพึงให้ฆ่าเราเสียด้วยเข้าพระทัยว่า อุบาลีนี้ให้พระกุมารทั้งหลายออกบวช ก็ศากยกุมารเหล่านี้ยังทรงผนวชได้ ไฉนเราจักบวชไม่ได้เล่า เขาแก้ห่อเครื่องประดับเอาเครื่องประดับนั้นแขวนไว้บนต้นไม้ แล้วพูดว่า ของนี้เราให้แล้วแล ผู้ใดเห็น ผู้นั้นจงนำไปเถิด แล้วเข้าไปเฝ้าศากยกุมารเหล่านั้น ศากยกุมารเหล่านั้น ทอดพระเนตรเห็นอุบาลีผู้เป็นภูษามาลากำลังเดินมาแต่ไกล ครั้นแล้วจึงรับสั่งถามว่า พนาย อุบาลีกลับมาทำไม.

อ. พระพุทธเจ้าข้า เมื่อข้าพระพุทธเจ้าจะกลับมา ณ ที่นี้ คิดว่าเจ้าศากยะทั้งหลายเหี้ยมโหดนัก จะพึงให้ฆ่าเราเสียด้วยเข้าพระทัยว่า อุบาลีนี้ให้พระกุมารทั้งหลายออกบวช ก็ศากยกุมารเหล่านี้ยังทรงผนวชได้ ไฉน เราจักบวชไม่ได้เล่า ข้าพระพุทธเจ้านั้นแก่ห่อเครื่องประดับแล้ว เอาเครื่องประดับนั้นแขวนไว้บนต้นไม้ แล้วพูดว่า ของนี้เราให้แล้วแล ผู้ใดเห็น ผู้นั้นจงนำไปเถิด แล้วจึงกลับมาจากที่นั้น พระพุทธเจ้าข้า.

ศ. พนาย อุบาลี ท่านได้ทำถูกต้องแล้ว เพราะท่านกลับไป เจ้าศากยะทั้งหลายเหี้ยมโหดนัก จะพึงให้ฆ่าท่านเสียด้วยเข้าพระทัยว่า อุบาลีนี้ให้พระกุมารทั้งหลายออกบวช

[๓๔๓] ลำดับนั้น ศากยกุมารเหล่านั้น พระอุบาลีผู้เป็นภูษามาลาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นแล้วถวายบังคมประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า พวกหม่อมฉันเป็นเจ้าศากยะยังมีมานะ อุบาลีผู้เป็นภูษามาลานี้เป็นผู้รับใช้ของหม่อมฉันมานาน ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงให้อุบาลีผู้เป็นภูษามาลานี้บวชก่อนเถิด พวกหม่อมฉันจักทำการอภิวาท การลุกรับ อัญชลีกรรม สามีจิกรรม แก่อุบาลีผู้เป็นภูษามาลานี้ เมื่อเป็นอย่างนี้ ความถือตัวว่าเป็นศากยะของพวกหม่อมฉันผู้เป็นศากยะจักเสื่อมคลายลง.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดให้อุบาลีผู้เป็นภูษามาลาบวชก่อน ให้ศากยกุมารเหล่านั้นผนวชต่อภายหลัง.

[๓๔๔] ครั้งต่อมา ในระหว่างพรรษานั้นเอง ท่านพระภัททิยะได้ทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล พระเทวทัตได้สำเร็จฤทธิ์ชั้นปุถุชน.

เรื่องพระภัททิยะ

[๓๔๕] ครั้งนั้น ท่านพระภัททิยะ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี ย่อมเปล่งอุทานเนือง ๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ครั้งนั้น ภิกษุมากรูปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ท่านพระภัททิยะไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี ได้เปล่งอุทานเนือง ๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ พระพุทธเจ้าข้า ท่านพระภัททิยะ ฝืนใจประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่ต้องสงสัย หรือมิฉะนั้นก็ระลึกถึงสุขในราชสมบัติครั้งก่อนนั้นเอง ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี จึงเปล่งอุทานเนือง ๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุรูปหนึ่งว่า ดูก่อนภิกษุ เธอจงมา จงเรียกภัททิยะภิกษุมาตามคำของเราว่า ท่านภัททิยะ พระศาสดารับสั่งหาท่าน ภิกษุนั้นรับสนองพระพุทธพจน์แล้ว เข้าไปหาท่านพระภัททิยะครั้นแล้วได้กล่าวว่า ท่านภัททิยะ พระศาสดารับสั่งหาท่าน.

[๓๔๖] ท่านพระภัทภิยะรับคำของภิกษุนั้น แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระภัททิยะนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนภัททิยะ ข่าวว่า เธอไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี ได้เปล่งอุทานเนือง ๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ จริงหรือ

ภ. จริงอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า

พ. ดูก่อนภัททิยะ ก็เธอพิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์อะไร ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี จึงได้เปล่งอุทานเนือง ๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ดังนี้

ภ. พระพุทธเจ้าข้า เมื่อก่อนข้าพระพุทธเจ้าเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แม้ภายในพระราชวังก็ได้จัดการรักษาไว้อย่างเรียบร้อย แม้ภายนอกพระราชวังก็ได้จัดการรักษาไว้อย่างเข้มแข็ง แม้ภายในพระนครก็ได้จัดการรักษาไว้เรียบร้อย แม้ภายนอกพระนครก็ได้จัดการรักษาไว้อย่างแข็งแรง แม้ภายในชนบทก็ได้จัดการรักษาไว้เรียบร้อย แม้ภายนอกชนบทก็ได้จัดการรักษาไว้อย่างมั่นคง พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้านั้น แม้เป็นผู้อันเขาทั้งหลายรักษาคุ้มครองแล้ว อย่างนี้ ก็ยังกลัว ยังหวั่น ยังหวาด ยังสะดุ้งอยู่ แต่บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี ลำพังผู้เดียวก็ไม่กลัว ไม่หวั่น ไม่หวาด ไม่สะดุ้ง ขวนขวายน้อย มีขนอันราบเรียบ เป็นอยู่ด้วยปัจจัย ๔ ที่ผู้อื่นให้ มีใจดุจมฤคอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าพิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์นี้แล ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี... จึงเปล่งอุทานเนือง ๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้น ว่าดังนี้

อุทานคาถา

[๓๔๗] **บุคคลใดไม่มีความโกรธภายในจิต และก้าวล่วงภพน้อยภพใหญ่มีประการเป็นอันมากเสียได้ เทวดาทั้งหลายไม่อาจเล็งเห็นวาระจิตของบุคคลนั้น ผู้ปลอดภัย มีสุข ไม่มีโศก.**

[๓๔๘] ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในอนุปิยนิคม ตามพุทธาภิรมย์ แล้วเสด็จจาริกทางเมืองโกสัมพี เสด็จจาริกโดยลำดับถึงเมืองโกสัมพีแล้ว ทราบว่า พระองค์ประทับอยู่ที่โฆสิตาราม เขตเมืองโกสัมพีนั้น.

เรื่องพระเทวทัต

[๓๔๙] ครั้งนั้น พระเทวทัตหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความปริวิตกแห่งจิตอย่างนี้ว่า เราจะพึงยังใครหนอให้เลื่อมใส เมื่อผู้ใดเลื่อมใสต่อเราแล้ว ลาภสักการะเป็นอันมากจะพึงเกิดขึ้น ลำดับนั้น พระเทวทัตได้คิดต่อไปว่า อชาตสัตตุกุมารนี้แล ยังหนุ่ม ยังเจริญต่อไป ไฉนเราพึงยังอชาตสัตตุกุมารให้เลื่อมใส เมื่ออชาตสัตตุกุมารนั้นเลื่อมใสต่อเราแล้ว ลาภสักการะเป็นอันมากจักเกิดขึ้น ลำดับนั้น พระเทวทัตเก็บเสนาสนะแล้ว ถือบาตร จีวร เดินทางไปยังกรุงราชคฤห์ ถึงกรุงราชคฤห์ โดยลำดับ แล้วแปลงเพศของตนนิรมิตเพศเป็นกุมารน้อยเอางูพันสะเอว ได้ปรากฏบนพระเพลาของอชาตสัตตุกุมาร

ทีนั้น อชาตสัตตุกุมารกลัว หวั่นหวาด สะดุ้ง ตกพระทัย

พระเทวทัตจึงได้กล่าวกะอชาตสัตตุกุมารว่า พระกุมาร ท่านกลัวฉันหรือ

อ. จ้ะ ฉันกลัว ท่านเป็นใคร

ท. ฉัน คือ พระเทวทัต

อ. ท่านเจ้าข้า ถ้าท่านเป็นพระผู้เป็นเจ้าเทวทัต ขอจงปรากฏด้วยเพศของตนทีเดียวเถิด

ทันใดนั้น พระเทวทัตกลับเพศกุมารน้อยแล้ว ทรงสังฆาฏิ บาตร และ จีวร ได้ยืนอยู่ข้างหน้าอชาตสัตตุกุมาร

ครั้งนั้น อชาตสัตตุกุมารเลื่อมใสยิ่งนัก ด้วยอิทธิปาฏิหาริย์นี้ของพระเทวทัต ได้ไปสู่ที่บำรุงทั้งเวลาเย็นทั้งเวลาเช้า ด้วยรถ ๕๐๐ คัน และนำภัตตาหาร ๕๐๐ สำรับไปด้วย

ครั้งนั้น พระเทวทัต อันลาภสักการะและความสรรเสริญครอบงำ รึงรัดจิต และเกิดความปรารถนาเห็นปานนี้ว่า เราจะปกครองภิกษุสงฆ์ พระเทวทัตได้เสื่อมจากฤทธิ์นั้น พร้อมกับจิตตุปบาทที่เดียว.

เรื่องกักกุธโกพิยบุตร

[๓๕๐] สมัยนั้น โกพิยบุตรชื่อกักกุธะ เป็นอุปัฏฐากของท่านพระมหาโมคคัลลานะ ผู้ตายไม่นาน ได้เข้าถึงมโนมัยกายอย่างหนึ่ง อัตภาพเห็นปานดังนี้ ที่เขาได้มีขนาดเท่ากับคามเขตของชาวมคธ ๒ หรือ ๓ แห่ง เขาย่อมไม่ยังตนและคนอื่นให้ลำบาก เพราะอัตภาพที่เขาได้นั้น ครั้งนั้น กักกุธเทพบุตร เข้าไปหาท่านพระมหาโมคคัลลานะ อภิวาทแล้วยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้งแล้วได้กล่าวกะท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า ท่านเจ้าข้า พระเทวทัตอันลาภสักการะและความสรรเสริญ ครอบงำ รึงรัดจิต แล้วได้เกิดความปรารถนาเห็นปานนี้ว่า เราจักปกครองภิกษุสงฆ์ ท่านเจ้าข้า พระเทวทัตได้เสื่อมจากฤทธิ์นั้นแล้ว พร้อมกับจิตตุปบาทที่เดียว กักกุธเทพบุตรได้กล่าวอย่างนี้แล้ว จึงอภิวาทท่านมหาโมคคัลลานะ กระทำประทักษิณแล้วหายไป ณ ที่นั้นเอง.

[๓๕๑] ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า โกพิยบุตร ชื่อกักกุธะ เป็นอุปัฏฐากของข้าพระพุทธเจ้า ผู้ตายไม่นาน ได้เข้าถึงมโนมัยกายอย่างหนึ่ง อัตภาพเห็นปานดังนี้ ที่เขาได้มีขนาดเท่ากับคาม

เขตของชาวมคธ ๒ หรือ ๓ แห่ง เขาย่อมไม่ยังตนและคนอื่นให้ลำบาก เพราะอัตภาพที่เขาได้นั้นพระพุทธเจ้าข้า ครั้งนั้น กักกุธเทพบุตรเข้าไปหาข้าพระ-พุทธเจ้า อภิวาทแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะข้าพระพุทธเจ้าว่า ท่านเจ้าข้า พระเทวทัตอันลาภสักการะครอบงำ รึงรัดจิตแล้ว ได้เกิดความปรารถนาเห็นปานนี้ว่า เราจักปกครองภิกษุสงฆ์ ท่านเจ้าข้า พระเทวทัตเสื่อมจากฤทธิ์นั้นแล้วพร้อมกับจิตตุปบาทที่เดียว พระพุทธเจ้าข้า กักกุธเทพบุตรได้กล่าวอย่างนี้แล้ว อภิวาทข้าพระพุทธเจ้า กระทำประทักษิณแล้วหายไป ณ ที่นั้นเอง

พ. ดูก่อนโมคคัลลานะ ก็กักกุธเทพบุตรอันเธอกำหนดรู้ซึ่งจิตด้วยจิตแล้วหรือว่า กักกุธเทพบุตรกล่าวคำอย่างหนึ่งอย่างใด คำนั้นทั้งหมดย่อมเป็นอย่างนั้นทีเดียว ไม่เป็นอย่างอื่น

ม. พระพุทธเจ้าข้า กักกุธเทพบุตรอันข้าพระพุทธเจ้ากำหนดรู้จิตด้วยจิตแล้วว่า กักกุธเทพบุตรกล่าวคำอย่างหนึ่งอย่างใด คำนั้นทั้งหมดย่อมเป็นอย่างนั้นทีเดียว ไม่เป็นอย่างอื่น

พ. ดูก่อนโมคคัลลานะ เธอจงรักษาวาจานั้น ดูก่อนโมคคัลลานะ เธอจงรักษาวาจานั้น บัดนี้ โมฆบุรุษนั้นจักกระทำตนให้ปรากฏด้วยตนเอง.

เรื่องศาสดา ๕ จำพวก

[๓๕๒] ดูก่อนโมคคัลลานะ ศาสดา ๕ จำพวกเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในโลก ๕ จำพวกเป็นไฉน ดูก่อนโมคคัลลานะ ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีศีลไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ และว่า ศีลของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่องไม่เศร้าหมอง สาวกทั้งหลายย่อมรู้ซึ่งศาสดานั้นนั่นอย่างนี้ว่า ศาสดาผู้เจริญนี้แลเป็นผู้มีศีลไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ และว่า

ศีลของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง ก็พวกเรานี่แหละพึงบอกแก่พวกคฤหัสถ์ ศาสดานั้นไม่พึงมีความพอใจ ก็ความไม่พอใจใดแลจะพึงมี พวกเราจะพึงกล่าวกะศาสดา นั้นด้วยความไม่พอใจนั้นอย่างไร ก็ศาสดานั้นย่อมนับถือบูชาเราด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ท่านจักกระทำกรรมใดไว้ ท่านก็จักปรากฏด้วยกรรมนั้นเอง ดูก่อนโมคคัลลานะ สาวกทั้งหลายย่อมรักษาศาสดาเห็นปานนั้นโดยศีล ก็แล ศาสดาเห็นปานนั้นย่อมหวังการรักษาโดยศีลจากสาวกทั้งหลาย.

[๓๕๓] ดูก่อนโมคคัลลานะ อนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีอาชีวะไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีอาชีวะบริสุทธิ์ และว่า อาชีวะของเราบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง สาวกทั้งหลายย่อมรู้ซึ่งศาสดานั้นนั่นอย่างนี้ว่า ศาสดาผู้เจริญนี้แล เป็นผู้มีอาชีวะไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีอาชีวะบริสุทธิ์ และว่า อาชีวะของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง ก็พวกเรานี่แหละพึงบอกแก่พวกคฤหัสถ์ ศาสดานั้นไม่พึงมีความพอใจ ก็ความไม่พอใจใดแลพึงมี พวกเราจะพึงกล่าวกะศาสดานั้นด้วยความไม่พอใจนั้นอย่างไร ก็ศาสดานั้นย่อมนับถือบูชาเราด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ท่านจักกระทำกรรมใดไว้ ท่านก็จักปรากฏด้วยกรรมนั้นเอง ดูก่อนโมคคัลลานะ สาวกทั้งหลายย่อมรักษาศาสดาเห็นปานนั้นโดยอาชีวะก็แล ศาสดาเห็นปานนั้น ย่อมหวังเฉพาะซึ่งการรักษาโดยอาชีวะจากสาวกทั้งหลาย.

[๓๕๔] ดูก่อนโมคคัลลานะ อนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีธรรมเทศนาไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีธรรมเทศนาบริสุทธิ์ และว่า ธรรมเทศนาของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง สาวกทั้งหลายย่อมรู้ซึ่ง

ศาสดานั้นนั่นอย่างนี้ว่า ศาสดาผู้เจริญนี้แล เป็นผู้มีธรรมเทศนาไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่าเราเป็นผู้มีธรรมเทศนาบริสุทธิ์ และว่า ธรรมเทศนาของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง ก็พวกเรานี่แหละพึงบอกแก่พวกคฤหัสถ์ ศาสดานั้นไม่พึงมีความพอใจ ก็ความไม่พอใจใดแลพึงมี พวกเราจะพึงกล่าวกะศาสดานั้นด้วยความไม่พอใจนั้นอย่างไร ก็ศาสดานั้นย่อมนับถือบูชาเราด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ท่านจักกระทำกรรมใดไว้ ท่านก็จักปรากฏด้วยกรรมนั้นเอง ดูก่อนโมคคัลลานะ สาวกทั้งหลายย่อมรักษาศาสดาเห็นปานนั้นโดยธรรมเทศนา ก็แล ศาสดาเห็นปานนั้น ย่อมหวังเฉพาะซึ่งการรักษา โดยธรรมเทศนาจากสาวกทั้งหลาย.

[๓๕๕] ดูก่อนโมคคัลลานะ อนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีไวยากรณ์ไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีไวยากรณ์บริสุทธิ์ เละว่า ไวยากรณ์ของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง สาวกทั้งหลายย่อมรู้ซึ่งศาสดานั้นนั่นอย่างนี้ว่า ศาสดาผู้เจริญนี้แล เป็นผู้มีไวยากรณ์ไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่าเราเป็นผู้มีไวยากรณ์บริสุทธิ์ และว่า ไวยากรณ์ของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง ก็พวกเรานี่แหละพึงบอกแก่พวกคฤหัสถ์ ศาสดานั้นไม่พึงมีความพอใจ ก็ความไม่พอใจใดแลพึงมี พวกเราพึงกล่าวกะศาสดานั้นด้วยความไม่พอใจนั้นอย่างไร ก็ศาสดานั้นย่อมนับถือบูชาเราด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ท่านจักกระทำกรรมใดไว้ ท่านก็จักปรากฏด้วยกรรมนั้นเอง ดูก่อนโมคคัลลานะ สาวกทั้งหลายย่อมรักษาศาสดาเห็นปานนั้นโดยไวยากรณ์ ก็แลศาสดาเห็นปานนั้น ย่อมหวังเฉพาะซึ่งการรักษาโดยไวยากรณ์จากสาวกทั้งหลาย.

[๓๕๖] ดูก่อนโมคคัลลานะ อนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีญาณทัสสนะไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีญาณทัสสนะบริสุทธิ์ และว่าญาณทัสสนะของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง สาวกทั้งหลายย่อมรู้ซึ่งศาสดานั้นนั่นอย่างนี้ว่า ศาสดาผู้เจริญนี้แล เป็นผู้มีญาณทัสสนะไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีญาณทัสสนะบริสุทธิ์ และว่า ญาณทัสสนะของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง ก็พวกเรานี่แหละพึงบอกแก่พวกคฤหัสถ์ ศาสดานั้นไม่พึงมีความพอใจ ก็ความไม่พอใจใดแลพึงมี พวกเราจะพึงกล่าวกะศาสดานั้นด้วยความไม่พอใจนั้นอย่างไร ก็ศาสดานั้นย่อมนับถือบูชาเราด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ท่านจักกระทำกรรมใดไว้ ท่านก็จักปรากฏด้วยกรรมนั้นเอง ดูก่อนโมคคัลลานะ สาวกทั้งหลายย่อมรักษาศาสดาเห็นปานนั้น โดยญาณทัสสนะ ก็แล ศาสดาเห็นปานนั้นย่อมหวังเฉพาะซึ่งการรักษาโดยญาณทัสสนะจากสาวกทั้งหลาย.

ดูก่อนโมคคัลลานะ ศาสดา ๕ จำพวก เหล่านี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก.

[๓๕๗] ดูก่อนโมคคัลลานะ ก็เราแลเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ปฏิญาณว่าเราเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ และว่า ศีลของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง แลสาวกทั้งหลายย่อมไม่รักษาเราโดยศีลและเราก็ไม่หวังเฉพาะ ซึ่งการรักษาโดยศีล จากสาวกทั้งหลาย.

อนึ่ง เราเป็นผู้มีอาชีวะบริสุทธิ์...

อนึ่ง เราเป็นผู้มีธรรมเทศนาบริสุทธิ์...

อนึ่ง เราเป็นผู้มีไวยากรณ์บริสุทธิ์...

อนึ่ง เราเป็นผู้มีญาณทัสสนะบริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีญาณทัสสนะบริสุทธิ์ และว่า ญาณทัสสนะของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง

แลสาวกทั้งหลายย่อมไม่รักษาเราโดยญาณทัสสนะ และเราก็ไม่หวังเฉพาะ ซึ่งการรักษาโดยญาณทัสสนะ จากสาวกทั้งหลาย.

เรื่องพระเทวทัต

[๓๕๘] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่เมืองโกสัมพี ตามพุทธาภิรมย์ แล้วเสด็จจาริกไปทางกรุงราชคฤห์ เสด็จจาริกไปโดยลำดับถึงกรุงราชคฤห์แล้ว ทราบว่า พระองค์ประทับอยู่ที่เวฬุวันวิหาร อันเป็นสถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตกรุงราชคฤห์นั้น.

[๓๕๙] ครั้งนั้น ภิกษุเป็นอันมากเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า พระพุทธ-เจ้าข้า อชาตสัตตุกุมารได้ไปสู่ที่บำรุงของพระเทวทัต ทั้งเวลาเย็นทั้งเวลาเช้า ด้วยรถ ๕๐๐ คัน แลนำภัตตาหาร ๕๐๐ สำรับไปด้วย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าพอใจลาภสักการะ และความสรรเสริญของเทวทัตเลย อชาตสัตตุกุมารจักไปสู่ที่บำรุงของเทวทัต ทั้งเวลาเย็นทั้งเวลาเช้า ด้วยรถ ๕๐๐ คัน. แลจักนำภัตตาหาร ๕๐๐ สำรับไปด้วย สักกี่วัน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวทัตพึงหวังความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายถ่ายเดียว หวังความเจริญไม่ได้ เปรียบเหมือนคนทั้งหลายพึงทาน้ำดีหมีที่จมูกลูกสุนัขที่ดุร้าย ลูกสุนัขนั้นจะเป็นสัตว์ดุร้ายขึ้นยิ่งกว่าประมาณ ด้วยอาการอย่างนี้แล แม้ฉันใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อชาตสัตตุกุมารจักไปสู่ที่บำรุงของเทวทัต ทั้งเวลาเย็นทั้งเวลาเช้า ด้วยรถ ๕๐๐ คัน แลจักนำภัตตาหาร ๕๐๐ สำรับไปด้วย สักกี่วัน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวทัตพึงหวังความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายถ่ายเดียว หวังความเจริญไม่ได้ ฉันนั้นเหมือนกัน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นแก่เทวทัตเพื่อฆ่าตน

ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นแก่เทวทัตเพื่อความวอดวาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ต้นกล้วยย่อมเผล็ดผลเพื่อฆ่าตน ย่อมเผล็ดผลเพื่อความวอดวาย ฉันใด ลาภสักการะและความสรรเสริญก็เกิดขึ้นแก่เทวทัตเพื่อฆ่าตน ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นแก่เทวทัตเพื่อความวอดวาย ฉันนั้นเหมือนกันแล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม้ไผ่ย่อมตกขุยเพื่อฆ่าตน ย่อมตกขุยเพื่อความวอดวาย แม้ฉันใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ลาภสักการะและความสรรเสริญก็เกิดขึ้นแก่เทวทัตเพื่อฆ่าตน ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นแก่เทวทัตเพื่อความวอดวาย ฉันนั้นเหมือนกันแล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม้อ้อย่อมตกขุยเพื่อฆ่าตน ย่อมตกขุยเพื่อความวอดวาย แม้ฉันใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นแก่เทวทัตเพื่อฆ่าตน ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นแก่เทวทัตเพื่อความวอดวาย ฉันนั้นเหมือนกันแล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม่ม้าอัสดรย่อมตั้งครรภ์เพื่อฆ่าตน ย่อมตั้งครรภ์เพื่อความวอดวาย แม้ฉันใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ลาภสักการะและความสรรเสริญก็เกิดขึ้นแก่เทวทัตเพื่อฆ่าตน ลาภสักการะและความสรรเสริญเกิดขึ้นแก่เทวทัตเพื่อความวอดวาย ฉันนั้นเหมือนกันแล.

[๓๖๐] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไวยากรณ์บาลีนี้แล้ว จึงตรัสคาถาประพันธ์ ดังต่อไปนี้ :-

ผลกล้วยย่อมฆ่าต้นกล้วย ขุยไผ่ย่อม
ฆ่าต้นไผ่ ขุยอ้อย่อมฆ่าต้นอ้อ สักการะ
ย่อมฆ่าคนชั่ว เหมือนม้าอัสดรซึ่งเกิดใน
ครรภ์ ย่อมฆ่าแม้ม้าอัสดร ฉะนั้น.

ปฐมภาณวาร จบ

พระเทวทัตทูลขอปกครองสงฆ์

[๓๖๑] ก็โดยสมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าอันบริษัทหมู่ใหญ่แวดล้อมแล้ว ประทับนั่งแสดงธรรมแก่บริษัทพร้อมทั้งพระราชา ครั้งนั้น พระเทวทัตลุกจากอาสนะ ห่มผ้าเฉวียงบ่า นั่งกระโหย่งประคองอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระชราแล้ว เป็นผู้เฒ่าแก่หง่อมแล้ว ล่วงกาลผ่านวัยไปแล้ว บัดนี้ ขอพระองค์จงทรงขวนขวายน้อย ประกอบทิฏฐธรรมสุขวิหารอยู่เถิด ขอจงมอบภิกษุสงฆ์แก่ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าจักปกครองภิกษุสงฆ์.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามว่า อย่าเลยเทวทัต เธออย่าพอใจที่จะปกครองภิกษุสงฆ์เลย.

แม้ครั้งที่สอง . . .

แม้ครั้งที่สาม พระเทวทัตก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคะจ้าว่า พระ-พุทธเจ้าข้า บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระชราแล้ว เป็นผู้เฒ่า แก่หง่อม แล้ว ล่วงกาลผ่านวัยไปแล้ว บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงขวนขวายน้อย ประกอบทิฏฐธรรมสุขวิหารอยู่เถิด ขอจงมอบภิกษุสงฆ์แก่ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าจักปกครองภิกษุสงฆ์.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนเทวทัต แม้แต่สารีบุตรและโมคคัลลานะ เรายังไม่มอบภิกษุสงฆ์ให้ ไฉนจะพึงมอบให้เธอผู้ เช่นซากศพ ผู้บริโภคปัจจัย เช่นก้อนเขฬะเล่า.

ทีนั้น พระเทวทัตคิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรุกรานเรากลางบริษัท พร้อมด้วยพระราชา ด้วยวาทะว่าบริโภคปัจจัยดุจก้อนเขฬะ ทรงยกย่องแต่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ดังนี้ จึงโกรธ น้อยใจ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณแล้วกลับไป.

นี่แหละ พระเทวทัตได้ผูกอาฆาตในพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นครั้งแรก.

ปกาสนียกรรม

[๓๖๒] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล สงฆ์จงลงปกาสนียกรรมในกรุงราชคฤห์แก่เทวทัตว่า ปกติของพระเทวทัตก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใด ด้วยกาย วาจา ไม่พึงเห็นว่าพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์ เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัวพระเทวทัตเอง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงทำอย่างนี้

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาทำปกาสนียกรรม

ท่านเจ้าข้า ขอพระสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงทำปกาสนียกรรมในกรุงราชคฤห์แก่พระเทวทัตว่า ปกติของพระเทวทัตก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใดด้วยกาย วาจา ไม่พึงเห็นว่าพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์ เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัวเทวทัตเอง นี้เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์ทำปกาสนัยกรรมในกรุงราชคฤห์แก่พระเทวทัตว่า ปกติของพระเทวทัตก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใดด้วยกาย วาจา ไม่

พึงเห็นว่าพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์ เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัวพระเทวทัตเอง การทำปกาสนียกรรมในกรุงราชคฤห์แก่พระเทวทัตว่า ปกติของพระเทวทัตก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใดด้วยกาย วาจา ไม่พึงเห็นว่าพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์ เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัวพระเทวทัตเอง ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

ปกาสนียกรรมในกรุงราชคฤห์ อันสงฆ์กระทำแล้ว แก่พระเทวทัตว่า ปกติของพระเทวทัตก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใดด้วยกาย วาจา ไม่พึงเห็นว่าพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์ เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัวพระเทวทัตเอง ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

[๓๖๓] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะท่านพระสารีบุตรว่า ดูก่อนสารีบุตร ถ้ากระนั้น เธอจงประกาศเทวทัตในกรุงราชคฤห์.

ท่านพระสารีบุตรทูลถามว่า เมื่อก่อนข้าพระพุทธเจ้ากล่าวชมพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่า โคธิบุตรมีฤทธิ์มาก โคธิบุตรมีอานุภาพมาก ข้าพระพุทธเจ้าจะประกาศพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์อย่างไร พระพุทธเจ้าข้า.

พ. ดูก่อนสารีบุตร เธอกล่าวชมเทวทัตในกรุงราชคฤห์แล้ว เท่าที่เป็นจริงว่า โคธิบุตรมีฤทธิ์มาก โคธิบุตรมีอานุภาพมาก.

ส. อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

พ. ดูก่อนสารีบุตร เธอจงประกาศเทวทัตในกรุงราชคฤห์เท่าที่เป็นจริง เหมือนอย่างนั้นแล.

ท่านพระสารีบุตร ทูลรับสนองพระพุทธพจน์แล้ว.

[๓๖๔] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล สงฆ์จงสมมติสารีบุตรเพื่อประกาศเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่า ปกติของพระเทวทัตก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใดด้วยกาย วาจา ไม่พึงเห็นพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์ เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัวเทวทัตเอง.

วิธีสมมติ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงสมมติอย่างนี้

พึงขอร้องสารีบุตรก่อน ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมมติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติท่านพระสารีบุตรเพื่อประกาศพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่า ปกติของพระเทวทัต ก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใดด้วยกาย วาจา ไม่พึงเห็นว่า พระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์ เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัว พระเทวทัตเอง นี้เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติท่านพระสารีบุตรเพื่อประกาศพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่า ปกติของพระเทวทัตก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใด

ด้วยกาย วาจา ไม่พึงเห็นว่าพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัวพระเทวทัตเอง การสมมติท่านพระสารีบุตรเพื่อประกาศพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่า ปกติของพระเทวทัตก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใดด้วยกาย วาจา ไม่พึงเห็นพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์ เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัวพระเทวทัตเอง ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

ท่านพระสารีบุตรอันสงฆ์สมมติแล้ว เพื่อประกาศพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่า ปกติของพระเทวทัต ก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใดด้วยกาย วาจา ไม่พึงเห็นว่าพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์ เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัวพระเทวทัตเอง ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

[๓๖๕] ก็ท่านพระสารีบุตรได้รับสมมติแล้ว จึงเข้าไปสู่กรุงราชคฤห์พร้อมกับภิกษุมากรูป แล้วได้ประกาศพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่า ปกติของพระเทวทัต ก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใดด้วยกาย วาจา ไม่พึงเห็นว่าพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัวพระเทวทัตเอง

ประชาชนในกรุงราชคฤห์นั้นพวกที่ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใสไร้ปัญญา ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ เป็นคนริษยา ย่อมเกียดกันลาภสักการะของพระเทวทัต

ส่วนประชาชนพวกที่มีศรัทธา เลื่อมใส เป็นบัณฑิต มีปัญญาดี กล่าวอย่างนี้ว่า เรื่องนี้คงจักไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประกาศพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์.

เรื่องอชาตสัตตุกุมาร

[๓๖๖] ครั้งนั้น พระเทวทัตเข้าไปหาอชาตสัตตุกุมาร แล้วได้กล่าวว่า ดูก่อนกุมาร เมื่อก่อนคนทั้งหลายมีอายุยืน เดี๋ยวนี้มีอายุสั้น ก็การที่ท่านจะพึงตายเสียเมื่อยังเป็นเด็ก นั่นเป็นฐานะจะมีได้ ดูก่อนกุมาร ถ้ากระนั้น ท่านจงปลงพระชนม์พระชนกเสียแล้วเป็นพระเจ้าแผ่นดิน อาตมาจักปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วเป็นพระพุทธเจ้า ครั้งนั้น อชาตสัตตุกุมารคิดว่า พระผู้เป็นเจ้า เทวทัตมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก พระผู้เป็นเจ้าเทวทัตพึงทราบแน่ แล้วเหน็บกฤชแนบพระเพลา ทรงกลัว หวั่นหวาด สะดุ้งพระทัยรับเสด็จเข้าไปภายในพระราชวังแต่เวลากลางวัน พวกมหาอำมาตย์ผู้รักษาภายในพระราชวัง ได้แลเห็นอชาตสัตตุกุมารทรงกลัว หวั่นหวาด สะดุ้งพระทัยรีบเสด็จเข้ามาภายในพระราชวัง แต่เวลากลางวัน จึงรีบจับไว้ มหาอำมาตย์เหล่านั้นตรวจค้นพบกฤชเหน็บอยู่ที่พระเพลาแล้วได้ทูลถามอชาตสัตตุกุมารว่า พระองค์ประสงค์จะทำการอันใด พระเจ้าข้า

อ. เราประสงค์จะปลงพระชนม์พระชนก

ม. ใครใช้พระองค์

อ. พระผู้เป็นเจ้าเทวทัต

มหาอำมาตย์บางพวกได้ลงมติอย่างนี้ว่า ควรปลงพระชนม์พระกุมาร ควรฆ่าพระเทวทัต และภิกษุทั้งหมด

มหาอำมาตย์บางพวกได้ลงมติอย่างนี้ว่า ไม่ควรฆ่าพวกภิกษุ เพราะพวกภิกษุไม่ผิดอะไร ควรปลงพระชนม์พระกุมาร และฆ่าพระเทวทัต

มหาอำมาตย์บางพวกได้ลงมติอย่างนี้ว่า ไม่ควรปลงพระชนม์พระกุมาร ไม่ควรฆ่าพระเทวทัต ไม่ควรฆ่าพวกภิกษุ ควรกราบทูลพระราชา พระราชารับสั่งอย่างใด พวกเราจักทำอย่างนั้น.

[๓๖๗] ครั้งนั้น มหาอำมาตย์เหล่านั้นคุมอชาตสัตตุกุมารเข้าไปเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคธราช กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคธราช

พิ. ดูก่อนพนาย มหาอำมาตย์ทั้งหลายลงมติอย่างไร

ม. ขอเดชะ มหาอำมาตย์บางพวกได้ลงมติอย่างนี้ว่า ควรปลงพระชนม์พระกุมาร ควรฆ่าพระเทวทัต และภิกษุทั้งหมด มหาอำมาตย์บางพวกได้ลงมติอย่างนี้ว่า ไม่ควรฆ่าพวกภิกษุ เพราะพวกภิกษุไม่ผิดอะไร ควรปลงพระชนม์พระกุมารและฆ่าพระเทวทัต มหาอำมาตย์บางพวกได้ลงมติอย่างนี้ว่า ไม่ควรปลงพระชนม์พระกุมาร ไม่ควรฆ่าพระเทวทัต ไม่ควรฆ่าพวกภิกษุ ควรกราบทูลพระราชา พระราชารับสั่งอย่างใด พวกเราจักทำอย่างนั้น

พิ. ดูก่อนพนาย พระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์ จักทำอะไรได้ชั้นแรกทีเดียว พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประกาศพระเทวทัต ในกรุงราชคฤห์มิใช่หรือว่า ปกติของพระเทวทัต ก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใดด้วยกาย วาจา ไม่พึงเห็นว่าพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัวพระเทวทัตเอง

บรรดามหาอำมาตย์ เหล่านั้น พวกที่ลงมติอย่างนี้ว่า ควรปลงพระชนม์พระกุมาร ควรฆ่าพระเทวทัต และภิกษุทั้งหมด พระราชาได้ทรงถอดยศพวกเธอเสีย

พวกที่ลงมติอย่างนี้ว่า ไม่ควรฆ่าพวกภิกษุ เพราะพวกภิกษุไม่ผิดอะไร ควรปลงพระชนม์ระกุมาร และฆ่าพระเทวทัต พระราชาได้ทรงลดตำแหน่งพวกเธอ

พวกที่ลงมติอย่างนี้ว่า ไม่ควรปลงพระชนม์พระกุมาร ไม่ควรฆ่าพระเทวทัต ไม่ควรฆ่าพวกภิกษุ ควรกราบทูลพระราชา พระราชาสั่งอย่างใด พวกเราจักทำอย่างนั้น พระราชาได้ทรงเลื่อนตำแหน่งพวกเธอ

ลำดับนั้น พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคธราช ได้รับสั่งถาม อชาตสัตตุกุมารว่า ลูก เจ้าต้องการฆ่าพ่อเพื่ออะไร

อชาตสัตตุกุมารกราบทูลว่า หม่อมฉันต้องการราชสมบัติ พระพุทธเจ้าข้า

พระราชาตรัสว่า ลูก ถ้าเจ้าต้องการราชสมบัติ ราชสมบัตินั้นเป็นของเจ้าแล้วทรงมอบราชสมบัติแก่อชาตสัตตุกุมาร.

พระเทวทัตส่งคนไปปลงพระชนม์พระศาสดา

[๓๖๘] ครั้งนั้น พระเทวทัตเข้าไปหาอชาตสัตตุกุมาร แล้วถวายพระพรว่า ขอถวายพระพร ขอมหาบพิตรจงรับสั่งใช้ ราชบุรุษผู้จักปลงพระชนม์ พระสมณโคดม ลำดับนั้น อชาตสัตตุกุมาร รับสั่งใช้คนทั้งหลายว่า พนาย พระผู้เป็นเจ้าเทวทัตสั่งอย่างใด ท่านทั้งหลายจงทำอย่างนั้น ลำดับนั้น พระเทวทัตจึงสั่งราชบุรุษคนหนึ่งว่า เจ้าจงไป พระสมณโคดมประทับอยู่ในโอกาสโน้น จงปลงพระชนม์พระองค์แล้วจงมาทางนี้ ดังนี้ ซุ่มราชบุรุษไว้ ๒ คนริมทางนั้นด้วยสั่งว่า ราชบุรุษใดมาทางนี้ลำพังผู้เดียว เจ้าทั้งสองจงฆ่าราชบุรุษนั้นแล้วมาทางนี้ได้ซุ่มบุรุษไว้ ๔ คนริมทางนั้นด้วยสั่งว่า ราชบุรุษเหล่าใดมาทางนี้ ๒ คน เจ้าทั้ง ๔ คน จงฆ่าราชบุรุษ ๒ คนนั้น แล้วมาทางนี้ ได้ซุ่มบุรุษไว้ ๘ คน ริมทางนั้นด้วยสั่งว่า ราชบุรุษเหล่าใดมาทางนี้ ๔ คน เจ้าทั้ง ๘ คน จงฆ่าราชบุรุษ ๔ คนนั้นแล้วมาทางนี้ ได้ซุ่มราชบุรุษไว้ ๑๖

คนริมทางนั้น ด้วยสั่งว่า ราชบุรุษเหล่าใดมาทางนี้ ๘ คน เจ้าทั้ง ๑๖ คน จง ฆ่าราชบุรุษ ๘ คนนั้นแล้วมา.

ทรงแสดงอนุปุพพิกถา

[๓๖๙] ครั้งนั้น บุรุษคนเดียวนั้นถือดาบและโล่ผูกสอดแล่งธนู แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กลัว หวั่นหวาด สะทกสะท้าน มีกายแข็ง ได้ยืนอยู่ในที่ไม่ใกล้พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ได้ทอดพระเนตรเห็นบุรุษนั้น ผู้กลัว หวั่นหวาด สะทกสะท้าน มีกายแข็ง ยืนอยู่ ครั้นแล้วได้ตรัสกะบุรุษนั้นว่า มาเถิด เจ้าอย่ากลัวเลย จึงบุรุษนั้นวางดาบและโล่ปลดแล่งธนูวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ซบศีรษะลงแทบพระ-บาทยุคลของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วได้กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า โทษมาถึงซึ่งข้าพระพุทธเจ้าตามความโง่ ตามความหลง ตามอกุศล เพราะข้าพระพุทธเจ้ามีจิตคิดประทุษร้าย มีจิตคิดจะฆ่าเข้ามาถึงที่นี้ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดรับโทษของข้าพระพุทธเจ้านั้น โดยความเป็นโทษ เพื่อความสำรวมต่อไป พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เอาเถอะเจ้า โทษมาถึงเจ้าตามความโง่ ตามความหลง ตามอกุศล เพราะเจ้ามีจิตคิดประทุษร้าย มีจิตคิดจะฆ่า เข้ามาถึงที่นี้ เมื่อใดเจ้าเห็นโทษ โดยความเป็นโทษ แล้วทำคืนตามธรรม เมื่อนั้นเรารับโทษนั้นของเจ้า เพราะผู้ใดเห็นโทษโดยความเป็นโทษ แล้วทำคืนตามธรรม ถึงความสำรวมต่อไป ข้อนั้น เป็นความเจริญในอริยวินัย

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอนุปุพพิกถาแก่บุรุษนั้น คือ ทรงแสดงทาน ศีล สวรรค์ และอาทีนพ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย แล้วจึงทรงประกาศอานิสงส์ในการออกจากกาม เมื่อพระผู้มี

พระภาคเจ้าทรงทราบว่า บุรุษนั้นมีจิตคล่อง มีจิตอ่อน มีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตสูงขึ้น มีจิตผ่องใส จึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรมปราศจากธุลีปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่บุรุษนั้น ณ ที่นั่นนั้นแล ดุจผ้าที่สะอาดปราศจากมลทิน ควรได้รับน้ำย้อมเป็นอย่างดี ฉะนั้น ครั้งนั้น บุรุษนั้นมีธรรมอันเห็นแล้ว ได้บรรลุธรรมแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แกล้วกล้าไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยายอย่างนี้ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทางหรือส่องประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า คนมีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ ข้าพระพุทธเจ้านี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มี-พระภาคเจ้าจงทรงจำข้าพระพุทธเจ้าว่า เป็นอุบาสกผู้มอบชีวิตถึงสรณะ จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้รับสั่งกะบุรุษนั้นว่า เจ้าอย่าไปทางนี้ จงไปทางนี้ แล้วทรงส่งไปทางอื่น.

[๓๗๐] ครั้งนั้น บุรุษสองคนนั้นคิดว่า ทำไมหนอ บุรุษคนเดียวนั้นจึงมาช้านัก. แล้วเดินสวนทางไป ได้พบพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่ง ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอนุปุพพิกถาแก่บุรุษ ๒ คนนั้น . . .พวกเขา. . .ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระ -

ผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาษิตของพระองค์ไพเราะนัก พระพุทธเจ้าข้า ...ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงจำข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองว่า เป็นอุบาสกผู้มอบชีวิตถึงสรณะ จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้รับสั่งกะบุรุษทั้งสองนั้นว่า เจ้าทั้งสองนั้นว่า เจ้าทั้งสองอย่าไปทางนี้ จงไปทางนี้ แล้วทรงส่งไปทางอื่น.

[๓๗๑] ครั้งนั้น บุรุษ ๔ คนนั้น...

ครั้งนั้น บุรุษ ๘ คนนั้น...

ครั้งนั้น บุรุษ ๑๖ คนนั้น คิดว่า ทำไมหนอ บุรุษ ๘ คนนั้นมาช้านัก แล้วเดินสวนทางไป ได้ไปพบพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่ง ณ ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอนุปุพพิกถาแก่บุรุษ ๑๖ คนนั้น คือ ทรงแสดงทาน ศีล ...พวกเขา ...ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาษิตของพระองค์ไพเราะนัก พระพุทธเจ้าข้า ... ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงจำข้าพระพุทธเจ้าทั้ง ๑๖ คนว่า เป็นอุบาสกผู้มอบชีวิตถึงสรณะ จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป

ครั้งนั้น บุรุษคนเดียวนั้นได้เข้าไปหาพระเทวทัต แล้วได้กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า กระผมไม่สามารถจะปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นได้ เพราะพระองค์มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก พระเทวทัตจึงกล่าวว่า อย่าเลยเจ้า อย่าปลงพระชนม์พระสมณโคดมเลย เรานี้แหละจักปลงพระชนม์พระสมณโคดม.

พระเทวทัตทำโลหิตุปบาท

[๓๗๒] สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจงกรมอยู่ ณ เขาคิชฌ-กูฏบรรพต ครั้งนั้น พระเทวทัตขึ้นสู่คิชฌกูฏบรรพต แล้วกลิ้งศิลากอันใหญ่ด้วยหมายใจว่า จักปลงพระชนม์พระสมณโคดมด้วยศิลานี้ ยอดบรรพตทั้งสองน้อมมารับศิลานั้นไว้ สะเก็ดกระเด็นจากศิลานั้นต้องพระบาทของพระผู้มีพระ-ภาคเจ้า ทำพระโลหิตให้ห้อขึ้นแล้วขณะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแหงนขึ้นไปได้ตรัสกะพระเทวทัตว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ เธอสั่งสมบาปมิใช่บุญไว้มากนัก เพราะมีจิตคิดประทุษร้าย มีจิตคิดฆ่ายังโลหิตของตถาคตให้ห้อขึ้น ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้จัดเป็นอนันตริยกรรมข้อที่ ๑ ที่เทวทัตสั่งสมแล้ว เพราะเธอ มีจิตคิดประทุษร้าย มีจิตคิดฆ่า ทำโลหิตของตถาคตให้ห้อขึ้น ภิกษุทั้งหลายได้สดับข่าวว่า พระ-เทวทัตได้ประกอบการปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ภิกษุเหล่านั้นจงกรมอยู่รอบ ๆ วิหารของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำการสาธยายมีเสียงสูงเสียงดัง เพื่อรักษาคุ้มครองป้องกันพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับเสียงสาธยาย มีเสียงเซ็งแซ่ แล้วรับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า ดูก่อนอานนท์ นั่นเสียงสาธยาย มีเสียงเซ็งแซ่ อะไรกัน.

ท่านอานนท์ทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายได้สดับข่าวว่า พระเทวทัตได้ประกอบการปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ภิกษุเหล่านั้นจงกรมอยู่รอบ ๆ วิหารของพระผู้มีพระภาคเจ้าทำการสาธยายมีเสียงเซ็งแซ่ เพื่อรักษาคุ้มครองป้องกันพระผู้มีพระภาคเจ้า เสียงนั้นนั่น เป็นเสียงสาธยาย มีเสียงเซ็งแซ่ พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ ถ้ากระนั้น เธอจงเรียกภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นมาตามคำของเราว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย.

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระพุทธพจน์ แล้วเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นแจ้งให้ทราบว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย.

ภิกษุเหล่านั้นรับคำของท่านพระอานนท์แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมนั่ง ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อภิกษุเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่บุคคลจะปลงชีวิตตถาคตด้วยความพยายามของผู้อื่นนั่น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส เพราะพระตถาคตทั้งหลายย่อมไม่ปรินิพพานด้วยความพยายามของผู้อื่น.

ตรัสเรื่องศาสดา ๕ จำพวก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ศาสดา ๕ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก ๕ จำพวก เป็นไฉน คือ ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีศีลไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่าเราเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ และว่า ศีลของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง สาวกทั้งหลาย ย่อมรู้ซึ่งศาสดานั้นนั่นอย่างนี้ว่า ศาสดาผู้เจริญนี้แล เป็นผู้มีศีลไม่บริสุทธิ์ย่อมปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ และว่า ศีลของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง ก็พวกเรานี่แหละพึงบอกแก่พวกคฤหัสถ์ ศาสดานั้นไม่พึงมีความพอใจ ก็ความไม่พอใจใดแลจะพึงมี พวกเราจะพึงกล่าวกะศาสดานั้นด้วยความไม่พอใจนั้นอย่างไร ก็ศาสดานั้นย่อมนับถือบูชาเราด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ท่านจักทำกรรมใดไว้ ท่านก็จักปรากฏด้วยกรรมนั้นเอง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สาวกทั้งหลาย ย่อมรักษาศาสดาเห็นปานนี้โดยศีล ก็แลศาสดาเห็นปานนั้น ย่อมหวังการรักษาโดยศีลจากสาวกทั้งหลาย.

[๓๗๓] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีอาชีวะไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีอาชีวะบริสุทธิ์... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สาวกทั้งหลายย่อมรักษาศาสดาเห็นปานนั้นโดยอาชีวะ ก็แลศาสดาเห็นปานนั้นย่อมหวังการรักษาโดยอาชีวะจากสาวกทั้งหลาย.

[๓๗๔] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีธรรมเทศนาไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีธรรมเทศนาบริสุทธิ์...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สาวกทั้งหลายย่อมรักษาศาสดาเห็นปานนั้น โดยธรรมเทศนา ก็แลศาสดาเห็นปานนั้น ย่อมหวังการรักษา โดยธรรมเทศนา จากสาวกทั้งหลาย

[๓๗๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีไวยากรณ์ไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีไวยากรณ์บริสุทธิ์... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สาวกทั้งหลายย่อมรักษาศาสดาเห็นปานนัยโดยไวยากรณ์ ก็แลศาสดาเห็นปานนั้น ย่อมหวังการรักษา โดยไวยากรณ์ จากสาวกทั้งหลาย.

[๓๗๖] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีญาณทัสนะไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีญาณทัสสนะบริสุทธิ์ และว่าญาณทัสสนะของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง สาวกทั้งหลายย่อมรู้ซึ่งศาสดานั้นนั่นอย่างนี้ว่า ศาสดาผู้เจริญนี้แล เป็นผู้มีญาณทัสสนะไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่าเป็นผู้มีญาณทัสสนะบริสุทธิ์ และญาณทัสสนะของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง ก็พวกเรานี้แหละพึงบอกแก่พวกคฤหัสถ์ ศาสดานั้นไม่พึงมีความพอใจ ก็ความไม่พอใจใดแลจะพึงมีพวกเราจะพึงกล่าวกะศาสดานั้นด้วยความไม่พอใจนั้นอย่างไร ก็ศาสดานั้น ย่อมนับถือบูชาเรา ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ท่านจักทำกรรมใดไว้ ท่านก็จักปรากฏ

ด้วยกรรมนั้นเอง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สาวกทั้งหลายย่อมรักษาศาสดาเห็นปานนั้นโดยญาณทัสสนะ ก็แล ศาสดาเห็นปานนั้น ย่อมหวังการรักษา โดยญาณทัสสนะ จากสาวกทั้งหลาย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ศาสดา ๕ จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เราเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ปฏิญาณวา เราเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ และว่า ศีลของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง และสาวกทั้งหลาย ย่อมไม่รักษาเราโดยศีล และเราก็ย่อมไม่หวังการรักษาโดยศีล จากสาวกทั้งหลาย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เราเป็นผู้มีอาชีวะบริสุทธิ์...

...เป็นผู้มีธรรมเทศนาบริสุทธิ์...

... เป็นผู้มีไวยากรณ์บริสุทธิ์...

...เป็นผู้มีญาณทัสสนะบริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีญาณทัสสนะบริสุทธิ์ และว่า ญาณทัสสนะของเราบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่เศร้าหมอง และสาวกทั้งหลายย่อมไม่รักษาเราโดยญาณทัสสนะ และเราก็ย่อมไม่หวังการรักษาโดยญาณทัสสนะ จากสาวกทั้งหลาย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่บุคคลจะปลงชีวิตตถาคต ด้วยความพยายามของผู้อื่นนั้นมิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส เพราะพระตถาคตทั้งหลาย ย่อมไม่ปรินิพพานด้วยความพยายามของผู้อื่น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงไปที่อยู่ตามเดิม พระตถาคตทั้งหลายอันพวกเธอไม่ต้องรักษา.

ปล่อยช้างนาฬาคิรี

[๓๙๗] สมัยนั้น ในกรุงราชคฤห์ มีช้างชื่อนาฬาคิรี เป็นสัตว์ดุร้าย ฆ่ามนุษย์ ครั้งนั้น พระเทวทัตเข้าไปสู่กรุงราชคฤห์แล้วไปยังโรงช้างได้กล่าวกะ

พวกควาญช้างว่า พนาย เราเป็นพระราชญาติ สามารถจะแต่งตั้งผู้ที่อยู่ในตำแหน่งต่ำไว้ในตำแหน่งสูงได้ สามารถจะเพิ่มได้ทั้งเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือน พนาย ถ้ากระนั้น เวลาใดพระสมณโคดมทรงพระดำเนินมาตรอกนี้ เวลานั้น พวกท่านจงปล่อยช้างนาฬาคิรีเข้าไปยังตรอกนี้ ควาญช้างเหล่านั้นรับคำพระเทวทัตแล้ว ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงครองอันตรวาสกแล้วทรงถือบาตร จีวร เสด็จเข้าไปยังกรุงราชคฤห์พร้อมกับภิกษุมากรูป ทรงพระดำเนินถึงตรอกนั้น ควาญช้างเหล่านั้นได้แลเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระดำเนินถึงตรอกนั้น จึงปล่อยช้างนาฬาคิรีให้ไปยังตรอกนั้น ช้างนาฬาคิรีได้แลเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงพระดำเนินมาแต่ไกลเทียว แล้วได้ชูงวง หูชัน หางชี้ วิ่งรี่ไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุเหล่านั้นได้แลเห็นช้างนาฬาคิรีวิ่งมาแต่ไกลเทียว แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ช้างนาฬาคิรีนี้ดุร้าย หยาบช้า ฆ่ามนุษย์ เดินเข้ามายังตรอกนี้แล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงเสด็จกลับเถิด ขอพระสุคตจงเสด็จกลับเถิด พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เธออย่ากลัวเลย ข้อที่บุคคลจะปลงชีวิตตถาคตด้วยความพยายามของผู้อื่น นั่นไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาสเพราะพระตถาคตทั้งหลายย่อมไม่ปรินิพพานด้วยความพยายามของผู้อื่น.

แม้ครั้งที่สอง ภิกษุเหล่านั้น...

แม้ครั้งที่สาม ภิกษุเหล่านั้นได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ช้างนาฬาคิรีนี้ ดุร้าย หยาบช้า ฆ่ามนุษย์ เดินเข้ามายังตรอกนี้แล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงเสด็จกลับเถิด ขอพระสุคตจงเสด็จกลับเถิด พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า มาเถิดภิกษุทั้งหลาย อย่ากลัวเลย ข้อที่บุคคลจะปลงชีวิตตถาคตด้วยความพยายามของผู้อื่น นั่นไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาสเพราะพระตถาคตทั้งหลายย่อมไม่ปรินิพานด้วยความพยายามของผู้อื่น.

[๓๗๘] คราวนั้น คนทั้งหลาย หนีขึ้นไปอยู่บนปราสาทบ้าง บนเรือนโล้นบ้าง บนหลังคาบ้าง บรรดาคนเหล่านั้น พวกที่ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใสไร้ปัญญา กล่าวอย่างนี้ว่า ชาวเราผู้เจริญ พระมหาสมณโคดม พระรูปงาม จักถูกช้างเบียดเบียน.

ส่วนพวกที่มีศรัทธา เลื่อมใส ฉลาด มีปัญญา กล่าวอย่างนี้ว่า ชาวเราผู้เจริญ ไม่นานเท่าไรนัก พระพุทธนาคจักทรงทำสงครามกับช้าง.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแผ่เมตตาจิตไปสู่ช้างนาฬาคิรี.

ลำดับนั้น ช้างนาฬาคิรีได้สัมผัสพระเมตตาจิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ลดงวงลงแล้วเข้าไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วได้ยืนอยู่ตรงพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกพระหัตถ์ขวาลูบกระพองช้างนาฬาคิรีพลางตรัสกะช้างนาฬาคิรี ด้วยพระคาถา ว่าดังนี้ :-

[๓๗๙] **ดูก่อนกุญชร เจ้าอย่าเข้าไป**
หาพระพุทธนาค เพราะการเข้าไปหาพระ-
พุทธนาคด้วยวธกจิตเป็นเหตุแห่งทุกข์ ผู้
ฆ่าพระพุทธนาคจากชาตินี้ไปสู่ชาติหน้าไม่มี
สุคติเลย เจ้าอย่าเมา และอย่าประมาท
เพราะคนเหล่านั้น เป็นผู้ประมาทแล้ว จะ
ไปสู่สุคติไม่ได้ เจ้านี่แหละ จักทำโดย
ประการที่จักไปสู่สุคติได้.

[๓๘๐] ลำดับนั้น ช้างนาฬาคิรีเอางวงลูบละอองธุลีพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วพ่นลงบนกระหม่อม ย่อตัวถอยออกไปชั่วระยะที่แลเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า ไปสู่โรงช้างแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ของตน.

ก็แล ช้างนาฬาคิรีเป็นสัตว์อันพระพุทธนาคทรงทรมานแล้วด้วยประการนั้น.

[๓๘๑] สมัยนั้น คนทั้งหลายขับร้องคาถานี้ ว่าดังนี้ :-

คนพวกหนึ่งย่อมฝึกช้างและม้า ด้วย
ใช้ท่อนไม้บ้าง ใช้ขอบ้าง ใช้แส้บ้าง
สมเด็จพระพุทธเจ้าผู้แสวงพระคุณใหญ่ทรง
ทรมานช้างโดยมิต้องใช้ท่อนไม้ มิต้องใช้
ศัสตรา.

คนทั้งหลายต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า พระเทวทัตนี้เป็นคนมีบาป ไม่มีบุญ เพราะพยายามปลงพระชนม์พระสมณโคดม ผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ ลาภสักการะของพระเทวทัตเสื่อม ส่วนลาภสักการะของพระผู้มีพระภาคเจ้าเจริญยิ่งขึ้น.

[๓๘๒] สมัยต่อมา พระเทวทัตเสื่อมลาภสักการะแล้ว พร้อมทั้งบริษัทได้เที่ยวขอในสกุลทั้งหลายมาฉัน ประชาชนทั้งหลายต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร จึงเที่ยวขอในสกุลทั้งหลายมาฉันเล่า ของที่ปรุงเสร็จแล้วใครจะไม่พอใจ ของที่ดีใครจะไม่ชอบใจ.

ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินพวกนั้นเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ พวกที่เป็นผู้มักน้อย . . . ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระเทวทัต

พร้อมกับบริษัท จึงเที่ยวขอในสกุลทั้งหลายมาฉันเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระะผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ... ตรัสถามว่า ดูก่อนเทวทัต ข่าวว่า เธอพร้อมกับบริษัทเที่ยวขอในสกุลทั้งหลายมาฉัน จริงหรือ.

พระเทวทัตทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียน... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติโภชนะสำหรับ ๓ คนในสกุลแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์ ๓ ประการ คือ เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก ๑ เพื่ออยู่ผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่ออนุเคราะห์สกุลด้วยหวังว่า ภิกษุทั้งหลายที่มีความปรารถนาลามกอย่าอาศัยฝักฝ่ายทำลายสงฆ์ ๑ ในการฉันเป็นหมู่ พึงปรับอาบัติตามธรรม.

เรื่องวัตถุ ๕ ประการ

[๓๘๓] ครั้งนั้น พระเทวทัตเข้าไปหาพระโกกาลิกะ พระกตโมรก-ติสสกะ พระขัณฑเทวีบุตร พระสมุทรทัตตะ แล้วได้กล่าวว่า มาเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราจักทำสังฆเภท จักรเภท แก่พระสมณโคดม เมื่อพระเทวทัตกล่าวอย่างนี้แล้ว.

พระโกกาลิกะได้กล่าวว่า พระสมณโคดมมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก พวกเราจักทำสังฆเภท จักรเภท แก่สมณโคดมอย่างไรได้.

พระเทวทัตกล่าวว่า มาเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราจักเข้าไปเฝ้าพระ-สมณโคดม แล้วทูลขอวัตถุ ๕ ประการว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคุณแห่งความเป็นผู้มักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัด อาการที่น่าเลื่อมใส การไม่สั่งสม การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย พระพุทธ

เจ้าข้า วัตถุ ๕ ประการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มักน้อย ความเป็นผู้สันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัด อาการที่น่าเลื่อมใส การไม่สั่งสม การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย ข้าพระพุทธเจ้า ขอประทานพระวโรกาส ภิกษุทั้งหลายพึงถือการอยู่ป่าเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดอาศัยบ้านอยู่ รูปนั้นพึงต้องโทษ ภิกษุทั้งหลายพึงถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดยินดีกิจนิมนต์ รูปนั้นพึงต้องโทษ ภิกษุทั้งหลายพึงถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดยินดีคหบดีจีวร รูปนั้น พึงต้องโทษ ภิกษุทั้งหลายพึงถืออยู่โคนไม้เป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดเข้าอาศัยที่มุงที่บัง รูปนั้นพึงต้องโทษ ภิกษุทั้งหลายไม่พึงฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต รูปใดฉันปลาและเนื้อ รูปนั้นพึงต้องโทษ พระสมณโคดมจักไม่ทรงอนุญาตวัตถุ ๕ ประการนี้ แต่พวกเรานั้น จักให้ประชาชนเชื่อถือวัตถุ ๕ ประการนี้.

พระโกกาลิกะกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย พวกเราสามารถเพื่อทำสังฆเภท จักรเภท แก่สมณโคดมด้วยวัตถุ ๕ ประการนี้แน่ เพราะมนุษย์ทั้งหลายเลื่อมใสในความปฏิบัติเศร้าหมอง.

ทูลขอวัตถุ ๕ ประการ

[๓๘๔] ครั้งนั้น พระเทวทัตพร้อมกับบริษัทเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคุณแห่งความเป็นผู้มักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัด อาการที่น่าเลื่อมใส ความไม่สั่งสม การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย พระพุทธเจ้าข้า วัตถุ ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มักน้อย ความเป็นผู้สันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัด อาการที่น่าเลื่อมใส ความไม่สั่งสม การ

ปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย ข้าพระพุทธเจ้า ขอประทานพระวโรกาส ภิกษุทั้งหลายพึงถือการอยู่ป่าเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดอาศัยบ้านอยู่ รูปนั้นพึงต้องโทษ ภิกษุทั้งหลายพึงถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดยินดีกิจนิมนต์ รูปนั้นพึงต้องโทษ ภิกษุทั้งหลายพึงถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดยินดีคหบดีจีวร รูปนั้นพึงต้องโทษ ภิกษุทั้งหลายพึงถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดเข้าอาศัยที่มุงที่บัง รูปนั้นพึงต้องโทษ ภิกษุทั้งหลายไม่พึงฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต รูปใดฉันปลาและเนื้อ รูปนั้นพึงต้องโทษ.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า อย่าเลย เทวทัต ภิกษุใดปรารถนา ภิกษุนั้นจงถือการอยู่ป่าเป็นวัตร รูปใดปรารถนา จงอยู่ในบ้าน รูปใดปราถนา จงถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร รูปใดปารถนา จงยินดีกิจนิมนต์ รูปใดปรารถนา จงถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร รูปใดปรารถนา จงยินดีคหบดีจีวร เราอนุญาตโคนไม้เป็นเสนาสนะ ๘ เดือน เราอนุญาตปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์โดยส่วนสามไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่รังเกียจ.

ครั้งนั้น พระเทวทัตคิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงอนุญาต วัตถุ ๕ ประการนี้ จึงร่าเริงดีใจพร้อมกับบริษัทลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณ แล้วกลับไป.

โฆษณาวัตถุ ๕ ประการ

[๓๘๕] ต่อมา พระเทวทัตพร้อมกับบริษัทเข้าไปสู่กรุงราชคฤห์แล้ว ประกาศให้ประชาชนเข้าใจวัตถุ ๕ ประการว่า ท่านทั้งหลาย พวกอาตมาเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมทูลขอวัตถุ ๕ ประการว่า พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระ - ภาคเจ้าตรัสคุณแห่งความเป็นผู้มักน้อย... การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย พระพุทธเจ้าข้า วัตถุ ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มัก

น้อย. . . การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระวโรกาส ภิกษุทั้งหลายพึงถืออยู่ป่าเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดอาศัยบ้านอยู่ รูปนั้นพึงต้องโทษ... ภิกษุทั้งหลายไม่พึงฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต รูปใดฉันปลาและเนื้อ รูปนั้นพึงต้องโทษ วัตถุ ๕ ประการนี้ พระสมณโคดมไม่ทรงอนุญาต แต่พวกอาตมาสมาทานประพฤติตามวัตถุ ๕ ประการนี้.

[๓๘๖] บรรดาประชาชนเหล่านั้น พวกที่ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใส ไร้ปัญญากล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากบุตรเหล่านั้น เป็นผู้กำจัด มีความประพฤติขัดเกลา ส่วนพระสมณโคดมประพฤติมักมาก ย่อมคิดเพื่อความมักมาก.

ส่วนพวกที่มีศรัทธา เลื่อมใส เป็นผู้ฉลาด มีปัญญา ย่อมเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระเทวทัตจึงได้พยายามเพื่อทำลายสงฆ์ เพื่อทำลายจักรเล่า ภิกษุทั้งหลายได้ยินพวกนั้นเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ บรรดาที่เป็นผู้มักน้อย. . . ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระเทวทัตจึงได้พยายามเพื่อทำลายสงฆ์ เพื่อทำลายจักร แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า. . . ทรงสอบถามว่า ดูก่อนเทวทัต ข่าวว่า เธอพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ เพื่อทำลายจักร จริงหรือ.

พระเทวทัตทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อย่าเลย เทวทัต เธออย่าชอบใจการทำลายสงฆ์ เพราะการทำลายสงฆ์มีโทษหนักนัก ผู้ใดทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ย่อมประสบโทษตั้งกัป ย่อมไหม้ในนรกตลอดกัป ส่วนผู้ใดสมานสงฆ์ผู้แตกกันแล้วให้พร้อมเพรียงกัน ย่อมประสบบุญอันประเสริฐ ย่อมบันเทิงในสวรรค์

ตลอดกัป อย่าเลย เทวทัต เธออย่าชอบใจการทำลายสงฆ์เลย เพราะการทำลายสงฆ์มีโทษหนักนัก.

[๓๘๗] ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า ท่านพระอานนท์นุ่งอันตรวาสก ถือบาตร จีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ พระเทวทัตได้พบท่านพระอานนท์กำลังเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ จึงเข้าไปหาท่านพระอานนท์แล้วได้กล่าวว่า ท่านอานนท์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ผมจักทำอุโบสถ จักทำสังฆกรรม แยกจากพระผู้มีพระภาคเจ้า แยกจากภิกษุสงฆ์ ครั้นท่านพระอานนท์เที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์แล้ว เวลาปัจฉาภัตร กลับจากบิณฑบาตเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคม นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้วจึงกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า เมื่อเช้านี้ข้าพระพุทธเจ้านุ่งอันตรวาสก ถือบาตร และจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ พระเทวทัตพบข้าพระพุทธเจ้ากำลังเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ แล้วเข้ามาหาข้าพระพุทธเจ้า ครั้นแล้วกล่าวว่า ท่านอานนท์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ผมจักทำอุโบสถ จักทำสังฆกรรม แยกจากพระผู้มีพระภาคเจ้า แยกจากภิกษุสงฆ์ วันนี้พระเทวทัตจักทำลายสงฆ์ พระพุทธเจ้าข้า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้น ว่าดังนี้ :-

[๓๘๘] **ความดี คนดีทำง่าย ความดี**
คนชั่วทำยาก ความชั่ว คนชั่วทำง่าย แต่
อารยชน ทำความชั่วได้ยาก.

ทุติยภาณวาร จบ

พระเทวทัตหาพรรคพวก

[๓๘๙] ครั้งนั้น ถึงวันอุโบสถ พระเทวทัตลุกจากอาสนะ ประกาศให้ภิกษุทั้งหลายจับสลากว่า ท่านทั้งหลาย พวกเราเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดม แล้วทูลขอวัตถุ ๕ ประการว่า พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคุณแห่งความเป็นผู้มักน้อย . . . การปรารภความเพียรโดยอเนกปริยาย วัตถุ ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มักน้อย. . . การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระวโรกาส ภิกษุทั้งหลายพึงถืออยู่ป่าเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดอาศัยบ้านอยู่ รูปนั้นพึงต้องโทษ... ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต รูปใดพึงฉันปลาและเนื้อ รูปนั้น พึงต้องโทษ วัตถุ ๕ ประการนี้ พระสมณโคดมไม่ทรงอนุญาต แต่พวกเรานั้นย่อมสมาทานประพฤติตามวัตถุ ๕ ประการนี้ วัตถุ ๕ ประการนี้ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นจงจับสลาก.

[๓๙๐] สมัยนั้น พระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลี ประมาณ ๕๐๐ รูป เป็นพระบวชใหม่ และรู้พระธรรมวินัยน้อย พวกเธอจับสลากด้วยเข้าใจว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ลำดับนั้น พระเทวทัตทำลายสงฆ์แล้ว พาภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป หลีกไปทางคยาสีสู่ประเทศ.

[๓๙๑] ครั้งนั้น พระสารีบุตรพระโมคคัลลานะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระสารีบุตรนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า พระเทวทัตทำลายสงฆ์แล้ว พาภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปหลีกไปทางคยาสีสะประเทศ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนสารีบุตร โมคคัลลานะ พวกเธอจักมีความการุญในภิกษุใหม่เหล่านั้นมิใช่หรือ พวกเธอจงรีบไป ภิกษุเหล่านั้นกำลังจะถึงความย่อยยับ

พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะทูลรับสนองพระพุทธพจน์แล้ว ลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณแล้ว เดินทางไปคยาสีสะประเทศ.

เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง

[๓๙๒] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งยืนร้องไห้อยู่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามภิกษุนั้นว่า ดูก่อนภิกษุ เธอร้องไห้ทำไม

ภิกษุนั้นกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะเป็นอัครสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ไปในสำนักพระเทวทัต คงจะชอบใจธรรมของพระเทวทัต

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ ข้อที่สารีบุตรโมคคัลลานะจะพึงชอบใจธรรมของเทวทัต นั่นมิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส แต่เธอทั้งสองไปเพื่อซ้อมความเข้าใจกะภิกษุ.

พระอัครสาวกพาภิกษุ ๕๐๐ กลับ

[๓๙๓] สมัยนั้น พระเทวทัตอันบริษัทหมู่ใหญ่แวดล้อม แล้วนั่งแสดงธรรมอยู่ เธอได้เห็นพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ มาแต่ไกล จึงเตือนภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เห็นไหม ธรรมเรากล่าวดีแล้ว พระสารีบุตรโมคคัลลานะอัครสาวกของพระสมณโคดม พากันมาสู่สำนักเรา ต้องชอบใจธรรมของเรา เมื่อพระเทวทัตกล่าวอย่างนี้แล้ว พระโกกาลิกะ ได้กล่าวกะพระเทวทัตว่า ท่านเทวทัต ท่านอย่าไว้วางใจพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เพราะเธอทั้งสองมีความปรารถนาลามก ลุอำนาจแก่ความปรารถนาลามก พระเทวทัตกล่าวว่า อย่าเลย คุณ ท่านทั้งสองมาดี เพราะชอบใจธรรมของเรา

ลำดับนั้น ท่านพระเทวทัตนิมนต์ท่านพระสารีบุตรด้วยอาสนะกึ่งหนึ่ง ว่า มาเถิด ท่านสารีบุตร นิมนต์นั่งบนอาสนะนี้ ท่านพระสารีบุตรห้ามว่า อย่าเลยท่าน แล้วถืออาสนะแห่งหนึ่งนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แม้ท่านพระ-มหาโมคคัลลานะก็ถืออาสนะแห่งหนึ่งนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ลำดับนั้น พระเทวทัตแสดงธรรมกถาให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง หลายราตรี แล้วเชื้อเชิญท่านพระสารีบุตรว่า ท่านสารีบุตร ภิกษุสงฆ์ปราศจากถิ่นมิทธะแล้ว ธรรมีกถาของภิกษุทั้งหลายจงแจ่มแจ้งกะท่าน เราเมื่อยหลัง จักเอน ท่านพระสารีบุตรรับคำพระเทวทัตแล้ว ลำดับนั้น พระเทวทัตปูผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้น แล้วจำวัตรโดยข้างเบื้องขวา เธอเหน็ดเหนื่อยหมดสติสัมปชัญญะ ครู่เดียวเท่านั้น ก็หลับไป.

[๓๙๔] ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรกล่าวสอน พร่ำสอนภิกษุทั้งหลาย ด้วยธรรมีกถาอันเป็นอนุศาสนีเจือด้วยอาเทสนาปฏิหาริย์ ท่านพระมหาโมคคัล-ลานะกล่าวสอน พร่ำสอน ภิกษุทั้งหลายด้วยธรรมีกถาอันเป็นอนุศาสนีเจือด้วย อิทธิปาฏิหาริย์ ขณะเมื่อภิกษุเหล่านั้นอันท่านพระสารีบุตรกล่าวสอนอยู่ พร่ำสอนอยู่ด้วยอนุศาสนีเจือด้วยอาเทศนาปาฏิหาริย์ และอันท่านพระมหาโมค-คัลลานะกล่าวสอนอยู่ พร่ำสอนอยู่ ด้วยอนุศาสนีเจือด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ ดวงตาเห็นธรรมที่ปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา ทีนั้น ท่านพระ-สารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ท่านทั้งหลาย เราจักไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ใดชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ผู้นั้นจงมา

ครั้งนั้น พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ พาภิกษุ ๕๐๐ รูปนั้น เข้าไปทางพระเวฬุวัน

ครั้งนั้น พระโกกาลิกะปลุกพระเทวทัตให้ลุกขึ้นด้วยคำว่า ท่านเทวทัต ลุกขึ้นเถิด พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะพาภิกษุเหล่านั้นไปแล้ว เราบอกท่านแล้วมิใช่หรือว่า อย่าไว้วางใจพระสารีบุตรพระโมคคัลลานะ เพราะเธอทั้งสองมีความปรารถนาลามก ถึงอำนาจความปรารถนาลามก

ครั้งนั้น โลหิตร้อนได้พุ่งออกจากปากพระเทวทัต ในที่นั้นเอง.

[๓๙๕] ครั้งนั้น พระสารีบุตรพระโมคคัลลานะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระสารีบุตรนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอประทานพระวโรกาส ภิกษุทั้งหลายผู้พระพฤติตามภิกษุผู้ทำลาย พึงอุปสมบทใหม่

พ. อย่าเลย สารีบุตร เธออย่าพอใจการอุปสมบทใหม่ของพวกภิกษุผู้พระพฤติตามภิกษุผู้ทำลายเลย ดูก่อนสารีบุตร ถ้าเช่นนั้น เธอจงให้พวกภิกษุผู้ประพฤติตามภิกษุผู้ทำลายแสดงอาบัติถุลลัจจัย ก็เทวทัตปฏิบัติแก่เธออย่างไร

ส. พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมีกถาให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ตลอดราตรีเป็นอันมาก แล้วได้รับสั่งกะข้าพระพุทธเจ้าว่า ดูก่อนสารีบุตร ภิกษุสงฆ์ปราศจากถิ่นมิทธะแล้ว ธรรมีกถาของภิกษุทั้งหลายจงแจ่มแจ้งแก่เธอ เราเมื่อยหลัง ดังนี้ ฉันใด พระเทวทัต ก็ได้ปฏิบัติฉัน นั้นเหมือนกัน พระพุทธเจ้าข้า.

[๓๙๖] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว มีสระใหญ่อยู่ในราวป่า ช้างทั้งหลายอาศัยสระนั้นอยู่และพวกมันพากันลงสระนั้น เอางวงถอนเหง้าและรากบัวล้างให้สะอาดจนไม่มีตมแล้วเคี้ยวกลืนกินเหง้าและรากบัวนั้น เหง้าและรากบัวนั้น ย่อมบำรุงวรรณะและกำลังของช้างเหล่านั้น และช้างเหล่านั้นก็ไม่เข้าถึงความตาย หรือความทุกข์ปางตายมีข้อนั่นเป็นเหตุ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ส่วนลูกช้างตัวเล็ก ๆ

เอาอย่างช้างใหญ่เหล่านั้น และพากันลงสระนั้น เอางวงถอนเหง้าและรากบัว แล้วไม่ล้างให้สะอาดเคี้ยวกลืนกินทั้งที่มีตม เหง้าและรากบัวนั้น ย่อมไม่บำรุงวรรณะและกำลังของลูกช้างเหล่านั้น และพวกมั่นย่อมเข้าถึงความตาย หรือความทุกข์ปางตาย มีข้อนั้นเป็นเหตุ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวทัตเลียนแบบเราจักตายอย่างคนกำพร้า อย่างนั้นเหมือนกัน .

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสประพันธคาถา ว่าดังนี้ :-

[๓๙๗] **เมื่อช้างใหญ่คุมฝูง ขุดดิน**
กินเหง้าบัวอยู่ในสระใหญ่ ลูกช้างกินเหง้าบัว
ทั้งที่มีตมแล้วตาย ฉันใด เทวทัตเลียนแบบ
เราแล้วจักตายอย่างคนกำพร้า ฉันนั้น .

องค์แห่งทูต

[๓๙๘] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ควรทำหน้าที่ทูต องค์ ๘ เป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. รับฟัง
๒. ให้ผู้อื่นฟัง
๓. กำหนด
๔. ทรงจำ
๕. เข้าใจความ
๖. ให้ผู้อื่นเข้าใจความ
๗. ฉลาดต่อประโยชน์และมิใช่ประโยชน์
๘. ไม่ก่อความทะเลาะ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล ควรทำหน้าที่ทูต.

[๓๙๙] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ควรทำหน้าที่ทูต องค์ ๘ เป็นไฉน คือ:-

๑. สารีบุตรเป็นผู้รับฟัง

๒. ให้ผู้อื่นฟัง

๓. กำหนด

๔. ทรงจำ

๕. เข้าใจความ

๖. ให้ผู้อื่นเข้าใจความ

๗. ฉลาดต่อประโยชน์และมิใช่ประโยชน์

๘. ไม่ก่อความทะเลาะ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล ควรทำหน้าที่ทูต.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสประพันธคาถา ว่าดังนี้ :-

[๔๐๐] **ภิกษุใด เข้าไปสู่บริษัทที่พูด**
คำหยาบก็ไม่สะทกสะท้าน ไม่ยังคำพูดให้
เสีย ไม่ปกปิดข่าวสาส์นพูดจนหมดความ
สงสัย และถูกถามก็ไม่โกรธ ภิกษุผู้เช่นนั้น
แล ย่อมควรทำหน้าที่ทูต.

พระเทวทัตจักเกิดในอบาย

[๔๐๑] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวทัตมีจิตอันอสัทธรรม ๘ ประการครอบงำ ย่ำยีแล้ว จักเกิดในอบาย ตกนรกชั่วกัปช่วยเหลือไม่ได้ อสัทธรรม ๘ ประการ เป็นไฉน คือ

๑. เทวทัตมีจิตอันลาภครอบงำ ย่ำยีแล้ว จักเกิดในอบายตกนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป ช่วยเหลือไม่ได้

๒. เทวทัตมีจิตอันความเสื่อมลาภครอบงำ ย่ำยีแล้ว . . .

๓. เทวทัตมีจิตอันยศครอบงำ ย่ำยีแล้ว ...

๔. เทวทัตมีจิตอันความเสื่อมยศครอบงำ ย่ำยีแล้ว ....

๕. เทวทัตมีจิตอันสักการะครอบงำ ย่ำยีแล้ว ...

๖. เทวทัตมีจิตอันความเสื่อมสักการะครอบงำ ย่ำยีแล้ว ...

๗. เทวทัตมีจิตอันความปรารถนาลามกครอบงำ ย่ำยีแล้ว ...

๘. เทวทัตมีจิตอันความเป็นมิตรชั่วครอบงำ ย่ำยีแล้วจักเกิดในอบาย ตกนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป ช่วยเหลือไม่ได้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวทัตมีจิตอันอสัทธรรม ๘ ประการนี้แล ครอบงำ ย่ำยีแล้ว จักเกิดในอบาย ตกนรก ทั่งอยู่ตลอดกัป ช่วยเหลือไม่ได้.

ดีละ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงครอบงำ ย่ำยี ลาภที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

...ความเสื่อมลาภที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

...ยศที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

...ความเสื่อมยศที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

...สักการะที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

...ความเสื่อมสักการะที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

...ความปรารถนาลามกที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

ภิกษุพึงครอบงำ ย่ำยี ความเป็นมิตรลามกทีเกิดขึ้นแล้วอยู่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร จึงครอบงำ ย่ำยี ลาภที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

. . .ความเสื่อมลาภที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

. . .ยศที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

. . .ความเสื่อมยศที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

. . .สักการะที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

. . .ความเสื่อมสักการะที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

. . .ความปรารถนาลามกที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

ภิกษุครอบงำ ย่ำยี ความเป็นมิตรลามกที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อภิกษุนั้นไม่ครอบงำลาภที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ อาสวะทั้งหลายที่ทำความคับแค้น และรุ่มร้อนพึงเกิดขึ้น เมื่อครอบงำ ย่ำยี ลาภที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ อาสวะเหล่านั้น ที่ทำความคับแค้นและรุ่มร้อน ย่อมไม่มีแก่เธอ ด้วยอาการอย่างนี้.

ก็เมื่อเธอไม่ครอบงำความเสื่อมลาภที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ . . . .

. . .ยศที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ .. .

. . .ความเสื่อมยศที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ . . .

. . .สักการะที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ . . .

. . .ความเสื่อมสักการะที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ . . .

. . .ความปรารถนาลามกที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ . . .

เมื่อเธอไม่ครอบงำความมีมิตรชั่วที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ อาสนะทั้งหลายที่ทำความคับแค้นและรุ่มร้อน พึงเกิดขึ้น.

. . .ครอบงำ ย่ำยี ความเสื่อมลาภที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ . . .

. . .ครอบงำ ย่ำยี ความมีมิตรลามกที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ อาสวะเหล่านั้นที่ทำความคับแค้น และรุ่มร้อน ย่อมไม่มีแก่เธอ ด้วยอาการอย่างนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แล พึงครอบงำ ย่ำยี ลาภที่เกิดขึ้นแล้วอยู่.

. . .ความเสื่อมลาภที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ . . .

. . .ยศที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ . . .

. . .ความเสื่อมยศที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ . . .

. . .สักการะที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ . . .

. . .ความเสื่อมสักการะที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ . . .

. . .ความปรารถนาลามกที่เกิดขึ้นแล้ว อยู่. . .

พึงครอบงำ ย่ำยี ความมีมิตรชั่วที่เกิดขึ้นแล้วอยู่.

เพราะเหตุนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาว่า พวกเราจักครอบงำ ย่ำยีลาภที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

. . .ความเสื่อมลาภที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

. . .ยศที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

. . .ความเสื่อมยศที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

. . .สักการะที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

. . .ความเสื่อมสักการะที่เกิดขึ้นแล้วอยู่

.. . ความปรารถนาลามก เกิดขึ้นแล้วอยู่.

พวกเราจักครอบงำ ย่ำยี ความมีมิตรลามกที่เกิดขึ้นแล้วอยู่. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้แล.

[๔๐๒] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวทัตมีจิตอันอสัทธรรม ๓ ประการครอบงำ ย่ำยี จักเกิดในอบาย ตกนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป ช่วยเหลือไม่ได้ อสัทธรรม ๓ ประการ เป็นไฉน คือ:-

๑. ความปรารถนาลามก

๒. ความมีมิตรชั่ว

๓. พอบรรลุคุณวิเศษเพียงคั่นต่ำ ก็เลิกเสียในระหว่าง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวทัตมีจิตอันอสัทธรรม ๓ ประการนี้แล ครอบงำ ย่ำยี จักเกิดในอบาย ตกนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป. ช่วยเหลือไม่ได้.

นิคมคาถา

[๔๐๓] **ใคร ๆ จงอย่าเกิดเป็นคน**
ปรารถนาลามกในโลก ท่านทั้งหลายจงรู้จัก
เทวทัตนั้นตามเหตุแม้นี้ว่า มีคติเหมือนคติ
ของคนปรารถนาลามก เทวทัตปรากฏว่า
เป็นบัณฑิต รู้กันว่าเป็นผู้อบรมตนแล้ว เรา
ก็ได้ทราบว่าเทวทัตตั้งอยู่ดุจผู้รุ่งเรื่องด้วยยศ
เธอสั่งสมความประมาทเบียดเบียนตถาคต
นั้น จึงตกนรกอเวจี มีประตูถึง ๔ ประตู
อันน่ากลัว ก็ผู้ใดประทุษร้ายต่อผู้ไม่
ประทุษร้าย ผู้ไม่ทำบาปกรรม บาปย่อมถูก
ต้องเฉพาะผู้นั้น ผู้มีจิตประทุษร้าย ไม่
เอื้อเฟื้อ ผู้ใดตั้งใจประทุษร้ายมหาสมุทร
ด้วยยาพิษเป็นหม้อ ๆ ผู้นั้น ไม่ควรประทุษ-
ร้ายด้วยยาพิษนั้นเพราะมหาสมุทรเป็นสิ่งที่
น่ากลัว ฉันใด ผู้ใดเบียดเบียนตถาคตผู้เสด็จ
ไปดีแล้ว มีพระทัยสงบ ด้วยกล่าวติเตียน

การกล่าวติเตียนในตถาคตนั้นฟังไม่ขึ้น
ฉันนั่นเหมือนกัน ภิกษุผู้ดำเนินตามมรรคา
ของพระพุทธเจ้า หรือสาวกของพระพุทธเจ้า
พระองค์ใด พึงถึงความสิ้นทุกข์ บัณฑิต
พึงกระทำพระพุทธเจ้า หรือสาวกของ
พระพุทธเจ้า ผู้เป็นนั้นให้เป็นมิตร และพึง
คบหาท่าน. .

สังฆราชี

[๔๐๔] ครั้งนั้น ท่านพระอุบาลีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระอุบาลีนั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ตรัสว่า สังฆราชี สังฆราชี ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรเป็นสังฆราชี แต่ไม่เป็นสังฆเภท ด้วยเหตุเพียงเท่าไรเป็นทั้งสังฆราชี และสังฆเภท.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ฝ่ายหนึ่งมีภิกษุหนึ่งรูป ฝ่ายหนึ่งมี ๒ รูป รูปที่ ๔ ประกาศให้จับสลากว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ จงชอบใจสลากนี้ ดูก่อนอุบายลี แม้ด้วยเหตุอย่างนี้เป็นสังฆราชี แต่ไม่เป็นสังฆเภท.

ดูก่อนอุบาลี ฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๒ รูป ฝ่ายหนึ่งก็มี ๒ รูป รูปที่ ๕ ประกาศให้จับสลากว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ จงชอบใจสลากนี้ ดูก่อนอุบาลี แม้ด้วยเหตุอย่างนี้ก็เป็นสังฆราชี แต่ไม่เป็นสังฆเภท.

ดูก่อนอุบาลี ฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๒ รูป ฝ่ายหนึ่งมี ๓ รูป รูปที่ ๖ ประกาศให้จับสลากว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ จงชอบใจสลากนี้ ดูก่อนอุนาลี แม้ด้วยเหตุอย่างนี้ก็เป็นสังฆราชี แต่ไม่เป็นสังฆเภท.

ดูก่อนอบาลี ฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๓ รูป ฝ่ายหนึ่งก็มี ๓ รูป รูปที่ ๗ ประกาศให้จับสลากว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ จงชอบใจสลากนี้ ดูก่อนอุบาลี แม้ด้วยเหตุอย่างนี้ ก็เป็นสังฆราชี แต่ไม่เป็นสังฆเภท.

ดูก่อนอุบาลี ฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๓ รูป ฝ่ายหนึ่งมี ๔ รูป รูปที่ ๘ ประกาศให้จับสลากว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ จงชอบใจสลากนี้ ดูก่อนอุบาลี แม้ด้วยเหตุอย่างนี้ ก็เป็นสังฆราชี แต่ไม่เป็นสังฆเภท.

ดูก่อนอุบาลี ฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๔ รูป ฝ่ายหนึ่งมี ๔ รูป รูปที่ ๙ ประกาศให้จับสลากว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ จงชอบใจสลากนี้ ดูก่อนอุบาลี แม้ด้วยเหตุอย่างนี้แล เป็นทั้งสังฆราชี และสังฆเภท.

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุ ๙ รูป หรือเกินกว่า ๙ รูป เป็นทั้งสังฆราชี และสังฆเภท.

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุณีทำลายสงฆ์ย่อมไม่ได้ แต่พยายามเพื่อจะทำลายได้

สิกขมานา ก็ทำลายสงฆ์ไม่ได้.

สามเณรก็ทำลายสงฆ์ไม่ได้.

สามเณรีก็ทำลายสงฆ์ไม่ได้.

อุบาสกก็ทำลายสงฆ์ไม่ได้ .

อุบาสิกาก็ทำลายสงฆ์ไม่ได้ แต่พยายามเพื่อจะทำลายได้.

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุปกตัตตะ มีสังวาสเสมอกัน อยู่ในสีมาเดียวกัน ย่อมทำลายสงฆ์ได้.

สังฆเภท

[๔๐๕] ท่านพระอุบาลีทูลถามว่า พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ตรัสว่า สังฆเภท สังฆเภท ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร สงฆ์จึงแตก.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. ย่อมแสดงอธรรมว่า เป็นธรรม

๒. ย่อมแสดงธรรมว่า เป็นอธรรม

๓. ย่อมแสดงสิ่งไม่เป็นวินัยว่า เป็นวินัย

๔. ย่อมแสดงวินัยว่า ไม่เป็นวินัย

๕. ย่อมแสดงคำอันตถาคตมิได้ตรัสภาษิตไว้ว่า เป็นคำอันตถาคตตรัสภาษิตไว้

๖. ย่อมแสดงคำอันตถาคตตรัสภาษิตไว้ว่า เป็นคำอันตถาคตมิได้ตรัสภาษิตไว้

๗. ย่อมแสดงกรรมอันตถาคตมิได้ประพฤติมาว่า เป็นกรรมอันตถาคตประพฤติมา

๘. ย่อมแสดงกรรมอันตถาคตประพฤติมาว่า เป็นกรรมอันตถาคตมิได้ประพฤติมา

๙. ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตมิได้บัญญัติไว้ว่า เป็นสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้

๑๐. ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้ว่า เป็นสิ่งที่ตถาคตมิได้บัญญัติไว้

๑๑. ย่อมแสดงอนาบัติว่า เป็นอาบัติ

๑๒. ย่อมแสดงอาบัติว่า เป็นอนาบัติ

๑๓. ย่อมแสดงอาบัติเบาว่า เป็นอาบัติหนัก

๑๔. ย่อมแสดงอาบัติหนักว่า เป็นอาบัติเบา

๑๕. ย่อมแสดงอาบัติมีส่วนเหลือว่า เป็นอาบัติหาส่วนเหลือมิได้

๑๖. ย่อมแสดงอาบัติหาส่วนเหลือมิได้ว่า เป็นอาบัติมีส่วนเหลือ

๑๗. ย่อมแสดงอาบัติชั่วหยาบว่า เป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ

๑๘. ย่อมแสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่า เป็นอาบัติชั่วหยาบ

พวกเธอย่อมประกาศให้แตกแยกกัน ด้วยวัตถุ ๑๘ ประการนี้ ย่อมแยกทำอุโบสถ แยกทำปวารณา แยกทำสังฆกรรม

ดูก่อนอุบาลี ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล สงฆ์เป็นอันแตกกันแล้ว

สังฆสามัคคี

[๔๐๖] ท่านพระอุบาลีทูลถามว่า พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ตรัสว่า สังฆสามัคคี สังฆสามัคคี ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร สงฆ์จึงพร้อมเพรียงกัน

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. ย่อมแสดงสิ่งที่ไม่เป็นธรรมว่า ไม่เป็นธรรม

๒. ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นธรรมว่า เป็นธรรม

๓. ย่อมแสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่า มิใช่วินัย

๔. ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นวินัยว่า เป็นวินัย

๕. ย่อมแสดงคำอันตถาคตมิได้ตรัสภาษิตไว้ว่า เป็นคำอันตถาคตมิได้ตรัสภาษิตไว้

๖. ย่อมแสดงคำอันตถาคต ตรัสภาษิตไว้ว่า เป็นคำอันตถาคตตรัสภาษิตไว้

๗. ย่อมแสดงกรรมอันตถาคตมิได้ประพฤติมาว่า เป็นกรรมอันตถาคตมิได้ประพฤติมา

๘. ย่อมแสดงกรรมอันตถาคตประพฤติมาแล้วว่า เป็นกรรมอันตถาคตประพฤติมาแล้ว

๙. ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคต มิได้บัญญัติไว้ว่า เป็นสิ่งที่ตถาคตมิได้บัญญัติไว้

๑๐. ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้ว่า เป็นสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้

๑๑. ย่อมแสดงอนาบัติว่า เป็นอนาบัติ

๑๒. ย่อมแสดงอาบัติว่า เป็นอาบัติ

๑๓. ยอมแสดงอาบัติเบาว่า เป็นอาบัติเบา

๑๔. ย่อมแสดงอาบัติหนักว่า เป็นอาบัติหนัก

๑๕. ย่อมแสดงอาบัติมีส่วนเหลือว่า เป็นอาบัติมีส่วนเหลือ

๑๖. ย่อมแสดงอาบัติหาส่วนเหลือมิได้ว่า เป็นอาบัติหาส่วนเหลือมิได้

๑๗. ย่อมแสดงอาบัติชั่วหยาบว่า เป็นอาบัติชั่วหยาบ

๑๘. ย่อมแสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่า เป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ

พวกเธอย่อมไม่ประกาศให้แตกแยกกันด้วยวัตถุ ๑๘ ประการนี้ ย่อมไม่แยกทำอุโบสถ ย่อมไม่แยกทำปวารณา ย่อมไม่แยกทำสังฆกรรม

ดูก่อนอุบาลี ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล สงฆ์เป็นอันพร้อมเพรียงกัน.

[๔๐๗] ท่านพระอุบาลีทูลถามว่า พระพุทธเจ้าข้า ก็ภิกษุนั้นทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันแล้ว จะได้รับผลอย่างไร

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมได้รับผลชั่วร้าย ตั้งอยู่ชั่วกัป ย่อมไหม้ในนรกตลอดกัป.

นิคมคาถา

[๔๐๘] **ภิกษุทำลายสงฆ์ต้องเกิดในอบาย ตกนรก อยู่ชั่วกัป ภิกษุผู้ยินดีในการแตกพวก ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมเสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ภิกษุทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน แล้วย่อมไหม้ในนรกตลอดกัป.**

[๔๐๙] ท่านพระอุบาลีทูลถามว่า พระพุทธเจ้าข้า ก็ภิกษุสมานสงฆ์ที่แตกกันแล้วให้พร้อมเพรียงกัน จะได้รับผลอย่างไร

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุสมานสงฆ์ที่แตกกันแล้วให้พร้อมเพรียงกัน ย่อมได้บุญอันประเสริฐ ย่อมบันเทิงในสรวงสวรรค์ตลอดกัป.

นิคมคาถา

[๔๑๐] **ความพร้อมเพรียงของหมู่เป็นเหตุแห่งสุข และการสนับสนุนผู้พร้อมเพียงกัน ก็เป็นเหตุแห่งสุข ภิกษุผู้ยินดีในความพร้อมเพรียงตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ภิกษุสมานสงฆ์ ให้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมบันเทิงในสรวงสวรรค์ตลอดกัป.**

ผู้ทำลายสงฆ์ต้องเกิดในอบาย

[๔๑๑] ท่านพระอุบาลีทูลถามว่า มีหรือ พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ต้องเกิดในอบาย ตกนรก อยู่ชั่วกัป ช่วยเหลือไม่ได้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มี อุบาลี ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ ต้องเกิดในอบาย ตกนรก อยู่ชั่วกัป ช่วยเหลือไม่ได้

อุ. และมีหรือ พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ ไม่ต้องเกิดในอบาย ไม่ตกนรก ไม่ตั้งอยู่ชั่วกัป พอช่วยเหลือได้

พ. มี อุบาลี ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ ไม่ต้องเกิดในอบาย ไม่ตกนรก ไม่ตั้งอยู่ชั่วกัป พอช่วยเหลือได้

อุ. พระพุทธเจ้าข้า ก็ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ ต้องเกิดในอบาย ตกนรก อยู่ชั่วกัป ช่วยเหลือไม่ได้ เป็นไฉน

พ. ดูก่อนอุบาลี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงอธรรมว่า เป็นธรรม มีความเห็นในธรรมนั้นว่าเป็นอธรรม มีความเห็นในความแตกกันว่าเป็นอธรรม อำพรางความเห็น อำพรางความถูกใจ อำพรางความชอบใจ อำพรางความจริง ย่อมประกาศให้จับสลากว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ จงชอบใจสลากนี้

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์แม้นี้แล ต้องเกิดในอบาย ตกนรก อยู่ชั่วกัป ช่วยเหลือไม่ได้

อนึ่ง อบาลี ภิกษุย่อมแสดงอธรรมว่า เป็นธรรม มีความเห็นในธรรมนั้นว่าเป็นอธรรม มีความเห็นในความแตกกันว่าเป็นธรรม อำพรางความเห็น อำพรางความถูกใจ อำพรางความชอบใจ อำพรางความจริง ย่อมประกาศให้จับสลากว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ จงชอบใจสลากนี้

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์นี้แล ต้องเกิดในอบาย ตกนรก อยู่ชั่วกัป ช่วยเหลือไม่ได้

อนึ่ง อุบาลี ภิกษุย่อมแสดงอธรรมว่าเป็นธรรม มีความเห็นในธรรมนั้นว่าเป็นอธรรม มีความสงสัยในความแตกกัน อำพรางความเห็น อำพรางความถูกใจ อำพรางความชอบใจ อำพรางความจริง ย่อมประกาศให้จับสลากว่านี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ จงชอบใจสลากนี้

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์แม้นี้แล ต้องเกิดในอบาย ตกนรก อยู่ชั่วกัป ช่วยเหลือไม่ได้

อนึ่ง อุบาลี ภิกษุย่อมแสดงอธรรมว่าเป็นธรรม มีความเห็นในอธรรมนั้นว่าเป็นธรรม มีความเห็นในการแตกกันว่าเป็นอธรรม...

...มีความเห็นในอธรรมนั้นว่าเป็นธรรมมีความสงสัยในความแตกกัน...

...มีความสงสัยในอธรรมนั้น มีความเห็นในความแตกกันว่าเป็นอธรรม...

...มีความสงสัยในอธรรมนั้นมีความเห็นในความแตกกันว่าเป็นธรรม...

...มีความสงสัยในอธรรมนั้น มีความสงสัยในความแตกกัน อำพรางความเห็น อำพรางความถูกใจ อำพรางความชอบใจ อำพรางความจริง ย่อมประกาศให้จับสลากว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ จงชอบใจสลากนี้

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์แม้นี้แล ต้องเกิดในอบาย ตกนรก อยู่ชั่วกัป ช่วยเหลือไม่ได้

อนึ่ง อุบาลี ภิกษุย่อมแสดงธรรมว่าเป็นอธรรม. . . ย่อมแสดงสิ่งมิใช่วินัยว่าเป็นวินัย ย่อมแสดงวินัยว่ามิใช่วินัย ย่อมแสดงคำอันตถาคตมิได้ตรัสภาษิตไว้ ว่าเป็นคำอันตถาคตตรัสภาษิตไว้ ย่อมแสดงคำอันตถาคตตรัสภาษิตไว้ว่า เป็นคำอันตถาคตมิได้ตรัสภาษิตไว้ ย่อมแสดงกรรมอันตถาคตมิได้ประพฤติมาว่า เป็นกรรมอันตถาคตพระพฤติมาแล้ว ย่อมแสดงกรรมอัน ตถาคตประพฤติมาแล้วว่าเป็นกรรมอันตถาคตมิได้พระพฤติมาแล้ว ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตมิได้บัญญัติไว้ว่าเป็นสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้ ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้ว่าเป็นสิ่งที่ตถาคตมิได้บัญญัติไว้ ย่อมแสดงอนาบัติว่าเป็นอาบัติ ย่อมแสดงอาบัติว่าเป็นอนาบัติ ย่อมแสดงอาบัติเบาว่าเป็นอาบัติหนัก ย่อมแสดงอาบัติหนักว่าเป็นอาบัติเบา ย่อมแสดงอาบัติมีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติหาส่วนเหลือมิได้ ย่อมแสดงอาบัติหาส่วนเหลือมิได้ว่าเป็นอาบัติมีส่วนเหลือ ย่อมแสดงอาบัติชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ ย่อมแสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบ มีความเห็นในธรรมนั้นว่าเป็นอธรรม มีความเห็นในความแตกกันว่าเป็นอธรรม มีความเห็นในธรรมนั้นว่าเป็นอธรรม มีความเห็นในความแตกกันว่าเป็นธรรม มีความเห็นในธรรมนั้นว่าเป็นอธรรม มีความสงสัยในความแตกกัน มีความเห็นในธรรมนั้นว่าเป็นธรรม มีความเห็นในความแตกกันว่าเป็นอธรรม มีความเห็นในธรรมนั้นว่าเป็นธรรม มีความสงสัยในความแตกกัน มีความสงสัยในธรรมนั้น มีความเห็นในความแตกกันว่าเป็นอธรรม มีความสงสัยในธรรมนั้น มีความเห็นในความแตกกันว่าเป็นธรรม มีความสงสัยในธรรมนั้น มีความสงสัยในความแตกกัน อำพรางความเห็น อำพรางความถูกใจ อำพรางความชอบใจ อำพรางความจริง ย่อมประกาศให้จับสลากว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ จงชอบใจสลากนี้.

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์แม้นี้แล ต้องเกิดในอบาย ตกนรก อยู่ชั่วกัป ช่วยเหลือไม่ได้.

ผู้ทำลายสงฆ์ไม่ต้องเกิดในอบาย

[๔๑๒] ท่านพระอุบาลีทูลถามว่า พระพุทธเจ้าข้า ก็ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ไม่ต้องเกิดในอบาย ไม่ตกนรก อยู่ชั่วกัป พอช่วยเหลือได้ เป็นไฉน.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมแสดงอธรรมว่าเป็นธรรม มีความเห็นในอธรรมนั้นว่าเป็นธรรม มีความเห็นในความความแตกกันว่าเป็นธรรม ไม่อำพรางความเห็น ไม่อำพรางความถูกใจ ไม่อำพรางความชอบใจ ไม่อำพรางความจริง ย่อมประกาศให้จับสลากว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ จงชอบใจสลากนี้.

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์แม้นี้แล ไม่ต้องเกิดในอบาย ไม่ตกนรกอยู่ชั่วกัป พอช่วยเหลือได้.

อนึ่ง อุบาลี ภิกษุย่อมแสดงธรรมว่าเป็นอธรรม...ย่อมแสดงอาบัติชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ มีความเห็นในธรรมนั้นว่าเป็นธรรม มีความเห็นในความแตกกันว่าเป็นธรรม ไม่อำพรางความเห็น ไม่อำพรางความถูกใจ ไม่อำพรางความชอบใจ ไม่อำพรางความจริง ย่อมประกาศให้จับสลากว่า นี้. ธรรม นี้วินัย นี้สัตถุศาสน์ ท่านทั้งหลาย จงจับสลากนี้ จงชอบใจสลากนี้.

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์แม้นี้แล ไม่ต้องเกิดในอบาย ไม่ตกนรกอยู่ชั่วกัป พอช่วยเหลือได้.

ตติยภาณวาร จบ

สังฆเภทขันธกะที่ ๗ จบ

หัวข้อประจำขันธกะ

[๔๑๓] เรื่องพระพุทธเจ้าประทับที่อนุปิยนิคม เรื่องศากยกุมารผู้มีชื่อเสียง เรื่องพระอนุรุทธะสุขุมาลชาติไม่ปรารถนาจะทรงผนวช เรื่องไถ หว่าน ไขน้ำ ถอนหญ้า เกี่ยวข้าว ขนข้าวตั้งลอม นวดข้าว สงฟาง โปรยข้าวลีบ ขนขึ้นฉาง เรื่องการงานไม่สิ้นสุด มารดา บิดา ปู่ย่า ตายาย ตายไปหมด เรื่องพระภัททิยะ พระอนุรุทธะ พระอานนท์ พระภัคคุ พระกิมพิละ สำคัญพระองค์ว่าเป็นศากยะ เรื่องพระพุทธเจ้าประทับที่เมืองโกสัมพี เรื่องพระเทวทัตเสื่อมจากฤทธิ์ เรื่องกักกุธโกพิยบุตรตาย เรื่องประกาศพระเทวทัต เรื่องปลงพระชนม์พระชนก เรื่องส่งบุรุษ เรื่องกลิ้งศิลา เรื่องปล่อยช้างนาฬาคิรี เรื่องอำนาจประโยชน์ ๓ ประการ เรื่องวัตถุ ๕ ประการ เรื่องทำลายสงฆ์มีโทษหนัก เรื่องพระเทวทัตทำลายสงฆ์ เรื่องพระให้ภิกษุผู้ประพฤติตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์แสดงอาบัติฉุลลัจจัย เรื่ององค์ ๘ สามเรื่อง เรื่องอสัทธรรม ๓ ประการ เรื่องสังฆราชี เรื่องสังฆเภท.

หัวข้อประจำขันธกะ จบ

สังฆเภทักขันธกวรรณนา

วินิจฉัยในสังฆเภทักขันธกะ พึงทราบดังนี้:-

สองบทว่า **อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา** มีความว่า อมาตย์ ๑๐ คน มีกาฬุทายีอมาตย์เป็นต้น พร้อมด้วยพวกบริวารและชนเป็นอันมากเหล่าอื่น ชื่อศากยกุมารผู้ปรากฏแล้ว ๆ.

บทว่า **อมฺหากํ** คือในเราทั้งหลาย. อีกอย่างหนึ่ง มีคำอธิบายว่า จากสกุลของเราทั้งหลาย.

สองบทว่า **ฆราวาสตฺถํ อนุสิสฺสามิ** มีความว่า กิจอันใดเธอพึงทำในฆราวาส พี่จักให้ทราบกิจนั้น.

บทว่า **อติเนตพฺพํ** คือ พึงไขน้ำเข้า.

บทว่า **นินฺเนตพฺพํ** มีความว่า น้ำจะเป็นของเสมอกันในที่ทั้งปวง โดยประการใด พึงให้โดยประการนั้น.

บทว่า **นิทฺทาเปตพฺพํ** คือ พึงดายหญ้า.

สองบทว่า **ภุสิกา อุทฺธราเปตพฺพา** มีความว่า ธัญชาติที่ปนกับฟางละเอียด พึงคัดออกแม้จากฟาง.

บทว่า **โอผุนาเปตพฺพํ** มีความว่า พึงยังลมให้ถือเอา (พึงให้ลมพัด) เพื่อฝัดโปรยหญ้าและฟางละเอียดออก.

ข้อว่า **เตนหิ ตฺวญฺเญว ฆราวาสตฺเถน อุปชานาหิ** มีความว่า ท่านนั่นแลพึงทราบเพื่อการครองเรือน.

ในคำว่า **อหํ ตยา ยถาสุขํ ปพฺพชาหิ** นี้ พึงทราบเนื้อความดังนี้ :-

อนุรุทธศากยะเป็นผู้ใคร่เพื่อจะกล่าวโดยเร็ว ด้วยความรักในพระ - สหายว่า เรากับท่านจักบวช เป็นผู้มีหฤทัยอันความโลภสิริราชสมบัติที่เหนี่ยวรั้งไว้อีก กล่าวได้แต่เพียงว่า เรากับท่าน เท่านั้นแล้วไม่สามารถกล่าวคำที่เหลือ.

บทว่า **นิปฺปาติตา** มีความว่า กุมารทั้งหลาย อันอุบาลีนี้ให้ออกไปแล้ว .

บทว่า **มานสิสิโน** มีความว่า พวกหม่อนฉัน เป็นคนอันมานะอาศัยอยู่, มีคำอธิบายว่า พวกหม่อมฉันเป็นคนเจ้ามานะ.

ในบทว่า **ปรทตฺตวุโต** นี้มีความว่า ชื่อผู้เป็นไปด้วยปัจจัยอันชนอื่นให้ เพราะเป็นผู้เลี้ยงชีพด้วยปัจจัยอันผู้อื่นให้.

บาทแห่งคาถาว่า **ยสฺสนฺตรโต น สนฺติ โกปา** มีความว่า กิเลสเครื่องยังจิตให้กำเริบทั้งหลาย ชื่อว่าไม่มีในจิตของผู้ใด เพราะเหตุว่า ความโกรธนั้น เป็นกิเลสอันมรรคที่ ๓ ถอนเสียแล้ว.

ก็เพราะสมบัติชื่อว่าภวะ, วิบัติชื่อว่าวิภวะ, อนึ่ง ความเจริญชื่อว่าภวะ ความเสื่อมชื่อว่าวิภวะ. ความเที่ยงชื่อว่าภวะ ความขาดสูญชื่อว่าวิภวะ. บุญชื่อว่าภวะ, บาปชื่อว่าวิภวะ. คำว่า **วิภวะ** และ **อภวะ** นี้ เป็นอันเดียวกันโดยใจความแท้; เหตุนั้นในบาทแห่งคาถาว่า **อิติ ภวาภวตญฺจ วีติวตฺโต** นี้ พึงเห็นเนื้อความอย่างนี้แลว่า ความมีและความไม่มี มีประการอย่างนั้น คือ มีประการหลากหลายนั่นใด อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสด้วยอำนาจสมบัติและวิบัติ, ความเจริญและความเสื่อม, ความเที่ยงและความขาดสูญ, บุญและบาป ผู้นั้นก้าวล่วงความมีและความไม่มี มีประการอย่างนั้น ๆ โดยนัยนั้นตามสมควรแก่เหตุ ด้วยมรรคแม้ ๔.

บทว่า **นานุภวนฺติ** มีความว่า ย่อมไม่สามารถ, อธิบายว่า การเห็นบุคคลนั้น แม้เทวดาทั้งหลาย ก็ได้ด้วยยาก.

บทว่า **อหิเมขลิกาย** คือ พันงูไว้ที่สะเอว.

บทว่า **อุจฺฉงฺเค** ได้แก่ ที่อวัยวะทั้งหลาย.

บทว่า **สมฺมนฺนติ** ได้แก่ นับถือ.

หลายบทว่า **ยํ ตุโม กริสฺสติ** มีความว่า เขาจักกระทำซึ่งกรรมใด.

ในคำว่า **เขฬสโก** นี้ มีความว่า เทวทัต อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ผู้กินน้ำลาย เพราะคำอธิบายว่า ปัจจัยที่เกิดขึ้นด้วยมิจฉาชีพ อันพระอริยทั้งหลายพึงคายเสีย เป็นเช่นกับน้ำลาย, เทวทัตนี้ ย่อมกลืนกินซึ่งปัจจัยเห็นปานนั้น.

สองบทว่า **ปตฺถทฺธเน กาเยน** มีความว่า มีกายแข็งที่อคล้ายใบลาน. เทวทัต เมื่อจะยกตนเองโดยสภาพที่เป็นพระญาติของพระราชาว่า พระราชาทรงรู้จักเรา จึงกล่าวว่า **มยํ โข ภเณ ราชญาตกา นาม.**

บทว่า **ปหฏฺฐกณฺณวาโล** มีความว่า ช้างนาฬาคีรีกระทำหูทั้ง ๒ ให้หยุดนิ่ง.

บทคาถาว่า **ทุกฺขํ หิ กุญฺชร นาคมาสโท** มีความว่า กุญชรผู้เจริญ ชื่อว่าการเข้าใกล้พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ผู้ไม่ยินดีด้วยจิตคิดฆ่าเป็นทุกข์.

บทว่า **นาคหตสฺส** มีความว่า สุคติของบุคคลผู้ฆ่าพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ย่อมไม่มี.

สองบทว่า **ปฏิกุฏิโต ปฏิสกฺกิ** มีความว่า ช้างนาฬาคิรี บ่ายหน้าไปหาพระตถาคตแล้ว ย่อลงด้วย ๒ เท้าหน้า.

ในบทว่า **อลกฺขิโก** นี้ มีความว่า เทวทัตนี้ย่อมไม่กำหนด. อธิบายว่า ย่อมไม่รู้ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ผู้ไม่กำหนดเทวทัตย่อมไม่รู้ว่า เราทำ

กรรมลามกอยู่. เทวทัตนั้น อันใคร ๆ ไม่พึงกำหนดหมายได้ อธิบายว่า อันใคร ๆ ไม่พึงเห็น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ผู้อันใคร ๆ กำหนดไม่ได้ (ว่าลามกเพียงไร).

ในบทว่า **ติกโภชนํ** นี้ มีความว่า โภชนะอันชน ๓ คนพึงบริโภค.

สองบทว่า **ตํ ปณฺณาเปสฺสามิ** มีความว่า เราจักอนุญาตติกโภชนะนั้น . แต่ในคณโภชนะ ภิกษุต้องทำตามธรรม.

บทว่า **กปฺปึ** ได้แก่ อายุกัลป์หนึ่ง.

บทว่า **พฺรหฺมปุญฺญํ** ได้แก่ บุญอันประเสริฐที่สุด.

สองบทว่า **กปฺปึ สคฺคมฺหิ** ได้แก่ อายุกัลป์ หนึ่งนั่นเอง.

หลายบทว่า **อถ โข เทวทตฺโต สงฺฆํ ภินฺทิตฺวา** มีความว่า ได้ยินว่า เทวทัตนั้น ครั้นให้จับสลากอย่างนั้นแล้ว ทำอุโบสถแผนกหนึ่ง ในกรุงราชคฤห์นั้นนั่นแลแล้วจึงไป ด้วยเหตุนั้น พระธรรมสังคาหกาจารย์ทั้งหลาย จึงกล่าวคำนี้ว่า **อถ โข เทวทตฺโต** เป็นอาทิ.

หลายบทว่า **ปีฏฺฐิ เม อาคิลายติ** มีความว่า หลังของเรา ย่อมเมื่อย เพราะมีเวทนากล้า ด้วยการนั่งนาน.

หลายบทว่า **ตมหํ อายมิสฺสามิ** มีความว่า เราจักเหยียดหลังนั้น.

ความรู้จิตของผู้อื่นอย่างนี้ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้บ้าง ใจของท่านเป็นอย่างนั้นบ้าง ดังนี้ แล้วแสดงธรรมพอเหมาะเจาะแก่จิตของผู้อื่นนั้น ชื่อว่า การพร่ำสอนมีการดักใจเป็นอัศจรรย์.

บทว่า **มมานุกุพฺพํ** มีความว่า เมื่อทำกิริยาเลียนเรา.

บทว่า **กปโณ** ความว่า ถึงทุกข์แล้ว .

บทว่า **มหาวราหสฺส** ความว่า เมื่อพญาช้าง.

บทว่า **มหึ วิกุพฺพโต** ความว่า ทำลายแผ่นดิน.

สองบทว่า **ภึสำ ฆสานสฺส** ความว่า เคี้ยวกินเหง้า (บัว).

ในคำว่า **นทีสุ ชคฺคโต** นี้ มีเนื้อความว่า ได้ยินว่า พญาช้างนั้น เมื่อลงสู่สระโบกขรณี อันมีนามว่า นที นั้น เล่นอยู่ในเวลาเย็น ชื่อว่ายังราตรีทั้งปวงให้ผ่านไป คือทำความเป็นผู้ตื่น.

ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า เล่นอยู่ในน้ำ.

[ว่าด้วยองค์แห่งทูตเป็นต้น]

บทว่า **สุตา** ได้แก่ ผู้ฟัง.

บาทคาถาว่า **อสนฺทิทฺโธ จ อกฺขาติ** มีความว่า เป็นผู้ไม่มีความสงสัยบอกเล่า คือผู้บอกประกอบด้วยอำนาจแห่งถ้อยคำอันสืบต่อกันตามลำดับ. เทวทัตจะเกิดในอบาย เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าเป็นชาวอบาย. เธอเป็นชาวนรกก็เหมือนกัน. เทวทัตจักตั้งอยู่ตลอดกัป (ในนรก) เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าผู้ตั้งอยู่ตลอดกัป.

บัดนี้ เทวทัต แม้พระพุทธเจ้าตั้งพันองค์ ก็ไม่อาจแก้ไขได้ เพราะฉะนั้น เธอจึงชื่อว่า **อเตกิจฺโฉ** ผู้อันพระพุทธเจ้าเยียวยาไม่ได้.

หลายบทว่า **มา ชาตุ โกจิ โลกสฺมึ** มีความว่า แม้ในกาลไหน ๆ สัตว์ไร ๆ อย่า (เกิด) ในโลกเลย.

บทว่า **อุปปชฺชถ** ได้แก่ เกิด.

บาทคาถาว่า **ชลํ ว ยสสา อฏฺฐา** มีความว่า เทวทัตตั้งอยู่ประหนึ่งผู้รุ่งเรืองด้วยยศ.

บาทคาถาว่า **ทวทตฺโตติ เม สุตํ** มีความว่า แม้คำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับแล้วว่า เทวทัตเป็นเช่นนี้ ก็มีอยู่, คำว่า เทวทัตตั้งอยู่ประหนึ่งผู้รุ่งเรืองด้วยยศ นี้ พระธรรมสังคาหกาจารย์กล่าว หมายเอาคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับแล้วนั่นแล.

ในคำว่า **โส ปมาทำ อนุจิณฺโณ** นี้ มีความว่า เทวทัตนั้นย่อมสร้างสมความประมาท เพราะฉะนั้น เธอจึงชื่อว่าผู้สร้างสมเนือง ๆ อธิบายว่า ความประมาทอันเธอไม่ละเสีย.

สองบทว่า **อาสชฺช นำ** มีความว่า ถึงหรือว่าเบียดเบียนพระตถาคตนั่น ด้วยจิตลามก.

ส่วนคำว่า **อวีจินิรยำ ปตฺโต** นี้ เป็นคำกล่าวเนื้อความที่ล่วงไปแล้ว เป็นไปในความหวัง.

บทว่า **เภสฺมา** คือนำภัยมา.

[ว่าด้วยสังฆราชี]

ข้อว่า **เอกโต อุปาลิ เอโก** มีความว่า ในฝ่ายธรรมวาทีมีรูปเดียว.

ข้อว่า **เอกโต เทฺว** ความว่า ในฝ่ายอธรรมวาที มี ๒ รูป.

ข้อว่า **จตุตฺโถ อนุสาเวติ สลากำ คาเหติ** มีความว่า อธรรม-วาทีเป็นรูปที่ ๔ คิดว่า เราจักทำลายสงฆ์.

บทว่า **อนุสาเวติ** ความว่า ประกาศให้ผู้อื่นพลอยรับรู้. อธิบายว่า เธอประกาศเภทกรวัตถุ ๑๘ ประการอย่างนี้ว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงธรรมว่า ธรรม ดังนี้ โดยนัยเป็นต้นว่า ทั้งพวกท่าน ทั้งพวกเรา ไม่มีความกลัวต่อนรกเลย ทางแห่งอเวจี แม้พวกเราก็ไม่ได้ปิดไว้ พวกเราไม่กลัวต่ออกุศล ก็ถ้าว่า ข้อนี้ พึงเป็นสภาพมิใช่ธรรม หรือข้อนี้ พึงเป็นสภาพมิใช่วินัย หรือว่า ข้อนี้ไม่พึงเป็นคำสั่งสอนของพระศาสดาไซร้; เราทั้งหลายไม่พึงถือเอา.

ข้อว่า **สลากํ คาเหติ** มีความว่า ก็แลครั้นประกาศอย่างนี้แล้ว จึงบอกให้จับสลากว่า ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้, ท่านทั้งหลายจงชอบใจสลากนี้.

แม้ในบททั้งหลายว่า **เอกโต อุปาลิ เทฺว โหนิติ** เป็นอาทิ ก็มีนัยเหมือนกัน.

ข้อว่า **เอวํ โข อุปาลิ สงฺฆราชิ เจว โหติ สงฺฆเภโท จ** มีความว่า ความร้าวรานแห่งสงฆ์ด้วย ความแตกแห่งสงฆ์ด้วย ย่อมมี ด้วยเหตุเพียงให้จับสลากอย่างนี้, ก็แต่ว่า สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันแล้ว ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ก็หาไม่.

ในคำนี้ว่า อุบาลี ภิกษุแล ผู้ปกตัตต์ มีสังวาสเสมอกันตั้งอยู่ในสีมาเสมอกัน . จึงทำลายสงฆ์ได้ ดังนี้ พึงมีคำถามว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น พระเทวทัต ชื่อว่า ปกตัตต์อย่างไร พระเทวทัตไม่ใช่ผู้ปกตัตต์ก่อน เพราะเธอให้ฆ่าพระราชา และเพราะเธอทำโลหิตุปบาทอย่างไรเล่า ?

ข้าพเจ้าขอกล่าวในคำถามนี้ว่า การให้ฆ่าพระราชา ชื่อว่าไม่มี เพราะคำสั่งบังคับคลาดเสียก่อน, จริงอยู่ คำสั่งบังคับของพระเทวทัตนั้นอย่างนี้ว่า กุมาร ถ้ากระนั้น ท่านจงฆ่าพระบิดาแล้ว เป็นพระราชาเถิด เราจักฆ่าพระผู้-มีพระภาคเจ้าแล้ว เป็นพระพุทธเจ้า, แต่กุมารเป็นพระราชาแล้ว จึงยังพระบิดาให้สิ้นชีพในภายหลัง; การให้ฆ่าพระราชา ชื่อว่าไม่มี เพราะคำสั่งบังคับคลาดเสียก่อน ด้วยประการฉะนี้.

ส่วนความเป็นอภัพบุคคล ซึ่งมีโลหิตุปบาทเป็นปัจจัย พระผู้มี-พระภาคเจ้ามิได้ตรัสแล้ว ในเมื่อโลหิตุปบาท พอพระเทวทัตทำแล้ว เท่านั้น. อันข้อที่พระเทวทัตนั้นเป็นอภัพบุคคล เว้นคำของพระผู้มีพระภาคเจ้าเสียแล้ว ใคร ๆ ก็ไม่สามารถจะยกขึ้นได้. ส่วนคำว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ยังโลหิต

ให้ห้อขึ้น เป็นอนุปสัมบันไม่พึงให้อุปสมบท เป็นอุปสันบัน พึงให้ฉิบหายเสีย นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสภายหลังแต่สังฆเภท; เพราะเหตุนั้น สงฆ์ชื่อว่าอันพระเทวทัตผู้ปกตัตต์ทำลายแล้ว.

[ว่าด้วยสังฆเภท]

วินิจฉัยในเภทกรวัตถุ ๑๘ ประการ มีข้อว่า แสดงอธรรมว่าธรรม เป็นต้น.

โดยสุตตันตปริยายก่อน. กุศลกรรมบถ ๑๐ ชื่อว่าธรรม. อกุศลกรรมบถ ๑๐ ชื่อว่าอธรรม.

อนึ่ง โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่าธรรม. ข้อนี้ คือ สติปัฏฐาน ๓ สัมมัปปธาน ๓ อิทธิบาท ๓ อินทรีย์ ๖ พละ ๖ โพชฌงค์ ๘ มรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่าธรรม.

อนึ่ง ข้อนี้ คือ อุปาทาน ๔ นีวรณ์ ๕ อนุสัย ๗ มิจฉัตตะ ๘ ชื่อว่าอธรรม. ข้อนี้ คือ อุปาทาน ๓ นีวรณ์ ๔ อนุสัย ๖ มิจฉัตตะ ๗ ชื่อว่าอธรรม.

บรรดาธรรมและอธรรมนั้น ภิกษุทั้งหลายผู้ถือเอาส่วนคืออธรรมอันหนึ่ง บางข้อบางอย่าง กล่าวอยู่ซึ่งอธรรมนั้นว่า นี้เป็นธรรม ด้วยทำในใจว่า เราจักทำอธรรมนี้ว่าธรรม ด้วยประการอย่างนี้ สกุลแห่งอาจารย์ของพวกเราจักยอดเยี่ยม, และพวกเราจักเป็นคนมีหน้ามีตาในโลก ชื่อว่าแสดงอธรรมว่า ธรรม

เมื่อถือเอาส่วนอันหนึ่ง ในส่วนแห่งธรรมทั้งหลายกล่าวอยู่ว่า นี้เป็นอธรรม อย่างนั้นนั่นแล ชื่อว่าแสดงธรรมว่า มิใช่ธรรม

โดยวินัยปริยาย ส่วนกรรมที่พึงโจทแล้วให้ ๆ การแล้วทำตาม ปฏิญญา ด้วยวัตถุที่เป็นจริง ชื่อว่าธรรม. กรรมที่ไม่โจท ไม่ให้ ๆ การทำด้วยไม่ปฏิญญา ด้วยวัตถุไม่เป็นจริง ชื่อว่าอธรรม

โดยสุตตันตปริยาย ข้อนี้ คือ ราควินัย โทสวินัย โมหวินัย สังวร ปหานะ การพิจารณา ชื่อว่าวินัย. ข้อนี้ คือ ความไม่กำจัดกิเลสมีราคะเป็นต้น ความไม่สำรวม ความไม่ละ การไม่พิจารณา ชื่อว่าอวินัย.

โดยวินัยปริยาย ข้อนี้ คือ วัตถุสมบัติ ญัตติสมบัติ อนุสาวนาสมบัติ สีมาสมบัติ ปริสสมบัติ ชื่อว่าวินัย. ข้อนี้ คือ วัตถุวิบัติ ฯลฯ ปริสวิบัติ ชื่อว่าอวินัย.

โดยสุตตันตปริยาย คำนี้ว่า สติปัฏฐาน ๔ ฯลฯ อริยมรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่าอันพระตถาคตทรงภาษิตแล้ว ตรัสแล้ว. คำนี้ว่า สติปัฏฐาน ๓ ฯลฯ มรรคมีองค์ ๙ ชื่อว่าอันพระตถาคตไม่ทรงภาษิตแล้ว ไม่ตรัสแล้ว.

โดยวินัยปริยาย คำนี้ว่า ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ ชื่อว่าอัน พระตถาคตทรงภาษิตแล้ว. ตรัสแล้ว คำนี้ว่า ปาราชิก ๓ สังฆาทิเสส ๑๔ อนิยต ๓ นิสสิคคิยปาจิตตีย์ ๓๑ ชื่อว่าอันพระ-ตถาคตไม่ทรงภาษิตแล้ว ไม่ตรัสแล้ว.

โดยสุตตันตปริยาย ข้อนี้ คือ การเข้าผลสมาบัติ การเข้ามหากรุณาสมาบัติ การเล็งดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักษุทุกวัน การแสดงสุตตันตะ การตรัสชาดกเนื่องด้วยความเกิดเรื่องขึ้น ชื่อว่าอันพระตถาคตทรงประพฤติเสมอ. ข้อนี้ คือ การไม่เข้าผลสมาบัติทุกวัน ฯลฯ การไม่ตรัสชาดก ชื่อว่าอันพระ-ตถาคตไม่ทรงประพฤติเลย.

โดยวินัยปริยาย ข้อนี้ คือ การอยู่จำพรรษาแล้ว บอกลาแล้วจึงหลีกไปสู่ที่จาริก ของภิกษุผู้รับนิมนต์แล้ว การปวารณาแล้วจึงหลีกไปสู่ที่จาริก ความทำการต้อนรับก่อนกับภิกษุอาคันตุกะ ชื่อว่าอันพระตถาคตทรงประพฤติ

เสมอ ความไม่กระทำกิจมีไม่บอกลาก่อนเที่ยวไปสู่ที่จาริกนั้นนั่นแล ชื่อว่าอันพระตถาคตไม่ทรงประพฤติและ

โดยสุตตันตปริยาย ข้อนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ฯลฯ อริยมรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่าอันพระตถาคตทรงบัญญัติแล้ว. ข้อนี้ คือ สติปัฏฐาน ๓ ฯลฯ มรรคมีองค์ ๙ ชื่อว่าอันพระตถาคตไม่ทรงบัญญัติแล้ว.

โดยวินัยปริยาย ข้อนี้ คือ ปาราชิก ๔ ฯลฯ นิสสัคคีย์ปาจิตตีย์ ๓๐ ชื่อว่าอันพระตถาคตทรงบัญญัติแล้ว. ข้อนี้ คือ ปาราชิก ๓ ฯลฯ นิสสัคคีย-ปาจิตตีย์ ๓๑ ชื่อว่าอันพระตถาคตไม่ทรงบัญญัติแล้ว.

อนาบัติที่พระตถาคตตรัสแล้วในสิกขาบทนั้น ๆ ว่า ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้ไม่รู้ ผู้ไม่มีไถยจิต ผู้ไม่ประสงค์จะให้ตาย ผู้ไม่ประสงค์จะอวด ผู้ไม่ประสงค์จะปล่อย ชื่อว่าอนาบัติ อาบัติที่พระตถาคตตรัสแล้วโดยนัยเป็นต้นว่า เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้รู้อยู่ ผู้มีไถยจิต ชื่อว่าอาบัติ. อาบัติ ๕ กอง ชื่อว่าอาบัติเบา. อาบัติ ๒ กอง ชื่อว่าอาบัติหนัก. อาบัติ ๖ กอง ชื่อว่าอาบัติมีส่วนเหลือ. กองอาบัติปาราชิกกองเดียว ชื่อว่าอาบัติไม่มีส่วนเหลือ. อาบัติ ๒ กอง ชื่อว่าอาบัติชั่วหยาบ. อาบัติ ๕ กอง ชื่อว่าอาบัติไม่ชั่วหยาบ.

ก็ในธรรมและอธรรมเป็นต้น ที่กล่าวแล้วโดยวินัยปริยายนี้ ภิกษุผู้กล่าวอยู่ซึ่งธรรมมีประการดังกล่าวแล้วว่า นี้ไม่ใช่ธรรม โดยนัยก่อนนั่นแล ชื่อว่าแสดงธรรมว่า มิใช่ธรรม.

เมื่อกล่าวอยู่ซึ่งข้อที่มิใช่วินัยว่า นี้เป็นวินัย ชื่อว่า แสดงข้อที่มิใช่วินัยว่า วินัย ฯลฯ เมื่อกล่าวอยู่ซึ่งอาบัติไม่ชั่วหยาบว่า นี้เป็นอาบัติชั่วหยาบ ชื่อว่าแสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่า อาบัติชั่วหยาบ.

ครั้นแสดงอธรรมว่า เป็นธรรม ฯลฯ หรือครั้นแสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่า อาบัติชั่วหยาบ อย่างนั้นแล้ว ได้พวกแล้วกระทำสังฆกรรม ๔

อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นแผนก ในสีมาเดียวกัน สงฆ์ชื่อว่าเป็นอันภิกษุเหล่านั้นทำลายแล้ว.

ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นย่อมแตกไปเพราะเภทกรวัตถุ ๑๘ ประการนี้ เป็นอาทิ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อปกสฺสนฺติ มีความว่า ย่อมแย่ง คือ ย่อมแบ่งซึ่งบริษัท ได้แก่ย่อมคัดบริษัทให้ลุกไปนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง.

บทว่า **อวปกาสนฺติ** มีความว่า ย่อมยุยงอย่างยิ่ง คือ ภิกษุทั้งหลายจะเป็นผู้ไม่ปรองดองกันโดยประการใด ย่อมกระทำโดยประการนั้น.

บทว่า **อาเวณิกํ** คือ แผนกหนึ่ง.

ข้อว่า **เอตฺตาวตา โข อุปาลิ สงฺโฆ ภินฺโน โหติ** มีความว่า ครั้นเมื่อภิกษุทั้งหลาย แสดงวัตถุอันใดอันหนึ่งแม้วัตถุอันเดียว ในเภทกรวัตถุ ๑๘ แล้ว ให้ภิกษุทั้งหลายหมายรู้ด้วยเหตุนั้น ๆ ว่า ท่านทั้งหลายจงจับสลากนี้ ท่านจงชอบใจสลากนี้ ดังนี้ ให้จับสลากแล้ว ทำสังฆกรรมแผนกหนึ่ง อย่างนั้นแล้ว สงฆ์ย่อมเป็นอันแตกกัน. ส่วนในคัมภีร์บริวาร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อุบาลี สงฆ์ย่อมแตกกันด้วยอาการ* ๕ เป็นอาทิ. คำนั้นกับลักษณะแห่งสังฆเภทนี้ ที่ตรัสในสังฆเภทักขันธกะนี้ โดยใจความไม่มีความแตกต่างกัน. และข้าพเจ้าจักประกาศข้อแตกต่างกันแห่งคำนั้น ในคัมภีร์บริวารนั้นแล.

คำที่เหลือในบททั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนั้นแล.

สังฆเภทักขันธกวรรณนา จบ

* ปริวาร. ๔๘๕.

วัตตขันธกะ

เรื่องพระอาคันตุกะ

[๔๑๔] โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้น พระอาคันตุกะ สวมรองเท้าเข้าไปสู่อารามก็มี กั้นร่มเข้าไปสู่อารามก็มี คลุมศีรษะเข้าไปสู่อารามก็มี พาดจีวรบนศีรษะเข้าไปสู่อารามก็มี ล้างเท้าด้วยน้ำฉันก็มี ไม่ไหว้ภิกษุเจ้าถิ่นผู้แก่พรรษากว่าก็มี ไม่ถามเสนาสนะก็มี มีพระอาคันตุกะรูปหนึ่ง ถอดลิ่มแล้วผลักบานประตูเข้าไปสู่วิหารที่ไม่มีใครอยู่โดยพลัน งูตกจากเบื้องบนลงมาที่คอของเธอ เธอกลัวร้องขึ้นสุดเสียง ภิกษุทั้งหลายรีบเข้าไปถามว่า ท่านร้องสุดเสียงทำไม เธอจึงบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย... ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน พระอาคันตุกะจึงสวมรองเท้าเข้าไปสู่อารามก็มี กั้นร่มเข้าไปสู่อารามก็มี คลุมศีรษะเข้าไปสู่อารามก็มี พาดจีวรบนศีรษะเข้าไปสู่อารามก็มี ล้างเท้าด้วยน้ำฉันก็มี ไม่ไหว้ภิกษุเจ้าถิ่นผู้แก่พรรษากว่าก็มี ไม่ถามเสนาสนะก็มี แล้วกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่าภิกขุอาคันตุกะสวมรองเท้าเข้าไปสู่อารามก็มี กั้นร่มเข้าไปสู่อารามก็มี คลุมศีรษะเข้าไปสู่อารามก็มี พาดจีวรบนศีรษะเข้าไปสู่อารามก็มี ล้างเท้าด้วยน้ำฉันก็มี ไม่ไหว้ภิกษุเจ้าถิ่นผู้แก่พรรษากว่าก็มี ไม่ถามเสนาสนะก็มี จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไฉน ภิกษุอาคันตุกะจึงได้สวมรองเท้าเข้าไปสู่อารามก็มี กั้นร่มเข้าไปสู่อารามก็มี คลุมศีรษะเข้าไปสู่อารามก็มี พาดจีวรบนศีรษะเข้าไปสู่อารามก็มี ล้างเท้าด้วยน้ำฉันก็มี ไม่ไหว้ภิกษุเจ้าถิ่นผู้แก่พรรษากว่าก็มี ไม่ถามเสนาสนะก็มี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การกระทำของภิกษุเหล่านั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส . . . ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติวัตรแก่ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลาย โดยประการที่ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายจะพึงประพฤติเรียบร้อย.

อาคันตุกวัตร

[๔๑๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาคันตุกะคิดว่า จักเข้าไปสู่อาราม เดี๋ยวนี้พึงถอดรองเท้าเคาะ แล้วถือไปต่ำ ๆ ลดร่ม เปิดศีรษะ ลดจีวรบนศีรษะลงไว้ที่บ่า ไม่ต้องรีบร้อน พึงเข้าไปสู่อารามตามปกติ เมื่อเข้าไปสู่อารามพึงสังเกตว่า ภิกษุเจ้าถิ่นประชุมกันที่ไหน ภิกษุเจ้าถิ่นประชุมกันที่ใด คือ ที่โรงฉัน มณฑป หรือโคนไม้ พึงไปที่นั้น วางบาตรไว้ที่แห่งหนึ่ง วางจีวรไว้ที่แห่งหนึ่ง พึงถืออาสนะที่สมควรนั่ง พึงถามถึงน้ำฉัน พึงถามถึงน้ำใช้ว่า ไหนน้ำฉัน ไหนน้ำใช้ ถ้าต้องการน้ำฉัน พึงตักน้ำฉันมาดื่ม ถ้าต้องการน้ำใช้ พึงตักน้ำใช้มาล้างเท้า เมื่อล้างเท้า พึงรดน้ำด้วยมือข้างหนึ่ง พึงล้างเท้าด้วยมือข้างหนึ่ง รดน้ำด้วยมือใด ไม่พึงล้างเท้าด้วยมือนั้น พึงถามถึงผ้าเช็ดรองเท้าแล้วจึงเช็ดรองเท้า เมื่อจะเช็ดรองเท้า พึงใช้ผ้าแห้งเช็ดก่อน ใช้ผ้าเปียกเช็ดทีหลัง พึงซักผ้าเช็ดรองเท้าบิดแล้วผึ่งไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง ถ้าภิกษุเจ้าถิ่นแก่พรรษากว่า พึงอภิวาท ถ้าอ่อนพรรษกว่า พึงให้เธออภิวาท พึงถามถึงเสนาสนะว่า เสนาสนะไหนถึงแก่ผม พึงถามถึงเสนาสนะที่มีภิกษุอยู่

หรือที่ไม่มีภิกษุอยู่ พึงถามถึงโคจรคาม พึงถามถึงอโคจรคาม พึงถามถึงสกุล ทั้งหลายที่ได้รับสมมติว่าเป็นเสกขะ พึงถามถึงที่ถ่ายอุจจาระ พึงถามถึงที่ถ่ายปัสสาวะ พึงถามถึงน้ำฉัน พึงถามถึงน้ำใช้ พึงถามถึงไม้เท้า พึงถามถึงกติกาสงฆ์ที่ตั้งไว้ว่า ควรเข้าเวลาเท่าไร ควรออกเวลาเท่าไร ถ้าวิหารไม่มีภิกษุอยู่ พึงเคาะประตูรออยู่สักครู่หนึ่งแล้วถอดลิ่มผลักบานประตู ยืนอยู่ข้างนอกแลดูให้ทั่ว ถ้าวิหารรก หรือเตียงซ้อนอยู่บนเตียงหรือตั่งซ้อนอยู่บนตั่ง เสนาสนะมีละอองจับอยู่เบื้องบน ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงชำระเสีย เมื่อจะชำระวิหาร พึงขนเครื่องลาดพื้นออกไปวางไว้ที่ควรแห่งหนึ่งก่อน พึงขนเขียงรองเท้าเตียงออกไปวางไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง พึงขนฟูกและหมอนออกไปวางไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง พึงขนผ้านิสีทนะและผ้าปูนอนออกไปวางไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง เตียง ตั่ง อันภิกษุพึงยกต่ำ ๆ ทำให้เรียบร้อย อย่าให้ครูดสี กระทบบานและกรอบประตู ขนไปวางไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง กระโถนพึงขนออกไปวางไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง พนักอิงพึงขนออกไปวางไว้ที่ควรแห่งหนึ่งถ้าในวิหารมีหยากเยื่อ พึงกวาดแต่เพดานลงมาก่อน พึงเช็ดกรอบหน้าต่าง ประตูและมุมห้อง ถ้าฝาทาน้ำมันขึ้นรา พึงเอาผ้าชุบน้ำบิดแล้วเช็ด ถ้าพื้นทาสีดำขึ้นรา พึงเอาผ้าชุบน้ำบิดแล้วเช็ด ถ้าพื้นไม่ได้ทา พึงเอาน้ำพรมแล้วกวาด ด้วยคิดว่าอย่าให้ฝุ่นกลบวิหาร พึงเก็บกวาดหยากเยื่อไปทิ้งเสีย ณ ที่ควรแห่งหนึ่ง เครื่องลาดพื้น พึงผึ่งแดดชำระเคาะปัด แล้วขนกลับไปปูไว้ตามเดิม เขียงรองเท้าเตียง พึงผึ่งแดด ขัด เช็ดแล้วขนกลับตั้งไว้ตามเดิม เตียง ตั่ง พึงผึ่งแดด ขัดสีเคาะ ยกตำ ๆ ทำให้ดี อย่าให้ครูดสี กระทบบานและกรอบประตู ขนกลับตั้งไว้ตามเดิม ฟูกและหมอนตากแห้งแล้ว สลัดปัดให้สะอาด ขนกลับวางไว้ตามเดิม ผ้าปูนั่งและผ้าปูนอนตากแห้งแล้ว สลัดให้สะอาด ขนกลับปูไว้ตามเดิม กระโถน พนักอิง ตากแล้ว พึงเช็ด ขนกลับไปทั้งไว้ตามเดิม พึงเก็บบาตร จีวร เมื่อเก็บบาตร พึงเอามือข้างหนึ่ง

จับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบคลำใต้เตียงหรือใต้ตั่ง แล้วเก็บบาตร แต่อย่าเก็บบาตรบนพื้นที่ปราศจากเครื่องรอง เมื่อเก็บจีวร พึงเอามือข้างหนึ่งถือจีวรเอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวรหรือสายระเดียง พึงทำชายไว้ข้างนอก ขนดไว้ข้างในเก็บจีวร ถ้ามีลมเจือด้วยผงคลีพัดมาทางทิศตะวันออก พึงปิดหน้าต่างด้านตะวันออก ถ้ามีลมเจือด้วยผงคลีพัดมาทางทิศตะวันตก พึงปิดหน้าต่างด้านตะวันตก ถ้ามีลมเจือด้วยผงคลีพัดมาทางทิศเหนือ พึงปิดหน้าต่างด้านเหนือ ถ้ามีลมเจือด้วยผงคลีพัดมาทางทิศใต้ พึงปิดหน้าต่างด้านใต้ ถ้าฤดูหนาว กลางวันพึงเปิดหน้าต่าง กลางคืนพึงปิด ถ้าฤดูร้อน กลางวันพึงปิดหน้าต่าง กลางคืนพึงเปิด ถ้าบริเวณ ซุ้มน้ำ โรงฉัน โรงไฟ วัจจกุฎีรก พึงปัดกวาดเสีย ถ้าน้ำฉัน น้ำใช้ไม่มี พึงจัดตั้งไว้ ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มี พึงตักน้ำมาไว้ในหม้อชำระ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นวัตรของภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายซึ่งภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายพึงประพฤติเรียบร้อย.

อาวาสิกวัตร

[๔๑๖] สมัยนั้น ภิกษุเจ้าถิ่นเห็นพระอาคันตุกะแล้ว ไม่ปูอาสนะ ไม่ตั้งน้ำล้างเท้า ไม่ตั้งตั่งรองเท้า ไม่ตั้งกระเบื้องเช็ดเท้าไว้ ไม่ลุกรับบาตรจีวร ไม่ถามด้วยน้ำฉัน ไม่ถามด้วยน้ำใช้ ไม่ไหว้พระอาคันตุกะแม้ผู้แก่กว่า ไม่จัดเสนาสนะให้ บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย... ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน ภิกษุเจ้าถิ่น เห็นพระอาคันตุกะแล้ว จึงไม่ปูอาสนะ ไม่ตั้งน้ำล้างเท้า ไม่ตั้งตั่งรองเท้า ไม่ตั้งกระเบื้องเช็ดเท้า ไม่ลุกรับบาตรจีวร ไม่ถามด้วยน้ำฉัน ไม่ถามด้วยน้ำใช้ ไม่ไหว้พระอาคันตุกะผู้แก่กว่า ไม่จัดเสนาสนะให้ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ... ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า . . .จริงหรือ.

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียน. . . ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติวัตรแก่ภิกษุเจ้าถิ่นทั้งหลาย โดยประการที่ภิกษุเจ้าถิ่นทั้งหลายจะพึงประพฤติเรียบร้อย.

[๔๑๗] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าถิ่นเห็นภิกษุอาคันตุกะผู้แก่กว่าแล้วพึงปูอาสนะ พึงตั้งน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า พึงลุกรับบาตร จีวร พึงถามด้วยน้ำฉัน พึงถามด้วยน้ำใช้ ถ้าอุตสาหะ พึงเช็ดรองเท้า เมื่อจะเช็ดรองเท้า พึงใช้ผ้าแห้งเช็ดก่อนใช้ผ้าเปียกเช็ดทีหลัง พึงซักผ้าเช็ดรองเท้าบิดแล้วผึ่งไว้ ณ ที่ควรแห่งหนึ่ง พึงอภิวาทภิกษุอาคันตุกะผู้แก่กว่า พึงจัดเสนาสนะถวายว่า เสนาสนะนั่นถึงแก่ท่าน พึงบอกเสนาสนะที่มีภิกษุอยู่หรือไม่มีภิกษุอยู่ พึงบอกโคจรคาม พึงบอกอโคจรคาม พึงบอกสกุลที่เป็นเสกขสมมติ พึงบอกที่ถ่ายอุจจาระ พึงบอกที่ถ่ายปัสสาวะ พึงบอกน้ำฉัน พึงบอกน้ำใช้ พึงบอกไม้เท้า พึงบอกกติกาสงฆ์ที่ตั้งใจว่า เวลานี้ควรเข้า เวลานี้ควรออก ถ้าภิกษุอาคันตุกะอ่อนพรรษากว่า พึงนั่งบอกว่า ท่านจงวางบาตรที่นั่น จงวางจีวรที่นั่น จงนั่งอาสนะนี้ พึงบอกน้ำฉัน พึงบอกน้ำใช้ พึงบอกผ้าเช็ดรองเท้า พึงแนะนำภิกษุอาคันตุกะให้อภิวาท พึงบอกเสนาสนะว่า เสนาสนะนั่นถึงแก่ท่าน พึงบอกเสนาสนะที่มีภิกษุอยู่ หรือไม่มีภิกษุอยู่ พึงบอกโคจรคาม พึงบอกอโคจรคาม พึงบอกสกุลที่เป็นเสกขสมมติ พึงบอกที่ถ่ายอุจจาระ พึงบอกที่ถ่ายปัสสาวะ พึงบอกน้ำฉัน พึงบอกน้ำใช้ พึงบอกไม้เท้า พึงบอกกติกาสงฆ์ที่ตั้งไว้ว่า เวลานี้ควรเข้า เวลานี้ควรออก.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นวัตรของภิกษุเจ้าถิ่นทั้งหลายซึ่งภิกษุเจ้าถิ่นทั้งหลายพึงพระพฤติเรียบร้อย.

คมิกวัตร

[๔๑๘] สมัยนั้น ภิกษุผู้เตรียมจะไปไม่เก็บเครื่องไม้ เครื่องดิน เปิดประตูหน้าต่างทิ้งไว้ ไม่มอบหมายเสนาสนะ แล้วหลีกไป เครื่องไม้ เครื่องดิน เสียหาย เสนาสนะไม่มีใครรักษา บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย... ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุผู้เตรียมจะไป จึงไม่เก็บเครื่องไม้ เครื่องดิน เปิดประตูหน้าต่างทิ้งไว้ ไม่มอบหมายเสนาสนะ แล้วหลีกไป เครื่องไม้ เครื่องดินเสียหาย เสนาสนะไม่มีใครรักษา จึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า . . .จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริงพระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติวัตรแก่ภิกษุผู้เตรียมจะไป โดยประการที่ภิกษุเตรียมจะไปพึงประพฤติเรียบร้อย.

[๔๑๙] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เตรียมจะไปพึงเก็บเครื่องไม้ เครื่องดิน ปิดประตูหน้าต่าง มอบหมายเสนาสนะ ถ้าภิกษุไม่มี พึงมอบหมายสามเณร ถ้าสามเณรไม่มี พึงมอบหมายคนวัด ถ้าคนวัดไม่มี พึงมอบหมายอุบาสก ถ้าไม่มีภิกษุสามเณร คนวัดหรืออุบาสก พึงยกเตียงขึ้น วางไว้บนศิลา ๔ แผ่น แล้วพึงยกเตียงซ้อนเตียง ยกตั่งซ้อนตั่ง แล้วกองเครื่องเสนาสนะไว้ข้างบน เก็บเครื่องไม้ เครื่องดิน ปิดประตูหน้าต่าง แล้วจึงหลีกไป ถ้า

วิหารฝนรั่ว ถ้าอุตสาหะอยู่พึงมุง หรือพึงทำความขวนขวายว่า จะมุงวิหารได้อย่างไร ถ้าได้ตามความขวนขวายอย่างนี้ นั่นเป็นความดี ถ้าไม่ได้ ที่ใดฝนไม่รั่ว พึงยกเตียงขึ้นวางบนศิลา ๔ แผ่น ในที่นั้น แล้วพึงยกเตียงซ้อนเตียง ยกตั่งซ้อนตั่ง แล้วกองเครื่องเสนาสนะไว้ข้างบน เก็บเครื่องไม้ เครื่องดิน ปิดประตูหน้าต่างแล้วจึงหลีกไป ถ้าวิหารฝนรั่วทุกแห่ง ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงขนเครื่องเสนาสนะเข้าบ้าน หรือพึงทำความขวนขวายว่า จะขนเครื่องเสนาสนะเข้าบ้านอย่างไร ถ้าได้ตามความขวนขวายอย่างนี้ นั่นเป็นความดี ถ้าไม่ได้ พึงยกเตียงขึ้นวางบนก้อนศิลา ๔ แผ่นในที่แจ้ง แล้วพึงยกเตียงซ้อนเตียง ยกตั่งซ้อนตั่ง กองเครื่องเสนาสนะไว้ข้างบน เก็บเครื่องไม้ เครื่องดิน แล้วคลุมด้วยหญ้าหรือใบไม้ แล้วจึงหลีกไปด้วยคิดว่า อย่างไรเสีย ส่วนของเตียงตั่งคงเหลืออยู่บ้าง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นวัตรของภิกษุผู้เตรียมจะไป ซึ่งภิกษุผู้เตรียมจะไปพึงพระพฤติเรียบร้อย.

ภัตตานุโมทนา

[๔๒๐] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่อนุโมทนาในโรงฉัน คนทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงได้ไม่อนุโมทนาในโรงฉัน ภิกษุทั้งหลายได้ยินคนพวกนั้นเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้อนุโมทนาในโรงฉัน.

[๔๒๑] ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า ใครหนอพึงอนุโมทนาในโรงฉัน แล้วจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้เถระอนุโมทนาโนโรงฉัน.

[๔๒๒] สมัยนั้น ประชาชนหมู่หนึ่งถวายภัตรแก่พระสงฆ์ ท่านพระสารีบุตรเป็นสังฆเถระ ภิกษุทั้งหลายคิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เถระอนุโมทนาในโรงฉัน จึงเหลือท่านพระสารีบุตรไว้รูปเดียว แล้วพากันกลับไป.

ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรแสดงความยินดีกะคนเหล่านั้น แล้วได้ไปทีหลังรูปเดียว.

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระสารีบุตรเดินมาแต่ไกลรูปเดียว จึงรับสั่งถามว่า ดูก่อนสารีบุตร ภัตรมีมากมายกระมัง.

ท่านพระสารีบุตรทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ภัตรมีมากมาย แต่ภิกษุทั้งหลายละข้าพระพุทธเจ้าไว้ผู้เดียว แล้วพากันกลับไป.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุเถรานุเถระ ๔ - ๕ รูปรออยู่ในโรงฉัน.

[๔๒๓] สมัยต่อมา พระเถระรูปหนึ่งปวดอุจจาระรออยู่ในโรงฉัน เธอกลั้นอุจจาระอยู่จนสลบล้มลง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีกรณียกิจ เราอนุญาตให้บอกลาภิกษุผู้นั่งอยู่ในลำดับ แล้วไปได้.

ภัตตัคควัตร

[๔๒๔] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์นุ่งห่มไม่เรียบร้อย ไม่มีมรรยาท ไปสู่โรงฉัน เดินแซงไปข้างหน้าพระเถระทั้งหลายบ้าง นั่งเบียดเสียดพระเถระบ้าง เกียดกันพวกภิกษุใหม่ด้วยอาสนะบ้าง นั่งทับสังฆาฏิในละแวกบ้านบ้าง บรรดาภิกษุผู้ที่เป็นผู้มักน้อย...ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน พระฉัพพัคคีย์จึงได้นุ่งห่มไม่เรียบร้อย ไม่มีมรรยาทไปสู่โรงฉัน เดินแซงไปข้างหน้าพระเถระทั้งหลายบ้าง นั่งเบียดเสียดพระเถระบ้าง เกียดกันพวกภิกษุใหม่ด้วยอาสนะบ้าง นั่งทับสังฆาฏิในละแวกบ้านบ้าง จึงกราบทูลเรื่อง นั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่าภิกษุฉัพพัคคีย์นุ่งห่มไม่เรียบร้อย ไม่มีมรรยาทไปสู่โรงฉัน เดินแซงไปข้างหน้าพระเถระทั้งหลายบ้าง นั่งเบียดเสียดพระเถระบ้าง เกียดกันพวกภิกษุใหม่ด้วยอาสนะบ้าง นั่งทับสังฆาฏิในละแวกบ้านบ้าง จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติวัตรในโรงฉันแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยประการที่ภิกษุทั้งหลาย พึงประพฤติเรียบร้อยในโรงฉัน.

[๔๒๕] ถ้าภัตตุเทสก์บอกภัตกาลในอาราม ภิกษุเมื่อปกปิดมณฑล ๓ พึงนุ่งให้เป็นปริมณฑล คาดประคดเอว ห่มผ้าซ้อน ๒ ชั้นกลัดลูกดุม ล้างบาตรแล้วถือเข้าบ้านโดยเรียบร้อย ไม่ต้องรีบร้อน ไม่พึงเดินแซงไปข้างหน้าพระ-เถระทั้งหลาย พึงปกปิดกายด้วยดีไปในละแวกบ้าน พึงสำรวมด้วยดีไปในละแวกบ้าน พึงมีตาทอดลงไปในละแวกบ้าน อย่าเวิกผ้าไปในละแวกบ้าน อย่าหัวเราะลั่นไปในละแวกบ้าน พึงมีเสียงน้อยไปในละแวกบ้าน อย่าโยกกายไป

ในละแวกบ้าน อย่าไกวแขนไปในละแวกบ้าน อย่าโคลงศีรษะไปในละแวกบ้าน อย่าค้ำกายไปในละแวกบ้าน อย่าคลุมศรีษะไปในละแวกบ้าน อย่าเดินกระโหย่งไปในละแวกบ้าน พึงปกปิดกายด้วยดีนั่งในละแวกบ้าน พึงสำรวมด้วยดีนั่งในละแวกบ้าน พึงมีตาทอดลงนั่งในละแวกบ้าน อย่าเวิกผ้านั่งในละแวกบ้าน อย่าหัวเราะลั่นนั่งในละแวกบ้าน พึงมีเสียงน้อยนั่งในละแวกบ้าน อย่าโยกกายนั่งในละแวกบ้าน อย่าไกวแขนนั่งในละแวกบ้าน อย่าโคลงศีรษะนั่งในละแวกบ้าน อย่าค้ำกายนั่งในละแวกบ้าน อย่าคลุมศีรษะนั่ง ในละแวกบ้าน อย่านั่งรัดเข่าในละแวกบ้าน อย่านั่งเบียดเสียดพระเถระ อย่าเกียดกันภิกษุใหม่ด้วยอาสนะ อย่านั่งทับสังฆาฏิในละแวกบ้าน เมื่อเขาถวายน้ำ พึงใช้มือทั้งสองประคองบาตรรับน้ำ พึงล้างบาตรถือต่ำ ๆ ให้ดี อย่าให้ครูดสี ถ้ากระโถนมี พึงค่อย ๆ เทน้ำลงในกระโถน ด้วยคิดว่า กระโถนอย่าเลอะเทอะด้วยน้ำ ภิกษุใกล้เคียงอย่าถูกน้ำกระเซ็น ผ้าสังฆาฏิอย่าถูกน้ำกระเซ็น ถ้ากระโถนไม่มี พึงค่อย ๆ เทน้ำลงที่พื้นดิน. ด้วยคิดว่า ภิกษุใกล้เคียงอย่าถูกน้ำกระเซ็น ผ้าสังฆาฏิอย่าถูกน้ำกระเซ็น เมื่อเขาถวายข้าวสุก พึงใช้มือทั้งสองประคองบาตรรับข้าวสุก พึงเว้นเนื้อที่ไว้สำหรับแกง ถ้ามีเนยใส น้ำมัน หรือแกงอ่อม พระเถระควรบอกว่า จงจัดถวายภิกษุทั้งหลายเท่า ๆ กันทุกรูป พึงรับบิณฑบาตโดยเคารพ พึงมีความสำคัญในบาตรรับบิณฑบาต พึงรับบิณฑบาตพอสมกับแกง พึงรับบิณฑบาตพอเสมอขอบปากบาตร พระเถระไม่พึงฉันก่อนจนกว่าข้าวสุกจะทั่วถึงภิกษุทุกรูป พึงฉันบิณฑบาตโดยเคารพ พึงมีความสำคัญในบาตรฉันบิณฑบาต พึงฉันบิณฑบาตตามลำดับ พึงฉันบิณฑบาตพอสมกับแกง ไม่พึงฉันบิณฑบาตขยุ้มแต่ยอดลงไป ไม่พึงกลบแกง หรือกับข้าวด้วยข้าวสุก เพราะอยากได้มาก ไม่อาพาธ ไม่พึงขอแกง หรือข้าวสุกเพื่อประโยชน์แก่ตนมาฉัน ไม่พึงแลดูบาตรของภิกษุเหล่าอื่นด้วยหมายจะยกโทษ

ไม่พึงทำคำข้าวให้ใหญ่นัก พึงทำคำข้าวให้กลมกล่อม เมื่อคำข้าวยังไม่ถึงปาก ไม่พึงอ้าปาก กำลังฉันไม่พึงสอดมือทั้งหมดเข้าในปาก ปากยังมีคำข้าวไม่พึงพูด ไม่พึงฉันเดาะคำข้าว ไม่พึงฉันกัดคำข้าว ไม่พึงฉันทำกระพุ้งแก้มให้ตุ่ย ไม่พึงฉันสลัดมือ ไม่พึงฉันทำเมล็ดข้าวตก ไม่พึงฉันแลบลิ้น ไม่พึงฉันทำเสียงดังจั๊บ ๆ ไม่พึงฉันทำเสียงซู้ด ๆ ไม่พึงฉันเลียมือ ไม่พึงฉันขอดบาตร ไม่พึงฉันเลียริมฝีปาก ไม่พึงรับโอน้ำด้วยมือเปื้อนอามิส พระเถระไม่พึงรับน้ำก่อนจนกว่าภิกษุทั้งหมดฉันเสร็จ เมื่อเขาถวายน้ำ พึงใช้มือทั้งสองประคองบาตรรับน้ำ พึงค่อย ๆ ล้างบาตร ถือต่ำ ๆ ให้ดี อย่าให้ครูดสี ถ้ากระโถนมี พึงค่อย ๆ เทน้ำลงในกระโถน ด้วยคิดว่า กระโถนอย่าเลอะเทอะด้วยน้ำ ภิกษุใกล้เคียงอย่าถูกน้ำกระเซ็น ผู้สังฆาฏิอย่าถูกน้ำกระเซ็น ถ้ากระโถนไม่มี พึงค่อย ๆ เทน้ำลงบนพื้นดิน ด้วยคิดว่า ภิกษุใกล้เคียงอย่าถูกน้ำกระเซ็น ผ้าสังฆาฏิอย่าถูกน้ำกระเซ็น ไม่พึงเทน้ำล้างบาตรมีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน เมื่อกลับ ภิกษุใหม่พึงกลับก่อน พระเถระพึงกลับทีหลัง พึงปกปิดกายด้วยดีไปในละแวกบ้าน พึงสำรวมด้วยดีไปในละแวกบ้าน พึงมีตาทอดลงไปในละแวกบ้าน ไม่พึงเวิกผ้าไปในละแวกบ้าน ไม่พึงหัวเราะลั่นไปในละแวกบ้าน พึงมีเสียงน้อยไปในละแวกบ้าน ไม่พึงโยกกายไปในละแวกบ้าน ไม่พึงไกวแขนไปในละแวกบ้าน ไม่พึงโคลงศีรษะไปในละแวกบ้าน ไม่พึงค้ำกายไปในละแวกบ้าน ไม่พึงคลุมศีรษะไปในละแวกบ้าน ไม่พึงเดินกระโหย่งไปในละแวกบ้าน.

ก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แล วัตรในโรงฉันของภิกษุทั้งหลาย ซึ่งภิกษุทั้งหลายพึงประพฤติเรียบร้อยในโรงฉัน.

ปฐมภาณวาร จบ

ปิณฑจาริกวัตร

[๔๒๖] สมัยนั้น ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรนุ่งห่มไม่เรียบร้อย ไม่มีมรรยาทเที่ยวบิณฑบาต ไม่กำหนดเข้าไปสู่นิเวศน์บ้าง ไม่กำหนดออกไปบ้าง รีบร้อนเข้าไปบ้าง รีบร้อนออกไปบ้าง ยืนไกลเกินไปบ้าง ยืนใกล้เกินไปบ้าง ยืนนานเกินไปบ้าง กลับเร็วเกินไปบ้าง ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรรูปหนึ่ง ไม่กำหนดเข้าไปสู่นิเวศน์ เธอเข้าใจว่าประตูเข้าไปสู่ห้องน้อยแห่งหนึ่ง ในห้องน้อยนั้นมีหญิงเปลือยกายนอนหงายอยู่ เธอได้เห็นหญิงนั้นแล้ว รู้ว่านี้ไม่ใช่ประตู นี้เป็นห้องน้อย จึงออกจากห้องน้อยนั้นไป สามีของหญิงนั้นได้เห็นหญิงนั้นเปลือยกายนอนหงายก็สำคัญว่า ภิกษุนี้ประทุษร้ายภรรยาของเรา จึงจับภิกษุนั้นทุบตี ในทันใด หญิงนั้นตื่นขึ้น เพราะเสียงนั้น จึงถามสามีว่า นายท่านทุบตีภิกษุนี้ทำไม เขาตอบว่า เพราะภิกษุนี้ประทุษร้ายเธอ นางตอบว่า นาย ภิกษุนี้ไม่ได้ประทุษร้ายฉันเลย ท่านไม่ได้ทำอะไร แล้วให้ปล่อยภิกษุนั้น ภิกษุนั้นไปอารามบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย...ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรจึงนุ่งห่มไม่เรียบร้อย ไม่มีมรรยาทเที่ยวบิณฑบาต ไม่กำหนดเข้าไปสู่นิเวศน์บ้าง ไม่กำหนดออกไปบ้าง รีบร้อนเข้าไปบ้าง รีบร้อนออกไปบ้าง ยืนไกลเกินไปบ้าง ยืนใกล้เกินไปบ้าง ยืนนานเกินไปบ้าง กลับเร็วเกินไปบ้าง จึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า ... จริงหรือ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า .. .ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติวัตรแก่ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร โดยประการที่ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร พึงประพฤติเรียบร้อย.

[๔๒๗] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร คิดว่า จักเข้าบ้านในบัดนี้ เมื่อปกปิดมณฑลสาม พึงนุ่งให้เป็นปริมณฑล คาดประคดเอวห่มผ้าซ้อน ๒ ชั้น กลัดลูกดุม ล้างบาตรแล้ว ถือเข้าบ้านโดยเรียบร้อย ไม่ต้องรีบร้อน พึงปกปิดกายด้วยดีไปในละแวกบ้าน พึงสำรวมด้วยดีไปในละแวกบ้าน พึงมีตาทอดลงไปในละแวกบ้าน อย่าเวิกผ้าไปในละแวกบ้าน อย่าหัวเราะลั่นไปในละแวกบ้าน พึงมีเสียงน้อยไปในละแวกบ้าน อย่าโยกกายไปในละแวกบ้าน อย่าไกวแขนไปในละแวกบ้าน อย่าโคลงศีรษะไปในละแวกบ้าน อย่าค้ำกายไปในละแวกบ้าน อย่าคลุมศีรษะไปในละแวกบ้าน อย่าเดินกระโหย่งไปในละแวกบ้าน เมื่อเข้านิเวศน์พึงกำหนดว่า จักเข้าทางนี้ จักออกทางนี้ อย่ารีบร้อนเข้าไป อย่ารีบร้อนออกเร็วนัก อย่ายืนไกลนัก อย่ายืนใกล้นัก อย่ายืนนานนัก อย่ากลับเร็วนัก พึงยืนกำหนดว่า เขาประสงค์จะถวายภิกษา หรือไม่ประสงค์จะถวาย ถ้าเขาพักการงาน ลุกจากที่นั่งจับทัพพี หรือจับภาชนะ หรือตั้งไว้พึงยืนด้วยคิดว่า เขาประสงค์จะถวาย เมื่อเขาถวายภิกษา พึงแหวกผ้าซ้อนด้วยมือซ้าย พึงน้อมบาตรเข้าไปด้วยมือขวา แล้วพึงใช้มือทั้งสองประคองบาตรรับภิกษา และไม่พึงมองดูหน้าผู้ถวายภิกษา พึงกำหนดว่าเขาประสงค์จะถวายแกงหรือไม่ประสงค์จะถวาย ถ้าเขาจับทัพพี จับภาชนะ หรือตั้งไว้ พึงยืนอยู่ด้วยคิดว่า เขาประสงค์จะถวาย เมื่อเขาถวายภิกษาแล้ว พึงคลุมบาตรด้วยผ้าซ้อน แล้วกลับโดยเรียบร้อย ไม่ต้องรีบร้อน พึงปกปิดกายด้วยดี ไปในละแวกบ้าน

พึงสำรวมด้วยดีไปในละแวกบ้าน พึงมีตาทอดลงไปในละแวกบ้าน ไม่พึงเวิกผ้าไปในละแวกบ้าน ไม่พึงหัวเราะลั่นไปในละแวกบ้าน พึงมีเสียงน้อยไปในละแวกบ้าน ไม่พึงโยกกายไปในละแวกบ้าน ไม่พึงไกวแขนไปในละแวกบ้าน ไม่พึงโคลงศีรษะไปในละแวกบ้าน ไม่พึงค้ำกายไปในละแวกบ้าน ไม่พึงคลุมศรีษะไปในละแวกบ้าน ไม่พึงเดินกระโหย่งไปในละแวกบ้าน ภิกษุใดกลับบิณฑบาตจากบ้านก่อน ภิกษุนั้น พึงปูอาสนะไว้ พึงจัดตั้งน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า พึงล้างภาชนะรองของฉันตั้งไว้ พึงตั้งน้ำฉัน น้ำใช้ไว้ ภิกษุใดกลับบิณฑบาตจากบ้านทีหลัง ถ้าอาหารที่ฉันแล้วยังเหลืออยู่ ถ้าจำนงก็พึงฉัน ถ้าไม้จำนงก็พึงเททิ้ง ในที่ปราศจากของเขียวสด หรือพึงเทลงในน้ำที่ไม่มีตัวสัตว์ ภิกษุนั้นพึงรื้อขนอาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า พึงล้างภาชนะรองของฉัน เก็บไว้ พึงเก็บน้ำฉัน น้ำใช้ พึงกวาดโรงฉัน ภิกษุใดเห็นหม้อน้ำฉัน หม้อน้ำใช้ หรือหม้อน้ำชำระว่างเปล่า ภิกษุนั้นพึงจัดหาไปตั้งไว้ ถ้าเป็นการสุดวิสัย พึงกวักมือเรียกเพื่อนมา ให้ช่วยกันจัดตั้งไว้ แต่ไม่พึงเปล่งวาจาเพราะข้อนั้นเป็นเหตุ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นวัตรของภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ซึ่งภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร พึงประพฤติเรียบร้อย.

อารัญญกวัตร

[๔๒๘] สมัยนั้น ภิกษุมากรูปด้วยกัน อยู่ในป่า พวกเธอไม่ตั้งน้ำฉัน ไม่ตั้งน้ำใช้ไว้ ไม่ติดไฟไว้ ไม่เตรียมไม้สีไฟไว้ ไม่รู้ทางนักษัตร ไม่รู้ทิศาภาค พวกโจรพากันไปที่นั้น ได้ถามภิกษุเหล่านั้นว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย มีน้ำดื่มหรือ

ภ. ไม่มี ท่านทั้งหลาย

จ. มีน้ำใช้หรือไม่

ภ. ไม่มี ท่านทั้งหลาย

จ. มีไฟหรือไม่

ภ. ไม่มี ท่านทั้งหลาย

จ. มีไม้สีไฟหรือไม่

ภ. ไม่มี ท่านทั้งหลาย

จ. วันนี้ประกอบด้วยฤกษ์อะไร

ภ. พวกเราไม่รู้เลย ท่านทั้งหลาย

จ. นี้ทิศอะไร

ภ. พวกเราไม่รู้เลย ท่านทั้งหลาย.

ลำดับนั้น โจรเหล่านั้นคิดกันว่า พวกนี้น้ำดื่มก็ไม่มี น้ำใช้ก็ไม่มี ไฟก็ไม่มี ไม้สีไฟก็ไม่มี ทางนักษัตรก็ไม่รู้ ทิศาภาคก็ไม่รู้ พวกนี้เป็นโจร พวกนี้ไม่ใช่ภิกษุ จึงทุบตีแล้วหลีกไป จึงภิกษุเหล่านั้น แจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น แล เราจักบัญญัติวัตรแก่พวกภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร โดยประการที่ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร พึงประพฤติเรียบร้อย.

[๔๒๙] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร พึงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ พึงสวมถุงบาตร คล้องบ่า พาดจีวรบนไหล่ สวมรองเท้า เก็บเครื่องไม้เครื่องดินปิดประตูหน้าต่าง แล้วออกจากเสนาสนะ กำหนดรู้ว่าจักเข้าบ้านเดี๋ยวนี้ พึงถอดรองเท้า เคาะต่ำ ๆ แล้วใส่ถุง คล้องบ่า เมื่อปกปิดมณฑลสาม พึงนุ่งให้เป็นปริมณฑล คาดประคดเอว ห่มผ้าซ้อน ๒ ชั้น กลัดลูกดุม ล้างบาตรแล้วถือเข้าบ้านโดยเรียบร้อย ไม่ต้องรีบร้อน พึงปกปิดกายด้วยดีไปใน

ละแวกบ้าน พึงสำรวมด้วยดีไปในละแวกบ้าน...อย่าเดินกระโหย่งไปในละแวกบ้าน เมื่อเข้าสู่นิเวศน์พึงกำหนดว่า จักเข้าทางนี้ จักออกทางนี้ อย่ารีบร้อนเข้าไป อย่ารีบร้อนออกมา อย่ายืนไกลนัก อย่ายืนใกล้นัก อย่ายืนนานนัก อย่ากลับเร็วนัก ยืนอยู่พึงกำหนดว่า เขาประสงค์จะถวายภิกษา หรือไม่ประสงค์จะถวาย เขาพักการงาน ลุกจากที่นั่ง จับทัพพี จับภาชนะ หรือตั้งไว้ พึงยืนอยู่ด้วยคิดว่า เขาประสงค์จะถวายเมื่อเขาถวายภิกษา พึงแหวกผ้าซ้อนด้วยมือซ้าย พึงน้อมบาตรเข้าไปด้วยมือขวา พึงใช้มือทั้งสองประคองบาตรรับภิกษา และไม่พึงมองดูหน้าผู้ถวายภิกษา พึงกำหนดว่า เขาประสงค์จะถวายแกง หรือไม่ประสงค์จะถวาย ถ้าเขาจับทัพพี จับภาชนะหรือตั้งไว้ พึงยืนอยู่ด้วยคิดว่าเขาประสงค์จะถวาย เมื่อเขาถวายภิกษาแล้ว พึงคลุมบาตรด้วยผ้าซ้อนแล้วกลับโดยเรียบร้อย ไม่ต้องรีบร้อน พึงปกปิดกายด้วยดีไปในละแวกบ้าน...ไม่พึงเดินกระโหย่งไปในละแวกบ้าน ออกจากบ้านแล้ว เข้าถุงบาตร คล้องบ่า พับจีวร วางศีรษะ สวมรองเท้าเดินไป ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร พึงตั้งน้ำฉัน พึงตั้งน้ำใช้ พึงติดไฟไว้ พึงเริ่มไม้สีไฟไว้ พึงเตรียมไม้เท้าไว้ พึงเรียนทางนักษัตรพึงสิ้น หรือนางส่วนไว้ พึงเป็นผู้ฉลาดในทิศ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นวัตรของภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ซึ่งภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร พึงประพฤติเรียบร้อย.

เสนาสนวัตร

[๔๓๐] สมัยนั้น ภิกษุมากรูปด้วยกันทำจีวรกรรมในที่แจ้ง พระฉัพพัคคีย์เคาะเสนาสนะบนที่สูงเหนือลม ภิกษุทั้งหลายถูกธุลีกลบ บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย...ต่างเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุฉัพพัคคีย์

จึงได้เคาะเสนาสนะที่สูงเหนือลม ภิกษุทั้งหลายถูกธุลีกลบ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า ...ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่าภิกษุฉัพพัคคีย์เคาะเสนาสนะบนที่สูงเหนือลม ภิกษุทั้งหลายถูกธุลีกลบ จริงหรือ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า. . . ครั้น แล้วทรงทำธรรมีกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติเสนาสนวัตรแก่ภิกษุทั้งหลายโดยประการที่ภิกษุทั้งหลาย พึงพระพฤติเรียบร้อยในเสนาสนะ.

[๔๓๑] ภิกษุอยู่ในวิหารใด ถ้าวิหารนั้นรก ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงชำระ เมื่อจะชำระวิหาร พึงขนบาตร จีวร ออกไปวางไว้ที่ควรแห่งหนึ่งก่อน พึงขนผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน วางไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง พึงขนฟูกหมอน ออกไปวางไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง เตียงพึงยกต่ำ ๆ ขนออกไปให้ดี อย่าให้ครูดสี กระทบกระแทกบานและกรอบประตู แล้วตั้งไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง ตั่งพึงยกต่ำ ๆ ขนออกไปให้ดี อย่าให้ครูดสีกระทบกระแทกบานและกรอบประตู แล้วตั้งไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง เขียงรองเท้าเตียง พึงขนออกไปวางไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง พนักอิงพึงขนออกไปวางไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง เครื่องลาดพื้นพึงกำหนดที่ปูไว้เดิม แล้วขนออกไปวางไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง ถ้าในวิหารมีหยากไย่ พึงกวาดแต่เพดานลงมาก่อน พึงเช็ดกรอบหน้าต่าง ประตูและมุมห้อง ถ้าฝาทาน้ำมันขึ้นรา พึงเอาผ้าชุบน้ำบิดแล้วเช็ด ถ้าพื้นทาสีดำขึ้นรา พึงเอาผ้าชุบน้ำบิดแล้วเช็ด ถ้าพื้นไม่ได้ทำ พึงเอาน้ำพรมแล้วกวาดด้วยคิดว่า อย่าให้ฝุ่นกลบวิหาร พึงกวาดหยากเยื่อไปทิ้งเสียณ ที่ควรแห่งหนึ่ง ไม่พึงเคาะเสนาสนะในที่ใกล้ภิกษุ ไม่พึงเคาะเสนาสนะใน

ที่ใกล้วิหาร ไม่พึงเคาะเสนาสนะในที่ใกล้น้ำฉัน ไม่พึงเคาะเสนาสนะในที่ใกล้น้ำใช้ ไม่พึงเคาะเสนาสนะบนที่สูงเหนือลม พึงเคาะเสนาสนะในที่ใต้ลม เครื่องลาดพื้นพึงผึ่งแดดในที่ควรแห่งหนึ่ง ชำระ เคาะ ปัด แล้วขนกลับไปปูไว้ตามเดิม เขียงรองเท้า เตียง พึงผึ่งแดดไว้ในที่ควรแห่งหนึ่ง เช็ดแล้วขนกลับตั้งไว้ตามเดิม เตียง ตั่ง พึงผึ่งแดดไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง ขัดสี เคาะ ยกต่ำ ๆทำให้ดี อย่าให้ครูดสีกระทบบานและกรอบประตู ขนกลับตั้งไว้ตามเดิม ฟูกและหมอน พึงตากไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง เคาะ ปัดให้สะอาดแล้วขนกลับตั้งไว้ตามเดิม ผ้าปูนั่งและผ้าปูนอน พึงตากไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง สลัดให้สะอาดแล้วขนไปปูไว้ตามเดิม กระโถน พนักอิง พึงตากไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง เช็ดแล้วขนไปตั้งไว้ตามเดิม พึงเก็บบาตร จีวร เมื่อเก็บบาตร พึงเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบคลำใต้เตียงหรือใต้ตั่งแล้วเก็บบาตร แต่อย่าเก็บบาตรบนพื้นที่ปราศจากเครื่องรอง เมื่อจะเก็บจีวร พึงเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวร หรือสายระเดียง พึงทำชายไว้ข้างนอก ขนดไว้ข้างใน เก็บจีวร ถ้ามีลมเจือด้วยผงคลีพัดมาทางทิศตะวันออก พึงปิดหน้าต่างด้านตะวันออก ถ้ามีลมเจือด้วยผงคลีพัดมาทางทิศทะวันตก พึงปิดหน้าต่างด้านตะวันตก ถ้ามีลมเจือด้วยผงคลีพัดมาทางทิศเหนือ พึงปิดหน้าต่างด้านเหนือ ถ้ามีลมเจือด้วยผงคลีพัดมาทางทิศใต้ พึงปิดหน้าต่างด้านใต้ ถ้าฤดูหนาว กลางวันพึงเปิดหน้าต่าง กลางคืนพึงปิด ถ้าฤดูร้อน กลางวัน พึงปิดหน้าต่าง กลางคืนพึงเปิด ถ้าบริเวณ ซุ้มน้ำ โรงฉัน โรงไฟ วัจจกุฎีรก พึงปัดกวาดเสีย ถ้าน้ำฉัน น้ำใช้ไม่มี พึงจัดตั้งไว้ ถ้าน้ำในชำระไม่มี พึงตักน้ำมาไว้ในชำระ ถ้าอยู่ในวิหารหลังเดียวกับภิกษุผู้แก่กว่า ยังไม่อาปุจฉาภิกษุผู้แก่กว่า ไม่พึงให้อุเทศ ไม่พึงให้ปริปุจฉา ไม่พึงทำการสาธยาย ไม่พึง

แสดงธรรม ไม่พึงตามประทีป ไม่พึงเปิดหน้าต่าง ไม่พึงปิดหน้าต่าง ถ้าเดินจงกรมในที่จงกรมเดียวกับภิกษุผู้แก่กว่า พึงเดินคล้ายตามภิกษุผู้แก่กว่า และไม่พึงกระทบกระทั่งภิกษุผู้แก่กว่า ด้วยชายผ้าสังฆาฏิ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นเสนาสนวัตรของภิกษุทั้งหลาย ซึ่งภิกษุทั้งหลายพึงประพฤติเรียบร้อยในเสนาสนะ.

ชันตาฆรวัตร

[๔๓๒] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์ถูกพระเถระทั้งหลายในเรือนไฟห้ามอยู่ อาศัยความไม่เอื้อเฟื้อ ใส่ฟืนมาก ติดไฟ ปิดประตูแล้วนั่งที่ประตู ส่วนพระเถระทั้งหลายถูกความร้อนแผดเผา ออกประตูไม่ได้ สลบล้มลง บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย...ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระ-ฉัพพัคคีย์อันพระเถระทั้งหลายในเรือนไฟห้ามอยู่ จึงอาศัยความไม่เอื้อเฟื้อ ใส่ฟืนมาก ติดไฟปิดประตูแล้วนั่งที่ประตู ส่วนพระเถระทั้งหลายถูกความร้อนแผดเผา ออกประตูไม่ได้ สลบล้มลง จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระ-ภาคเจ้า.

ประชุมสงฆ์ทรงสอบถาม

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่าภิกษุฉัพพัคคีย์อันพระเถระทั้งหลายในเรือนไฟห้ามอยู่ อาศัยความไม่เอื้อเฟื้อใส่ฟืนมาก ติดไฟ ปิดประตู แล้วนั่งที่ประตู ภิกษุทั้งหลายถูกความร้อนแผดเผา ออกประตูไม่ได้ สลบล้มลง จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า . . .ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอันพระเถระในเรือนไฟห้ามอยู่ ไม่พึงอาศัยความไม่เอื้อเฟื้อ ใส่ฟืนมาก ติดไฟ รูปใดติดไฟต้องอาบัติทุกกฏ.

อนึ่ง ภิกษุไม่พึงปิดประตู แล้วนั่งขวางประตู รูปใดนั่ง ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติวัตรในเรือนไฟแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยประการที่ภิกษุทั้งหลาย พึงประพฤติเรียบร้อยในเรือนไฟ.

[๔๓๓] ภิกษุใดไปสู่เรือนไฟก่อน ถ้ามีเถ้ามาก พึงเทเถ้าทิ้งเสีย ถ้าเรือนไฟรก พึงกวาดเสีย ถ้าชานภายนอกรก พึงกวาดเสีย ถ้าบริเวณ ซุ้มประตู ศาลา เรือนไฟรก พึงกวาดเสีย พึงบดจุณไว้ พึงแช่ดินเหนียว พึงตักน้ำไว้ในรางน้ำ เมื่อจะเข้าไปสู่เรือนไฟ พึงเอาดินเหนียวทาหน้า ปิดทั้งข้างหน้าข้างหลัง แล้วจึงเข้าไปสู่เรือนไฟ ไม่พึงนั่งเบียดเสียดพระเถระ ไม่พึงเกียดกันอาสนะภิกษุใหม่ ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงทำบริกรรมแก่พระเถระในเรือนไฟ เมื่อออกจากเรือนไฟ พึงถือตั่งสำหรับเรือนไฟแล้วปิดทั้งข้างหน้าข้างหลังออกจากเรือนไป ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงทำบริกรรม แก่พระเถระแม้ในน้ำ ไม่พึงอาบน้ำข้างหน้าพระเถระ แม้เหนือน้ำก็ไม่พึงอาบ อาบแล้วเมื่อจะขึ้น พึงให้ทางแก่พระเถระผู้จะลง ภิกษุใดออกจากเรือนไฟภายหลัง ถ้าเรือนไฟเปรอะเปื้อน พึงล้างให้สะอาด พึงล้างรางแช่ดิน เก็บตั่งสำหรับเรือนไฟ ดับไฟ ปิดประตู แล้วจึงหลีกไป.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นวัตรในเรือนไฟของภิกษุทั้งหลาย ซึ่งภิกษุทั้งหลายพึงพระพฤติเรียบร้อยในเรือนไฟ.

มูลเหตุวัจจกุฏิวัตร

[๔๓๔] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นชาติพราหมณ์ ถ่ายอุจจาระแล้ว ไม่ปรารถนาจะชำระด้วยรังเกียจว่า ใครจักจับต้องของเลว มีกลิ่นเหม็นนี้ได้ ในวัจจมรรคของเธอ มีหมู่หนอนมั่วสุมอยู่ ต่อมาเธอได้แจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลายถามว่า ก็ท่านถ่ายอุจจาระแล้ว ไม่ชำระ หรือ ขอรับ

ภิกษุนั้นตอบว่า อย่างนั้น ขอรบ

บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย ...ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุถ่ายอุจจาระแล้ว จึงไม่ชำระ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระ-ภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุ ข่าวว่า เธอถ่ายอุจาระแล้วไม่ชำระ จริงหรือ.

ภิกษุนั้นกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า . . . ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุถ่ายอุจจาระแล้ว เมื่อน้ำมีอยู่ จะไม่ชำระไม่ได้ รูปใดไม่ชำระ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๔๓๕] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลาย ถ่ายอุจจาระในวัจจกุฏิตามลำดับผู้แก่กว่า นวกภิกษุทั้งหลายมาถึงก่อน ปวดอุจจาระก็ต้องรอ พวกเธอกลั้นอุจจาระจนสลบล้มลง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ...ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า ภิกษุทั้งหลายถ่ายอุจจาระในวัจจกุฏิ . . . ตามลำดับผู้แก่กว่า นวกภิกษุทั้งหลายมาถึงก่อน ปวดอุจจาระก็ต้องรอ พวกเธอกลั้นอุจจาระจนสลบล้มลง จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงถ่ายอุจจาระในวัจจกุฎี ตามลำดับผู้แก่กว่า รูปใดถ่ายต้องอาบัติทุกกฏ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถ่ายอุจจาระตามลำดับของผู้มาถึง

[๔๓๖] สมัยนั้น พระฉัพพัคคีย์เข้าวัจจกุฎีเร็วเกินไปบ้าง เวิกผ้าเข้าไปบ้าง ถอนหายใจพลางถ่ายอุจจาระบ้าง เคี้ยวไม้ชำระฟันพลางถ่ายอุจจาระบ้าง ถ่ายอุจจาระนอกรางอุจจาระบ้าง ถ่ายปัสสาวะนวกรางบ้าง บ้วนเขฬะลงในรางปัสสาวะบ้าง ชำระด้วยไม้หยาบบ้าง ทั้งไม้ชำระลงในช่องถ่ายอุจจาระบ้าง ออกมาเร็วเกินไปบ้าง เวิกผ้าออกมาบ้าง ชำระมีเสียงดังจะปุจะปุบ้าง เหลือน้ำไว้ในกระบอกชำระบ้าง บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย . . .ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพทะนาว่า ไฉนพระฉัพพัคคีย์จึงได้เข้าวัจจกุฎีเร็วเกินไป เวิกผ้าเข้าไปบ้าง ถอนหายใจใหญ่พลางถ่ายอุจจาระบ้าง เคี้ยวไม้ชำระฟันพลางถ่ายอุจจาระบ้าง ถ่ายอุจจาระนอกรางอุจจาระบ้าง ถ่ายปัสสาวะนอกรางปัสสาวะบ้าง บ้วนเขฬะลงในรางปัสสาวะบ้าง ชำระด้วยไม่หยาบบ้าง ทิ้งไม่ชำระลงในช่องถ่ายอุจจาระบ้าง ออกมาเร็วเกินไปบ้าง เวิกผ้าออกมาบ้าง ชำระมีเสียงดังจะปุจะปุบ้าง เหลือน้ำไว้ในกระบอกชำระบ้าง แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ... ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า ... จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า. .. ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติวัจจกุฎีวัตรแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยประการที่ภิกษุทั้งหลายพึงประพฤติเรียบร้อยในวัจจกุฎี.

วัจจกุฏีวัตร

[๔๓๗] ภิกษุใดไปวัจจกุฏี ภิกษุนั้นยืนอยู่ข้างนอก พึงกระแอมขึ้น แม้ภิกษุผู้นั่งอยู่ข้างในก็พึงกระแอมรับ พึงพาดจีวรไว้บนราวจีวร หรือบนสายระเดียง แล้วเข้าวัจจกุฏี ทำให้เรียบร้อย ไม่ต้องรีบร้อน ไม่พึงเข้าไปเร็วนัก ไม่พึงเวิกผ้าเข้าไป ยืนบนเขียงถ่ายอุจจาระ แล้วจึงค่อยเวิกผ้า ไม่พึงถอนหายใจใหญ่พลางถ่ายอุจจาระ ไม่พึงเคี้ยวไม้ชำระฟันพลางถ่ายอุจจาระ ไม่พึงถ่ายอุจจาระนอกรางอุจจาระ ไม่พึงถ่ายปัสสาวะนอกรางปัสสาวะ ไม่พึงบ้วนเขฬะลงในรางปัสสาวะ ไม่พึงชำระด้วยไม้หยาบ ไม่พึงทิ้งไม้ชำระลงในช่องถ่ายอุจจาระ ยืนบนเขียงถ่ายแล้วพึงปิดผ้า ไม่พึงออกมาเร็วนัก ไม่พึงเวิกผ้าออกมา ยืนบนเขียงชำระแล้วพึงเวิกผ้า ไม่พึงชำระให้มีเสียงดังจะปุจะปุ ไม่พึงเหลือน้ำไว้ในกระบอกชำระ ยืนบนเขียงชำระแล้วพึงปิดผ้า ถ้าวัจจกุฏีอันภิกษุถ่ายไว้เลอะเทอะ ต้องล้างเสีย ถ้าตะกร้าใส่ไม้ชำระเต็ม พึงเทไม้ชำระ ถ้าวัจจกุฏีรก พึงกวาดวัจจกุฏี ถ้าชานภายนอก บริเวณ ซุ้มประตูรก พึงกวาดเสีย ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มี พึงตักน้ำมาไว้ในหม้อชำระ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นวัจจกุฏีวัตรของภิกษุทั้งหลาย ซึ่งภิกษุทั้งหลาย พึงประพฤติเรียบร้อยในวัจจกุฏี.

มูลเหตุอุปัชฌายวัตร

[๔๓๘] สมัยนั้น สัทธิวิหาริกทั้งหลายไม่พระพฤติชอบในพระ-อุปัชฌายะ บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย...ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน สัทธิวิหาริกทั้งหลายจึงไม่ประพฤติชอบในพระอุปัชฌายะ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่าสัทธิวิหาริกทั้งหลาย ไม่ประพฤติชอบในพระอุปัชฌายะ จริงหรือ

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไฉนสัทธิวิหาริกทั้งหลายจึงได้ไม่ประพฤติชอบในพระอุปัชฌายะ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การกระทำของพวกเธอนั่น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส... ครั้นแล้ว ทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติอุปัชฌายวัตรแก่สัทธิวิหาริกทั้งหลาย โดยประการที่สัทธิวิหาริกทั้งหลาย พึงประพฤติเรียบร้อยในอุปัชฌายะ

อุปัชฌายวัตร

[๔๓๙] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัทธิวิหาริกพึงประพฤติชอบในอุปัช-ฌายะ วิธีประพฤติชอบในอุปัชฌายะนั้น ดังต่อไปนี้

สัทธิวิหาริกพึงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ถอดรองเท้า ห่มผ้าเฉวียงบ่า แล้วถวายไม้ชำระฟัน ถวายน้ำล้างหน้า ปูอาสนะไว้ ถ้ายาคูมี พึงล้างภาชนะแล้วน้อมยาคูเข้าไป เมื่ออุปัชฌายะดื่มยาคูแล้ว พึงถวายน้ำ รับภาชนะมา ถือต่ำๆ ล้างให้เรียบร้อย อย่าให้กระทบ แล้วเก็บไว้ เมื่ออุปัชฌายะลุกแล้ว พึงเก็บอาสนะ ถ้าที่นั้นรก พึงกวาดที่นั้นเสีย

ถ้าอุปัชฌายะประสงค์จะเข้าบ้าน พึงถวายผ้านุ่ง พึงรับผ้านุ่งผลัดมา พึงถวายประคดเอว พึงซ้อนผ้าห่มสองชั้นถวาย พึงล้างบาตรแล้ว ถวายพร้อมทั้งน้ำ ถ้าอุปัชฌายะปรารถนาให้เป็นปัจฉาสมณะ พึงปกปิดกายให้มีมณฑลสาม นุ่งให้เป็นปริมณฑล คาดประคดเอว ซ้อนผ้าห่มสองชั้นห่มคลุมกลัดลูกดุม ล้างบาตรแล้วถือไป เป็นปัจฉาสมณะของอุปัชฌายะ ไม่พึงเดินให้ห่างนัก ให้

ชิดนัก พึงรับวัตถุที่เนื่องในบาตร เมื่ออุปัชฌายะกำลังพูด ไม่พึงพูดสอดขึ้นในระหว่าง ๆ เมื่ออุปัชฌายะกล่าวถ้อยคำใกล้ต่ออาบัติ พึงห้ามเสีย เมื่อกลับพึงกลับมาก่อนแล้ว ปูอาสนะไว้ พึงวางน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ใกล้ ๆ พึงรับบาตร จีวร พึงถวายผ้านุ่งผลัด พึงรับผ้านุ่งมา ถ้าจีวรชุ่มเหงื่อ พึงผึ่งแดดสักครู่หนึ่ง แต่อย่าผึ่งทิ้งไว้ที่แดด พึงพับจีวร เมื่อจะพับจีวร พึงพับจีวรให้เหลื่อมมุมกัน ๔ นิ้ว ด้วยตั้งใจมิให้มีรอยพับตรงกลาง พึงสอดประคดเอวไว้ในขนดจีวร

ถ้าบิณฑบาตมี และอุปัชฌายะประสงค์จะฉัน พึงถวายน้ำ แล้วน้อมบิณฑบาตเข้าไป พึงถามอุปัชฌายะถึงน้ำฉัน เมื่ออุปัชฌายะฉันแล้ว พึงถวายน้ำรับบาตรมา ถือต่ำ ๆ ล้างให้เรียบร้อยอย่าให้กระทบ ล้างเช็ดให้หมดน้ำ แล้วพึงผึ่งไว้ที่แดดสักครู่หนึ่ง แต่อย่าผึ่งทิ้งไว้ที่แดด พึงเก็บบาตร จีวร เมื่อเก็บบาตรพึงเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบคลำใต้เตียงหรือใต้ตั่ง แล้วเก็บบาตร แต่อย่าเก็บบาตรไว้บนพื้นที่ปราศจากเครื่องรอง เมื่อเก็บจีวร พึงเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวร หรือสายระเดียง แล้วทำชายจีวรไว้ข้างนอกขนดไว้ข้างใน แล้วเก็บจีวร เมื่ออุปัชฌายะลุกขึ้นแล้ว พึงเก็บอาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ถ้าที่นั้นรก พึงกวาดที่นั้นเสีย

ถ้าอุปัชฌายะใคร่จะสรงน้ำ พึงจัดน้ำสรงถวาย ถ้าต้องการน้ำเย็น พึงจัดน้ำเย็นถวาย ถ้าต้องการน้ำร้อน พึงจัดน้ำร้อนถวาย ถ้าอุปัชฌายะใคร่จะเข้าเรือนไฟ พึงบดจุณ แช่ดิน ถือตั่งสำหรับเรือนไฟแล้วเดินตามหลังอุปัชฌายะไปถวายตั่งสำหรับเรือนไฟ แล้วรับจีวรมาวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พึงถวายจุณ ถวายดิน ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงเข้าเรือนไฟ เมื่อเข้าเรือนไฟ พึงเอาดินทาหน้าปิดทั้งข้างหน้าทั้งข้างหลัง แล้วเข้าเรือนไฟ อย่านั่งเบียดภิกษุ

ผู้เถระ อย่าเกียดกันอาสนะภิกษุใหม่ พึงทำบริกรรมแก่อุปัชฌายะในเรือนไฟ เมื่อออกจากเรือนไฟ พึงถือตั่งสำหรับเรือนไฟ แล้วปิดทั้งข้างหน้าทั้งข้างหลัง ออกจากเรือนไฟ พึงทำบริกรรมอุปัชฌายะแม้ในน้ำ อาบเสร็จแล้ว พึงขึ้นมาก่อน ทำตัวของตนให้แห้งน้ำ นุ่งผ้าแล้วพึงเช็ดน้ำจากตัวของอุปัชฌายะ พึงถวายผ้านุ่ง ผ้าสังฆาฏิ ถือตั่งสำหรับเรือนไฟมาก่อน แล้วปูอาสนะไว้ พึงวางน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ใกล้ ๆ พึงถามอุปัชฌายะด้วยน้ำดื่ม

ถ้าประสงค์จะเรียนบาลี พึงขอให้อุปัชฌายะแสดงบาลีขึ้น ถ้าประสงค์จะสอบถามอรรถกถา พึงสอบถาม อุปัชฌายะอยู่ในวิหารแห่งใด ถ้าวิหารแห่งนั้นรก ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงปัดกวาดเสีย เมื่อปัดกวาดวิหาร พึงขนบาตร จีวรออกก่อนแล้ววางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พึงขนผ้าปูนั่ง และผ้าปูนอน ฟูกหมอน ออกวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เตียงตั่ง สัทธิวิหาริกพึงยกต่ำ ๆ ทำให้ดี อย่าให้ครูดสี กระทบกระแทกบานและกรอบประตู ทั้งไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เขียงรองเท้าเตียง กระโถน พนักอิง พึงขนออกไปตั้งไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เครื่องปูพื้นพึงสังเกตที่ปูไว้เดิม แล้วขนออกไปวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ถ้าโนวิหารมีหยากเยื่อ พึงกวาดแค่เพดานล่ องมาก่อน กรอบหน้าต่างและมุมห้องพึงเช็ดเสีย ถ้าฝาเขาทำบริกรรมด้วยน้ำมัน หรือพื้นเขาทาสีดำขึ้นรา พึงเอาผ้าชุบน้ำบิดแล้วเช็ดเสีย ถ้าพื้นเขามิได้ทำ พึงเอาน้ำประพรมแล้วเช็ดเสียด้วยคิดว่า อย่าให้ฝุ่นกลบวิหารดังนี้ พึงกวาดหยากเยื่อทิ้งเสีย ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เครื่องปูพื้นพึงผึ่งแดด ชำระ เคาะ ปัด แล้วขนกลับปูไว้ดังเดิม เขียงรองเท้า เตียงพึงผึ่งแดด ปัด เช็ด แล้วขนกลับไปไว้ที่เดิม เตียงตั่งพึงผึ่งแดดขัดสีเคาะยกต่ำ ๆ ทำให้ดี อย่าให้ครูดสี กระทบ

กระแทกบานและกรอบประตู ขนกลับทั้งไว้ตามเดิม ฟูก หมอน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน กระโถน พนักอิง พึงผึ่งแดด ชำระล้าง เคาะ ปัดเสีย แล้วขนกลับตั้งไว้ตามเดิม พึงเก็บบาตร จีวร เมื่อเก็บบาตร พึงเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบคลำใต้เตียง หรือใต้ตั่งแล้วเก็บบาตร แต่อย่าเก็บบาตรบนพื้นที่ปราศจากเครื่องรอง เมื่อเก็บจีวรพึงเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวร หรือสายระเดียง แล้วทำชายไว้ข้างนอก ขนดไว้ข้างในเก็บจีวร ถ้าลมเจือด้วยผงคลีผลัดมาแต่ทิศตะวันออก พึงปิดหน้าต่างด้านตะวันออก ถ้าลมเจือผงคลีพัดมาแต่ทิศทะวันตก พึงปิดหน้าต่างด้านตะวันตก ถ้าลมเจือผงคาลีพัดมาแต่ทิศเหนือ พึงปิดหน้าต่างด้านเหนือ ถ้าลมเจือผงคลีพัดมาแต่ทิศใต้ พึงปิดหน้าต่างด้านใต้ ถ้าฤดูหนาว พึงเปิดหน้าต่างกลางวัน กลางคืนพึงปิดเสีย ถ้าฤดูร้อน กลางวันพึงปิด กลางคืนพึงเปิด ถ้าบริเวณซุ้มน้ำ โรงฉัน โรงไฟ วีจจกุฏีรก พึงปัดกวาดเสีย ถ้าน้ำฉัน น้ำใช้ไม่มี พึงจัดทิ้งไว้ ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มี พึงตักมาไว้ในหม้อชำระ

ถ้าความกระสันบังเกิดขึ้นแก่อุปัชฌายะ สัทธิวิหาริกพึงช่วยระงับ หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วยระงับ หรือพึงแสดงธรรมกถาแก่อุปัชฌายะนั้น ถ้าความรำคาญบังเกิดแก่อุปัชฌายะ สัทธิวิหาจริกพึงช่วยบรรเทา หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทา หรือพึงแสดงธรรมกถาแก่อุปัชฌายะ ถ้าทิฏฐิบังเกิดแก่อุปัชฌายะ สัทธิวิหาริกพึงให้สละเสีย หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วย หรือพึงแสดงธรรมกถาแก่อัชฌายะนั้น

ถ้าอุปัชฌายะต้องอาบัติหนัก ควรแก่ปริวาส สัทธิวิหาริก พึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้ปริวาสแก่อุปัชฌายะ ถ้าอุปัชฌายะผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม สัทธิวิหาริกพึงทำความขวนขวายว่า

ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงชักอุปัชฌายะเข้าหาอาบัติเดิม ถ้าอุปัชฌายะผู้ควรแก่มานัต สัทธิวิหาริกพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้มานัตแก่อุปัชฌายะ. ถ้าอุปัชฌายะควรอัพภาน สัทธิวิหาริกพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงอัพภานอุปัชฌายะ ถ้าสงฆ์ใคร่กระทำกรรมแก่อุปัชฌายะ คือตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม สัทธิวิหาริกพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์ไม่พึงทำกรรมแก่อุปัชฌายะ หรือสงฆ์พึงน้อมไปเพื่อกรรมเบา หรืออุปัชฌายะนั้น ถูกสงฆ์ลงตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรมแล้ว สัทธิวิหาริก พึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ อุปัชฌายะพึงประพฤติชอบ หายเย่อหยิ่ง พระพฤติแก้ตัวได้ สงฆ์พึงระงับกรรมนั้นเสีย

ถ้าจีวรของอุปัชฌายะจะต้องซัก สัทธิวิหาริกพึงซัก หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงซักจีวรของอุปัชฌายะ ถ้าจีวรของอุปัชฌายะจะต้องทำ สัทธิวิหาริกพึงทำ หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงทำจีวรของอุปัชฌายะ ถ้าน้ำย้อมของอุปัชฌายะจะต้องต้มสัทธิวิหาริกพึงต้มเอง หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงต้มน้ำย้อมของอุปัชฌายะ ถ้าจีวรของอุปัชฌายะจะต้องย้อม สัทธิวิหาริกพึงย้อม หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงย้อมจีวรของอุปัชฌายะ เมื่อย้อมจีวร พึงย้อมพลิกกลับไปกลับมาให้ดี เมื่อหยาดน้ำย้อมยังหยดไม่ขาดสาย อย่าหลีกไปเสีย

สัทธิวิหาริกไม่บอกอุปัชฌายะก่อน อย่าให้บาตรแก่ภิกษุบางรูป อย่ารับบาตร อย่าให้จีวร อย่ารับจีวร อย่าให้บริขาร อย่ารับบริขารของภิกษุ

บางรูป อย่าปลงผมให้แก่ภิกษุบางรูป อย่าให้ภิกษุบางรูปปลงผมให้ อย่าทำบริกรรมแก่ภิกษุบางรูป อย่าให้ภิกษุบางรูปทำบริกรรมให้ อย่าทำความขวนขวายแก่ภิกษุบางรูป อย่าสั่งให้ภิกษุบางรูปทำความขวนขวาย อย่าเป็นปัจฉาสมณะของภิกษุบางรูป อย่าพาภิกษุบางรูปไปเป็นปัจฉาสมณะ อย่านำบิณฑบาตไปให้แก่ภิกษุบางรูป อย่าให้ภิกษุบางรูปนำบิณฑบาตมาให้

ไม่บอกลาอุปัชฌายะก่อน อย่าเข้าบ้าน อย่าไปป่าช้า อย่าหลีกไปสู่ทิศ ถ้าอุปัชฌายะอาพาธ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต หรือจนกว่าจะหาย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นอุปัชฌายวัตรของสัทธิวิหาริกทั้งหลาย ซึ่งสัทธิวิหาริกพึงประพฤติชอบในพระอุปัชฌายะ.

มูลเหตุสัทธิวิหาริกวัตร

[๔๔๐] สมัยนั้น พระอุปัชฌายะทั้งหลายไม่ประพฤติชอบในสัทธิวิหาริก บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย... ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน พระอุปัชฌายะทั้งหลาย จึงไม่ประพฤติชอบในสัทธิวิหาริก แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า... ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่าอุปัชฌายะทั้งหลายไม่ประพฤติชอบในสัทธิวิหาริก จริงหรือ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติสัทธิวิหาริกวัตรแก่อุปัชฌายะทั้งหลาย โดยประการที่อุปัชฌายะทั้งหลายพึงประพฤติชอบในสัทธิวิหาริก.

สัทธิวิหาริกวัตร

[๔๔๑] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌายะพึงประพฤติชอบในสัทธิวิหาริก วิธีประพฤติชอบในสัทธิวิหาริกนั้น ดังต่อไปนี้:-

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌายะพึงสงเคราะห์ อนุเคราะห์สัทธิวิหาริกด้วยอุเทศ ปริปุจฉา โอวาท อนุศาสนี ถ้าอุปัชฌายะมีบาตร สัทธิวิหาริกไม่มี อุปัชฌายะพึงให้แก่สัทธิวิหาริก หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ บาตรพึงบังเกิดแก่สัทธิวิหาริก ถ้าอุปัชฌายะมีจีวร สัทธิวิหาริกไม่มี อุปัชฌายะพึงให้แก่สัทธิวิหาริก หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ จีวรพึงบังเกิดแก่สัทธิวิหาริก ถ้าอุปัชฌายะมีบริขาร สัทธิวิหาริกไม่มี อุปัชฌายะพึงให้แก่สัทธิวิหาริก หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ บริขารพึงบังเกิดแก่สัทธิวิหาริก ถ้าสัทธิวิหาริกอาพาธ อุปัชฌายะพึงลุกแต่เช้าตรู่ แล้วให้ไม้ชำระฟัน ให้น้ำล้างหน้า ปูอาสนะ ถ้ายาคูมี พึงล้างภาชนะเสียก่อน แล้วนำยาคูเข้าไปให้ เมื่อสัทธิวิหาริกดื่มยาคูแล้ว พึงให้น้ำรับภาชนะมา ถือต่ำ ๆ ล้างให้เรียบร้อย อย่าให้กระทบแล้วเก็บไว้ เมื่อสัทธิวิหาริกลุกแล้ว พึงเก็บอาสนะ ถ้าที่นั้นรก พึงกวาดที่นั้นเสีย ถ้าสัทธิวิหาริกประสงค์จะเข้าบ้าน พึงให้ผ้านุ่ง พึงรับผ้านุ่งผลัดมา พึงให้ประคดเอว พึงซ้อนผ้าห่ม ๒ ชั้นให้ พึงล้างบาตรให้พร้อมทั้งน้ำ พึงปูอาสนะไว้ด้วยคิดว่าเพียงเวลาเท่านี้ สัทธิวิหาริกจักกลับมา พึงวางน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ใกล้ ๆ พึงลุกรับบาตรจีวร พึงให้ผ้านุ่งผลัด พึงรับผ้านุ่งมา ถ้าจีวรชุ่มเหงื่อ พึงผึ่งที่แดดสักครู่หนึ่ง แต่อย่าผึ่งทิ้งไว้ที่แดด พึงพับจีวร เมื่อพับจีวร พึงพับให้เหลื่อมมุมกัน ๔ นิ้ว ด้วยตั้งใจมิให้มีรอยพับตรงกลาง พึงสอดประคดเอวไว้ในขนดจีวร.

ถ้าบิณฑบาตมี และสัทธิวิหาริกก็ประสงค์จะฉัน พึงให้น้ำแล้วนำบิณฑบาตเข้าไป พึงถามสัทธิวิหาริกถึงน้ำฉัน เมื่อสัทธิวิหาริกฉันแล้ว พึงให้น้ำ รับบาตรมา ถือต่ำ ๆ ล้างให้ดี อย่าให้ครูดสี เช็ดให้หมดน้ำ ผึ่งไว้ที่แดดสักครู่หนึ่ง แต่อย่าผึ่งทิ้งไว้ที่แดด พึงเก็บบาตร จีวร เมื่อเก็บบาตร พึงเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบคลำใต้เตียง หรือใต้ตั่งแล้วเก็บบาตร แต่อย่าเก็บบาตรไว้บนพื้นที่ปราศจากเครื่องรอง เมื่อเก็บจีวร พึงเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวร หรือสายระเดียง แล้วทำชายไว้ข้างนอก ขนดไว้ข้างใน แล้วเก็บ เมื่อสัทธิวิหาริกลุกแล้ว พึงเก็บอาสนะ น้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ถ้าที่นั้นรก พึงกวาดที่นั้นเสีย.

ถ้าสัทธิวิหาริกใคร่จะสรงน้ำ พึงจัดน้ำสรงให้ ถ้าต้องการน้ำเย็น พึงจัดน้ำเย็นให้ ถ้าต้องการน้ำร้อน พึงจัดน้ำร้อนให้ ถ้าสัทธิวิหาริกจะใคร่เข้าเรือนไฟ พึงบดจุณ แช่ดิน ถือตั่งสำหรับเรือนไฟไปให้ แล้วรับจีวรมาวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พึงให้จุณ ให้ดิน ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงเข้าเรือนไฟ เมื่อเข้าเรือนไฟ พึงเอาดินทาหน้า ปิดทั้งข้างหน้าทั้งข้างหลัง แล้วเข้าเรือนไฟ อย่านั่งเบียดภิกษุผู้เถระ อย่าเกียดกันอาสนะภิกษุใหม่ พึงทำบริกรรมแก่สัทธิวิหาริกในเรือนไฟ เมื่อเข้าเรือนไฟ เมื่อออกจากเรือนไฟ พึงถือตั่งสำหรับเรือนไฟ แล้วปิดทั้งข้างหน้าและข้างหลังออกจากเรือนไฟ พึงทำบริกรรมแก่สัทธิวิหาริกแม้ในน้ำ อาบเสร็จแล้ว พึงขึ้นมาก่อนทำตัวของตนให้แห้งน้ำ นุ่งผ้า แล้วพึงเช็ดน้ำจากตัวสัทธิวิหาริกพึงให้ผ้านุ่ง ผ้าสังฆาฏิ ถือตั่งสำหรับเรือนไฟมาก่อน แล้วปูอาสนะไว้ จัดตั้งน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ใกล้ ๆ พึงถามสัทธิวิหาริกด้วยน้ำฉัน.

สัทธิวิหาริกอยู่ในวิหารแห่งใด ถ้าวิหารแห่งนั้นรก ถ้าอุปัชฌายะอุตสาหะอยู่ พึงปัดกวาดให้สะอาด เมื่อปัดกวาดวิหาร พึงขนบาตร จีวรออกก่อน แล้ววางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . . . ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มี พึงตักมาไว้ในหม้อชำระ.

ถ้าความกระสันบังเกิดแก่สัทธิวิหาริก อุปัชฌายะพึงระงับ หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วยระงับ หรือพึงแสดงธรรมกถาแก่สัทธิวิหาริกนั้น ถ้าความรำคาญบังเกิดแก่สัทธิวิหาริก อุปัชฌายะพึงบรรเทา หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทา หรือพึงแสดงธรรมกถาแก่สัทธิวิหาริกนั้น ถ้าทิฏฐิบังเกิดแก่สัทธิวิหาริก อุปัชฌายะพึงให้สละเสีย หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วย หรือพึงแสดงธรรมกถาแก่สัทธิวิหาริกนั้น.

ถ้าสัทธิวิหาริกต้องอาบัติหนัก ควรแก่ปริวาส อุปัชฌายะพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้ปริวาสแก่สัทธิวิหาริก ถ้าสัทธิวิหาริกควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม อุปัชฌายะพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงชักสัทธิวิหาริกเข้าหาอาบัติเดิม ถ้าสัทธิวิหาริกควรแก่มานัต อุปัชฌายะพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้มานัตแก่สัทธิวิหาริก ถ้าสัทธิวิหาริกควรอัพภาน อุปัชฌายะพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงอัพภานสัทธิวิหาริก ถ้าสงฆ์ใคร่จะทำกรรมแก่สัทธิวิหาริก คือ ตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม อุปัชฌายะพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์ไม่พึงทำกรรมแก่สัทธิวิหาริก หรือสงฆ์พึงน้อมไปเพื่อกรรมเบา หรือสัทธิวิหาริกนั้นถูกสงฆ์ลงตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรมแล้ว อุปัชฌายะพึง

ทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สัทธิวิหาริกพึงประพฤติชอบ หายเย่อหยิ่ง ประพฤติแก้ตัวได้ สงฆ์พึงระงับ กรรมนั้นเสีย.

ถ้าจีวรของสัทธิวิหาริกจะต้องซัก อุปัชฌายะพึงสั่งว่า ท่านพึงซักอย่างนี้ หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงซักจีวรของสัทธิวิหาริก ถ้าจีวรของสัทธิวิหาริกจะต้องทำ อุปัชฌายะพึงสั่งว่า ท่านพึงทำอย่างนี้ หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงทำจีวรของสัทธิวิหาริก ถ้าน้ำย้อมของสัทธิวิหาริกจะต้องต้ม อุปัชฌายะพึงสั่งว่า ท่านพึงต้มอย่างนี้ หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงต้มน้ำย้อมของสัทธิวิหาริก ถ้าจีวรของสัทธิวิหาริกจะต้องย้อม อุปัชฌายะพึงสั่งว่า ท่านพึงย้อมอย่างนี้ หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงย้อมจีวรของสัทธิวิหาริก เมื่อย้อมจีวร พึงย้อมพลิกกลับไปกลับมาให้ดี เมื่อหยาดน้ำย้อมยังหยดไม่ขาดสาย ไม่พึงหลีกไปเสีย. ถ้าสัทธิวิหาริกอาพาธ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต หรือจนกว่าจะหาย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นสัทธิวิหาริกวัตรของอุปัชฌายะทั้งหลาย ซึ่งอุปัชฌายะทั้งหลายพึงประพฤติชอบในสัทธิวิหาริก.

ทุติยภาณวาร จบ

มูลเหตุอาจริยวัตร

[๔๔๒] สมัยนั้น อันเตวาสิกทั้งหลายไม่ประพฤติชอบในพระอาจารย์ บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย... ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน อันเตวาสิกทั้งหลาย จึงไม่ประพฤติชอบในพระอาจารย์ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่าอันเตวาสิกทั้งหลายไม่ประพฤติชอบในอาจารย์ จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติอาจริยวัตรแก่ภิกษุอันเตวาสิกทั้งหลาย โดยประการที่ภิกษุอันเตวาสิกทั้งหลายพึงประพฤติชอบในอาจารย์.

อาจริยวัตร

[๔๔๓] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อันเตวาสิกพึงประพฤติชอบในอาจารย์ วิธีพระพฤติชอบในอาจารย์นั้น ดังต่อไปนี้ :-

อันเตวาสิกพึงลุกแต่เช้าตรู่ ถอดรองเท้า ห่มผ้าเฉวียงบ่าแล้ว ถวายไม้ชำระฟัน ถวายน้ำล้างหน้า ปูอาสนะไว้ ถ้ายาคูมี พึงล้างภาชนะเสียก่อน แล้วน้อมยาคูเข้าไป เมื่ออาจารย์ดื่มยาคูแล้ว พึงถวายน้ำ รับภาชนะมา ถือต่ำ ๆ ล้างให้เรียบร้อย อย่าให้กระทบแล้วเก็บไว้ เมื่ออาจารย์ลุกแล้ว พึงเก็บอาสนะ ถ้าที่นั้นรก พึงกวาดที่นั้นเสีย.

ถ้าอาจารย์ประสงค์จะเข้าบ้าน พึงถวายผ้านุ่ง พึงรับผ้านุ่งผลัดมา พึงถวายประคดเอว พึงซ้อนผ้าห่มสองชั้นถวาย พึงล้างบาตรแล้วถวายพร้อมทั้งน้ำ ถ้าอาจารย์ปรารถนาจะให้เป็นปัจฉาสมณะ พึงปกปิดกายให้มีมณฑลสาม นุ่งให้เป็นปริมณฑลคาดประคดเอว ซ้อนผ้าห่มสองชั้น ห่มคลุม กลัดลูกดุม ล้างบาตรแล้วถือไป เป็นปัจฉาสมณะของอาจารย์ ไม่พึงเดินให้ห่างนัก ให้ชิดนัก พึงรับวัตถุที่เนื่องในบาตร เมื่ออาจารย์กำลังพูด ไม่พึงพูดสอดขึ้นในระหว่าง ๆ อาจารย์กล่าวถ้อยคำใกล้ต่ออาบัติ พึงห้ามเสีย เมื่อกลับ พึงกลับ

มาก่อน แล้วปูอาสนะไว้ พึงวางน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ใกล้ ๆ พึงลุกรับบาตร จีวร พึงถวายผ้านุ่งผลัด พึงรับผ้านุ่งมา ถ้าจีวรชุ่มเหงื่อ พึงผึ่งแดดสักครู่หนึ่ง แต่อย่าผึ่งทิ้งไว้ที่แดด พึงพับจีวร เมื่อจะพับจีวร พึงพับให้เหลื่อมมุมกันสี่นิ้ว ด้วยตั้งใจมิให้มีรอยพับตรงกลาง พึงสอดประคดเอวไว้ในขนดจีวร.

ถ้าบิณฑบาตมี และอาจารย์ประสงค์จะฉัน พึงถวายน้ำ แล้วน้อมบิณฑบาตเข้าไป พึงถามอาจารย์ถึงน้ำฉัน เมื่ออาจารย์ฉันแล้ว พึงถวายน้ำรับบาตรมา ถือต่ำ ๆ ล้างให้เรียบร้อย อย่าให้กระทบ ล้างเช็ดให้หมดน้ำ แล้วพึงผึ่งไว้ที่แดดสักครู่หนึ่ง แต่อย่าผึ่งทิ้งไว้ที่แดด พึงเก็บบาตร จีวร เมื่อเก็บบาตร พึงเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบคลำใต้เตียง หรือใต้ตั่งแล้วเก็บบาตร แต่อย่าเก็บบาตรไว้บนพื้นที่ปราศจากเครื่องรอง เมื่อเก็บจีวร พึงเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวรหรือสายระเดียง แล้วทำชายไว้ข้างนอก ขนดไว้ข้างใน แล้วเก็บเถิด เมื่ออาจารย์ลุกแล้ว พึงเก็บอาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ถ้าที่นั้นรก พึงกวาดที่นั้นเสีย.

ถ้าอาจารย์ใคร่จะสรงน้ำ พึงจัดน้ำสรงถวาย ถ้าต้องการน้ำเย็น พึงจัดน้ำเย็นถวาย ถ้าต้องการน้ำร้อน พึงจัดน้ำร้อนถวาย ถ้าอาจารย์ใคร่จะเข้าเรือนไฟ พึงบดจุณ แช่ดิน ถือตั่งสำหรับเรือนไฟแล้วเดินตามหลังอาจารย์ไป ถวายตั่งสำหรับเรือนไฟแล้วรับจีวรมาวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พึงถวายจุณ ถวายดิน ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงเข้าเรือนไฟ เมื่อเข้าเรือนไฟ พึงเอาดินทาหน้า ปกปิดทั่งข้างหน้าทั้งข้างหลัง แล้วเข้าเรือนไฟ อย่านั่งเบียดภิกษุผู้เถระ อย่าเกียดกันอาสนะภิกษุใหม่ พึงทำบริกรรมแก่อาจารย์ในเรือนไฟ เมื่อออกจากเรือนไฟ พึงถือตั่งสำหรับเรือนไฟ แล้วปกปิดทั้งข้างหน้าทั้ง

ข้างหลัง ออกจากเรือนไฟ พึงทำบริกรรมแก่อาจารย์แม้ในน้ำ อาบเสร็จแล้ว พึงขึ้นมาก่อน ทำตัวของตนให้แห้งน้ำ นุ่งผ้าแล้วพึงเช็ดน้ำจากตัวของอาจารย์ พึงถวายผ้านุ่ง ผ้าสังฆาฏิ ถือตั่งสำหรับเรือนไฟมาก่อนแล้วปูอาสนะไว้ พึงวางน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ใกล้ ๆ พึงถามอาจารย์ด้วยน้ำดื่ม.

ถ้าประสงค์จะเรียนบาลี พึงขอให้อาจารย์แสดงบาลีขึ้น ถ้าประสงค์จะสอบถามอรรถกถา พึงสอบถาม อาจารย์อยู่ในวิหารแห่งใด ถ้าวิหารแห่งนั้นรก ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงปัดกวาดวิหาร พึงขนบาตร จีวร ออกก่อนแล้ววางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พึงขนผ้าปูนั่งและผ้าปูนอน ขนฟูก หมอนออกวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เตียง ตั่ง อันเตวาสิกพึงยกต่ำ ๆ ทำให้เรียบร้อย อย่าให้ครูดสีกระทบกระแทกบานและกรอบประตู ตั้งไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เขียงรองเท้าเตียง กระโถน พนักอิง พึงขนออกไปวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เครื่องปูพื้น พึงสังเกตที่ปูไว้เดิม แล้วขนออกวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ถ้าในวิหารมีหยากเยื่อ พึงกวาดแต่เพดานลงมาก่อน กรอบหน้าต่างและมุมห้อง พึงเช็ดเสีย ถ้าฝาเขาทำบริกรรมด้วยน้ำมัน หรือพื้นทาสีดำขึ้นรา พึงเอาผ้าชุบน้ำบิดเช็ดเสีย ถ้าพื้นเขามิได้ทำ พึงเอาน้ำประพรมแล้ว เช็ดเสีย ระวังอย่าให้ฝุ่นฟุ้ง พึงกวาดหยากเยื่อทิ้งเสีย ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เครื่องปูพื้น พึงผึ่งแดดชำระเคาะปัด แล้วขนกลับปูไว้ตามเดิม เขียงรองเท้าเตียง พึงผึ่งแดดขัดเช็ด แล้วขนกลับไปตั้งไว้ ณ ที่เดิม เตียง ตั่ง พึงผึ่งแดด ขัดสี เคาะ ยกต่ำ ๆ ทำให้ดี อย่าให้ครูดสีกระทบกระแตกบานและกรอบประตู ขนกลับจัดตั้งไว้ตามเดิม ฟูก หมอน ผ้าปูนอน กระโถน พนักอิง พึงผึ่งแดด ชำระล้าง ตบ ปัดเสีย แล้วขนกลับตั้งไว้ตามเดิม พึงเก็บบาตร จีวร เมื่อจะเก็บบาตร พึงเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบคลำใต้เตียง หรือ

ใต้ตั่งแล้วเก็บบาตร แต่อย่าเก็บบาตรบนพื้นที่ปราศจากเครื่องรอง เมื่อเก็บจีวร พึงเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวร หรือสายระเดียง แล้วทำชายไว้ข้างนอกขนดไว้ข้างใน เก็บจีวรเถิด ถ้าลมเจือด้วยผงคลีพัดมาแต่ทิศตะวันออก พึงปิดหน้าต่างด้านตะวันออก ถ้าพัดมาแต่ทิศตะวันตก พึงปิดหน้าต่างด้านตะวันตก ถ้าพัดมาแต่ทิศเหนือ พึงปิดหน้าต่างด้านเหนือ ถ้าพัดมาแต่ทิศใต้ พึงปิดหน้าต่างด้านใต้ ถ้าฤดูหนาว พึงเปิดหน้าต่างกลางวัน กลางคืนพึงปิดเสีย ถ้าฤดูร้อนกลางวันพึงปิด กลางคืนพึงเปิด ถ้าบริเวณ ซุ้มน้ำ โรงฉัน โรงไฟ วัจจกุฎีรกพึงปิดกวาดเสีย ถ้าน้ำใช้ไม่มี พึงจัดตั้งไว้ ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มีพึงตักมาไว้ในหม้อชำระ

ถ้าความกระสันบังเกิดแก่อาจารย์ อันเตวาสิก พึงช่วยระงับ หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วยระงับ หรือพึงทำธรรมกถาแก่อาจารย์นั้น ถ้าความรำคาญบังเกิดแก่อาจารย์ อันเตวาสิกพึงช่วยบรรเทา หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทา หรือพึงทำธรรมกถาแก่อาจารย์นั้น ถ้าทิฏฐิบังเกิดแก่อาจารย์ อันเตวาสิกพึงให้สละเสียหรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วย หรือพึงทำธรรมกถาแก่อาจารย์นั้น

ถ้าอาจารย์ต้องอาบัติหนัก ควรแก่ปริวาส อันเตวาสิก พึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้ปริวาสแก่อาจารย์ ถ้าอาจารย์ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม อันเตวาสิกพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงชักอาจารย์เข้าในอาบัติเดิม ถ้าอาจารย์ควรแก่มานัต อันเตวาสิกพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้มานัตแก่อาจารย์ ถ้าอาจารย์ควรอัพภาน อันเตวาสิกพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงอัพภานอาจารย์ ถ้าสงฆ์ใคร่จะทำกรรมแก่อาจารย์ คือ ตัชชนีย-

กรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม อันเตวาสิกพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์ไม่พึงทำกรรมแก่อาจารย์หรือสงฆ์พึงน้อมไป เพื่อกรรมเบา หรืออาจารย์นั้นถูกสงฆ์ลงตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนีย-กรรม หรืออุกเขปนียกรรมแล้ว อันเตวาสิกพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ อาจารย์พึงประพฤติชอบ หายเย่อหยิ่ง ประพฤติแก้ตัวได้ สงฆ์พึงระงับกรรมนั้นเสีย

ถ้าจีวรของอาจารย์จะต้องซัก อันเตวาสิกพึงซัก หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงซักจีวรของอาจารย์ ถ้าจีวรของอาจารย์จะต้องทำ อันเตวาสิกพึงทำ หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงทำจีวรของอาจารย์ ถ้าน้ำย้อมของอาจารย์จะต้องต้ม อันเตวาสิก พึงต้มเอง หรือพึงทำควานขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงต้มน้ำย้อมของอาจารย์ ถ้าจีวรของอาจารย์จะต้องย้อม อันเตวาสิกพึงย้อม หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงย้อมจีวรของอาจารย์ เมื่อย้อมจีวรพึงย้อมพลิกกลับไปกลับมาให้ดี เมื่อหยาดน้ำย้อมยังหยดไม่ขาดสาย อย่าพึงหลีกไปเสีย

อันเตวาสิกไม่บอกอาจารย์ก่อน อย่าให้บาตรแก่ภิกษุบางรูป อย่ารับบาตร อย่าให้จีวร อย่ารับจีวร อย่าให้บริขาร อย่ารับบริขารของภิกษุบางรูป อย่าปลงผมให้แก่ภิกษุบางรูป อย่าให้ภิกษุบางรูปปลงผมให้ อย่าทำบริกรรมแก่ภิกษุบางรูป อย่าให้ภิกษุบางรูปทำบริกรรมให้ อย่าทำความขวนขวายแก่ภิกษุบางรูป อย่าให้ภิกษุบางรูปทำความขวนขวาย อย่าเป็นปัจฉาสมณะของภิกษุบางรูป อย่าพาภิกษุบางรูปไปเป็นปัจฉาสมณะ อย่านำบิณฑบาตไปให้แก่ภิกษุบางรูป อย่าให้ภิกษุบางรูปนำบิณฑบาตมาให้

อันเตวาสิกไม่บอกลาอาจารย์ก่อน อย่าเข้าบ้าน อย่าไปป่าช้า อย่าหลีกไปสู่ทิศ ถ้าอาจารย์อาพาธ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิตหรือจนกว่าจะหาย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นอาจาริยวัตรของอันเตวาสิกทั้งหลาย ซึ่งอันเตวาสิกทั้งหลายพึงพระพฤติชอบในอาจารย์.

มูลเหตุอันเตวาสิกวัตร

[๔๔๔] ก็สมัยนั้น อาจารย์ทั้งหลายไม่ประพฤติชอบในอันเตวาสิก บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย...ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน อาจารย์ทั้งหลายจึงได้ไม่ประพฤติชอบในอันเตวาสิก แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่า อาจารย์ทั้งหลายไม่พระพฤติชอบในอันเตวาสิกจริงหรือ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า...ครั้น แล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติอันเตวาสิกวัตรแก่อาจารย์ทั้งหลาย โดยประการที่อาจารย์ทั้งหลายพึงประพฤติชอบในอันเตวาสิก.

อันเตวาสิกวัตร

[๔๔๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาจารย์พึงประพฤติชอบในอันเตวาสิก วิธีประพฤติชอบในอันเตวาสิกนั้น ดังต่อไปนี้ :-

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาจารย์พึงสงเคราะห์ อนุเคราะห์ อันเตวาสิกด้วยอุเทศ ปริปุจฉา โอวาท อนุศาสนี ถ้าอาจารย์มีบาตร อันเตวาสิกไม่มี อาจารย์พึงให้แก่อันเตวาสิก หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ บาตรพึงบังเกิดแก่อันเตวาสิก ถ้าอาจารย์มีจีวร อันเตวาสิกไม่มี อาจารย์พึงให้แก่อันเตวาสิก หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ จีวรพึงบังเกิดแก่อันเตวาสิก ถ้าอาจารย์มีบริขาร อันเตวาสิกไม่มี อาจารย์พึงให้แก่อันเตวาสิกหรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ บริขารพึงบังเกิดแก่อันเตวาสิก ถ้าอันเตวาสิกอาพาธ อาจารย์พึงลุกแต่เช้าตรู่ แล้วให้ไม้ชำระฟัน ให้น้ำล้างหน้าปูอาสนะ ถ้ายาคูมี พึงล้างภาชนะเสียก่อน แล้วนำยาคูเข้าไปให้ เมื่ออันเตวาสิกาดื่มยาคูแล้ว พึงให้น้ำ รับภาชนะมา ถือต่ำ ๆ ล้างให้เรียบร้อย อย่าให้กระทบแล้วเก็บไว้ เมื่ออันเตวาสิกลุกแล้ว พึงเก็บอาสนะ ถ้าที่นั้นรก พึงกวาดที่นั้นเสีย ถ้าอันเตวาสิกประสงค์จะเข้าบ้าน พึงให้ผ้านุ่ง พึงรับผ้านุ่งผลัดมา พึงให้ประคดเอว พึงซ้อนผ้าห่มสองชั้นให้ พึงล้างบาตรให้พร้อมทั้งน้ำ พึงปูอาสนะไว้ด้วยเข้าใจว่า เพียงเวลาเท่านี้ อันเตวาสิกจักกลับมา พึงวางน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้ากระเบื้องเช็ดเท้าไว้ใกล้ ๆ พึงลุกรับบาตร จีวร พึงให้ผ้านุ่งผลัด พึงรับผ้านุ่งมา ถ้าจีวรชุ่มเหงื่อ พึงผึ่งแดดสักครู่หนึ่ง แต่อย่าผึ่งทิ้งไว้ที่แดด พึงพับจีวร เมื่อพับจีวร พึงพับให้เหลื่อมมุมกัน ๔ นิ้ว ด้วยตั้งใจมิให้มีรอยพับตรงกลาง พึงสอดประคดเอวไว้ในขนดจีวร

ถ้าบิณฑบาตมี และอันเตวาสิกก็ประสงค์จะฉัน พึงให้น้ำ แล้วนำบิณฑบาตเข้าไป พึงถามอันเตวาสิกถึงน้ำฉัน เมื่ออันเตวาสิกฉันแล้ว พึงให้น้ำ รับบาตรมาถือต่ำ ๆ ล้างให้ดี อย่าให้ครูดสีเช็ดให้หมดน้ำ ผึ่งไว้ที่แดด

สักครู่หนึ่ง แต่อย่าผึ่งทิ้งไว้ที่แดด พึงเก็บบาตร จีวร เมื่อเก็บบาตร . . .เมื่อเก็บจีวร . . . ทำชายจีวรไว้ข้างใน แล้วเก็บ เมื่ออันเตวาสิกลุกแล้ว พึงเก็บอาสนะ น้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ถ้าที่นั้นรก พึงกวาดที่นั้นเสีย

ถ้าอันเตวาสิกใคร่จะสรงน้ำ พึงจัดน้ำสรงให้ ถ้าต้องการน้ำเย็น พึงจัดน้ำเย็นให้ ถ้าต้องการน้ำร้อน พึงจัดน้ำร้อนให้ ถ้าอันเตวาสิกใคร่จะเข้าเรือนไฟพึงบดจุณ แช่ดิน ถือตั่งสำหรับเรือนไฟไปให้ แล้วรับจีวรไปวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พึงให้จุณ ให้ดิน ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงเข้าไปสู่เรือนไฟ เมื่อเข้าไปสู่เรือนไฟ พึงเอาดินทาหน้า ปกปิดทั้งข้างหน้าทั้งข้างหลัง แล้วเข้าไปสู่เรือนไฟอย่านั่งเบียดภิกษุผู้เถระ อย่าเกียดกันอาสนะภิกษุใหม่ พึงทำบริกรรมแก่อันเตวาสิกในเรือนไฟ เมื่อออกจากเรือนไฟ พึงถือตั่งสำหรับเรือนไฟแล้ว ปกปิดทั้งข้างหน้าทั้งข้างหลัง ออกจากเรือนไฟ พึงทำบริกรรมแก่อันเตวาสิกแม้ในน้ำ อาบเสร็จแล้วพึงขึ้นมาก่อนทำด้วยของตนให้หมดน้ำ นุ่งผ้าแล้วพึงเช็ดน้ำจากตัวของอันเตวาสิก พึงให้ผ้านุ่ง ผ้าสังฆาฏิ ถือตั่งสำหรับเรือนไฟมาก่อนแล้วปูอาสนะไว้ จัดตั้งน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ใกล้ ๆ พึงถามอันเตวาสิกด้วยน้ำฉัน อันเตวาสิกอยู่ในวิหารแห่งใด ถ้าวิหารแห่งนั้นรก ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงปัดกวาดให้สะอาด เมื่อปัดกวาดวิหาร พึงขนบาตร จีวรออกก่อนแล้ววางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ... ถ้าน้ำในหม้อชำระ ไม่มี พึงตักมาไว้ในหม้อชำระ

ถ้าความกระสันบังเกิดขึ้นแก่อันเตวาสิก อาจารย์พึงช่วยระงับ หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วยระงับ หรือพึงแสดงธรรมกถาแก่อันเตวาสิกนั้น ถ้าความรำคาญบังเกิดแก่อันเตวาสิก อาจารย์พึงบรรเทา หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทาหรือพึงแสดงธรรมกถาแก่อันเตวาสิกนั้น.

ถ้าอันเตวาสิกต้องอาบัติหนัก ควรแก่ปริวาส อาจารย์พึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้ปริวาสแก่อันเตวาสิก ถ้าอันเตวาสิกควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม อาจารย์พึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอะไรหนอ สงฆ์พึงชักอันเตวาสิกเข้าหาอาบัติเดิม ถ้าอันเตวาสิกควรมานัต อาจารย์พึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้มานัตแก่อันเตวาสิก ถ้าอันเตวาสิกควรอัพภาน อาจารย์พึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงอัพภานอันเตวาสิก ถ้าสงฆ์ใคร่จะทำกรรมแก่อันเตวาสิก คือ ตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม อาจารย์พึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์ไม่พึงทำกรรมแก่อันเตวาสิก หรือสงฆ์พึงน้อมไปเพื่อกรรมเบา หรือว่าอันเตวาสิกนั้นถูกสงฆ์ลงตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารนียกรรม หรืออุกเขปนียกรรมแล้ว อาจารย์พึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ อันเตวาสิกพึงประพฤติชอบ หายเย่อหยิ่ง ประพฤติแก้ตัวได้ สงฆ์พึงระงับกรรมนั้นเสีย.

ถ้าจีวรของอันเตวาสิกจะต้องซัก อาจารย์พึงสั่งว่า ท่านพึงซักอย่างนี้ หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงซักจีวรของอันเตวาสิก ถ้าน้ำย้อมของอันเตวาสิกจะต้องต้ม อาจารย์พึงสั่งว่า ท่านพึงต้มอย่างนี้ หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงต้มน้ำย้อมของอันเตวาสิก ถ้าจีวรของอันเตวาสิกจะต้องย้อม อาจารย์พึงสั่งว่า ท่านพึงย้อมอย่างนี้ หรือพึงทำความขวนขวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงย้อมจีวรของอันเตวาสิก เมื่อย้อมจีวร พึงย้อมพลิกกลับไปกลับมาให้ดี และเมื่อหยาดน้ำย้อมยังหยดไม่ขาดสาย ไม่พึงหลีกไปเสีย.

ถ้าอันเตวาสิกอาพาธ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต หรือจนกว่าจะหาย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นอันเตวาสิกวัตรของอาจารย์ทั้งหลาย ซึ่งอาจารย์ทั้งหลายพึงประพฤติชอบในอันเตวาสิก

วัตตขันธกะ ที่ ๘ จบ

ในขันธกะนี้มี ๑๙ เรื่อง ๑๔ วัตร

หัวข้อประจำขันธกะ

[๔๔๖] เรื่องพระอาคันตุกะ สวมรองเท้า กั้นร่ม คลุมศีรษะ พาดจีวรบนศีรษะ เข้าไปสู่อาราม ล้างเท้าด้วยน้ำฉัน ไม่ไหว้ภิกษุเจ้าถิ่นผู้แก่กว่า ไม่ถามถึงเสนาสนะ งูตกลงมา ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักพากันโพนทะนา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติว่า ภิกษุอาคันตุกะจะเข้าอาราม พึงถอดรองเท้า ลดร่ม ห่มลดไหล่ เข้าอารามไม่ต้องรีบร้อน พึงสังเกตว่า เจ้าถิ่นประชุมกันที่ไหน พึงวางบาตรจีวรไว้ที่แห่งหนึ่ง ถืออาสนะที่สมควร ถามถึงน้ำฉันน้ำใช้ พึงล้างเท้า พึงเช็ดรองเท้า ด้วยผ้าแห้งก่อน ด้วยผ้าเปียกทีหลัง พึงไหว้ภิกษุเจ้าถิ่นผู้แก่กว่า พึงให้ภิกษุเจ้าถิ่นผู้อ่อนกว่าไหว้ พึงถามเสนาสนะ ทั้งที่มีภิกษุอยู่ หรือไม่มีภิกษุอยู่ พึงถามถึงโคจรคาม และอโคจรคาม สกุลที่ได้รับสมมติว่าเป็นเสกขะ ที่ถ่ายอุจจาระ ที่ถ่ายปัสสาวะ น้ำฉัน น้ำใช้ ไม้เท้า กติกาสงฆ์ที่ตั้งไว้ว่าควรเข้าเวลาเท่าไร พึงรอสักครู่หนึ่ง วิหารมีหยากเยื่อต้องชำระ ก่อนชำระ ต้องขนเครื่องลาดพื้น เขียงรองเท้าเตียง ฟูก หมอน เตียง ตั่ง กระโถน พนักอิง พึงกวาดหยากเยื่อแต่เพดานลงมาก่อน พึงเช็ดกรอบหน้าต่าง ประตู และมุมห้อง ฝาทาน้ำมันขึ้นรา พื้นทาสีดำ พึงเอาผ้าชุบน้ำเช็ด พื้นไม่ได้ทำ พึงเอาน้ำพรมแล้วกวาดเสีย พึงกวาดหยากเยื่อทิ้ง

เครื่องลาดพื้น เขียงรองเท้าเตียง เตียง ตั่ง ฟูก หมอน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน กระโถน พนักอิง ผึ่งแดดแล้วเก็บไว้ที่เดิม พึงเก็บบาตร จีวร อย่าวางบนพื้นที่ปราศจากเครื่องรอง พึงเก็บจีวรให้ชายอยู่ด้านนอก ขนดอยู่ด้านใน มีลมพัดมาทางทิศตะวันออก ทะวันตก ทิศเหนือ หรือทิศใต้ พึงปิดหน้าต่างทางทิศนั้น ๆ ฤดูหนาว กลางวันพึงเปิดหน้าต่าง กลางคืนพึงปิด ฤดูร้อน กลางวันพึงปิดหน้าต่าง กลางคืนพึงเปิด พึงกวาดบริเวณ ซุ่มน้ำ โรงฉัน โรงไฟ และวัจจกุฏี พึงตักน้ำฉัน น้ำใช้ และน้ำในหม้อชำระ อาคันตุกวัตรดังกล่าวมานี้ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงพระคุณหาที่เปรียบมิได้ ทรงบัญญัติแล้ว.

เรื่องภิกษุเจ้าถิ่น ไม่ปูอาสนะ ไม่ตั้งน้ำล้างเท้า ไม่ลุกรับ ไม่ถามด้วยน้ำฉัน น้ำใช้ ไม่ไหว้ ไม่จัดเสนาสนะให้ บรรดาภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักพากันโพนทะนา ภิกษุเจ้าถิ่นเห็นอาคันตุกะผู้แก่กว่า พึงปูอาสนะ ตั้งน้ำ ลุกรับ ถามด้วยน้ำฉัน น้ำใช้ เช็ดรองเท้าผึ่งไว้ ณ ที่ควรแห่งหนึ่ง พึงไหว้พระอาคันตุกะผู้แก่กว่า พึงจัดเสนาสนะถวาย พึงบอกเสนาสนะที่มีภิกษุอยู่หรือไม่มีภิกษุอยู่ พึงบอกโคจรคาม และอโคจรคาม สกุลที่เป็นเสกขสมมติ ฐาน น้ำฉัน น้ำใช้ ไม้เท้า และพึงบอกกติกาสงฆ์ที่ตั้งไว้ว่า เวลานี้ควรเข้าควรออก พระอาคันตุกะอ่อนพรรษากว่าพึงนั่งบอก พึงแนะนำพระอาคันตุกะผู้อ่อนพรรษาให้อภิวาท พึงบอกเสนาสนะ นอกนั้นเหมือนนัยหนหลัง อาวาสิกวัตรดังกล่าวมานี้ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงนำหมู่ ทรงแสดงแล้ว.

เรื่องภิกษุผู้เตรียมจะไป ไม่เก็บเครื่องไม้ เครื่องดิน เปิดประตูหน้าต่างทิ้งไว้ ไม่มอบหมายเสนาสนะ เครื่องไม้ เครื่องดินเสียหาย เสนาสนะไม่มีใครรักษา บรรดาภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักพากันโพนทะนา.

ภิกษุผู้เตรียมจะไป พึงเก็บเครื่องไม้ เครื่องดิน ปิดประตู หน้าต่าง มอบหมายเสนาสนะแล้วจึงหลีกไป พึงมอบหมาย ภิกษุสามเณร คนวัด หรืออุบาสกก็ได้ พึงยกเตียงขึ้นวางไว้บนศิลากองเครื่องเสนาสนะไว้ข้างบน เก็บเครื่องไม้ เครื่องดิน ปิดประตู หน้าต่าง ถ้าวิหารฝนรั่ว ภิกษุผู้เตรียมจะไปอุตสาหะอยู่ พึงมุงหรือพึงทำความขวนขวาย ในวิหารที่ฝนไม่รั่วก็เหมือนกัน ถ้าวิหารฝนรั่วทุกแห่ง พึงขนเครื่องเสนาสนะเข้าบ้าน ในที่แจ้งก็เหมือนกัน ด้วยคิดว่า อย่างไรเสีย ส่วนของเตียง ตั่งก็คงเหลืออยู่บ้าง นี้เป็นวัตรอันภิกษุผู้เตรียมจะไปพึงประพฤติ.

เรื่องภิกษุทั้งหลายไม่อนุโมทนา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้พระเถระอนุโมทนา ภิกษุทั้งหลายเหลือพระเถระไว้รูปเดียว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้พระเถรานุเถระรออยู่ ๔-๕ รูป พระเถระรูปหนึ่งปวดอุจจาระกลั้นจนสลบลง นี้เป็นวัตรในการอนุโมทนา.

เรื่องพระฉัพพัคคีย์นุ่งห่มไม่เรียบร้อย ไม่มีมรรยาท เดินแซง นั่งเบียดเสียดพระเถระ เกลียดกันอาสนะภิกษุใหม่ นั่งทับสังฆาฏิ ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักพากันโพนทะนา ภิกษุพึงนุ่งห่มปกปิดมณฑลสาม คาดประคดเอว ห่มผ้า ๒ ชั้น กลัดลูกดุม ไม่เดินแซง พึงปกปิดกายด้วยดี สำรวมด้วยดี มีตาทอดลง ไม่เวิกผ้า ไม่หัวเราะลั่น พึงมีเสียงน้อย ไม่โยกกาย ไม่ไกวแขน ไม่โคลงศีรษะ ไม่ค้ำกาย ไม่คลุมศีรษะ ไม่เดินกระโหย่ง ปกปิดกายด้วยดี สำรวมด้วยดี มีตาทอดลง ไม่เวิกผ้า ไม่หัวเราะลั่น มีเสียงน้อย ไม่โยกกาย ไม่ไกวแขน ไม่โคลงศีรษะ ไม่ค้ำกาย ไม่คลุมศีรษะ ไม่นั่งรัดเข่า ไม่นั่งเบียดเสียดพระเถระ ไม่เกลียดกันอาสนะภิกษุใหม่ ไม่นั่งทับสังฆาฏิ เมื่อเขาถวายน้ำ พึงรับไปล้างบาตรถือต่ำ ๆ พึงค่อย ๆ เทน้ำลงในกระโถน ด้วยคิดว่า กระโถนอย่าเลอะเทอะ ภิกษุใกล้เคียงอย่าถูกน้ำกระเซ็น เมื่อเขาถวาย

ข้าวสุก พึงประคองบาตรรับ พึงไว้โอกาสสำหรับแกง ถ้ามีเนยใส น้ำมัน หรือแกงอ่อม พระเถระพึงบอกว่า จงถวายภิกษุทุกรูปเท่า ๆ กัน พึงรับบิณฑบาตโดยเคารพ พึงมีความสำคัญในบาตร พึงรับบิณฑบาตพอสมกับแกง พอเสมอขอบปากบาตร พระเถระไม่พึงฉันก่อนในเมื่อข้าวสุกยังไม่ทั่วถึงภิกษุทุกรูป พึงฉันบิณฑบาตโดยเคารพ พึงมีความสำคัญในบาตรฉัน พึงฉันบิณฑบาตตามลำดับ พึงฉันพอสมกับแกง ไม่พึงฉันขยุ้มแต่ยอดลงไป ไม่พึงฉันกลบแกงหรือกับข้าว ไม่พึงขอแกง หรือกับข้าวมาฉัน ไม่พึงแลดูบาตรของภิกษุอื่นด้วยมุ่งจะยกโทษ ไม่พึงทำคำข้าวให้ใหญ่ พึงทำคำข้าวให้กลมกล่อม ไม่พึงอ้าปากไว้คอยท่า ไม่พึงสอดมือทั้งหมดเข้าปาก ไม่พึงพูดทั้งคำข้าวยังอยู่ในปาก ไม่พึงฉันโยนคำข้าว ไม่พึงฉันกัดคำข้าว ไม่พึงฉันทำแก้มให้ตุ่ย ไม่พึงฉันสลัดมือ ไม่พึงฉันทำเมล็ดข้าวตก ไม่พึงฉันแลบลิ้น ไม่ทำเสียงดังจั๊บ ๆ ไม่พึงฉันทำเสียงซู้ด ๆ ไม่พึงฉันเลียมือ ไม่พึงฉันขอดบาตร ไม่พึงฉันเลียริมฝีปาก ไม่พึงรับขันน้ำด้วยมือเปื้อนอามิส พระเถระไม่พึงรับน้ำก่อนที่ภิกษุทั้งหมดยังฉันไม่เสร็จ พึงค่อย ๆ ล้างบาตร พึงค่อย ๆ เทน้ำลงในกระโถน อย่าให้กระโถนเลอะเทอะ อย่าให้กระเซ็นถูกภิกษุใกล้เคียง อย่าให้กระเซ็นถูกสังฆาฏิ พึงค่อย ๆ เทน้ำลงบนพื้นดิน ไม่พึงเทน้ำล้างบาตรมีเมล็ดข้าว เมื่อกลับ ภิกษุใหม่พึงกลับก่อน พระเถระพึงกลับทีหลัง พึงปกปิดกายด้วยดี ไม่พึงเดินกระโหย่ง ภัตตัคควัตร ดังกล่าวมานี้ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นธรรมราชาทรงบัญญัติไว้แล้ว.

เรื่องภิกษุถือเที่ยวบิณฑบาตนุ่งห่มไม่เรียบร้อย ไม่มีมารยาทเข้าบ้านออกจากบ้านไม่กำหนด เข้าออกรีบร้อนเกินไป ยืนไกลเกินไป ใกล้เกินไป นานเกินไป กลับเร็วเกินไป ภิกษุถือเที่ยวบิณฑบาตอีกรูปหนึ่งก็เป็นเช่นนั้น

ภิกษุถือเที่ยวบิณฑบาต จะเข้าบ้านพึงปกปิดกายด้วยดี สำรวมด้วยดี มีตาทอดลง ไม่เวิกผ้า ไม่หัวเราะลั่น มีเสียงน้อย ไม่โยกกาย ไม่ไกวแขน ไม่โคลงศีรษะ ไม่ค้ำกาย ไม่คลุมศีรษะ ไม่เดินกระโหย่ง พึงสังเกตก่อน อย่ารีบร้อนเข้าออก อย่ายืนไกลนัก ใกล้นัก นานนัก อย่ากลับเร็วนัก พึงยืนกำหนดว่า เขาพักการงาน ลุกจากที่นั่ง จับทัพพี จับภาชนะตั้งไว้หรือไม่ พึงแหวกผ้าซ้อนประคองบาตรรับภิกษา ขณะรับไม่พึงนองดูหน้าผู้ถวาย แม้ในแกงก็พึงกำหนดเช่นนั้นเหมือนกัน เมื่อเขาถวายภิกษาแล้ว ภิกษุพึงคลุมบาตรด้วยผ้าซ้อนกลับไป พึงปกปิดกายด้วยดีเดินไป พึงสำรวมด้วยดี มีตาทอดลง ไม่เวิกผ้า ไม่หัวเราะลั่น มีเสียงน้อย ไม่โยกกาย ไม่ไกวแขน ไม่โคลงศีรษะ ไม่ค้ำกาย ไม่คลุมศีรษะ ไม่เดินกระโหย่ง รูปใดกลับก่อนพึงปูอาสนะไว้ จัดกระโถนไว้ เตรียมน้ำฉันน้ำใช้ไว้ รูปใดกลับทีหลังประสงค์จะฉันก็พึงฉัน ถ้าไม่ประสงค์ก็พึงเททิ้ง พึงเก็บอาสนะน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า เก็บน้ำฉันน้ำใช้ กวาดโรงฉัน รูปใดเห็นหม้อน้ำฉัน น้ำใช้ หม้อน้ำชำระว่างเปล่า พึงจัดตั้งไว้ ถ้าเป็นการสุดวิสัยพึงกวักมือเรียกเพื่อนมาช่วย แต่ไม่พึงเปล่งวาจา นี้เป็นบิณฑปาติกวัตร

เรื่องภิกษุอยู่ป่า ไม่เตรียมน้ำฉัน น้ำใช้ ไฟ ไม้สีไฟ ไม่รู้นักษัตร ไม่รู้ทิศ พวกโจรถามก็ตอบว่า ไม่มี ไม่รู้ทุกอย่าง จึงถูกทุบตี ภิกษุ ที่อยู่ป่าพึงเข้าถุงบาตรคล้องบ่า พาดจีวรบนไหล่ ครั้นจะเข้าบ้าน พึงถอดรองเท้าใส่ถุงคล้องบ่าปกปิดมณฑลสาม นุ่งห่มให้เป็นปริมณฑล แม้ในอารัญญกวัตรก็มีนัยเหมือนบิณฑจาริกวัตรออกจากบ้านแล้ว พึงเข้าถุงบาตรคล้องบ่า พับจีวรวางบนศีรษะ สวมรองเท้าเดินไป พึงเตรียมน้ำฉัน น้ำใช้ ไฟ ไม้สีไฟ ไม้เท้า เรียนนักษัตร ทั้งสิ้นหรือบางส่วน พึงเป็นผู้ฉลาดในทิศ อารัญญกวัตรดังกล่าวมานี้ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้สูงสุดกว่าหมู่สัตว์ทรงบัญญัติแล้ว

เรื่องภิกษุมากรูปทำจีวรในที่แจ้ง ถูกธุลีกลบ ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักพากันโพนทะนา ถ้าวิหารรก เมื่อจะชำระ ชั้นต้นพึงขนบาตรจีวรออก ขนฟูก หมอน เตียง ตั่ง กระโถน พนักอิง ออกไป พึงกวาดหยากเยื่อลงจากเพดาน พึงเช็ดกรอบประตู หน้าต่าง และมุมห้อง ฝาทาน้ำมันขึ้นรา พื้นทาสีดำ พื้นไม่ได้ทำ พึงเช็ดทำให้สะอาด พึงกวาดหยากเยื่อทิ้งเสีย ไม่พึงเคาะเสนาสนะใกล้ภิกษุ วิหาร น้ำฉัน น้ำใช้ ไม่พึงเคาะเสนาสนะในที่สูง เหนือลม ใต้ลม เครื่องลาดพื้น เขียงรองเท้า เตียง ตั่ง ฟูก หมอน ผ้านิสีทนะ กระโถน พนักอิง พึงตากชำระ เก็บไว้ตามเดิม เก็บบาตร จีวร บาตรอย่าวางบนพื้นที่ปราศจากเครื่องรอง จีวรต้องพาดชายไว้ด้านนอก ขนดไว้ด้านใน ลมทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ ฤดูหนาว กลางวันเปิดหน้าต่าง กลางคืนปิด ฤดูร้อน กลางวันปิดหน้าต่าง กลางคืนเปิด กวาดบริเวณ ซุ้มน้ำ โรงฉัน โรงไฟ วัจจกุฎี ตักน้ำฉัน น้ำใช้มาตั้งไว้ ตักน้ำมาใส่หม้อน้ำชำระไว้ อยู่กับภิกษุผู้แก่กว่า ยังไม่ได้บอกกล่าว อย่าให้อุเทศ ปริปุจฉา อย่าสาธยาย อย่ากล่าวธรรม อย่าตามประทีป อย่าเปิดหน้าต่าง อย่าปิดหน้าต่าง พึงเดินตามภิกษุผู้แก่กว่า อย่ากระทบแม้ด้วยชายผ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มหาวีระ ทรงบัญญัติเสนาสนะวัตรนั้นไว้แล้ว

เรื่องพระฉัพพัคคีย์ถูกพระเถระห้าม ปิดประตู พระเถระสลบ ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักพากันโพนทะนา ภิกษุพึงเทเถ้าทิ้งเสีย กวาดเรือนไฟ ชานภาย-นอกบริเวณ ซุ้มประตู ศาลาเรือนไฟ บดจุณแช่ดิน ตักน้ำไว้ในรางน้ำ เอาดินเหนียวทาหน้า ปิดทั้งข้างหน้า ทั้งข้างหลัง ไม่นั่งเบียดเสียดพระเถระ ไม่เกียดกันอาสนะภิกษุใหม่ ถ้าอุตสาหะ พึงทำบริกรรมแก่พระเถระในเรือนไฟ อย่าอาบน้ำ น้ำข้างหน้า เหนือน้ำ ให้หนทาง เรือนไฟเปรอะเปื้อน รางแช่ดิน เก็บตั่ง ดับไฟ เปิดประตู นี้ชันตาฆรวัตร

เรื่องภิกษุถ่ายอุจจาระแล้วไม่ชำระ ถ่ายอุจจาระตามลำดับผู้แก่กว่าทรงอนุญาตให้ถ่ายตามลำดับผู้มาถึง พระฉัพพัคคีย์เข้าวัจจกุฎีเร็วบ้าง เวิกผ้านุ่งเข้าไปบ้าง ถอนหายใจใหญ่พลางถ่ายอุจจาระบ้าง เคี้ยวไม้ชำระฟันบ้าง ถ่ายอุจจาระปัสสาวะออกนอกรางบ้าง บ้วนเขฬะลงในรางบ้าง ใช้ไม้ชำระหยาบบ้าง ทิ้งใช้ชำระลงในช่องถ่ายอุจจาระบ้าง ออกมาเร็วเกินบ้าง เวิกผ้าออกมาบ้าง ชำระมีเสียงดังจะปุจะปูบ้าง เหลือน้ำไว้ในกระบอกชำระบ้าง ภิกษุยืนอยู่ข้างนอกพึงกระแอม ภิกษุอยู่ข้างในพึงกระแอมรับ พึงพาดจีวรไว้บนราวสายระเดียง อย่ารีบด่วนเข้าไป อย่าเวิกผ้าเข้าไป พึงยืนบนเขียง อย่าถอนหายใจใหญ่ อย่าเคี้ยวไม้ชำระฟัน อย่าถ่ายอุจจาระปัสสาวะนอกราง อย่าบ้วนเขฬะลงในราง อย่าใช้ไม้ชำระหยาบ อย่าทิ้งไม้ชำระลงในช่องถ่าย พึงยืนบนเขียงถ่าย ปิดผ้า อย่าออกมาให้เร็วนัก อย่าเวิกผ้าออกมา ยืนบนเขียงถ่ายแล้วจึงปิด อย่าชำระให้มีเสียงดังจะปุจะปุ อย่าเหลือน้ำชำระไว้ ยืนบนเขียงถ่ายแล้วจึงเวิกผ้า วัจจกุฎีเปรอะเปื้อน ต้องชำระให้สะอาด ตะกร้าไม้ชำระเต็มพึงเทเสีย วัจจกุฎี ชานภายนอก บริเวณ ซุ้มประตู พึงตักน้ำใส่ในหม้อชำระ นี้วัจจกุฎีวัตร

เรื่องสัทธิวิหาริก ถอดรองเท้า ถวายไม้ชำระฟัน น้ำล้างหน้า ปูอาสนะ ถวายยาคู น้ำล้างภาชนะ เก็บอาสนะ ที่รก เข้าบ้าน ถวายผ้านุ่งประคดเอวผ้าซ้อนสองชั้น บาตรพร้อมทั้งน้ำ ปัจฉาสมณะ ปิดมณฑลสามนุ่งให้เป็นปริมณฑล คาดประคดเอวซ้อนผ้าสองชั้น ล้างบาตร เป็นปัจฉาสมณะ เดินไม่ไกลไม่ชิดนัก รับของในบาตร พระอุปัชฌายะกำลังพูด กล่าวถ้อยคำล่อแหลมต่ออาบัติ กลับมาก่อน ปูอาสนะไว้ ตั้งน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ลุกไปรับ ถวายผ้านุ่งผลัด ผึ่งที่แดด อย่าผึ่งทิ้งไว้ รอยพับ

สอดประคดเอวไว้ในขนด อุปัชฌายะจะฉันพึงน้อมบิณฑบาตถวาย ถามถึงน้ำฉัน ถวายน้ำ รับบาตรมาถือต่ำ ๆ ผึ้งแดดไว้ครู่หนึ่ง อย่าผึ่งทิ้งไว้ อย่าเก็บมาตรไว้บนพื้นที่ปราศจากเครื่องรองพาดชายไว้ข้างนอก ขนดไว้ช้างใน เก็บอาสนะ เก็บน้ำล้างเท้ากวาดที่รก พระอุปัชฌายะจะสรงน้ำ ถวายน้ำเย็น น้ำร้อน เรือนไฟ บดจุณ แช่ดิน ตามหลังเข้าไปถวายตั่ง รับจีวร ถวายจุณ ถวายดิน ถ้าอุตสาหะ ทาหน้า ปิดข้างหน้าข้างหลัง ไม่นั่งเบียดพระเถระ ไม่เกียดกันอาสนะภิกษุใหม่ ทำบริกรรม ออกจากเรือนไฟ ปิดข้างหน้าข้างหลัง ทำบริกรรมในน้ำ อาบน้ำแล้วพึงขึ้นก่อน นุ่งผ้า เช็ดตัว อุปัชฌายะถวายผ้านุ่ง ผ้าสังฆาฏิ ถือตั่งเรือนไฟ ปูอาสนะไว้ ตั้งน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ ถามถึงน้ำฉัน เรียนบาลีอรรถกถา ถ้าอุตสาหะ พึงปัดกวาดวิหารที่รก ก่อนปัดกวาดพึงขนบาตรจีวร ผ้าปูนั่ง ปูนอน ฟูก หมอน เตียง ตั่งเขียงรองเท้าเตียง กระโถน พนักอิง เครื่องลาดพื้นออกไป พึงกวาดหยากไย่แต่เพดานลงมา เช็ดกรอบประตูหน้าต่าง ฝาทาน้ำมัน พื้นทาสีดำ พื้นไม่ได้ทำ พึงเก็บเครื่องลาดพื้น เขียงรองเท้าเตียง เตียง ตั่ง ฟูก หมอน ผ้าปูนั่ง ปูนอน กระโถน พนักอิง เก็บบาตรจีวร ลมทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ ฤดูหนาว ฤดูร้อน กลางวัน กลางคืน บริเวณ ซุ่มน้ำ โรงฉัน โรงไฟ วัจจกุฎีตักน้ำฉัน น้ำใช้ น้ำชำระ พระอุปัชฌายะกระสันรำคาญ เห็นผิด ต้องครุกาบัติ ควรมูลายปฏิกัสสนา นานัต อัพภาน ถ้าถูกลงตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม และอุกเขปนียกรรม จีวรของพระอุปัชฌายะควรซัก ทำ ย้อม พึงซัก ทำ ย้อม ให้พลิกกลับไปกลับมา รับบาตร จีวร และบริขารโกนผม ทำบริกรรม ทำความขวนขวายเป็นปัจฉาสมณะ ให้บิณฑบาต เข้าบ้านอย่าไปป่าช้า อย่าไปสู่

ทิศ พระอุปัชฌายะอาพาธต้องพยาบาลตลอดชีวิต วัตรดังกล่าวทานี้เป็นอุปัช-ฌายวัตร อันสัทธิวิหาริกพึงประพฤติชอบ

เรื่องอุปัชฌายะสงเคราะห์ด้วยโอวาท อนุศาสนี อุเทศ ปริปุจฉา บาตร จีวร และบริขาร ความอาพาธ ไม่พึงเป็นปัจฉาขาสมณะ อุปัชฌายวัตรฉันใด แม้อาจริยวัตรก็ฉันนั้น สิทธิวิหาริกวัตรฉันใด อันเตวาสิกวัตรก็ฉันนั้น อาคันตุกวัตรฉันใด อาวาสิกวัตรก็ฉันนั้น คมิกวัตร อนุโมทนาวัตร ภัตตัคควัตร บิณฑปาติกวัตร อารัญญกวัตร เสนาสนวัตร ชันตาฆรวัตร วัจจกุฎีวัตร อุปัชฌายวัตร สัทธิวิหาริกวัตร อาจริยวัตร อันเตวาสิกวัตร เหมือนกันในขันธกะนี้ มี ๑๕ เรื่อง ๑๔ วัตร ภิกษุผู้ไม่บำเพ็ญวัตร ชื่อว่าไม่บำเพ็ญศีล ผู้มีศีลไม่บริสุทธิ์ ทรามปัญญาย่อมไม่ประสบเอกัคคตาจิต ผู้มีจิตฟุ้งซ่าน มีอารมณ์มาก ย่อมไม่เห็นธรรมโดยชอบ เมื่อไม่เห็นพระสัทธรรม ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ ภิกษุบำเพ็ญวัตร ชื่อว่าบำเพ็ญศีล ผู้มีศีลบริสุทธิ์ มีปัญญา ย่อมประสบเอกัคคตาจิต ผู้มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน มีอารมณ์อย่างเดียว ย่อมเห็นธรรมโดยชอบ เมื่อเห็นพระสัทธรรมย่อมพ้นจากทุกข์ได้ เพราะเหตุนั้น แล โอรสของพระชินเจ้า ผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ พึงบำเพ็ญวัตร อันเป็นพระโอวาทของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ แต่นั้นจักถึงพระนิพพาน ดังนี้แล.

หัวข้อประจำขันธกะ จบ

วัตตักขันธก วรรณนา

[วินิจฉัยในวัตตักขันธกะ]

วินิจฉัยในวัตตักขันธกะ พึงทราบดังนี้:-

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงที่ใกล้อุปจารสีมา ด้วยพระพุทธพจน์นี้ว่า บัดนี้ เราจักเข้าสู่อาราม; เพราะฉะนั้น ภิกษุถึงอุปจารสีมาแล้ว พึงทำคารวกิจทั้งปวง มีถอดรองเท้าเป็นต้น.

บทว่า **คเหตฺวา** ได้แก่ ใช้ไม้เท้าคอนรองเท้าไป.

บทว่า **ปฏิกฺกมนฺติ** ได้แก่ ประชุมกัน.

หลายบทว่า **อุปาหนปุณฺฉนโจฬกานิ ปุจฺฉิตฺวา อุปาหนา ปุณฺฉิตพฺพา** มีความว่า พึงถามภิกษุทั้งหลายผู้เจ้าถิ่นว่า ผ้าเช็ดรองเท้าอยู่ที่ไหน.

บทว่า **วิสชฺเชตพฺพานิ** คือ พึงผึ่งไว้.

ข้อว่า **โคจโร ปุจฺฉิตพฺโพ** มีความว่า พึงถามถึงที่เที่ยว เพื่อภิกษาอย่างนี้ว่า โคจรคามอยู่ใกล้หรือไกล. ภิกษุพึงเที่ยวบิณฑบาตแต่เช้าหรือสาย ? ดังนี้. บ้านของพวกมิจฉาทิฏฐิก็ดี บ้านที่มีภิกษาเขาจำกัดไว้ก็ดี ชื่อว่า อโคจร.

ภิกษาในบ้านใด เขาถวายแก่ภิกษุรูปเดียวหรือ ๒ รูป บ้านแม้นั้นก็ควรถาม.

หลายบทว่า **ปานียं ปุจฺฉิตพฺพं , ปริโภชนียं ปุจฺฉิตพฺพं** มีความว่า พึงถามถึงน้ำใช้อย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ย่อมดื่มน้ำที่ควรดื่มแห่งสระนี้ ทั้งทำการใช้สอย มีอาบเป็นต้นด้วยหรือ ? สัตว์ร้ายหรือเหล่าอมนุษย์

ย่อมมีในสถานบางตำบล, เพราะฉะนั้น จึงควรถามว่า ควรเข้าไปเวลาไร ? ควรออกมาเวลาไร ?

สองบทว่า **พหิ จิเตน** มีความว่า เห็นทางของงูหรือของอมนุษย์กำลังออกไป พึงยืนดูอยู่ข้างนอก.

หลายบทว่า **สเจ อุสฺสหติ โสเธตพฺโพ** มีความว่า ถ้าว่าตนสามารถ, พึงชำระสำนักทั้งหมดให้สะอาด, เมื่อไม่สามารถ พึงจัดแจงโอกาสเป็นที่อยู่ของตน.

ก็แลในธรรมเนียมแห่งการชำระสำนักให้สะอาด ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว สำหรับภิกษุผู้สามารถชำระสำนักทั้งหมดให้สะอาด พึงทราบวินิจฉัย ตามนัยที่กล่าวแล้วในมหาขันธกะนั่นแล.

[อาวาสิกวัตร]

วินิจฉัยในอาวาสิกวัตร พึงทราบดังนี้:-

เมื่ออาคันตุกะผู้แก่กว่ามา พึงงดจีวรกรรมหรือนวกรรมเสีย ทำกิจทั้งปวง มีอาทิอย่างนี้ว่า พึงแต่งตั้งอาสนะ ดังนี้ กำลังกวาดลานเจดีย์ พึงเก็บไม้กวาดเสีย เริ่มทำวัตรแก่เธอ.

หากว่า อาคันตุกะเป็นผู้ฉลาด. เธอจักกล่าวว่า จงกวาดลานเจดีย์เสียก่อนเถิด ผู้มีอายุ.

อนึ่ง กำลังทำยาเพื่อคนไข้อยู่ ถ้าว่า คนไข้ไม่ทุรนทุรายนัก, พึงงดทำไว้ ทำวัตรเสียก่อน, แต่สำหรับ ไข้หนัก ต้องทำยาก่อน ถ้าอาคันตุกะเป็นผู้ฉลาด, เธอจักกล่าวว่า จงทำยาเสียก่อน.

เมื่อถามถึงน้ำฉัน ถ้าว่า อาคันตุกะดื่มน้ำที่นำมาแล้วครั้งเดียวหมด, พึงถามท่านว่า ผมจักต้องนำมาอีกไหม ?

อนึ่ง พึงพัดท่านด้วยพัด. เมื่อพัด พึงพัดที่หลังเท้าครั้งหนึ่งกลางตัวครั้งหนึ่ง ศีรษะครั้งหนึ่ง. เธออันท่านกล่าวว่า พอหยุดเถิดพึงพัดให้อ่อนลง. เธออันท่านกล่าวว่า พอละ พึงพัดให้อ่อนลงกว่านั้น. ท่านกล่าวถึงครั้งที่ ๓ พึงวางพัดเสีย. พึงล้างเท้าของท่าน. ครั้นล้างแล้ว ถ้าน้ำมันของตนมี, พึงทาด้วยน้ำมัน. ถ้าไม่มี, พึงทาด้วยน้ำมันของท่าน. ส่วนการเช็ดรองเท้า พึงทำตามความชอบใจของตน. ด้วยเหตุนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า สเจ อุสฺสหติ. เพราะเหตุนั้น จึงไม่เป็นอาบัติ แม้แก่ภิกษุผู้ไม่เช็ดรองเท้า.
เธออันท่านถามว่า เสนาสนะถึงแก่เราที่ไหน ? พึงจัดแจง เสนาสนะ อธิบายว่า พึงบอกอย่างนี้ว่า เสนาสนะที่ถึงแก่ท่าน ดังนี้. แลสมควรแท้ ที่จะตบเสียก่อน จึงปูลาด.

วินิจฉัยในวัตรของอาคันตุกะผู้นวกะ พึงทราบดังนี้:-

ข้อว่า **ปานียํ อาจิกฺขิตพฺพํ** มีความว่า ภิกษุผู้เจ้าถิ่น พึงบอกว่า ท่านจงถือเอาน้ำนั้นดื่ม ดังนี้. แม้ในน้ำใช้ ก็มีนัยนี้เหมือนกัน. คำที่เหลือเหมือนคำก่อนนั่นแล.

จริงอยู่ ภิกษุเจ้าถิ่นจะไม่ทำวัตรแก่อาคันตุกะ ผู้มาถึงสำนักของตน แม้ในอาวาสใหญ่ ย่อมไม่ได้.

[คมิกวัตร]

วินิจฉัยในคมิกวัตร พึงทราบดังนี้:-

บทว่า **ทารุภณฺฑํ** ได้แก่ เตียงและตั่งเป็นต้น ที่กล่าวแล้วในเสนาสันกขันธกะ. แม้ภัณฑะดิน ก็ได้แก่ภาชนะสำหรับย้อมเป็นต้น ภัณฑะทั้งปวงมีประเภทดังกล่าวแล้วในเสนาสนักขันธกะนั่นแล.

ภัณฑะทั้งปวงนั้น อันภิกษุผู้เตรียมจะไป พึงเก็บไว้ที่โรงไฟหรือในที่อื่นซึ่งคุ้มได้แล้วจึงไป. จะเก็บไว้ในเงื้อมที่ฝนไม่รั่วก็ควร.

วินิจฉัยในคำว่า **เสนาสนํ อาปุจฺฉิตพฺพํ** นี้ พึงทราบดังนี้:-

เสนาสนะใด สร้างไว้บนศิลาดาดหรือบนเสาศิลา, ปลวกทั้งหลายขึ้นไม่ได้ในเสนาสนะใด, ไม่เป็นอาบัติ แม้แก่ภิกษุผู้ไม่บอกมอบเสนาสนะนั้น.

คำว่า **จตูสุ ปาสาณเกสุ** เป็นอาทิ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเพื่อแสดงอาการที่จะพึงกระทำ ในเสนาสนะมีบรรณศาลาเป็นต้น อันเป็นสถานที่เกิดแห่งปลวกทั้งหลาย.

ข้อนี้ว่า บางที แม้ส่วนทั้งหลาย จะพึงเหลืออยู่บ้าง ดังนี้ เป็นอานิสงส์ในเสนาสนะที่ตั้งไว้กลางแจ้ง.

ส่วนในเรือนที่ฝนรั่วได้ เมื่อหญ้าและก้อนดินตกลงข้างบน (แห่งเตียงและตั่ง) แม้ส่วนทั้งหลายแห่งเตียงและตั่ง ย่อมฉิบหายไป

[เรื่องอนุโมทนา]

วินิจฉัยในเรื่องอนุโมทนา พึงทราบดังนี้ :-

สองบทว่า **อิทธ อโหสิ** มีความว่า ภัตได้เป็นของถึงพร้อมแล้ว.

ข้อว่า **จตูหิ ปญฺจหิ** มีความว่า เมื่อพระสังฆเถระนั่งแล้วเพื่อต้องการจะอนุโมทนา ภิกษุ ๔ รูปพึงนั่งตามลำดับข้างท้าย. เมื่อพระอนุเถระนั่งแล้ว พระมหาเถระพึงนั่ง และภิกษุ ๓ รูปพึงนั่งข้างท้าย. เมื่อภิกษุรูปที่ ๕ นั่งแล้ว ภิกษุ ๔ รูปพึงนั่งข้างบน. เมื่อภิกษุหนุ่มข้างท้าย อันพระสังฆเถระแม้เชิญแล้ว ภิกษุ ๔ รูป พึงนั่งตั้งแต่พระสังฆเถระลงมาทีเดียว.

ก็ถ้าว่า ภิกษุผู้อนุโมทนากล่าวว่า ไปเถิด ท่านผู้เจริญ ไม่มีกิจที่จะต้องคอย ดังนี้ ควรไป. เมื่อพระมหาเถระกล่าวว่า ผู้มีอายุ พวกเราจะไปละ เธอกล่าวว่า นิมนต์ไปเถิด, แม้อย่างนี้ ก็ควรไป.

พระมหาเถระแม้ทำความผูกใจว่า พวกเราจักคอยอยู่นอกบ้านดังนี้ ไป ถึงนอกบ้านแล้ว แม้จะสั่งนิสิตของตนว่า เธอทั้งหลายจงคอยความมาของภิกษุนั้น ดังนี้ แล้วไปเสีย ควรเหมือนกัน.

แต่ถ้าชาวบ้านให้ภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งตนพอใจ ทำการอนุโมทนา หาเป็นอาบัติแก่ภิกษุนั้น ผู้อนุโมทนาอยู่ไม่, ไม่เป็นภาระแก่พระมหาเถระ.

จริงอยู่ เพราะในอุปนิสินนกถา ต้องเรียนพระเถระก่อนในเมื่อชนทั้ง-หลายให้กล่าว. ส่วนภิกษุที่พระมหาเถระเชิญเพื่ออนุโมทนาแทน ภิกษุทั้งหลายต้องคอย. นี้เป็นลักษณะในเรื่องอนุโมทนานี้.

บทว่า **วจฺจิโต** มีความว่า พระเถระเกิดปวดอุจจาระ, อธิบายว่า ผู้อันอุจจาระบีบคั้นแล้ว.

[ภัตตัคควัตร]

วินิจฉัยในภัตตัคควัตร พึงทราบดังนี้:-

ในอรรถกถาทั้งหลายกล่าวว่า จะเป็นในละแวกบ้านหรือในวัดก็ตาม การที่ภิกษุผู้จะไปสู่ที่เลี้ยงของชนทั้งหลาย ห่มจีวรคาดประคดนั่นแล สมควร.

หลายบทว่า **น เถเร ภิกฺขู อนุปขชฺช** มีความว่า ไม่พึงนั่งเบียดภิกษุผู้เป็นเถระนัก หากว่า อาสนะเสมอกับอาสนะที่พระมหาเถระนั่ง, เมื่ออาสนะมีมาก พึงนั่งเว้นไว้ ๑ หรือ ๒ อาสนะ ไม่พึงนั่งบนอาสนะที่เขานับภิกษุแต่งตั้งไว้, พระมหาเถระสั่งว่า จงนั่งเถิด พึงนั่ง. ถ้าพระมหาเถระไม่สั่ง, พึงเรียนว่า อาสนะนี้สูงขอรับ เมื่อท่านบอกว่า จงนั่งเถิด พึงนั่ง, ก็ถ้าว่า เมื่อภิกษุใหม่ แม้เรียนแล้วอย่างนั้น พระมหาเถระไม่อนุญาต, ไม่เป็นอาบัติแก่เธอผู้นั่ง. เป็นอาบัติแก่พระมหาเถระเท่านั้น. จริงอยู่ ภิกษุใหม่ไม่เรียนก่อน นั่งบนอาสนะเห็นปานนั้น ย่อมต้องอาบัติเหมือนพระเถระอันภิกษุใหม่เรียนแล้วไม่อนุญาตฉะนั้น.

หลายบทว่า **น สงฺฆาฏึ โอตฺถริตฺวา** มีความว่า ไม่พึงปูสังฆาฏิแล้วนั่งทับ.

คำว่า **อุโภหิ หตฺเถหิ** พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหมายเอาน้ำสำหรับล้างบาตร ส่วนน้ำทักษิโณทก พึงวางบาตรบนเชิงข้างหน้าแล้วจึงรับ.

บทว่า **สาธุกํ** ได้แก่ ไม่ทำให้มีเสียงน้ำ.

สองบทว่า **สูปสฺส โอกาโส** มีความว่า โอกาสแห่งแกงจะมีอย่างใด พึงรับข้าวสุกพอประมาณอย่างนั้น.

คำว่า ท่านจงได้ทั่วถึงเท่า ๆ กัน นี้ อันพระเถระพึงกล่าวในเนยใส เป็นอาทิอย่างเดียวหามิได้, แม้ในข้าวสุก ก็พึงกล่าว.

ก็บรรดาเภสัชมีเนยใสเป็นต้น สิ่งใดมีน้อย, สิ่งนั้นสมควรแก่ภิกษุรูปเดียว หรือ ๒ รูป, เมื่อพระเถระกล่าวว่า ท่านจงให้ทั่วถึงเท่า ๆ กันแก่ภิกษุทั้งปวง ความลำบากย่อมมีแก่พวกชาวบ้าน เพราะฉะนั้น ของเช่นนั้น พึงรับครั้งเดียวหรือ ๒ ครั้งแล้ว ที่เหลือไม่ควรรับ.

คำว่า **น ตาว เถเรน ภุญฺชิตพฺพํ** นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหมายเอาโรงเลี้ยงที่มีภิกษุอันทายกจำกัดไว้ (และ) โรงเลี้ยงที่ชนทั้งหลายเป็นผู้ประสงค์จะให้อาหารถึงแก่ภิกษุทั่วกันแล้วไหว้.

ส่วนโรงเลี้ยงใด เป็นโรงใหญ่, คือ ในโรงเลี้ยงใด ภิกษุทั้งหลายฉันอยู่ในประเทศหนึ่ง, ทายกถวายน้ำในประเทศหนึ่ง, ในโรงเลี้ยงนั้น พึงฉันตามสบาย.

คำว่า **น ตาว เถเรน อุทกํ** นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหมายเอาน้ำล้างมือ, ฝ่ายภิกษุมีความระหายในระหว่าง หรือผู้มีอามิสติดคอ พึงดื่มน้ำไม่พึงล้างมือ.

ถ้าว่าชนทั้งหลายกล่าวว่า นิมนต์ล้างบาตรและมือเถิดท่านผู้เจริญ หรือภิกษุทั้งหลายกล่าวว่าท่านจงรับน้ำเถิด, พระเถระควรล้างมือ.

ด้วยคำว่า **นิวตฺตนฺเตน** เป็นต้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่า สงฆ์เมื่อจะลุกขึ้นกลับจากโรงเลี้ยง พึงกลับอย่างนี้. อย่างไร ? พึงเห็นคำทั้งปวงว่า **นเวเกหิ** เป็นต้น .

จริงอยู่ ในเรือนทั้งหลายที่คับแคบ ไม่มีโอกาสที่พระเถระทั้งหลายออก; เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสอย่างนั้น.

ก็นวกภิกษุทั้งหลาย ผู้กลับอยู่อย่างนั้น รออยู่ที่ประตูเรือน พึงไปตามลำดับกันได้ ในเมื่อพระเถระทั้งหลายออกอยู่.

แต่ถ้าว่า พระมหาเถระทั้งหลาย เป็นผู้นั่งอยู่ไกล พวกนวกภิกษุนั่งอยู่ภายในเรือน, พึงออกตามแถวตั้งแต่เถรอาสน์ลงมาทีเดียว อย่าให้กายกับกายเบียดกัน เดินเป็นแถวห่าง ๆ ให้ชนทั้งหลายอาจไปในระว่างได้.

[ปิณฑจาริกวัตร]

วินิจฉัยในปิณฑจาริกวัตร พึงทราบดังนี้:-

ข้อว่า **กมฺมํ วา นิกฺขิปนฺติ** มีความว่า ชนทั้งหลายถือสิ่งใดเป็นฝ้ายหรือกระด้งหรือสาก ทำการอยู่ เป็นผู้ยืนก็ตาม นั่งก็ตาม, วางสิ่งนั้นเสีย.

ข้อว่า **น จ ภิกฺขาทายิกาย** มีความว่า ผู้ถวายภิกษา จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ในเวลาถวายภิกษา ภิกษุไม่พึงมองหน้า (เขา).

[อารัญญกวัตร]

วินิจฉัยในอารัญญกวัตร พึงทราบดังนี้:-

สองบทว่า **เสนาสนา โอตริตพฺพํ** มีความว่า พึงออกจากที่อยู่.

ในคำว่า **ปตฺตํ ถวิกาย ปกฺขิปิตฺวา** นี้ มีวินิจฉัยว่า ถ้าว่าภาย

นอกบ้านไม่มีน้ำ, พึงทำภัตกิจภายในบ้านนั่นแล, ถ้าว่า ภายนอกบ้านมีน้ำ, พึงทำภัตกิจภายนอกบ้านแล้วล้างบาตร ทำให้สะเด็ดน้ำแล้วใส่ถลก.

ข้อว่า **ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปตพฺพํ** มีความว่า หากว่าภาชนะไม่พอไซร้, พึงเตรียมน้ำฉันนั่นแลไว้ ทำให้เป็นน้ำใช้ด้วย. เมื่อไม่ได้ภาชนะ พึงขังไว้ในกระบอกไม้ไผ่ก็ได้. ภิกษุผู้ไม่ได้แม้ซึ่งกระบอกไม้ไผ่นั้น พึงทำให้มีบ่อน้ำอยู่ในที่ใกล้. เมื่อไม้สีไฟไม่มี แม้จะไม่ก่อไฟก็ควร. เหมือนอย่างภิกษุผู้อยู่ป่า พึงต้องการไม้สีไฟฉันใด, แม้ภิกษุผู้เดินทางกันดาร ก็พึงต้องการไม้สีไฟฉันนั้น แต่สำหรับภิกษุผู้อยู่ในหมู่ การอยู่ แม้เว้นจากไม้สีไฟนั้น ก็ควร. ดาวทั้งหลายนั่งเอง ชื่อนี้กษัตรบถ.

[เสนาสนวัตร]

วินิจฉัยในเสนาสนวัตร พึงทราบดังนี้:-

ธรรมดาประตูเป็น ทางที่ใช้มาก เพราะฉะนั้น ไม่มีกิจที่จะต้องบอกเล่าสำหรับประตู ส่วนกิจที่เหลือเป็นต้นว่าให้อุทเทส ต้องบอกเล่าเสียก่อน จึงค่อยทำ, สมควรบอกทุกวัน

แม้หากว่า เมื่อนวกภิกษุกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ เฉพาะกิจที่ผมจะต้องบอกเล่า จงเป็นอันบอกเถิด ภิกษุผู้แก่กว่ารับว่า ดีละหรือภิกษุผู้แก่กว่าบอกเสียเองว่า ท่านจงอยู่ตามสบายเถิด; แม้อย่างนี้ จะไม่บอกเล่าก็ได้. แม้ด้วยความคุ้นเคย จะไม่บอกเล่าแก่ภิกษุผู้ชอบกัน ควรเหมือนกัน.

ข้อว่า **เยน วุฑฺโฒ เตน ปริวตฺติตพฺพํ** มีความว่า ตรงหน้าภิกษุผู้แก่ พึงเลี้ยวไปเสีย. แม้ในโภชนศาลาเป็นต้น พึงปฏิบัติอย่างนี้เหมือนกัน.

วินิจฉัยในชันตาฆรวัตร พึงทราบดังนี้:-

คำว่า **ปริภณฺฑ** นั้น ได้แก่ ชานภายนอก.

[เรื่องน้ำชำระ]

วินิจฉัยในเรื่องน้ำชำระ พึงทราบดังนี้:-

ในคำว่า **สติ อุทเก** นี้ มีวินิจฉัยว่า ถ้ามีน้ำ แต่ไม่มีที่กำบัง, พึงใช้ภาชนะตักไปชำระ. เมื่อไม่มีภาชนะ พึงเอาบาตรตักไป. แม้บาตรก็ไม่มี เป็นอันชื่อว่าไม่มีภาชนะ. ภิกษุผู้ไปด้วยทำในใจว่า ที่นี่เปิดเผยนัก ข้างหน้าจักมีน้ำอื่น ยังไม่ทันได้น้ำ ได้เวลาภิกษาจาร, พึงเช็ดด้วยไม้หรือของบางอย่างแล้วจึงไป. ภิกษุนั้นฉันก็ดี กระทำอนุโมทนาก็ดี ย่อมควร.

บทว่า **อาคตปฏิปาฏิยา** มีความว่า ลำดับแห่งผู้มาเท่านั้นเป็นประมาณ ในสถานทั้ง ๓ คือ เวจกุฏี ที่ถ่ายปัสสาวะ ท่าอาบน้ำ.

[เวจกุฏิวัตร]

วินิจฉัยในเวจกุฏิวัตร พึงทราบดังนี้.

ข้อว่า **ไม่พึงเคี้ยวไม้สีฟันพลาง ถ่ายอุจจาระพลาง** นี้เป็นข้อห้ามในทีทั้งปวงทีเดียว ทั้งเวจกุฏี ทั้งมิใช่เวจกุฏี.

ข้อว่า **ผรุเสน กฏฺเฐน** มีความว่า ไม่ควรเช็ดด้วยไม้ที่ผ่า หรือไม้คม หรือไม้มีปม หรือไม้มีหนาม หรือไม้มีแผล หรือไม้ผุ. แต่ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้ไม่ถือชำระเข้าไป.

คำว่า **น อาจมนสราวเก** นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหมายเอาฐานที่ทั่วไปแก่ภิกษุทั้งปวง.

จริงอยู่ ภิกษุอื่น ๆ ย่อมมาที่สาธารณฐานนั้น, เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรเหลือน้ำไว้. ส่วนฐานใด เป็นสถานที่ทำไว้ในเอกเทศในวัด แม้เป็นของสงฆ์ เพื่อต้องการจะไปถ่ายเป็นนิตย์ หรือเป็นฐานส่วนด้วยบุคคล. ในฐานนั้น จะเหลือน้ำไว้ในขันชำระก็ได้. แม้ภิกษุผู้ฉันยาถ่าย เข้าไปบ่อย ๆ จะเหลือไว้ก็ควรเหมือนกัน.

บทว่า **อูหตา** ได้แก่ เปื้อน อธิบายว่า ภายนอกเปื้อนอุจจาระ.

บทว่า **โธวิตพฺพา** ได้แก่ พึงนำน้ำมาล้าง. น้ำมี ภาชนะไม่มี, เป็นอันชื่อว่าไม่มี; ภาชนะมี น้ำไม่มี, แม้อันนี้ ก็ชื่อว่าไม่มี; เมื่อไม่มีทั้ง ๒ อย่าง เป็นไม่มีแท้. พึงเช็ดด้วยไม้ หรือด้วยของบางอย่างแล้วจึงไป.

คำที่เหลือทุกสถาน ตื้นทั้งนั้น ฉะนั้นแล.

วัตตักขันธกวรรณนา จบ

ปาติโมกขฐปนขันธกะ

เรื่องพระอานนทเถระ

[๔๔๗] โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ประทับอยู่ที่ปราสาทของมิคารมารดา ในบุพพาราม เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้น เป็นวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ พระผู้มีพระภาคเจ้ามีภิกษุสงฆ์แวดล้อมประทับนั่งอยู่ จึงท่านพระอานนท์ เมื่อล่วงเข้าราตรี ปฐมยามผ่านไปแล้ว ลุกจากอาสนะ ห่มผ้าเฉวียงบ่า ประคองอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ล่วงเข้าราตรี ปฐมยามผ่านไปแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพระปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลาย พระพุทธเจ้าข้า เมื่อพระอานนท์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนิ่งเสีย.

แม้ครั้งที่สอง ท่านพระอานนท์ เมื่อล่วงเข้าราตรี มัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ลุกจากอาสนะ ห่มผ้าเฉวียงบ่า ประคองอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ล่วงเข้าราตรี มัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพระปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลาย พระพุทธเจ้าข้า.

แม้ครั้งที่สอง พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงนิ่งเสีย.

แม้ครั้งที่สาม ท่านพระอานนท์ เมื่อล่วงเข้าราตรี ปัจฉิมยามผ่านไปแล้ว อรุณขึ้น ราตรีสว่างแล้ว จึงลุกจากอาสนะ ห่มผ้าเฉวียงบ่า ประคองอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ล่วงเข้าราตรี ปัจฉิมยามผ่านไปแล้ว อรุณขึ้นราตรีสว่างแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพระปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลาย พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ บริษัทไม่บริสุทธิ์.

[๔๔๘] ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะคิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้ว่า ดูก่อนอานนท์ บริษัทไม่บริสุทธิ์ ทรงหมายถึงบุคคลไรหนอ.

ทีนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ มนสิการกำหนดจิตภิกษุสงฆ์ทั้งหมดด้วยจิต ได้เห็นบุคคลผู้ทุศีล มีธรรมลามก มีความพระพฤติไม่สะอาด น่ารังเกียจ ปิดบังการการทำ ไม่ใช่สมณะปฏิญาณว่า เป็นสมณะ มิใช่พรหมจารีปฏิญาณว่าเป็นพรหมจารี เน่าภายใน โชกชุ่มด้วยกิเลส ผู้เศร้าหมองนั้น นั่งอยู่ ณ ท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้ว จึงเข้าไปหาบุคคลนั้น ได้กล่าวไว้ว่า ลุกขึ้นเถิดท่าน พระผู้มีพระภาคเจ้าทอดพระเนตรเห็นท่านแล้ว ท่านไม่มีสังวาสกับภิกษุทั้งหลาย แม้ท่านพระมหาโมคคัลลานะกล่าวอย่างนี้แล้ว บุคคลนั้นก็ยังนิ่งเสีย.

แม้ครั้งที่สอง ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวกะบุคคลนั้นว่า ลุกขึ้นเถิดท่าน พระผู้มีพระภาคเจ้าทอดพระเนตรเห็นท่านแล้ว ท่านไม่มีสังวาสกับภิกษุทั้งหลาย.

แม้ครั้งที่สอง บุคคลนั้นก็ยังนิ่งเสีย.

แม้ครั้งที่สาม ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวกะบุคคลนั้นว่า ลุกขึ้นเถิดท่าน พระผู้มีพระภาคเจ้าทอดพระเนตรเห็นท่านแล้ว ท่านไม่มีสังวาสกับภิกษุทั้งหลาย.

แม้ครั้งที่สาม บุคคลนั้นก็ยังนิ่งเสีย.

ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะจับบุคคลนั้นที่แขนให้ออกไปนอกซุ้มประตู ใส่กลอนแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้ากราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บุคคลนั้นข้าพระองค์ให้ออกไปแล้ว บริษัทบริสุทธิ์แล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพระปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า น่าอัศจรรย์ โมคคัลลานะ ไม่เคยมี โมคคัลลานะถึงกับต้องจับแขน โมฆบุรุษนั้นจึงมาได้.

ความอัศจรรย์ไม่เคยมีในมหาสมุทร ๘ ประการ.

[๔๔๙] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความอัศจรรย์ ไม่เคยมี ในมหาสมุทร ๘ อย่างนี้ ที่พวกอสูรพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมอยู่ในมหาสมุทร ๘ อย่างเป็นไฉน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรลุ่มลึกลาดลงไปโดยลำดับ มิใช่ลึกมาแต่เดิมเลย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรลุ่มลึกลาดลงไปโดยลำดับ มิใช่ลึกมาแต่เดิมเลย นี้เป็นความอัศจรรย์ ไม่เคยมี ในมหาสมุทร เป็นข้อที่ ๑ ที่พวกอสูรพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมในมหาสมุทร.

[๔๕๐] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง มหาสมุทรตั้งอยู่ตามธรรมดาไม่ล้นฝั่ง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรตั้งอยู่ตามธรรมดาไม่ล้นฝั่ง แม้นี้เป็นความอัศจรรย์ ไม่เคยมี ในมหาสมุทร เป็นข้อที่ ๒ ที่พวกอสูรพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมในมหาสมุทร.

[๔๕๑] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง มหาสมุทรไม่ร่วมกับซากศพที่ตายแล้ว ซากศพที่ตายแล้วใดมีอยู่ในมหาสมุทร มหาสมุทรย่อมนำซากศพที่ตายแล้วนั้นไปสู่ฝั่ง ซัดขึ้นบกโดยพลัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรไม่ร่วมกับซากศพที่ตายแล้ว ซากศพที่ตายแล้วใดมีอยู่ในมหาสมุทร มหาสมุทรย่อมนำซากศพที่ตายแล้วนั้นไปสู่ฝั่ง ซัดขึ้นบกโดยพลัน แม้นี้ก็เป็นความอัศจรรย์ ไม่เคยมี ในมหาสมุทร เป็นข้อที่ ๓ ที่พวกอสูรพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมในมหาสมุทร.

[๔๕๒] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง แม่น้ำใหญ่บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรทีเดียว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่แม่น้ำใหญ่บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี ไหลถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมละนามและโคตรเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรทีเดียว แม้นี้ก็เป็นความอัศจรรย์ ไม่เคยมีในมหาสมุทร เป็นข้อที่ ๔ ที่พวกอสูรพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมในมหาสมุทร.

[๔๕๓] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง แม่น้ำบางสายในโลกที่ไหลไปย่อมไปรวมยังมหาสมุทร และสายฝนยังตกลงมาจากอากาศ ความพร่องหรือความเต็มของมหาสมุทรย่อมไม่ปรากฏ เพราะเหตุนั้น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่แม่น้ำบางสายในโลกที่ไหลไป ย่อมไปรวมยังมหาสมุทร และสายฝนยังตกลงมาจากอากาศ ความพร่องหรือความเต็มของมหาสมุทร ไม่ปรากฏ เพราะเหตุนั้น แม้นี้ก็เป็นความอัศจรรย์ ไม่เคยมีในมหาสมุทร เป็นข้อที่ ๕ ที่พวกอสูรพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมในมหาสมุทร.

[๔๕๔] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง มหาสมุทรมีรสเค็มรสเดียว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรมีรสเค็มรสเดียว แม้นี้ก็เป็นความอัศจรรย์ ไม่เคยมีในมหาสมุทร เป็นข้อที่ ๖ ที่พวกอสูรพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมในมหาสมุทร.

[๔๕๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง มหาสมุทรมีรัตนะมาก มีรัตนะมิใช่ชนิดเดียว รัตนะในมหาสมุทรนั้นเหล่านี้ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม มรกต.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรมีรัตนะมาก มีรัตนะมิใช่ชนิดเดียว รัตนะในมหาสมุทรนั้นเหล่านั้น คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา ประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม มรกต แม้นี้ก็เป็นความอัศจรรย์ ไม่เคยมีในมหาสมุทร เป็นข้อที่ ๗ ที่พวกอสูรพบเข้าแล้ว พากันชื่นชมในมหาสมุทร.

[๔๕๖] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง มหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ใหญ่ ๆ สัตว์ใหญ่ ๆ ในมหาสมุทรนั้นเหล่านี้ คือ ปลาติมิ ปลาติมิงคละ ปลาติมิติมิงคละ ปลามหาติมิงคละ อสูร นาค คนธรรพ์ อยู่ในมหาสมุทร มีลำตัวตั้งร้อยโยชน์ก็มี สองร้อยโยชน์ก็มี สามร้อยโยชน์ก็มี สี่ร้อยโยชน์ก็มี ห้าร้อยโยชน์ก็มี.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ใหญ่ ๆ สัตว์ใหญ่ ๆ ในมหาสมุทรนั้นเหล่านี้ คือ ปลาติมิ ปลาติมิงคละ ปลาติมิติ-มิงคละ ปลามหาติมิงคละ อสูร นาค คนธรรพ์ อยู่ในมหาสมุทร มีลำตัวตั้งร้อยโยชน์ก็มี . . . ห้าร้อยโยชน์ก็มี แม้นี้ก็เป็นความอัศจรรย์ ไม่เคยมีในมหาสมุทร เป็นข้อที่ ๘ ที่พวกอสูรพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมในมหาสมุทร.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความอัศจรรย์ไม่เคยมีในมหาสมุทร ๘ อย่างนี้แล ที่พวกอสูรพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมอยู่ในมหาสมุทร.

ความอัศจรรย์ไม่เคยมีในธรรมวินัย ๘ ประการ

[๔๕๗] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความอัศจรรย์ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ มี ๘ อย่างเหมือนกันแล ที่พวกภิกษุพบเห็นแล้วพากันชื่นชมในธรรมวินัยนี้ ๘ อย่าง เป็นไฉน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาสมุทรลุ่มลึกลาดลงไปโดยลำดับ มิใช่ลึกมาแต่เดิมเลย สิกขาตามลำดับ กิริยาตามลำดับ ปฏิปทาตามลำดับ

ในธรรมวินัยนี้ก็เหมือนกัน มิใช่แทงตลอดอรหัตผลมาแต่เดิมเลย ข้อที่สิกขาตามลำดับ กิริยาตามลำดับ ปฏิปทาตามลำดับ ในธรรมวินัยนี้ มิใช่แทงตลอดอรหัตผลมาแต่เดิมเลย นี้เป็นความอัศจรรย์ ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ ๑ ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมในธรรมวินัยนี้.

[๔๕๘] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาสมุทรตั้งอยู่ตามธรรมดาไม่ล้นฝั่ง สาวกทั้งหลายของเราก็เหมือนกัน ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติแล้วแก่สาวกทั้งหลาย แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต ข้อที่สาวกทั้งหลายของเราไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติแล้วแก่สาวกทั้งหลาย แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต แม้นี้ก็เป็นความอัศจรรย์ ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ ๒ ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมในธรรมวินัยนี้.

[๔๕๙] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาสมุทรไม่ร่วมกับซากศพที่ตายแล้ว ซากศพที่ตายแล้วใดมีอยู่ในมหาสมุทร มหาสมุทรย่อมนำซากศพที่ตายแล้วนั้นไปสู่ฝั่ง ซัดขึ้นบกโดยพลัน บุคคลนั้นใดเป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก มีความประพฤติไม่สะอาด น่ารังเกียจ ปิดบังการกระทำ มิใช่สมณะปฏิญาณว่าเป็นสมณะ มิใช่พรหมจารีปฏิญาณว่าเป็นพรหมจารี เน่าภายใน โชกชุ่มด้วยกิเลส ผู้เศร้าหมอง ก็เหมือนกัน สงฆ์ย่อมไม่ร่วมกับบุคคลนั้น ย่อมประชุมกันยกเธอเสียโดยพลัน ถึงแม้เธอนั่งในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็จริง ถึงอย่างนั้น เธอชื่อว่าไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ไกลจากเธอ ข้อที่บุคคลนั้นใดเป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก มีความประพฤติไม่สะอาด น่ารังเกียจ ปิดบังการกระทำ มิใช่สมณะปฏิญาณว่าเป็นสมณะ มิใช่พรหมจารีปฏิญาณว่าเป็นพรหมจารี เน่าภายใน โชกชุ่มด้วยกิเลส ผู้เศร้าหมอง สงฆ์ย่อมไม่ร่วมกับบุคคลนั้น ย่อมประชุมกันยกเธอเสียโดยพลัน ถึงแม้เธอนั่งในท่ามกลางภิกษุ

สงฆ์ก็จริง ถึงอย่างนั้น เธอชื่อว่าไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ไกลจากเธอ แม้นี้ก็เป็นความอัศจรรย์ ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ ๓ ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วพากันชื่นชมในธรรมวินัยนี้.

[๔๖๐] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสาย คือ แม่น้ำ คงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรเดิมเสียถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรทีเดียว วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เหมือกัน ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่า สมณะเชื้อสายพระศากยบุตรทีเดียว ข้อที่วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่าสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรทีเดียว แม้นี้ก็เป็นความอัศจรรย์ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ ๔ ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วพากันชินชมในธรรมวินัยนี้.

[๔๖๑] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำบางสายในโลกที่ไหลไป ย่อมไปรวมยังมหาสมุทร และสายฝนยังตกลงมาจากอากาศ ความพร่องหรือความเต็มของมหาสมุทรย่อมไม่ปรากฏเพราะเหตุนั้น ภิกษุจำนวนมากก็เหมือนกัน ถ้าแม้ยังปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ความพร่องหรือความเต็มของนิพพานธาตุย่อมไม่ปรากฏ เพราะเหตุนั้น ข้อที่ภิกษุจำนวนมาก ถ้าแม้ยังปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ความพร่องหรือความเต็มของนิพพานธาตุย่อมไม่ปรากฏ เพราะเหตุนั้น แม้นี้ก็เป็นความอัศจรรย์ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ ๕ ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมในธรรมวินัยนี้.

[๔๖๒] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเค็มรสเดียว ธรรมวินัยนี้ก็เหมือนกัน มีวิมุตติรส รสเดียว ข้อที่ธรรมวินัยนี้มีวิมุตติรส รสเดียว แม้นี้ก็เป็นความอัศจรรย์ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ ๖ ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมในธรรมวินัยนี้.

[๔๖๓] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรัตนะมาก มีรัตนะมิใช่นิดเดียว รัตนะในมหาสมุทรนั้นเหล่านี้ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม มรกต ธรรมวินัยนี้ก็เหมือนกัน มีรัตนะมาก มีรัตนะมิใช่อย่างเดียว รัตนะในธรรมวินัยนั้นเหล่านั้น คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ข้อที่ธรรมวินัยนี่ มีรัตนะมาก มีรัตนะมิใช่อย่างเดียว รัตนะในธรรมวินัยนั้นเหล่านั้น คือ สติปัฏฐาน ๔... อริยมรรคมีองค์ ๘ แม้นี้ก็เป็นความอัศจรรย์ ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ ๗ ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วพากันชื่นชมในธรรมวินัยนี้.

[๔๖๔] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ใหญ่ ๆ สัตว์ใหญ่ ๆ ในมหาสมุทรนั้นเหล่านี้ คือ ปลาติมิ..อสูร นาค คนธรรพ์ มีอยู่ในมหาสมุทร มีลำตัวตั้งร้อยโยชน์ก็มี สองร้อยโยชน์ก็มี สามร้อยโยชน์ก็มี สี่ร้อยโยชน์ก็มี ห้าร้อยโยชน์ก็มี ธรรมวินัยนี้ก็เหมือนกัน เป็นที่อยู่อาศัยของคนใหญ่ ๆ คนใหญ่ ๆ ในวินัยนั้นเหล่านี้ คือ โสดาบัน ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล อนาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล อรหันต์ ผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหันต์ ข้อที่ธรรมวินัยนี้เป็นที่อยู่อาศัยของคนใหญ่ คนใหญ่ ๆ ในธรรมวินัยนั้นเหล่านี้ คือ โสดาบัน... ผู้ปฏิบัติเพื่อความ

เป็นอรหันต์ แม้นี้ก็เป็นความอัศจรรย์ไม่เคยมี ในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ ๘ ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วพากันชื่นชมในธรรมวินัยนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความอัศจรรย์ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ ๘ ประการนี้แล ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วพากันชื่นชมในธรรมวินัยนี้.

[๔๖๕] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้น ว่าดังนี้

อุทานคาถา

สิ่งที่ปิดไว้ ย่อมรั่วได้ สิ่งที่เปิด ย่อม
ไม่รั่ว เพราะฉะนั้น จงเปิดสิ่งที่ปิด เช่นนี้
สิ่งที่เปิดนั้นจักไม่รั่ว.

[๔๖๖] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตั้งแต่บัดนี้ไป เราจักไม่ทำอุโบสถ จักไม่แสดงปาติโมกข์ ตั้งแต่บัดนี้ไปพวกเธอพึงทำอุโบสถ พึงสวดปาติโมกข์ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ตถาคตจะพึงทำอุโบสถ แสดงปาติโมกข์ในบริษัทผู้ไม่บริสุทธิ์ นั้นไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาส ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุมีอาบัติ ไม่พึงฟังปาติโมกข์ รูปใดฟังต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้งดปาติโมกข์ แก่ภิกษุผู้มีอาบัติติดตัวฟังปาติโมกข์.

วิธีงดปาติโมกข์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลพึงงดอย่างนี้ เมื่อถึงวันอุโบสถ ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า บุคคลมีชื่อนี้ มีอาบัติติดตัว ข้าพเจ้างดปาติโมกข์แก่เธอ เมื่อเธออยู่พร้อมหน้าสงฆ์ ไม่พึงสวดปาติโมกข์ ดังนี้ ปาติโมกข์เป็นอันงดแล้ว.

เรื่องพระฉัพพัคคีย์

[๔๖๗] โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ปรึกษากันว่า ใคร ๆ ไม่รู้พวกเรา เป็นผู้มีอาบัติติดตัว ฟังปาติโมกข์อยู่ พระเถระผู้รู้วารจิตของผู้อื่นบอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลาย พระฉัพพัคคีย์มีชื่อนี้ และมีชื่อนี้ ปรึกษากันว่า ใคร ๆ ไม่รู้จักพวกเราเป็นผู้มีอาบัติติดตัว ฟังปาติโมกข์อยู่ พระฉัพพัคคีย์ได้ยินเรื่องราวว่า พระเถระนี้รู้วารจิตของผู้อื่น บอกพวกเราแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พระฉัพพัคคีย์มีชื่อนี้ และมีชื่อนี้ ปรึกษากันว่า ใคร ๆ ไม่รู้พวกเราเป็นผู้มีอาบัติติดตัว ฟังปาติโมกข์อยู่ พวกเธอจึงปรึกษากันว่า ภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รักจะงดปาติโมกข์แก่พวกเราก่อน จึงรีบงดปาติโมกข์แก่ภิกษุผู้บริสุทธิ์ ไม่มีอาบัติในเพราะเรื่องอันไม่สมควร ในเพราะเหตุอันไม่สมควร บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย ... ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระฉัพพัคคีย์จึงได้งดปาติโมกข์แก่ภิกษุผู้บริสุทธิ์ ไม่มีอาบัติ ในเพราะเหตุอันไม่สมควรเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ... ทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าวว่าภิกษุฉัพพัคคีย์งดปาติโมกข์แก่ภิกษุผู้บริสุทธิ์ ไม่มีอาบัติ ในเพราะเรื่องอันไม่สมควร ในเพราะเหตุอันไม่สมควร จริงหรือ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงงดปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายที่บริสุทธิ์ ไม่มีอาบัติในเพราะเรื่องอันไม่สมควร ในเพราะเหตุอันไม่สมควร รูปใดงดต้องอาบัติทุกกฏ

การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรมและเป็นธรรม

[๔๖๘] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การงดปาติโมกข์ ไม่เป็นธรรมมีมูล ๑ เป็นธรรม มีมูล ๑

การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรมมีมูล ๒ เป็นธรรมมีมูล ๒

การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรมมีมูล ๓ เป็นธรรมมีมูล ๓

การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรมมีมูล ๔ เป็นธรรมมีมูล ๔

การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรมมีมูล ๕ เป็นธรรมมีมูล ๕

การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรมมีมูล ๖ เป็นธรรมมีมูล ๖

การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรมมีมูล ๗ เป็นธรรมมีมูล ๗

การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรมมีมูล ๘ เป็นธรรมมีมูล ๘

การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรมมีมูล ๙ เป็นธรรมมีมูล ๙

การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรมมีมูล ๑๐ เป็นธรรมมีมูล ๑๐.

[๔๖๙] การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๑ เป็นไฉน ภิกษุงดเว้นปาติโมกข์ เพราะศีลวิบัติอันไม่มีมูล.

นี้การงดปาติโมกข์ ไม่เป็นธรรม มีมูล ๑.

[๔๗๐] การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๑ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์ เพราะศีลวิบัติมีมูล.

นี้การงดปาติโมกข์ เป็นธรรม มีมูล ๑.

[๔๗๑] การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๒ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะศีลวิบัติไม่มีมูล

๒. เพราะอาจารวิบัติไม่มีมูล

นี้การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๒.

[๔๗๒] การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๒ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะศีลวิบัติมีมูล

๒. เพราะอาจารวิบัติมีมูล

นี้การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๒.

[๔๗๓] การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๓ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะศีลวิบัติไม่มีมูล

๒. เพราะอาจารวิบัติไม่มีมูล

๓. เพราะทิฏฐิวิบัติไม่มีมูล

นี้การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๓.

[๔๗๔] การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๓ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะศีลวิบัติมีมูล

๒. เพราะอาจารวิบัติมีมูล

๓. เพราะทิฏฐิวิบัติมีมูล

นี้การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๓.

[๔๗๕] การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะศีลวิบัติไม่มีมูล

๒. เพราะอาจารวิบัติไม่มีมูล

๓. เพราะทิฏฐิวิบัติไม่มีมูล

๔. เพราะอาชีววิบัติไม่มีมูล

นี้การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๔.

[๔๗๖] การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๔ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะศีลวิบัติมีมูล

๒. เพราะอาจารวิบัติมีมูล

๓. เพราะทิฏฐิวิบัติมีมูล

๔. เพราะอาชีววิบัติมีมูล

นี้การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๔.

[๔๗๗] การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๕ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะปาราชิกไม่มีมูล

๒. เพราะสังฆาทิเสสไม่มีมูล

๓. เพราะปาจิตตีย์ไม่มีมูล

๔. เพราะปาฏิเทสนียะไม่มีมูล

๕. เพราะทุกกฏไม่มีมูล

นี้การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๕.

[๔๗๘] การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๕ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะปาราชิกมีมูล

๒. เพราะสังฆาทิเสสมีมูล

๓. เพราะปาจิตตีย์มีมูล

๔. เพราะปาฏิเทสนียะมีมูล

๕. เพราะทุกกฏมีมูล

นี้การงดปาติโมกข์ มีมูล ๕.

[๔๗๙] การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๖ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะศีลวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๒. เพราะศีลวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุทำ

๓. เพราะอาจารวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๔. เพราะอาจารวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุทำ

๕. เพราะทิฏฐิวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๖. เพราะทิฏฐิวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุทำ

นี้การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๒.

[๔๘๑] การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๖ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะศีลวิบัติมีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๒. เพราะศีลวิบัติมีมูล ที่ภิกษุทำ

๓. เพราะอาจารวิบัติมีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๔. เพราะอาจารวิบัติมีมูล ที่ภิกษุทำ

๕. เพราะทิฏฐิวิบัติมีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๖. เพราะทิฏฐิวิบัติมีมูล ที่ภิกษุทำ

นี้การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๒.

[๔๘๑] การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๗ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะปาราชิกไม่มีมูล

๒. เพราะสังฆาทิเสสไม่มีมูล

๓. เพราะถุลลัจจัยไม่มีมูล

๔. เพราะปาจิตตีย์ไม่มีมูล

๕. เพราะปาฏิเทสนียะไม่มีมูล

๖. เพราะทุกกฏไม่มีมูล

๗. เพราะทุพภาสิตไม่มีมูล

นี้การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๗.

[๔๘๒] การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๗ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะปาราชิกมีมูล

๒. เพราะสังฆาทิเสสมีมูล

๓. เพราะถุลลัจจัยมีมูล

๔. เพราะปาจิตตีย์มีมูล

๕. เพราะปาฏิเทสนียะมีมูล

๖. เพราะทุกกฏมีมูล

๗. เพราะทุพภาสิตมีมูล

นี้การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๗.

[๔๘๓] การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๘ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะศีลวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๒. เพราะศีลวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุทำ

๓. เพราะอาจารวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๔. เพราะอาจารวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุทำ

๕. เพราะทิฏฐิวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๖. เพราะทิฏฐิวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุทำ

๗. เพราะอาชีววิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๘. เพราะอาชีววิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุทำ

นี้การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๘.

[๔๘๔] การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๘ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะศีลวิบัติมีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๒. เพราะศีลวิบัติมีมูล ที่ภิกษุทำ

๓. เพราะอาจารวิบัติมีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๔. เพราะอาจารวิบัติมีมูล ที่ภิกษุทำ

๕. เพราะทิฏฐิวิบัติมีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๖. เพราะทิฏฐิวิบัติมีมูล ที่ภิกษุทำ

๗. เพราะอาชีววิบัติมีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๘. เพราะอาชีววิบัติมีมูล ที่ภิกษุทำ

นี้การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๘.

[๔๘๕] การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๙ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะศีวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๒. เพราะศีลวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุทำ

๓. เพราะศีลวิบัติไม่มีมูล ทั้งที่ภิกษุทำและมิได้ทำ

๔. เพราะอาจารวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๕. เพราะอาจารวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุทำ

๖. เพราะอาจารวิบัติไม่มีมูล ทั้งที่ภิกษุทำและมิได้ทำ

๗. เพราะทิฏฐิวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๘. เพราะทิฏฐิวิบัติไม่มีมูล ที่ภิกษุทำ

๙. เพราะทิฏฐิวิบัติไม่มีมูล ทั้งที่ภิกษุทำและมิได้ทำ

นี้การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๙.

[๔๘๖] การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๙ เป็นไฉน ภิกษุงดปาติโมกข์

๑. เพราะศีลวิบัติมีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๒. เพราะศีลวิบัติมีมูล ที่ภิกษุทำ

๓. เพราะศีลวิบัติมีมูล ทั้งที่ภิกษุทำและมิได้ทำ

๔. เพราะอาจารวิบัติมีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๕. เพราะอาจารวิบัติมีมูล ที่ภิกษุทำ

๖. เพราะอาจารวิบัติมีมูล ทั้งที่ภิกษุทำและมิได้ทำ

๗. เพราะทิฏฐิวิบัติมีมูล ที่ภิกษุมิได้ทำ

๘. เพราะทิฏฐิวิบัติมีมูล ที่ภิกษุทำ

๙. เพราะทิฏฐิวิบัติมีมูล ทั้งที่ภิกษุทำและมิได้ทำ

นี้การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๙.

[๔๘๗] การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๑๐ เป็นไฉน

๑. ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิก ไม่ได้นั่งอยู่ในบริษัทนั้น

๒. กถาปรารภผู้ต้องอาบัติปาราชิกมิได้ค้างอยู่

๓. ภิกษุผู้บอกลาสิกขาไม่ได้นั่งอยู่ในบริษัทนั้น

๔. กถาปรารภภิกษุผู้บอกลาสิกขามิได้ค้างอยู่

๕. ภิกษุร่วมสามัคคีที่เป็นธรรม

๖. ไม่ค้านสามัคคีที่เป็นธรรม

๗. กถาปรารภการค้านสามัคคีที่เป็นธรรมมิได้ค้างอยู่

๘. ไม่มีภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยศีลวิบัติ

๙. ไม่มีภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยอาจารวิบัติ

๑๐. ไม่มีภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยทิฏฐิวิบัติ

นี้การงดปาติโมกข์ไม่เป็นธรรม มีมูล ๑๐.

[๔๘๘] การงดปาติโมกข์เป็นธรรม มีมูล ๑๐ เป็นไฉน

๑. ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกนั่งอยู่ในบริษัทนั้น

๒. กถาปรารภภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกค้างอยู่

๓. ภิกษุผู้บอกลาสิกขานั่งอยู่ในบริษัทนั้น

๔. กถาปรารภภิกษุผู้บอกลาสิกขาค้างอยู่

๕. ภิกษุไม่ร่วมสามัคคีที่เป็นธรรม

๖. ค้านสามัคคีที่เป็นธรรม

๗. กถาปรารภการค้านสามัคคีที่เป็นธรรมค้างอยู่

๘. มีภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยศีลวิบัติ

๙. มีภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยอาจารวิบัติ

๑๐. มีภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยทิฏฐิวิบัติ

นี้การงดปาติโมกข์ มีมูล ๑๐.

[๔๘๙] อย่างไร ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกชื่อว่านั่งอยู่ในบริษัทนั้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ การต้องอาบัติปาราชิกย่อมมี ด้วยอาการด้วยเพศ ด้วยนิมิตเหล่าใด ภิกษุเห็นภิกษุต้องอาบัติปาราชิก ด้วยอาการ

ด้วยเพศ ด้วยนิมิตเหล่านี้นั้น ก็ภิกษุไม่เคยเห็นภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกเลย แต่ภิกษุอื่นบอกแก่ภิกษุว่า ท่านภิกษุมีชื่อนี้ไม่ต้องปาราชิก ก็ภิกษุไม่เคยเห็นภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกเลย แม้ภิกษุอื่นก็มิได้บอกแก่ภิกษุว่า ท่านภิกษุมีชื่อนี้ต้องอาบัติปาราชิก แก่ภิกษุนั้นแหละบอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ผมต้องอาบัติปาราชิก ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหวังอยู่ ครั้นถึงวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ ด้วยได้เห็น ด้วยได้ยิน ด้วยรังเกียจนั้นว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า บุคคลมีชื่อนี้ต้องอาบัติปาราชิก ข้าพเจ้างดปาติโมกข์แก่เธอ เมื่อเธอยังอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ไม่พึงสวดปาติโมกข์ดังนี้ การงดปาติโมกข์เป็นธรรม.

[๔๕๐] เมื่องดปาติโมกข์แก่ภิกษุแล้ว บริษัทเลิกประชุมเพราะอันตราย ๑๐ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ :-

๑. อันตรายแต่พระราชา
๒. อันตรายแต่โจร
๓. อันตรายแต่ไฟ
๔. อันตรายแต่น้ำ
๕. อันตรายแต่มนุษย์
๖. อันตรายแต่อมนุษย์
๗. อันตรายแต่สัตว์ร้าย
๘. อันตรายแต่สัตว์เลื้อยคลาน
๙. อันตรายต่อชีวิต
๑๐. อันตรายต่อพรหมจรรย์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหวังอยู่ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ในอาวาสนั้นหรือในอาวาสอื่น พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า กถาปรารภอาบัติปาราชิกของบุคคลมีชื่อนี้ยังค้างอยู่ เรื่องนั้นยังมิได้วินิจฉัย ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงวินิจฉัยเรื่องนั้น

ถ้าได้การวินิจฉัยนั้นอย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ ครั้นถึงวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า กถาปรารภอาบัติปาราชิกของบุคคลมีชื่อนี้ยังค้างอยู่ เรื่องนั้นยังมิได้วินิจฉัย ข้าพเจ้างดปาติโมกข์แก่เธอ เมื่อเธอยังอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ ไม่พึงสวดปาติโมกข์ ดังนี้ การงดปาติโมกข์เป็นธรรม.

[๔๕๑] อย่างไร ภิกษุผู้บอกลาสิกขา ชื่อว่านั่งอยู่ในบริษัทนั้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บอกลาสิกขาด้วยอาการ ด้วยเพศ ด้วยนิมิตรเหล่าใด ภิกษุเห็นภิกษุบอกลาสิกขาด้วยอาการ ด้วยเพศ ด้วยนิมิตเหล่านั้น ก็ภิกษุไม่เคยเห็นภิกษุผู้บอกลาสิกขาเลย แต่ภิกษุบอกแก้ภิกษุว่า ท่าน ภิกษุมีชื่อนี้บอกลาสิกขา ก็ภิกษุไม่เคยเห็นภิกษุผู้บอกลาสิกขาเลย แม้ภิกษุอื่นก็ไม่เคยบอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ภิกษุรูปนี้บอกลาสิกขา แต่ภิกษุนั้นแหละบอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ผมบอกลาสิกขาแล้ว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหวังอยู่ ครั้นถึงวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ ด้วยได้เห็น ด้วยได้ยิน ด้วยรังเกียจนั้นว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า บุคคลมีชื่อนี้ บอกลาสิกขาแล้ว ข้าพเจ้างดปาติโมกข์แก่เธอ เมื่อเธอยังอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ ไม่พึงสวดปติโมกข์ ดังนี้ การงดปาติโมกข์เป็นธรรม.

[๔๙๒] เมื่องดปาติโมกข์แก่ภิกษุแล้ว บริษัทเลิกประชุมเพราะอันตราย ๑๐ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อันตรายแต่พระราชา . . . อันตรายต่อพรหมจรรย์ ดูก่อนทั้งหลาย ภิกษุหวังอยู่ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ ในอาวาสนั้น หรือในอาวาสอื่น พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า กถาปรารภการบอกลาสิกขา ของบุคคลมีชื่อนี้ยังค้างอยู่ เรื่องนั้นยังไม่ได้วินิจฉัย ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงวินิจฉัยเรื่องนั้น

ถ้าได้การวินิจฉัยนั้นอย่างนี้ นั้นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ ครั้นถึงวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า กถาปรารภการบอกลาสิกขา ของบุคคลมีชื่อนี้ยังค้างอยู่ เรื่องนั้นยังมิได้วินิจฉัย ข้าพเจ้างดปาติโมกข์แก่เธอ เมื่อเธอยังอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ ไม่พึงสวดปาติโมกข์ ดังนี้ การงดปาติโมกข์เป็นธรรม.

[๔๙๓] อย่างไร ภิกษุชื่อว่าไม่ร่วมสามัคคีที่เป็นธรรม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในธรรมวินัยนี้ การไม่ร่วมสามัคคีที่เป็นธรรม ย่อมมีด้วยอาการด้วยเพศ ด้วยนิมิตเหล่าใด ภิกษุเห็นภิกษุไม่ร่วมสามัคคีที่เป็นธรรม ด้วยอาการด้วยเพศ ด้วยนิมิตเหล่านั้น ก็ภิกษุไม่เคยเห็นภิกษุผู้ไม่ร่วมสามัคคีที่เป็นธรรมเลย แต่ภิกษุอื่นบอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ภิกษุมีชื่อนี้ไม่ร่วมสามัคคีที่เป็นธรรม ก็ภิกษุไม่เคยเห็นภิกษุผู้ไม่ร่วมสามัคคีที่เป็นธรรมเลย แม้ภิกษุอื่นก็มิได้บอกแก่ภิกษุว่า ท่านภิกษุมีชื่อนี้ไม่ร่วมสามัคคีที่เป็นธรรมเลย แต่ภิกษุนั่นแหละบอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ผมไม่ร่วมสามัคคีที่เป็นธรรม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหวังอยู่ ครั้นถึงวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ด้วยได้เห็น ด้วยได้ยิน ด้วยรังเกียจนั้นว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า บุคคลมีชื่อนี้ไม่ร่วมสามัคคีที่เป็นธรรม ข้าพเจ้างดปาติโมกข์แก่เธอ เมื่อเธออยู่พร้อมหน้าสงฆ์ ไม่พึงสวดปาติโมกข์ดังนี้ การงดปาติโมกข์ เป็นธรรม.

[๔๙๔] อย่างไร ภิกษุชื่อว่าค้านสามัคคีที่เป็นธรรม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ การค้านสามัคคีที่เป็นธรรม ย่อมมีด้วยอาการ ด้วยเพศ ด้วยนิมิตเหล่าใด ภิกษุเห็นภิกษุผู้ค้านสามัคคีที่เป็นธรรม ด้วยอาการ ด้วยเพศ ด้วยนิมิตเหล่านั้น ก็ภิกษุไม่เคยเห็นภิกษุผู้ค้านสามัคคีที่เป็นธรรมเลย แต่ภิกษุอื่นบอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ภิกษุมีชื่อนี้ค้านสามัคคีที่เป็นธรรม ภิกษุมิได้เห็นภิกษุผู้ค้านสามัคคีที่เป็นธรรมเลย แม้ภิกษุอื่นก็มิได้บอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ภิกษุมีชื่อนี้ค้านสามัคคีที่เป็นธรรม แต่ภิกษุนั้นแหละบอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ผมค้านสามัคคีที่เป็นธรรม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหวังอยู่ ครั้นถึงวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ ด้วยได้เห็น ด้วยได้ยิน ด้วยรังเกียจนั้นว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า บุคคลมีชื่อนี้ค้านสามัคคีที่ที่เป็นธรรม ข้าพเจ้างดปาติโมกข์แก่เธอ เมื่อเธออยู่พร้อมหน้าสงฆ์ ไม่พึงสวดปาติโมกข์ ดังนี้ การงดปาติโมกข์เป็นธรรม.

[๔๙๕] เมื่องดปาติโมกข์แล้ว บริษัทเลิกประชุม เพราะอันตราย ๑๐ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อันตรายแต่พระราชา... อันตรายต่อพรหมจรรย์ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหวังอยู่ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ ในอาวาสนั้นหรือในอาวาสอื่น พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงพึงข้าพเจ้า กถาปรารภการค้านสามัคคีที่เป็นธรรมของบุคคลมีชื่อนี้ยังค้างอยู่ เรื่องนั้นยังมิได้วินิจฉัย ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงวินิจฉัยเรื่องนั้น

ถ้าได้การวินิจฉัยนั้นอย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ ครั้นถึงวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า กถาปรารภการค้านสามัคคีที่เป็นธรรมของบุคคลมีชื่อนี้ยังค้างอยู่ เรื่องนั้นยังไม่ได้วินิจฉัย ข้าพเจ้างดปาติโมกข์แก่เธอ เมื่อเธออยู่พร้อมหน้าสงฆ์ ไม่พึงสวดปาติโมกข์ ดังนี้ การงดปาติโมกข์เป็นธรรม.

[๔๙๖] อย่างไร ภิกษุชื่อว่ามีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยศีลวิบัติ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยศีลวิบัติ ด้วยอาการ ด้วยเพศ ด้วยนิมิตเหล่าใด ภิกษุเห็นภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยศีลวิบัติ ด้วยอาการ ด้วยเพศ ด้วยนิมิตเหล่านั้น ก็ภิกษุไม่เคยเห็นภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยศีลวิบัติเลย แต่ภิกษุอื่นบอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ภิกษุมีชื่อนี้ มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยศีลวิบัติ ก็ภิกษุไม่เคยเห็นภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยศีลวิบัติเลย แม้ภิกษุอื่นก็มิได้บอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ภิกษุมีชื่อนี้ มีผู้ได้เห็น และรังเกียจ ด้วยศีลวิบัติ แต่ภิกษุนั่นแหละบอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ผมมีผู้ที่ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยศีลวิบัติ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหวังอยู่ ครั้นถึงวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ ด้วยได้เห็น ด้วยได้ยิน ด้วยรังเกียจนั้นว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า บุคคลมีชื่อนี้มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยศีลวิบัติ ข้าพเจ้างดปาติโมกข์แก่เธอ เมื่อเธออยู่พร้อมหน้าสงฆ์ ไม่พึงสวดปาติโมกข์ ดังนี้ การงดปาติโมกข์เป็นธรรม.

[๔๙๗] อย่างไร ภิกษุชื่อว่ามีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยอาจารวิบัติ ก่อนดูภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีผู้ได้เห็น ได้ยิน

และรังเกียจ ด้วยอาจารวิบัติ ด้วยอาการ ด้วยเพศ ด้วยนิมิตเหล่าใด ภิกษุเห็นภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยอาจารวิบัติ ด้วยอาการ ด้วยเพศ ด้วยนิมิตเหล่านั้น ก็ภิกษุไม่เคยเห็นภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยอาจารวิบัติ แต่ภิกษุอื่นบอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ภิกษุมีชื่อนี้ มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยอาจารวิบัติ ก็ภิกษุไม่เคยเห็นภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยอาจารวิบัติเลย แม้ภิกษุอื่นก็มิได้บอกแก่ภิกษุว่า ภิกษุมีชื่อนี้มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยอาจารวิบัติ แต่ภิกษุนั้นแหละบอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ผู้มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยอาจารวิบัติ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหวังอยู่ ครั้งถึงอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เมื่อบุคคลนั้น อยู่พร้อมหน้าสงสงฆ์ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ด้วยได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า บุคคลมีชื่อนี้มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยอาจารวิบัติ ข้าพเจ้างดปาติโมกข์แก่เธอ เมื่อเธออยู่พร้อมหน้าสงฆ์ ไม่พึงสวดปาติโมกข์ ดังนี้ การงดปาติโมกข์เป็นธรรม.

[๔๙๘] อย่างไร ภิกษุชื่อว่ามีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจ ด้วยทิฏฐิวิบัติ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยทิฏฐิวิบัติ ด้วยอาการ ด้วยเพศ ด้วยนิมิตเหล่าใด ภิกษุที่มีผู้ได้เห็นได้ยิน และรังเกียจด้วยทิฏฐิวิบัติ ด้วยอาการ ด้วยนิมิตเหล่านั้น ก็ภิกษุไม่เคยเห็นภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยทิฏฐิวิบัติ แต่ภิกษุอื่นบอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ภิกษุมีชื่อนี้ มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยทิฏฐิวิบัติ ก็ภิกษุไม่เคยเห็นภิกษุที่มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยทิฏฐิวิบัติเลย แม้ภิกษุอื่นก็ไม่ได้บอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ภิกษุมีชื่อนี้ ผู้ได้เห็น ได้ยิน และ

รังเกียจด้วยทิฏฐิวิบัติ แต่ภิกษุนั้นแหละบอกแก่ภิกษุว่า ท่าน ผมมีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยทิฏฐิวิติ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหวังอยู่ ครั้นถึงวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้าสงฆ์ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ด้วยได้เห็น ด้วยได้ยิน ด้วยรังเกียจนั้นว่า

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า บุคคลมีชื่อนี้ มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยทิฏฐิวิบัติ ข้าพเจ้างดปาติโมกข์แก่เธอ เมื่อเธออยู่พร้อมหน้าสงฆ์ไม่พึงสวดปาติโมกข์ ดังนี้ การงดปาติโมกข์เป็นธรรม

การงดปาติโมกข์เป็นธรรม ๑๐ ประการ นี้แล.

ภาณวาร ที่ ๑ จบ

พระอุบาลีทูลถามอธิกรณ์

[๔๕๕] ครั้งนั้น ท่านพระอุบาลีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุผู้ปรารถนาจะรับอธิกรณ์ที่ตนรับ พึงรับอธิกรณ์ที่ประกอบด้วยองค์เท่าไร

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ปรารถนาจะรับอธิกรณ์ พึงรับอธิกรณ์ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ:-

๑. ภิกษุผู้ปรารถนาจะรับอธิกรณ์ พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า เราปรารถนาจะรับอธิกรณ์นี้ เป็นกาลสมควรหรือไม่ที่จะรับ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่าเป็นกาลไม่ควรที่จะรับอธิกรณ์ นี้หาใช่เป็นกาลสมควรไม่ อธิกรณ์นั้น ภิกษุไม่พึงรับ

๒. ก็ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า นี้เป็นกาลควรที่จะรับอธิกรณ์นี้ หาใช่กาลไม่สมควรไม่ ภิกษุนั้นพึงพิจารณาต่อไปว่า ที่เราปรารถนาจะรับ

อธิกรณ์นี้ อธิกรณ์นี้เป็นเรื่องจริงหรือไม่ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า อธิกรณ์นี้เป็นเรื่องไม่จริง หาใช่เป็นเรื่องจริงไม่ อธิกรณ์นั้น ภิกษุไม่พึงรับ

๓. ก็ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า อธิกรณ์นี้เป็นเรื่องจริง หาใช่เป็นเรื่องไม่จริงไม่ ภิกษุนั้นพึงพิจารณาต่อไปว่า เราปรารถนาจะรับอธิกรณ์นี้ อธิกรณ์นี้ประกอบด้วยประโยชน์หรือไม่ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า อธิกรณ์นี้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ หาใช่ประกอบด้วยประโยชน์ไม่ ภิกษุไม่พึงรับ

๔. ก็ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า อธิกรณ์นี้ประกอบด้วยประโยชน์ หาใช่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ไม่ ภิกษุนั้นพึงพิจารณาต่อไปว่า เมื่อเรารับอธิกรณ์นี้ไว้ จักได้ภิกษุผู้เคยเห็นกัน เคยคบกัน เป็นฝ่ายโดยธรรมโดยวินัยหรือไม่ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า เมื่อเรารับอธิกรณ์นี้ไว้ จักไม่ได้ภิกษุผู้เคยเห็นกัน เคยคบกัน เป็นฝ่ายโดยธรรมโดยวินัย อธิกรณ์นั้น ภิกษุไม่พึงรับ

๕. ก็ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า เมื่อเรารับอธิกรณ์นี้ไว้ จักได้ภิกษุผู้เคยเห็นกัน เคยคบกัน เป็นฝ่ายโดยธรรมโดยวินัย ภิกษุนั้นพึงพิจารณาต่อไปว่า เมื่อเรารับอธิกรณ์นี้ไว้ ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความวิวาท ความแตกแห่งสงฆ์ ความร้าวรานแห่งสงฆ์ ความถือต่างแห่งสงฆ์ การกระทำต่างแห่งสงฆ์ ซึ่งมีการนั้นเป็นเหตุ จักมีแก่สงฆ์หรือไม่ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า เมื่อเรารับอธิกรณ์นี้ไว้ ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความวิวาท ความแตกแห่งสงฆ์ ความร้าวรานแห่งสงฆ์ ความถือต่างแห่งสงฆ์ การกระทำต่างแห่งสงฆ์ ซึ่งมีการนั้นเป็นเหตุจักมีแก่สงฆ์ อธิกรณ์นั้น ภิกษุไม่พึงรับ

ก็ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า เมื่อเรารับอธิกรณ์นี้ไว้ ความบาดหมาง. ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความวิวาท ความแตกแห่งสงฆ์ ความร้าวรานแห่งสงฆ์ ความถือต่างแห่งสงฆ์ การกระทำต่างแห่งสงฆ์ ซึ่งมีการนั้นเป็นเหตุ จักไม่มีแก่สงฆ์ อธิกรณ์นั้น ภิกษุพึงรับ

อุบาลี อธิกรณ์ที่ประกอบด้วยองค์ ๕ อย่างนี้แล ภิกษุรับไว้จักไม่ทำความเดือดร้อนแม้ในภายหลังแล.

ทูลถามการโจท

[๕๐๐] พระอุบาลีทูลถามว่า ภิกษุผู้โจทก์ ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาธรรมเท่าไรในตน แล้วโจทผู้อื่น พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้โจทก์ ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาธรรม ๕ ประการในตน แล้วโจทผู้อื่น ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้โจทก์ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า เรามีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์หรือหนอ เราประกอบด้วยความประพฤติทางกายบริสุทธิ์ ไม่มีช่อง ไม่มีตำหนิ ธรรมนี้มีแก่เราหรือไม่ ถ้าภิกษุไม่ใช่เป็นผู้มีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์ ประกอบด้วยความประพฤติทางกายบริสุทธิ์ ไม่มีช่อง ไม่มีตำหนิ เธอย่อมมีผู้กล่าวว่า เชิญท่านจงศึกษาความประพฤติทางกายเสียก่อน เธอย่อมจะมีผู้กล่าวดังนี้.

[๕๐๑] ดูก่อนอุบาลี อนึ่ง ภิกษุผู้โจทก์ ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า เรามีความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์หรือหนอ เราประกอบด้วยความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์ ไม่มีช่อง ไม่มีตำหนิ ธรรมนี้มีแก่เราหรือไม่ ถ้าภิกษุไม่ใช่เป็นผู้มีความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์ ประกอบด้วยความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์ ไม่มีช่อง ไม่มีตำหนิ เธอย่อมจะมีผู้กล่าวว่า เชิญท่านจงศึกษาความประพฤติทางวาจาเสียก่อน เธอย่อมจะมีผู้กล่าวดังนี้.

[๕๐๒] ดูก่อนอุบาลี อนึ่ง ภิกษุผู้โจทก์ ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า จิตของเรามีเมตตาปรากฏ ไม่อาฆาตในสพรหมจารีทั้งหลายหรือหนอ ธรรมนี้มีแก่เราหรือไม่ ถ้าภิกษุไม่ใช่เป็นผู้มีเมตตาจิตปรากฏ ไม่อาฆาตในสพรหมจารีทั้งหลาย เธอย่อมจะมีผู้กล่าวว่า เชิญท่านเข้าไปตั้งเมตตาจิตในสพรหมจารีทั้งหลาย เธอย่อมจะมีผู้กล่าวดังนี้.

[๕๐๓] ดูก่อนอุบาลี อนึ่ง ภิกษุผู้โจทก์ ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า เราเป็นพหูสูต ทรงสุตะ เป็นที่สั่งสมสุตะหรือหนอ ธรรมเหล่านั้นใด ไพเราะในเบื้องต้น ไพเราะในท่ามกลาง ไพเราะในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง ธรรมเห็นปานนั้น เป็นธรรมอันเราสดับมาก ทรงไว้คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีแล้วด้วยปัญญาธรรมนี้มีแก่เราหรือไม่ ถ้าภิกษุไม่ใช่เป็นพหูสูต ทรงสุตะ เป็นที่สั่งสมสุตะ ธรรมเหล่านั้นใด ไพเราะในเบื้องต้น ไพเราะในท่ามกลาง ไพเราะในที่สุดประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ สิ้นเชิง ธรรมเห็นปานนั้น ไม่เป็นธรรมอันเธอสดับมาก ทรงไว้คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา เธอย่อมจะมีผู้กล่าวว่า เชิญท่านจงเล่าเรียนปริยัติเสียก่อน เธอย่อมจะมีผู้กล่าวดังนี้.

[๕๐๔] ดูก่อนอุบาลี อนึ่ง ภิกษุผู้โจทก์ ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า เราจำปาติโมกข์ทั้งสองได้ดี โดยพิสดาร สวดไพเราะ คล่องแคล่ว วินิจฉัยถูกต้องโดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะหรือหนอ ธรรมนี้มีแก่เราหรือไม่ ถ้าภิกษุไม่ใช่เป็นผู้จำปาติโมกข์ทั้งสองได้ดีโดยพิสดาร สวดไพเราะ คล่องแคล่ววินิจฉัยถูกต้องโดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ เธอถูกถามว่า ท่าน ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสิกขาบทนี้ที่ไหน จะตอบไม่ได้ เธอย่อมจะมีผู้กล่าวว่า เชิญท่านเล่าเรียนวินัยเสียก่อน เธอย่อมจะมีผู้กล่าวดังนี้.

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้โจทก์ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาธรรม ๕ ประการนี้ในตน แล้วพึงโจทผู้อื่น.

[๕๐๕] พระอุบาลีทูลถามว่า พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุผู้โจทก์ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงตั้งธรรมเท่าไรไว้ในตน แล้วโจทผู้อื่น

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้โจทก์ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงตั้งธรรม ๕ ประการไว้ในตน แล้วโจทผู้อื่น คือ :-

๑. เราจักกล่าวโดยกาลอันควร จักไม่กล่าวโดยกาลอันไม่ควร

๒. จักกล่าวด้วยคำจริง จักไม่กล่าวด้วยคำอันไม่เป็นจริง

๓. จักกล่าวด้วยคำสุภาพ จักไม่กล่าวด้วยคำหยาบ

๔. จักกล่าวด้วยคำประกอบด้วยประโยชน์ จักไม่กล่าวด้วยคำไร้ประโยชน์

๕. จักมีเมตตาจิตกล่าว จักไม่มุ่งร้ายกล่าว

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้โจทก์ ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงตั้งธรรม ๕ ประการนี้ไว้ในตน แล้วโจทผู้อื่น.

ผู้โจทก์โดยไม่เป็นธรรมต้องเดือดร้อน

[๕๐๖] พระอุบาลีทูลถามว่า ภิกษุผู้โจทก์โดยไม่เป็นธรรม พึงถึงความเดือดร้อนด้วยอาการเท่าไร พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้โจทก์โดยไม่เป็นธรรม พึงถึงความเดือดร้อนด้วยอาการ ๕ คือ:-

๑. ท่านโจทโดยกาลไม่ควร ไม่โจทโดยกาลอันควร ท่านต้องเดือดร้อน

๒. ท่านโจทด้วยเรื่องไม่จริง ไม่โจทด้วยเรื่องจริง ท่านต้องเดือดร้อน

๓. ท่านโจทด้วยคำหยาบ ไม่โจทด้วยคำสุภาพ ท่านต้องเดือดร้อน

๔. ท่านโจทด้วยเรื่องไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่โจทด้วยเรื่องประกอบด้วยประโยชน์ ท่านต้องเดือดร้อน

๕. ท่านมุ่งร้ายโจท มิใช่มีเมตตาจิตโจท ท่านต้องเดือดร้อน

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้โจทก์โดยไม่เป็นธรรม พึงถึงความเดือดร้อนด้วยอาการ ๕ นี้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุแม้อื่น ไม่พึงสำคัญเรื่องที่โจทด้วยคำเท็จ.

ผู้ถูกโจทโดยไม่เป็นธรรมไม่ต้องเดือดร้อน

[๕๐๗] พระอุบาลีทูลถามว่า ก็ภิกษุผู้ถูกโจทก์โดยไม่เป็นธรรม ไม่ต้องเดือดร้อนด้วยอาการเท่าไร พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้โจทก์โดยไม่เป็นธรรม ไม่ต้องเดือดร้อน ด้วยอาการ ๕ คือ:-

๑. ท่านถูกโจทโดยกาลไม่ควร ไม่ถูกโจทโดยกาลอันควร ท่านไม่ต้องเดือดร้อน

๒. ท่านถูกโจทด้วยเรื่องไม่จริง ไม่ได้ถูกโจทด้วยเรื่องจริง ท่านไม่ต้องเดือดร้อน

๓. ท่านถูกโจทด้วยคำหยาบ ไม่ถูกโจทด้วยคำสุภาพ ท่านไม่ต้องเดือดร้อน

๔. ท่านถูกโจทด้วยเรื่องไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ได้ถูกโจทด้วยเรื่องประกอบด้วยประโยชน์ ท่านไม่ต้องเดือดร้อน

๕. ท่านถูกโจทด้วยมุ่งร้าย ไม่ถูกโจทด้วยเมตตาจิต ท่านไม่ต้องเดือดร้อน.

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ถูกโจทโดยไม่เป็นธรรม ไม่ต้องเดือนร้อนด้วยอาการทั้ง ๕ นี้.

ผู้โจทย์โดยเป็นธรรมไม่ต้องเดือนร้อน

[๕๐๘] พระอุบาลีทูลถามว่า ภิกษุผู้โจทก์โดยเป็นธรรม พึงถึงความไม่เดือดร้อน ด้วยอาการเท่าไร พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี. ภิกษุผู้โจทก์โดยเป็นธรรม พึงถึงความไม่เดือดร้อน ด้วยอาการ ๕ คือ :-

๑. ท่านโจทโดยกาลอันควร ไม่ใช่โจทโดยกาลอันไม่ควร ท่านไม่ต้องเดือดร้อน

๒. ท่านโจทด้วยเรื่องจริง ไม่ใช่โจทด้วยเรื่องไม่จริง ท่านไม่ต้องเดือดร้อน

๓. ท่านโจทด้วยคำสุภาพ ไม่ใช่โจทด้วยคำหยาบ ท่านไม่ต้องเดือดร้อน

๔. ท่านโจทด้วยเรื่องประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ใช่โจทด้วยเรื่องไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ท่านไม่ต้องเดือดร้อน

๕. ท่านมีเมตตาจิตโจท ไม่ใช่มุ่งร้ายโจท ท่านไม่ต้องเดือดร้อน.

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้โจทก์โดยเป็นธรรม พึงถึงความไม่เดือดร้อนด้วยอาการ ๕ นี้ ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุแม้อื่นก็พึงสำคัญว่าควรโจทด้วยเรื่องจริง.

ผู้ถูกโจทโดยธรรมต้องเดือนร้อน

[๕๐๙] พระอุบาลีทูลถามว่า ก็ภิกษุผู้ถูกโจทโดยธรรม พึงถึงความเดือดร้อนด้วยอาการเท่าไร พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ถูกโจทโดยธรรม พึงถึงความเดือดร้อนด้วยอาการ ๕ คือ:-

๑. ท่านถูกโจทโดยกาลอันควร ไม่ใช่ถูกโจทโดยกาลอันไม่ควร ท่านต้องเดือดร้อน

๒. ท่านถูกโจทด้วยเรื่องจริง ไม่ใช่ถูกโจทด้วยเรื่องไม่เป็นจริง ท่านต้องเดือดร้อน

๓. ท่านถูกโจทด้วยคำสุภาพ ไม่ใช่ถูกโจทด้วยคำหยาบ ท่านต้องเดือดร้อน

๔. ท่านถูกโจทด้วยเรื่องประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ใช่ถูกโจทด้วยเรื่องไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ท่านต้องเดือดร้อน

๕. ท่านถูกโจทด้วยเมตตาจิต ไม่ใช่ถูกโจทด้วยมุ่งร้าย ท่านต้องเดือดร้อน.

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ถูกโจทโดยธรรม พึงถึงความเดือดร้อนด้วยอาการ ๕ นี้แล.

ผู้โจทก์พึงมนสิกาธรรม ๕ ประการ

[๕๑๐] พระอุบาลีทูลถามว่า ภิกษุผู้โจทก์ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงมนสิการธรรมเท่าไรไว้ในตน แล้วโจทผู้อื่น พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้โจทก์ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงมนสิการธรรม ๕ อย่างไว้ในตน แล้วโจทผู้อื่น คือ :-

๑. ความการุญ

๒. ความหวังประโยชน์

๓. ความเอ็นดู

๔. ความออกจากอาบัติ

๕. ความทำวินัยเป็นเบื้องหน้า.

ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้โจทย์ปรารถนาจะโจทผู้อื่น พึงมนสิการธรรม ๕ อย่างนี้ไว้ในตน แล้วโจทผู้อื่น.

ผู้ถูกโจทก์พึงตั้งอยู่ในธรรม ๒ ประการ

[๕๑๑] พระอุบาลีทูลถามว่า ก็ภิกษุผู้ถูกโจทก์ พึงตั้งอยู่ในธรรมเท่าไร พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ถูกโจทก์ พึงตั้งอยู่ในธรรม ๒ ประการ คือ ความจริง ๑ ความไม่ขุนเคือง ๑.

ปาติโมกขฐปนขันธกะ ที่ ๙ จบ

ในขันธกะนี้มี ๓๐ เรื่อง ๒ ภาณวาร

หัวข้อประจำขันธกะ

[๕๑๒] เรื่องปาปภิกษุในอุโบสถ ถูกไล่ ๓ ครั้ง ไม่ออกไป ถูกพระโมคคัลลานะฉุดออก เรื่องอัศจรรย์ในศาสนาของพระชินเจ้า ทรงเปรียบเทียบมหาสมุทร คือ อนุปุพพสิกขา. เปรียบด้วยมหาสมุทรอันลุ่มลึกโดยลำดับ พระสาวกไม่ละเมิดสิกขาบท เปรียบด้วยมหาสมุทรตั้งอยู่ตามปกติไม่ล้นฝั่งสงฆ์ย่อมขับไล่บุคคลทุศีลออก เปรียบด้วยมหาสมุทรซัดซากศพขึ้นฝั่ง วรรณะ ๔ เหล่า บวชเป็นบรรพชิตแล้ว ละนามและโคตรเดิม ดุจแม่น้ำใหญ่ไหลไปสู่มหาสมุทรแล้ว ละนามและโคตรเดิม ภิกษุเป็นอันมากปรินิพพาน เปรียบด้วยน้ำไหลไปเต็มมหาสมุทร พระธรรมวินัยมีวิมุตติรสรสเดียว เปรียบด้วยมหาสมุทรมีรสเค็มรสเดียว พระธรรมวินัยมีรัตนะมาก เป็นที่อยู่ของพระอริยบุคคล

๘ จำพวก เปรียบด้วยมหาสมุทรเป็นที่อยู่ของหมู่สัตว์ แล้วยังคุณในพระศาสนาให้ดำรงอยู่ เรื่องงดปาติโมกข์ในวันอุโบสถ เรื่องพระฉัพพัคคีย์คิดว่า ใคร ๆ ไม่รู้เรา เรื่องภิกษุยกโทษก่อน.

เรื่องงดปาติโมกข์เป็นธรรม และไม่เป็นธรรม มีมูล ๑.
เรื่องงดปาติโมกข์เป็นธรรม และไม่เป็นธรรม มีมูล ๒.
เรื่องงดปาติโมกข์เป็นธรรม และไม่เป็นธรรม มีมูล ๓.
เรื่องงดปาติโมกข์เป็นธรรม และไม่เป็นธรรม มีมูล ๔.
เรื่องงดปาติโมกข์เป็นธรรม และไม่เป็นธรรม มีมูล ๕.
เรื่องงดปาติโมกข์เป็นธรรม และไม่เป็นธรรม มีมูล ๖.
เรื่องงดปาติโมกข์เป็นธรรม และไม่เป็นธรรม มีมูล ๗.
เรื่องงดปาติโมกข์เป็นธรรม และไม่เป็นธรรม มีมูล ๘.
เรื่องงดปาติโมกข์เป็นธรรม และไม่เป็นธรรม มีมูล ๙.
เรื่องงดปาติโมกข์เป็นธรรม และไม่เป็นธรรม มีมูล ๑๐.

เรื่องงดปาติโมกข์เพราะวิบัติ ๔ อย่าง คือ ศีล อาจาระ ทิฏฐิ และอาชีวะ.

เรื่องงดปาติโมกข์ในส่วน ๕ คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ และทุกกฏ.

เรื่องงดปาติโมกข์ในส่วน ๖ มีวิธีอย่างนี้ คือ เพราะศีล อาจาระ ทิฏฐิวิบัติ ที่มีภิกษุมิได้ทำและทำ.

เรื่องงดปาติโมกข์ในส่วน ๗ คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาสิต.

เรื่องงดปาติโมกข์ เพราะศีล อาจาระ ทิฏฐิ และอาชีววิบัติ ที่ภิกษุมิได้ทำและทำ รวม ๘ อย่าง.

เรื่องงดปาติโมกข์มี ๙ วิธี คือ เพราะศีล อาจาระ ทิฏฐิ ที่ภิกษุมิได้ทำและทั้งทำและไม่ทำ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่ผู้รู้ตามเป็นจริงอย่างนี้.

จงทราบการงดปาติโมกข์ ๑๐ อย่าง คือ ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก ๑ กถาปรารภภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกยังค้างอยู่ ๑ ภิกษุบอกลาสิกขา ๑ กถาปรารภภิกษุผู้บอกลาสิกขายังค้างอยู่ ๑ ภิกษุร่วมสามัคคี ๑ กถาค้านสามัคคี ๑ ค้านสามัคคีที่ค้าง ๑ มีผู้ได้เห็น ได้ยิน และรังเกียจด้วยศีลวิบัติ ๑ ด้วยอาจารบัติ ๑ ด้วยทิฏฐิวิบัติ ๑.

เรื่องภิกษุเห็นภิกษุเอง ภิกษุอื่นบอกภิกษุนั้น หรือภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกนั้น บอกความจริงแก่ภิกษุนั้น ภิกษุนั้นงดปาติโมกข์.

เรื่องบริษัทเลิกประชุม เพราะอันตราย ๑๐ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระราชา โจร ไฟ น้ำ มนุษย์ อมนุษย์ สัตว์ร้าย สัตว์เลื้อยคลาน ชีวิตพรหมจรรย์ จงทราบการงดปาติโมกข์ที่เป็นธรรม และไม่เป็นธรรมตามแนวทาง.

เรื่องโจทโดยกาลอันควร โจทด้วยเรื่องจริง โจทด้วยเรื่องเป็นประโยชน์จักได้ฝึกฝ่าย จักมีความทะเลาะเป็นต้น ผู้เป็นโจทก์มีกาย วาจา บริสุทธิ์ มีเมตตาจิต เป็นพหูสูต รู้ปาติโมกข์ทั้งสอง.

เรื่องภิกษุโจทโดยกาลอันควร ด้วยเรื่องจริง ด้วยคำสุภาพ ด้วยเรื่องเป็น ประโยชน์ ด้วยเมตตาจิต.

เรื่องภิกษุเดือดร้อน โดยอธรรม พึงบรรเทาเหมือนอย่างนั้น.

เรื่องภิกษุผู้โจทก์และถูกโจทเป็นธรรม พึงบรรเทาความเดือดร้อน เรื่องพระสัมพุทธทรงประกาศข้อปฏิบัติสำหรับภิกษุผู้ถูกโจทก์ไว้ ๕ อย่าง คือ ความการุญ ความหวังประโยชน์ ความเอ็นดู ความออกจากอาบัติ ความทำวินัยเป็นเบื้องหน้า.

เรื่องทั้งอยู่ในความสัตย์และความไม่ขุ่นเคือง นี้เป็นธรรมดาของจำเลยแล.

หัวข้อประจำขันธกะ จบ

ปาฏิโมกขัฏฐปนักขันธกวรรณนา

วินิจฉัยในปาฏิโมกขัฏฐรปนักขันธกะ พึงทราบดังนี้:-

สองบทว่า **นนฺทิมุขิยา รตฺติยา** มีความว่า ราตรีปรากฏเหมือนมีหน้าอันเอิบอิ่ม ในเวลาอรุณขึ้นแล้ว ด้วยเหตุนั้น พระอุบาลีเถระจึงกล่าวว่า ราตรีมีหน้าชื่น.

บทว่า **อนฺโตปูตึ** มีความว่า ผู้เสียข้างใน โดยมีความเสียเพราะกิเลส ในภายในจิตสันดานเป็นสภาพ.

บทว่า **อวสฺสุตํ** มีความว่า ผู้ชุ่มแล้วด้วยอำนาจแห่งความรั่วแห่งกิเลส.

บทว่า **กสมฺพุชาตํ** มีความว่า ชื่อว่าผู้เศร้าหมอง เพราะเป็นผู้มีโทษเกลื่อนกลาด.

ด้วยคำว่า **ยาว พาหาคหณาปี นาม** พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพระประสงค์ว่า จริงอยู่ โมฆบุรุษนั้น พอได้ฟังคำว่า อานนท์ บริษัทไม่บริสุทธิ์ แล้ว พึงหลีกไปเสียก็มี, โมฆบุรุษนั้นไม่หลีกไปด้วยคำอย่างนั้น จักมาเพียงจับแขนเท่านั้น. ความมานี้ น่าอัศจรรย์.

ข้อว่า **น อายตเกเนว ปปาโต โหติ** มีความว่า มหาสมุทรเป็นของลึกโตรกแต่แรกหามิได้ คือ เป็นของลึกโดยลำดับ.

ข้อว่า **จิตฺตมฺโม เวลํ นาติวตฺตติ** มีความว่า มหาสมุทรไม่ล้นฝั่ง คือคันแดนเป็นที่ลงและขึ้นแห่งคลื่นทั้งหลาย.

สองบทว่า **ตีรํ วาเหติ** มีความว่า คลื่นย่อมพัดขึ้นฝั่ง คือซัดขึ้นบก.

บทว่า **อญฺญาปฏิเวโธ** ได้แก่ ความตรัสรู้พระอรหัต.

คำว่า **ฉนฺนมติวสฺสติ** นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหมายเอาเนื้อความนี้ว่า เมื่อต้องอาบัติแล้วปกปิดไว้ ชื่อว่าต้องอาบัติใหม่อื่น.

คำว่า **วิวฏฺ นาติวสฺสติ** นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหมายเอาเนื้อความนี้ว่า ต้องอาบัติแล้วเปิดเผยเสีย ชื่อว่าไม่ต้องอาบัติอื่น.

[ว่าด้วยการงดปาฏิโมกข์]

วินิจฉัยในข้อว่า **ฐปิตํ โหติ ปาฏิโมกฺขํ** นี้ พึงทราบดังนี้:-

ปาฏิโมกข์ที่เป็นอันงดก่อนหรือภายหลังก็มี ที่ไม่เป็นอันงดก่อนหรือภายหลังก็มี, แต่ปาฏิโมกข์ที่งดในเขตเท่านั้น จึงเป็นอันงด; เพราะฉะนั้น ปาฏิโมกข์อันสงฆ์พึงงดเพียงที่สวด **เร** อักษรในคำนี้ว่า **สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ อชฺชุโปสโถ ปณฺณรโส ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ , สงฺโฆ อุโปสถํ กเรยฺย** นี้แล ชื่อว่าเขต. แต่ครั้นสวด **ย** อักษรแล้ว จึงงด ชื่อว่างดภายหลัง.

เมื่อคำว่า **สุณาตุ เม** ยังไม่ทันได้เริ่ม เมื่องดเสีย เป็นอันงดก่อน.

ข้อว่า **อมูลิกาย ทิฏฺฐิวิปตฺติยา ปาฏิโมกฺขํ ฐเปติ อกตาย** มีความว่า วิบัตินั้น จะเป็นการที่บุคคลนั้น ทำแล้วหรือมิได้ทำก็ตามที, ความสำคัญของภิกษุผู้งดปาฏิโมกข์ ย่อมเป็นของไม่มีมูล ด้วยอำนาจแห่งวิบัติที่ไม่มีมูล.

คำว่า **กตากตาย** อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรวมทั้ง ๒ อย่าง ทั้งที่ทำ ทั่งที่ไม่ทำ.

ข้อว่า **ธมฺมิกํ สามคฺคึ น อุเปติ** มีความว่า เมื่อสังฆกรรมอันสงฆ์กระทำอยู่ ภิกษุไม่มา ไม่มอบฉันทะ และอยู่พร้อมหน้า คัดค้าน เพราะความเป็นผู้ประสงค์จะยังกรรมให้กำเริบ, ด้วยเหตุนั้นเธอต้องทุกกฏ. ปาฏิโมกข์ของภิกษุผู้มีอาบัติติดตัวนั้นแล ย่อมเป็นอันงด ด้วยประการฉะนี้.

บทว่า **ปจฺจาทิยติ** มีความว่า ย่อมกลับถือว่า กรรมต้องทำใหม่. เพราะการรื้อนั้น เธอย่อมต้องปาจิตตีย์. ปาฏิโมกข์ของภิกษุผู้มีอาบัติติดตัวแม้นั้นแล ย่อมเป็นอันงด ด้วยประการฉะนี้.

ในคำว่า **เยหิ อากาเรหิ เยหิ ลิงฺเคหิ เยหิ นิมิตฺเตหิ** นี้พึงทราบ เครื่องหมายรู้มีอาการเป็นต้น ในองค์ทั้งหลายมียังมรรคกับมรรคให้จดกันเป็นต้น.

วัตถุที่ได้เห็นแล้ว และวัตถุที่ได้ฟังแล้ว ในคำว่า **เตน ทิฏฺเฐน เตน สุเตน ตาย ปริสงฺกาย** นี้ มาแล้วในพระบาลีนั่นเอง

ก็ถ้าว่า ภิกษุพึงยังความรังเกียจให้เกิดขึ้น เพราะวัตถุที่ได้เห็นและได้ฟังแล้วเหล่านั้นไซร้, คำว่า ด้วยความรังเกียจนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหมายเอาความรังเกียจนั้น.

[ว่าด้วยองค์แห่งการฉวยอธิกรณ์]

ภิกษุผู้ประสงค์จะชำระพระศาสนาให้หมดจด จึงฉวยอธิกรณ์ใด ด้วยตน, อธิกรณ์นั้น พระอุบาลีเถระเรียกว่า **อตฺตาทานํ** ในคำว่า **อตฺตาทานํ อาทาตุกาเมน**.

กาลนี้ คือ ราชภัย โจรภัย ทุพภิกขภัย กาลที่ฝนเปียกชุ่ม เป็นสมัยมิใช่กาล ในคำว่า **อกาโล อิมํ อตฺตาทานํ อาทาตุ** นี้ กาลพึงเห็นแผกกัน.

ข้อว่า **อภูตํ อิทํ อตฺตาทานํ** มีความว่า อธิกรณ์นี้ไม่มี, อธิบายว่า ถ้าว่า ภิกษุเมื่อพิจารณาทราบอย่างนี้ว่า อธรรม เราถือว่า เป็นธรรม, หรือว่า ธรรม เราถือว่า เป็นอธรรม หรือว่ามิใช่วินัย เราถือว่า วินัย, วินัย เราถือว่า มิใช่วินัย, หรือว่าบุคคลทุศีล เราถือว่า บุคคลมีศีล หรือว่า บุคคลมีศีล เราถือว่า บุคคลทุศีล. อธิกรณ์ที่จริง พึงทราบโดยปริยายอันแผกกัน.

อธิกรณ์ใด เป็นไปเพื่ออันตรายแห่งชีวิต หรือเพื่ออันตรายแก่พรหมจรรย์ อธิกรณ์นี้ชื่อว่าไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ในคำว่า **อนตฺถสญฺหิตํ อิทํ อตฺตาทานํ** นี้. อธิกรณ์ที่แผก (จากนั้น) ชื่อว่าประกอบด้วยประโยชน์.

ข้อว่า **น ลภิสฺสามิ สนฺทิฏฺเฐ สมฺภตฺเต ภิกฺขู** มีความว่าจริงอยู่ ในกาลบางคราว ภิกษุทั้งหลายผู้สนับสนุนฝ่ายของตนเห็นปานนั้น ย่อมเป็นผู้อันเธอไม่อาจที่จะได้ ในเพราะภัยมีราชภัยเป็นต้น. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหมายเอาความไม่ได้นั้น จึงตรัสว่า เราจักไม่ได้. แต่ในกาลบางคราว ภิกษุทั้งหลายเห็นปานนั้น เป็นผู้อันเธออาจที่จะได้ เพราะเป็นความปลอดภัย

และมีภิกษาดีเป็นต้น. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหมายเอาความได้นั้น จึงตรัสว่า เราจักได้.

ข้อว่า **ภวิสฺสติ สงฺฆสฺส ตโตนิทานํ ภณฺฑนํ** มีความว่า ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความวิวาท และความแตกแห่งสงฆ์ จักมีแก่สงฆ์ เหมือนมีแก่พวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี.

ข้อว่า **ปจฺฉาปิ อวิปฺปฏิสารกรํ ภวิสฺสติ** มีความว่า ความหวนระลึกถึงอธิกรณ์นั้น ในภายหลัง ไม่ทำความเดือดร้อนให้เหมือนความหวนระลึกของพระมหากัสสปเถระ ผู้ทำปัญจสติกสังคีติข่มขี่สุภัททภิกษุผู้บวชเมื่อแก่, และเหมือนความหวนระลึกของท่านพระยสะผู้ทำสัตตสติกสังคีติ ข่มขี่ภิกษุหมื่นรูป เพราะอธิกรณ์มีวัตถุ ๑๐, และเหมือนความหวนระลึกของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระผู้ทำสหัสสกสังคีติ ข่มขี่ภิกษุ ๖ หมื่นรูป ไม่ทำความเดือดร้อนให้ในภายหลังฉะนั้น. ทั้งอธิกรณ์ที่ประกอบด้วยองค์ ๕ อย่างนั้น อันภิกษุโจทแล้ว ย่อมเป็นไป เพื่อความที่พระศาสนาเป็นของมีสิริเพียงดังดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ อันปราศจากโทษเครื่องเศร้าหมอง

[ว่าด้วยธรรมที่โจทก์พึงตรวจดูในตน]

วินิจฉัยในคำว่า **อจฺฉิทฺทนฺ อปฺปฏิมํ เสน** เป็นอาทิ พึงทราบดังนี้ :-

บรรดาคฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นผู้อันบุคคลใดประหารแล้วก็ดี แพทยกรรมทั้งหลาย มีการผ่าฝีเป็นต้น อันบุคคลใดทำแล้วแก่คฤหัสถ์ทั้งหลายก็ดี กายสมาจารของบุคคลนั้น เป็นช่องทะลุ เหมือนใบตาลที่ปลวกกิน และชื่อว่ามีโทษที่ควรสอดส่อง เพราะเป็นของที่จะพึงอาจเพื่อลูบคลำได้ คือเพื่อจับคร่าในที่ใดที่หนึ่งได้. กายสมาจารที่แผกกัน พึงทราบว่า ไม่มีช่องทะลุ ไม่มีโทษที่ควรสอดส่อง.

ส่วนวจีสมาจาร ย่อมเป็นช่องทะลุ และมีโทษควรสอดส่อง เพราะพูดปด พูดเสียดแทง พูดส่อเสียด และโจทอาบัติไม่มีมูลเป็นต้น. วจีสมาจารที่แผกกัน พึงทราบว่า ไม่มีช่องทะลุ และไม่มีโทษที่ควรสอดส่อง.

ข้อว่า **เมตฺตํ นุ โข เม จิตฺตํ** มีความว่า จิตของเรามีเมตตาตัดกังวล ถึงทับแล้วด้วยความใส่ใจกัมมัฏฐานภาวนา.

บทว่า **อนาฆาตํ** ได้แก่เว้นจากอาฆาต. อธิบายว่า ปราศจากอาฆาตด้วยอำนาจแห่งความข่มไว้.

ข้อว่า **อิทํ ปน อาวุโส กตฺถ วุตฺตํ ภควตา** มีความว่า สิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วที่เมืองไหน ?

[ว่าด้วยธรรมที่โจทก์พึงตั้งในตน]

วินิจฉัยในคำว่า **กาเลน วกฺขามิ** เป็นอาทิ พึงทราบดังนี้ :-

ภิกษุรูปหนึ่ง เมื่อยังบุคคลผู้หนึ่งให้ทำโอกาสแล้วจึงโจท ชื่อว่ากล่าวโดยกาล เมื่อโจทในท่ามกลางสงฆ์ ท่ามกลางคณะ โรงสลากข้าวต้ม โรงวิตกทางที่เที่ยวภิกษาและโรงฉันเป็นต้นก็ดี ในขณะที่อุปัฏฐากทั้งหลายปวารณาก็ดี ชื่อว่า กล่าวโดยมิใช่กาล.

เมื่อกล่าวด้วยคำจริง ชื่อว่า กล่าวด้วยคำแท้.

เมื่อกล่าวว่า แน่ะผู้เจริญ แน่ะท่านผู้ใหญ่ แน่ะท่านผู้เที่ยวอยู่ในบริษัท แน่ะท่านผู้ถือบังสกุล แน่ะท่านธรรมกถึก นี้สมควรแก่ท่าน ชื่อว่ากล่าวด้วยคำหยาบ.

แต่เมื่อกล่าวให้เป็นถ้อยคำอิงอาศัยเหตุว่า ผู้เจริญ ท่านเป็นผู้ใหญ่ ท่านเป็นผู้เที่ยวอยู่ในบริษัท ท่านเป็นผู้ถือบังสกุล ท่านเป็นธรรมกถึก นี้สมควรแก่พวกท่าน ชื่อว่า กล่าวด้วยถ้อยคำไพเราะ.

เมื่อกล่าวให้เป็นถ้อยคำอิงอาศัยเหตุ ชื่อว่า กล่าวด้วยถ้อยคำประกอบด้วยประโยชน์.

ข้อว่า **เมตฺตจิตฺโต วกฺขามิ โน โทสนฺตโร** มีความว่า เราจักเข้าไปตั้งเมตตาจิตกล่าว จักไม่เป็นผู้มีจิตประทุษร้ายกล่าว.

[ว่าด้วยธรรมที่โจทก์พึงพิจารณาในตน]

สองบทว่า **อชฺฌตฺตํ มนสิกริตฺวา** ได้แก่ พึงยังความคิดของตนให้เกิดขึ้น.

บทว่า **การุญฺญตา** นั้น ได้แก่ ความมีกรุณา.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงกรุณาและธรรมเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งกรุณา ด้วยความมีกรุณานี้.

ความใฝ่หาประโยชน์ ชื่อว่า ความเป็นผู้แสวงประโยชน์.

ความประกอบพร้อมด้วยประโยชน์เกื้อกูลนั้น ชื่อว่า ความเป็นผู้อนุเคราะห์.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงเมตตาและธรรมเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งเมตตา ด้วยความเป็นผู้แสวงประโยชน์ และความเป็นผู้อนุเคราะห์แม้ทั้ง ๒.

การให้ออกเสียจากอาบัติแล้ว ให้ตั้งอยู่ในส่วนแห่งผู้หมดจด ชื่อว่า ความออกจากอาบัติ.

การที่ฟ้องคดีแล้วให้จำเลยให้การ อ้างเอาคำปฏิญญา ทำกรรมตามที่ปฏิญญาอย่างไร ชื่อว่า ความเป็นผู้ทำพระวินัยให้เป็นที่เคารพ

ข้อว่า **อิเม ปญฺจ ธมฺเม** มีความว่า ธรรมเหล่านี้ใด ที่เรากล่าวแล้วโดยนัยมีคำว่า **การุญฺญตา** เป็นต้น, ภิกษุผู้โจทก์ พึงพิจารณาธรรมทั้ง ๕ เหล่านั้น ภายในตนแล้ว จึงโจทก์ผู้อื่น ฉะนั้นแล.

[ว่าด้วยธรรมของจำเลย]

ข้อว่า **สจฺเจ จ อกุปฺเป จ** มีความว่า จำเลยพึงตั้งอยู่ในคำจริง และในความเป็นผู้ไม่โกรธ. จริงอยู่ จำเลยต้องให้การตามจริง และต้องไม่ทำอาการโกรธเคือง. อธิบายว่า ไม่พึงโกรธด้วยตนเอง ไม่พึงกระทบกระทั่งผู้อื่น.

คำที่เหลือในที่ทั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

ปาฏิโมกขัฏฐปนักขันธกวรรณนา จบ

ภิกขุนีขันธกะ

เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี

[๕๑๓] โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ ในสักกชนบท ครั้งนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอประทานวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า ขอสตรีพึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามว่า อย่าเลย โคตมี เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย.

แม้ครั้งที่สอง . . .

แม้ครั้งที่สาม พระนางมหาปชาบดีโคตมี ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอประทานวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า ขอสตรีพึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามว่า อย่าเลย โคตมี เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย.

ครั้งนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมี ทรงน้อยพระทัยว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรนวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว มีทุกข์ เสียพระทัย มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ทรงกันแสง พลางถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณเสด็จกลับไป.

[๕๑๔] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์ ตามพระพุทธาภิรมย์ แล้วเสด็จหลีกจาริกทางพระนครเวสาลี เสด็จจาริกโดยลำดับถึงพระนครเวสาลี ข่าวว่า พระองค์ประทับอยู่ที่กูฏาคารสาลาป่ามหาวัน เขตพระนครเวสาลีนั้น.

ครั้งนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีให้ปลงพระเกสา ทรงพระภูษาย้อมฝาด พร้อมด้วยนางสากิยานีมากด้วยกัน เสด็จหลีกไปทางพระนครเวสาลี เสด็จถึงเมืองเวสาลี กูฏาคารสาลาป่ามหาวัน โดยลำดับ เวลานั้นพระนางมีพระบาททั้งสองพอง มีพระวรกายเกลือกกลั้วด้วยธุลี มีทุกข์ เสียพระทัย มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ได้ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารภายนอก.

ท่านพระอานนท์ได้เห็นพระนางมหาปชาบดีโคตมี มีพระบาททั้งสองพอง มีพระวรกายเกลือกกลั้วด้วยธุลี มีทุกข์ เสียพระทัย มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารภายนอก ครั้นแล้วได้ถามว่า ดูก่อนโคตมี เพราะเหตุไร พระนางจึงมีพระบาททั้งสองพอง มีพระวรกายเกลือกกลั้วด้วยธุลี มีทุกข์ เสียพระทัย มีพระพักตร์ชุ่มด้วยน้ำพระเนตร ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารภายนอก.

พระนางตอบว่า พระอานนท์เจ้าข้า เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว.

พระอานนท์กล่าวว่า ดูก่อนโคตมี ถ้าเช่นนั้น พระนางจงรออยู่ที่นี่แหละสักครู่หนึ่ง จนกว่าอาตมาจะทูลขอพระผู้มีพระภาคเจ้าให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว.

[๕๑๕] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า พระนางมหาปชาบดีโคตมีนั้น มีพระบาททั้งสองพอง มีพระวรกายเกลือกกลั้วด้วยธุลี มีทุกข์ เสียพระทัย มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารภายนอก ด้วยน้อยพระทัยว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ขอประทานวโรกาส ขอสตรีพึงได้การออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามว่า อย่าเลย อานนท์ เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย

แม้ครั้งที่สอง ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอประทานวโรกาส ขอสตรีพึงได้การออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระ-ธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามว่า อย่าเลย อานนท์ เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย.

แม้ครั้งที่สาม ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอประทานวโรกาส ขอสตรีพึงได้การออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามว่า อย่าเลย อานนท์ เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย.

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์คิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศ

แล้ว ไฉนหนอ เราพึงทูลขอพระผู้มีพระภาคเจ้าให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว โดยปริยายสักอย่างหนึ่ง จึงทูลถามว่า พระพุทธเจ้าข้า สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ควรหรือไม่เพื่อทำให้แจ้งแม้ซึ่งโสดาปัตติผล สกิทาคามิผล อนาคามิผล หรืออรหัตผล.

พ. ดูก่อนอานนท์ สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ควรเพื่อทำให้แจ้งแม้ซึ่งโสดาปัตติผล สกิทาคามิผล อนาคามิผล หรืออรหัตผล.

อ. พระพุทธเจ้าข้า ถ้าสตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ควรเพื่อทำให้แจ้งแม้ซึ่งโสดาปัตติผล สกิทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตผลได้ พระพุทธเจ้าข้า พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงมีอุปการะมาก ทรงประคับประคอง เลี้ยงดู ทรงถวายขีรธารา เมื่อพระชนนีสวรรคต ได้ให้พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยขีรธารา ขอประทานวโรกาส ขอสตรีพึงได้การออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว พระพุทธเจ้าข้า

ครุธรรม ๘ ประการ

[๕๑๖] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ดูก่อนอานนท์ ถ้าพระนางมหาปชาบดีโคตมี ยอมรับครุธรรม ๘ ประการ ข้อนั้นแหละ จงเป็นอุปสัมปทาของพระนาง คือ:-

๑. ภิกษุณีอุปสมบทแล้ว ๑๐๐ ปี ต้องกราบไหว้ ลุกรับ ทำอัญชลีกรรม สามีจิกรรม แก่ภิกษุที่อุปสมบทในวันนั้น ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๓. ภิกษุณีต้องหวังธรรม ๒ ประการ คือ ถามวันอุโบสถ ๑ เข้าไปฟังคำสั่งสอน ๑ จากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๔. ภิกษุณีอยู่จำพรรษาแล้ว ต้องปวารณาในสงฆ์สองฝ่าย โดยสถานทั้ง ๓ คือ โดยได้เห็น โดยได้ยิน หรือโดยรังเกียจ ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๕. ภิกษุณีต้องธรรมที่หนักแล้ว ต้องประพฤติปักขมานัตในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๖. ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย เพื่อสิกขมานาผู้มีสิกขาอันศึกษาแล้วในธรรม ๖ ประการครบ ๒ ปีแล้ว ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๗. ภิกษุณีไม่พึงด่า บริภาษภิกษุ โดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่ง ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๘. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ปิดทางไม่ให้ภิกษุณีทั้งหลายสอนภิกษุ เปิดทางให้ภิกษุทั้งหลายสอนภิกษุณี ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

ดูก่อนอานนท์ ก็ถ้าพระนางมหาปชาบดีโคตมี ยอมรับครุธรรม ๘ ประการนี้ ข้อนั้นแหละจงเป็นอุปสัมปทาของพระนาง.

[๕๑๗] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เรียนครุธรรม ๘ ประการ ในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วเข้าไปหาพระนางมหาปชาบดีโคตมี ชี้แจงว่า

พระนางโคตมี ถ้าพระนางยอมรับครุธรรม ๘ ประการ ข้อนั้นแหละจักเป็นอุปสัมปทาของพระนาง คือ:-

๑. ภิกษุณีอุปสมบทแล้ว ๑๐๐ ปี ต้องกราบไหว้ ลุกรับ ทำอัญชลีกรรม สามีจิกรรม แก่ภิกษุที่อุปสมบทในวันนั้น ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๓. ภิกษุณีต้องหวังธรรม ๒ ประการ คือ ถามวันอุโบสถ ๑ เข้าไปฟังคำสั่งสอน ๑ จากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๔. ภิกษุณีอยู่จำพรรษาแล้ว ต้องปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย โดยสถาน ทั้ง ๓ คือ โดยได้เห็น โดยได้ยิน หรือโดยรังเกียจ ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๕. ภิกษุณีต้องธรรมทำหนักแล้ว ต้องประพฤติปักขมานัตในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๖. ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย เพื่อสิกขมานาผู้มีสิกขาอันศึกษาแล้วในธรรม ๖ ประการ ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๗. ภิกษุณีไม่พึงด่า บริภาษ ภิกษุโดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่ง ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

๘. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ปิดทางไม่ให้ภิกษุณีทั้งหลายสอนภิกษุ เปิดทางให้ภิกษุทั้งหลายสอนภิกษุณี ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต.

พระนางโคตมี ถ้าพระนางยอมรับครุธรรม ๘ ประการนี้ ข้อนั้นแหละจักเป็นอุปสัมปทาของพระนาง.

พระนางมหาปชาบดีโคตมีกล่าวว่า ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ดิฉันยอมรับครุธรรม ๘ ประการนี้ ไม่ละเมิดตลอดชีวิต เปรียบเหมือนหญิงสาว หรือชายหนุ่มที่ชอบแต่งกาย อาบน้ำสระเกล้าแล้ว ได้พวงอุบล พวงมะลิ หรือพวงลำดวนแล้ว พึงประคองรับด้วยมือทั้งสอง ตั้งไว้เหนือเศียรเกล้าฉะนั้น.

พรหมจรรย์ไม่ตั้งอยู่นาน

[๕๑๘] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า พระนางมหาปชาบดีโคตมี ยอมรับครุธรรม ๘ ประการแล้ว พระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาคเจ้า อุปสมบทแล้ว.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ ก็ถ้าสตรีจักไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว พรหมจรรย์จักตั้งอยู่ได้นาน สัทธรรมจะพึงตั้งอยู่ได้ตลอดพันปี ก็เพราะสตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว บัดนี้ พรหมจรรย์จักไม่ตั้งอยู่ได้นาน สัทธรรมจักตั้งอยู่ได้เพียง ๕๐๐ ปีเท่านั้น ดูก่อนอานนท์ สตรีได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยใด ธรรมวินัยนั้นเป็นพรหมจรรย์ไม่ตั้งอยู่ได้นาน เปรียบเหมือนตระกูลเหล่าใดเหล่าหนึ่งที่มีหญิงมาก มีชายน้อย ตระกูลเหล่านั้นถูกพวกโจรผู้ลักทรัพย์กำจัดได้ง่าย อีกประการหนึ่ง เปรียบ

เหมือนหนอนขยอกที่ลงในนาข้าวสาลีที่สมบูรณ์ นาข้าวสาลีนั้นไม่ตั้งอยู่ได้นาน อีกประการหนึ่ง เปรียบเหมือนเพลี้ยที่ลงในไร่อ้อยที่สมบูรณ์ ไร่อ้อยนั้นไม่ตั้งอยู่ได้นาน ดูก่อนอานนท์ บุรุษกั้นทำนบแห่งสระใหญ่ไว้ก่อน เพื่อไม่ให้น้ำไหลไป แม้ฉันใด เราบัญญัติครุธรรม ๘ ประการแก่ภิกษุณี เพื่อไม่ให้ภิกษุณีละเมิดตลอดชีวิต ฉันนั้นเหมือนกัน

ครุธรรม ๘ ประการของภิกษุณี จบ

พุทธานุญาตให้อุปสมบทภิกษุณี

[๕๑๙] ครั้งนั้น พระมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคม ได้ยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า หม่อมฉันจะปฏิบัติในนางสากิยานีพวกนี้อย่างไร.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีเห็นแจ้ง สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว ทีนั้นพระนางปชาบดีโคตมีผู้อันพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว จึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณกลับไป.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถาในเพราะเหตุ เป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทภิกษุณี.

[๕๒๐] ครั้งนั้น ภิกษุณีเหล่านั้นได้กล่าวกะพระมหาปชาบดีโคตมีว่า พระแม่เจ้ายังไม่ได้อุปสมบท แต่พวกดิฉันอุปสมบทแล้ว เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายพึงให้อุปสมบทภิกษุณี ลำดับนั้น พระมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปหาท่านพระอานนท์ อภิวาทแล้วได้ยืน ณ ที่ควร

ส่วนข้างหนึ่ง แล้วกล่าวว่า ท่านพระอานนท์ ภิกษุณีเหล่านั้นพูดกะดิฉันอย่างนี้ว่า พระแม่เจ้ายังไม่ได้อุปสมบท แต่พวกดิฉันอุปสมบทแล้ว เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายพึงให้อุปสมบทภิกษุณี ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า พระมหาปชาบดีโคตมีกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านพระอานนท์ ภิกษุณีพวกนี้พูดกะดิฉันอย่างนี้ว่า พระแม่เจ้ายังไม่ได้อุปสมบท แต่พวกดิฉันอุปสมบทแล้ว เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายพึงให้อุปสมบทภิกษุณี พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ พระมหาปชาบดีโคตมี รับครุธรรม ๘ ประการแล้วในกาลใด พระนางชื่อว่าอุปสมบทแล้วในกาลนั้นทีเดียว.

ทูลขอพร

[๕๒๑] ครั้งนั้น พระมหาปชาบดีโคตมี เข้าไปหาท่านพระอานนท์ อภิวาท ได้ยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกล่าวว่า ท่านพระอานนท์ ดิฉันจะทูลขอพรอย่างหนึ่งกะพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอประทานพระวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า พึงทรงอนุญาตการกราบไหว้ การลุกรับ การทำอัญชลีกรรม สามีจิกรรม แก่ภิกษุและภิกษุณี ตามลำดับผู้แก่

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า พระมหาปชาบดีโคตมีกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านพระอานนท์ ดิฉันจะขอพรอย่างหนึ่งกะพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอประทานพระวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตการกราบไหว้ การลุกรับ การทำอัญชลีกรรม สามีจิกรรม แก่ภิกษุและภิกษุณี ตามลำดับผู้แก่.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ ข้อที่ตถาคตจะอนุญาตการกราบไหว้ การลุกรับ การทำอัญชลีกรรม สามีจิกรรม แก่มาตุคามนั้น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส เพราะพวกอัญญเดียรถีย์ที่มีธรรมอันกล่าวไม่ดีแล้วเหล่านี้ยังไม่กระทำการกราบไหว้ การลุกรับ อัญชลีกรรม สามีจิกรรม แก่มาตุคาม ก็ไฉนเล่าตถาคตจักอนุญาตการกราบไหว้ การลุกรับ อัญชลีกรรม สามีจิกรรม แก่มาตุคาม.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงทำการกราบไหว้ การลุกรับ อัญชลีกรรม สามีจิกรรม แก่มาตุคาม รูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ทูลถามถึงสิกขาบท

[๕๒๒] ครั้งนั้น พระมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคม ได้ยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า สิกขาบทของภิกษุณีเหล่านั้นใด ที่ทั่วถึงภิกษุ พวกหม่อมฉันจะปฏิบัติในสิกขาบทเหล่านั้นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนโคตมี สิกขาบทของภิกษุณีเหล่านั้นใด ที่ทั่วถึงภิกษุ พวกเธอจงศึกษาในสิกขาบทเหล่านั้น ดุจภิกษุทั้งหลายศึกษาอยู่ ฉะนั้น .

ม. พระพุทธเจ้าข้า ก็สิกขาบทของภิกษุณีเหล่านั้นใด ที่ไม่ทั่วถึงภิกษุ พวกหม่อมฉันจะปฏิบัติในสิกขาบทเหล่านั้น อย่างไร พระพุทธเจ้าข้า.

ภ. ดูก่อนโคตมี สิกขาบทของภิกษุณีเหล่านั้นใด ที่ไม่ทั่วถึงภิกษุ พวกเธอจงศึกษาในสิกขาบทเหล่านั้น ตามที่เราบัญญัติไว้แล้ว.

ลักษณะวินิจฉัยพระธรรมวินัย

[๕๒๓] ครั้งนั้น พระมหาปชาบดีโคตมี เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคม ได้ยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า ขอประทานวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดแสดงธรรมโดยย่อ ที่หม่อมฉันฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว เป็นผู้เดียวจะพึงหลีกออก ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปอยู่.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนโคตมี เธอพึงรู้ธรรมเหล่าใดว่า ธรรมเหล่านี้ เป็นไปเหลือความกำหนัด ไม่ใช่เพื่อคลายความกำหนัด เป็นไปเพื่อความประกอบ ไม่ใช่เพื่อความพราก เป็นไปเพื่อความสะสม ไม่ใช่เพื่อความไม่สะสม เป็นไปเพื่อความมักมาก ไม่ใช่ความมักน้อย เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ ไม่ใช่เพื่อความสันโดษ เป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่ ไม่ใช่เพื่อความสงัด เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ไม่ใช่เพื่อความเพียร เป็นไปเพื่อความเลี้ยงยาก ไม่ใช่เพื่อความเลี้ยงง่าย ดูก่อนโคตมี เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านั้น ไว้โดยส่วนเดียวว่า นั่นไม่ใช่ธรรม นั่นไม่ใช่วินัย นั่นไม่ใช่สัตถุศาสน์.

ดูก่อนโคตมี อนึ่ง เธอพึงรู้ธรรมเหล่าใดว่า ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด ไม่ใช่เพื่อมีความกำหนัด เป็นไปเพื่อความพราก ไม่ใช่เพื่อความประกอบ เป็นไปเพื่อความไม่สะสม ไม่ใช่เพื่อความสะสม เป็นไปเพื่อความมักน้อย ไม่ใช่เพื่อความมักมาก เป็นไปเพื่อความสันโดษ ไม่ใช่เพื่อความไม่สันโดษ เป็นไปเพื่อความสงัด ไม่ใช่เพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่ เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร ไม่ใช่ความเกียจคร้าน เป็นไปเพื่อความเลี้ยงง่าย ไม่ใช่เพื่อความเลี้ยงยาก ดูก่อนโคตมี เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านั้นไว้โดยส่วนเดียวว่า นั่นเป็นธรรม นั่นเป็นวินัย นั่นเป็นสัตถุศาสน์.

พุทธานุญาตให้แสดงปาติโมกข์

[๕๒๔] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่แสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุณี...ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้แสดงปาติโมกข์ แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า ใครหนอ ควรแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุณีทั้งหลาย.

[๕๒๕] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายเข้าไปถึงสำนักภิกษุณี แล้วแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ประชาชน เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ภิกษุณีเหล่านี้เป็นเมียของภิกษุพวกนี้ ภิกษุณีเหล่านี้เป็นชู้ของภิกษุพวกนี้ บัดนี้ภิกษุเหล่านี้จักอภิรมย์กับภิกษุณีเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินพวกนั้น เพ่งโทษติเตียน โพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุณี รูปใดแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุณีแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุณีด้วยกัน ภิกษุณีทั้งหลายไม่รู้ว่าจะพึงแสดงปาติโมกข์อย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้น กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ.. . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุบอกภิกษุณีทั้งหลายว่า พวกเธอพึงแสดงปาติโมกข์อย่างนี้.

พุทธานุญาตให้รับอาบัติ

[๕๒๖] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายไม่กระทำคืนอาบัติ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีจะไม่ทำคืนอาบัติไม่ได้ รูปใดไม่ทำคืน ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุณีทั้งหลายไม่รู้

จะพึงทำคืนอาบัติแม้อย่างนี้ .. . ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระ-ภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีทั้งหลายว่า พวกเธอพึงทำคืนอาบัติอย่างนี้

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า ใครหนอจะพึงรับอาบัติของภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ.. ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุรับอาบัติของภิกษุณีทั้งหลาย.

รับแสดงอาบัติ

[๕๒๗] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายพบภิกษุที่ถนนก็ดี ที่ตรอกก็ดี ที่ทางสามแพร่งก็ดี วางบาตรไว้ที่พื้น ห่มผ้าเฉวียงบ่า นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี ทำคืนอาบัติ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียนโพนทะนาว่า ภิกษุณีเหล่านี้เป็นเมียของภิกษุพวกนี้ ภิกษุณีเหล่านี้เป็นชู้ของภิกษุพวกนี้ ภิกษุณีเหล่านี้ ล่วงเกินในราตรี บัดนี้มาขอขมา ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงรับอาบัติของภิกษุณีทั้งหลาย รูปใดรับต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุณีรับอาบัติของภิกษุณีด้วยกัน ภิกษุณีทั้งหลายไม่รู้ว่าจะพึงรับอาบัติแม้อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุบอกภิกษุณีทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายพึงรับอาบัติอย่างนี้.

พุทธานุญาตให้ทำกรรม

[๕๒๘] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ทำกรรมแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. ..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำกรรมแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า

ใครหนอพึงทำกรรมแก่ภิกษุณีทั้งหลาย แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระ-ภาคเจ้าๆ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทำกรรมแก่ภิกษุณีทั้งหลาย.

[๕๒๘] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายที่ถูกทำกรรมแล้ว พบภิกษุที่ถนนก็ดี ที่ตรอกก็ดี ที่ทางสามแพร่งก็ดี วางบาตรไว้ที่พื้น ห่มผ้าเฉวียงบ่า นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี ให้ภิกษุอดโทษพลางตั้งใจว่า จะไม่ทำอย่างนั้นอีก ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ภิกษุณีเหล่านี้เป็นเมียของภิกษุพวกนี้ ภิกษุณีเหล่านี้ เป็นชู้ของภิกษุพวกนี้ ภิกษุณีเหล่านี้ล่วงเกินในราตรี บัดนี้มาขอขมา ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย. ภิกษุไม่พึงทำกรรมแก่ภิกษุณีทั้งหลาย รูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ

เราอนุญาตให้ภิกษุณีทำกรรมแก่ภิกษุณีด้วย ภิกษุณีทั้งหลายไม่รู้ว่าจะพึงทำกรรมแม้อย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุบอกภิกษุณีทั้งหลายว่า พวกเธอพึงทำกรรมอย่างนี้.

[๕๓๐] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายเกิดความบาดหมาง เกิดความทะเลาะถึงวิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากในท่ามกลางสงฆ์อยู่ ไม่อาจระงับอธิกรณ์นั้นได้ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าๆ . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุระงับอธิกรณ์ของภิกษุณีทั้งหลาย.

[๕๓๑] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายระงับอธิกรณ์ของภิกษุณีทั้งหลาย ก็เมื่อภิกษุวินิจฉัยอธิกรณ์นั้นอยู่ปรากฏว่า ภิกษุณีทั้งหลายเข้ากรรมบ้าง ต้อง

อาบัติบ้าง ภิกษุณีทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ว่า ดีแล้ว ท่านเจ้าข้า ขอพระคุณเจ้าจงทำกรรมแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ขอพระคุณเจ้าจงรับอาบัติของภิกษุณีทั้งหลาย เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า ภิกษุพึงระงับอธิกรณ์ของภิกษุณีทั้งหลายภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าๆ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุยกกรรมของพวกภิกษุณีมอบให้แก่พวกภิกษุณีเพื่อให้พวกภิกษุณีทำกรรมแก่พวกภิกษุณี เพื่อให้ภิกษุยกอาบัติของพวกภิกษุณีมอบให้แก่พวกภิกษุณี เพื่อให้พวกภิกษุณีรับอาบัติของพวกภิกษุณี.

[๕๓๒] สมัยนั้น ภิกษุณีอันเตวาสินีของภิกษุณีอุบลวรรณาติดตามพระผู้มีพระภาคเจ้าเรียนวินัยอยู่ ๗ ปี นางมีสติฟั่นเฟือน วินัยที่เรียนไว้ เรียนไว้ ก็เลอะเลือน นางได้ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าประสงค์จะเสด็จกรุงสาวัตถี จึงคิดว่า เราติดตามพระผู้มีพระภาคเจ้าเรียนวินัยอยู่ ๗ ปี เรานั้นมีสติฟั่นเฟือน วินัยที่เรียนไว้ เรียนไว้เลอะเลือน ก็การที่มาตุคามจะติดตามพระศาสดาไปตลอดชีวิตทำได้ยาก เราจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ จึงแจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ๆ แจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุสอนวินัยแก่พวกภิกษุณี.

ปฐมภาณวาร จบ

[๕๓๓] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในพระนครเวสาลีตามพุทธาภิรมย์ แล้วเสด็จจาริกทางพระนครสาวัตถี เสร็จจาริกโดยลำดับถึงพระนครสาวัตถี ทราบว่า พระองค์ประทับอยู่ที่พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถีนั้น

ครั้งนั้น พระฉัพพัคคีย์ใช้น้ำโคลนรดภิกษุณีด้วยหวังว่า แม้ไฉน ภิกษุณีพึงรักใคร่ในพวกเรา.. . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระ-ภาคเจ้า ๆ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้น้ำโคลนรดนางภิกษุณีรูปใดรด ต้องอาบัติทุกกฏ

เราอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมแก่ภิกษุนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า พวกเราจะพึงลงทัณฑกรรมอย่างไร แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีสงฆ์พึงทำภิกษุนั้นให้เป็นผู้ไม่ควรไหว้.

ภิกษุแสดงอวัยวะมีกายเป็นต้นอวดภิกษุณี

[๕๓๔] สมัยนั้น ภิกษุฉัพพัคคีย์เปิดกายอวดภิกษุณี เปิดขาอ่อนอวดภิกษุณี เปิดองค์กำเนิดอวดภิกษุณี พูดเกี้ยวภิกษุณี ชักจูงบุรุษให้สมสู่กับภิกษุณีด้วยหวังว่า แม้ไฉน ภิกษุณีพึงรักใคร่ในพวกเรา . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเปิดกายอวดภิกษุณี ไม่พึงเปิดขาอ่อนอวดภิกษุณี ไม่พึงเปิดองค์กำเนิดอวดภิกษุณี ไม่พึงพูดเกี้ยวภิกษุณี ไม่พึงชักจูงบุรุษให้สมสู่กับภิกษุณีรูปใดชักจูง ต้องอาบัติทุกกฏ

เราอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมแก่ภิกษุนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า พวกเราพึงลงทัณฑกรรมอย่างไรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. .. ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีสงฆ์ พึงทำภิกษุนั้นให้เป็นผู้ไม่ควรไหว้.

[๕๓๕] สมัยนั้น ภิกษุณีฉัพพัคคีย์ใช้น้ำโคลนรดภิกษุ ด้วยหวังว่าแม้ไฉน ภิกษุพึงรักใคร่ในพวกเรา ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มี-พระภาคเจ้า ๆ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงใช้น้ำโคลนรดภิกษุ รูปใดรด ต้องอาบัติทุกกฏ

เราอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมแก่ภิกษุณีนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า พวกเราพึงลงทัณฑกรรมอย่างไร แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำการห้ามปราม เมื่อภิกษุห้ามปรามแล้วภิกษุณีทั้งหลายไม่เชื่อฟัง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้งดโอวาท.

ภิกษุณีแสดงอวัยวะมีกายเป็นต้นอวดภิกษุ

[๕๓๖] สมัยต่อมา ภิกษุณีฉัพพัคคีย์เปิดกายอวดภิกษุ เปิดถันอวดภิกษุ เปิดขาอ่อนอวดภิกษุ เปิดองค์กำเนิดอวดภิกษุ พูดเกี้ยวภิกษุ ชักจูงสตรีให้สมสู่กับภิกษุด้วยหวังว่า แม้ไฉนภิกษุพึงรักใคร่ในพวกเราะ..ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงเปิดกายอวดภิกษุ ไม่พึงเปิดถันอวดภิกษุ ไม่พึงเปิดขาอ่อนอวดภิกษุ ไม่พึงเปิดองค์กำเนิดอวดภิกษุ ไม่พึงพูดเกี้ยวภิกษุ ไม่พึงชักจูงสตรีให้สมสู่กับภิกษุ รูปใดชักจูง ต้องอาบัติทุกกฏ

เราอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมแก่ภิกษุณีนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า พวกเราพึงลงทัณฑกรรมอย่างไรหนอ และกราบทูลเรื่องแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า .. .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำการห้าม-ปราม เมื่อภิกษุทำการห้ามปรามแล้ว ภิกษุณีทั้งหลายไม่เชื่อฟัง... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้งดโอวาท.

[๕๓๗] ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า การทำอุโบสถร่วมกับภิกษุณีที่ถูกงดโอวาทแล้ว ควรหรือไม่ควรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงทำอุโบสถร่วมกับภิกษุณีที่ถูกงดโอวาทแล้วจนกว่าอธิกรณ์นั้นจะระงับ.

เรื่องงดโอวาท

[๕๓๘] สมัยนั้น ท่านพระอุทายีงดโอวาทแล้วหลีกไปสู่จาริก ภิกษุณีทั้งหลายเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระคุณเจ้าอุทายีงดโอวาทแล้วจึงได้หลีกไปสู่จาริกเสียเล่า. . .ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุงดโอวาทแล้วไม่พึงหลีกไปสู่จาริก รูปใดหลีกไป ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๓๙] สมัยนั้น ภิกษุผู้เขลา ไม่ฉลาด งดโอวาท...ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. ..ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเขลา ไม่ฉลาด ไม่พึงงดโอวาท รูปใดงด ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๔๐] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายงดโอวาทในเพราะเรื่องไม่สมควร ในเพราะเหตุไม่สมควร . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงงดโอวาท ในเพราะเรื่องไม่สมควร ในเพราะเหตุไม่สมควร รูปใดงด ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๔๑] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายงดโอวาทแล้ว ไม่ให้คำวินิจฉัย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุงดโอวาทแล้ว จะไม่ให้คำวินิจฉัยไม่ได้ รูปใดไม่ให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๔๒] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายไม่ไปรับโอวาท ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีจะไม่ไปรับโอวาทไม่ได้ รูปใดไม่ไป พึงปรับตามธรรม.

[๕๔๓] สมัยนั้น ภิกษุณีสงฆ์พากันไปรับโอวาททั้งหมด ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ภิกษุณีเหล่านี้เป็นเมียของภิกษุพวกนี้ ภิกษุณีเหล่านี้ เป็นชู้ของภิกษุพวกนี้ บัดนี้ภิกษุเหล่านี้จักชื่นชมกับภิกษุณีเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีสงฆ์ไม่พึงไปรับโอวาททั้งหมด ถ้าไป ไม่ต้องทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุณี ๔-๕ รูป ไปรับโอวาท.

[๕๔๔] สมัยนั้น ภิกษุณี ๔ - ๕ รูป ไปรับโอวาท ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ภิกษุณีเหล่านี้เป็นเมียของภิกษุพวกนี้ ภิกษุณีเหล่านี้เป็นชู้ของภิกษุพวกนี้ บัดนี้ ภิกษุพวกนี้จักชื่นชมกับภิกษุณีเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงไปรับโอวาท ถึง ๔-๕ รูป ถ้าไป ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุณี ๒-๓ รูป ปรับโอวาท

วิธีรับโอวาท

ภิกษุณีเหล่านั้น พึงเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ห่มผ้าเฉวียงบ่า ไหว้เท้า นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลี แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระคุณเจ้า ภิกษุณีสงฆ์ไหว้เท้าภิกษุสงฆ์และขอเข้ารับโอวาท นัยว่า ภิกษุณีสงฆ์จงได้เข้ารับโอวาท ภิกษุนั้นพึงเข้าไปหาภิกษุผู้แสดงปาติโมกข์ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านเจ้าข้า ภิกษุณีสงฆ์ไหว้เท้าภิกษุสงฆ์ และขอเข้ารับโอวาท นัยว่า ภิกษุณีสงฆ์จงได้เข้ารับโอวาท ภิกษุผู้แสดงปาติโมกข์พึงถามว่า ภิกษุบางรูปที่สงฆ์

สมมติให้เป็นผู้สอนภิกษุณีมีอยู่หรือ ถ้ามีภิกษุบางรูปที่สงฆ์สมมติให้เป็นผู้สอนภิกษุณี อันภิกษุผู้แสดงปาติโมกข์พึงกล่าวว่า ภิกษุมีชื่อนี้ สงฆ์สมมติให้เป็นผู้สอนภิกษุณี ภิกษุณีสงฆ์จงเข้าไปหาเธอ ถ้าไม่มีภิกษุบางรูปที่สงฆ์สมมติให้เป็นผู้สอนภิกษุณี ภิกษุผู้แสดงปาติโมกข์พึงถามว่า ท่านรูปใดอาจสอนภิกษุณีได้ ถ้าภิกษุบางรูปอาจสอนภิกษุณีได้ และภิกษุนั้น เป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ อันภิกษุผู้แสดงปาติโมกข์นั้น พึงสมมติแล้วแจ้งให้ทราบว่า ภิกษุมีชื่อนี้สงฆ์สมมติให้เป็นผู้สอนภิกษุณี ภิกษุณีสงฆ์จงเข้าไปหาเธอ ถ้าไม่มีใคร ๆ อาจสอนภิกษุณีได้ ภิกษุผู้แสดงปาติโมกข์พึงกล่าวว่า ไม่มีภิกษุรูปใดที่สงฆ์สมมติได้เป็นผู้สอนภิกษุณี ภิกษุณีสงฆ์จงยังอาการอันน่าเลื่อมใสให้ถึงพร้อมเถิด.

[๕๔๕] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่รับให้โอวาท... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจะไม่รับให้โอวาทไม่ได้ รูปใดไม่รับ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๔๖] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้เขลา ภิกษุณีทั้งหลายเข้าไปหาเธอแล้วกล่าวว่า พระคุณเจ้าข้า ขอท่านจงรับให้โอวาท ภิกษุนั้นบอกว่า น้องหญิง ฉันเป็นผู้เขลา จะรับให้โอวาทได้อย่างไร ภิกษุณีทั้งหลายกล่าวว่า ขอท่านจงรับให้โอวาทเถิดเจ้าข้า เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายพึงรับให้โอวาทแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เว้นภิกษุเขลาเสีย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายนอกนั้นรับให้โอวาท.

[๕๔๗] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ ภิกษุณีทั้งหลายเข้าไปหาเธอแล้วกล่าวว่า พระคุณเจ้าข้า ขอท่านจงรับให้โอวาท ภิกษุนั้นกล่าวว่า ดูก่อนน้องหญิง ฉันอาพาธ จะรับให้โอวาทได้อย่างไร ภิกษุณีทั้งหลายกล่าวว่า

ขอท่านจงรับให้โอวาทเถิดเจ้าข้า เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า เว้นภิกษุเขลาเสียภิกษุนอกนั้นต้องรับให้โอวาท ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เว้นภิกษุเขลา เว้นภิกษุอาพาธ เราอนุญาตให้ภิกษุนอกนั้นรับให้โอวาท.

[๕๔๘] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งเตรียมจะไป ภิกษุณีทั้งหลายเข้าไปหาเธอ แล้วกล่าวว่า พระคุณเจ้าข้า ขอท่านจงรับให้โอวาท ภิกษุนั้นกล่าวว่า ดูก่อนน้องหญิง ฉันเตรียมจะไป จะรับให้โอวาทได้อย่างไร ภิกษุณีทั้งหลายกล่าวว่า ขอท่านจงรับให้โอวาทเถิดเจ้าข้า เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า เว้นภิกษุเขลา เว้นภิกษุอาพาธ ภิกษุนอกนั้นต้องรับให้โอวาท ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เว้นภิกษุเขลา เว้นภิกษุอาพาธ เว้นภิกษุเตรียมจะไป เราอนุญาตให้ภิกษุนอกนั้นรับให้โอวาท.

[๕๔๙] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ในป่า ภิกษุณีทั้งหลายได้เข้าไปหาเธอแล้วกล่าวว่า พระคุณเจ้าข้า ขอท่านจงรับให้โอวาท ภิกษุนั้นกล่าวว่า ดูก่อนน้องหญิง ฉันอยู่ในป่า จะรับให้โอวาทได้อย่างไร ภิกษุณีทั้งหลายกล่าวว่า ขอท่านจงรับให้โอวาทเถิดเจ้าข้า เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า เว้นภิกษุเขลา เว้นภิกษุอาพาธ เว้นภิกษุเตรียมจะไป ภิกษุนอกนั้นต้องรับให้โอวาท ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ถืออยู่ป่ารับให้โอวาท และทำการนัดหมายว่า เราจักกลับในที่นั้น.

[๕๕๐] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายรับให้โอวาทแล้ว ไม่บอกภิกษุผู้แสดงปาติโมกข์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. . .

ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจะไม่บอกการให้โอวาทไม่ได้ รูปใดไม่บอก ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๕๑] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายรับให้โอวาทแล้วไม่กลับมาบอก . . . ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจะไม่กลับมาบอกการให้โอวาทไม่ได้ รูปใดไม่กลับมาบอก ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๕๒] สมัยต่อมา ภิกษุณีทั้งหลายไม่ไปสู่ที่นัดหมาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ . . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีจะไม่ไปที่นัดหมายไม่ได้ รูปใดไม่ไป ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๕๓] สมัยต่อมา ภิกษุณีทั้งหลายใช้ผ้ากายพันธน์ยาวรัดสีข้างด้วยผ้าเหล่านั้น ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า. . . เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ... ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงใช้ผ้ากายพันธน์ยาว รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

เราอนุญาตผ้ากายพันธน์ที่รัดได้รอบเดียวแก่ภิกษุณี แต่อย่ารัดสีข้างด้วยผ้านั้น รูปใดรัด ต้องอาบัติทุกกฏ.

รัดสีข้าง

[๕๕๔] สมัยต่อมา ภิกษุณีทั้งหลายรัดสีข้างด้วยแผ่นไม้สาน ด้วยแผ่นหนัง ด้วยแผ่นผ้าขาว ด้วยช้องผ้า ด้วยเกลียวผ้า ด้วยผ้าผืนน้อย ด้วยช้องผ้าผืนน้อย ด้วยเกลียวผ้าผืนน้อย ด้วยช้องถักด้วยด้าย ด้วยเกลียวด้าย ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า. . .เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ... ตรัสว่า ดูก่อน

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงรัดสีข้างด้วยแผ่นไม้สาน ด้วยแผ่นหนัง ด้วยแผ่นผ้าขาว ด้วยช้องผ้า ด้วยเกลียวผ้า ด้วยผ้าผืนน้อย ด้วยข้องผ้าผืนน้อย ด้วยเกลียวผ้าผืนน้อย ด้วยช้องถักด้วยด้าย ด้วยเกลียวด้าย รูปใดรัด ต้องอาบัติทุกกฏ.

แต่งกาย

[๕๕๕] สมัยต่อมาภิกษุณีทั้งหลายให้สีตะโพกด้วยกระดูกแข้งโค ให้นวดตะโพก มือ หลังมือ เท้า หลังเท้า ขาอ่อน หน้า ริมฝีปาก ด้วยไม้มีสัณฐานดุจคางโค ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า.. .เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. . .ตรัส ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงให้สีตะโพกด้วยกระดูกแข้งโค ไม่พึงให้นวดตะโพก ไม่พึงให้นวดมือ ไม่พึงให้นวดหลังมือ ไม่พึงให้นวดเท้า ไม่พึงให้นวดหลังเท้า ไม่พึงให้นวดขาอ่อน ไม่พึงให้นวดหน้า ไม่พึงให้นวดริมฝีปาก ด้วยไม้มีสัณฐานดุจคางโค รูปใดให้นวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

ทาหน้าเป็นต้น

[๕๕๖] สมัยต่อมา ภิกษุณีฉัพพัคคีย์ทาหน้า ถูหน้า ผัดหน้า เจิมหน้าด้วยมโนศิลา ย้อมตัว ย้อมหน้า ย้อมทั้งตัวทั้งหน้า ชาวบ้าน เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า... เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงทาหน้า ไม่พึงถูหน้า ไม่พึงผัดหน้า ไม่พึงเจิมหน้าด้วยมโนศิลา ไม่พึงย้อมตัว ไม่พึงย้อมหน้า ไม่พึงย้อมทั้งตัวทั้งหน้า รูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๕๗] สมัยนั้น ภิกษุณีฉัพพัคคีย์แต้มหน้า ทาแก้ม เยี่ยมหน้าต่าง ยืนแอบประตู ให้ผู้อื่นทำการฟ้อนรำ ตั้งสำนักหญิงแพศยา ตั้งร้านขายสุรา ขายเนื้อ ออกร้านขายของเบ็ดเตล็ด ประกอบการหากำไร ประกอบการค้าขาย ใช้ทาสให้บำรุง ใช้ทาสีให้บำรุง ใช้กรรมกรชายให้บำรุง ใช้กรรมกรหญิงให้บำรุง ใช้สัตว์เดียรัจฉานให้บำรุง ขายของสดและของสุก ใช้สันถัตขนเจียมหล่อ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า.. .เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ. . . ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงแต้มหน้า ไม่พึงทาแก้ม ไม่พึงเยี่ยมหน้าต่าง ไม่พึงยืนแอบประตู ไม่พึงให้ผู้อื่นทำการฟ้อนรำ ไม่พึงตั้งสำนักหญิงแพศยา ไม่พึงตั้งร้านขายสุรา ไม่พึงออกร้านขายของเบ็ดเตล็ด ไม่พึงประกอบการหากำไร ไม่พึงประกอบการค้าขาย ไม่พึงใช้ทาสให้บำรุง ไม่พึงใช้ทาสีให้บำรุง ไม่พึงใช้กรรมกรชายให้บำรุง ไม่พึงใช้กรรมกรหญิงให้บำรุง ไม่พึงใช้สัตว์เดียรัจฉานให้บำรุง ไม่พึงขายของสดและของสุก ไม่พึงใช้สันถัตขนเจียมหล่อ รูปใดใช้ต้องอาบัติทุกกฏ.

ใช้จีวรสีครามล้วนเป็นต้น

[๕๕๘] สมัยนั้น ภิกษุณีฉัพพัคคีย์ใช้จีวรสีความล้วน ใช้จีวรสีเหลืองล้วน ใช้จีวรสีแดงล้วน ใช้จีวรสีบานเย็นล้วน ใช้จีวรสีดำล้วน ใช้จีวรสีแสดล้วน ใช้จีวรสีชมพูล้วน ใช้จีวรไม่ตัดชาย ใช้จีวรมีชายยาว ใช้จีวรมีชายเป็นลายดอกไม้ ใช้จีวรมีชายเป็นลายผลไม้ สวมเสื้อ สวมหมวก ประชาชนเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า... เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าๆ. . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงใช้จีวรสีความล้วน ไม่พึงใช้จีวรสีเหลืองล้วน

ไม่พึงใช้จีวรสีแดงล้วน ไม่พึงใช้จีวรสีบานเย็นล้วน ไม่พึงใช้จีวรสีดำล้วน ไม่พึงใช้จีวรสีแสดล้วน ไม่พึงใช้จีวรสีชมภูล้วน ไม่พึงใช้จีวรไม่ตัดชาย ไม่พึงใช้จีวรมีชายยาว ไม่พึงใช้จีวรมีชายเป็นลายดอกไม้ ไม่พึงใช้จีวรมีชายเป็นลายผลไม้ ไม่พึงสวมเสื้อ ไม่พึงสวมหมวก รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

พินัยกรรม

[๕๕๙] สมัยนั้น ภิกษุณีรูปหนึ่ง เมื่อจะถึงมรณภาพ พูดอย่างนี้ว่า เมื่อฉันลวงไปแล้ว บริขารของฉันจงเป็นของสงฆ์ บรรดาสหธรรมิกเหล่านั้น ภิกษุและภิกษุณีทั้งหลายโต้เถียงกันว่า บริขารเป็นของพวกเรา บริขารเป็นของพวกเรา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าๆ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุณีเมื่อจะถึงมรณภาพพูดอย่างนี้ว่า เมื่อฉันล่วงไปแล้ว บริขารของฉันจงเป็นของสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ไม่เป็นใหญ่ในบริขารนั้น บริขารนั้นเป็นของภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าสิกขมานา...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าสามเณรี เมื่อจะถึงมรณภาพพูดอย่างนี้ว่า เมื่อฉันล่วงไปแล้ว บริขารของฉันจงเป็นของสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ไม่เป็นใหญ่ในบริขารนั้น บริขารนั้นเป็นของภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุเมื่อจะถึงมรณภาพพูดอย่างนี้ว่า เมื่อฉันล่วงไปแล้ว บริขารของฉันจงเป็นของสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ไม่เป็นใหญ่ในบริขารนั้น บริขารนั้นเป็นของภิกษุสงฆ์ฝ่ายเดียว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าสามเณร...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าอุบาสก...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าอุบาสิกา...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าใครคนอื่นเมื่อจะตายพูดอย่างนี้ว่า เมื่อฉันล่วงไปแล้ว บริขารของฉันจงเป็นของสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ไม่เป็นใหญ่ในบริขารนั้น บริขารนั้นเป็นของภิกษุสงฆ์ฝ่ายเดียว.

ภิกษุณีประหารภิกษุ

[๕๖๐] สมัยนั้น หญิงคนหนึ่งเป็นภรรยาของนักมวยมาก่อน บวชในสำนักภิกษุณี นางเห็นภิกษุทุพพลภาพที่ถนน แล้วให้ประหารด้วยไหล่ให้เซไป ภิกษุทั้งหลายเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุณีจึงได้ให้ประหารแก่ภิกษุเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงให้ประหารแก่ภิกษุ รูปใดให้ประหาร ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุณีเห็นภิกษุแล้ว หลีกทางให้แต่ไกลเทียว.

นำทารกไปด้วยบาตร

[๕๖๑] สมัยนั้น หญิงคนหนึ่งผัวหย่าร้างจึงมีครรภ์กับชายชู้ นางรีดครรภ์แล้วกล่าววานภิกษุณีผู้กุลุปกะว่า วานทีเถิดเจ้าข้า ขอท่านจงนำทารกนี้ไปด้วยบาตร ภิกษุณีนั้นจึงวางเด็กลงในบาตรปิดด้วยผ้าสังฆาฏิเดินไป.

สมัยนั้น ภิกษุผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตรูปหนึ่งทำการสมาทานว่า เราไม่ให้ภิกษาที่ได้แก่ภิกษุ หรือภิกษุณีก่อนแล้วจักไม่ฉัน.

ครั้งนั้น เธอพบภิกษุณีนั้นแล้วได้กล่าวว่า น้องหญิง เชิญรับภิกษา.

นางปฏิเสธว่า อย่าเลย เจ้าข้า.

แม้ครั้งที่สอง ภิกษุนั้นได้กล่าวกะภิกษุณีนั้นว่า น้องหญิงเชิญรับภิกษา.

นางปฏิเสธว่า อย่าเลย เจ้าข้า.

แม้ครั้งที่สาม ภิกษุนั้นได้กล่าวกะภิกษุณีนั้นว่า น้องหญิงเชิญรับภิกษา.

นางปฏิเสธว่า อย่าเลย เจ้าข้า.

ภิกษุนั้นชี้แจงว่า. น้องหญิง ฉันสมาทานไว้ว่า ฉันไม่ให้ภิกษาที่ได้แก่ภิกษุ หรือภิกษุณีก่อนแล้วจักไม่ฉัน น้องหญิงเชิญรับภิกษา.

ครั้นนางถูกภิกษุนั้นแค่นไค้อยู่ จึงนำบาตรออกแสดงกล่าวว่า พระคุณเจ้าข้า ท่านจงดูทารกในบาตร ท่านอย่าบอกใคร ภิกษุนั้นเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุณีจึงนำทารกไปด้วยบาตรแล้วแจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย...ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุณีจึงได้นำทารกไปด้วยบาตร แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงนำทารกไปด้วยบาตร รูปใดนำไป ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุณีพบภิกษุแล้วนำบาตรออกแสดง.

แสดงก้นบาตร

[๕๖๒] สมัยนั้น ภิกษุณีฉัพพัคคีย์พบภิกษุแล้ว พลิกกลับแสดงก้นบาตร ภิกษุเหล่านั้นเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุณีฉัพพัคคีย์พบภิกษุแล้ว จึงได้พลิกกลับแสดงก้นบาตร แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีพบภิกษุแล้ว ไม่พึงพลิกกลับแสดงก้นบาตร รูปใดแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุณีพบภิกษุแล้ว หงายบาตรแสดง และอามิสใดมีในบาตร พึงนิมนต์ภิกษุด้วยอามิสนั้น.

เพ่งดูนิมิตบุรุษ

[๕๖๓] สมัยนั้น นิมิตบุรุษเขาทิ้งไว้ที่ถนนในพระนครสาวัตถี ภิกษุณีทั้งหลายตั้งใจเพ่งดูนิมิตบุรุษนั้น ชาวบ้านพากันโห่ ภิกษุณีเหล่านั้นเก้อ จึง

ไปสู่สำนักแล้ว บอกเรื่องนั้น แก่ภิกษุณีทั้งหลาย บรรดาภิกษุณีที่เป็นผู้มักน้อย ... ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุณีทั้งหลายจึงได้เพ่งดูนิมิตบุรุษเล่า แล้วได้บอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย . . .ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ...ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงเพ่งดูนิมิตบุรุษ รูปใดเพ่งดู ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องให้อามิส

[๕๖๔] สมัยนั้น ประชาชนถวายอามิสแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายให้อามิสแก่พวกภิกษุณี ประชาชนเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระคุณเจ้าทั้งหลาย จึงได้ให้อามิสที่เขาถวายแก่ตนเพื่อประโยชน์บริโภคแก่ผู้อื่นเล่า ก็พวกเราไม่รู้จักให้ทานหรือ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ . . .ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้อานิสที่เขาถวายแก่ตนเพื่อประโยชน์บริโภคแก่ผู้อื่น รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๖๕] สมัยนั้น อามิสของภิกษุทั้งหลายมีมาก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อให้แก่สงฆ์ อามิสมีมากเหลือเฟือ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อให้เป็นส่วนบุคคล.

[๕๖๖] สมัยนั้น อามิสที่ภิกษุทำการสั่งสมไว้มีมาก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุยังภิกษุณีให้รับอามิสที่เป็นสันนิธิของภิกษุแล้วฉันได้.

[๕๖๗] สมัยนั้น ประชาชนถวายอามิสแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุณีทั้งหลายถวายแก่ภิกษุ คนทั้งหลายเพ่งโทษติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุณีทั้งหลายจงถวายอามิสที่เขาถวายแก่ตน เพื่อประโยชน์บริโภคแก่ผู้อื่น ก็พวก

เราไม่รู้จักให้ทานหรือ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงให้อามิสที่เขาถวายแก่ตน เพื่อประโยชน์บริโภคแก่ผู้อื่น รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๖๘] สมัยนั้น อามิสของภิกษุทั้งหลายมีมาก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้าๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถวายแก่สงฆ์ อามิสมีมากเหลือเฟือ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อให้แม้เป็นส่วนบุคคล.

[๕๖๙] สมัยนั้น อามิสที่ภิกษุณีทำการสั่งสมมีมาก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณียังภิกษุให้รับอามิสที่เป็นสันนิธิของภิกษุณีแล้วฉันได้.

พุทธานุญาตเสนาสนะอาศัยชั่วคราว

[๕๗๐] สมัยนั้น เสนาสนะของภิกษุทั้งหลายมีมาก เสนาสนะของพวกภิกษุณีไม่มี ภิกษุณีทั้งหลายส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ดีละ เจ้าข้า ขอพระคุณเจ้าทั้งหลายจงให้เสนาสนะแก่พวกดิฉันอาศัยชั่วคราว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อให้เสนาสนะแก่ภิกษุณีทั้งหลายอาศัยชั่วคราว.

พุทธานุญาตผ้าสำหรับนุ่งในที่พัก

[๕๗๑] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายมีระดู ขึ้นนั่งบ้าง ขึ้นนอนบ้างบนเตียงที่บุ บนตั่งที่บุ เสนาสนะเปื้อนโลหิต ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงขึ้นนั่ง

ไม่พึงขึ้นนอนบนเตียงที่บุ บนตั่งที่บุ รูปใดขึ้นนั่ง หรือขึ้นนอน ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตผ้าในที่พัก ผ้าในที่พักเปื้อนโลหิต ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าซับใน ผ้าซับในหลุด ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้เชือกผูก แล้วผูกไว้ที่ขาอ่อน เชือกขาด ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเชือกฟั่นผูกสะเอว.

[๕๗๒] สมัยนั้น ภิกษุณีฉัพพัคคีย์ใช้เชือกผูกสะเอวตลอดกาล คนทั้งหลายเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า...เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงใช้เชือกผูกเอวตลอดกาล รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตเชือกผูกสะเอว เมื่อมีระดู.

ทุติยภาณวาร จบ

อันตรายิกธรรมของภิกษุณี

[๕๗๓] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายที่อุปสมบทแล้วปรากฏว่าไม่มีนิมิตบ้าง มีสักแต่ว่านิมิตบ้าง ไม่มีโลหิตบ้าง มีโลหิตเสมอบ้าง มีผ้าซับในเสมอบ้าง มีน้ำมูตรกะปริบกะปรอยบ้าง มีเดือยบ้าง เป็นหญิงบัณเฑาะก์บ้าง เป็นหญิงคล้ายชายบ้าง เป็นหญิงมีมรรคระคนกันบ้าง เป็นหญิง ๒ เพศบ้าง... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถามอันตรายิกธรรม ๒๔ ประการ แก่ภิกษุณีผู้จะอุปสมบท.

วิธีถามอันตรายิกธรรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงถามอย่างนี้ :-

เธอมิใช่ผู้มีนิมิต หรือ

มิใช่ผู้มีสักแต่ว่านิมิต หรือ

มิใช่ผู้ไม่มีโลหิต หรือ

มิใช่ผู้มีโลหิตเสมอ หรือ

มิใช่ผู้มีผ้าซับในเสมอ หรือ

มิใช่ผู้มีน้ำมูตรกะปริบกะปรอย หรือ

มิใช่ผู้มีเดือย หรือ

มิใช่เป็นหญิงบัณเฑาะก์ หรือ

มิใช่เป็นหญิงคล้ายชาย หรือ

มิใช่ผู้เป็นหญิงมีมรรคระคนกัน หรือ

มิใช่เป็นหญิง ๒ เพศ หรือ

อาพาธเหมือนอย่างนี้ ของเธอ มีหรือ คือ โรคเรื้อน ฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ ลมบ้าหมู

เธอเป็นมนุษย์ หรือ

เป็นหญิง หรือ

เป็นไทย หรือ

ไม่มีหนี้สิน หรือ

ไม่เป็นราชภัฏ หรือ

มารดาบิดา สามี อนุญาตแล้ว หรือ

มีอายุครบ ๒๐ ปีแล้ว หรือ

บาตร จีวรของเธอครบแล้ว หรือ

เธอ ชื่ออะไร

ปวัตตินีของเธอ ชื่ออะไร.

[๕๗๔] สมัยนั้น ภิกษุถามอันตรายิกธรรมของภิกษุณี หญิงผู้อุป-สัมปทาเปกขะย่อมกระดาก เก้อเขิน ไม่อาจตอบได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นางอุปสัมปทาเปกขะอุปสมบทในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์ในภิกษุณีสงฆ์ แล้วอุปสมบทในภิกษุสงฆ์.

[๕๗๕] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายถามอันตรายิกธรรมกะนางอุปสัม-ปทาเปกขะผู้ยังไม่ได้สอนซ้อม นางอุปสัมปทาเปกขะย่อมกระดาก เก้อเขิน ไม่อาจตอบได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สอนซ้อมก่อน แล้วถามอันตรายิกธรรมต่อภายหลัง ภิกษุณีทั้งหลายสอนซ้อมในท่ามกลางสงฆ์นั่นเอง นางอุปสัมปทาเปกขะยังกระดาก เก้อเขิน ไม่อาจตอบได้เหมือนอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สอนซ้อม ณ สถานที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วถามอันตรายิกธรรมในท่ามกลางสงฆ์.

วิธีสอนซ้อม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงสอนซ้อมอย่างนี้ พึงให้ถืออุปัชฌายะก่อนครั้นแล้วพึงบอกบาตรจีวรว่า

นี้ บาตรของเธอ

นี้ ผ้าสังฆาฏิ

นี้ ผ้าอุตราสงค์

นี้ ผ้าอันตรวาสก

นี้ ผ้ารัดอก

นี้ ผ้าอาบน้ำ

เธอจงไปยืนอยู่ ณ โอกาสโน้น.

ภิกษุณีผู้เขลา ไม่ฉลาด สอนซ้อม นางอุปสัมปทาเปกขะผู้ถูกสอนซ้อมไม่ดี ย่อมกระดาก เก้อเขิน ไม่อาจตอบได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้เขลา ไม่ฉลาด ไม่พึงสอนซ้อม รูปใดสอนซ้อม ต้องอาบัติทุกกฏ.

ภิกษุณีมิได้รับสมมติสอนซ้อม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีมิได้รับสมมติไม่พึงสอนซ้อม รูปใดสอนซ้อม ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุณีผู้ได้รับสมมติแล้วสอนซ้อม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงสมมติอย่างนี้ ตนเองพึงสมมติตน หรือผู้อื่นพึงสมมติผู้อื่น.

วิธีสมมติตน

[๕๗๖] ก็ตนเองพึงสมมติตน อย่างไร.

ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่าดังนี้:-

ญัตติกรรมวาจาสมมติตน

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ดิฉันพึงสอนซ้อมนางชื่อนี้.

อย่างนี้ชื่อว่าตนเองสมมติตน.

วิธีสมมติผู้อื่น

[๕๗๗] ก็ผู้อื่นพึงสมมติผู้อื่น อย่างไร.

ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่าดังนี้:-

ญัตติกรรมวาจาสมมติผู้อื่น

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ภิกษุณีชื่อนี้ พึงสอนซ้อมนางชื่อนี้.

อย่างนี้ชื่อว่าผู้อื่นสมมติผู้อื่น.

คำสอนซ้อม

[๕๗๘] ภิกษุณีผู้ได้รับสมมติแล้วนั้น พึงเข้าไปหานางอุปสัมปทาเปกขะแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า

นางชื่อนี้ เธอจงฟังนะ นี้เป็นกาลสัตย์ กาลจริง ของเธอ เมื่อถูกถามในท่ามกลางสงฆ์ ถึงสิ่งอันเกิดแล้ว มีอยู่ พึงบอกว่ามี ไม่มี พึงบอกว่าไม่มี เธออย่ากระดาก เธออย่าเก้อเขิน ภิกษุณีทั้งหลายจักถามเธอ อย่างนี้ :-

เธอมิใช่ผู้ไม่มีนิมิต หรือ
มิใช่ผู้มีสักแต่ว่านิมิต หรือ
มิใช่ผู้ไม่มีโลหิต หรือ
มิใช่ผู้มีโลหิตเสมอ หรือ
มิใช่ผู้มีผ้าซับในเสมอ หรือ
มิใช่ผู้มีน้ำมูตรกระปริบกระปรอย หรือ
มิใช่ผู้มีเดือยหรือ.
มิใช่เป็นหญิงบัณเฑาะก์ หรือ
มิใช่เป็นหญิงคล้ายชาย หรือ
มิใช่เป็นหญิงมีมรรคระคนกัน หรือ
มิใช่เป็นหญิง ๒ เพศ หรือ
อาพาธเหมือนอย่างนี้ ของเธอ มีหรือ คือ
โรคเรื้อน ฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ ลมบ้าหมู
เธอเป็นมนุษย์ หรือ
เป็นหญิง หรือ
เป็นไทย หรือ
ไม่มีหนี้สิน หรือ
ไม่เป็นราชภัฏ หรือ
มารดาบิดา สามี อนุญาตแล้ว หรือ
มีอายุครบ ๒๐ ปีแล้ว หรือ
มีบาตรจีวรครบแล้ว หรือ
เธอ ชื่ออะไร

ปวัตตินีของเธอ ชื่ออะไร.

ภิกษุณีผู้สอนซ้อม กับนางอุปสัมปทาเปกขะมาพร้อมกัน. .. ไม่พึงมาพร้อมกัน ภิกษุณีผู้สอนซ้อมพึงมาก่อนแล้วประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ-กรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

ญัตติกรรมวาจา

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางชื่อนี้เป็นอุปสัมปทา-เปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ นางอันดิฉันสอนซ้อมแล้ว ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว นางชื่อนี้พึงมา.

ภิกษุณีนั้นพึงกล่าวว่า เธอจงมา พึงให้นางอุปสัมปทาเปกขะห่มผ้าเฉวียงบ่า ให้ไหว้เท้าภิกษุทั้งหลาย ให้นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี ขออุปสมบท ว่าดังนี้ :-

คำขออุปสมบท

แม่เจ้า เจ้าข้า ดิฉันขออุปสมบทต่อสงฆ์ ขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกดิฉันขึ้นเถิด เจ้าข้า.

แม่เจ้า เจ้าข้า ดิฉันขออุปสมบทกะสงฆ์ เป็นครั้งที่สอง ขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกดิฉันขึ้นเถิด เจ้าข้า.

แม่เจ้า เจ้าข้า ดิฉันขออุปสมบทกะสงฆ์ เป็นครั้งที่สาม ขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกดิฉันขึ้นเถิด เจ้าข้า.

ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรม-วาจา ว่าดังนี้:-

ญัตติกรรมวาจา

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางมีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุป-สัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ ความพร้อมพรั่งของสงฆ์ ถึงที่แล้ว ดิฉันพึงถามอันตรายิกธรรมกะนางชื่อนี้

คำถามอันตรายิกธรรม

แน่ะนางชื่อนี้ เธอจงฟังนะ นี้เป็นกาลสัตย์ กาลจริง ของเธอ ฉันถามถึงสิ่งที่เกิดแล้ว มีอยู่ เธอพึงบอกว่ามี ไม่มี เธอพึงบอกว่า ไม่มี

เธอมิใช่ผู้ไม่มีนิมิต หรือ

มิใช่ผู้มีสักแต่ว่านิมิต หรือ...

เธอ ชื่ออะไร

ปวัตตินีของเธอ ชื่ออะไร

ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถ-กรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

ญัตติจตุตถกรรมวาจา

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุป-สัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ บริสุทธิ์แล้วจากอันตรายิกธรรมทั้งหลาย บาตรจีวรของเธอครบแล้ว นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี นี้เป็นญัตติ

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางมีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุป-สัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ บริสุทธิ์แล้วจากอันตรายิกธรรมทั้ง

หลาย บาตรจีวรของเธอครบแล้ว นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี สงฆ์ให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี การอุปสมบทของนางนี้ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

ดิฉันกล่าวความนี้ แม้ครั้งที่สอง...

ดิฉันกล่าวความนี้ แม้ครั้งที่สาม แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางมีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ บริสุทธิ์แล้วจากอันตรายกธรรมทั้งหลาย บาตร จีวรของเธอครบแล้ว นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี สงฆ์ให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี การอุปสมบทนางชื่อนี้ มีแม่เจ้า อันเป็นปวัตตินี ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

นางชื่อนี้อันสงฆ์อุปสมบทแล้ว มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ดิฉันทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

[๕๗๕] ขณะนั้นเอง ภิกษุณีทั้งหลาย พึงพานางเข้าไปหาภิกษุสงฆ์ ให้ห่มผ้าเฉวียงบ่า ให้ไหว้เท้าภิกษุทั้งหลาย ให้นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลี ขออุปสมบท ว่าดังนี้:-

คำขออุปสมบท

พระคุณเจ้าข้า ดิฉันชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ ดิฉันขออุปสมบทกะสงฆ์ ขอสงฆ์โปรดเอ็นดู ยกดิฉันขึ้นเถิด เจ้าข้า

พระคุณเจ้าข้า ดิฉันชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ ดิฉันขออุปสมบทกะสงฆ์ แม้ครั้งที่สอง ขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกดิฉันขึ้นเถิด เจ้าข้า

พระคุณเจ้า ดิฉันชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ ดิฉันขออุปสมบทกะสงฆ์ แม้ครั้งที่สาม ขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกดิฉันขึ้นเถิด เจ้าข้า.

[๕๘๐] ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

ญัตติจตุตถกรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นางมีช่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม้เจ้าชื่อนี้เป็นวัตตินี นี้เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นางมีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขุของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุสงฆ์ นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี สงฆ์ให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี การอุปสมบทของนางชื่อนี้ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม้ครั้งที่สอง...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม้ครั้งที่สาม ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นางมีชื่ออันผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี สงฆ์ให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี การอุปสมบทของนางชื่อนี้ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

นางชื่อนี้อันสงฆ์อุปสมบทแล้ว มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ชอบแก่สงฆ์เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

วัดเงาแดดเป็นต้น

[๕๘๑] ทันใดนั้น พึงวัดเงาแดด พึงบอกประมาณแห่งฤดู พึงบอกส่วนแห่งวัน พึงบอกข้อเบ็ดเสร็จ พึงสั่งภิกษุทั้งหลายว่า พวกเธอจงบอกนิสัย ๓ อกรณียกิจ ๘ แก่ภิกษุณีนี้.

[๕๘๒] โดยสมัยนั้น แลภิกษุณีทั้งหลายยึดถืออาสนะในโรงภัตร ยับยั้งอยู่ตลอดกาล ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุยาตภิกษุณี ๘ รูป ตามลำดับพรรษา ภิกษุณีนอกนั้นตามลำดับที่มา.

[๕๘๓] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีทั้งหลายปรึกษากันว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุยาตภิกษุณี ๘ รูปตามลำดับพรรษา ภิกษุณีนอกนั้นตามลำดับที่มาในที่ทุกแห่ง ภิกษุณี ๘ รูปเท่านั้น ห้ามตามลำดับพรรษา นอกนั้นตามลำดับที่มา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในโรงภัตร เราอนุญาตภิกษุณี ๖ รูป ตามลำดับพรรษา นอกนั้นตามลำดับที่มา ในที่อื่นไม่พึงห้ามตามลำดับพรรษา รูปใดห้าม ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องปวารณา

[๕๘๔] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีทั้งหลายไม่ปวารณา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีจะไม่ปวารณาไม่ได้ รูปใดไม่ปวารณา พึงปรับตามธรรม.

ปวารณาด้วยตนเอง

[๕๘๕] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีปวารณาด้วยตนเอง ไม่ปวารณาต่อสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีปวารณาด้วยตนเองไม่ปวารณาต่อสงฆ์ไม่ได้ รูปใดไม่ปวารณา พึงปรับตามธรรม.

ปวารณาพร้อมกับภิกษุ

[๕๘๖] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีทั้งหลายปวารณาพร้อมกับภิกษุทั้งหลาย ได้ทำความโกลาหล ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงปวารณาพร้อมกับภิกษุทั้งหลาย รูปใดปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

ปวารณาก่อนภัตร

[๕๘๗] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีทั้งหลายปวารณาในกาลก่อนภัตร ยังกาลให้ล่วงไป ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีปวารณาในกาลหลังภัตร ภิกษุณีทั้งหลายแม้ปวารณาในกาลหลังภัตร เวลาพลบค่ำลง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีปวารณาต่อภิกษุณีสงฆ์ในวันนี้ แล้วปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ในวันรุ่งขึ้น

ปวารณาทั้งหมด

[๕๘๘] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีสงฆ์ทั้งหมดปวารณาอยู่ ได้ทำความโกลาหล ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถรูปหนึ่งให้ปวารณาต่อสงฆ์แทนภิกษุณีสงฆ์

วิธีสมมติ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงสมมติอย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุณีก่อนครั้นแล้วภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่าดังนี้ :-

ญัตติกรรมวาจา

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุณีชื่อนี้ ให้ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์แทนภิกษุณีสงฆ์ นี้เป็นญัตติ

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน สงฆ์สมมติภิกษุณีชื่อนี้ ให้ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ แทนภิกษุณีสงฆ์ การสมมติภิกษุณีชื่อนี้ให้ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้นั้นพึงพูด

ภิกษุณีชื่อนี้ สงฆ์สมมติแล้วให้ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ แทนภิกษุณีสงฆ์ ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ดิฉันทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

คำปวารณา

พระคุณเจ้า เจ้าข้า ภิกษุณีสงฆ์ ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยรังเกียจก็ดี ของภิกษุสงฆ์จงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวภิกษุณี สงฆ์ภิกษุณีสงฆ์เห็นอยู่จักทำคืน

พระคุณเจ้า เจ้าข้า แม้ครั้งที่สอง...

พระคุณเจ้า เจ้าข้า แม้ครั้งที่สาม ภิกษุณีสงฆ์ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยรังเกียจก็ดี ขอภิกษุสงฆ์จงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์เห็นอยู่จักทำคืน.

งดอุโบสถเป็นต้น

[๕๙๐] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีทั้งหลายงดอุโบสถ งดปวารณา ทำการไต่สวน เริ่มอนุวาทาธิกรณ์ ให้ทำโอกาส โจท สืบพยานแก่ภิกษุทั้งหลาย ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงงดอุโบสถแก่ภิกษุ แม้งดก็ไม่เป็นอันงด ภิกษุณีผู้งดต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุณีไม่พึงงดปวารณาแก่ภิกษุ แม้งดก็ไม่เป็นอันงด ภิกษุณีผู้งด ต้องอาบัติทุกกฏ.

ภิกษุณีไม่พึงทำการสืบสวนภิกษุ แม้ทำก็ไม่เป็นอันทำ ภิกษุณีผู้ทำ ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุณีไม่พึงเริ่มอนุวาทาธิกรณ์แก่ภิกษุ แม้เริ่มก็ไม่เป็นอันเริ่ม ภิกษุณีผู้เริ่ม ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุณีไม่พึงให้ภิกษุทำโอกาส แม้ให้ทำก็ไม่เป็นอันให้ทำ ภิกษุณีผู้ให้ทำต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุณีไม่พึงโจทภิกษุ แม้โจทภิกษุ ก็ไม่เป็นอันโจท ภิกษุณีผู้โจท ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุณีไม่พึงสืบพยานภิกษุ แม้สืบก็ไม่เป็นอันสืบ ภิกษุณีผู้สืบพยาน ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๙๑] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายงดอุโบสถ งดปวารณา ทำการสืบสวน เริ่มอนุวาทาธิกรณ์ ให้ทำโอกาส โจท สืบพยานแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุงดอุโบสถแก่ภิกษุณี แม้งดแล้วเป็นอันงดด้วยดี ภิกษุผู้งดไม่ต้องอาบัติ ให้งดปวารณาแก่ภิกษุณี แม้งดแล้วเป็นอันงดด้วยดี ภิกษุผู้งดไม่ต้องอาบัติให้ทำการสืบสวนภิกษุณี แม้ทำแล้วเป็นอันทำด้วยดี ภิกษุผู้ทำให้ต้องอาบัติ ให้ทำเริ่มอนุวาทาธิกรณ์ แม้เริ่มแล้วเป็นอันเริ่มด้วยดี ภิกษุผู้เริ่มไม่ต้องอาบัติ ให้ภิกษุณีทำโอกาส แม้ให้ทำแล้วเป็นอันให้ทำด้วยดี ภิกษุผู้ให้ทำไม่ต้องอาบัติ ให้โจทภิกษุณี แม้โจทแล้วเป็นอันโจทด้วยดี ภิกษุผู้โจทก์ไม่ต้องอาบัติ ให้สืบพยานแก่ภิกษุณี แม้สืบแล้วเป็นอันสืบด้วยดี ภิกษุผู้ให้สืบไม่ต้องอาบัติ

เรื่องไปด้วยยาน

[๕๙๒] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีฉัพพัคคีย์ขี่ยานที่เทียมด้วยโคตัวเมีย มีบุรุษเป็นสารถีบ้าง เทียมด้วยโคด้วยผู้ มีสตรีเป็นสารถีบ้าง ประชาชนเพ่ง-โทษ ติเตียน โพนทะนาว่า...เหมือนชายหนุ่มหญิงสาวไปเล่นน้ำในแม่น้ำคงคา และแม่น้ำมหี ภิกษุทั้งหลายทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงไปด้วยยาน รูปใดไป พึงปรับตามธรรม.

[๕๙๓] สมัยนั้น ภิกษุณีรูปหนึ่งอาพาธ ไม่อาจไปด้วยเท้าได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีผู้อาพาธไปด้วยยานได้ ลำดับนั้น ภิกษุณีทั้งหลายคิดว่า ยานนั้นเทียมด้วยโคตัวเมียหรือเทียมด้วยโคตัวผู้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตยานที่เทียมด้วยโคตัวเมีย ยานที่เทียมด้วยโคตัวผู้ และยานที่ลากด้วยมือ.

[๕๙๔] สมัยต่อมา ความไม่สบายอย่างแรงกล้าได้มีแก่ภิกษุณีรูปหนึ่ง เพราะความกระเทือนแห่งยาน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระ-ภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตคานหาม มีตั่งนั่งเปลผ้าที่เขาผูกติดกับไม้คาน.

เรื่องหญิงแพศยาชื่ออัฑฒกาสี

[๕๙๕] โดยสมัยนั้นแล หญิงแพศยาชื่ออัฑฒกาสี บวชในสำนักภิกษุณี ก็นางปรารถนาจะไปเมืองสาวัตถีด้วยตั้งใจว่า จักอุปสมบทในสำนัก

พระผู้มีพระภาคเจ้า พวกนักเลงได้ทราบข่าวว่า หญิงแพศยาชื่ออัฑฒกาสี ปรารถนาจะไปเมืองสาวัตถี จึงแอบซุ่มอยู่ใกล้หนทาง นางได้ทราบข่าวว่า พวกนักเลงแอบซุ่มอยู่ใกล้หนทาง จึงส่งทูตไปในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า หม่อมฉันปรารถนาจะอุปสมบท หม่อมฉันจะพึงปฏิบัติอย่างไร

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีอุปสมบท แม้โดยทูต

ภิกษุทั้งหลายให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยภิกษุเป็นทูต ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยภิกษุเป็นทูต รูปใดให้อุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุทั้งหลายให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยสิกขมานาเป็นทูต...

ให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยสามเณรเป็นทูต...

ให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยสามเณรีเป็นทูต...

ให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยภิกษุณีผู้เขลา ไม่ฉลาดเป็นทูต พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยภิกษุณีเขลา ไม่ฉลาดเป็นทูต รูปใดให้อุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถเป็นทูต ภิกษุณีผู้เป็นทูตนั้นพึงเข้าไปหาสงฆ์แล้วห่มผ้าเฉวียงบ่า ไหว้เท้าภิกษุทั้งหลาย นั่งกระโหย่งประคองอัญชลีกล่าวอย่างนี้ ว่าดังนี้ :-

พระคุณเจ้า เจ้าข้า นางชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางมาไม่ได้เพราะอันตรายบางอย่าง นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ ขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกนางขึ้นเถิดเจ้าขา.

พระคุณเจ้า เจ้าข้า นางชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางมาไม่ได้เพราะอันตรายบางอย่าง แม้ครั้งที่สอง นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ ขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกนางขึ้นเถิดเจ้าข้า

พระคุณเจ้า เจ้าข้า นางชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางมาไม่ได้เพราะอันตรายบางอย่าง แม้ครั้งที่สาม นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ ขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกนางขึ้นเถิด เจ้าข้า.

ญัตติจตุตถกรรมวาจาให้อุปสามบทด้วยทูต

[๕๙๖] ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา :-

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นางชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางมาไม่ได้เพราะอันตรายบางอย่าง นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี นี้เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นางชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะ ของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางมาไม่ได้เพราะอันตรายบางอย่าง นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี สงฆ์ให้นางชื่อนี้อุป-

สมบทมีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี การอุปสมบทของนางชื่อนี้ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม้ครั้งที่สอง ...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม้ครั้งที่สาม ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นางชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางมาไม่ได้เพราะอันตรายบางอย่าง นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี สงฆ์ให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี การอุปสมบทของนางชื่อนี้ มีแม้เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

นางชื่อนี้ อันสงฆ์อุปสมบทแล้ว มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้

ทันใดนั้น พึงวัดเงาแดด พึงบอกประมาณแห่งฤดู พึงบอกส่วนแห่งวัน พึงบอกข้อเบ็ดเสร็จ พึงสั่งภิกษุณีทั้งหลายว่า พอกเธอจงบอกนิสัย ๓ อกรณียกิจ ๘ แก่ภิกษุณีนั้น.

ภิกษุณีอยู่ป่า

[๕๙๗] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายอยู่ในป่า พวกนักลงประทุษร้าย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงอยู่ในป่า รูปใดอยู่ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๕๙๘] สมัยนั้นแล อุบาสกคนหนึ่งถวายโรงเก็บของ แก่ภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้ง

หลาย เราอนุญาตโรงเก็บของ โรงเก็บของไม่พอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตที่อยู่ ที่อยู่ไม่พอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตนวกรรม นวกรรมไม่พอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำแม้เป็นส่วนบุคคล.

พุทธานุญาตสมมติภิกษุณีเป็นเพื่อน

[๕๘๙] สมัยนั้น หญิงคนหนึ่งตั้งครรภ์แล้วบวชในสำนักภิกษุณี เมื่อนางบวชแล้วเด็กจึงคลอด ครั้งนั้น นางคิดว่า เราจะพึงปฏิบัติในเด็กชายนี้อย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เลี้ยงดู จนกว่าเด็กนั้นจะรู้เดียงสา นางคิดว่า เราจะอยู่แต่ตามลำพังไม่ได้ และภิกษุณีอื่นจะอยู่ร่วมกับเด็กชายอื่นก็ไม่ได้ เราจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติภิกษุณีรูปหนึ่ง ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีนั้น

วิธีสมมติ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงสมมติอย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุณีก่อน ครั้นแล้วภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาให้สมมติ

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุณีชื่อนี้ ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีชื่อนี้ นี้เป็นบัญญัติ

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน สงฆ์สมมติภิกษุณีชื่อนี้ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีชื่อนี้ การสมมติภิกษุณีชื่อนี้ ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีชื่อนี้ ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้นั้น พึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้นั้นพึงพูด

สงฆ์สมมติภิกษุณีชื่อนี้ ให้เป็นเพื่อนของภิกษุชื่อนี้แล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ดิฉัน ทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้

ครั้งนั้น ภิกษุณีเพื่อนของนางคิดว่า เราจะพึงปฏิบัติในเด็กชายนี้อย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ปฏิบัติในเด็กชายนั้นเหมือนปฏิบัติในบุรุษอื่น เว้นการนอนร่วมเรือนเดียวกัน .

[๖๐๐] สมัยนั้น ภิกษุณีรูปหนึ่งต้องอาบัติหนักแล้ว กำลังประพฤติมานัต นางคิดว่า เราอยู่แต่ลำพังผู้เดียว และภิกษุณีอื่นจะอยู่ร่วมกับ เราก็ไม่ได้ เราพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติภิกษุณีรูปหนึ่งให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีนั้น

วิธีสมมติ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงสมมติอย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุณีก่อน ครั้นแล้ว ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติย-กรรมวาจา ว่าดังนี้:-

กรรมวาจาให้สมมติ

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุณีชื่อนี้ ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีชื่อนี้ นี้เป็นญัตติ

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน สงฆ์สมมติภิกษุณีชื่อนี้ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีชื่อนี้ การสมมติภิกษุณีชื่อนี้ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีชื่อนี้ ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้นั้นพึงพูด

สงฆ์สมมติภิกษุณีชื่อนี้ ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีชื่อนี้แล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ดิฉันทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

เรื่องภิกษุณีไม่บอกสิกขา

[๖๐๑] สมัยนั้น ภิกษุณีรูปหนึ่งไม่ได้บอกลาสิกขาสึกไปแล้ว นางกลับมาขออุปสมบทกะภิกษุณีทั้งหลายอีก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่ต้องบอกลาสิกขา นางสึกแล้วเมื่อใด ไม่เป็นภิกษุณีเมื่อนั้น.

เข้ารีตเดียรถีย์

[๖๐๒] สมัยนั้น ภิกษุณีรูปหนึ่งครองผ้ากาสาวะ ไปเข้ารีตเดียรถีย์ นางกลับมาขออุปสมบทกะภิกษุณีทั้งหลายอีก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีรูปใด ครองผ้ากาสาวะไปเข้ารีตเดียรถีย์ นางนั้นมาแล้ว ไม่พึงให้อุปสมบท.

[๖๐๓] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายรังเกียจ ไม่ยินดีการอภิวาท การปลงผม การตัดเล็บ การรักษาแผล จากบุรุษทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ยินดี.

นั่งขัดสมาธิ

[๖๐๔] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายนั่งขัดสมาธิ ยินดีสัมผัสเช่นเท้า ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงนั่งขัดสมาธิ รูปใดนั่ง ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๖๐๕] สมัยนั้น ภิกษุณีรูปหนึ่งอาพาธ นางเว้นขัดสมาธิไม่สบาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีนั่งพับเพียบได้.

เรื่องถ่ายอุจจาระ

[๖๐๖] สมันนั้น ภิกษุณีทั้งหลายถ่ายอุจจาระในวัจจกุฎี ภิกษุณีฉัพพัคคีย์ยังครรภ์ให้ตกในวัจจกุฎีนั้นเอง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงถ่ายอุจจาระในวัจจกุฎี รูปใดถ่าย ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ถ่ายอุจจาระในที่ซึ่งเปิดข้างล่างปิดข้างบน.

เรื่องอาบน้ำ

[๖๐๗] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลาย อาบน้ำด้วยจุณ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า. . . เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำด้วยจุณ รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฎ เราอนุญาต รำ ดินเหนียว.

[๖๐๘] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายอาบน้ำด้วยดินเหนียวที่อบกลิ่น ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า. . . เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำด้วยดินเหนียวที่อบกลิ่น รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฎ เราอนุญาตดินเหนียวธรรมดา.

[๖๐๙] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายอาบน้ำในเรือนไฟ ทำโกลาหล ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำในเรือนไฟ รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฎ.

[๖๑๐] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายอาบน้ำทวนกระแส ยินดีสัมผัสแห่งสายน้ำ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำทวนกระแส รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฎ.

[๖๑๑] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายอาบน้ำในที่มิใช่ท่าอาบน้ำ พวกนักเลงลอบประทุษร้าย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำในที่มิใช่ท่าอานน้ำ รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฎ.

[๖๑๒] สมัยนั้น ภิกษุณีอาบน้ำที่ท่าสำหรับชายอาบ ชาวบ้านเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า...เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม...ภิกษุ

ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัส ว่า ดูก่อนภิกษุ ทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำที่ท่าสำหรับชายอาบ รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฏ เรา อนุญาตให้อาบน้ำที่ท่าสำหรับหญิงอาบ.

ตติยภารวาร จบ

ภิกขุนีขันธกะ ที่ ๑๐ จบ

ในขันธกะนี้ มี ๑๐๕ เรื่อง

หัวข้อประจำขันธกะ

[๖๑๓] เรื่องพระนางโคตมีทูลของบรรพชา พระตถาคตไม่ทรง อนุญาต เรื่องพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ฝึกเวไนยเสด็จไปพระนครเวสาลี จากกรุง กบิลพัสดุ์ เรื่องพระนางโคตมีมีพระวรกายเกลือกกลั้วด้วยธุลี ได้ชี้แจงแก่ พระอานนท์ที่ซุ้มประตู เรื่องพระอานนท์ทูลขอโดยนัยว่า มาตุคามเป็นภัพ-บุคคล พระนางโคตมีเป็นพระมาตุจฉา เป็นผู้เลี้ยงดู เรื่องครุธรรม ๘ ที่ภิกษุณี พึงประพฤติตลอดชีวิต คือ ภิกษุณีบวชตั้งร้อยปีต้องกราบไหว้ภิกษุแม้บวชใน วันนั้น ๑ ไม่พึงจำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ ๑ หวังธรรม ๒ อย่าง ๑ ปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ๑ ต้องอาบัติหนัก ๑ พึงแสวงหาอุปสมบทเพื่อ สิกขมานาผู้ศึกษาครบ ๒ ปีแล้ว ๑ ไม่ด่าภิกษุ ๑ เปิดโอกาสให้ภิกษุว่ากล่าว ๑ เรื่องการรับครุธรรม ข้อนั้นเป็นอุปสัมปทาของพระนางโคตมี เรื่องพรหมจรรย์ อันจะตั้งอยู่ถึง ๑,๐๐๐ ปี และตั้งอยู่ได้เพียง ๕๐๐ ปี ความเสื่อมแห่งสัทธรรม เปรียบด้วยโจรลักทรัพย์ ขยอก เพลี้ย อีกอย่างหนึ่ง ความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม เปรียบด้วยกั้นทำนบ เรื่องให้อุปสมบทภิกษุณี เรื่องแม่เจ้าเป็นอนุปสัมบัน

เรื่องภิวาทตามลำดับผู้แก่ เรื่องไม่ทำอภิวาท เรื่องสิกขาบทที่ทั่วไปและไม่ทั่วไป จักกระทำอย่างไร เรื่องโอวาท เรื่องปาติโมกข์ เรื่องใครแสดงปาติโมกข์ เรื่องเข้าไปแสดงถึงสำนักภิกษุณี เรื่องไม่รู้ เรื่องบอก เรื่องไม่ทำคืน เรื่องภิกษุรับอาบัติ เรื่องให้ภิกษุบอกให้ภิกษุณีรับอาบัติ เรื่องชาวบ้านติเตียน เรื่องให้ภิกษุบอกให้ทำกรรม เรื่องทะเลาะ เรื่องยกมอบ เรื่องอันเตวาสินีของนางอุบลวรรณา เรื่องรดน้ำโคลนในเมืองสาวัตถี เรื่องไม่ควรไหว้ เรื่องเปิดกาย เปิดขาอ่อน เปิดองค์กำเนิด เรื่องภิกษุพูดเกี้ยว เรื่องพระ-ฉัพพัคคีย์ชักจูง เรื่องไม่ควรไหว้ เรื่องทัณฑกรรม ฝ่ายภิกษุณีก็เหมือนกัน เรื่องห้าม เรื่องงดโอวาท เรื่องควรหรือไม่ เรื่องหลีกไป เรื่องภิกษุเขลา เรื่องไม่เป็นเรื่อง เรื่องไม่ให้คำวินิจฉัย เรื่องภิกษุณีสงฆ์ไม่ไปรับโอวาท เรื่องภิกษุณี ๔ รูปรับโอวาท เรื่องภิกษุณี ๒ - ๓ รูปไปรับโอวาทแทน เรื่องภิกษุณีไม่รับโอวาท เรื่องภิกษุเขลา เรื่องภิกษุอาพาธ เรื่องภิกษุเตรียมจะไป เรื่องภิกษุอยู่ป่า เรื่องไม่บอก เรื่องไม่นำกลับมาบอก เรื่องผ้ากายพันธ์ยาว เรื่องแผ่นไม้สาน แผ่นหนัง ผ้าขาว ช้องผ้า เกลียวผ้า ผ้าผืนน้อย ช้องผ้าผืนน้อย เกลียวผ้าน้อย ช้องถักด้วยด้าย เกลียวด้าย เรื่องกระดูกแข้งโค เรื่องนวดหลังมือ หลังเท้า ขาอ่อน หน้า ริมฝีปาก ด้วยไม่มีสัณฐานดุจคางโค เรื่องทาหน้า ถูหน้า ผัดหน้า เจิมหน้า ย้อมตัว ย้อนหน้า ย้อมทั้งตัวทั้งหน้าทั้งสองอย่าง เรื่องแต้มหน้าทาแก้ม เยี่ยมหน้าต่าง ยืนแอบประตู ให้ผู้อื่นทำการฟ้อนรำ ตั้งสำนักหญิงแพศยา ตั้งร้านชายสุรา ขายเนื้อ ออกร้านขายของเบ็ดเตล็ด ประกอบการหากำไร ประกอบการค้าขาย ใช้ทาส ทาสี กรรมกรชาย กรรมกรหญิง ให้บำรุง ให้สัตว์เดียรัจฉานบำรุง ขายของสดและของสุก ใช้สันถัตขนเจียมหล่อ เรื่องใช้จีวรสีคราม สีเหลือง สีแดง

สีบานเย็น สีดำ สีแสด สีชมพู ไม่ตัดชาย มีชายเป็นลายดอกไม้ มีชายเป็นลายผลไม้ สวมเสื้อ สวมหมวก เรื่องเมื่อภิกษุณี สิกขนานา สามเณรี ถึงมรณภาพ ภิกษุณีเป็นใหญ่ในบริขารที่ภิกษุณีเป็นต้นมอบถวาย เมื่อภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และใครอื่นปลงบริขารให้ ภิกษุเป็นใหญ่ เรื่อง ภิกษุณีเคยเป็นภรรยานักมวย เรื่องครรภ์ เรื่องก้นบาตร เรื่องนิมิต เรื่อง. อามิสมากมาย อามิสเหลือเฟือยิ่ง อามิสที่ทำสันนิธิ อามิสเช่นใดของภิกษุ ทั้งหลายในหนหลัง ของภิกษุณีทั้งหลายก็เช่นนั้น เรื่องเสนาสนะเปื้อนระดู เรื่องผ้า เรื่องเชือกขาด เรื่องใช้เชือกผูกสะเอวตลอดกาล เรื่องภิกษุณีปรากฏ ว่าไม่มีนิมิตบ้าง มีสักแต่ว่านิมิตบ้าง ไม่มีโลหิตบ้าง มีโลหิตเสมอบ้าง เป็น ซับในเสมอและมีน้ำมูตรกะปริบกะปรอย มีเดือยเป็นหญิงบัณเฑาะก์บาง เป็น หญิงคล้ายชายบ้าง เป็นหญิงมีมรรคระคนกันบ้าง เป็นหญิง ๒ เพศบ้าง เรื่อง ถามอันตรายิกธรรม ตั้งแต่คำว่าหานิมิตมิได้ จนถึงอุภโตพยัญชนก หลังจาก เปยยาลไปถามดังนี้ โรคเรื้อน ฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ ลมบ้าหมู เป็น มนุษย์หรือ เป็นหญิงหรือ เป็นไทยหรือ ไม่มีหน้าสิ้นหรือ ไม่ใช่ราชภัฏหรือ. มารดา บิดา สามี อนุญาตแล้วหรือ มีอายุครบ ๒๐ ปีแล้วหรือ มีบาตร จีวรครบแล้วหรือ ชื่ออะไร ปวัตตินีของเธอชื่ออะไร รวม ๒๔ อย่าง แล้ว ให้อุปสมบท เรื่องอุปสัมปทาเปกขะยังไม่ได้สอนซ้อมกระดากในท่ามกลางสงฆ์ ก็เหมือนกัน เรื่องถืออุปัชฌายะ เรื่องบอกสังฆาฏิ อุตราสงค์ อันตรวาสก ผ้ารัด ผ้าอาบน้ำ แล้วส่งไป เรื่องภิกษุณีเขลา เรื่องภิกษุณีไม่ได้รับสมมติ ขอร้องถามอันตรายิกธรรม เรื่องอุปสมบทในสงฆ์ฝ่ายเดียว ต้องอุปสมบทใน ภิกษุสงฆ์อีก เรื่องบอกฉายา ฤดู วัน ข้อเบ็ดเสร็จ นิสัย ๓ อกรณียกิจ ๘ เรื่องกาล เรื่องภิกษุณี ๘ รูปในที่ทุกแห่ง เรื่องภิกษุณีไม่ปวารณา และไม่

ปวารณากะภิกษุสงฆ์ เรื่องโกลาหล เรื่องปวารณาก่อนภัตร เรื่องปวารณาเวลาพลบค่ำ เรื่องภิกษุณีสงฆ์โกลาหล เรื่องพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ทรงห้ามไม่ให้ภิกษุณีงดอุโบสถ ปวารณา กระทำการไต่สวน เริ่มอนุวาทาธิกรณ์ ทำโอกาส สืบพยาน โจท และให้การ แต่ทรงอนุญาตให้ภิกษุทำอย่างนั้นแก่ภิกษุณีได้ เรื่องยาน เรื่องภิกษุอาพาธ เรื่องยานที่ลาก เรื่องการกระทบกระทั่งแห่งยาน เรื่องนางอัฑฒกาสี เรื่องภิกษุ สิกขมานา สามเณร สามเณรี เป็นทูต เรื่องทูตเขลา เรื่องภิกษุณีอยู่ป่า เรื่องอุบาสกถวายโรงเก็บของ เรื่องที่อยู่นวกรรม ไม่พอ เรื่องภิกษุณีตั้งครรภ์อยู่แต่ลำพังไม่ได้ เรื่องร่วมเรือน เรื่องอาบัติหนัก เรื่องไม่บอกลาสิกขา เรื่องเข้ารีตเดียรถีย์ เรื่องไม่ยินดีอภิวาท ปลงผม ตัดเล็บ รักษาแผล เรื่องภิกษุณีนั่งขัดสมาธิ เรื่องภิกษุณีอาพาธ เรื่องถ่ายอุจจาระ เรื่องอาบด้วยจุณ เรื่องดินอบ เรื่องอาบน้ำในเรือนไฟ เรื่องอาบน้ำทวนกระแส เรื่องอาบน้ำในที่มิใช่ท่า เรื่องอาบน้ำที่ท่าสำหรับชายอาบ พระนางมหาโคตมีและพระอานนท์ทูลขอโดยแยบคาย บริษัทบรรพชาในศาสนาของพระชินเจ้าครบ ๔ เหล่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงขันธกะนี้ไว้ เพื่อประโยชน์ให้เกิดความสังเวชและความเจริญแห่งพระสัทธรรม เหมือนเภสัชสำหรับระงับความกระวนกระวาย ฉะนั้น แม้มาตุคามเหล่าอื่นที่ทรงฝึกแล้วในพระสัทธรรมอย่างนี้ พวกเขาย่อมไปสู่สถานอันไม่จุติ ซึ่งไปแล้วไม่เศร้าโศกแล.

หัวข้อประจำขันธกะ จบ

ภิกขุนิกขันธก วรรณนา

[ว่าด้วยครุธรรม ๘]

วินิจฉัยในภิกขุนิกขันธกะ พึงทราบดังนี้:-

ถามว่า เพราะเหตุไร พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงห้ามว่า อย่าเลย โคตมี (บรรพชาของมาตุคาม) อย่าได้ชอบใจแก่ท่านเลย, บริษัทของพระพุทธเจ้าแม้ทั้งปวง ย่อมมี ๔ มิใช่หรือ

ตอบว่า บริษัทของพระพุทธเจ้าแม้ทั้งปวงมี ๔ ก็จริง ถึงกระนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีพระประสงค์จะยังพระนางมหาปชาบดีโคตมีให้ลำบากแล้ว จึงทรงอนุญาตทำให้เป็นของสำคัญ (อย่างนี้) ว่า สตรีทั้งหลายจักคิดว่า บรรพชานี้ เราได้ยาก ดังนี้ แล้วจักบริบาลไว้โดยชอบ ซึ่งบรรพชา อันเราถูกวิงวอนแล้วมากครั้งจึงอนุญาต ดังนี้ จึงทรงห้ามเสีย.

กถาว่าด้วยครุธรรม ๘ ได้กล่าวไว้แล้ว ในมหาวิภังค์*แล.

บทว่า **กุมฺภเถนเกหิ** ได้แก่ โจรผู้ตามประทีปในหม้อแล้ว ค้นสิ่งของในเรือนของชนอื่น ด้วยแสงนั้น ลักเอาไป.

ข้อว่า **เสตฏฺฐิกา นาม โรคชาติ** นั้น ได้แก่ ชื่อสัตว์มีชีวิตชนิดหนึ่ง. รวงข้าวสาลีแม้พลุ่งแล้ว ไม่อาจเลี้ยงน้ำนมไว้ได้ เพราะถูกสัตว์ใดเจาะแล้ว สัตว์นั้น ย่อมเจาะไส้ซึ่งยังอยู่ในปล้อง.

ข้อว่า **มญฺเชฏฺฐิกา นาม โรคชาติ** นั้น ได้แก่ การที่อ้อยเป็นโรคไส้แดง.

* มหาวิภงฺค. ทุติย. ๒๗๐. ๒. องฺกุร.

ก็แล ด้วยคำว่า **มหโต ตฬากสฺส ปฏิกจฺเจว ปาลึ** นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงเนื้อความนี้ว่า เมื่อชอบแห่งสระใหญ่แม้ไม่ได้ก่อแล้ว น้ำน้อยหนึ่งพึงขังอยู่ได้, แต่เมื่อได้ก่อขอบไว้เสียก่อนแล้ว น้ำใดไม่พึงขังอยู่เพราะเหตุที่มิได้ก่อขอบไว้, น้ำแม้นั้นพึงขังอยู่ได้ เมื่อได้ก่อขอบแล้ว ข้อนี้ฉันใด; ครุธรรมเหล่านี้ใด อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรีบบัญญัติเสียก่อน เพื่อกันความละเมิด ในเมื่อยังไม่เกิดเรื่อง, เมื่อครุธรรมเหล่านั้น อันพระผู้มีพระภาคเจ้าแม้มิได้ทรงบัญญัติ พระสัทธรรมจะพึงตั้งอยู่ได้ห้าร้อยปี เพราะเหตุที่มาตุคามบวช, แต่เพราะเหตุที่ทรงบัญญัติครุธรรมเหล่านั้นไว้ก่อน พระสัทธรรมจักตั้งอยู่ได้อีกห้าร้อยปี ข้อนี้ ก็ฉันนั้นแล จึงรวมความว่า พระสัทธรรมจักตั้งอยู่ตลอดพันปีที่ตรัสทีแรกนั่นเอง ด้วยประการฉะนี้.

แต่คำว่า พันปี นั้น พระองค์ตรัสด้วยอำนาจพระขีณาสพผู้ถึงความแตกฉานในปฏิสัมภิทาเท่านั้น. แต่เมื่อจะตั้งอยู่ยิ่งกว่าพันปีนั้นบ้าง จักตั้งอยู่สิ้นพันปี ด้วยอำนาจแห่งพระขีณาสพสุกขวิปัสสกะ, จักตั้งอยู่สิ้นพันปี ด้วยอำนาจแห่งพระอนาคามี, จักตั้งอยู่สิ้นพันปี ด้วยอำนาจแห่งพระสกทาคามี, จักตั้งอยู่สิ้นพันปี ด้วยอำนาจพระโสดาบัน, รวมความว่า พระปฏิเวธสัทธรรมจักตั้งอยู่ตลอดห้าพันปี ด้วยประการฉะนี้.

ฝ่ายพระปริยัติธรรม จักตั้งอยู่เช่นนั้นเหมือนกัน. เมื่อปริยัติไม่มี ปฏิเวธจะมีไม่ได้เลย เมื่อปริยัติมี ปฏิเวธจะไม่มี ก็ไม่ได้. แต่เมื่อปริยัติแม้เสื่อมสูญไปแล้ว เพศจะเป็นไปตลอดกาลนานฉะนี้แล.

[ว่าด้วยอุปสัมปทาแห่งภิกษุณีเป็นต้น]

ภิกษุทั้งหลายให้อุปสมบทนางสากิยานีห้าร้อย ทำให้เป็นสัทธิวิหารินีของพระนางมหาปชาบดีโคตมี โดยพระอนุญาตนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต

ให้ภิกษุทั้งหลายให้อุปสมบทนางภิกษุณี. นางสากิยานีแม้ทั้งปวงเหล่านั้น ได้เป็นผู้ชื่อว่า อุปสมบทแล้วพร้อมกัน ด้วยประการฉะนี้.

พระนางโคตมี บรรลุพระอรหัตด้วยพระโอวาทนี้ว่า **เย โข ตฺวํ โคตมิ** (เป็นอาทิ).

ข้อว่า **กมฺมํ น กริยติ** มีความว่า ภิกษุทั้งหลายไม่ทำกรรมทั้ง ๗ อย่าง มีตัชชนียกรรมเป็นอาทิ.

บทว่า **ขมาเปนฺติ** มีความว่า ภิกษุเหล่านี้ ย่อมขอโทษว่า เราทั้งหลายจักไม่ทำกรรมเห็นปานนี้อีก.

วินิจฉัยในคำว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนํ กมฺมํ อโรเปตฺวา ภิกฺขุนียํ นิยฺยาเทตุ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

อันภิกษุทั้งหลายพึงยกขึ้นอย่างนี้ว่า บรรดากรรมมีตัชชนียกรรมเป็นต้น กรรมชื่อนี้ พึงทำแก่ภิกษุณีนั่น แล้วพึงมอบหมายว่า บัดนี้ ท่านทั้งหลายนั่นแล จงทำกรรมนั้น.

ก็ถ้าว่า ภิกษุณีทั้งหลายทำกรรมอื่น ในเมื่อกรรมอื่น อันภิกษุยกขึ้นแล้ว เธอทั้งหลาย ย่อมถึงความเป็นผู้อันสงฆ์ควรปรับโทษ ตามนัยที่กล่าวแล้วในบาลีนี้ว่า ทำนิยสกรรม แก่บุคคลผู้ควรแก่ตัชชนียกรรม ทีเดียว.

[ว่าด้วยอวันทิยกรณ์เป็นต้น]

วินิจฉัยในคำว่า **กทฺทโมทเกน** นี้ พึงทราบดังนี้:-

เป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้รดด้วยน้ำโคลนอย่างเดียวเท่านั้น หามิได้ เมื่อรดแม้ด้วยน้ำใส น้ำยอมและตมเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เป็นทุกกฏเหมือนกัน.

ข้อว่า **อวนฺทิโย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ ภิกฺขุนิสงฺเฆน กาตพฺโพ** มีความว่า ภิกษุณีสงฆ์พึงประชุมกัน ในสำนักภิกษุณี สวดประกาศ ๓ ครั้ง

อย่างนี้ว่า พระผู้เป็นเจ้า ชื่อโน้น แสดงอาการไม่น่าเลื่อมใสแก่ภิกษุณีทั้งหลาย การทำพระผู้เป็นเจ้านั้น ให้เป็นผู้อันภิกษุณีไม่พึงไหว้ ย่อมชอบใจแก่สงฆ์ ภิกษุนั้น ย่อมเป็นผู้อัน ภิกษุณีทั้งหลายกระทำให้เป็นผู้อันตนไม่ควรไหว้ ด้วยสวดประกาศเพียงเท่านี้ จำเดิมแต่นั้น ภิกษุนั้น อันภิกษุณีแม้เห็นแล้วไม่พึงไหว้อย่างที่เห็นสามเณรแล้วไม่ไหว้ฉะนั้น.

อันภิกษุนั้น เมื่อจะประพฤติชอบ ไม่พึงไปสู่สำนักภิกษุณี พึงเข้าไปหาสงฆ์หรือบุคคลผู้หนึ่ง ในสำนักนั่นแล นั่งกระโหย่งประนมมือ ขอขมาโทษว่า ขอภิกษุณีสงฆ์จงอดโทษแก่ข้าพเจ้า. ภิกษุนั้น พึงไปสู่สำนักภิกษุณี กล่าวว่า ภิกษุนั้น ขอโทษพวกท่าน. จำเดิมแต่นั้น ภิกษุณีทั้งหลายพึงไหว้ภิกษุนั้น. ความสังเขปในภิกขุนิกขันธกะนี้ เท่านี้ แต่ข้าพเจ้าจักกล่าวความพิสดาร ในกัมมวิภังค์.

บทว่า **โอภาเสนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ย่อมชักชวนภิกษุณีทั้งหลาย ด้วยอสัทธรรม.

หลายบทว่า **ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ สมฺปโยเชนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ช่วยชักจูงบุรุษกับภิกษุณีด้วยอสัทธรรม. การทำให้เป็นผู้อันภิกษุณีทั้งหลายไม่พึงไหว้ มีนัยดังกล่าวแล้วนั่นแล.

บทว่า **อาวรณ์** ได้แก่ การกีดกัน มีการห้ามมิให้เข้าในสำนักเป็นต้น .

บทว่า **น อาทิยนฺติ** มีความว่า ภิกษุณีพวกฉัพพัคคีย์ ไม่ยอมรับเองโดยชอบ.

วินิจฉัยในคำว่า **โอวาทำ ฐเปตุ** นี้ พึงทราบดังนี้:-

โอวาทอันภิกษุไม่พึงไปงดที่สำนักภิกษุณี แต่พึงบอกภิกษุณีทั้งหลายผู้มาเพื่อประโยชน์แก่โอวาท ว่า ภิกษุณีชื่อโน้น มีอาบัติติดตัว เรางดโอวาทแก่ภิกษุณีนั้น เธอทั้งหลายอย่าทำอุโบสถกับภิกษุณีนั้น. ทัณฑกรรมแม้ในการเปิดกายเป็นต้น มีนัยดังกล่าวแล้วเหมือนกัน.

คำว่า **น ภิกฺขเว ภิกฺขุนิยา โอวาโท น คนฺตพฺโพ** เป็นอาทิข้าพเจ้าได้กล่าวเสร็จแล้ว ในวรรณนาแห่งภิกขุนีวิภังค์.

[ว่าด้วยการแต่งตัวเป็นต้น]

ข้อว่า **ผาสุเก นเมนฺติ** มีความว่า ภิกษุณีทั้งหลาย ใช้ประคดอกคาดซี่โครง เพื่อประโยชน์ที่จะดัด อย่างหญิงคฤหัสถ์เพิ่งรุ่นสาว คาดด้วยผ้าคาดนมฉะนั้น.

บทว่า **เอกปริยายกตำ** ได้แก่ ประคดที่คาดได้รอบเดียว.

สองบทว่า **วิลิเวน ปฏฺเฏน** ได้แก่ ผ้าแถบที่ทอด้วยตอกไม้ไผ่อย่างละเอียด.

บทว่า **ทุสฺสปฏฺเฏน** . ได้แก่ ผ้าแถบขาว

บทว่า **ทุสฺสเวณิยา** ได้แก่ ช้องที่ทำด้วยผ้า.

บทว่า **ทุสฺสวฏฺฏิยา** ได้แก่ เกลียวที่ทำด้วยผ้า.

ในผ้าแถบเล็กเป็นต้น ผ้ากาสาวะผืนเล็ก พึงทราบว่า ชื่อว่าผ้าแถบเล็ก.

บทว่า **อฏฺฐิลฺเลน** ได้แก่ กระดูกแข้งแห่งโค. บั้นสะเอวเรียกตะโพก.

สองบทว่า **หตฺถำ โกฏฺฏาเปนฺติ** ได้แก่ ให้ทุบปลายแขนแต่งให้งามด้วยชนนกยูงเป็นต้น.

บทว่า **หตฺโกจฺฉำ** ได้แก่ หลังมือ.

บทว่า **ปาทำ** ได้แก่ แข้ง.

บทว่า **ปาทโกจฺฉำ** ได้แก่ หลังเท้า. การไล้หน้าเป็นต้น มีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

สองบทว่า **อวงฺคำ กโรนฺติ** มีความว่า ภิกษุณีพวกฉัคพัคคีย์เขียนลวดลายหันหน้าลงล่างที่หางตา ด้วยไม้ป้ายยาตา.

บทว่า **วิเสสกำ** มีความว่า ภิกษุณีเหล่านั้น ทำรูปสัตว์แปลก ๆ มีทรวดทรงงดงาม ที่แก้ม.

บทว่า **โอโลกนเกน** มีความว่า เปิดหน้าต่างแลดูถนน.

สองบทว่า **สาโกเก ติฏฺฐนฺติ** มีความว่า เปิดประตู ยืนเยี่ยมอยู่ครึ่งตัว.

บทว่า **สนจฺจำ** มีความว่า ให้ทำการมหรสพด้วยนักระบำ.

สองบทว่า **เวสึ วุฏฺฐเปนฺติ** มีความว่า ได้ทั้งหญิงนครโสเภณี.

สองบทว่า **ปานาคารำ ฐเปนฺติ** มีความว่า ย่อมชายสุรา.

สองบทว่า **สูนำ ฐเปนฺติ** มีความว่า ย่อมชายเนื้อ.

บทว่า **อาปณำ** มีความว่า ย่อมออกร้านสินค้าต่าง ๆ หลายอย่าง.

สองบทว่า **ทาสำ อุปฏฺฐาเปนฺติ** มีความว่า ย่อมรับทาสแล้วยังทาสนั้น ให้ทำการรับใช้สองของตน. แม้ในทาสีเป็นต้น ก็มีนัยเหมือนกัน .

สองบทว่า **หริตกปตฺติกำ ปกีณนฺติ** มีความว่า ย่อมขายของสดและของแห้ง. มีคำอธิบายว่า ย่อมออกร้านขายของเปิดแล้วแล.

กถาว่าด้วยจีวรเขียวทั้งปวงเป็นต้น ได้กล่าวแล้วแล.

[ว่าด้วยการปลงบริขาร]

ในข้อว่า **ภิกฺขุนี เจ ภิกฺขเว กาลำ กโรนฺติ** เป็นอาทิ มีวินิจฉัยนอกพระบาลี ดังต่อไปนี้ :-

ก็ถ้าว่า ในสหธรรมิกทั้ง ๕ ผู้ใดผู้หนึ่ง เมื่อจะทำกาลกิริยาจึงสั่งว่า โดยสมัยที่ข้าพเจ้าล่วงไป บริขารของข้าพเจ้าจงเป็นของพระอุปัชฌาย์ หรือว่า จงเป็นของพระอาจารย์ หรือว่า จงเป็นของสัทธิวิหาริก หรือว่า จงเป็นของอันเตวาสิก หรือว่า จงเป็นของมารดา หรือว่า จงเป็นของบิดา หรือว่า จงเป็นของใคร ๆ อื่น บริขารของผู้นั้น ไม่เป็นของชนเหล่านั้น คงเป็นของสงฆ์เท่านั้น เพราะว่าการให้โดยกาลที่ล่วงไป (แห่งตน) ของสหธรรมิกทั้ง ๕ ย่อมใช้ไม่ได้ ของพวกคฤหัสถ์ ใช้ได้.

ภิกษุทำกาลกิริยาในสำนักของภิกษุณี บริขารของเธอ ย่อมเป็นของภิกษุทั้งหลายเท่านั้น. ภิกษุณีทำกาลกิริยาในสำนักของภิกษุบริขารของเธอ ย่อมเป็นของภิกษุณีทั้งหลายเท่านั้น.

บทว่า **ปุราณมลฺลี** มีความว่า เป็นภริยาของนักมวย ในกาลก่อน คือ ในครั้งเป็นคฤหัสถ์.

บทว่า **ปุริสพฺยญฺชนํ** มีความว่า นิมิตของบุรุษ จะเป็นอวัยวะที่ปกปิดก็ตาม มิได้ปกปิดก็ตาม คือ จะเป็นของที่สิ่งไร ๆ กำบังก็ตาม มิได้กำบังก็ตาม. ถ้าภิกษุณี เพ่งดูความคิดให้เกิดขึ้นว่า นิมิตของบุรุษอยู่ที่นี่ ต้องทุกกฏ.

[ว่าด้วยอามิสที่เขาถวายเฉพาะตน]

อามิสใดที่เขาบอกถวายว่า ท่านจงบริโภคเอง อามิสนั้นชื่อว่าของที่เขาถวาย เพื่อประโยชน์แก่การบริโภคเฉพาะตน เมื่อภิกษุให้อามิสนั้นแก่ผู้อื่น เป็นทุกกฏ. แต่ถือเอาส่วนดีเสียก่อนแล้ว จึงให้ควรอยู่.

ถ้าว่า อามิสนั้นไม่เป็นที่สบาย จะสละเสียทั้งหมด ก็ควร. จะบริโภคจีวรเสียวันหนึ่ง หรือ ๒ วันแล้วจึงให้ ก็ควร. แม้ในบาตรเป็นต้น ก็มีนัยเหมือนกัน.

[ว่าด้วยฐานะแห่งของที่รับประเคน]

ข้อว่า **ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ ปฏิคฺคหาเปตฺวา** มีความว่า อามิสที่ภิกษุรับประเคนเก็บไว้เมื่อวันวาน เมื่ออนุปสัมบันอื่นไม่มีในวันนี้ภิกษุณีทั้งหลายพึงให้ภิกษุรับประเคนแล้วฉัน. เพราะว่า อามิสที่ภิกษุรับประเคนแล้ว ย่อมตั้งอยู่ ในฐานะแห่งอามิสที่ยังมิได้รับประเคน สำหรับภิกษุณี. แม้สำหรับภิกษุ ก็มีนัยเหมือนในภิกษุณีนั่นแล.

[ว่าด้วยการนั่ง]

สองบทว่า **อาสนํ สงฺคายนฺติโย** มีความว่า ภิกษุณีทั้งหลายเมื่อยังกันและกันให้ถือเอาที่นั่ง.

สองบทว่า **กาลํ วีตินาเมสุ** ความว่า มัวให้รูปหนึ่งลุกขึ้น ให้อีกรูปหนึ่งนั่งอยู่ ได้ยังเวลาฉันให้ล่วงเลยไปเสีย.

วินิจฉัยในคำว่า **อฏฺฐนฺนํ ภิกขุนีนํ ยถาวุฑฺฒํ** นี้ พึงทราบ

หากว่า ภิกษุณี ๘ รูปนั่งในที่ใกล้ ภิกษุณีอื่นที่เป็นไปภายในแห่งภิกษุณีเหล่านั้นมา. เธอย่อมได้เพื่อยังภิกษุณีผู้อ่อนกว่าตนให้ลุกขึ้นแล้วนั่งแทน.

ฝ่ายภิกษุณีใด เป็นผู้อ่อนกว่าภิกษุณีทั้ง ๘ รูป ภิกษุณีนั้น แม้หากจะมีพรรษา ๖๐ ย่อมได้เพื่อนั่งตามลำดับแห่งผู้มาเท่านั้น.

ข้อว่า **อญฺญตฺถ ยถาวุฑฺฒํ น ปฏิพาหิตพฺพํ** มีความว่า ในที่แจกปัจจัย ๔ แห่งอื่น นอกจากโรงเลี้ยง ใครจะห้ามภิกษุแก่ว่า เรามาก่อนแล้วถือเอาสิ่งไร ๆ ไม่ได้. การถือเอาตามลำดับผู้แก่นั่นแลจึงควร.

กถาว่าด้วยปวารณา ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วแล.

ยานทุกชนิด อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตแล้ว ด้วยคำว่า **อิตฺถียุตฺตํ** เป็นอาทิ.

บทว่า **ปาฏงฺกึ** ได้แก่ เปลผ้า.

[ว่าด้วยการอุปสมบทด้วยทูต]

การอุปสมบทด้วยทูต ย่อมควร เพราะอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอันตราย ๑๐ อย่าง. ในเวลาจบกรรมวาจา ภิกษุณีนั้นจะยืนหรือนั่งอยู่ก็ตาม ตื่นอยู่หรือหลับอยู่ก็ตาม ในสำนักภิกษุณี, เธอย่อมเป็นผู้อุปสมบทแล้วแท้. ในทันทีนั้น ภิกษุสงฆ์พึงบอกส่วนแห่งวันมีคำว่า เงา เป็นต้น แก่ภิกษุณีทูตผู้มาแล้ว.

[ว่าด้วยโรงเก็บของเป็นต้น]

บทว่า **อุทฺโทสิโต** ได้แก่ โรงเก็บของ.

บทว่า **น สมฺมติ** ได้แก่ ไม่พอ.

บทว่า **อุปสฺสยํ** ได้แก่ เรือน.

บทว่า **นวกมฺมํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุณีทำการสร้างใหม่เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์.

สองบทว่า **ตสฺสา ปพฺพชิตาย** ได้แก่ ในเวลาที่หญิงนั้นบวชแล้ว.

หลายบทว่า **ยาว โส ทารโก วิญฺญุตํ ปาปุณาติ** มีความว่า (เราอนุญาตให้เลี้ยงดู) จนกว่าทารกนั้นจะสามารถขบเคี้ยวบริโภคและอาบได้ตามธรรมดาของตน.

สองบทว่า **ฐเปตฺวา สาคารํ** ได้แก่ เว้นเพียงห้องเรือนที่เป็นสหไสย. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่า ภิกษุณีผู้เป็นเพื่อน พึงปฏิบัติใน

ทารกนั้น เหมือนที่ปฏิบัติในบุรุษอื่น. ภิกษุณีผู้เป็นมารดา ย่อมได้เพื่อยังทารกนั้นให้อาบ ให้ดื่ม และให้บริโภค เพื่อแต่งตัวทารกและให้เพื่อนอนกกทารกนั้นไว้ที่อก.

[ว่าด้วยลาสิกขาเป็นต้น]

ด้วยคำว่า **ยเทว สา วิพฺภนฺตา** พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่า เพราะภิกษุณีนั้น สึกแล้วนุ่งผ้าขาว ด้วยความยินดีพอใจของตน ฉะนั้นแล เธอจึงมิใช่ภิกษุณี, เธอมิใช่ภิกษุณี เพราะการลาสิกขาหามิได้. เธอย่อมไม่ได้อุปสมบทอีก.

ข้อว่า **สา อาคตา น อุปสมฺปาเทตพฺพา** มีความว่า ก็ภิกษุณีนั้น อันสงฆ์ไม่พึงให้อุปสมบทอย่างเดียวเท่านั้น หามิได้ล เธอย่อมไม่ได้แม้ซึ่งบรรพชา. ฝ่ายนางผู้นุ่งขาวสึกไป ย่อมได้เพียงบรรพชา.

[ว่าด้วยยินดีการอภิวาทเป็นต้น]

ในบทว่า **อภิวาทนํ** เป็นอาทิ มีความว่า บุรุษทั้งหลาย เมื่อจะนวดเท้า ย่อมไหว้ ย่อมปลงผม, ย่อมตัดเล็บ, ย่อมทำการรักษาแผล, ภิกษุณีทั้งหลาย รังเกียจการนั้น ทั้งหมด จึงไม่ยินดี.

ในคำว่า **อภิวาทนํ** เป็นต้นนั้น อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ถ้าว่าเป็นผู้อันราคะครอบงำแล้ว เป็นผู้มีความกำหนัดกล้า ข้างภิกษุณีฝ่ายเดียวหรือทั้ง ๒ ข้าง, เป็นอาบัติตามวัตถุแท้

พระอาจารย์พวกหนึ่งกล่าวว่า ในการไหว้เป็นต้นนี้ ไม่มีอาบัติ. พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายแสดงอาจริยวาทอย่างนี้ กล่าวไว้ในอรรถกถาว่า การไหว้เป็นต้นนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตจำเพาะแก่ภิกษุณีทั้งหลาย จึง

สมควร. คำแห่งอรรถกถานี้ เป็นประมาณ. เพราะว่าการบุรุษทั้งหลายไหว้เป็นต้น เป็นกิจสมควร โดยพระบาลีว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ภิกษุณียินดี ดังนี้แล.

สองบทว่า **ปลฺลงฺเกน นิสีทนฺติ** ได้แก่ นั่งขัดสมาธิ.

บทว่า **อฑฺฒปลฺลงฺกํ** ได้แก่ นั่งขัดสมาธิทบเท้าข้างเดียว.

วินิจฉัยในคำว่า **เหฏฺฐาวิวเฏ อุปริปฏิจฺฉนฺเน** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ถ้าว่า เป็นหลุมที่เขาขุด และเพียงแต่ไม้เรียบข้างบนเท่านั้น ปรากฏในทิศทั้งปวง จะถ่ายอุจจาระในหลุมแม้เห็นปานนั้น ก็ควร.

สองบทว่า **กุกฺกุสํ มตฺติกํ** ได้แก่ รำและดินเหนียว.

คำที่เหลือในที่ทั้งปวง ดินทั้งนั้น ฉะนั้นแล.

ภิกขุนิกขันธกวรรณนา จบ

ปัญจสติกขันธกะ

เรื่องพระมหากัสสปเถระ

สงคายนาปรารภคำของพระสุภัททวุฑฒบรรพชิต

[๖๑๔] ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปชี้แจงแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลาย ครั้งหนึ่ง เราออกจากเมืองปาวาเดินทางไกล ไปเมืองกุสินารากับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ครั้งนั้น เราแวะจากทาง นั่งพักอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง อาชีวกผู้หนึ่ง ถือดอกมณฑารพในเมืองกุสินาราเดินทางไกลมาสู่เมืองปาวา เราได้เห็นอาชีวกนั้นเดินมาแต่ไกลเทียว ครั้นแล้วได้ถามอาชีวกนั้นว่า ท่านทราบข่าวพระศากของเราบ้างหรือ อาชีวกตอบว่า ท่านขอรับ ผมทราบ พระสมณโคดมปรินิพพานได้ ๗ วันทั้งวันนี้แล้ว ดอกมณฑารพนี้ผมถือมาจากที่ปรินิพพานนั้น บรรดาภิกษุเหล่านั้น ท่านที่ยังไม่ปราศจากราคะบางพวกประคองแขนคร่ำครวญดุจมีเท้าขาดล้มลงกลิ้งเกลือกไปมารำพันว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จปรินิพพานเร็วนัก พระสุคตเสด็จปรินิพพานเร็วนัก ดวงตาหายไปจากโลกเร็วนัก ส่วนพวกที่ปราศจากราคะแล้ว มีสติสัมปชัญญะย่อมอดกลั้นได้ ด้วยคิดว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง สิ่งที่เที่ยงนั้น จะได้ในสังขารนี้แต่ไหนเล่า ท่านทั้งหลาย ครั้งนั้น เราได้กล่าวกะภิกษุทั้งหลายว่า อย่าเลยท่านทั้งหลาย อย่าโศกเศร้าร่ำไรเลย นั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสบอกไว้ก่อนแล้วมิใช่หรือว่า ความนั้นต่าง ความเว้น ความเป็นอย่างอื่นจากสัตว์และสังขารที่รักที่ชอบใจทั้งปวงทีเดียวย่อมมี สิ่งที่เพียงนั้นจะได้ในสังขารนั้นแค่ไหน สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว เป็นปัจจัยปรุงแต่งแล้วต้องมีความแตกสลายเป็นธรรมดา ข้อที่จะปรารถนาว่า สิ่งนั้นอย่าได้สายเลย นี้ไม่เป็น

ฐานะที่มีได้ ครั้งนั้น พระสุภัททวุฑฒบรรพชิต นั่งอยู่ในบริษัทนั่น เธอได้กล่าวกะภิกษุทั้งหลายว่า พอเถิด ท่านทั้งหลาย อย่าโศกเศร้าร่ำไรไปเลย พวกเราพ้นไปดีแล้วจากพระมหาสมณะนั้น ด้วยว่าพวกเราถูกเบียดเบียนว่า สิ่งนี้ควรแก่พวกเธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่พวกเธอ ก็บัดนี้ พวกเราปรารถนาจะทำสิ่งใดก็ทำสิ่งนั้นได้ ไม่ปรารถนานำจักทำสิ่งใด ก็ไม่ทำสิ่งนั้น เอาเถิด ท่านทั้งหลาย พวกเราจงสังคายนาพระธรรมและพระวินัยเถิด ในภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจักรุ่งเรือง ธรรมจักเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจักรุ่งเรือง วินัยจักเสื่อมถอย ภายหน้าอธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจักเสื่อม อวินยวาทีบุคคลจักมีกำลัง วินัยวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง.

สมมติภิกษุ ๕๐๐ รูป

[๖๑๕] ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า ถ้ากระนั้น ขอพระเถระ จงคัดเลือกภิกษุทั้งหลายเถิดขอรับ ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสป จึงคัดเลือกพระอรหันต์ได้ ๕๐๐ รูป หย่อนอยู่องค์หนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้กล่าวกะท่านพระมหากัสสปว่า ท่านเจ้าข้า ท่านพระอานนท์นี้ยังเป็นเสกขบุคคลอยู่ก็จริง แต่ไม่ลุอำนาจฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติและท่านได้เรียนพระธรรมและพระวินัยเป็นอันมากในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะเหตุนั้น ขอพระเถระจงคัดเลือกท่านพระอานนท์เข้าด้วยเถิด ลำดับนั้นพระมหากัสสปจึงคัดเลือกท่านพระ-อานนท์เข้าด้วย จึงพระเถระทั้งหลายปรึกษากันว่า พวกเราจักสังคายนาพระ-ธรรมและพระวินัยที่ไหนดีหนอ ครั้นแล้วเห็นพร้อมกันว่า พระนครราชคฤห์ มีโคตรคามมาก มีเสนาสนะเพียงพอ สมควรแท้ที่พวกเราจะอยู่จำพรรษาในพระนครราชคฤห์ สังคายนาพระธรรมและพระวินัย ภิกษุพวกอื่นไม่ควรเข้าจำพรรษาในพระนครราชคฤห์

ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

ญัตติทุติยกรรมวาจา

ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ให้จำพรรษาในพระนครราชคฤห์ เพื่อสังคายนาพระธรรมและพระวินัย ภิกษุพวกอื่นไม่พึงจำพรรษาในพระนครราชคฤห์ นี้เป็นต้น

ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ให้จำพรรษาในพระนครราชคฤห์ เพื่อสังคายนาพระธรรมและพระวินัย ภิกษุพวกอื่นไม่พึงจำพรรษาในพระนครราชคฤห์ การสมมติภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ให้จำพรรษาในพระนครราชคฤห์ เพื่อสังคายนาพระธรรมและพระวินัย ภิกษุพวกอื่นไม่พึงจำพรรษาในพระนครราชคฤห์ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

สงฆ์สมมติภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ให้จำพรรษาในพระนครราชคฤห์ เพื่อสังคายนาพระธรรมและพระวินัย ภิกษุพวกอื่นไม่พึงจำพรรษาในพระนครราชคฤห์ ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้น จึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

เรื่องปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรม

[๖๑๖] ครั้งนั้น พระเถระทั้งหลายได้ไปพระนครราชคฤห์ เพื่อสังคายนาพระธรรมและพระวินัย แล้วปรึกษากันว่า ท่านทั้งหลาย พระผู้มี

พระภาคเจ้าทรงสรรเสริญการปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรมไว้ ถ้ากระไร พวกเราจักปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรมในเดือนต้น แล้วจักประชุมสังคายนาพระธรรมและพระวินัยในเดือนท่ามกลาง ครั้งนั้น พระเถระได้ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรมในเดือนต้น .

พระอานนท์สำเร็จพระอรหัต

[๖๑๗] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์คิดว่า พรุ่งนี้เป็นวันประชุม ข้อที่เรายังเป็นเสกขบุคคลอยู่จะพึงไปสู่ที่ประชุมนั้น ไม่ควรแก่เรา จึงยังราตรีเป็นส่วนมากให้ล่วงไปด้วยกายคตาสติ ในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรีจึงเอนกายด้วยตั้งใจว่า จักนอน แต่ศีรษะยังไม่ทันถึงหมอนและเท้ายังไม่ทันพ้นจากพื้น ในระหว่างนั้น จิตได้หลุดพ้นจากอาสวะ. เพราะไม่ถือมั่น ครั้งนั้น ท่านพระ-อานนท์เป็นพระอรหันต์ได้ไปสู่ที่ประชุม.

พระอุบาลีวิสัชนาพระวินัย

[๖๑๘] ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ-กรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ญัตติกรรมวาจา

ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าจะพึงถามพระวินัยกะพระอุบาลี.

ท่านพระอุบาลี ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

ญัตติกรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าอันท่านพระมหากัสสปถามพระวินัยแล้วจะพึงวิสัชนา.

ลำดับนั้น ท่านพระมหากัสสปได้ถามท่านพระอุบาลีว่า ท่านอุบาลี ปฐมปาราชิกสิกขาบท พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติที่ไหน.

อุ. ในเมืองเวสาลี ขอรับ

ม. ทรงปรารภใคร

อุ. ทรงปรารภพระสุทิน กลันทบุตร

ม. ในเพราะเรื่องอะไร

อุ. ในเพราะเมถุนธรรม.

ต่อจากนั้น ท่านพระมหากัสสปถามวัตถุ นิทาน บุคคล บัญญัติ อนุบัญญัติ อาบัติ อนาบัติ แห่งปฐมปาราชิกสิกขาบทกะท่านพระอุบาลี แล้วถามต่อไปว่า ทุติยปาราชิกสิกขาบท พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติที่ไหน.

อุ. ในพระนครราชคฤห์ ขอรับ

ม. ทรงปรารภใคร

อุ. ทรงปรารภพระธนิยะ กุมภการบุตร

ม. ในเพราะเรื่องอะไร

อุ. ในเพราะอทินนาทาน.

ต่อจากนั้น ท่านพระมหากัสสปถามวัตถุ นิทาน บุคคล บัญญัติ อนุบัญญัติ อาบัติ อนาบัติ แห่งทุติยปาราชิกสิกขาบทกะท่านพระอุบาลี แล้ว

ถามต่อไปว่า ท่านพระอุบาลี ตติยปาราชิกสิกขาบท พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติที่ไหน.

อุ. ในพระนครเวสาลี ขอรับ

ม. ทรงปรารภใคร

อุ. ทรงปรารภภิกษุมากรูปด้วยกัน

ม. ในเพราะเรื่องอะไร

อุ. ในเพราะมนุสสวิคคหะ.

ต่อจากนั้น ท่านพระมหากัสสปถามวัตถุ นิทาน บุคคล บัญญัติ อนุบัญญัติ อาบัติ อนาบัติ แห่งตติยปาราชิกสิกขาบทกะท่านพระอุบาลี แล้วถามต่อไปว่า จตุทถปาราชิกสิกขาบท พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติที่ไหน.

อุ. ในพระนครเวสาลี ขอรับ

ม. ทรงปรารภใคร

อุ. ทรงปรารภพวกภิกษุจำพรรษาอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทา

ม. ในเพราะเรื่องอะไร

อุ. ในเพราะอุตริมนุสธรรม.

ต่อจากนั้น ท่านพระมหากัสสปถามวัตถุ นิทาน บุคคล บัญญัติ อนุบัญญัติ อาบัติ อนาบัติ แห่งจตุตถปาราชิกสิกขาบทกะท่านพระอุบาลี แล้วถามอุภโตวินัยโดยอุบายนั้นแล ท่านพระอุบาลีผู้อันท่านพระมหากัสสปถามแล้วถามแล้ว ได้วิสัชนาแล้ว.

พระอานนท์วิสัชนาพระธรรม

[๖๑๙] ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ-กรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ญัตติกรรมวาจา

ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าจะพึงถามกรรมกะท่านพระอานนท์.

ท่านพระอานนท์ ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ญัตติกรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าอันท่านพระมหากัสสปถามธรรมแล้วจะพึงวิสัชนา.

ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปถามท่านพระอานนท์ว่า ท่านอานนท์ พรหมชาลสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสที่ไหน.

อา. ตรัสในพระตำหนักในพระราชอุทยานอัมพลัฏฐิกาในระหว่างกรุงราชคฤห์ และเมืองนาลันทาต่อกัน ขอรับ

ม. ทรงปรารภใคร

อา. ทรงปรารภสุปปิยปริพาชก และพรหมทัตตมาณพ.

ลำดับนั้น ท่านพระมหากัสสปได้ถามนิทาน และบุคคลแห่งพรหมชาลสูตรกะท่านพระอานนท์ แล้วถามต่อไปว่า ท่านอานนท์ สามัญญผลสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสที่ไหน.

อา. ที่วิหารชีวกัมพวัน เขตกรุงราชคฤห์ ขอรับ

ม. ตรัสกับใคร

อา. กับพระเจ้าอชาตสัตตุ เวเทหิบุตร.

ลำดับนั้นท่านพระมหากัสสป ถามนิทาน และบุคคลแห่งสามัญญผล-สูตรกะท่านพระอานนท์ แล้วถามตลอดนิกาย ๕ โดยอุบายนั้นแล ท่านพระอานนท์ผู้อันท่านพระมหากัสสปถามแล้ว ถามแล้ว ได้วิสัชนาแล้ว.

เรื่องสิกขาบทเล็กน้อย

[๖๒๐] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้ชี้แจงต่อพระเถระทั้งหลายว่า ท่านเจ้าข้า เมื่อจวนจะปรินิพพาน พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกะข้าพเจ้าว่า ดูก่อนอานนท์ เมื่อเราล่วงไป สงฆ์หวังอยู่จะพึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียก็ได้ พระเถระทั้งหลายถามว่า ท่านพระอานนท์ ก็ท่านทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า หรือเปล่าว่า พระพุทธเจ้าข้า สิกขาบทเหล่าไหน เป็นสิกขาบทเล็กน้อย ท่านพระอานนท์ตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ก็สิกขาบทเหล่าไหน เป็นสิกขาบทเล็กน้อย.

พระเถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า เว้นปาราชิก ๔ นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย.

พระเถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า เว้นปาราชิก ๔ เว้น สังฆาทิเสส ๑๓ นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย.

พระเถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า เว้นปาราชิก ๔ เว้นสังฆาทิเสส ๑๓ เว้นอนิยต ๒ นอกนั้น เป็นสิกขาบทเล็กน้อย.

พระเถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า เว้นปาราชิก ๔ เว้น สังฆาทิเสส ๑๓ เว้นอนิยต ๒ เว้นนิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ นอกนั้น เป็นสิกขาบทเล็กน้อย.

พระเถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า เว้นปาราชิก ๔ เว้น สังฆาทิเสส ๑๓ เว้นอนิยต ๒ เว้นนิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ เว้นปาจิตตีย์ ๙๒ นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย.

พระเถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า เว้นปาราชิก ๔ เว้นสังฆาทิเสส ๑๓ เว้นอนิยต ๒ เว้นนิสสัคคิย์ปาจิตตีย์ ๓๐ เว้นปาจิตตีย์ ๙๒ เว้นปาฏิเทสนียะ ๔ นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย.

เรื่องไม่บัญญัติและไม่ถอนพระบัญญัติ

[๖๒๑] ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ-ทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ญัตติทุติยกรรมวาจา

ท่านทั้งหลายขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่ปรากฏแก่คฤหัสถ์มีอยู่ แม้พวกคฤหัสถ์ก็รู้ว่า สิ่งนี้ควรแก่พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าพวกเราจักถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสีย จักมีผู้กล่าวว่า พระสมณะโคดมบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายเป็นกาลชั่วคราว พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ยังดำรงอยู่ตราบใด สาวกเหล่านี้ยังศึกษาในสิกขาบททั้งหลายตราบนั้น เพราะเหตุที่พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ปรินิพพานแล้ว พระสมณะเหล่านี้จึงไม่ศึกษาในสิกขาบททั้งหลายในบัดนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พึงสมาทานประพฤติ ในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว นี้เป็นญัตติ.

ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่ปรากฏแก่คฤหัสถ์มีอยู่ แม้พวกคฤหัสถ์ก็รู้ว่า สิ่งนี้ควรแก่พระสมณะ

เชื้อสายพระศากยบุตร สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าพวกเราจักถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสีย จักมีผู้กล่าวว่า พระสมณโคดมบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายเป็นกาลชั่วคราว พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ยังดำรงอยู่ตราบใด สาวกเหล่านี้ยังศึกษาในสิกขาบททั้งหลายตราบนั้น เพราะเหตุที่พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ปรินิพพานแล้ว พระสมณะเหล่านี้จึงไม่ศึกษาในสิกขาบททั้งหลายในบัดนี้ สงฆ์ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติแล้ว สมาทานประพฤติในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว การไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤติในสิกขาบททั้งหลายตามทั้งทรงบัญญัติแล้ว ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้น พึงพูด.

สงฆ์ไม่บัญญัติสิ่งที่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติตามที่ทรงบัญญัติแล้ว สมาทานประพฤติในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

ปรับอาบัติทุกกฏแก่พระอานนท์

[๖๒๒] ครั้งนั้น พระเถระทั้งหลายได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า ท่านอานนท์ ข้อที่ท่านไม่ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ก็สิกขาบทเหล่าไหน เป็นสิกขาบทเล็กน้อย นี่เป็นอาบัติทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงอาบัติทุกกฏนั้น.

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า เพราะระลึกไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงมิได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า สิกขาบทเหล่าไหน เป็น

สิกขาบทเล็กน้อย ข้าพเจ้าไม่เห็นเหตุที่ไม่ได้ทูลถามนั้น ว่าเป็นอาบัติทุกกฏ แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ายอมแสดงอาบัติทุกกฏนั้น .

พระเถระทั้งหลายกล่าวต่อไปว่า ท่านพระอานนท์ ข้อที่ท่านเหยียบผ้าวัสสิกสาฎกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเย็บ แม้นี้ก็เป็นอาบัติทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงอาบัติทุกกฏนั้น.

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าเหยียบผ้าวัสสิกสาฎกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเย็บโดยมิได้เคารพก็หามิได้ ข้าพเจ้าไม่เห็นเหตุที่เหยียบนั้นว่าเป็นอาบัติทุกกฏ แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ายอมแสดงอาบัติทุกกฏนั้น.

พระเถระทั้งหลายกล่าวต่อไปว่า ท่านพระอานนท์ ข้อที่ท่านให้มาตุคามถวายบังคมพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้าก่อน พระสรีระของพระผู้มีพระ-ภาคเจ้าเปื้อนน้ำตาของพวกนางผู้ร้องไห้อยู่ แม้นี้ก็เป็นอาบัติทุกกฏนั้น.

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าคิดว่ามาตุคามเหล่านี้อย่าได้อยู่จนเวลาพลบค่ำ จึงให้พวกมาตุคามถวายบังคมพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้าก่อน ข้าพเจ้าไม่เห็นเหตุที่ให้มาตุคามถวายบังคมพระสรีระของพระผู้มีภาคเจ้านั้น ว่าเป็นอาบัติทุกกฏ แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ายอมแสดงอาบัตินั้น.

พระเถระทั้งหลายกล่าวต่อไปว่า ท่านพระอานนท์ ข้อที่พระผู้มีพระ-ภาคเจ้าทรงทำนิมิตอันหยาบ ทรงทำโอกาสอันหยาบอยู่ ท่านไม่ทูลอ้อนวอนพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงดำรงอยู่ ตลอดกัป ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข

แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แม้นี้ ก็เป็นอาบัติทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงอาบัติทุกกฏนั้น.

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าถูกมารดลใจ จึงไม่ได้ทูลอ้อนวอนพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงดำรงอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่สัตวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่เห็นเหตุนั้นว่าเป็นอาบัติทุกกฏ แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ายอมแสดงอาบัติทุกกฏนั้น .

พระเถระทั้งหลายกล่าวต่อไปว่า ท่านอานนท์ ข้อที่ท่านได้ทำการขวนขวายให้มาตุคามบวชในพระธรรมวินัย ที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว แม้นี้ก็เป็นอาบัติทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงอาบัติทุกกฏนั้น.

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าทำการขวนขวายให้มาตุคามบวชในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้วด้วยคิดว่าพระนางมหาปชาบดีโคตมีนี้ เป็นพระเจ้าแม่น้ำของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ประคับประคอง เลี้ยงดูทรงประทานขีรธาราแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อพระพุทธ-มารดาทิวงคต ได้ยังพระผู้มีพระภาคเจ้าให้เสวยถัญญธารา ข้าพเจ้าไม่เห็นเหตุนั้นว่าเป็นอาบัติทุกกฏ แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ายอมแสดงอาบททุกกฏนั้น.

เรื่องพระปุราณเถระ

[๖๒๓] สมัยนั้น ท่านพระปุราณะเที่ยวจาริกในชนบททักขิณาคิรี พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ครานั้นเมื่อพระเถระทั้งหลายสังคายนาพระธรรมและพระวินัยเสร็จแล้ว ได้พักอยู่ในชนบททักขิณาคิรีตาม

เถราภิรมย์ แล้วเข้าไปหาพระเถระทั้งหลาย ที่พระวิหารเวฬุวัน อันเป็นสถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ แล้วได้กล่าวสัมโมทนียะกับพระเถระทั้งหลายแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระเถระทั้งหลายได้กล่าวกะท่านพระปุราณะผู้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งว่า ท่านปุราณะ พระเถระทั้งหลายได้สังคายนาพระธรรมและพระวินัยแล้ว ท่านจงรับรู้พระธรรมและพระวินัยนั้นที่พระเถระทั้งหลายสังคายนาแล้ว.

ท่านพระปุราณะกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย พระเถระทั้งหลาย สังคายนาพระธรรมและพระวินัยเรียบร้อยแล้วหรือ แต่ว่า ข้าพเจ้าได้ฟัง ได้รับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยประการใด จักทรงไว้ด้วยประการนั้น

[๖๒๔] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้กล่าวกะพระเถระทั้งหลายว่า ท่านเจ้าข้า เมื่อจวนเสด็จปรินิพพาน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกะข้าพเจ้าอย่างนี้ว่า ดูก่อนอานนท์ ถ้าเช่นนั้น เมื่อเราล่วงไปแล้ว สงฆ์จงลงพรหมทัณฑ์แก่แก่ภิกษุฉันนะ.

พระเถระทั้งหลายกล่าวว่า ท่านอานนท์ ท่านทูลถามพระผู้มีพระภาค-เจ้าหรือว่า พระพุทธเจ้าข้า ก็พรหมทัณฑ์เป็นอย่างไร

พระอานนท์ตอบว่า ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วว่า พรหมทัณฑ์เป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ ภิกษุฉันนะพึงพูดตามปรารถนา ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงว่ากล่าว ไม่พึงสั่งสอน ไม่พึงพร่ำสอนภิกษุฉันนะ.

ท่านพระเถระทั้งหลายกล่าวว่า ท่านอานนท์ ถ้าเช่นนั้น ท่านนั้นแหละจงลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันนะ.

พระอานนท์ปรึกษาว่า ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าจะลงพรหมทัณฑ์แก่พระ-ฉันนะได้อย่างไร เพราะเธอดุร้าย หยาบคาย.

พระเถระทั้งหลายกล่าวว่า ท่านอานนท์ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงไปกับภิกษุหลาย ๆ รูป ท่านพระอานนท์รับเถระบัญชาแล้วโดยสารเรือไป พร้อมกับภิกษุหมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ถึงเมืองโกสัมพี ลงจากเรือแล้วได้นั่ง ณ โคนไม้แห่งหนึ่งใกล้พระราชอุทยานของพระเจ้าอุเทน.

เรื่องพระเจ้าอุเทน

[๖๒๕] ครั้งนั้น พระเจ้าอุเทนกับพระมเหสี ประทับอยู่ในพระราช-อุทยานพร้อมด้วยข้าราชบริพาร พระมเหสีของพระเจ้าอุเทนได้สดับข่าวว่า พระคุณเจ้าอานนท์ อาจารย์ของพวกเรา นั่งอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่งใกล้พระราช-อุทยานจึงกราบทูลพระเจ้าอุเทนว่า ขอเดชะ ข่าวว่า พระคุณเจ้าอานนท์ อาจารย์ของพวกหม่อมฉัน นั่งอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่งใกล้พระราชอุทยาน พวกหม่อมฉันปรารถนาจะไปเยี่ยมพระคุณเจ้าอานนท์ พระเจ้าข้า พระเจ้าอุเทนตรัสว่า ถ้าเช่นนั้น พวกเธอจงเยี่ยมพระสมณะอานนท์เถิด

ลำดับนั้น พระมเหสีของพระเจ้าอุเทน ได้เข้าไปหาท่านพระอานนท์แล้วถวายอภิวาท นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ท่านพระอานนท์ชี้แจงให้พระมเหสีของพระเจ้าอุเทนผู้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เห็นแจ้ง สมาทาน อาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมีกถา.

ครั้งนั้น พระมเหสีของพระเจ้าอุเทนอันท่านพระอานนท์ชี้แจงให้เห็นแจ้ง สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา แล้วได้ถวายผ้าห่ม ๕๐๐ ผืน แก่ท่านพระอานนท์ ครั้นชื่นชมยินดีภาษิตของท่านพระอานนท์แล้วลุกจากอาสนะถวายอภิวาท ทำประทักษิณ แล้วเข้าไปเฝ้าพระเจ้าอุเทน.

[๖๒๖] ครั้งนั้น พระเจ้าอุเทนได้ทอดพระเนตรเห็นพระมเหสีเสด็จมาแต่ไกลเทียว ครั้นแล้ว ได้ตรัสถามว่า พวกเธอเยี่ยมพระสมณะอานนท์แล้วหรือ

พระมเหสีกราบทูลว่า พวกหม่อมฉันได้เยี่ยมพระคุณเจ้าอานนท์แล้ว พระเจ้าข้า

อุ. พวกเธอได้ถวายอะไร แก่พระสมณะอานนท์บ้าง

ร . พวกหม่อมฉันได้ถวายผ้าห่ม ๕๐๐ ผืน แก่พระคุณเจ้าอานนท์ พระเจ้าข้า

พระเจ้าอุเทนทรงเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉน พระสมณะ-อานนท์จึงรับจีวรมากถึงเพียงนั้น พระสมณะอานนท์จักทำการค้าขายผ้า หรือจักตั้งร้านค้า แล้วเสด็จเข้าไปหาท่านพระอานนท์ ทรงปราศรัยกับท่านพระ-อานนท์ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วตรัสถามว่า ท่านพระอานนท์ มเหสีของข้าพเจ้ามาหาหรือ

อา. พระมเหสีของพระองค์มาหา มหาบพิตร

อุ. ก็พระนางได้ถวายอะไร แก่ท่านพระอานนท์บ้าง

อา. ได้ถวายผ้าห่มแก่อาตมภาพ ๕๐๐ ผืน มหาบพิตร

อุ. ก็ท่านพระอานนท์จักทำอะไรกะจีวรมากมายเพียงนั้น

อา. อาตมภาพจักแจกให้แก่ภิกษุทั้งหลาย ที่มีจีวรคร่ำคร่า มหาบพิตร

อุ. ท่านพระอานนท์ ก็ท่านจักทำอย่างไรกะจีวรที่เก่าคร่ำเหล่านั้นต่อไป

อา. อาตมภาพจักทำผ้าเหล่านั้น ให้เป็นผ้าดาดเพดาน มหาบพิตร

อุ. ท่านพระอานนท์ ท่านจักทำอย่างไรกะผ้าดาดเพดานเก่าเหล่านั้น

อา. อาตมภาพจักทำผ้าเหล่านี้นั้นให้เป็นผ้าปูฟูก

อุ. ท่านพระอานนท์ ท่านจักทำอย่างไรกะผ้าปูฟูกที่เก่าเหล่านั้น

อา. อาตมภาพจักทำผ้าเหล่านั้นให้เป็นผ้าปูพื้น มหาบพิตร

อุ. ท่านพระอานนท์ ท่านจักทำอย่างไรกะผ้าปูพื้นที่เก่าเหล่านั้น

อา. อาตมภาพจักทำผ้าเหล่านั้นให้เป็นผ้าเช็ดเท้า มหาบพิตร

อุ. ท่านพระอานนท์ ท่านจักทำอย่างไรกะผ้าเช็ดเท้าที่เก่าเหล่านั้น

อา. อาตมภาพจักทำผ้าเหล่านั้นให้เม่นผ้าเช็ดธุลี มหาบพิตร

อุ. ท่านพระอานนท์ ท่านจักทำอย่างไรกะผ้าเช็ดธุลีที่เก่าเหล่านั้น

อา. อาตมภาพจักโขลกผ้าเหล่านั้น ขยำกับโคลนแล้วฉาบทาฝา มหาบพิตร

ครั้งนั้น พระเจ้าอุเทนทรงพระดำริว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรทั้งหลายนำผ้าไปแยบคายดี ไม่เก็บผ้าเข้าเรือนคลัง แล้วถวายผ้าจำนวน ๕๐๐ ผืน แม้อื่นอีกแก่ท่านพระอานนท์ ก็ในคราวนี้บริขารคือจีวรบังเกิดแก่ท่านพระอานนท์เป็นครั้งแรก คือผ้า ๑,๐๐๐ ผืน เกิดขึ้นแล้ว.

ลงพรหมทัณฑ์

[๖๒๗] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปยังวัดโฆสิตาราม ครั้นแล้วนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ ท่านพระฉันนะเข้าไปหาท่านพระอานนท์อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ท่านพระอานนท์ได้กล่าวกะท่านพระฉันนะผู้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งว่า ท่านฉันนะ สงฆ์ลงพรหมทัณฑ์แก่ท่านแล้ว.

ฉ. ท่านพระอานนท์ ก็พรหมทัณฑ์เป็นอย่างไร

อา. ท่านฉันนะ ท่านปรารถนาจะพูดคำใด พึงพูดคำนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่พึงว่ากล่าว ไม่พึงตักเตือน ไม่พึงพร่ำสอนท่าน

ฉ. ท่านพระอานนท์ ด้วยเหตุเพียงที่ภิกษุทั้งหลายไม่ว่ากล่าว ไม่ตักเตือน ไม่พร่ำสอนข้าพเจ้านี้ เป็นอันสงฆ์กำจัดข้าพเจ้าแล้วมิใช่หรือ แล้วสลบล้มลง ณ ที่นั้นเอง

ต่อมา ท่านพระฉันนะ อึดอัด ระอา รังเกียจอยู่ด้วยพรหมทัณฑ์ จึงหลีกออกอยู่แต่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีเพียร มีตนส่งไปอยู่ ไม่นานเท่าไรนัก ได้ทำให้แจ้งซึ่งคุณพิเศษอันยอดเยี่ยม เป็นที่สุดพรหมจรรย์ ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชโดยชอบต้องประสงค์ ด้วยปัญญาอันยิ่ง ด้วยตนเองในปัจจุบันนี้แหละเข้าถึงอยู่แล้ว ได้รู้ชัดแล้วว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นอีกเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี

ก็แล ท่านพระฉันนะได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง บรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย ครั้นท่านพระฉันนะบรรลุพระอรหัตแล้ว เข้าไปหาท่านพระอานนท์แล้วกล่าวว่า ท่านพระอานนท์ ขอท่านจงระงับพรหมทัณฑ์แก่ผมในบัดนี้เถิด

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ท่านฉันนะ เมื่อใด ท่านทำให้แจ้งซึ่งพระอรหัตแล้ว เมื่อนั้นพรหมทัณฑ์ของท่านก็ระงับแล้ว.

[๖๒๘] ก็ในการสังคายนาพระวินัยนี้ มีภิกษุ ๕๐๐ รูป ไม่หย่อนไม่เกิน เพราะฉะนั้น การสังคายนาพระวินัยครั้งนี้ บัณฑิตจึงเรียกว่า แจง ๕๐๐ ดังนี้แล.

ปัญจสติกขันธกะ ที่ ๑๑ จบ
ในขันธกะนี้มี ๒๓ เรื่อง

หัวข้อประจำขันธกะ

[๖๒๙] เรื่องเมื่อพระสัมพุทธปรินิพพานแล้ว พระเถระชื่อกัสสปผู้รักษาพระสัทธรรม ได้ชี้แจงกะหมู่ภิกษุถึงถ้อยคำที่พระสุภัททะกล่าวหมิ่นพระธรรมวินัยเมื่อเดินทางไกลจากเมืองปาวา พวกเราจักสังคายนาพระสัทธรรม ในภายหน้าอธรรมจักรุ่งเรือง เรื่องเลือกสรรภิกษุ ๕๐๐ รูปหย่อนหนึ่ง เรื่องเลือกพระอานนท์ เรื่องอยู่ใกล้ถ้ำอันอุดมเพื่อทำสังคายนาพระธรรมวินัย เรื่องถามวินัยกะพระอุบาลี เรื่องถามพระสูตรกะพระอานนท์ผู้ฉลาด เรื่องพระสาวกของพระชินะเจ้าได้ทำสังคายนาพระไตรปิกฎ เรื่องอาบัติเล็กน้อยต่าง ๆ เรื่องปฏิบัติตามพระบัญญัติ เรื่องไม่ทูลถาม เรื่องเหยียบ เรื่องให้ไหว้ เรื่องไม่ทูลขอ เรื่องให้มาตุคามบวช เรื่องข้าพเจ้ายอมรับอาบัติทุกกฏ เพราะเธอท่านทั้งหลาย เรื่องพระปุราณะ เรื่องพรหมทัณฑ์ เรื่องพระมเหสีกับพระเจ้าอุเทน เรื่องผ้ามาก เรื่องผ้าเก่า เรื่องผ้าดาดเพดาน เรื่องผ้าปูพื้น เรื่องผ้าลาดพื้น เรื่องผ้าเช็ดเท้า เรื่องผ้าเช็ดธุลี เรื่องผ้าขยำกับโคน เรื่องผ้า ๑,๐๐๐ ผืนเกิดแก่พระอานนท์เป็นครั้งแรก เรื่องพระฉันนะถูกลงพรหมทัณฑ์ได้บรรลุสัจจะ ๔ พระเถระผู้เชี่ยวชาญ ๕๐๐ รูป ฉะนั้น จึงเรียกว่าแจง ๕๐๐.

หัวข้อประจำขันธกะ จบ

ปัญจสติกักขันธก วรรณนา

วินิจฉัยในปัญจสติกักขันธกะ พึงทราบดังนี้:-

สองบทว่า **ปญฺจ นิกาเย ปุจฺฉิ** มีความว่า ท่านพระมหากัสสปะถามนิกาย ๕ คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย อังคุตตรนิกาย สังยุตตนิกาย ขุททกนิกาย.

คำอย่างนี้ว่า เว้นปาราชิก ๔ เสีย สิกขาบทที่เหลือ เป็นสิกขาบทเล็กและเล็กน้อย เป็นอาทิ พระสังคาหก์เถระทั้งหลายกล่าวแล้วโดยปริยาย เพื่อแสดงความที่สิกขาบททั้งปวง อันท่านฟังรวบรวมเอาไว้ ไม่ละทิ้งแม้สิกขาบทเดียว.

หลายบทว่า **อิทำ โว สมณานำ** มีความว่า นี้ สมควรแก่สมณะทั้งหลาย. **โว** อักษร ใช้ในอรรถสักว่ายังบทให้เต็ม.

บทว่า **ธุมกาลกำ** มีความว่า ควันแห่งจิตกาธารเป็นที่ปรินิพพานของพระสมณะ ยังปรากฏอยู่เพียงใด, กาลเพียงนั้น เป็นกาลแห่งสิกขาบทที่พระสมณะทรงบัญญัติแล้วแก่สาวกทั้งหลาย.

คำว่า **อิทำ ปิ เต อวุโส อานนฺท ทุกฺกฏำ** นี้ อันพระเถระทั้งหลาย เพียงแต่จะติว่า กรรมนี้อันท่านทำไม่ดีแล้ว จึงกล่าวแล้ว, หาได้กล่าวหมายถึงอาบัติไม่. อันพระเถระเหล่านั้น จะไม่รู้จักอาบัติ และมิใช่อาบัติหามิได้.

จริงอยู่ ในบัดนี้เอง ท่านพระมหากัสสปะได้ประกาศคำนี้ว่า สงฆ์ไม่บัญญัติสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงบัญญัติไว้. ไม่เลิกถอนสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติแล้ว.

อนึ่ง แม้คำว่า **เทเสหิ ตำ อาวุโส ทุกฺกฏนฺ** นี้ อันพระเถระทั้งหลาย กล่าวหมายถึงความประสงค์นี้ว่า ท่านจงปฏิญญาการไม่ทูลถามนั้นว่าเป็นการทำเสีย อย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทำไม่ดีจริง จะกล่าวหาถึงการแสดงอาบัติ หามิได้.

ฝ่ายพระเถระไม่ทูลถามแล้ว เพราะระลึกไม่ได้ หาใช่เพราะไม่เอื้อเฟื้อไม่; เพราะฉะนั้น ท่านเมื่อกำหนดไม่ได้ แม้ซึ่งความเป็นการทำเสียเพราะไม่ทูลถามนั้น ๆ จึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นควานทำเสียนั้น เมื่อจะแสดงความเคารพในพระเถระทั้งหลาย จึงกล่าวว่า แต่ข้าพเจ้าเชื่อ* ท่านทั้งหลายขอแสดงความทำเสียนั้น.

มีคำอธิบายว่า ท่านทั้งหลายกล่าวอย่างใด, ข้าพเจ้ายอมปฏิญญาอย่างนั้น. ในสถานทั้ง ๔ แม้ที่เหลือมีนัยเหมือนกัน.

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า **มา ยิมา วิกาเล อเหสุ** โดยอธิบายว่า การไปในเวลาวิกาลของสตรี อย่าได้มีแล้ว.

สองบทว่า **รโชหรณำ กริสฺสาม** มีความว่า อาตมภาพทั้งหลายจักชุบน้ำบิดแล้วเช็ดพื้นที่ทำบริกรรม.

สองบทว่า **น กุลวำ คเมนฺติ** มีอธิบายว่า สมณศากยบุตรเหล่านี้ไม่เก็บงำไว้ในคลัง.

* ในโยชนาเป็น สทฺธาย.

สองบทว่า **ยทคฺเคน ตยา** มีความว่า ถ้าว่า พระอรหัตอันท่านทำให้แจ้งแล้ว ในกาลเริ่มแรกทีเดียว ฉะนี้แล.

คำใดที่จะพึงกล่าว ซึ่งยังเหลือ จะพึงมีในปัญจสติกกักขันธกะนี้ คำนั้นข้าพเจ้าได้กล่าวในนิทานวรรณนาเสร็จแล้ว.

ปัญจสติกักขันธก วรรณนา จบ

สัตตสติกขันธกะ

เรื่องพระวัชชีบุตรแสดงวัตถุ ๑๐ ประการ

[๖๓๐] ก็โดยสมัยนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จปรินิพพานล่วงได้ ๑๐๐ ปี พวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลี แสดงวัตถุ ๑๐ ประการในเมืองเวสาลี ว่าดังนี้ :-

๑. เก็บเกลือไว้ในเขนงฉัน ควร

๒. ฉันอาหารในเวลาบ่าย ล่วงสององคุลี ควร

๓. เข้าบ้านฉันอาหารเป็นอนติริตตะ ควร

๔. อาวาสมีสีมาเดียวกัน ทำอุโบสถต่าง ๆ กัน ควร

๕. เวลาทำสังฆกรรม ภิกษุมาไม่พร้อมกันทำก่อนได้ ภิกษุมาทีหลังจึงบอกขอนุมัติ ควร

๖. การประพฤติตามอย่าง ที่อุปัชฌาย์และอาจารย์ประพฤติมาแล้วควร

๗. ฉันนมสดที่แปรแล้ว แต่ยังไม่เป็นนมส้ม ควร

๘. ดื่มสุราอ่อน ควร

๙. ใช้ผ้านิสีทนะไม่มีชาย ควร

๑๐. รับทองและเงิน ควร.

เรื่องพระยสกากัณฑกบุตร

[๖๓๑] สมัยนั้น ท่านพระยสกากัณฑกบุตรเที่ยวจาริกในวัชชีชนบท ถึงพระนครเวสาลี ข่าวว่า ท่านพระยสกากัณฑกบุตรพักอยู่ที่กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตพระนครเวสาลีนั้น.

[๖๓๒] สมัยนั้น พวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลี ถึงวันอุโบสถ เอาถาดทองสัมฤทธิ์ตักน้ำเต็มตั้งไว้ ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ กล่าวแนะนำอุบาสก อุบาสิกาชาวเมืองเวสาลี ที่มาประชุมกันอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงถวายรูปิยะแก่สงฆ์ กหาปณะหนึ่งก็ได้ กึ่งกหาปณะก็ได้ บาทหนึ่งก็ได้ มาสกหนึ่งก็ได้ สงฆ์จักมีกรณียะด้วยบริขาร เมื่อพระวัชชีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระยสกากัณฑกบุตรจึงกล่าวกะอุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองเวสาลีว่า ท่านทั้งหลาย พวกท่านอย่าได้ถวายรูปิยะแก่สงฆ์ กหาปณะหนึ่งก็ตาม กึ่งกหาปณะก็ตาม บาทหนึ่งก็ตาม มาสกหนึ่งก็ตาม ทองและเงินไม่ควรแก่สมณะเชื้อสายพระศากยบุตร พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรไม่ยินดีทองและเงิน พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรไม่รับทองและเงิน พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร มีแก้วและทองวางเสียแล้ว ปราศจากทองและเงิน อุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองเวสาลี แม้อันท่านพระยสกากัณฑกบุตรกล่าวอยู่อย่างนี้ ก็ยังขืนถวายรูปิยะแก่สงฆ์ กหาปณะหนึ่งบ้าง กึ่งกหาปณะบ้าง บาทหนึ่งบ้าง มาสกหนึ่งบ้าง.

ครั้นล่วงราตรีนั้นแล้ว พวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลี ได้จัดส่วนแบ่งเงินนั้นตามจำนวนภิกษุแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระยสกากัณฑกบุตรว่า ท่านพระยส เงินจำนวนนี้เป็นส่วนของท่าน ท่านพระยสกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย ฉันไม่มีส่วนเงิน ฉันไม่ยินดีเงิน.

[๖๓๓] ครั้งนั้น พวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย พระยสกากัณฑกบุตรนี้ ด่า บริภาษ อุบาสกอุบาสิกา ผู้มีศรัทธาเลื่อมใส ทำให้เขาไม่เลื่อมใส เอาละ พวกเราจะลงปฏิสารณียกรรมแก่ท่าน แล้วได้ลงปฏิสารณียกรรมแก่พระยสกากัณฑกบุตรนั้น.

ครั้งนั้น ท่านพระยสกากัณฑกบุตร ได้กล่าวกะพวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีว่า ท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า สงฆ์พึงให้พระอนุทูตแก่ภิกษุผู้ถูกลงปฏิสารณียกรรม ขอพวกเธอจงให้พระอนุทูตแก่ฉัน จึงพวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีได้สมมติภิกษุรูปหนึ่งให้เป็นอนุทูตแก่ท่านพระยสกากัณฑกบุตร.

ต่อมา ท่านพระยสกากัณฑกบุตร พร้อมด้วยพระอนุทูตพากันเข้าไปสู่พระนครเวสาลี แล้วชี้แจงแก่อุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองเวสาลีว่า อาตมาผู้กล่าวสิ่งไม่เป็นธรรม ว่าไม่เป็นธรรม สิ่งเป็นธรรม ว่าเป็นธรรม สิ่งไม่เป็นวินัย ว่าไม่เป็นวินัย สิ่งเป็นวินัย ว่าเป็นวินัย เขาหาว่า ด่า บริภาษท่านอุบาสกอุบาสิกาผู้มีศรัทธาเลื่อมใส ทำให้ไม่เลื่อมใส.

เครื่องเศร้าหมองของพระจันทร์พระอาทิตย์ ๔ อย่าง

[๖๓๔] พระยสกากัณฑกบุตรกล่าวต่อไปว่า ท่านทั้งหลาย สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระจันทร์พระอาทิตย์เศร้าหมอง เพราะเครื่องเศร้าหมอง ๔ ประการนี้ จึงไม่แผดแสงไม่สว่าง ไม่รุ่งเรื่อง เครื่องเศร้าหมอง ๔ ประการ เป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย

๑. พระจันทร์ พระอาทิตย์ เศร้าหมองเพราะเครื่องเศร้าหมอง คือ หมอก จึงไม่แผดแสง ไม่สว่าง ไม่รุ่งเรื่อง.

๒. พระจันทร์ พระอาทิตย์ เศร้าหมองเพราะเครื่องเศร้าหมอง คือ น้ำค้าง จึงไม่แผดแสง ไม่สว่าง ไม่รุ่งเรื่อง.

๓. พระจันทร์ พระอาทิตย์ เศร้าหมองเพราะเครื่องเศร้าหมอง คือ ละอองควัน จึงไม่แผดแสง ไม่สว่าง ไม่รุ่งเรื่อง.

๔. พระจันทร์ พระอาทิตย์ เศร้าหมองเพราะเครื่องเศร้าหมอง คือ อสุรินทราหู จึงไม่แผดแสง ไม่สว่าง ไม่รุ่งเรือง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระจันทร์ พระอาทิตย์ เศร้าหมองเพราะเครื่องเศร้าหมอง ๔ ประการนี้แล จึงไม่แผดแสง ไม่สว่าง ไม่รุ่งเรื่อง ฉันใด

เครื่องเศร้าหมองของสมณพราหมณ์ ๔ อย่าง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง เศร้าหมองเพราะเครื่องเศร้าหมอง ๔ ประการนี้ จึงไม่มีสง่า ไม่ผ่องใส ไม่ไพโรจน์ เครื่องเศร้าหมอง ๔ ประการ เป็นไฉน

๑. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ดื่มสุรา ดื่มเมรัย ไม่งดเว้น จากการดื่มสุราเมรัย นี้เป็นเครื่องเศร้าหมองของสมณพราหมณ์ข้อที่หนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สมณพราหมณ์พวกหนึ่งเศร้าหมอง ไม่มีสง่า ไม่ผ่องใส ไม่ไพโรจน์.

๒. อนึ่ง สมณพราหมณ์พวกหนึ่งเสพเมถุนธรรม ไม่งดเว้นจากเมถุนธรรม นี้เป็นเครื่องเศร้าหมองของสมณพราหมณ์ข้อที่สอง ซึ่งเป็นเหตุให้สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง เศร้าหมอง ไม่มีสง่า ไม่ผ่องใส ไม่ไพโรจน์.

๓. อนึ่ง สมณพราหมณ์พวกหนึ่งยินดีทองและเงิน ไม่งดเว้นจากการรับทองและเงิน นี้เป็นเครื่องเศร้าหมองของสมณพราหมณ์ข้อที่สาม ซึ่งเป็นเหตุให้สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง เศร้าหมอง ไม่มีสง่า ไม่ผ่องใส ไม่ไพโรจน์.

๔. อนึ่ง สมณพราหมณ์พวกหนึ่งเลี้ยงชีวิตโดยมิจฉาชีพ ไม่งดเว้นจากมิจฉาชีพ นี้เป็นเครื่องเศร้าหมองของสมณพราหมณ์ข้อที่สี่ ซึ่งเป็นเหตุให้สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง เศร้าหมอง ไม่มีสง่า ไม่ผ่องใส ไม่ไพโรจน์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งเศร้าหมองเพราะเครื่องเศร้าหมอง ๔ ประการนี้แล จึงไม่มีสง่า ไม่ผ่องใส ไม่ไพโรจน์ ฉันนั้น ท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสคำนี้ ครั้นแล้วพระสุคตผู้ศาสดาได้ตรัสประพันธคาถามีเนื้อความ ว่าดังนี้ :-

[๖๓๕] **สมณพราหมณ์เศร้าหมอง**
เพราะราคะและโทสะ เป็นคนอันอวิชชา
หุ้มห่อ เพลิดเพลิน รูปที่น่ารัก เป็นคนไม่รู้
พวกหนึ่งดื่มสุราเมรัย พวกหนึ่งเสพเมถุน
พวกหนึ่งยินดีเงินและทอง พวกหนึ่งเป็น
อยู่โดยมิจฉาชีพ เครื่องเศร้าหมองเหล่านี้
พระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์ แห่งพระราชาผู้
สูงศักดิ์ตรัสว่า เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์
พวกหนึ่งเศร้าหมอง ไม่มีสง่า ไม่ผ่องใส
ไม่บริสุทธิ์ มีกิเลสธุลีดุจมฤค ถูกความมือ
รัดรึง เป็นทาสตัณหา พร้อมด้วยกิเลส
เครื่องนำไปสู่ภพ ย่อมเพิ่มพูนสถานทิ้ง
ซากศพให้มาก ย่อมถือเอาภพใหม่ต่อไป.

[๖๓๖] ข้าพเจ้าผู้มีวาทะอย่างนี้กล่าวสิ่งไม่เป็นธรรม ว่าไม่เป็นธรรม สิ่งเป็นธรรม ว่าเป็นธรรม สิ่งไม่เป็นวินัย ว่าไม่เป็นวินัย สิ่งเป็นวินัย ว่า

เป็นวินัย เขาหาว่า ด่า บริภาษ อุบาสกอุบายสิกา ผู้มีศรัทธาเลื่อมใส ทำให้ไม่เลื่อมใส.

เรื่องนายบ้านชื่อมณีจูฬกะ

[๖๓๗] ท่านทั้งหลาย สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่เวฬุวันวิหาร อันเป็นสถานที่พระราชทานเหยื่อเก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้น ชนทั้งหลายนั่งประชุมกันในราชบริษัท ภายในราชสำนัก ได้ยกถ้อยคำนี้ขึ้นสนทนาในระหว่างว่า ทองและเงินย่อมควรแก่พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรย่อมยินดีทองและเงิน พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรย่อมรับทองและเงิน ก็คราวนั้น นายบ้านชื่อมณีจูฬกะ นั่งอยู่ในบริษัทนั้นด้วย เขาได้กล่าวกะบริษัทนั้นว่า นาย พวกท่านอย่าได้พูดอย่างนั้น ทองและเงินไม่ควรแก่พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรไม่ยินดีทองและเงิน พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรไม่รับทองและเงิน พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรมีแก้วและทองอันวางเสียแล้ว ปราศจากทองและเงิน นายบ้านชื่อมณีจูฬกะสามารถชี้แจงให้บริษัทนั้นเข้าใจ ครั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ชนทั้งหลายนั่งประชุมกันในราชบริษัทภายในราชสำนัก ได้ยกถ้อยคำนี้ขึ้นสนทนาในระหว่างว่า ทองและ.เงินควรแก่พระสมณะเธอสายพระศากยบุตร พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรยินดีทองและเงิน พระมณะเชื้อสายพระสากยบุตรรับทองและเงิน เมื่อชนทั้งหลายพูดอย่างนี้แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้พูดกะบริษัทนั้นว่า นาย พวกท่านอย่าได้พูดเช่นนี้ ทองและเงินไม่ควรแก่พระสมณะเชื้อสาย

พระศากยบุตร พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรไม่ยินดีทองและเงิน พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรไม่รับทองและเงิน พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรมีแก้วและทองอันวางเสียแล้ว ปราศจากทองและเงิน ข้าพระพุทธเจ้าสามารถชี้แจงให้บริษัทนั้นเข้าใจได้ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าพยากรณ์อย่างนี้ ชื่อว่ากล่าวคล้อยตามพระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่ชื่อว่ากล่าวตู่พระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคำเท็จ ชื่อว่าพยากรณ์ธรรมอันสมควรแก่ธรรม และสหธรรมิกบางรูป ผู้กล่าวตามวาทะ ย่อมไม่ถึงฐานะที่ควรติเตียนหรือ พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เอาละ นายบ[redacted]น เธอพยากรณ์อย่างนี้ ชื่อว่ากล่าวคล้อยตามเรา ชื่อว่าไม่กล่าวตู่เราด้วยคำเท็จ ชื่อว่า พยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม และสหธรรมิกบางรูปผู้กล่าวตามวาทะย่อมไม่ถึงฐานะที่ควรติเตียน ดูก่อนนายบ้าน ทองและเงินไม่ควรแก่สมณะเชื้อสายพระศากยบุตรโดยแท้ สมณะเชื้อสายพระศากยบุตรไม่ยินดีทองและเงิน สมณะเชื้อสายพระศากยบุตรไม่รับทองและเงิน สมณะเชื้อสายพระศากยบุตรมีแก้วและทองอันวางเสียแล้ว ปราศจากทองและเงิน ทองและเงินควรแก่ผู้ใด แม้กามคุณทั้งห้าก็ควรแก่ผู้นั้น กามคุณทั้งห้าควรแก่ผู้ใด เธอพึงจำผู้นั้นไว้โดยส่วน เดียวว่า มีปกติมิใช่สมณะ มีปกติมิใช่เชื้อสายพระศากยบุตร เราจะกล่าวอย่างนี้ว่า ผู้ต้องการหญ้า พึงแสวงหาหญ้า ผู้ต้องการไม้ พึงแสวงหาไม้ ผู้ต้องการเกวียน พึงแสวงหาเกวียน ผู้ต้องการบุรุษ พึงแสวงหาบุรุษ แต่เราไม่กล่าวโดยปริยายไร ๆ ว่า สมณะพึงยินดี พึงแสวงหาทองและเงิน.

ข้าพเจ้าผู้มีวาทะอย่างนี้ กล่าวสิ่งไม่เป็นธรรม ว่าไม่เป็นธรรม สิ่งเป็นธรรมว่าเป็นธรรม สิ่งไม่เป็นวินัย ว่าไม่เป็นวินัย สิ่งเป็นวินัย ว่าเป็นวินัย เขาหาว่า ด่า บริภาษอุบาสกอุบาสิกา ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสทำให้ไม่เลื่อมใส.

เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

[๖๓๘] ท่านทั้งหลาย สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภท่านพระอุปนันทศากยบุตร ทรงห้ามทองและเงิน และทรงบัญญัติสิกขาบทในพระนครราชคฤห์นั้นแล ข้าพเจ้ามีวาทะอย่างนี้ กล่าวสิ่งไม่เป็นธรรม ว่าไม่เป็นธรรม สิ่งเป็นธรรม ว่าเป็นธรรม สิ่งไม่เป็นวินัย ว่าไม่เป็นวินัย สิ่งเป็นวินัย ว่าเป็นวินัย เขาหาว่า ด่า บริภาษ อุบาสกอุบาสิกา ผู้มีศรัทธาเลื่อมใส ทำให้ไม่เลื่อมใส.

เมื่อท่านพระยสกากัณฑกบุตร กล่าวอย่างนี้แล้ว อุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองเวสาลีได้กล่าวกะท่านพระยสากัณฑกบุตรว่า ท่านเจ้าข้า พระคุณเจ้ายสกากัณฑกบุตรรูปเดียวเท่านั้น เป็นพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร ภิกษุพวกนี้ทั้งหมดไม่ใช่สมณะ ไม่ใช่เชื้อสายพระศากยบุตร ท่านเจ้าข้า ขอพระคุณเจ้ายสกากัณฑกบุตรจงอยู่ในเมืองเวสาสี พวกข้าพเจ้าจักทำการขวนขวายเพื่อจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แก่พระคุณเจ้ายสกากัณฑกบุตร.

ครั้งนั้น ท่านพระยสกากัณฑกบุตร ได้ชี้แจงให้อุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองเวสาลีเข้าใจแล้ว ได้ไปอารามพร้อมกับพระอนุทูต.

ลงอุกเขปนียกรรม

[๖๓๙] ครั้งนั้น พวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลี ได้ถามพระอนุทูตว่า คุณ พระยสกากัณฑกบุตร ขอโทษอุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองเวสาลีแล้วหรือ.

พระอนุทูตตอบว่า ท่านทั้งหลาย อุบาสกอุบาสิกาทำความลามกให้แก่พวกเรา ทำพระยสกากัณฑกบุตรรูปเดียวเท่านั้นให้เป็นสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร ทำพวกเราทั้งหมดไม่ให้เป็นสมณะ ไม่ให้เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร.

ครั้งนั้น พวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีปรึกษากันว่า ท่านทั้งหลาย พระยสกากัณฑกบุตรนี้ พวกเรามิได้สมมติ แต่ประกาศแก่พวกคฤหัสถ์ ถ้าเช่นนั้นพวกเราจะลงอุกเขปนียกรรมแก่เธอ พระวัชชีบุตรเหล่านั้น ปรารถนาจะลงอุกเขปนียกรรมแก่พระยสกากัณฑกบุตรนั้น จึงประชุมกันแล้ว.

ครั้งนั้น ท่านพระยสกากัณฑกบุตร เหาะสู่เวหาสไปปรากฏในเมืองโกสัมพี แล้วส่งทูตไป ณ สำนักภิกษุชาวเมืองปาฐา เมืองอวันตี และประเทศทักขิณาบถว่า ท่านทั้งหลายจงมาช่วยกันยกอธิกรณ์นี้ ต่อไปในภายหน้าสภาพมิใช่ธรรมจักรุ่งเรื่อง ธรรมจักเสื่อมถอย สภาพมิใช่วินัยจักรุ่งเรื่อง วินัยจักเสื่อมถอย ภายหน้าพวกอธรรมวาทีจักมีกำลัง พวกธรรมวาทีจักเสื่อมกำลัง พวกอวินยวาทีจักมีกำลัง พวกวินยวาทีจักเสื่อมกำลัง.

เรื่องพระสัมภูตสาณวาสีเถระ

[๖๔๐] สมัยนั้น ท่านพระสัมภูตสาณวาสี อาศัยอยู่ที่อโหคังคบรรพต ครั้งนั้น ท่านพระยสกากัณฑกบุตร เข้าไปหาท่านพระสัมภูตสาณวาสียังอโห-คังคบรรพต อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ พวกพระวัชชีบุตร ชาวเมืองเวสาลีพวกนี้ แสดงวัตถุ ๑๐ ประการ ในเวสาลี ว่าดังนี้:-

๑. เก็บเกลือไว้ในเขนงฉัน ควร

๒. ฉันอาหารในเวลาบ่ายล่วงสององคุลี ควร

๓. เข้าบ้านฉัน อาหารเป็นอนติริตตะ ควร

๔. อาวาสมีสีมาเดียวกัน ทำอุโบสถต่าง ๆ กัน ควร

๕. เวลาทำสังฆกรรม ภิกษุมาไม่พร้อมกันทำก่อนได้ ภิกษุมาทีหลังจึงบอกขออนุมัติ ควร

๖. การประพฤติตามอย่าง ที่อุปัชฌาย์และอาจารย์ประพฤติมาแล้ว ควร

๗. ฉันนมสดที่แปรแล้ว แต่ยังไม่เป็นนมส้ม ควร

๘. ดื่มสุราอ่อน ควร

๙. ใช้ผ้านิสีทนะไม่มีชาย ควร

๑๐. รับทองและเงิน ควร.

ถ้าเช่นนั้น พวกเราจงช่วยกันยกอธิกรณ์นี้ ภายหน้าสภาพมิใช่ธรรมจักรุ่งเรื่อง ธรรมจักเสื่อมถอย สภาพมิใช่วินัยจักรุ่งเรื่อง วินัยจักเสื่อมถอย ภายหน้าพวกอธรรมวาทีจักมีกำลัง พวกธรรมวาทีจักเสื่อมกำลัง พวกอวินยวาทีจักมีกำลัง พวกวินยวาทีจักเสื่อมกำลัง ท่านพระสัมภูตสาณวาสีรับคำพระยสกากัณฑกบุตรแล้ว.

ครั้งนั้น พวกภิกษุชาวเมืองปาฐา ประมาณ ๖๐ รูป ถืออยู่ป่าเป็นวัตรทั้งหมด ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรทั้งหมด ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรทั้งหมด ถือไตรจีวรเป็นวัตรทั้งหมด เป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ประชุมกันที่อโหคังคบรรพต ภิกษุชาวเมืองอวันตีและประเทศทักษิณาบถประมาณ ๘๐ รูป บางพวกถืออยู่ป่าเป็นวัตร บางพวกถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร บางพวกถือไตรจีวรเป็นวัตร เป็นอรหันต์ทั้งหมด ประชุมกันที่อโหคังคบรรพต.

เรื่องพระเรวตเถระ

[๖๔๑] ครั้งนั้น พระเถระทั้งหลายกำลังปรึกษากัน ได้คิดว่าอธิกรณ์นี้หยาบช้า กล้าแข็งนัก ไฉนหนอ พวกเราจักได้ฝักฝ่าย ที่เป็นเหตุให้มีกำลังกว่าในอธิกรณ์นี้.

ครั้งนั้น ท่านพระเรวตะอาศัยอยู่ในโสเรยยนคร เป็นพหูสูต ชำนาญในคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา เป็นผู้ฉลาด เฉียบแหลม เป็นนักปราชญ์ มีความละอาย มีความรังเกียจ ใคร่ต่อสิกขา

พระเถระทั้งหลาย คิดกันว่า ท่านพระเรวตะนี้แล อาศัยอยู่ในโสเรยยนคร เป็นพหูสูต ชำนาญในคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม เป็นนักปราชญ์ มีความละอาย มีความรังเกียจ ใคร่ต่อสิกขา ถ้าพวกเราได้ท่านพระเรวตะไว้เป็นฝักฝ่าย เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกเราจักมีกำลังกว่าในอธิกรณ์นี้.

ท่านพระเรวตะได้ยินถ้อยคำของพระเถระทั้งหลายปรึกษากันอยู่ด้วยทิพโสตธาตุอันหมดจด ล่วงเสียซึ่งโสตธาตุแห่งมนุษย์ ครั้นแล้วจึงคิดว่า อธิกรณ์นี้แล หยาบช้า กล้าแข็ง ข้อที่เรา จะถอยในอธิกรณ์เห็นปานนั้นไม่สมควรแก่เราเลย ก็แลบัดนี้ ภิกษุเหล่านั้นจักมาหา เราคลุกคลีกับพวกเธอจักอยู่ไม่ผาสุก ถ้ากระไร เราควรไปเสียก่อน.

ครั้งนั้น ท่านพระเรวตะ ได้ออกจากเมืองโสเรยยะไปสู่เมืองสังกัสสะ ทีนั้น พระเถระทั้งหลายได้ไปสู่เมืองโสเรยยะ. แล้วถามว่า ท่านพระเรวตะไปไหน พวกเขาตอบอย่างนี้ว่า ท่านพระเรวตะนั้นไปเมืองสังกัสสะแล้ว ต่อมาท่านพระเรวตะได้ออกจากเมืองสังกัสสะไปสู่เมืองกัณณกุชชะแล้ว พระเถระทั้งหลายพากันไปเมืองสังกัสสะ แล้วถามว่า ท่านพระเรวตะไปไหน พวกเขาตอบอย่างนี้ว่า ท่านพระเรวตะนั้น ไปเมืองกัณณกุชชะแล้ว.

ครั้งนั้น ท่านพระเรวตะได้ไปจากเมืองกัณณกุชชะ สู่เมืองอุทุมพร จึงพระเถระทั้งหลายพากันไปเมืองกัณณกุชชะ แล้วถามว่า ท่านพระเรวตะไปไหน พวกเขาตอบอย่างนี้ว่า ท่านพระเรวตะนั้นไปเมืองอุทุมพร.

ครั้งนั้น ท่านพระเรวตะได้ไปจากเมืองอุทุมพรสู่เมืองลัคคฬปุระ จึงท่านพระเถระทั้งหลายพากันไปเมืองอุทุมพร แล้วถามว่า ท่าพระเรวตะไปไหน พวกเขาตอบอย่างนี้ว่า ท่านพระเรวตะนั้นไปเมืองอิคคฬปุระ.

ครั้งนั้น ท่านพระเรวตะได้ไปจากเมืองคัคคฬปุระ สู่สหชาตินคร พระเถระทั้งหลายพากันไปเมืองอัคคฬปุระ แล้วถามว่า ท่านพระเรวตะไปไหน พวกเขาตอบอย่างนี้ว่า ท่านพระเรวตะนั้นไปสหชาตินครแล้ว พระเถระทั้งหลายไปทันท่านพระเรวตะที่สหชาตินคร.

ปุจฉาวิสัชนาวัตถุ ๑๐ ประการ

[๖๔๒] ครั้งนั้น ท่านพระสมภูตสาณวาสี ได้กล่าวกะท่านพระยสกากัณฑกบุตรว่า ท่านพระเรวตะรูปนี้ เป็นพหูสูต ชำนาญในคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา เป็นผู้ฉลาด เฉียบแหลม เป็นนักปราชญ์ มีความละอาย มีความรังเกียจ ใคร่ต่อสิกขา ถ้าพวกเราจักถามปัญหากะท่านพระเรวตะ ท่านพระเรวตะสามารถจะยังราตรีทั้งสิ้น ให้ล่วงไป ด้วยปัญหาข้อเดียวเท่านั้นก็แลบัดนี้ ท่านพระเรวตะจักเชิญพระอันเตวาสิกให้สวดสรภัญญะ ท่านนั้นเมื่อภิกษุรูปนั้น สวดสรภัญญะจบ พึงเข้าไปหาท่านพระเรวตะ แล้วถามวัตถุ ๑๐ ประการนี้ ท่านพระยสกากัณฑกบุตรรับคำของท่านพระสัมภูตสาณวาสีแล้ว ท่านพระเรวตะได้เชิญพระอันเตวาสิก ให้สวดสรภัญญะแล้ว ท่านพระยสกา-กัณฑกบุตร เมื่อภิกษุนั้นสวดสรภัญญะจบ ได้เข้าไปหาท่านพระเรวตะ อภิวาท นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วถามว่า สิงคิโลณกัปปะ ควรหรือ ขอรับ.

พระเรวตะย้อนถามว่า สิงคิโลณกัปปะนั้น คืออะไร ขอรับ

ย. คือการเก็บเกลือไว้ในเขนงโดยตั้งใจว่าจักปรุงในอาหารที่จืดฉัน ควรหรือไม่ ขอรับ.

ร. ไม่ควร ขอรับ.

ย. ทวังคุลกัปปะ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ร. ทวังคุลกัปปะนั้น คืออะไร.

ย. คือการฉันโภชนะในวิกาลเมื่อตะวันบ่ายล่วงแล้วสององคุลี ควรหรือไม่ ขอรับ.

ร. ไม่ควร ขอรับ.

ย. คามันตรกัปปะ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ร. คามันตรกัปปะนั้น คืออะไร ขอรับ.

ย. คือภิกษุฉันเสร็จ ห้ามภัตรแล้วคิดว่า จักเข้าละแวกบ้าน ในบัดนี้ ฉันโภชนะเป็นอนติริตตะ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ร. ไม่ควร ขอรับ.

ย. อาวาสกัปปะ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ร. อาวาสกัปปะนั้น คืออะไร ขอรับ.

ย. คืออาวาสหลายแห่ง มีสีมาเดียวกัน ทำอุโบสถต่างกัน ควรหรือไม่ ขอรับ.

ร. ไม่ควร ขอรับ.

ย. อนุมติกัปปะ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ร. อนุมติกัปปะนั้น คออะไร ขอรับ.

ย. คือสงฆ์เป็นวรรคทำกรรม ด้วยตั้งใจว่า จักให้ภิกษุที่มาแล้วอนุมัติ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ร. ไม่ควร ขอรับ.

ย. อาจิณณกัปปะ ควรหรือไม่ ขอรับ

ร. อาจิณณกัปปะนั้น คืออะไร ขอรับ

ย. คือการประพฤติวัตรด้วยเข้าใจว่า นี้พระอุปัชฌาย์ของเราเคยประพฤติมา นี้พระอาจารย์ของเราเคยประพฤติมา ควรหรือไม่ ขอรับ

ร. อาจิณณกัปปะ บางอย่างควร บางอย่างไม่ควร ขอรับ

ย. อมถิตกัปปะ ควรหรือไม่ ขอรับ

ร. อมถิตกัปปะนั้น คืออะไร ขอรับ

ย. คือนมสดละความเป็นนมสดแล้ว ยังไม่ถึงความเป็นนมส้ม ภิกษุฉันเสร็จ ห้ามภัตรแล้ว จะดื่มนมนั้นอันเป็นอนติริตตะ ควรหรือไม่ ขอรับ

ร. ไม่ควร ขอรับ

ย. ดื่มชโลคิ ควรหรือไม่ ขอรับ

ร. ชโลคินั้น คืออะไร ขอรับ

ย. คือการดื่มสุราอย่างอ่อนที่ยังไม่ถึงความเป็นน้ำเมา ควรหรือไม่ ขอรับ

ร. ไม่ควร ขอรับ

ย. ผ้าปูนั่งไม่มีชาย ควรหรือไม่ ขอรับ

ร. ไม่ควร ขอรับ

ย. ทองและเงิน ควรหรือไม่ ขอรับ

ร. ไม่ควร ขอรับ

ย. ท่านเจ้าข้า พวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีนี้แสดงวัตถุ ๑๐ ประการเหล่านี้ ในเมืองเวสาลี ท่านเจ้าข้า ถ้าเช่นนั้น พวกเราจงช่วยกันยกอธิกรณ์นี้ขึ้น ในภายหน้าสภาพที่มิใช่ธรรมจักรุ่งเรือง ธรรมจักเสื่อมถอย สภาพที่มิใช่วินัยจักรุ่งเรือง วินัยจักเสื่อมถอย ในภายหน้าพวกอธรรมวาทีจักมีกำลัง

พวกธรรมวาทีจักเสื่อมกำลัง พวกอวินัยวาที จักมีกำลัง พวกวินัยวาทีจักเสื่อมกำลัง ท่านพระเรวตะรับคำท่านพระยสกากัณฑกบุตรแล้ว.

ปฐมภาณวาร จบ

[๖๔๓] พวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีทราบข่าวว่า พระยสกากัณฑกบุตร ปรารถนาจักยกอธิกรณ์นี้ขึ้น กำลังแสวงหาฝักฝ่าย และข่าวว่าได้ฝักฝ่ายจึงคิดต่อไปว่า อธิกรณ์นี้แล หยาบช้า กล้าแข็ง พวกเราจะพึงได้ใครเป็นฝักฝ่ายซึ่งเป็นเหตุให้พวกเรามีกำลังกว่าในอธิกรณ์นี้หนอ แล้วคิดต่อไปว่า ท่านพระเรวตะนี้เป็นพหูสูต ชำนาญในคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม เป็นนักปราชญ์ มีความละอาย มีความรังเกียจ ใคร่ต่อสิกขา ถ้าพวกเราได้ท่านพระเรวตะเป็นฝักฝ่าย เมื่อเป็นเช่นนี้พวกเราจักมีกำลังกว่าในอธิกรณ์นี้

ครั้งนั้น พวกพระวัชชีบุตร ชาวเมืองเวสาลี จัดแจงสมณบริขารเป็นอันมาก คือ บาตรบ้าง จีวรบ้าง ผ้าปูนั่งบ้าง กล่องเข็มบ้าง ผ้ากายพันธ์บ้าง ผ้ากรองน้ำบ้าง ธมกรกบ้าง แล้วขนสมณบริขารนั้นโดยสารเรือไปสู่สหชาตินคร ขึ้นจากเรือแล้วพักผ่อนฉันภัตตาหารที่โคนไม้แห่งหนึ่ง.

เรื่องพระสาฬหเถระปริวิตก

[๖๔๔] ครั้งนั้น ท่านพระสาฬหะ หลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความปริวิตกแห่งจิตขึ้นอย่างนี้ว่า ภิกษุพวกไหนหนอ เป็นธรรมวาที คือ พวกปราจีนหรือพวกเมืองปาฐา เมื่อท่านกำลังพิจารณาธรรมและวินัยได้คิดต่อไปว่า ภิกษุพวกปราจีนเป็นอธรรมวาที ภิกษุ พวกเมืองปาฐาเป็นธรรมวาที ขณะนั้น

เทวดาผู้อยู่ในชั้นสุทธาวาสตนหนึ่ง ทราบความปริวิตกแห่งจิตของท่านพระ-สาฬหะ ด้วยจิตของตน ได้หายไปในเทวโลกชั้นสุทธาวาส มาปรากฏเฉพาะหน้าท่านพระสาฬหะเหมือนบุรุษที่มีกำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียดฉะนั้น แล้วได้เรียนท่านพระสาฬหะว่า ถูกแล้ว ชอบแล้ว ท่านพระสาฬหะ ภิกษุพวกปราจีนเป็นอธรรมวาที ภิกษุพวกเมืองปาฐาเป็นธรรมวาที ถ้าเช่นนั้น ท่านจงดำรงอยู่ตามธรรมเถิดขอรับ พระสาฬหะกล่าวว่า เทวดา เมื่อกาลก่อน แลบัดนี้ อาตมาดำรงอยู่ตามธรรมแล้ว ก็แต่ว่า อาตมายังทำความเห็นให้แจ่มแจ้งไม่ได้ก่อนว่า แม้ไฉนสงฆ์พึงสมมติเราเข้าในอธิกรณ์นี้.

เรื่องพระอุตตรเถระ

[๖๔๕] ครั้งนั้น พวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลี ถือสมณบริขารนั้นเข้าไปหาท่านเรวตะแล้วเรียนว่า ท่านเจ้าข้า ขอพระเถระจงรับสมณบริขาร คือ บาตร จีวร ผ้าปูนั่ง กล่องเข็ม ผ้ากายพันธ์ ผ้ากรองน้ำ และธมกรก

พระเรวตะกล่าวว่า อย่าเลย ท่านทั้งหลาย ไตรจีวรของเราบริบูรณ์แล้ว ไม่ปรารถนารับ

สมัยนั้น ภิกษุชื่ออุตตระมีพรรษา ๒๐ เป็นอุปัฏฐากของท่านพระเรวตะ ครั้งนั้น พวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีเข้าไปหาท่านพระอุตตระ แล้วบอกว่า ขอท่านอุตตระจงรับสมณบริขาร คือ บาตร จีวร ผ้าปูนั่ง กล่องเข็ม ผ้ากายพันธ์ ผ้ากรองน้ำ และธมกรก

พระอุตตระกล่าวว่า อย่าเลย ท่านทั้งหลาย ไตรจีวรของผมบริบูรณ์แล้วไม่ปรารถนารับ

พวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีกล่าวว่า ท่านอุตตระ คนทั้งหลายน้อมถวายสมณบริขารแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับ พวกเขาย่อมดีใจเพราะการทรงรับนั้นแล ถ้าไม่ทรงรับ พวกเขาก็น้อมถวายแด่ท่านพระอานนท์ด้วยเรียนว่า ท่านเจ้าข้า ขอพระเถระจงรับสมณบริขาร สมณบริขารที่พระเถระรับนั้น จักเหมือนสมณบริขารที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับ ฉะนั้น ขอท่านพระอุตตระจงรับสมณบริขารเถิด สมณบริขารที่ท่านรับนั้น จักเป็นเหมือนสมณบริขารที่พระเถระรับ ฉะนั้น

ครั้งนั้น ท่านพระอุตตระถูกพวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีแค่นไค้อยู่ จึงรับจีวรผืนหนึ่งกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย ท่านพึงพูดสิ่งที่ท่านต้องการ

พวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีกล่าวว่า ขอท่านพระอุตตระจงกล่าวคำเพียงเท่านี้กะพระเถระว่า ท่านเจ้าข้า ขอพระเถระจงพูดคำมีประมาณเท่านี้ในท่ามกลางสงฆ์ว่า พระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมเสด็จอุบัติในปุรัตถิมชนบท พวกพระชาวปราจีนเป็นธรรมวาที พวกพระชาวเมืองปาฐาเป็นอธรรมวาที

ท่านพระอุตตระ รับคำของพวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีแล้ว เข้าไปหาท่านพระเรวตะ เรียนว่า ท่านเจ้าข้า ขอพระเถระจงพูดคำมีประมาณเท่านี้ในท่ามกลางสงฆ์ว่า พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมเสด็จอุบัติในปุรัตถิมชนบท พวกพระชาวปราจีนเป็นธรรมวาที พวกพระชาวเมืองปาฐาเป็นอธรรมวาที

พระเถระกล่าวว่า ภิกษุ เธอชวนเราในอธรรมหรือ แล้วประณามท่านพระอุตตระ ครั้งนั้น พวกพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีได้ถามท่านพระ-อุตตระว่า ท่านอุตตระ พระเถระพูดอย่างไร

พระอุตตระตอบว่า ท่านทั้งหลาย พวกเราทำเลวทรามเสียแล้ว พระเถระกล่าวว่า ภิกษุ เธอชวนเราในอธรรมหรือ แล้วประณามเรา

ว. ท่านอุตตระ ท่านเป็นผู้ใหญ่ มีพรรษา ๒๐ มิใช่หรือ

อ. ถูกละ ขอรับ แต่ผมยังถือนิสัยในพระเถระ.

สงฆ์มุ่งวินิจฉัยอธิกรณ์

[๖๔๖] ครั้งนั้น สงฆ์ปรารถนาจะวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น ได้ประชุมกันแล้ว ท่านพระเรวตะจึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้.

ญัตติกรรมวาจา

ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าพวกเราจักระงับอธิกรณ์นี้ในที่นี้ บางทีจะมีพวกภิกษุผู้ถือมูลอธิกรณ์รื้อฟื้นขึ้นทำใหม่ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว อธิกรณ์นี้เกิดขึ้น ณ ที่ใด สงฆ์พึงระงับอธิกรณ์นี้ในที่นั้น

ครั้งนั้น พระเถระทั้งหลายได้พากันไปเมืองเวสาลี มุ่งวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น ครั้งนั้น พระสัพพกามีเป็นพระสงฆ์เถระทั่วแผ่นดิน มีพรรษา ๑๒๐ แต่อุปสมบทเป็นสัทธิวิหาริกของท่านพระอานนท์อาศัยอยู่ในเมืองเวสาลี ท่านพระเรวตะได้กล่าวกะท่านพระสัมภูตสาณวาสีว่า ท่าน ผมจะเข้าไปสู่วิหารที่พระสัพพกามีเถระอยู่ ท่านพึงเข้าไปหาท่านพระสัพพกามีแต่เช้า แล้วเรียนถามวัตถุ ๑๐ ประการนี้ ท่านพระสัมภูตสาณวาสีรับเถระบัญชาแล้ว ครั้งนั้น ท่านพระเรวตะเข้าไปสู่วิหารที่พระสัพพกามีเถระอยู่ เสนาสนะของท่านพระสัพพกามีเขาจัดแจงไว้ในห้อง เสนาสนะของท่านพระเรวตะเขาจัดแจงไว้ที่หน้ามุขของ

ห้อง ครั้นนั้น ท่านพระเรวตะคิดว่า พระผู้เฒ่านี้ยังไม่นอน จึงไม่สำเร็จการนอน ท่านพระสัพพกามีคิดว่า พระอาคันตุกะรูปนี้เหนื่อยมา ยังไม่นอน จึงไม่สำเร็จการนอน.

[๖๔๗] ครั้นถึงเวลาใกล้รุ่ง. แห่งราตรี ท่านพระสัพพกามีลุกขึ้น กล่าวกะท่านพระเรวตะว่า ท่านผู้เจริญ บัดนี้ ท่านอยู่ด้วยวิหารธรรมอะไรโดยมาก

ร. ท่านเจ้าข้า บัดนี้ ผมอยู่ด้วยเมตตาวิหารธรรมโดยมาก

ส. ได้ยินว่า บัดนี้ ท่านอยู่ด้วยวิหารธรรมตื้นๆ โดยมากวิหารธรรมตื้น ๆ นี้ คือเมตตา.

ร. ท่านเจ้าข้า แม้เมื่อก่อนครั้งผมเป็นคฤหัสถ์ได้อบรมเมตตามา เพราะฉะนั้น ถึงบัดนี้ ผมก็อยู่ด้วยเมตตาวิหารธรรมโดยมาก และผมได้บรรลุพระอรหัตมานานแล้ว ท่านเจ้าข้า ก็บัดนี้พระเถระอยู่ด้วยวิหารธรรมอะไรโดยมาก

ส. ท่านผู้เจริญ บัดนี้ ฉันอยู่ด้วยสุญญตาวิหารธรรมโดยมาก

ร. ท่านเจ้าข้า ได้ยินว่า บัดนี้ พระเถระอยู่ด้วยวิหารธรรมของพระมหาบุรุษโดยมาก วิหารธรรมของพระมหาบุรุษนี้ คือ สุญญตสมาบัติ

ส. ท่านผู้เจริญ แม้เมื่อก่อนครั้งฉันเป็นคฤหัสถ์ ได้อบรมสุญญตสมาบัติมาแล้ว เพราะฉะนั้น บัดนี้ ฉันจึงอยู่ด้วยวิหารธรรม คือ สุญญตสมาบัติและฉันได้บรรลุพระอรหัตมานานแล้ว.

เรื่องพระสัมภูตสาณวาสีถาม

[๖๔๘] พระเถระทั้งสองสนทนากันมาโดยลำดับค้างอยู่เพียงเท่านี้ครั้งนั้น. ท่านพระสัมภูตสาณวาสีมาถึงโดยลำดับจึงเข้าไปหาท่านพระสัพพกามี

อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้เรียนถามว่า ท่านเจ้าข้า พวกพระ-วัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีนี้ แสดงวัตถุ ๑๐ ประการในเมืองเวสาลี ว่าดังนี้ :-

๑. สิงคิโลณกัปปะ ควร

๒. ทวังคุลกัปปะ ควร

๓. คามันตรกัปปะ ควร

๔. อาวาสกัปปะ ควร

๕. อนุมัติกัปปะ ควร

๖. อาจิณณกัปปะ ควร

๗. อมถิตกัปปะ ควร

๘. ดื่มชโลกิ ควร

๙. ผ้าปูนั่งไม่มีชาย ควร

๑๐. ทองและเงิน ควร

ท่านเจ้าข้า พระเถระได้ศึกษาพระธรรมและพระวินัยเป็นอันมากในสำนักพระอุปัชฌายะ เมื่อพระเถระพิจารณาพระธรรมและพระวินัยอยู่เป็นอย่างไร ขอรับ ภิกษุพวกไหนเป็นธรรมวาที คือ พวกปราจีน หรือพวกเมืองปาฐา

พระสัพพกามีย้อนถามว่า ท่านได้ศึกษาพระธรรมและพระวินัยเป็นอันมากในสำนักอุปัชฌายะ ก็เมื่อท่านพิจารณาพระธรรมและพระวินัยอยู่เป็นอย่างไร ขอรับ ภิกษุพวกไหนเป็นธรรมวาที คือ พวกปราจีน หรือพวกเมืองปาฐา

พระสัมภูตะตอบว่า ท่านเจ้าข้า เมื่อผมพิจารณาพระธรรมและพระวินัยเป็นอย่างนี้ ขอรับ ภิกษุพวกปราจีนเป็นอธรรมวาที ภิกษุพวกเมืองปาฐา

เป็นธรรมวาที แต่ว่าผมยังทำความเห็นให้แจ่มแจ้งไม่ได้ก่อนว่า แม้ไฉน สงฆ์พึงสมมติผมเข้าในอธิกรณ์นี้

พระสัพพกามีกล่าวว่า แม้เมื่อผมพิจารณาพระธรรมและพระวินัยอยู่ก็เป็นอย่างนี้ ขอรับ ภิกษุพวกปราจีนเป็นอธรรมวาที ภิกษุพวกเมืองปาฐาเป็นธรรมวาที แต่ว่าผมยังทำความเห็นให้แจ่มแจ้งไม่ได้ก่อนว่า แม้ไฉน สงฆ์พึงสมมติผมเข้าในอธิกรณ์นี้.

สมมติภิกษุเป็นพวกปราจีนและปาฐา

[๖๔๙] ครั้งนั้น สงฆ์ประสงค์จะวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น จึงประชุมกัน ก็เมื่อสงฆ์กำลังวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น เสียงอื้อฉาวเกิดขึ้นไม่สิ้นสุด และไม่เข้าใจข้อความของถ้อยคำที่กล่าวแล้วสักข้อเดียว ท่านพระเรวตะจึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

ญัตติกรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เมื่อพวกเราวินิจฉัยอธิกรณ์นี้อยู่ เสียงอื้อฉาวเกิดขึ้นไม่สิ้นสุด. และไม่เข้าใจข้อความของถ้อยคำที่กล่าวแล้วสักข้อเดียว ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงระงับอธิกรณ์นี้ด้วยอุพพาหิกวิธี.

สงฆ์คัดเลือกภิกษุ รูปเป็นพวกปราจีน ๔ รูปเป็นพวกเมืองปาฐา คือ ท่านพระสัพพกามี ๑ ท่านพระสาฬหะ ๑ ท่านพระอุชชโสภิตะ ๑ ท่านพระวาสภคามิกะ ๑ เป็นฝ่ายภิกษุพวกปราจีน ท่านพระเรวตะ ๑ ท่านพระ-

สัมภูตสาณวาสี ๑ ท่านพระยสกากัณฑกบุตร ๑ ท่านพระสุมน ๑ เป็นฝ่ายภิกษุพวกเมืองปาฐา ครั้งนั้น ท่านพระเรวตะประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ญัตติทุติยกรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เมื่อพวกเราวินิจฉัยอธิกรณ์นี้อยู่ เสียงอื้อฉาวเกิดขึ้นไม่สิ้นสุด และไม่เข้าใจข้อความของถ้อยคำที่กล่าวแล้วสักข้อเดียว ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุ ๔ รูปให้เป็นพวกปราจีน ๔ รูปให้เป็นพวกเมืองปาฐา เพื่อระงับอธิกรณ์นี้ด้วยอุพพาหิกวิธี นี้เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เนื้อพวกเราวินิจฉัยอธิกรณ์นี้อยู่ เสียงอื้อฉาวเกิดขึ้นไม่สิ้นสุด และไม่เข้าใจข้อความของถ้อยคำที่กล่าวแล้วสักข้อเดียว สงฆ์สมมติภิกษุ ๔ รูปให้เป็นพวกปราจีน ๔ รูปให้เป็นพวกเมืองปาฐา เพื่อระงับอธิกรณ์นี้ด้วยอุพพาหิกวิธี การสมมตภิกษุ ๔ รูปให้เป็นพวกปราจีน ๔ รูปให้เป็นพวกเมืองปาฐา เพื่อระงับอธิกรณ์นี้ ด้วยอุพพาหิกวิธี ชอบแก่ท่านผู้ใด. ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

สงฆ์สมมตภิกษุ ๔ รูปให้เป็นพวกปราจีน ๔ รูปให้เป็นพวกเมืองปาฐา เพื่อระงับอธิกรณ์นี้ด้วยอุพพาหิกวิธีแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

เรื่องพระอชิตะ

[๖๕๐] โดยสมัยนั้นแล พระอชิตะมีพรรษาได้ ๑๐ เป็นผู้สวดปาติโมกข์แก่สงฆ์ ครั้งนั้น สงฆ์สมมติท่านพระอชิตะให้เป็นผู้ปูอาสนะเพื่อพระเถระทั้งหลาย พระเถระทั้งหลายคิดกันว่า พวกเราจะระงับอธิกรณ์นี้ ณ ที่ไหนหนอ แล้วคิดต่อไปว่า วาลิการามนี้แล เป็นรมณียสถาน มีเสียงน้อย ไม่มีเสียงเอ็ดอึง ถ้าไฉนพวกเราจะพึงระงับอธิกรณ์นี้ ณ วาลิการาม ครั้งนั้น พระเถระทั้งหลายที่ประสงค์จะวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น ได้พากันไปวาลิการาม.

สมมติตนเป็นผู้ถามและแก้

[๖๕๑] ครั้งนั้น ท่านพระเรวตะประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ญัตติกรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าพึงถามพระวินัยกะท่านพระสัพพกามี.

ท่านพระสัพพกามีประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ญัตติกรรมวาจา

ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าอันพระเรวตะถามพระวินัยแล้วจะพึงแก้.

ถามและแก้วัตถุ ๑๐ ประการ

[๖๕๒] ครั้งนั้น ท่านพระเรวตะถามท่านพระสัพพกามีว่า สิงคิโลณกัปปะควรหรือ ขอรับ.

พระสัพพกามีย้อนถามว่า สิงคิโลณกัปปะนั้น คืออะไร ขอรับ.

ร. คือ การเก็บเกลือไว้ในเขนงโดยตั้งใจว่า จักปรุงในอาหารที่จืดฉันควรหรือ ขอรับ.

ส. ไม่ควร ขอรับ.

ร. ทรงห้ามไว้ที่ไหน.

ส. ในเมืองสาวัตถี ปรากฏในคัมภีร์สุตตวิภังค์.

ร. ต้องอาบัติอะไร.

ส. ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ในเพราะอาหารที่ทำการสั่งสม.

ร. ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงพึงข้าพเจ้า วัตถุที่ ๑ นี้ สงฆ์วินิจฉัยแล้วแม้เพราะเหตุนี้ วัตถุนี้ จึงผิดธรรม ผิดวินัย หลีกเลี่ยงสัตถุศาสน์.

ข้อที่ ๑ นี้ ข้าพเจ้าขอลงคะแนน.

[๖๕๓] ร. ทวังคุลกัปปะ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. ทวังคุลกัปปะนั้น คืออะไร ขอรับ.

ร. คือ การฉันโภชนะในวิกาล เมื่อตะวันบ่ายล่วงแล้วสององคุลี ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. ไม่ควร ขอรับ.

ร. ทรงห้ามไว้ที่ไหน.

ส. ในเมืองราชคฤห์ ปรากฏในคัมภีร์สุตตวิภังค์.

ร. ต้องอาบัติอะไร.

ส. ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ในเพราะฉันโภชนะในเวลาวิกาล.

ร. ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วัตถุที่ ๒ นี้สงฆ์วินิจฉัยแล้ว แม้เพราะเหตุนี้ วัตถุนี้จึงผิดธรรม ผิดวินัย หลีกเลี่ยงสัตถุศาสน์ ข้อที่ ๒ นี้ ข้าพเจ้าขอลงคะแนน.

[๖๕๔] ร. คามันตรกัปปะ ควรหรือไม่ ขอรับ .

ส. คามันตรกัปปะนั้น คืออะไร ขอรับ.

ร. คือ ภิกษุฉันเสร็จห้ามภัตรแล้วคิดว่า จักเข้าละแวกบ้าน ในบัดนี้ ฉันโภชนะเป็นอนติริตตะ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. ไม่ควร ขอรับ.

ร. ทรงห้ามไว้ที่ไหน.

ส. ในเมืองสาวัตถี ปรากฏในคัมภีร์สุตตวิภังค์

ร. ต้องอาบัติอะไร.

ส. ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ในเพราะฉันโภชนะเป็นอนติริตตะ

ร. ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วัตถุที่ ๓ นี้ สงฆ์วินิจฉัยแล้ว แม้เพราะเหตุนี้ วัตถุนี้จึงผิดธรรม ผิดวินัย หลีกเลี่ยงสัตถุศาสน์ ข้อที่ ๓ นี้ ข้าพเจ้าขอลงคะแนน.

[๖๕๕] ร. อาวาสกัปปะ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. อาวาสกัปปะนั้น คืออะไร ขอรับ.

ร. คืออาวาสหลายแห่ง มีสีมาเดียวกัน. ทำอุโบสถต่างกัน ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. ไม่ควร ขอรับ.

ร. ทรงห้ามไว้ที่ไหน.

ส. ในเมืองราชคฤห์ ปรากฏในคัมภีร์อุโบสถสังยุต.

ร. ต้องอาบัติอะไร.

ส. ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะละเมิดวินัย.

ร. ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงพึงข้าพเจ้า วัตถุที่ ๔ นี้ สงฆ์วินิจฉัยแล้ว แม้เพราะเหตุนี้ วัตถุนี้จึงผิดธรรม ผิดวินัย หลีกเลี่ยงสัตถุศาสน์ ข้อที่ ๔ นี้ ข้าพเจ้าขอลงคะแนน.

[๖๕๖] ร. อนุมติกัปปะ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. อนุมติกัปปะนั้น คืออะไร.

ร. คือ สงฆ์เป็นวรรคทำกรรม ด้วยตั้งใจว่า จักให้ภิกษุที่มาแล้วอนุมัติ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. ไม่ควร ขอรับ.

ร. ทรงห้ามไว้ที่ไหน .

ส. ในเมืองจัมเปยยกะ ปรากฏในเรื่องวินัย.

ร. ต้องอาบัติอะไร.

ส. ต้องอาบัติทุกกฏ ในเพราะละเมิดวินัย.

ร. ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วัตถุที่ ๕ นี้ สงฆ์วินิจฉัยแล้ว แม้เพราะเหตุนี้ วัตถุนี้จึงผิดธรรม ผิดวินัย หลีกเลี่ยงสัตถุศาสน์ ข้อที่ ๕ นี้ ข้าพเจ้าขอลงคะแนน.

[๖๕๗] ร. อาจิณณกัปปะ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. อาจิณกัปปะนั้น คืออะไร ขอรับ.

ร. คือ การประพฤติวัตรด้วยเข้าใจว่า นี้พระอุปัชฌายะของเราเคยประพฤติมา นี้พระอาจารย์ของเราเคยพระพฤติมา ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. อาจิณณกัปปะบางอย่างควร บางอย่างไม่ควร ขอรับ.

ร. ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วัตถุที่ ๖ นี้ สงฆ์วินิจฉัยแล้ว แม้เพราะเหตุนี้ วัตถุนี้จึงผิดธรรม ผิดวินัย หลีกเลี่ยงสัตถุศาสน์ ข้อที่ ๖ นี้ ข้าพเจ้าขอลงคะแนน.

[๖๕๘] ร. อมถิตกัปปะ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. อมถิตกัปปะนั้น คืออะไร ขอรับ.

ร. คือ นมสดละความเป็นนมสดแล้ว ยังไม่ถึงความเป็นนมส้ม ภิกษุฉันเสร็จ ห้ามภัตแล้ว จะดื่มนมนั้นอันเป็นอนติริตตะ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. ไม่ควร ขอรับ.

ร. ทรงห้ามไว้ที่ไหน.

ส. ในเมืองสาวัตถี ปรากฏในคัมภีร์สุตตวิภังค์

ร. ต้องอาบัติอะไร.

ส. ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ในเพราะฉันโภชนะอันเป็นอนติริตตะ.

ร. ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วัตถุที่ ๗ นี้ สงฆ์วินิจฉัยแล้ว แม้เพราะเหตุนี้ วัตถุนี้จึงผิดธรรม ผิดวินัย หลีกเลี่ยงสัตถุศาสน์ ข้อที่ ๗ นี้ สงฆ์วินิจฉัยแล้ว แม้เพราะเหตุนี้ วัตถุนี้จึงผิดธรรม ผิดวินัย หลีกเลี่ยงสัตถุสาสน์ข้อที่ ๗ นี้ ข้าพเจ้าขอลงคะแนน.

[๖๕๙] ร. การดื่มชโลคิ ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. ชโลคินั้น คืออะไร ขอรับ.

ร. คือ การดื่มสุราอย่างอ่อนที่ยังไม่ถึงความเป็นน้ำเมา ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. ไม่ควร ขอรับ

ร. ทรงห้ามไว้ที่ไหน.

ส. ในเมืองโกสัมพี ปรากฏในคัมภีร์สุตตวิภังค์.

ร. ต้องอาบัติอะไร.

ส. ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ในเพราะดื่มสุราและเมรัย

ร. ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงพึงข้าพเจ้า วัตถุที่ ๘ นี้ สงฆ์วินิจฉัยแล้ว แม้เพราะเหตุนี้ วัตถุนี้จึงผิดธรรม ผิดวินัย หลีกเลี่ยงสัตถุศาสน์ ข้อที่ ๘ นี้ ข้าพเจ้าขอลงคะแนน.

[๖๖๐] ร. ผ้าปูนั่งไม่มีชาย ควรหรือไม่ ขอรับ.

ส. ไม่ควร ขอรับ .

ร. ทรงห้ามไว้ที่ไหน.

ส. ในเมืองสาวัตถี ปรากฏในคัมภีร์สุตตวิภังค์.

ร. ต้องอาบัติอะไร.

ส. ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ที่ต้องตัดเสีย.

ร. ท่านเจ้าข้า ของสงฆ์จงพึงข้าพเจ้า วัตถุที่ ๙ นี้ สงฆ์วินิจฉัยแล้ว แม้เพราะเหตุนี้ วัตถุนี้จึงผิดธรรม ผิดวินัย หลีกเลี่ยงสัตถุศาสน์ ข้อที่ ๙ นี้ ข้าพเจ้าขอลงคะแนน.

[๖๖๐] ร. ทองและเงิน ควร หรือไม่ ขอรับ.

ส. ไม่ควร ขอรับ.

ร. ทรงห้ามไว้ที่ไหน.

ส. ในเมืองราชคฤห์ ปรากฏในคัมภีร์สุตตวิภังค์.

ร. ต้องอาบัติอะไร.

ส. ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะรับทองและเงิน.

ร. ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วัตถุที่ ๑๐ นี้ สงฆ์วินิจฉัยแล้วแม้เพราะเหตุนี้ วัตถุนี้จึงผิดธรรม ผิดวินัย หลีกเลี่ยงสัตถุศาสน์ ข้อที่ ๑๐ นี้ ข้าพเจ้าขอลงคะแนน.

[๖๖๒] ร. ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงพึงข้าพเจ้า วัตถุ ๑๐ ประการนี้ สงฆ์วินิจฉัยแล้ว แม้เพราะเหตุนี้ วัตถุ ๑๐ ประการนี้ จึงผิดธรรม ผิดวินัย หลีกเลี่ยงสัตถุศาสน์.

[๖๖๓] พระสัพพกามีกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย อธิกรณ์นั่นสงฆ์ชำระแล้ว สงบระงับเรียบร้อยดีแล้ว อนึ่ง ท่านพึงถามวัตถุ ๑๐ ประการนี้กะผมแม้ในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประกาศให้ภิกษุเหล่านั้นรู้ทั่วกัน.

ครั้งนั้น ท่านพระเรวตะได้ถามวัตถุ ๑๐ ประการนี้กะท่านพระสัพพกามีแม้ในท่ามกลางสงฆ์ ท่านพระสัพพกามี อันท่านพระเรวตะถามแล้ว ๆ ได้วิสัชนาแล้ว.

ก็ในสังคายนาพระวินัยครั้งนี้ มีภิกษุ ๗๐๐ รูป ไม่หย่อน ไม่เกิน เพราะฉะนั้น การสังคายนาพระวินัยครั้งนี้ บัณฑิตจึงเรียกว่า แจง ๗๐๐ ดังนี้แล

สัตตสติกขันธกะ ที่ ๑๒ จบ

ในขันธกะนี้มี ๒๕ เรื่อง

หัวข้อประจำขันธกะ

[๖๖๔] เรื่องวัตถุ ๑๐ เรื่องเทน้ำให้เต็มถาดสัมฤทธิ์ เรื่องลงปฏิสารณียกรรม เรื่องเข้าไปในเมืองเวสาลีกับทูต เรื่องเศร้าหมองของพระจันทร์ พระอาทิตย์ ๔ อย่าง เรื่องความเศร้าหมองของสมณะอีก ๔ อย่าง เรื่องรับทองและเงิน เรื่องพระยสไปปรากฏตัวที่เมืองโกสัมพี เรื่องภิกษุชาวเมืองปาฐา เรื่องแสวงหาพวก เรื่องเมืองโสเรยยะ เรื่องเมืองสังกัสสะ เรื่องเมืองกัณณกุชชะ เรื่องไปเมืองอุทุมพร เรื่องไปเมืองสหชาติ เรื่องอาราธนาสวดสรกัญญะ เรื่องพระวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีได้ทราบข่าว เรื่องพวกเราจะได้ใครหนอเป็นฝักฝ่าย เรื่องจัดแจงสมณบริขารมีบาตรเป็นต้น เรื่องโดยสารเรือไปไกล เรื่องท่านพระอุตตระรับคำ เรื่องถูกตำหนิร้ายแรง เรื่องสงฆ์ไปเมืองเวสาลี เรื่องเมตตา เรื่องสงฆ์ระงับอธิกรณ์ด้วยอุพพาหิกวิธี.

หัวข้อประจำขันธกะ จบ

จุลวรรค ภาค ๒ จบ

พระวินัยปิฎก เล่ม ๗ จบ

สัตตสติกักขันธก วรรณนา

วินิจฉัยในสัตตสติกักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า **ภิกฺขุคฺเคน** มีความว่า ภิกษุวัชชีบุตร ชาวเมืองเวสาลี นับภิกษุทั้งหลายตามจำนวนภิกษุแล้ว จัดส่วนไว้มีประมาณเท่านั้น.

บทว่า **มหิกา** ได้แก่ หมอกในคราวหิมะตก.

บทว่า **อวิชฺชานีวุตา** ได้แก่ ผู้อันอวิชชาปิดบังแล้ว.

บทว่า **โปสา** ได้แก่ บุรุษ. ชื่อว่าผู้ชื่นชมนักซึ่งปิยรูป เพราะเพลินนัก คือ กระหยิ่ม ปรารถนาซึ่งปิยรูป.

บทว่า **อวิทฺทสู** ได้แก่ ไม่รู้ ชื่อว่าผู้มีจุลีด้วยธุลีคือราคะ. ชื่อว่าผู้เป็นเพียงดังมฤค เพราะเป็นผู้คล้ายมฤค. ชื่อว่าผู้มีตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ เพราะเป็นไปกับด้วยตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ.

บาทคาถาว่า **วฑฺเฒนฺติ กฏสึ โฆรํ** มีความว่า ย่อมยังภูมิเป็นที่ทิ้งซากศพให้หนาขึ้นเนือง ๆ. ก็แลเมื่อยังภูมิเป็นที่ทิ้งซากศพให้หนาขึ้นเนือง ๆ อย่างนั้น ชื่อว่าย่อมถือเอาภพใหม่ที่น่ากลัว คือว่าย่อมเกิดอีก ฉะนี้แล.

ข้อว่า **ปาปิกํ โน อาวุโส กตํ** มีความว่า ผู้มีอายุ กรรมลามกอัน เราทั้งหลายกระทำแล้ว.

บทว่า **ภุมฺมิ** นี้ ซึ่งมีอยู่ใน คำว่า **กตเมน ตฺวํ ภุมฺมิ วิหาเรน** นี้ เป็นคำไพเราะ.

ได้ยินว่า ท่านพระสัพพกามี ผู้ประสงค์จะกล่าวคำอันไพเราะจึงเรียกภิกษุใหม่ทั้งหลาย อย่างนั้น .

บทว่า **กุลฺลกวิหาเรน** ได้แก่ ธรรมเป็นที่อยู่อันตื้น.

[ว่าด้วยสิงคิโลณกัปปะ]

สองบทว่า **สาวตฺถิยา สุตฺตวิภงฺเค** มีความว่า เกลือเขนงนี้เป็นของอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามแล้วในสุตตวิภังค์ อย่างไร ? จริงอยู่ ในสุตตวิภังค์นั้น เกลือเขนงเป็นของอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ของภิกษุรับประเคนแล้วในวันนี้ ควรเพื่อฉันในวันอื่นอีก ชื่อว่าเป็นของสันนิธิ ดังนี้แล้ว ตรัสอาบัติห้ามอีกว่า ภิกษุมีความสำคัญในของเคี้ยวของฉันที่รับประเคนไว้ค้างคืน ว่ามิได้รับประเคนไว้ค้างคืน เคี้ยวของเคี้ยวก็ดี ฉันของฉันก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

ในสุตตวิภังค์นั้น อาจารย์พวกหนึ่งเข้าใจว่า ก็ สิกขาบทนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วว่า **โย ปน ภิกฺขุ สนฺนิธิการกํ ขาทนียํ วา โภชนียํ วา** เป็นอาทิ แต่ธรรมดาเกลือนี้ ไม่ถึงความเป็นสันนิธิ เพราะเป็นยาวชีวิก ภิกษุรับประเคนอามิสที่ไม่เค็มแม้ใดด้วยเกลือนั้น แล้วฉันพร้อมกับเกลือนั้น อามิสนั้น อันภิกษุรับประเคนในวันนั้นเท่านั้น เพราะเหตุนั้น อันอาบัติทุกกฏในเพราะเกลือที่รับประเคนก่อนนี้ พึงมี เพราะพระบาลีว่า ภิกษุทั้งหลาย วัตถุเป็นยาวชีวก ภิกษุรับประเคนในวันนั้น พร้อมกับวัตถุเป็นยาวกาลิกควรในกาล ไม่ควรในวิกาล.*

* มหาวคฺค. ทุติย. ๑๓๒.

อาจารย์เหล่านั้น อันปรวาที่พึงกล่าวแก้ว่า แม้อาบัติทุกกฏก็ไม่พึงมีตามมติของพวกท่าน ด้วยว่า บรรดาเกลือและอามิสที่ไม่เค็มนี้ เกลือซึ่งเป็นยาวชีวิก หาได้รับประเคนในวันนั้นไม่ อามิสที่ไม่เค็มซึ่งเป็นยาวกาลิกเท่านั้นรับประเคนในวันนั้น และอามิสนั้นภิกษุหาได้บริโภคในเวลาวิกาลไม่ หรือหากว่า พวกท่านสำคัญอาบัติทุกกฏ เพราะพระบาลีว่า **วิกาเล น กปฺปติ** ดังนี้ ไซร้ แม้อาบัติปาจิตตีย์ เพราะในวิกาลโภชน์ จะไม่พึงมี แก่ภิกษุผู้บริโภคยาวกาลิกซึ่งปนกับยาวชีวิก ในเวลาวิกาล. เพราะเหตุนั้น ท่านไม่พึงฉวยเอาแต่เพียงพยัญชนะ พึงพิจารณาดูใจความ

ในคำว่า **วิกาเล กปฺปติ** นี้ มีเนื้อความดังนี้ :-

ยาวชีวิกกับยาวกาลิก ที่รับประเคนในวันนั้น ถ้าว่า เป็นของมีรสเจือกันได้ ย่อมเป็นของมีคติอย่างยาวกาลิกแท้. เพราะเหตุนั้นทุกกฏชื่อว่าไม่มี ในคำว่า **กาเล กปฺปติ วิกาเล น กปฺปติ** นี้ เพราะสิกขาบทนี้ว่า **โย ปน ภิกฺขุ วิกาเล ขาทนียํ วา โภชนียํ วา** ดังนี้เป็นอาทิ แต่ย่อมมีในเพราะยาวชีวิก มีรสเจือปนกับยาวกาลิกนี้ด้วยสักว่า คำว่า น กปฺปติ.

ยาวชีวิกที่รับประเคนในวันนั้น มีรสเจือปนยาวกาลิก ไม่ควรในวิกาล คือ เป็นกาลิกที่นำมาซึ่งปาจิตตีย์ เพราะวิกาลโภชน์ฉันใดเลย ยาวชีวิกแม้ที่รับประเคนในวันนี้ มีรสเจือปนกับยาวกาลิกในวันอื่นอีก ไม่ควร คือ เป็นกาลิกนำมาซึ่งปาจิตตีย์เพราะฉันของเป็นสันนิธิ ข้อนี้ก็ฉันนั้น. ภิกษุแม้ไม่รู้อยู่ซึ่งกาลิกนั้นว่า นี้เป็นของที่ทำการสะสม ย่อมไม่พ้น (จากอาบัติ).

จริงอยู่ คำนี้อันพระธรรมสังคาหกาจารย์กล่าวแล้วว่า ภิกษุมีความสำคัญในของเคี้ยวของฉันที่รับประเคนไว้ค้างคืน ว่านี้ได้รับประเคนไว้ค้างคืน เคี้ยวของเคี้ยวก็ดี ฉันของฉันก็ดี ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะเหตุนั้น คำตอบ

ที่ว่า **สาวตฺถิยา สุตฺตวิภงฺเค** นี้ จึงเป็นคำตอบที่หมดจดดี แห่งคำถามที่ว่า **กตฺถ ปฏิกฺขิตฺตำ** นี้.

[ว่าด้วยอาวาสกัปปะ]

คำว่า **ราชคเห อุโปสถำ ยุตฺเต** นี้ อันพระสังคาหกเถระกล่าวหมายเอาพระพุทธพจน์นี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ในอาวาสเดียวกัน ไม่ควรสมมติโรงอุโบสถ ๒ แห่ง ภิกษุได้พึงสมมติ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ.

ข้อว่า **วินยาติสาเร ทุกฺกฏำ** มีความว่า เป็นทุกกฏ เพราะละเมิดพระวินัยนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ในอาวาสเดียวกัน ไม่ควรสมมติโรงอุโบสถ ๒ แห่ง นี้แล.

[ว่าด้วยอนุมติกัปปะ]

คำว่า **จมฺเปยฺยเก วินยวตฺถุสฺมึ** นี้ พระสังคาหกเถระกล่าวหมายเอาเรื่องวินัย อันมาแล้วในจัมเปยยักขันธกะ เริ่มต้นอย่างนี้ว่า **อธมฺเมน เจ ภิกฺขเว วคฺคกมฺมำ อกมฺมำ น จ กรณียำ** ดังนี้.

คำว่า **เอกจฺโจ กปฺปติ** นี้ พระสังคาหกเถระกล่าวหมายเอาความประพฤติที่เป็นธรรม.

[ว่าด้วยอทสกนิสีทนกัปปะ]

จริงอยู่ คำว่า **เฉทนเก ปาจิตฺติยำ** นี้ มาแล้วในสุตตวิภังค์ว่า ผ้าปูนั่งที่มีชาย เรียกชื่อว่า นิสีทนะ เพราะเหตุนั้น เฉพาะชายประมาณคืบหนึ่ง อันภิกษุย่อมได้เกินกว่า ๒ คืบสุคตขึ้นไป.

คำว่า เป็นปาจิตตีย์ มีการตัดเป็นวินัยกรรม แก่ภิกษุผู้ให้ก้าวล่วงประมาณนั้น นี้ ย่อมเป็นคำปรับได้ทีเดียว แก่ภิกษุผู้ทำตามประมาณนั้น เว้นชายเสีย. เพราะเหตุนั้น ท่านพระสัพพกามี อันท่านพระเรวตะถามว่า ต้องอาบัติอะไร ? จึงตอบว่า ต้องปาจิตตีย์ ในเฉทนกสิกขาบท อธิบายว่า ต้องอาบัติปาจิตตีย์อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในเฉทนกสิกขาบท.

คำที่เหลือในที่ทั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

สัตตสติกักขันธก วรรณนา ในอรรถกถา

ชื่อสมันตปาสาทิกา จบ

คาถาสรุป

ขันธกะ ๒๒ ประเภท สงเคราะห์ด้วยวรรค ๒ อัน พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงละทุกข์ คือ เบญจขันธ์เสีย ตรัสแล้วในพระศาสนา วรรณนาขันธกะเหล่านี้นั้น สำเร็จแล้วปราศจากอันตรายฉันใด แม้ความหวังอันงามทั้งหลาย ของสัตว์มีปราณจงสำเร็จฉันนั้นเถิด ฉะนี้แล.

ในจุลลวรรคนี้ มีขันธกะ คือ กัมมักขันธกะ ปาริวาสิกักขันธกะ สมุจจยักขันธกะ สมถักขันธกะ ขุททกวัตถุกขันธกะ เสนาสนักขันธกะ สังฆเภทักขันธกะ วัตตักขันธกะ ปาติโมกขัฏฐปนักขันธกะ ภิกขุนิกขันธกะ ปัญจสติกักขันธกะ และสัตตสติกักขันธกะ จบแล้ว.